

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Александра М. Антић

**ЈЕЗИК БАРАЊСКОГ ПРЕПИСА
ДУШАНОВОГ ЗАКОНИКА**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ниш, 2022.

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF PHILOSOPHY

Aleksandra M. Antić

**THE LANGUAGE OF THE BARANJA
TRANSCRIPTION OF DUŠAN'S CODE**

DOCTORAL DISSERTATION

Niš, 2022.

Подаци о докторској дисертацији

Ментор:

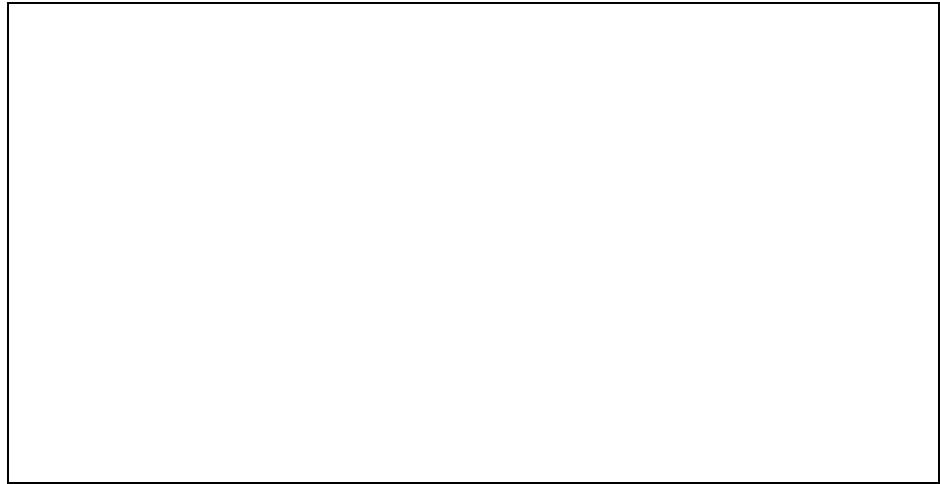
Проф. др Надежда Јовић, редовни професор
Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

Наслов:

ЈЕЗИК БАРАЊСКОГ ПРЕПИСА ДУШАНОВОГ ЗАКОНИКА

Резиме:

Упркос томе што Душанов законик представља један од најзначајнијих споменика у историји српског права, језик ниједног од досад објављених двадесет пет преписа није детаљније анализиран. Предмет ове дисертације јесте истраживање и описивање граfiјских, правописних и језичких особина Барањског преписа као једног од старијих преписа Душановог законика. Примена дескриптивне метода омогућила је исцрпан опис граfiјских и правописних црта рукописа, који је био важан не само за опис и проучавање фонетске и фонолошке стране рукописа већ и за опис и проучавање црта на вишим нивоима језичке структуре (морфолошком, творебеном, синтаксичком и лексичком). Детаљна анализа граfiјског и правописног система Барањског преписа указала је на колебљивост у одабиру појединих решења, што је, с обзиром на то да се ради о рукопису из послересавског периода, било и очекивано. На преплитање рашког и ресавског манира писања несумњиво је утицала и чињеница да се ради о документу преписаном са предлошка који вероватно потиче из XIV века. У циљу стварања целовитије слике о језику српских средњовековних споменика из XV и XVI века, језичке особине Барањског преписа упоређене су са одликама већ описаних докумената приближног времена настанка, односно блиске жанровске припадности. Праћење удела српских народних и српскословенских језичких црта на различитим језичким нивоима, спроведено са намером да се покуша утврдити тип језика у документима правне садржине, показало је да је Барањски препис Душановог законика писан претежно народним језиком, док су редакцијске црте биле спорадична појава. Како су посведочене народне одлике углавном општештокавског карактера, дијалекатска база преписивача није могла бити утврђена. Ваља истаћи и да приликом језичке анализе нисмо наишли на особине којима би датација Барањског преписа (прва четвртина XVI века), извршена на основу испитивања водених знакова у документу, била доведена у питање или оповргнута.

Научна област:	Српски језик
Научна дисциплина:	Историја српског језика
Кључне речи:	Барањски препис; Душанов законик; XVI век; језичка анализа.
УДК:	091 = 163. 1 : 34
SERIF класификација:	Н 004 Филологија Н 355 Историја језика
Тип лиценце Креативне заједнице:	Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral Supervisor:

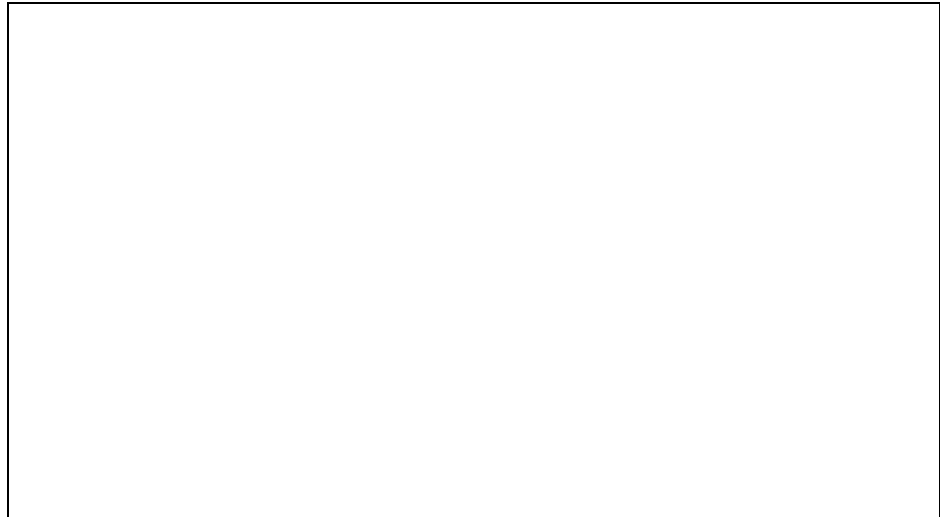
Nadežda Jović, Ph.D., Full-time professor University of Niš, Faculty of Philosophy

Title:

THE LANGUAGE OF THE BARANJA TRANSCRIPTION OF DUŠAN'S CODE
--

Abstract:

Despite the fact that Dušan's Code is one of the most significant monuments in the history of Serbian law, the language of none of the twenty-five transcripts published so far has been analyzed in detail. The subject of this dissertation is the research and description of graphic, spelling, and linguistic characteristics of the Baranja transcription as one of the older transcriptions of the Dušan's Code. The application of the descriptive method enabled a comprehensive description of graphic and spelling characteristics of the manuscript, which was important not only for describing and studying the phonetic and phonological side of the manuscript, but also for describing and studying characteristics at higher levels of linguistic structure (morphological, word formation, syntactic and, lexical). A detailed analysis of the graphic and spelling system of the Baranja transcription indicated some hesitation in the choice of certain solutions, which could be expected, given that this is a manuscript from the post-Resava period. The intertwining of the Raška and Resava manners of writing was undoubtedly influenced by the fact that this is a document copied from a template that probably dates from the 14th century. To create a more complete picture of the language of Serbian medieval monuments from the 15th and 16th centuries, the linguistic characteristics of the Baranja transcription were compared with the characteristics of the already described documents of the approximate time of origin, ie. close genre affiliation. Monitoring the share of Serbian vernacular and Serbian Church Slavonic language characteristics at different language levels, conducted in an attempt to determine the type of language in legal documents, showed that the Baranja transcription of Dušan's Code was written mostly in the vernacular, while editorial characteristics were sporadic. As the attested vernacular characteristics were mostly of a general Štokavian character, the dialect base of the scribes could not be determined. It should also be noted that, during the linguistic analysis, we did not find any characteristics that would call into question or refute the dating of the Baranja transcription (first quarter of the 16th century), based on the examination of the watermarks in the document was questioned or refuted.

Scientific Field:	Serbian Language
Scientific Discipline:	History of Serbian Language
Key Words:	The Baranja transcription; Dušan's Code; 16 th century; language analysis.
UDC:	091 = 163. 1 : 34
CERIF Classification:	H 004 Philology H 355 History of language
Creative Commons License Type:	Attribution-NonCommercial-NoDerivs (CC BY-NC-ND)

Покојним родитељима

САДРЖАЈ

I УВОДНЕ НАПОМЕНЕ	1
Теоријско-методолошке напомене.....	8
II ГРАФИЈА	11
ПИСАЊЕ ВОКАЛА	11
Инвентар графема	11
Писање вокала А.....	11
Обележавање полугласника и пајерка	12
Писање вокала Е	33
Писање графеме <i>ε</i>	33
Писање широког <i>e</i>	34
Писање графеме <i>ѣ</i>	34
Писање лигатуре <i>є</i>	40
Писање вокала И.....	41
Употреба графеме <i>н</i>	41
Употреба десетеричког <i>и</i>	41
Писање вокала <i>јери</i>	46
Писање <i>ижице</i>	50
Писање <i>і</i>	50
Писање <i>і</i>	51
Писање вокала О.....	51
<i>Омикрон</i>	51
<i>Омега</i>	52
Двогубо, „слепљено” <i>о</i>	56
Широко <i>о</i>	57
Писање вокала У.....	58
Диграм <i>оу</i>	58
Лигатура <i>Ѹ</i>	61
Лигатура <i>ю</i>	63
Закључне напомене о обележавању вокала	63
ОБЕЛЕЖАВАЊЕ СЛОГОТВОРНИХ СОНАНАТА	65
Обележавање вокалног <i>р</i>	65
Обележавање вокалног <i>л</i>	66
ОБЕЛЕЖАВАЊЕ СОНАНАТА	66

Обележавање сонанта <i>j</i>	66
Обележавање сонанта <i>љ</i>	72
Обележавање сонанта <i>њ</i>	75
ОБЕЛЕЖАВАЊЕ КОНСОНАНТА	76
Обележавање консонанта <i>ћ</i>	76
Обележавање консонанта <i>ђ</i>	78
Писање графеме <i>ѕ</i>	79
Писање грчких слова	79
Писање сугласничке групе шт	80
Закључне напомене о бележењу сугласника	81
III ПРАВОПИС	83
ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ПРОМЕНА У СУГЛАСНИЧКИМ ГРУПАМА	83
Једначење сугласника по звучности	83
Једначење сугласника по месту творбе	86
Упрошћавање сугласничких група	86
Правопис краја реда	87
Удвајање сугласника	90
Удвајање вокала	91
Означавање бројева словима	91
Лигатуре	92
Скраћенице	93
Надредна слова	97
Интерпункција	104
Закључне напомене о правопису	105
IV НАДРЕДНИ ЗНАЦИ	107
СПИРИТИ	107
<i>Spiritus lenis</i>	108
<i>Spiritus asper</i>	114
АКЦЕНТИ	114
Употреба оксије	115
Употреба варије	146
Употреба двоструке варије (кендеме)	149
Периспомени	153
ОСТАЛИ НАДРЕДНИ ЗНАЦИ	154
Пајерак	154
Кремасти	157

Преостали случајеви	157
Закључне напомене о бележењу надредних знакова	157
V ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЈА	160
ВОКАЛИЗАМ	160
Судбина полугласника	160
Судбина <i>јата</i>	170
Промена групе <i>вѣ-</i> у <i>8-</i>	172
Вокално <i>р</i>	174
Вокално <i>л</i>	176
Сонант <i>л</i> на крају речи и на крају слога	176
Асимилација и контракција вокала	177
Покретни вокали	178
Закључне напомене о променама у вези са вокалима	179
КОНСОНАНТИЗАМ	180
Палатализације	180
Старо јотовање у групама <i>*tj, *dj</i>	182
Специјално јотовање	183
Ново јотовање	184
Група <i>ѡѣт-</i>	185
Група <i>вѣс-</i>	185
Група <i>кѣт-</i>	186
Дисимилација сугласника	187
Промена <i>ж</i> у <i>р</i>	187
Консонант <i>х</i>	187
Консонант <i>ф</i>	188
Закључне напомене о променама у вези са консонантима	188
VI МОРФОЛОГИЈА	190
ПРОМЕНЉИВЕ РЕЧИ	190
Именице	190
Именице мушког и средњег рода у једнини	190
Именице женског рода	199
Једнина именица женског рода са основом на консонант и наставком <i>-а</i> у номинативу једнине	199
Једнина именица женског рода са основом на консонант и без наставка у номинативу једнине	203
Облици двојине	206

Множина именица	207
Деклинација именица страног порекла	218
Закључне напомене о деклинацији именица	223
Заменице	224
Личне заменице	224
Неличне именичке заменице	227
Придевске заменице	230
Показне заменице	230
Присвојне заменице	235
Неодређене заменице	237
Одричне заменице	237
Опште заменице	238
Упитно-односне заменице	241
Заменички придев <i>ннњ, нна, нно</i>	243
Заменички придев <i>самљ, сама, само</i>	244
Закључне напомене о деклинацији заменица	244
Придеви	244
Компарација придева	253
Закључне напомене о деклинацији придева	254
Бројеви	255
Основни бројеви	255
Редни бројеви	257
Збирни бројеви	258
Закључне напомене о деклинацији бројева	258
Глаголи	259
Прости глаголски облици	259
Презент	259
Аорист	263
Инфинитив	263
Сложени глаголски облици	264
Перфекат	264
Футур први	265
Футур други	266
Потенцијал	267
Партиципи	268
Партицип презента актива	268

Партицип презента пасива.....	269
Партицип претерита актива.....	270
Партицип претерита пасива.....	271
Закључне напомене о промени глагола.....	272
НЕПРОМЕНЉИВЕ РЕЧИ.....	273
Предлози.....	273
Прилози.....	279
Везници.....	280
Паратакса.....	280
Хипотакса.....	287
Речце.....	301
Партикуле.....	303
Закључне напомене о непроменљивим врстама речи.....	305
VII ГРАЂЕЊЕ РЕЧИ.....	307
ТВОРБА ИМЕНИЦА МУШКОГ РОДА.....	307
Префиксација.....	307
Суфиксација.....	307
Слагање.....	312
Конверзија.....	312
ТВОРБА ИМЕНИЦА ЖЕНСКОГ РОДА.....	313
Префиксација.....	313
Суфиксација.....	313
Слагање.....	318
Остали случајеви.....	318
ТВОРБА ИМЕНИЦА СРЕДЊЕГ РОДА.....	318
Префиксација.....	318
Суфиксација.....	319
Конверзија.....	320
ТВОРБА ПРИДЕВА.....	321
Префиксација.....	321
Суфиксација.....	322
Слагање.....	324
Конверзија.....	325
ТВОРБА ЗАМЕНИЦА.....	326
ТВОРБА ГЛАГОЛА.....	327
Префиксација.....	327

Суфиксација.....	333
Слагање.....	335
ТВОРБА ПРЕДЛОГА.....	336
ТВОРБА ПРИЛОГА.....	336
Закључне напомене о грађењу речи.....	338
VIII ИЗ СИНТАКСЕ.....	340
КОНГРУЕНЦИЈА.....	340
Конгруенција придевских речи са именицом.....	340
Конгруенција глагола са именицом.....	341
БРОЈНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ.....	344
РЕД РЕЧИ.....	347
Атрибут и именица.....	347
Распоред енклитика.....	352
УПОТРЕБА ПАСИВА.....	354
ДЕКОМПОНОВАНИ ПРЕДИКАТ.....	359
УПОТРЕБА ПАРТИЦИПА.....	363
Партицип презенте актива.....	364
Партицип презенте пасива.....	365
Партицип претерита актива.....	365
Партицип претерита пасива.....	368
Партицип перфекта.....	369
РЕЧЕНИЦЕ СА ОПТАТИВНОМ ПЕРИФРАЗОМ <small>ДА</small> + ПРЕЗЕНТ.....	370
Закључне напомене о синтакси.....	378
IX ЛЕКСИКА.....	380
ХРИШЋАНСТВО.....	381
Основни религијски појмови.....	381
Црква и њени делови, црквене територије.....	383
Црквена лица.....	384
ФЕУДАЛИЗАМ.....	389
Владарске титуле и називи.....	389
Припадници феудалног сталежа.....	390
Феудалне радне обавезе и начини њиховог извршавања.....	391
Феудална давања.....	393
ПРАВО.....	395
Државна управа и припадници државне управе.....	395
Основни правни појмови и правне радње.....	398

Правна акта	400
Судски поступак.....	404
Учесници у судском поступку	407
Кривична дела	410
Извршиоци кривичних дела	413
ПРИВРЕДА	422
Новац	422
Својина.....	423
Пољопривреда	424
Животиње.....	426
Трговина	427
Занатство	427
СРОДСТВО	427
ДЕЛОВИ ТЕЛА	428
МАТЕРИЈАЛНА КУЛТУРА	428
АПСТРАКТНИ ПОЈМОВИ	429
ГЕОГРАФСКИ ОБЈЕКТИ, ОДНОСНО ТЕРИТОРИЈЕ	430
ВРЕМЕ	439
ОНОМАСТИКА	439
Лична имена.....	439
Етници.....	440
Закључне напомене о лексици.....	441
Х ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	442
ЛИТЕРАТУРА.....	446
БИОГРАФИЈА АУТОРА	460

I УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Законик цара Стефана Душана, познатији као Душанов законик, споменик је од непроцењивог значаја за историју и културу српског народа. О њему се у науци говори као о најважнијем српском средњовековном правном споменику (в. Радојчић 1960: 1), а није одбачена ни могућност да се ради о најзначајнијем споменику српске средњовековне културе уопште (в. Соловјев 1980: 3). Душанов законик је донет на сабору властеле и црквених великодостојника одржаном 21. маја 1349. године у Скопљу, у време „када је ојачала српска држава изишла на поприште широке међународне политике” (Соловјев 1980: 3) и представљао је, „као и толики други средњовековни законици младих европских народа, спој обичајног права с римским” (Радојчић 1960: 1). Овај законодавни акт најпре је садржао сто тридесет пет чланова посвећених првенствено државном праву, тј. „односима појединих сталежа према цару и према себи” (Соловјев 1980: 9). На сабору одржаном између 1. септембра 1353. и 31. августа 1354. године, првобитна верзија Душановог законика допуњена је са шездесет и шест нових одредаба (в. Селаковић 2007: 14).

Никола Радојчић истиче да је прва вест о рукопису Душановог законика сачувана „у облику магловито исказане слутње”, мислећи притом на то да је Јован Рајић у својој *Историји разних славенских народа најпаче Болгар, Хорватов и Сербов* поменуо „Книгу правъ въ которой преднаписалъ законы и уставы всѣмъ своего Царства Чиновомъ и Поданнымъ” (1960: 5). Оригинал једног од главних извора српског средњовековног права није сачуван, а његов пад у заборав онемогућила је вишевековна делатност преписивача: „најстарији, али и најлошије сачувани рукопис потиче скраја 14. века, а остала 24 са знатним разликама у склопу и садржини, из раздобља од 15. до 18. века, при чему по броју сачуваних преписа последњи век има апсолутну превагу” (Бубало 2010: 25)¹.

Како Александар Соловјев истиче, иако се Душанов законик преписивао чак и у XVII и XVIII веку, дуго није био познат науци и ширим круговима (1980: 18). Овај законодавни акт је први пут објављен након више од четири века од његовог доношења – тек се 1795. године, у четвртој књизи *Историје разних славенских народа најпаче Болгар, Хорватов и Сербов* Јована Рајића појавио Текелијин рукопис, чије је

¹ Бубало такође наводи да су неки преписи из 19. века, али преписани са непознатих старих преписа (2010: 7).

издање било приређено случајно, без знања самог Јована Рајића (в. Бартош 1975: 3–4). Ипак, могло би се рећи да научна историографија Душановог законика почиње тек радом Павла Јосифа Шафарика (в. Бартош 1975: 3). Наиме, у Прагу се 1851. године појављује критичко издање, приређено на основу девет рукописа до којих је овај словачки филолог могао доћи, и то са оваквом класификацијом рукописа:

1. рукописи прве врсте првога начина (са слогом првобитним): Ходошки, Шишатовачки и Хиландарски рукопис;
2. рукописи прве врсте другог начина (са слогом растумаченим): рукопис Саве Текелије, Раванички и Руднички рукопис;
3. рукописи друге врсте: Раковачки, Казански први и Казански други рукопис (в. Новаковић 1870: 11–12).

Да заинтересованост истраживача из области историје, права и филологије за Душанов законик није опала током времена протеклог од његовог открића доказује, између осталог, и чињеница да је у периоду од од 1975. до 2015. године Српска академија наука и уметности у пет књига објавила двадесет пет преписа овог средњовековног правног акта: Струшки (из последње деценије XIV века), Атонски (из друге четвртине XV века), Студенички (настао око 1430. године), Хиландарски (с краја XIV или са почетка XV века), Ходошки (из прве трећине XV века), Бистрички (преписан средином XV века), Барањски (настао у првој четвртини XVI века), Призренски (писан у првој четвртини XVI века и допуњен у последњој четвртини истог века), Шишатовачки (један део рукописа потиче из средине XVII, а други из прве четвртине XVII века), Раковачки (писан од 1700. до 1701. године), Раванички (из друге половине XVII века), Софијски (настао крајем XVII или у првој четвртини XVIII века), Патријаршијски (с краја XVII или са почетка XVIII века), рукопис Борђошких (преписан између 1703. и 1710. године), Попиначки (преписан око 1705. године), Текелијин (писан између 1710. и 1720. године), Сандићев (настао око 1724. године), Ковиљски (из 1726. године), Београдски (из XVIII века; изгорео приликом бомбардовања Београда 1941. године), Режевски (из прве половине XVIII века), Карловачки (из 1764. године), Вршачки (из 1772. године), Грбљански (настао после 1767. године), Богишићев (настао средином XIX века) и Јагићев (преписан средином XIX века)². Наведени преписи су расејани по свету, а чувају се у разним фондовима научних и културних установа у земљи и иностранству (в. Бартош 1975: 10). Није

² Подаци о времену настанка рукописа преузети су из монографије *Душанов законик* коју је приредио Ђорђе Бубало (2010: 25–63).

сачуван ниједан примерак текста из времена Душановог царства (1349–1371), а међу рукописима не постоје два једнака (в. Бубало 2010: 7). Разлике међу рукописима уочене су како у обиму и садржају, тако и у језику и правопису (в. Бартош 1975: 2) – Душанов законик се одржавао и преносио из генерације у генерацију кроз преписе, али притом није остајао непромењен; штавише, „у процесу преношења *Законика* кроз преписе огледају се промене у српскословенском језику књижевности, постепена деградација која је ишла у корак са опадањем образованости” (Бубало 2010: 8–10).

У фокусу нашег истраживања налази се Барањски препис, који, заједно са Струшким, Атонским, Студеничким, Ходошким, Хиландарским, Бистричким, Призренским и Шишатовачким, чини групу преписа старије редакције Душановог законика (в. Грицкат 1978: 113). Ради се о рукопису који је Бошко Петровић пронашао 1912. године у Богородичиној цркви у барањском селу Вилању, код Шиклоша у данашњој Мађарској и откупио за четрдесет круна (в. Бубало 2010: 37). „Рукопис је из поседа Б. Петровића доспео у библиотеку Јоце Вујића, из Сенте, одакле га је купила Универзитетска библиотека у Београду” (Радојчић 1960: 17). Прецизнијих података о времену приспећа рукописа у сеоску цркву у Вилању нема, али је на основу записа на белинама рукописа учињен покушај реконструкције његове старије историје – из најстаријег записа из 1616. године, писаног ћирилицом на румунском језику, открива се да је рукопис био својина манастира Свете Мученице Ирине, док се у записима из XVIII века помињу темишварски епископ Вићентије Јовановић Видак и карловачки митрополит Павле Ненадовић (в. Бубало 2010: 37–38). Управо је на основу ових записа Александар Соловјев дошао до закључка да се Барањски препис већ почетком XVIII века налазио у темишварском Банату (1980: 51). Данас се овај препис чува у Београду, у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић”, под сигнатуром Рс. 39: К. И. 16285 (в. Стефановић 1997: 83). Пронађен тек пре више од једног века, Барањски препис Душановог законика је своје прво и досад једино издање доживео 1997. године у трећој књизи рукописа *Законика цара Стефана Душана* у издању Српске академије наука и уметности.

За постојање Барањског преписа Александар Соловјев је 1925. године сазнао од Тихомира Ђорђевића, те се запутио у Сенту са намером да га проучи (в. Соловјев 1980: 50). Том приликом, он је рукопис описао на следећи начин: „То је повезан зборник на

хартији у осмини, коме недостају неки листови на почетку, у средини и на крају рукописа. Сада има 231 лист, али их је имао најмање 257, што се види по старој пагинацији на дну листа. Из текста Душановог законика ништа није изгубљено” (Соловјев 1980: 50).

Исцрпан опис Барањског преписа годинама касније пружиће и Димитрије Е. Стефановић (1997: 83–87). Како Стефановић наводи, „кодекс има 231 + 1 (форзац) лист од папира, чији је формат у просеку 18 x 13 cm; на страни је по 22 реда, а текст је величине 16 x 9 cm (1997: 83)³. Стефановић даље истиче да је рукопис сложен од 32 тетраде (+ 1 лист), које су по средини доње маргине на ректо страни првог и на версо страни задњег листа означене старословенским бројевима (ѿ–лѿ), да је бројне ознаке свешчица до тетраде ѿ исписивао сам писар, као и да су оне од тетраде лѿ вероватно исписане млађом руком (1997: 83). Према његовом мишљењу, текст на последњем листу представља садржинску целину, која је вероватно накнадно (током XVI века) унета у рукопис, а кодекс је обновљен и препевезан у последњим деценијама XVIII века, о чему сведочи и водени знак *круна* који се налази на задњем коричном листу (форзацу) (в. Стефановић 1997: 84). Ваља поменути још да је рукопис скромно илуминиран, без орнамената, да је његов највећи део исписан црним мастилом, али и да је у првој половини рукописа коришћено зелено мастило за означавање „глава” правила на маргини, а при крају рукописа мастило мрке боје (в. Стефановић 1997: 85).

Барањски препис се, попут других преписа из старије групе, налази у саставу неких других црквено-правних и грађанских кодекса примењиваних у средњовековним српским државама, али представља дело посебне законодавне делатности, самосталан кодекс, без обзира на то што је истовремено и део општег законодавства средњовековне српске државе (в. Бартош 1975: 17), а његова важност огледа се у чињеници да представља „друго сведочанство тако значајне верзије друге редакције као што је Атонска” (1997: IX). Осим тога, Атонски и Барањски препис сачињавају једину основу протографа млађе или приморске редакције Душановог законика (в. Дилпарић 2015: 296).

Како Димитрије Стефановић наводи, Барањски препис Душановог законика садржи „Скраћену Синтагму Матије Властара”, „Правила Јована Посника”, „Законик цара Јустинијана”, „Устављеније светих отаца о житији васега лета” и друга црквена правила (1997: 85). Њихов распоред је следећи:

³ Према нашем истраживању, на странама 125г и 142г налази се по двадесет један ред.

л. 1–116. Скраћена синтагма (без седам почетних листова);

л. 117–120. Правила св. Јована Посинка;

л. 120–125. Законик цара Јустинијана;

л. 125–152. Закон благоверног цара Душана;

л. 152. два записа на основу којих се види да је „преписивач крајем XV века скупио у свој зборник грађу из две књиге – у једној нашао је Скраћену синтагму (са Правилима Јована Посника), Закон Јустинијанов и Душанов законик као једну целину, преписао их редом *in continuo*, без икаквог размака између појединих законика, зауставио се на крају Душанова законика и савесно забележио на празној страни да је оно што долази после Душанова законика, пронађено у другом 'комаду', у другој књизи”;

л. 153–231. различита црквена правила (в. Соловјев 1980: 50).

Према речима Александра Соловјева, Барањски препис Душановог законика има сто седамдесет шест чланова и по њиховом распореду, насловима и тексту најближи је Бистричком препису, док је по изостављању чланова 121, 124 и 128 сличан Атонском препису (1980: 51). Како Ђорђе Бубало истиче, Барањски препис се текстуално готово у потпуности поклапа са Атонским; једино знатније одступање представља испуштање члана 130 у Атонском препису (2010: 37). Упркос сличностима, „евентуално би се могло претпоставити да су Атн и Бар преписивани са истог предлошка, или са два готово идентична, али не у исто време, нити од стране истог преписа (што је очигледно), ни са једнаким преписивачким навикама” (Грицкат-Радуловић 1997а: 89).

О месту настанка Барањског преписа и о писару, нажалост, нема сачуваних података. У вези са временом настанка овог рукописа изнета су различита мишљења: Бошко Петровић га је датирао крајем XIV или почетком XV века (в. Стефановић 1997: 84), што Никола Радојчић посматра као „нестручно домишљање” (1960: 17), Александар Соловјев помиње период између 1480. и 1490. године (1980: 50), док Владимир Мошин његов настанак везује за период између 1515. и 1520. године (в. Соловјев 1980: 50). Будући да је филигранолошка анализа указала на постојање четири варијанте водених знакова у Барањском препису (*вага у кругу са звездом*, најстарија варијанта водених знакова, која се везује за почетак XVI века; *панска тијара*, везана за период између 1507. и 1513. године; *дупла котва у кругу*, из периода 1515–1520; *сирена*, везана за отприлике 1523. годину), Димитрије Стефановић поменути рукопис

смешта у прву четвртину XVI века, потврђујући тако исправност Мошинове датације (1515–1520) (1997: 84–85).

Језик Душановог законика одређен је у науци као народни са елементима српскословенског језика (в. Грковић-Мејџор 2007д: 447; Милановић 2004: 61). За разлику од византијских законика, који су прилагођавани потребама српске државе и превођени на српскословенски језик, оригинални законици, настали на тлу српске средњовековне државе, писани су народним језиком, и то стога што су као јединствени правни акти морали бити разумљиви свима (в. Милановић 2004: 60; Грковић-Мејџор 2007д: 448). У жанровској пирамиди Никите Илича Толстоја Душанов законик налази се у рубрици број 12 (световно-правна књижевност), у групи текстова чији је језик био у извесној мери послован, премда се у њима могао срести и знатан број славизама (в. Толстој 2004: 53; 154–155). Димитрије Богдановић тако истиче да овај кодекс „спаја реторски израз са тачним формулацијама једнога правничког језика, језик високог стила црквенословенске традиције са оплемењеним народним језиком” (1986: 54), а Ирена Грицкат посебан, књижевнији и свечанији слој по језичком и правописном остварењу, у тексту Душановог законика уочава у уводним формулацијама и насловима чланова (1978: 145).

Поред Душановог законика као најпознатијег примера законика писаног народним језиком, у литератури се обично издваја *Закон о рудницима* деспота Стефана Лазаревића (Деспотов законик), настао 1412. године, а преписан с почетка XVI века (в. Милановић 2004: 60; Јовић 1968/1969: 365), с тим што међу њима постоје извесне разлике. Душан Јовић је, наиме, поредећи језик *Закона о рудницима* деспота Стефана Лазаревића са језиком Призренског преписа Душановог законика, закључио да овај потоњи „има далеко архаичнији језик и правопис”, као и да је у њему присутно знатно мање „изразитијих дијалекатских особина” (1968–1969: 369)⁴.

Упркос чињеници да је за више од два века у српској и иностраној науци објављено преко хиљаду радова о Душановом законнику (в. Бубало 2010: 3), ниједан од двадесет пет познатих преписа није досад добио детаљан и целовит језички опис⁵. Досадашња интересовања за преписе Душановог законика сводила су се на њихово издавање, превођење на савремени српски књижевни језик или истраживање текстолошких

⁴ Као основне заједничке одлике поменутих докумената Душан Јовић у свом раду издваја примену рашке ортографије и употребу акценатских знакова (1968/1969: 369).

⁵ Објављивање преписа Душановог законика у издању Српске академије наука и уметности обухватило је верне фотографске репродукције, препис старосрпског текста, превод на савремени српски језик, опис рукописа и углавном краће напомене о језичким особинама (в. Бартош 1975: 17; Грицкат-Радуловић 1975а: 125).

особености. У краћим филолошким напоменама које у издању САНУ прате сваки од објављених преписа указује се на специфичности у области графије, правописа, фонетике, морфологије, творбе речи, лексике, синтаксе и фразеологије и стилистике, али подробнија језичка анализа преписа очекивано изостаје. Појединачних радова који би се бавили лингвистичким истраживањем преписа Душановог законика до сада није било много. Од објављених студија, које су биле од огромне помоћи приликом израде овог рада, издвојили бисмо следеће⁶: Милка Ивић „џ у Душановом законнику” (1956); Ирена Грицкат „Одлике ресавске редакције у старијим преписима Душановог законика” (1978); Ханс Кристијан Микелсен „Сложена реченица у старосрпском језику: анализа реченичних конструкција у Законнику цара Душана (Струшки споменик)” (1981); Андреј Пешикан „Партикуле уз показне заменичке речи у преписима Душанова законика” (1992); Александар Младеновић „Неке филолошке напомене о Грбальском рукопису Законика цара Душана” (2005); Јасмина Недељковић „О неким особинама народног језика преписа Законика цара Душана из Паштровића (XVIII век)” (2007); Биљана Савић „Употреба падежа у Душановом законнику (атонски, струшки и бистрички препис)” (2007); Предраг Дилпарић „О детерминативним партиципима на примерима из преписа *Душановог законика*” (2014); Виктор Савић „’Понос’ и [’досада’] у Душанову законнику: *трагом неких изгубљених значења*” (2014); Предраг Дилпарић „Детерминативни партиципи у рукописима старије редакције Душановог законика” (2015).

У току израде овог рада објављено је и неколико наших студија о графијским, ортографским, фонетским и морфолошким цртама Барањског и Атонског преписа: „Српскословенске и српске народне фонетске особине *Барањског преписа Душановог законика*” (2019); „О неким графијским одликама *Барањског преписа Душановог законика*” (2020а); „Морфолошке одлике језика Барањског преписа *Душановог законика*” (2020б); „Ресавски правопис у Барањском препису *Душановог законика*” (2021а); „Напомене о одликама графије и ортографије Атонског преписа *Душановог законика*” (2021б).

⁶ Радови у којима преписи Душановог законика представљају део истраживачког корпуса неће бити навођени овом приликом.

Теоријско-методолошке напомене

Као што је претходно поменуто, предмет овог рада представљају одлике Барањског преписа Душановог законика на различитим нивоима језичке структуре: на нивоу фонетике, фонологије, морфологије, творбе речи, синтаксе и лексике. Будући да је Барањски препис реализован у графичком медијуму и да „повезивање графије и правописа са језичким истраживањима у великој мери представља традицију наше историје језика” (Поломац 2016а: 36), један део рада посвећен је анализи графијских и ортографских особина Барањског преписа.

Истраживање је спроведено са следећим циљевима:

1. да донесе комплетан опис графијских, правописних и језичких одлика Барањског преписа Душановог законика;
2. да на основу уочених графијских и правописних особина одреди којој правописној школи припада проучавани документ;
3. да пружи мање или више детаљан опис јединица различитих нивоа језичке структуре;
4. да на основу извршене језичке анализе утврди удео српског народног и српскословенског језика у препису;
5. да, пратећи народне језичке црте, покуша утврдити дијалекатску базу преписивача;
6. да језичком анализом провери датирање преписа извршено на основу анализе филиграна.

Корпус, предмет и циљеви овог истраживања захтевају употребу научних метода уобичајених за проучавање споменика српске средњовековне писмености – дескриптивне и компаративне методе. Дескриптивна метода подразумева детаљан и објективан опис значајних одлика графије и правописа (као важних инструмената за проучавање фонетске стране текста, пре свега), као и опис свих релевантних језичких (фонетских, фонолошких, морфолошких, синтаксичких и лексичких) карактеристика преписа. Употреба дескриптивне методе праћена је употребом компаративне методе, која подразумева поређење података добијених истраживањем језика Барањског преписа Душановог законика са подацима добијеним претходним истраживањима из области историје српског језика и, по потреби, из

области дијалектологије. Графијске, правописне и језичке одлике поменутог преписа пореде се са одликама других споменика старосрпске писмености (како оних у којима преовладавају црте народног језика, тако и оних у којима преовладавају српскословенске црте) приближног времена настанка. У оквиру компаративне језичке анализе разматрани су првенствено преостали старији преписи Душановог законика (настали у периоду од краја XIV до прве четвртине XVII века), али и повеље и писма Српске деспотовине (настале у периоду од 1392. до 1457. године) (в. Поломац 2016а: 21–30), писма турских султана Дубровнику (настала између 1430. и 1566. године) (в. Лутовац Казновац 2019: 17–29), препис *Закона о рудницима* деспота Стефана Лазаревића који потиче с почетка XVI века (в. Јовић 1968/1969: 365), *Хиландарски медицински кодекс* (прва половина XVI века) (в. Јовић 2011: 11) и Академијин препис *Српске Александриде* из друге половине XVI века (в. Јерковић 1983: 3). Уколико у препису буду препознате извесне дијалекатске црте, извршиће се и поређење са литературом која за предмет има опис одговарајућих дијалекатских прилика.

Анализа језика Барањског преписа Душановог законика спроведена је на основу фотографских снимака објављених у трећој књизи преписа *Законика цара Стефана Душана* 1997. године у издању Српске академије наука и уметности, уз коришћење нумерације која прати оригинални текст. Приликом транскрипције примера са фотографских снимака примењени су следећи принципи: места оштећена у оригиналном тексту нису навођена; разрешаване су све лигатуре за које нема одговарајућих симбола у коришћеном фонту; приликом бележења пајерка водили смо се издањем оригиналног текста; скраћенице под титлом су разрешене, што је обележено употребом округлих заграда (); разрешавање скраћеница без титле означено је употребом четвртастих заграда []; наредна слова без титле су спуштана у ред и одвајана вертикалним цртама ||; приликом спуштања наредних слова са титлом, осим вертикалних црта, коришћене су и округле заграде између којих је написан полугласнички знак ||(ь); у случајевима у којима је наредно *с* са титлом означавало групу *ст* са полугласником, разрешена је читава група |с|(тъ); разрешаване су и речи у којима се над редом писао сугласник који се налазио између два једнака вокала, и то писањем другог вокала између четвртастих заграда; код скраћено написаних речи полугласнички знак је обележаван једино у случајевима када је имао гласовну вредност, и то између четвртастих заграда [ь]; изостављани су спирити и акценатски знаци; правописна правила о писању великог слова нису преношена; занемарена је

интерпункција, пошто њени знаци нису од значаја за анализирање језичких појава; на грешке преписивача указано је помоћу знака узвика (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 127; Јерковић–Маринковић 1985: XI; Јовић 2011: 16; Поломац 2016а: 39). „Од ових правила одступало се само у оним деловима рада где је то захтевала специфична тематика” (Поломац 2016а: 39).

Иза сваког наведеног примера наћи ће се број стране са ознаком r (recto) или v (verso) и број реда у којем се налази. Шири контекст биће дат само у ситуацијама у којима је то неопходно за разумевање појаве коју одређени примери илуструју.

II ГРАФИЈА

ПИСАЊЕ ВОКАЛА

Инвентар графема

У Барањском препису Душановог законика посведочена је употреба следећих графема:

а, б, в, г, д, е, ж, з, н, њ, и, њ, к, л, м, н, о, о, о, ѿ, п, р, с, т⁷, т, ѿѿ, ѿ, ф, х, ц, ч, ш, щ, њ, њ⁸, ы, ѣ, ю, ѡ, ѣ, љ, ѣ, в.

Наведеном списку треба додати и на различите начине бележен пајерак⁹, који је у појединим случајевима имао гласовну вредност /a/.

Само са бројном вредности коришћена је графема s.

Писање вокала А

За бележење вокала *a* у Барањском препису коришћене су следеће графеме:

а, аа, ѡ, ѡ, ѡѡ.

Гласовну вредност /a/ у једном броју регистрованих примера имао је и пајерак (').

У Барањском препису су такође посведочени примери у којима „изостаје било какав знак тамо где се чита вокал *a*” (Јовић 2011: 21). Потврде ове појаве налазимо и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 44–45) и у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 23).

Графема *а*, која води порекло од прасловенског вокала *а или из страног језика, могла је стајати на почетку речи, у средини речи и на крају речи:

ар' хіѡреа (125v 20); ако (126г 4, 126г 10, 126г 15); азѡинн'ство (126v 5/6); аще (138г 3, 140v 18);

дадв (126v 17); калѡгѡра (129v 3); властеѡ (132v 7); позванѡ (137v 17); распе (139v 9); забавити (140v 13); маљ (141г 3); каже (143v 11); гоусарѡ (144v 8); прѡданѡ (148г 8);

ннедина (126г 3); села (129v 12); рабѡта (135v 2); попа (137v 6); два (138г 17); града (141г 16); жоупа (144г 16); дѡда (146г 13); пнзѡатара (146г 20); книга (148v 15).

⁷ Реч је о тзв. треногом *m* за које у фонту који користимо не постоји симбол.

⁸ Наведену графему налазимо само у лигатурно написаном предлогу ѡѡ.

⁹ У овом раду ће за обележавање пајерка бити коришћен симбол '.

Неколико је примера са графемом *a* написаном на месту прасловенског *ъ, односно *ъ¹⁰:

оуџамъ (127г 1/2); манѣн (146г 2), поманѣн (146г 3/4);
тазы (127г 10), тазн (130г 14, 131г 6, 133г 18).

Удвојено *a* је забележено само једном, у придевској промени, па може бити читано двојачо¹¹:

град'скаа (141г 10).

О ситуацијама у којима графеме њ, љ, њь, односно пајерак, треба читати као *a*, говориће се у наставку рада, у поглављу о судбини полугласника. У истом поглављу обрадићемо и примере у којима је знак којим би се обележио вокал *a* изостављен.

Обележавање полугласника и пајерка

Барањски препис Душановог законика се, по речима Ирене Грицкат-Радуловић, од Призренског преписа разликује по одсуству њ (дебелог *jer*) (1997а: 90). Иако би се на основу тога што је Барањски препис настао у првој четвртини XVI века, више од сто педесет година након почетка поновног бележења дебелог *jer*¹², очекивала редовна употреба овог полугласничког знака¹³, истраживања су показала другачије: *дебело jer* је у читавом тексту забележено само два пута, и то у лигатурно написаном предлогу вѣ:

вѣ лѣ|т|[о] (125v 2, 142v 1/2).

Наводимо у целости запажање Ирене Грицкат о знаку њ у Барањском препису:

„У Ба се употребљава типичан облик полугласника, познат највише по свом положају иза *m* (овде и иза *n*), који се јавио у последњој четвртини XV века: обло и подигнуто извијен на споју са претходним сугласником, често и са украсном пречкицом на средини тог споја. Додуше, у Ба овај облик не излази изнад реда. На два места има и случај да се надредно *m* при крају речи спаја са крајњим полугласником у реду, и то линијом која од полугласника такође чини облик сличан знаку њ. У Ба су сви такви примери на крају реда, осим два који представљају крај члана; иза *n* махом у

¹⁰ О овоме ће се детаљније говорити у поглављу о судбини полугласника.

¹¹ Према речима Надежде Јовић, *aa* у оваквим случајевима може бити читано „као *aja* (у српскословенском духу) или као дуго *a*” (2011: 22).

¹² Знак њ се спорадично јавља још у рукописима из друге половине XIV века (в. Грицкат 1978: 117).

¹³ С циљем да се изговорни полугласник разликује од оног који је имао само графичку вредност, дебело *jer* се у ресавској правописној школи почело писати у предлозима вѣ, сѣ, кѣ, у префиксима сѣ-, вѣ- и вѣз-/вѣс-, као и у корену вѣс-, мада то није увек доследно спровођено (в. Јерковић 1983: 27–28; Чигоја 2008: 191).

насловима. Палеографски овај се знак ипак не сматра правим њ. Обично њ није нађено” (1978: 139–140).

Полугласник типичног облика пронашли смо у следећим примерима¹⁴:

в’сѣмь (128r 7); калогѣромь (128r 12); вљховьствоь (128v 17); цр(ь)квомь (131v 8); печатїомь (133r 13); ц[а]р(ь)|с|квомь (134r 15); мѣроп’хвомь (135r 7); рѣднмь (135v 4); властеломь (136v 12); нахвалнцомь (137r 16); цр(ь)ков’номь (139v 19); ц(арн)цомь (143r 14); ѡбразомь (144v 20); трьгов’цѣмь (146r 21); совомь (151r 3);

д(а)нъ (125v 4); законъ (125v 15); законъ (128r 11, 146v 2); властѣннъ (144r 12, 145v 6);

дѣлѡ|м|ь (131v 5); волѡ|м|ь (140v 16); страже|м|ь (148r 10); потѡ|м|ь (149v 15)¹⁵.

Финални положај

Будући да је полугласнички знак у финалном положају био нека врста „сигнала за крај речи” (Ивић–Јерковић 2008а: 435), његово бележење је у Барањском препису изостало само у малом броју случајева.

Финално танко *јер*, које није имало гласовну вредност, обележено је у следећим словенским речима:

праз|д|никъ (125v 3); закон’никъ (125v 5); ц(а)рѣмь (125v 11, 143r 13/14); дльгъ (126r 8, 138v 9, 146r 2, 146r 4); чл(о)в(ѣ)кь (126r 8, 139v 11, 139v 13, 140v 2, 143v 9, 145v 7); заповѣдъ (126v 17); полоуѣѣрьць (127r 1); дѣль (127r 5); д(оу)хов’ниѣѣхъ (127r 11); цр(ь)квь (127v 5, 131r 22, 131v 7, 131v 8, 133v 8); кзквомь (128r 5/6); дохѡдъкъ (128r 20); кзыкъ (129r 2/3); катѡунѣхъ (129r 5); цр(ь)квямь (129r 7, 130v 1, 136v 11); ц(а)рь (129r 8, 129r 12, 131r 12, 131r 19, 132r 1, 134v 5, 136r 21, 139r 6, 141r 19, 142r 12, 143r 1, 143r 11, 142v 17, 143r 8, 143v 6, 143v 19, 145r 19, 145r 22, 145v 18, 146v 8, 147r 13, 148r 4, 148r 5, 149v 21, 150r 6, 151v 18); владальць (129r 9/10); г[о]|с|[подн]нъ (129r 12, 131r 12, 131r 19, 136r 21, 142r 12, 142v 17, 143r 11); властъ (129v 2/3); прав|д|ѡ|м|ь (129v 8); цр(ь)квомь (129r 2); внноградъ (130r 8); законъ (130r 14, 135r 8, 144r 1, 146r 13, 150r 15); власт’никъ (130r 14); господаръ (130v 4, 130v 8/9); бащнн’никъ (130v 11); цр(ь)ковь (130v 20, 141v 4); властѣннъ (131r 1, 131v 6, 131v 16/17, 131v 19, 132r 5, 132r 10, 132r 19, 132v 21, 133r 6, 133r 14, 137r 9, 137r 21, 139v 8, 140v 1, 140v 18, 150v 3); бащннъкъ (131r 22/131v 1); ѡбластъ (131v 9,

¹⁴ Како Ирена Грицкат-Радловић истиче, графеме м и н су у овим случајевима са полугласником биле спојене „помоћу карактеристичног издигнутог лука, или надвученог почетка полугласничког знака” (1997а: 90).

¹⁵ О полугласничком знаку и његовим облицима било је речи у раду „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 118–121).

145v 17, 151r 16/17); ѿтрокъ (131v 12); с(ы)нь (131v 17, 131v 22, 135v 4); поясъ (131v 22); дьщерь (132г 2); себрь (132г 12, 132г 21, 137г 10, 137v 2); нось (132г 21, 132v 3); блоудь (132v 4); нось (132v 6); брать (132v 14, 135v 4); ѿ(ь)ць (132v 14, 135г 20); ѿбѣдь (133г 4, 134v 4); домомь (133г 7); сядь (133г 8, 134г 7, 139г 7, 151г 22); соудь (133г 10, 134г 10, 134v 20, 137v 16, 138г 9, 148v 4, 149г 16, 151v 5); плѣномь (133г 16); градь (133v 11, 141г 14, 150г 5); доходькъ (133v 14); грагянннь (133v 17); сиротахь (133v 19); рокоь (134v 2, 137v 18, 143v 1); рокоь (134v 7); прнставь (134v 8, 134v 16, 148v 13); крьвь (134v 14, 151v 8); прѣемь (134v 15, 151v 7); гл(а)сь (134v 19); мвжь (134v 20); д(а)нь (135г 12, 135г 13, 135г 15); меропьхь (135г 16, 143г 20); нманнїемь (135г 22); г[о]ц|подарь (135v 6, 143г 6, 143г 22, 143v 2, 144v 10, 147v 13, 147v 17, 150v 6); събор'ннкь (135v 10); добнт'квомь (135v 20/21); м[н]л[о]ц|ть (136г 20, 137г 1); дрвгь (136г 22); влахь (136v 13); кннгахь (136v 18, 139г 2); |ко|тьль (137г 2); соудїамь (137г 4); рѣчь (137г 8); м(а)т(е)рь (137v 9); каз'нь (138v 16); гранахь (138v 18); закон'ннкь (139г 5, 150г 13); соудїахь (139v 1, 145г 22); соуж'нєхь (139v 10); дворь (139v 12, 139v 22, 145v 16, 150v 1); людєхь (140г 2); тать (140г 18, 142г 1, 144v 6, 144v 9, 144v 14, 144v 22, 145г 4, 145г 5, 148г 2, 149v 3, 150v 6); трьгь (140v 11); царнн'ннкь (140v 20); прнселнцахь (140v 22, 146v 17); градовкомь (141г 1); стань (141г 4/5); станянннь (141г 5/6, 141г 7/8); гость (141г 7, 148г 8); прѣд|[ѣ]ль (141г 16); вонскахь (141г 17); съвѣт'ннкь (142г 4); чьсть (142г 7); кннгомь (142v 11/12); мероп'сѣхь (143г 4); меропьхь (143г 12); г[о]ц|подаремь (143г 13, 145г 2); г[о]ц|п[о]ж|д|омь (143г 14); властїиннь (143v 7/8); невѣр'ннкь (143v 12); властєломь (143v 18); властєлннїемь (143v 18/19); прѣбегльць (144г 5); плѣномь (144г 9); кранц'ннкь (144г 10); повѣгльцьхь (144г 11); добнтъкъ (144г 17/18); кранщєхь (144v 2); сєломь (145г 10/11); людємь (146г 17); себрьдїамь (146г 18); нновѣр'цємь (146г 21); пѣть (147v 9); владальць (147v 12); пѣт'ннкь (147v 16); влад|[а]льць (147v 17); поуть (148г 7); трьговьць (148г 9); д(оу)шомь (148г 16); прнставомь (148v 17, 148v 19/20); потворь (148v 19); окразь (149г 1); езыкь (149г 8); рѣчємь (149г 19); потвор'ннцѣхь (149г 21); потвор'ннкь (149г 22/149v 1); потворомь (149v 1); льжомь (149v 2); ѿвѣзомь (149v 2); пнїаннцахь (149v 4); трьговѣхь (149v 20); градовѣхь (149v 22); златарь (150г 3, 150г 4/5, 150г 8, 150г 10); под|водѣхь (150г 21); нѣмьць (150v 2); срьбннь (150v 2/3); башннахь (150v 7); жоупланннь (151г 6/7); соудїомь (151г 13); соудїамь (151г 19); сводь (151v 13, 151v 16); стан'ннкь (151v 21); законь (152г 2/3); глобарѣхь (152г 7); глобарємь (152г 10, 152г 13);

всакь (126г 8, 129г 6); нмь (126v 16, 127г 5, 127г 17, 130г 4, 141г 21, 141v 10, 142v 16, 142v 16, 145г 18, 145v 14, 147г 19, 148г 4, 148г 14, 148г 17, 148v 12, 149г 1, 151г 14); ѿнь (127г 6, 136v 5, 136v 5, 140г 9); вьсомь (128г 5); ннѣмь (128г 7); в'сѣмь (128г 7, 151г

1); ннь (129г 13, 131г 20, 133v 18, 135г 21, 141v 3, 141v 9, 142v 18, 144г 14, 148v 22, 150v 3, 151г 14); самь (131г 16); свонь (132v 4, 143г 13); чнь (133v 1, 139v 12, 148v 7); кымь (134г 10, 143г 16); совомь (136г 18, 151v 6); ннь (136v 16); свомь (140v 17, 147г 2); вьсь (141г 5); чель (141г 21); коель (142г 19/20); чнеть (142v 20, 144v 3); конь (143v 19, 147v 8/9); неговь (144г 17); вель (148г 11); нь (148v 5); комь (151v 20);

бл(а)говѣр'ннь (125v 11); д(оу)ховномь (126г 7); крнь (129v 7, 133г 4, 134v 6, 134v 21, 137г 20); свободнь (130v 10, 130v 13); вольнь (130v 12, 131г 12, 131г 19, 131г 22, 133v 4, 133v 7, 139v 3, 140г 22, 140v 12, 141v 17, 142v 16, 143г 5, 143г 17, 148г 21/22, 150v 20); д(оу)хов'ннь (131v 5); цр(ь)ков'ннь (134г 9); цр(ь)ков'номь (134г 15); прость (137v 19/20); ц(а)ревѣхь (139г 2); ц(а)ревь (139г 5, 139v 12/13, 139v 13, 140v 12, 143г 21, 144г 1, 144г 14, 145v 16, 150v 1); свобод'нь (139v 15, 139v 21, 140г 1); властел'цѣхь (140г 2); маль (141г 3); велнь (141г 3/4, 151v 1); велнннь (142v 5); малннь (142v 5/6); ц(а)ревѣль (142v 15); лъжнонь (142v 19); кол'нь (143г 11, 143v 1); велннь (146г 15); срѣднннь (146г 16); послѣднннь (149г 20); пннь (149v 10); цр(ь)ков'ннь (151г 5); дворьскнннь (151г 13/14); нннннь (151г 18);

еднь (134г 17, 135г 13, 151v 2, 151v 21); еднномь (135г 22/135v 1); ед'нь (138v 9, 143г 6); прьвннь (148г 10);

нмать (126г 9, 131г 7); сьгрѣшнь (126г 12); прѣствннь (126г 12); вьсоцеть (126г 16/17); ѿлоуцнть (126г 18); прѣчювь (126v 8); обратннь (126v 20); оузамь (127г 1/2); соуднь (127v 3); проклеть (127v 12); боудеть (127v 13, 139г 14); ставь (127v 14); жегзть (128v 16); дошьль (128v 21); оузъмь (129г 10); б(лаго)|с(л(о)в)ень (129v 6); нзыгнавь (130г 12); оумреть (131г 3); воюють (131г 11); по|д|ложннь (131v 6/7); ѿсѣкзть (132г 20/21); ѿсѣкоуть (132v 2); сьтворнть (132v 4); родннь (132v 15); сьгрѣшнь (132v 17, 132v 19); позвань (133г 2, 137v 17, 137v 21); дасть (133г 19); кель (133v 20); нмать (134г 12, 134г 18); ѿслаль (134v 4/5); грѣдзть (134v 13); ѿдѣлнь (135г 21, 135v 1/2); зчнннь (135v 7); прѣставннь (136г 19/20); рѣч[і][є]ть (136г 21); дръжаль (136г 22); испасль (136v 18); дош'ль (137г 13); оучнннь (137г 14, 144v 12); прншьль (137г 16); зар'валъ (137г 19); оубннь (137v 5, 137v 8); поззавь (137v 15, 137v 21/22); былъ (137v 21); оскоубь (138г 14); зжегь (138г 19); платнль (138v 4); прнмзть (138v 16); запнсалъ (139г 6, 143г 8); ѿбннь (139г 10); прндеть (139v 12); ѿбѣгль (139v 16); оутек'ль (139v 17); зтекль (139v 18); побегль (140г 5); плакзють (140г 7); прнель (140г 8, 141г 8); побѣгль (140г 10); растоварннь (140v 5); разбалъвь (140v 6); кажзть (141v 12); оусѣкоуть (141v 13); квпнль (141v 22); повелѣль (143г 1); затнрають (143v 17); даль (143v 19); оуплнннь (143v 21); затрвь (143v 22); оузаконнль (144г 1); строуль (144г 3); оставнль (144г 18); свезань

(144v 11, 152г 5); вышеписанъ нымь (144v 21); положнль (145г 19); положнль (145v 1); поставнль (145v 18, 147г 13, 149v 21); виль (146г 13); прѣдань (148г 7); дрѣжеть (148v 15); оправнль (149г 12/13); послають (149г 13/14); нѣсть (149v 20); раздариеть (150г 13); вѣроуютъ (150г 16); вѣдетъ (150v 17, 151v 1); грѣдетъ (151v 1); коупиль (151v 13/14);

воломь (126г 13); нехотѣнїемь (126г 14); опеть (126v 6, 128v 12, 132v 10, 142v 11, 144г 8); заманицомь (135г 11/12); грѣхомь (136г 7); сломь (140v 4); стрѣмоглавь (144v 8/9); лицемь (145г 7/8, 151v 11); намѣромь (145v 13); напрѣдь (145v 21); сломь (151v 12); потомь (151v 21).

Забележен је и један пример у којем је финални полугласник натписан:

закѡ|нь|(125v 1).

Полугласник обележен у једносложним речима имао је гласовну вредност /a/:

нь (128v 8, 131v 12, 132г 2, 133v 17, 134г 16, 134v 18, 137v 16, 142г 8, 145г 14, 147г 11);

ть (134г 22, 142v 11, 147г 18).

Попут полугласничког знака, пајерак је на крају речи имао само графијску функцију (в. Јовић 2011: 35). Пајерак долази најчешће „испред енклитике, везника или речце” (Ивић–Јерковић 2008а: 435):

възвратнв' се (126v 8/9); нм' се (130г 19, 132v 5, 141v 13, 149г 7); коєм' се (144v 5/6);

нм' св (131v 15); кр' соу (148г 16);

законом' же (125v 13/14);

вонник' ако (133г 7/8); ѡсрамотнв' ако (139v 7/8);

ц(а)рек' да (149г 16/17)¹⁶.

Потврђени су и случајеви у којима је пајерак у финалном положају обележен у речима на крају реда:

закон' (135г 17); вѣдет' (136v 1/2); цр(ь)ков' нїнм' (151г 9).

У изолованим случајевима полугласнички знак изостаје¹⁷ испред повратне речце *се* и енклитичког облика заменице:

¹⁶ Речи са пајерком на крају испред везника *ако* и *да* налазиле су се на крају реда.

¹⁷ У обзир нису узети примери са натписаним финалним консонантом јер се они у погледу обележавања полугласника сматрају неутралним (в. Ивић–Јерковић 2008а: 435; Поломац 2016а: 116).

с нымь (148v 5);

с приставомь|м| (133г 3); с книгомь|м| (133г 12); с печатомь (133г 13); с темъзи (139v 15); с книгомь (142v 11/12); с кымь (134г 10, 143г 16); с плѣномь (144г 9).

Предлози без и нз првобитно нису имали финални полугласнички знак, али се он врло рано, још у старословенском језику, почео писати по угледу на друге предлоге (в. Николић 1987: 49–50).

Предлог без се у Барањском препису бележио са полугласничким знаком или пајерком:

безь б(лаго)|с|л(о)венїа (126г 5); безь дѣла (127v 18); безь забаве (140v 9); безь книге (148v 10/11);

без' вѣнчанїа (126г 4); без' сада (129v 9); без' мѡ|жа| (134v 18); без' книге (143v 10, 148v 9).

Предлог нз је у корпусу углавном писан са пајерком, мада има и потврда његовог изостављања:

нз' свѣжн'ства (139v 11); нз' твгїе (140г 3, 142г 4); нз' тоугїе (140г 9); нз' тьмннцє (149v 16);

нз метохїе (128v 6); нз гробовь (128v 18).

Писање полугласника у финалном положају потврђено је и у предлогу извѣнь:

нз' вѣнь монастира (128v 14/15); нз' вѣнь села (138v 5).

Финални полугласник написан је и у јединој потврди предлога ѡсвѣнь:

ѡсвѣнь цр(ь)ков'нога (136v 2/3).

Крајњи полугласник обележен је и у предлогу прѣзь:

прѣзь кѡн|х| (132v 11/12); прѣзь закон|н| (143г 6); прѣзь законь (143v 22/144г 1); прѣзь дрѣжавоу (144г 7).

Посведочени су и примери са пајерком:

прѣз' нн|х| (132v 10); прѣз' закон' (135г 17, 152г 2/3).

Једном овај предлог долази без икаквог знака на крају:

прѣз кѡн|х| (132v 11/12).

У предлогу отъ, који је увек писан традиционално (са *омегом* и надредним словом *т*), полугласнички знак очекивано изостаје:

ѡ православнога (125v 6); ѡ сїега (126г 13); ѡ цр(ь)кве (126г 16, 126г 19, 127v 18/19); ѡ юресн (126v 14); ѡ кѡкїе (127г 6); ѡ свон|х| (127г 17, 150v 11); ѡ козмнѣ (127v 3); ѡ сада (127v 9, 145v 21); ѡ сана (127v 15, 129v 1); ѡ поповь (128г 21); ѡ бащинѣ (128г 22); ѡ

вѣ|х| (129г 16, 130г 10, 131г 8); ѿ ктиторь (129г 20); ѿ митрополнтъ (129г 21/22); ѿ еп[н]|с|к[о]пъ (129г 22); ѿ нгъмень (129г 22/129v 1); ѿ селѣ (129v 2); ѿ двєю (130г 2); ѿ тезн (130г 22); ѿ свога (130v 2, 139v 6, 140г 10); ѿ нгюва (131г 5); ѿ то҃да (132v 8); ѿ оно҃гозы (132v 16); ѿ прои́ар'ске (133v 6); ѿ нн|х| (134г 3, 134г 18, 143v 21); ѿ с(ы)нов' (135г 20); ѿ с(вѣ)т(а)го (136г 19); ѿ то҃газн (137v 20); ѿ землѣ (139г 15, 150v 11/12); ѿ села (139г 16); ѿ млина (139г 16/17); ѿ жѣпѣ (139г 17); ѿ в'сакога (139г 17/18); ѿ гра|д|[а] (139г 18); ѿ вногра|д|[а] (139г 19); ѿ конѣ (139г 20); ѿ кобнлѣ (139г 20/21); ѿ говѣдѣта (139г 21); ѿ брава (139г 22); ѿ ем'ства (140г 5); ѿ сѣда (140г 10); ѿ конникъ (141v 9); ѿ плѣна (141v 15); ѿ то҃ганзн (141v 17/18); ѿ ц(а)ра (142г 5); ѿ всакога (142г 15); ѿ со҃да (143г 18); ѿ своѣ (144г 4, 147г 20); ѿ испрѣва (144v 13); ѿ огня (145г 20); ѿ сѣдн (146v 18); ѿ ко҃кнѣ (147г 7); ѿ ко҃да (149v 5); ѿ со҃дѣн (151v 2).

У предлозима надь, подь и прѣдь полугласнички знак се испушта услед натписивања слова ѿ:

на|д| ннѣн (145г 12); на|д| тѡм'зн (147г 10).

по|д| цр(ь)квн (129г 18); по|д| цр(ь)ковь (130v 20); по|д| велію (131г 21); по|д| дро҃го҃у (131v 7); по|д| цр(ь)квь (133v 8); по|д| чл(о)в(ѣ)кѡм| (138г 3);

прѣ|д| свонѣн (129v 20, 134v 11); прѣ|д| еп[н]|с|к[о]пы (129v 21); прѣ|д| свѡм| ! (130г 1); прѣ|д| свдѣамн (134v 9); прѣ|д| свдѣѣ (134v 13); прѣ|д| со҃дѣѣ (137v 15); прѣ|д| со҃дѣѣ (137v 18, 138г 7, 138г 8, 149г 2, 151v 5); прѣ|д| свдѣѣ (139г 3/4); прѣ|д| ц(а)ра (139г 9, 140г 20, 151v 3); прѣ|д| свога (145v 19); прѣ|д| со҃дѣамн (148v 5/6); прѣ|д| владал'ци (151г 4); прѣ|д| цр(ь)ков'ннѣм (151г 5); прѣ|д| владал'цѣм| (151г 8); прѣ|д| клнросѡмь (151г 9); прѣ|д| со҃дѣѡмь (151г 13); прѣ|д| становн (152г 4).

Полугласник у префиксима¹⁹

Аломорф префикса *вѣз-*, који првобитно није имао полугласник на крају (в. Николић 1987: 48), у једином посведоченом примеру у Барањском препису долази са пајерком:

вѣс' цѣнѣ (140v 15).

¹⁹ За проверу ситуација у којима се полугласник у старословенском и у старосрпском језику писао користили смо следећу литературу: „Старословенски језик I” (Николић, 1987), „Старословенски језик II” (Николић, 1991), „Правопис српскохрватских ћириличких повеља и писама XII и XIII века” (Ивић–Јерковић, 2008а). Консултовали смо и сва четири тома речника „Словарь старославянского языка” (Гауптова, 2006), као и регистре појмова и израза објављене у првом, другом и трећем тому преписа *Законика цара Стефана Душана* (Никчевић: 1975; Никчевић: 1981; Пешикан: 1997).

Полугласник је редовно писан у префиксу въз-/въс-, што није неочекивано када се у обзир узме да је „префикс књишки, туђ народном језику, а граfiјски и гласовно се могао ослонити на предлог въ- и префикс въ-” (Јерковић 1983: 37):

възнесенїа (125v 3); възврате (126v 6, 126v 13/14); възвратив’ (126v 8/9);

въсхощеть (126r 16/17).

У префиксу sz- (сs-), који је у духу народног језика, полугласник се никада није бележио:

szлюбѣ (127r 2); оузданїн (138v 20); оуз|д|анїа (138v 21); повзда (138v 22); оузблуду (147v 3); оузмогу (151r 21);

оусхокѣ (126v 2); vsхранн (129r 21).

У анализираном корпусу префикс нз- (нс-) писан је на три начина:

1) са испуштеним полугласником, што је најчешће случај²⁰:

нзврѣжета (127v 14/15); нзнесе (134r 11); нзнесете (136v 19); нзданїн (139r 13); нздаве (139r 14); нзнагѣ (146v 12); нзгвѣн (147v 16); нзгоубилн (148r 5, 148r 16/17); нзгоубе (148r 14); нзговорѣ (149r 17); нзвѣде (149v 16);

нсправн (126r 15, 128r 19/20, 148v 8); нсправнтн (126r 17, 126v 2, 151r 21/22); нспасѣль (136v 18); нспрѣва (144v 13); нсправе (148v 18); нсходе (149r 16); нспралаю (151r 17/18);

2) са полугласником:

нзѣравшїн (126r 1); нзгनावѣ (130r 12);

3) са пајерком:

нз’ ставлаю (127v 18); нз’ вѣнь (128v 14/15, 138v 5).

У префиксу об- полугласнички знак никада није бележен, што указује на поштовање старословенске норме (в. Николић 1987: 50):

образом| (125v 17, 143v 15, 144v 4, 145r 5); обрѣте (126r 11, 127r 7, 131r 5, 134r 4/5, 134r 21, 135r 19, 135v 10, 135v 21, 137v 5, 137v 8, 138r 14, 138v 10/11, 142v 20, 143v 21, 144r 6, 144r 12, 149r 22, 150r 3, 151r 20, 152r 1); облнчн (126v 1); обрлнлн (126v 4/5); обрѣте (126v 7/8, 146v 5/6); обрлнлн (126v 15); обрлнлн (126v 20); образѣ (127r 8/9); обрлн (128v 12); обрѣтаю (129r 14, 138r 1, 144v 18); обѣда (133r 1); обѣда (133r 3); обѣда (133r 4, 134v 4); обѣдѣ (134v 2); оброка (139v 3/4); обрѣтелн (140r 14); образомѣ (144v 20); облычннн (145r 6); облнчнїе (145r 7); облнчнїа (145r 17); обрѣтета (145v 12/13); облѣгоу (147v 13/14); образѣ (149r 1); обрѣт|с| (149r 5); обрѣ ! (150r 7).

²⁰ Овако се префикс најпре бележио и у старословенском језику (в. Николић 1987: 49).

Готово редовна употреба лигатуре утицала је на испуштање полугласничког знака у префиксу оть-:

ѡлоуѣнтѣ (126г 18); ѡлвѣнѣ (126в 3); ѡжене (127г 6); ѡлоуѣн (129в 1); ѡходн (130в 3); ѡгнатн (130в 12); ѡдатн (130в 21, 132г 4, 150в 12); ѡроке (131в 14); ѡсѣквѣть (132г 20/21); ѡсѣкоуѣть (132в 2); ѡдѣл'ни (132в 16); ѡпнра (134г 4, 148в 3); ѡпнратн (134г 8, 135в 14); ѡслаалѣ (134в 4/5); ѡдѣлаењѣ (135в 1/2); ѡсѣкоуѣ (137г 17, 137в 3); ѡѣбн (137в 18/19); ѡкоупню (138г 2); ѡсѣѣе (138г 16, 149в 9); ѡбон (139г 9); ѡбнвѣ (139г 10); ѡбѣгъль (139в 16); ѡдаадѣ (143в 16); ѡдаалн (146в 19); ѡпър'ѣа (148г 21); ѡпър'ѣа (148г 22).

Полугласнички знак изостаје и у случајевима у којима префикс није био лигатурно написан:

отроке (131в 14); отрокъ (131в 12); отроци (134в 10); отроце|х| (134в 22); отроци (135г 1).

Као префикс нз-, и префикс раз- се писао тројако²¹:

1) разлоуѣе (126г 6); разбалъвь (140в 6); раздероуѣ (143г 2);

растоварнкъ (140в 5);

2) разъгнаалн (129в 18);

3) раз'гнаалн (129в 14/15); раз'соудн (145в 12); раз'свдн (145в 14); раз'соудитн (151г 21).

Број потврда префикса съ- са обележеним полугласничким знаком скоро је једнак броју случајева у којима је он испуштен²²:

събора (125в 6, 135в 9); съгрѣшнвѣ (126г 12); съгрѣшеніе (126г 20/21, 132в 13); съжнжѣ (128в 18/19); съдрътн (129в 5, 131г 3/4, 149в 7); сътворитѣ (132в 4); съгрѣшналь (132в 17, 132в 19); събороуѣ (135в 8); събор'никъ (135в 10); съдръжн (136в 21); събор'нога (136в 22); съблюде (141г 5); съвѣт'никъ (142г 2); съврѣшитн (142в 10); съборѣ (144г 2); съврѣшн (148в 4); съврѣшилн (149г 3);

стожитн (127в 21); свръже (128в 10); свежѣ (129в 15); сквпе (129в 17/18); стежн (135г 17); сведоке (136в 4/5); свѣдоци (136в 7); свадѣ (141в 6); свадѣ (141в 7); сваднта (141в 8); строуль (144г 3); свезанѣ (144в 11, 152г 5); слвчн (146в 20, 147в 21); смѣснѣ (147г 8); строуѣно (152г 6); сводѣ (151в 13, 151в 16); свода (151в 17).

Регистровани су и примери са извршеним једначењем сугласника по звучности:

зговарае (128г 1); згодн (148г 14).

²¹ За префикс раз- важи исто што и за префиксе без- и нз- (в. Николић 1987: 49).

²² Бележење полугласника у префиксима въз- и съ- представљено је и у прилогу „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 119).

Обележавање полугласника у корену речи²³

Полугласник (у јаком положају) је обележен у корену следећих именица:

тъмници (128v 11); тъмницѡу (149v 15); тъмнице (149v 16); дьщери (132г 2); дьщи (132г 3); пьр'ца (135v 14, 145v 13, 148v 1); пьр'ци (148г 19, 149г 16); ѿпьр'чїа (148г 21); ѿпьр'чїа (148г 22); пьр'цема (151v 3); |кѡ|тъль (137г 2); съть (140v 6); чьсть (142г 7); льжомь (149v 2).

Секундарни полугласник који је имао гласовну вредност обележен је у корену именице казнъ:

каз'нъ (138v 16).

Два пута је написан и слаб полугласник у коренском слогу именице:

ѡвъцами (128г 6/7); посыл'ника (139г 11).

На месту слабог полугласника у корену речи писан је пајерак:

цр(ь)к'ви (129г 18); п'сости (132г 4); соуд'бниѡ (137г 2).

Изостављање полугласничког знака у корену именица честа је појава у Барањском препису:

вѣнчанїа (126г 4); книго|м| (133г 12); книгоу (134г 11, 140г 11, 145v 5, 150г 10, 150г 15/16); книзе (134г 13); книгахъ (136v 18, 139г 2); книзѣ (136v 20, 149г 7); книге (139г 3, 139г 7, 139г 8, 143v 10, 148v 9, 148v 11, 148v 13, 148v 16, 148v 22); книгъ (139г 6); книгъ (142г 11); книга (142v 2, 142v 8, 142v 9, 148v 15, 148v 21, 150г 12/13); книгомь (142v 11/12); злобѣ (133г 13); зло (133г 15, 133г 22, 135v 7, 147г 18, 147v 7); зло (133г 17); злобъ (133v 2); зло (135v 3, 143v 2, 145v 11); кѡлѣ (137г 1); позванїи (137v 14); гьмно (138г 20); гоумно (138v 6); кнезовѣ (143v 13); чѣта (147v 6); свнта (131v 21); свнтѡ (139г 19)²⁴.

Посведочен је и пример испуштања секундарног полугласника у корену именице *себар*:

себрь (132г 12, 132г 21, 137г 10, 137v 2).

Писање титле довело је до испуштања слабог полугласника у корену именице *дан*:

²³ Напомињемо да примери са надредним словима нису узети у обзир будући да је у њима бележење полугласничког знака било сувишно (в. Јовић 2011: 33).

²⁴ Ова именица је у старословенском језику могла бити писана и са полугласником иза *с* и без њега.

д(ь)нїи (135r 9).

Регистрован је и пример писања *танког јера* на месту вокала *a* који може бити окарактерисан као хиперкорекција:

лѣтннннѣ (148r 9).

Претпостављамо да се о истој појави ради и у примеру *подънькъ* (131r 9), будући да се у свим осталим преписима старије редакције уместо полугласника налази вокал *a* (*поданькъ*) (в. Никчевић 1975: 262; Никчевић 1981: 281; Пешикан 1997: 474).

Слично је и са именицом изведеном од глагола *сълати*, у којој се уместо вокала *a* пише *пајерак*:

посьл'ника (139r 11).

То важи и за глагол *разбальвь* (140v 6), који у инфинитву има облик *разбалаати* (в. Пешикан 1997: 490).

Бележење полугласника у јаком положају запажено је у корену придева *лажан*: *лъжнодѣ* (142v 19); *лъж'но* (142v 21).

На месту јаког секундарног полугласника у броју *један*, односно слабог у броју *седам*, писао се *пајерак*:

ѣд'нѣ (138v 9, 143r 6);

самосѣд'мо (129v 10, 139r 1); *самосѣд'мога* (138r 13); *сѣд'дн* (142v 1); *самосѣд'мо* (152r 7).

Да је овај знак могао изостати потврђују примери:

ѣднѣ (134r 1/2); *ѣдно* (135v 22).

Значајан је број примера у којима на месту слабог полугласника у коренском слогу броја *два* изостаје бележење било каквог знака:

дваши (126r 21/22); *двѣю* (130r 2); *два* (130r 3, 133v 17, 134r 17, 135r 9, 138r 17, 141v 8); *двѣ* (136v 19).

У упитним и одричним именичким заменицама редовно изостаје полугласнички знак/*пајерак* испред секвенце *-то*:

что (126r 12); *кто* (127r 9, 127v 2, 127v 9, 129r 1, 129r 21, 129v 4, 129v 6, 131r 16, 131v 10, 132r 15, 132v 15, 133r 2, 133r 8, 133r 20, 133v 5, 134r 2, 135r 14, 135v 9, 136v 21, 137r 3, 137r 8, 137r 13, 137v 5, 137v 12, 137v 14, 138r 3, 138r 11, 138r 14, 138r 19, 138v 5, 138v 20, 139r 10, 139v 5, 139v 7, 140r 4, 140r 8, 140r 16, 140v 4, 141r 20, 142v 18, 143v 8,

143v 11, 143v 20, 144r 14, 151v 19); κτω (134r 11, 140r 14, 141r 2, 141v 4, 141v 14, 141v 19, 145r 16, 145v 7, 147r 17, 151r 6, 151r 12, 151v 10, 152r 1); никτω (129r 13, 133v 4, 133v 7, 133v 18/19, 135r 19, 135r 21, 135v 3, 135v 19, 136r 6, 136r 20, 141v 4, 141v 9, 143r 17, 145v 15, 151r 14); никто (136r 4, 142v 6/7, 143v 5).

Полугласник у јаком положају писао се у партиципу претерита актива и у партиципу перфекта:

оузыль (129r 10);

дошьль (128v 21); пришьль (137r 16).

Забележен је и пример са пајерком на месту јаког полугласника у корену -шьль-:

дош'ль (137r 21).

Да полугласник у горенаведеном коренском слогу није увек писан²⁵ потврђује облик дошьль (137r 13).

Потврђено је и писање пајерка на месту слабог полугласника у коренском слогу глагола:

оп'соує (132r 8, 132r 15); оп'свє (132r 11).

Испуштање знака у коренском слогу појединих глагола није реткост у Барањском препису:

пашле (126r 21); szme (127r 4, 128v 22, 130r 22, 132r 1, 133r 19, 135r 18, 139r 12, 139v 9, 140r 17, 144r 2, 146v 8); szmъ (128r 21); оуzymъ (129v 16); оуzme (132r 19, 132r 22, 132v 1, 140r 15, 148r 1); оуzmoу (138v 13, 139r 8); распе (129r 11, 130r 15, 139v 9, 144v 7, 150r 8); прогналн (129v 13); раз'гналн (129v 14/15); нзыгнавь (130r 12); разьгналн (129v 18); ѿгнатн (130v 12); оумреть (131r 3); вмре (131v 19); оумре (133r 20); позванъ (133r 2, 137v 17, 137v 21); позвавъ (137v 15, 137v 21/22); ѿслаль (134v 4/5); послаан (148v 18); вемчн (143r 21); нзмє (149v 9).

Јак полугласник обележен је у корену следећих прилога/везника:

сьда (127v 9, 145v 21); сьдн (146v 18); ннкьда (131v 13); кьда (131v 19, 134r 2, 134r 17, 134r 20, 136r 19, 141r 6, 148v 3); кьдн (133r 6, 134v 17, 137v 12).

У корену заменичких прилога на месту слабог полугласника долази пајерак:

оѡ'дезн (134r 18); он'дезн (134r 21).

Изостављање слабог полугласника потврђено је у прилозима/везницима:

²⁵ Испуштање полугласника не доводи до промене у читању.

гдє (136v 13, 136v 19, 137r 18, 141r 14, 142г 6, 142r 19, 142v 3, 144r 8, 145r 7, 147r 8, 147v 11, 147v 21, 149v 21, 151v 14); нигдє (149v 19); много (145v 22).

Полугласник у јаком положају писао се и у предлогу из'внъ (128v 14/15, 138v 5).

У везнику тъкмо (127v 5, 130г 11, 130v 12/13, 131v 15/16, 137г 6, 145v 18, 150г 16) бележи се полугласник у јаком положају, а изоставља полугласник у слабом положају.

Корен въс-

Опште заменице са кореном въс- писане су на три начина:

1) са полугласничким знаком:

въсомь (128г 5); въсь (141г 5)²⁶;

2) са пајерком:

в'сѣмн (125v 12); в'сакын (126v 18); в'сѣмь (128г 7, 151г 1); в'се (129г 14, 131г 8, 132v 11, 135г 17, 139г 12, 139v 9); в'сн (130v 14, 150v 22); в'сако (132v 13); в'соу (133v 2); в'сен (135г 8); в'сакога (139г 18); в'сакы (140v 16); в'сакє (150г 18);

3) без икаквог знака:

всемн (125v 9); всакь (126г 8, 129г 6); всакы (127г 18, 133v 10, 133v 11, 143г 12, 145v 19, 148г 8); всака (127v 22, 146г 8); всакон (129v 19, 141г 18); всн (135г 3, 138v 13, 144v 20, 148г 4); все (135v 5, 141г 8, 141г 9, 141г 12, 143г 22, 147v 18); всего (142г 8); всакога (142г 15/16); всакомь (142v 6); сакын (151v 12).

Знак изостаје и у прилогу всег|д|а (151г 12).

Обележавање полугласника у суфиксима

Именички суфикс -ьба јавља се и са обележеним пајерком и без њега:

тат'ба (144v 5); срьч'бѣ (150г 11);

сватѣа (126г 3).

Слаби полугласник обележен је и у придеву изведеном од именице са суфиксом -ьба:

соудьвно (145v 4).

У именичком суфиксу -ькъ полугласник (у јаком положају) је увек бележен:

доходькъ (128г 20); подьнькъ (131г 9); доходькъ (133v 14); добнтькъ (144г 17/18).

²⁶ Ови су примери наведени и у раду посвећеном ресавском правопису у Барањском препису Душановог законика (в. Антић 2021а: 119).

На месту слабог полугласника у суфиксу -ькъ могао је стајати пајерак:

добнт'кѡмь (135v 20/21).

Именички суфикс -ьда у једном броју примера долази са пајерком на месту слабог полугласника:

прав'дѣ (128г 9, 129v 19/20, 150г 9); прав'де (150г 14).

Остале примере карактерише испуштање знака:

наѣздѣ (138v 8); наѣзда (138v 11); наѣзд'нын (138v 12).

Пајерак се нашао на месту полугласника у слабом положају испред именичког суфикса -ька:

пот'коу (136г 12); пот'ка (136г 12); пот'ке (136г 14); пот'кв (136v 17).

Полугласник у јаком положају обележен је у именицама са данашњим суфиксом -лац:

владальць (129г 9/10, 147v 12); прѣвѣгльць (144г 5); вла|д|[а]льць (147v 17).

На месту слабог полугласника у овом суфиксу писао се пајерак:

наѡхал'ци (138v 15/16); владал'ци (144v 16/17, 151г 4); вла|д|[а]л'ци (145г 1); владал'це|м| (151г 8).

Изолован је пример писања слабог полугласника:

повѣгльцьхь (144г 11).

Учестало је писање пајерка на месту слабог полугласника испред именичког суфикса -ьникъ:

закон'ныкъ (125v 5); цр(ь)ков'никы (125v 9); закон'ныкоу (126v 10/11); д(оу)хов'ницѣхь (127г 11); доухов'нике (127г 12); д(оу)хов'ници (127г 14, 127г 20); д(оу)хов'нике (127г 21); власт'никъ (130г 14); бащин'ници (130г 16); бащин'ныкъ (130v 11); кранци'ници (132v 7); събор'никъ (135v 10); доуш'ници (136г 9); закон'никоу (138v 17, 150г 19/20); закон'никъ (139г 5, 150г 13); посыл'ника (139г 11); царни'никъ (140v 12, 140v 20); съвѣт'никъ (142г 2); закон'ницѣ (143г 8, 147v 15/16); невѣр'никъ (143v 12); кранци'ника (144г 7); кранци'никъ (144г 10); невѣр'ници (144г 20); чел'ници (144v 17/18); пѣт'никъ (147v 16); потвор'ницѣхь (149г 21); потвор'никъ (149г 22/149v 1); стан'ници (151v 4); стан'никъ (151v 21).

О испуштању полугласника/пајерка испред овог суфикса сведоче примери:

д(оу)ховникѣ (126г 1/2); вацинникъ (131г 22/131v 1); ересницѣ|х| (128v 15); м[н]л[о]|с|тника (134г 12); м[н]л[о]|с|тникъ (134г 13); прѣслоушници (145v 9); работни|к|(ь) (150v 14); работника (150v 17).

И испред моционог суфикса -ница писао се пајерак:

коудел'ница (133v 20).

У неколико случајева полугласник је испред овог суфикса испуштен:

тъмници (128v 11); тъмницоу (149v 15); тъмнице (149v 16).

Пајерак је бележен и на месту слабог и на месту јаког полугласника у именичком суфиксу -нѣ:

соуж'нѣхъ (139v 10);

свжн'ства (139v 11); свж'нѣ (139v 18); соужнѣ (139v 22).

Именички суфикс -ство писан је са полугласничким знаком:

д(оу)хов'ничство (127г 16); вѣховъствоѣ (128v 17).

Исти суфикс је у једном броју примера бележен са пајерком:

ем'ствѣ (137v 11); свжн'ства (139v 11); ем'ства (140г 5).

На месту некадашњег слабог полугласника на споју основе речи и суфикса бележи се пајерак у следећој именици:

прнт'чъ (148г 20).

Потврђено је бележење јаког полугласника у суфиксу -ць у именицама:

полоувѣрьць (127г 1); поротць (146г 3, 146г 4); тръговць (148г 9); нѣмць (150v 2).

Посведочени су и примери у којима је на месту слабог полугласника стајао пајерак:

стар'ци (128г 1); братен'ци (134г 1, 135г 20); пѣр'ца (135v 14, 145v 13, 148v 1); ем'це (137v 13); крив'ца (137v 14/15); ем'ци (140г 6); тръгов'ци (140г 21, 140v 8/9); тръгов'ца (140v 14, 140v 18/19); порот'ци (146г 1/2, 146г 16, 146г 22, 146v 11); порот'ци (146г 5, 146v 3); нновѣр'цѣмъ (146г 21); тръгов'цѣмъ (146г 21); коуп'ци (147v 10, 147v 14); тръгов'цоу (147v 22); пѣр'ци (148г 19, 149г 16); пѣр'цема (151v 3).

Има и потврда изостављања полугласника у слабом положају:

поротци (146г 19); поротцѣ|х| 146v 9).

Испред именичког суфикса -ца писао се пајерак, који није имао гласовну вредност:

дѣт'ца (127г 5); дѣт'цѣ (131г 1, 131г 2); дѣт'цоу (131v 11); пожеж'ца (138г 22, 138v 3/4); пожеж'цоу (138v 2); пожеж'цѣ (138v 7).

Слаби полугласник бележен је и испред именичког суфикса -ѣниа:

поводь'їе (135v 12); проводь'їа (142г 1);

опрѣв'їе (146v 7); ѿпър'їа (148г 21).

Регистрован је и пример испуштања знака пред наведеним суфиксом:

ѿпър'їа (148г 22).

Јаки полугласник писао се и у придевском суфиксу -ьнь:

свободьнь (130v 10, 130v 13); вољнь (130v 12, 131г 12, 131г 19, 131г 22, 133v 4, 133v 7, 139v 3, 140г 22, 140v 12, 141v 17, 142v 16, 143г 5, 143г 17, 148г 21/22, 150v 20).

Регистроване су и потврде употребе пајерка са гласовном вредности /a/ у придевском суфиксу -ьнь:

свобод'нь (139v 15, 139v 21, 140г 1); вол'нь (143г 11, 143v 1).

Пајерак се на месту слабог полугласника у придевском суфиксу -ьнь често бележио:

бл(а)говѣр'наго (125v 1); бл(а)говѣр'нїи (125v 11); д(оу)хов'ною (126v 3); д(оу)хов'ноу (126v 17); д(оу)хов'нїиство (127г 16)²⁷; цр(ь)ков'номѣ (127г 19); д(оу)хов'номѣ (127v 1); цр(ь)кв'номѣ|ѣ| (127v 3); вол'ни (128г 8, 130v 19, 146г 5); д(оу)хов'но (128г 20); цр(ь)ков'нїи (128г 21, 129г 10, 129v 11, 129v 19, 139v 14); нновѣр'ноу (129г 1/2); цр(ь)ков'нїи|ѣ| (129г 5, 145г 20); цр(ь)ков'на (129v 3/4); цр(ь)ков'на (129v 12, 130г 5, 147г 9); цр(ь)кв'не (129v 13); цр(ь)кв'нїи (130г 5); свобод'ни (130г 18); д(оу)хов'нїи (131v 5); вѣч'нѣ (131v 12); внсѣр'на (131v 21); вол'на (132г 3); цр(ь)ков'нїи|ѣ| (134г 9); цр(ь)ков'номѣ (134г 15, 139v 19); цр(ь)ков'нога (136v 3); цр(ь)ков'не (136v 10/11); сѣбор'нога (136v 22); похвал'на (138v 11/12); наезд'нїи (138v 12); вол'нїи (138v 19); потрѣб'нѣ (140v 8); лѣж'но (142v 21); беззакон'но (143г 10); окол'на (144г 15/16); потвор'нѣ (148v 1); достовѣр'нѣ (149г 15); цр(ь)ков'нїи (151г 5); вол'нїи (152г 13/14).

Није незнатан ни број потврда испуштања знака испред овог придевског суфикса:

православнаго (125v 6); д(оу)ховно (126г 7); д(оу)ховнїи (126г 8); д(оу)ховно (126г 21); цр(ь)квнїи|ѣ| (129г 3); цр(ь)квнѣ (129v 12); цр(ь)ковно (136г 2); свободна (130г 21, 133v 21); свободнѣ (131г 8); свободно (131v 18); правовѣрнїи|ѣ| (130v 18); м[н]л[о]ц[т]ноу (134г 11);

²⁷ Пајерак је обележен у придевској творбеној основи наведене именице.

м[н]л[о]|с|тнын|х| (136v 19); м[н]л[о]|с|тнѣ (140r 11); лъжноѣ (142v 19); обличнын (145r 6); соудьбно (145v 4); волни (150v 10/11); цр(ь)ков'нїиѣ (151r 9).

У корпусу су посведочени примери употребе пајерка на месту слабог полугласника у придевском суфиксу -ѣнѣ, али и примери у којима он изостаје:

прѣв'нїи|х| (130v 18); припрѣв'нїе (138r 5); дроуж'ниго (138r 10); дроуж'нига (138r 11); сокол'ниа (147v 1/2, 147v 8).

срѣднїиѣ (146r 16); послѣднїиѣ (149r 20).

Примери показују да је у придевском суфиксу -ѣски полугласнички знак писан:

ц(а)рьско (145v 20/21); дворьскїиѣ (151r 13/14).

Има и потврда са пајерком уместо полугласничког знака:

латин'скѣ (126v 4); латин'скїе (126v 14/15); латин'скоу (126v 16, 126v 21); латин'скы (126v 19); властел'сцин (129r 4); лю|д|'скїи (134v 15); сел'ске (136v 3); властел'ске (136v 11); бабоун'скон (137r 7); бабѣн'скоу (137r 8); властел'скїи (139v 14); властел'сцѣхъ (140r 2); град'скаа (141r 10); двор'скы (145v 15); властел'ска (147r 9/10); град'скїиѣ (151r 4/5); град'скы|м| (151r 8); двор'ска|м| (151r 10); люд'скїи (151v 8); цр'ско (151r 19).

Писање полугласничког знака/пајерка испред суфикса -ѣски изостаје у само једном случају:

градскїи|х| (138v 18).

Пајерак са графичком функцијом писан је и у прилошком суфиксу -ѣн-:

прилич'но (128r 8); свод'но (132r 4); заед'но (134r 1, 135r 1/2, 135r 4); довол'но (142r 8).

Изузетак је прилог волно (140v 15) у којем бележење знака изостаје.

Писање пајерка на месту слабог полугласника одликује и секвенцу -нѣн- у придевима и партиципима:

прѣос(вѣ)щен'нын|м| (125v 7); закон'нїе (130r 20); бащин'нѣ (131r 18); истин'но (146v 6); бащин'|н|оу (150v 9).

поставлен'нїи (127v 15/16); прѣлаган'нѣ (142v 22); вышенисан'нѣ (144v 21); вышере|т|[ѣ]н'ноу (146v 15).

У речи *меропах* (у облику номинатива једине) бележен је полугласник у јаком положају, док се у осталим падежним облицима на месту слабог полугласника писао пајерак:

меропѣхъ (135r 16, 143r 20); меропахъ (143r 12).

У осталим падежним облицима на месту слабог полугласника писао се и пајерак и полугласнички знак:

мѣроп'хѣ (129v 13); мѣроп'сн (135г 1); мѣроп'хѡмь (135г 7); мѣроп'сѣхъ (143г 4); мѣроп'хѡ (143г 22); мѣроп'хоу (143v 3);

мѣроп'хѡ|м| (143г 4);

мѣроп'шннѣ (130г 6); мѣроп'шнноу (130г 13); мѣроп'шнна|х| (147г 4/5).

Знак изостаје једино у примерима са натписаним финалним словом:

мѣроп'хѡ|м| (135г 8); мѣроп'сѣ|х| (134v 22).

Полугласник у флективним наставцима

Осим у суфиксима, полугласник се ван корена речи бележио у флективним наставцима.

Обележен је полугласник у слабом положају у збирној именици:

сѣбрѣдѣмь (146г 18).

У инструменталу множине именица писао се пајерак (на месту полугласника у слабом положају):

кон'мн (128г 6); сел'мн (136г 12).

У великом броју случајева пајерак је обележен и у облицима партиципа претерита актива:

в(лаго)|с|л(о)внѣ'ше (125v 19/20); платив'шен (146v 15); рек'ше (147г 4); оуписав'ше (149г 13, 152г 12/13); вписав'ше (152г 9).

Знак изостаје у примеру нзѣбравшѣн (126г 1).

На месту слабог полугласника бележио се пајерак и у партиципу претерита пасива:

ѡдѣл'нн (132v 16).

Писање полугласничког знака/пајерка у горепоменутом партиципу могло је и изостати, о чему сведочи пример сѣснѣ (147г 8).

На месту секундарног полугласника у партиципу перфекта писало се *танко јер* или пајерак:

нспасѣь (136v 18); ѡбѣгѣь (139v 16);

оутек'ль (139v 17).

У облицима партиципа перфекта примећено је и испуштање секундарног полугласника:

втекль (139v 18); побегль (140r 5); поб'гль (140r 9/10).

То важи и за именице изведене од облика партиципа перфекта:

п'бегльць (144r 5); поб'гльцьхъ (144r 11); поб'гльц|[ь] (144r 13).

Регистрована је и потврда употребе напрегнутог полугласника у наставку номинатива множине именица мушког рода:

властєлннѣ (151r 11).

Овде би требало сврстати и примере са полугласничким знаком/пајерком написаним испред партикуле зн:

онѣмъзн (141r 22); томъзн (151v 16);

снѣ'зн (125v 16/17, 144v 4); он'зн (130v 8, 134v 6, 134v 8, 137r 18, 137v 17, 137v 21, 143v 2, 147v 17, 148r 20, 150v 5/6); том'зн (131v 8, 134r 13, 134v 20, 136v 15, 142r 21, 147v 5, 150v 15, 151v 22); тем'зн (132r 2/3, 135v 1, 139v 15, 145v 11); он'зн (141r 6); сѣм'зн (145r 5); том'зн (147r 10); тѣм'зн (149r 19); оноm'зн (150v 18); том'зы (152r 2); он'зы (152r 3/4).

Пред партикулом зн обележаван је и полугласник у јаком положају:

тъзн (132v 18, 134r 4, 137v 7, 137v 10, 137v 18, 138r 22).

Испуштање знака пред овом партикулом потврђено је само једним примером:

онзн (142v 9).

Полугласник у страним речима

Етмолошки неоправдано бележење полугласничког знака примећено је у великом броју речи страног порекла.

Најпре издвајамо примере са обележеним финалним полугласником²⁸:

кврѣ (125v 8); попь (126v 19, 128v 21, 130v 9, 130v 11, 146r 9); еретнкѣ (127r 7); хрїсовоуль (128r 10, 142r 15)²⁹; калсогѣромъ (128r 12); монастирѣ (128r 14); калсогѣрѣ (128v

²⁸ Полугласник је бележен и иза падежних и творбених наставака.

²⁹ Овај грецизам могао се читати и са финалним [л] и са финалним [љ].

10); патрїар|х|ь (129г 12, 131г 20); логофеть (129г 12/13); попь (130v 2); днаръ (133v 16); ар
банасннь (136v 13/14); нпотесь (136v 20); гвсарь (140г 18, 144v 6/7, 144v 15, 144v 22, 145г 4,
149v 3/4); поклсарь (142г 4); нндиктїонь (142v 1); гоусарь (144г 6, 144v 8, 145г 6, 150v 7);
лѣтннннь (148г 9); грькъ (150v 2);

епїскопѣхъ (127v 6); нгоуменехъ (127v 17); нгѣменоь (128г 4); пизмоь (133г 15);
ар'банасехъ (136v 12/13); хрсвовоулѣхъ (142v 13); гоусарѣхъ (144г 21); кїефалїамь (147г 14/15,
147г 19); гвсарѣхъ (147v 20); клнросоь (151г 6); клнросоь (151г 9);

патрїар'ховь (139v 22/140г 1).

У медијалном положају у страним речима бележен је и пајерак:

патрїар'хов|м| (125v 8); ар'хїереа (125v 20); єѣар'си (128г 15); педеп'са (128v 13); ар'хїерею
(130v 5); простаг'ме (130v 14); пер'перь (132г 7, 132г 9, 132г 12, 132г 14, 132г 17, 136г 13,
136г 14, 137г 10, 137г 11, 137г 15, 137v 1, 137v 4, 138г 18, 140v 7, 140v 21, 142г 14, 142г
16, 142г 17, 146v 10); пер'пероу (135г 11); ар'банасехъ (136v 12/13); ар'банасннь (136v 13/14);
пер'перє (139г 16, 139г 16, 139г 17, 139г 18, 139г 19/20); пер'пера (139г 20); патрїар'ховь
(139v 22/140г 1); пер'перьь (140v 19);

хр[н]|с|тїан'ство (125v 16, 126v 7, 126v 9, 127г 3); азѣнн'ство (126v 5/6); хр[н]|с|тїан
'ст|в|о (126v 18/19); попов'ство (128v 22); гвсар'ство (144v 5).

хр[н]|с|тїан'кв (127г 2);

попов'ска (130г 21); пронїар'ске (133v 6).

На истој позицији могло је стајати и танко *јер*:

хр[н]|с|т|їаньствѣ (125v 15); хр[н]|с|тїаньство (125v 17/18).

Полугласник у генитиву множине

Будући да се начин обележавања полугласника у генитиву множине именица
углавном разликује од осталих категорија, регистроване примере издвојили смо у
посебну групу.

Анализа језика Барањског преписа указала је на четири начина обележавања
полугласника у генитиву множине³⁰:

³⁰ Гласовна вредност полугласника у генитиву множине биће коментарисана у одељку посвећеном
судбини полугласника.

1) танко јер изнад којег је написана двострука варија (кендема):

прокланнаю хр[н]|с|тїанѣ (126г 20); оу закон'ныкоу с(вє)тын|х| ѿ(ь)цѣ (126v 10/11); по законѣ с(вє)тїн|х| ѿ(ь)цѣ (126v 22); ѿ козминкѣ (127v 3); . ꙗ . пе|р|(ь)перѣ (127v 4); ѿ поповѣ (128г 21); нз гровокѣ (128v 18); ѿ всѣ|х| работѣ (129г 16, 130г 10); ѿ ктиторѣ (129г 20); ѿ мнтрополнтѣ (129г 21/22); ѿ еп[н]|с|к[о]пѣ (129г 22); ѿ нгѣменѣ (129г 22/130г 1); ѿ всѣ|х| работѣ и подьнькѣ (131г 8/9); . ѿ . пер'перѣ (132г 7, 132г 11/12, 132г 14, 132г 17, 136г 14, 137г 10); . ѿ . волѡвѣ (133г 5, 136г 11); . ѿ . пер'перѣ (132г 9); . ѿ . пер'перѣ (136г 13); . ѿ . пер'перѣ (137г 11); . ꙗ . пер'перѣ (137г 15, 140v 21); . ѿ . пер'перѣ (137v 4); тисоукю пер'перѣ (137v 1); . ѿ . пер'перѣ (138г 18); в закон'никоу с(вє)тїн|х| ѿ(ь)цѣ (138v 17/18); , ѿ сьть пер'перѣ (140v б/7); записанїн кннгѣ (142г 11); , ѿ . пер'перѣ (142г 14); , ѿ . пер'перѣ (142г 16); шесть пер'перѣ (142г 17); половина хр[н]|с|тїанѣ (146г 22); по тисѡц|ѡ| пер'перѣ (146v 9/10); соу вли оу прьвїнх црѣ (151г 2);

2) удвојено танко јер над којим се пише кремасти:

на тисоуцѣ коукѣѣ (128г 2); . ѿ . калѡгерѣѣ (128г 3); хрїсовоуль с(вє)тїн|х| ктиторѣѣ (128г 10); прьв'нїн|х| правѡвѣрнїн|х| ц(а)рѣѣ (130v 18/19); развѣ забѣлѣѣ законнтїн|х| и лнѡдѣѣ (135v 17/19); . ꙗ . пер'перѣѣ (140v 19); ѿ свон|х| виноградѣѣ (150v 11);

3) танко јер:

, ѿ сьть (140v б); ннктѡ ѿ вонникѣ (141v 9); , ѿ , поротѣѣ (146г 3); . ѿ . поротѣѣ (146г 4);

4) пајерак:

ѿ с(ы)нов' (135г 20).

Писање вокала Е

За бележење вокала е у Барањском препису коришћене су следеће графеме: е, е (широко е), ѣ и ѧ.

Писање графеме е

Ова графема користила се често за обележавање вокала е у средини речи и на крају речи, што показују и примери који следе:

нашего (125v 7); пнше (126v 10); жеже (127г 8); веке (131v 8); братен'ци (134г 1, 135г 20); рекоу (136г 9); теѣ (139v 20); боудѣта (142v 8); ѡпетѣ (144г 8); село (150v 19);

же (125v 14); нанѣ (126v 20); неговѣ (131г 3); дрѣже (135г 6); мене (136г 22); прѣдаѣ (128г 4); малѣ (140v 7); може (142v 9); кннгѣ (143v 10); тьмннѣ (149v 16).

Писање широког *e*

Писање широког *e* са гласовном вредности /e/ потврђено је једино у иницијалном положају у речима грчког порекла³¹:

επισκοπѣхъ (127v 6); еп[н]|с|к[о]пы (127v 7, 129v 21); еп[н]|с|к[о]па (127v 11); εζαρ'сн (128r 15); еп[н]|с|к[о]пъ (129r 22).

По малобројним потврдама употребе широког *e* за обележавање вокала *e* Барањски препис близак је повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 47), писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 45) и *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 46–47).

Писање графеме *ѣ*

О обележавању вокала *e* графемом *ѣ* сведоче, према речима Владимира Поломца, примери у којима се графема *ѣ* пише на месту етимолошког *e*, као и примери у којима се графема *ѣ* пише на месту на којем је по етимологији стајало *ѣ* (2016а: 45). Овакве замене потврђене су у бројним досад испитаним документима (у повељама и писмима Српске деспотовине, *Закону о рудницима*, писмима турских султана Дубровнику, *Хиландарском медицинском кодексу* и *Српској Александриди*), а тумаче се тиме што писари „у матерњем језику нису имали ослонац за дистинкцију између *ѣ* и *ѣ*” (Јерковић 1983: 47). У српској редакцији старословенског језика замена *јата* била је екавска.

Осим потврда писања графеме *ѣ* на етимолошком месту, у Барањском препису налазимо и примере у којима се *ѣ* писало тамо где му по етимологији није било место, као и оне у којима се *ѣ* нашло на месту етимолошког *e*, што упућује на то да у овом документу графема *ѣ* има екавску гласовну вредност.

Писање графеме *ѣ* на неетимолошком месту

О бележењу *ѣ*, првенствено на неетимолошком месту, у појединим преписима Душановог законика писала је Милка Ивић (1956: 127–145). Испитавши стање у Струшком, Атонском, Призренском, Ходошком и Студеничком препису, дошла је до следећих закључака:

³¹ Овај вокал се, у духу ресавске правописне школе (в. Поломац 2016а: 33), у Барањском препису користио и за обележавање гласовне групе [је] на почетку речи, у средини речи и на крају речи.

1) сви преписивачи су у свом говору имали *jam* замењено вокалом *e*, о чему сведоче различите омашке са *ε* уместо *ѣ*; проценат оваквих случајева нижи је од оних у којима се *ѣ* правилно користи;

2) у свим преписима има и потврда писања *ѣ* уместо *ε*, како у средини, тако и на крају речи;

3) „замена етимолошког *e* знаком *ѣ* врши се у свима преписима по јасно уочљивом принципу: овом појавом захваћен је само крајњи отворен слог” (Ивић 1956: 128–129).

Стање у Барањском препису не разликује се битно од стања у преписима које је Милка Ивић анализирао. У овом документу, у којем је потврђено бележење *ѣ* на неетимолошком месту у основи речи, у наставку, у суфиксу и у проширењу, најзаступљенији су примери са *ѣ* на самом крају речи³².

У основи речи:

грѣдоу (128v 8); грѣде (129r 8); забѣль (135v 18); ѿскоубѣта (138r 17); прѣдникюрѣ (144v 16)³³; стѣгоноше (146v 20/21); грѣдоу|т| (147r 18, 151v 4); грѣдетъ (151v 1); ѿблѣгоу (147v 13/14); ѿбѣзодъ (149v 2); нзвѣде (149v 16); ѿглѣдѣю (151r 17).

У наставку:

генитив једнине именица женског рода: ваѣннѣ (128r 22); силѣ (134r 8, 138v 8); жѣпѣ (139r 17); свадѣ (141v 6);

номинатив множине именица мушког рода: хр[н]|с|тѣанѣ (126v 5); соудовѣ (141v 1); трѣговѣ (143v 13); кнезѣвѣ (143v 13, 144v 15/16); властѣлѣ (145r 11/12, 150r 22); градѣвѣ (150v 22); станѣвѣ (151v 19);

номинатив множине именица женског рода: воѣводѣ (141v 3); жоупѣ (147r 8);

датов множине именица мушког рода: трѣгов'цѣмѣ (146r 21);

акузатив множине именица мушког рода: градѣвѣ (143v 20); соудѣвѣ (149r 10, 151r 2/3); вноградѣ (150v 9/10);

акузатив повратне заменице: сѣ (147r 1);

локатив једнине опште придевске заменице: ѿ в'сѣмѣ (128r 7, 151r 1);

номинатив множине показне заменице женског рода: тѣзи (149r 18);

генитив једнине придева женског рода: потрѣб'нѣ (140v 8); ц(а)рѣвѣ (143v 10);

номинатив множине придева женског рода: ц(а)рѣвѣ (136v 10);

³² О бележењу графеме *ѣ* на неетимолошком месту говорило се у раду „Српскословенске и српске народне фонетске особине *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2019: 98–99).

³³ Ова је реч пореклом из грчког језика.

датив множине придева мушког рода: ц(а)рѣвѣмъ (142v 15);
акузатив множине придева мушког рода: ц(а)рѣвѣ (134v 12/13); добрѣ (149г 14);
правѣ (149г 14/15); достовѣр'нѣ (149г 15);
акузатив множине придева женског рода: ващин'нѣ (131г 18); потвор'нѣ (148v 1);
инструментал множине придева женског рода: ц(а)рѣвѣмн (148v 6);
треће лице једнине презента: повинѣ (126г 14); ѕзмѣ (128г 21); оузмѣ (129v 16);
треће лице множине презента: сѣдѣ (127v 2, 150г 17); соудѣ (148г 19); ѿсѣдѣ (152г
11/12);
партицип презента актива: ковѣ (150г 4);
номинатив множине партиципа претерита пасива женског рода: прѣлган'нѣ
(142v 22).

У проширењу:

тѣлѣса (128v 16).

У суфиксу:

скоубѣжн (138г 13); ц(а)рѣвѣхъ (139г 2).

У партикули:

тонзѣ (146v 5).

Према речима Андреја Пешикана, ово је варијанта партикуле зн у коју је унет падежни наставак (1992: 140).

У Барањском препису је регистровано укупно четрдесет примера са завршним ѣ уместо ѣ. Заменом су обухваћени следећи крајњи слогови: -вѣ (четрнаест пута), -нѣ (осам пута), -дѣ (седам пута), -лѣ (четири пута), -мѣ (два пута), -пѣ (два пута), -рѣ (једном), -сѣ (једном) и -зѣ (једном). Добијени резултати показују да се Барањски препис у погледу писања ѣ на месту етимолошког е у крајњем отвореном слогу не разликује од осталих анализираних преписа старије редакције (в. Ивић 1956: 129–133).

Писање ѣ на етимолошком месту

Примери правилног бележења ѣ у Барањском препису далеко су бројнији од оних у којима се ѣ пише на неетимолошком месту. Како објашњава Милка Ивић, ово значи „или да су се преписивачи трудили да верно пренесу језичке одлике текста који им је био пред очима, или бар да су добро познавали законе традиције у писању” (1956: 128). У Барањском препису ѣ се бележило тамо где му је по етимологији место у различитим случајевима: у основи речи, у префиксу, у падежним наставцима, као и на

крају предлога и прилога. Наравно, и графемом њ писаном на етимолошком месту означава се вокал *e*.

У основи речи:

Именице³⁴:

нехотѣніємь (126г 14); хотѣніа (139v 6); повелѣніа (126г 17); повелѣніе (143v 5, 144г 22, 150г 9, 151г 19, 152г 3); повелѣніе (145v 20); съгрѣшеніе (126г 20/21, 132v 13); грѣхомь (136г 7); заповѣдію (126v 2/3); заповѣдь (126v 17); вѣрѣ (126v 16, 126v 21); полоуѣвѣрьць (127г 1); вѣроу (129г 2); неѣвѣрѣ (132v 12); неѣвѣрѣ (132v 13); неѣвѣр'никь (143v 12); неѣвѣр'ници (144г 20); нновѣр'цель (146г 21); неѣвѣроу (148v 2); дѣт'ца (127г 5); дѣт'цѣ (131г 1, 131г 2); дѣт'цоу (131v 11); дѣль (127г 5); дѣла (127v 18); вѣнчаніа (126г 4); сѣно (130г 7, 138г 21, 138v 6); сѣна (135г 12); дѣло|мь (131v 5); дѣло (146г 1); дѣло (148v 2, 151г 20); обѣда (133г 1); обѣда (133г 3); обѣдь (133г 4, 134v 4); обѣдѣ (134v 2); плѣномь (133г 16, 144г 9); плѣна (141v 15, 141v 18); мѣхосквѣнна (138г 18); прѣніи (133v 22); свѣдоци (136v 7); рѣчи (137г 7, 142v 22, 148г 22, 149г 18); рѣчь (137г 8); рѣ|ч|(ь) (149г 17); рѣчель (149г 19); обрѣтели (140г 14); бес'цѣніе (140v 15); прѣ|д|[ѣ]ль (141г 16); прѣ|д|[ѣ]лоу (144v 3); съвѣт'никь (142г 2); повѣгльцѣхь (144г 11); повѣгль|ц|[ь] (144г 13); желѣзо (145г 18); намѣромь (145v 13); дѣда (146г 13); слѣда (146v 19); оумѣсе (147г 1); потрѣбе (150г 2); нѣмьць (150v 2); мѣстѣ (150v 15); мѣстоу (150v 18).

Придеви:

бл(а)говѣр'наго (125v 1); бл(а)говѣр'ніимь (125v 11); нновѣр'ноу (129г 1/2); правокѣрніи|х| (130v 18); достовѣр'нѣ (149г 15); вѣт'нѣ (131v 12); потрѣб'нѣ (140v 8); срѣдніимь (146г 16); вѣрокани (148г 15); послѣдніимь (149г 20).

Глаголи:

обрѣте (126г 11, 127г 7, 131г 5, 134г 4/5, 134г 21, 135г 19, 135v 10, 135v 21, 137v 5, 137v 8, 138г 14, 138v 9/10, 142v 20, 143v 21, 144г 6, 144г 12, 149г 22, 150г 3, 151г 20, 152г 1); обрѣте (126v 7/8, 146v 5/6); обрѣтаю (129г 14, 138г 1, 144v 18, 147г 8); обрѣтета (145v 12/13); обрѣт|с| (149г 5); обрѣ ! (150г 7); нмѣ (127г 10); рѣштити (127г 17); ѡсѣте (129г 2, 138г 16); ѡсѣкѣть (132г 20/21); ѡсѣкоуть (132v 2); оусѣкоу (132v 6, 149г 7); ѡсѣкоу (137г 17, 137v 3); оусѣкоуть (141v 13); посѣте (149v 6); ѡсѣте (149v 9); оурѣже (129г 3, 132v 6, 149г 8); врѣже (132г 21, 132v 3); оурѣжоу (135v 11); сѣде (129г 4, 135г 1); сѣди (137v 16, 137v 22); обѣси (132г 22, 137v 7, 141v 6, 144v 8); обѣсе (145г 15); плѣни (132v 8/9, 139г 12, 139v 10, 144г 8); плѣнено (141v 16); ѡплѣнивь (143v 21); ѡдѣл'ни (132v 16); ѡдѣлень (135г

³⁴ Овде наводимо и именице које се у корпусу користе у функцији прилога.

21, 135v 1/2); сьгрѣшилъ (132v 17, 132v 19); сьгрѣшинь (126r 11); цѣне (136r 9); ѿбѣгль (139v 16); побѣгль (140r 9/10); ѡбѣдоуе (142r 8/9); ѡповѣда (142v 12); ѡповѣдали (145r 1); повелѣль (143r 1); повелѣва (143r 11); ѡслѣпи (144v 9); ѡслѣпе (145r 15); понебѣдани (145r 2/3); смѣсне (147r 8); вѣроуе (148v 7); вѣроують (150r 16); вѣрѡвани (146r 12); вѣрѡвани (146v 11); вѣрѡване (149r 18);

Прилози:

прѣгк (133r 1); напрѣда (142r 10); напрѣдь (145v 21); напрѣ|д| (146v 18).

Предлози:

прѣ|д| (129v 20, 129v 21, 130r 1, 134v 9, 134v 11, 134v 13, 137v 15, 137v 18, 138r 7, 139r 3, 139r 9, 140r 20, 145v 19, 148v 5, 149r 2, 151r 4, 151r 5, 151r 8, 151r 9, 151r 13, 151v 3, 151v 5, 152r 4); прѣз' (132v 10, 135r 17, 152r 2); прѣзь (132v 11, 143r 6, 143v 22, 144r 7); прѣгк (132v 22, 133r 2/3, 136r 22); ѡсвѣнь (136v 2)³⁵.

„Одрична речца је правилно означена ѣ у глаголу” (Јерковић 1983: 50):

нѣсѡ (127r 20); нѣсоу (128r 15, 147v 18/19, 152r 13); нѣ|с|(тъ) (129r 7, 129v 6, 130v 12, 131r 12, 131r 19, 133v 4, 133v 7, 133v 9, 134r 8, 134r 14, 134v 6, 134v 17, 134v 21, 135v 9, 135v 13, 137r 5, 137r 13, 138v 8, 138v 21, 139v 3, 140v 12, 141r 1, 141v 7, 142v 16, 143r 5, 143v 1, 144v 3, 146r 19, 146v 18); нѣсть (149v 20).

Етимолошко оправдање има и писање ѣ у речци годѣ (148r 2/3).

На етимолошком месту налази се и ѣ у неодређеној придевској и именичкој заменици:

нѣка (146v 14); нѣкога (150r 12).

У префиксу:

прѣ-: прѣѡс(вѣ)щен'нын|м| (125v 7); прѣствпнвь (126r 12); прѣчюе (126r 15, 130r 13, 141r 20, 142v 7); прѣчювь (126v 8); прѣдаде (128v 4); прѣнде (132v 9, 132v 12); прѣстон (133r 4/5) (именица); прѣвѡде (133r 9); прѣселници (133r 14); прѣѡмь (134v 15, 151v 7); прѣставнль (136r 19/20, 136r 22); прѣстон (136v 13) (глагол); прѣда (141r 7); прѣслоушали (141v 1); прѣславша (142v 2/3); прѣписано (142v 21/22); прѣлаган'нѣ (142v 22); прѣвѡгльць (144r 5); прѣстанници (144v 17); прѣдадоу (145r 10, 147r 15); прѣслоуша (145v 4/5); прѣслоушници (145v 9); прѣдань (148r 7); прѣдане (148r 8); прѣдаваю (148r 13); прѣписали (148v 22); прѣтворили (149r 6); прѣлеже (151v 20); прѣлежи (151v 22, 152r 1/2).

У падежним наставцима:

датов једине именица женског рода: жюпѣ (135v 20); жюпѣ (145r 10);

³⁵ Ђуро Даничић овај предлог наводи са *јатом* (1863, II: 223).

локатив једнине именица мушког рода: ω сѣдѣ (127v 1); при животѣ (129v 4/5); на обѣдѣ (134v 2); ω кѣлѣ (137г 1); оу закон'ницѣ (143г 8, 147v 15/16); на съборѣ (144г 2); на дворѣ (145v 14); на соудѣ (149г 13); на законѣ (151г 1);

локатив једнине именица средњег рода: ω хр[н]||с||т|іаньствѣ (125v 15); селѣ (135v 2, 144v 6, 151v 20); на селѣ (136v 14, 136v 15); ω оубѣнствѣ (137г 12); ω ємствѣ (137v 11); оу селѣ (150г 7); мѣстѣ (150v 15);

локатив једнине именица женског рода: прав'дѣ (128г 9, 129v 19/20); по силѣ (131г 14, 132г 20, 132г 22, 132v 1, 136v 16/17, 137г 13/14, 139v 4, 140v 2); о неврѣ (132v 12); ω злобѣ (133г 13); жѣпѣ (135v 22); в жоупѣ (137г 22); оу горѣ (138г 4); по пизмѣ (138г 21); ω наездѣ (138v 8); на концѣ (140г 19, 141v 2, 141v 7); концѣ (141г 18); ω концѣ (142г 18); трапезѣ (145г 21); ω поротѣ (145v 20); оу поротѣ (146г 19); оу жѣпѣ (146v 21); кннзѣ (149г 4); ω прав'дѣ (150г 9); по срѣ'бѣ (150г 10/11); по прав|д|ѣ (150г 17);

номинатив двојине именица женског рода: рѣцѣ (132v 2, 137v 3); кннзѣ (136v 20); роуцѣ (137г 17, 141v 12, 149г 7);

акузатив двојине именица женског рода: роуцѣ (132г 20, 132v 5);

локатив множине именица мушког рода: трѣговѣ|х| (126v 13, 140v 16); оу хр[н]||с||т|іанѣ|х| (127г 8); ω д(оу)хов'ницѣхъ (127г 11); по градовѣ|х| (127г 13, 144v 1); ω єпіскопѣхъ (127v 6); по поповѣ|х| (128г 17, 128г 19, 130г 15); монастирѣ|х| (128v 4); ω єресницѣ|х| (128v 15); людѣ|х| (129г 3); по католѣхъ (129г 5); хрїсоволѣ|х| (130v 13); ω властєлѣ|х| (130v 22, 143v 16); по градовѣ|х| (133v 13, 143v 14); меропсѣ|х| (134v 22); ω покланїарѣ|х| (142г 3); ω хрсвоуолѣхъ (142v 13); ω мероп'сѣхъ (143г 4); ω гоусарѣ|х| (144г 5); ω повѣгльцѣхъ (144г 11); ω татѣ|х| (144г 21); гоусарѣхъ (144г 21); поротцѣ|х| (146v 9); ω гвсарѣхъ (147v 20); ω потвор'ницѣхъ (149г 21); ω златарѣ|х| (149v 18); оу градовѣхъ (149v 22); ω по|д|водѣхъ (150г 21); ω глобарѣхъ (152г 7);

локатив множине именица средњег рода: по селѣ|х| (127г 14); селѣ|х| (129г 5); оу братѣ|х| (145г 20);

инструментал једнине показне придевске заменице: тѣм|ж|дѣ (143v 15);

инструментал једнине опште придевске заменице: съ всѣмъ (148г 11); съ всѣ|м| (148г 13);

инструментал двојине опште придевске заменице: онѣмъзи (151v 3);

генитив множине опште придевске заменице: ѿ всѣ|х| (129г 16, 130г 10, 131г 8);

датив множине показне придевске заменице: онѣмъзи (141г 22); тѣм'зи (149г 19);

датив множине опште придевске заменице: всѣ|м| (128г 7);

инструментал множине опште придевске заменице: в'сѣмн (125v 12);

локатив множине показне придевске заменице: на тѣ|х|зи (146v 8);

локатив множине опште придевске заменице: по всѣ|х| (126v 13, 127r 13, 129r 19, 144r 22, 147r 14);

датив множине заменичког придева: инѣмь (128r 7);

локатив једнине придева женског рода: ц(а)рѣвѣ (139v 2, 140r 15, 140r 22, 140v 10, 141v 16, 149v 19, 151v 15); ѡ соудѣннѣ (149r 3/4);

номинатив двојине придева женског рода: ц(а)рѣвѣ (136v 20);

локатив множине придева: ц(а)рѣвѣхъ (139r 2); властѣл'сцѣхъ (140r 2); ц(а)рѣвѣ|х| (150r 1);

номинатив једнине компаратива придева мушког рода: старѣи (152r 4);

номинатив двојине основног броја: ѡбѣ (130r 4, 132v 2, 137r 17, 137v 3);

датив двојине основног броја: ѡбѣма (132v 5);

акузатив двојине основног броја: ѡбѣ (132r 20);

инструментал множине основног броја: съ ѡбѣма (151v 2).

На крају предлога и прилога/везника:

развѣ (128r 17, 129r 7, 131r 10, 131r 22, 132v 18, 132v 22, 134r 14, 135v 17/18, 139v 4/5, 141r 1/2, 143r 7, 143r 18, 146r 6, 146v 19, 147r 7, 148v 3, 148v 11, 148v 14); ѿ селѣ (129v 2); коудѣ (133v 10, 139v 1); кѡдѣ (135v 16, 136r 5); стрѣ (134v 3); тѡдѣ (135v 16).

Писање лигатуре љ

У Барањском препису је забележена једна потврда писања лигатуре љ са гласовном вредности /e/ иза н:

мѣроп'шиннѣ (130r 6).

Када се у обзир узме шири контекст (да не гредѡ оу мѣроп'шиннѣ ц[а]р(ѣ)|с|тѡва мн (130r 6/7)), као и чињеница да се у Атонском и Призренском рукопису на овом месту јавља група нѣ (мѣропшиннѣ; мѣроп'шиннѣ), јасно је да се ради о погрешно обележеној палатализацији (в. Грицкат-Радуловић 1997а: 91).

Писање вокала И

За обележавање вокала *и* у Барањском препису коришћено је шест графема: *и, њ, њ, њ, њ, њ*.

Употреба графеме *и*

Ово је најзаступљенија графема којом се обележавао вокал *и*, те нећемо наводити све регистроване примере. Илустрације ради, навешћемо по неколико примера употребе графеме *и* у различитим позицијама у речи:

иницијални положај: *и*зъбравшѣи (126г 1); *и*мать (126г 9); *и*гъменоуь (128г 4); *и*ли (126г 12); *и*ноуоу (133в 17); *и*це (136г 17); *и*здакѣ (139г 14); *и*ма (142в 10); *и*нь (142в 18); *и*змѣ (149в 9);

медијални положај: *и*мани (125в 10); *и*коблани (128г б); *и*учини (126г 4); *и*риповѣда (133г 1/2); *и*латиь (138в 4); *и*колинна (138в 7); *и*риць (140г 8); *и*справилн (146в 13); *и*зицаю (147г 5); *и*нианица (149в 5);

финални положај: *и*вастѣн (125в 12); *и*чинн (126г 3); *и*рнн (128г 2); *и*рѣселци (133г 14); *и*поустошн (138г 4); *и*тъзн (138г 22); *и*ратити (140г 16); *и*кпнтн (141в 17); *и*риходн (142в 3); *и*си (150в 22);

везник *и*: *и* (125в 9, 126г 15, 126г 16, 133г 2).

Употреба десетеричког *и*

Према речима Ирене Грицкат, употреба десетеричког *и* представља једну од најизразитијих особина ресавске правописне школе (1978: 117). Ова графема се у Барањском препису Душановог законика писала у следећим ситуацијама:

а) у функцији обележавања редукованог *и*, испред прејотованог и испред непрејотованог вокала;

б) у средини речи;

в) на крају речи;

г) у страним речима.

Бележење десетеричког *и* у наведеним категоријама одликује повеље и писма Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 54–58; 62–64), *Хиландарски медицински кодекс* (в. Јовић 2011: 55), те *Српску Александриду* (в. Јерковић 1983: 23–24; 93–94).

Употреба *ѣ* на месту некадашњег редукованог *и*

Наводимо регистроване примере овакве употребе графеме *ѣ*, узимајући у обзир природу вокала којем претходи:

а) графема *ї* испред прејотованог вокала:

людіє (125v 19, 129v 11, 129v 16, 131r 17, 135v 3); сієга (126r 13); с(вє)тнтеліє (126r 19); латин'скіє (126v 14/15); в(лаго)|с|л(о)веніє (127r 15); послоушаніє (128v 12/13); веліє (129r 18); сораніє (130r 7); хотеніє (130v 10); третієга (131r 6); свдіє (134v 13, 139r 8); нмланніємь (135r 22); поведьчїє (135v 12); соудіє (137v 15, 139v 1, 145r 22, 150r 15); ѿсвж|д|еніє (141r 21/22); записаніє (142r 17); ѿблнченіє (145r 7); гвсаріє (145r 13); повелѣніє (145v 20); полнчїє (146v 6);

заповѣдію (126v 2/3); велію (131r 21); прнкію (131v 13, 150v 12); соудію (139v 7, 145v 19); ноцію (147v 10);

б) графема *ї* испред непрејотованог вокала:

възнесенїа (125v 3); сложенїа (125v 14); вѣнчанїа (126r 4); в(лаго)|с|л(о)венїа (126r 5); оупрошенїа (126r 16); повелѣнїа (126r 5); велїа (131v 21); свдіа (134v 5); соудїамь (137r 4); ѿпаданїа (137r 5); оуз|д|анїа (138v 21); соудїахь (139v 1, 145r 22); хотѣнїа (139v 6); проведьчїа (142r 1); соудїа (143r 21, 145v 10, 145v 15, 149r 9); ѿблнченїа (145r 17); себрьдїамь (146r 18); ѿпър'чїа (148r 21); ѿпърчїа (148r 22); соудїамн (148v 5/6); соудїамь (151r 19); соудїа|х| (152r 8);

повнновенїє (126r 9); пославшанїє (126r 9/10); нехотѣніємь (126r 14); сьгрѣшенїє (126r 20/21, 132v 13); людїє (129r 4, 129v 19, 140r 3, 150v 8); ѿрвжїє (131v 20); сієга (136v 21/22); соудїє (137v 18, 138r 7, 138r 8, 145v 5, 147r 12, 148v 12, 148v 15, 149r 2, 149r 4, 149r 13, 150r 18, 151r 15, 151v 5, 152r 12); свдіє (139r 4, 143r 19, 152r 9); вєс'цѣнїє (140v 15); повелѣнїє (143v 5, 144r 22, 150r 9, 151r 19, 152r 3); ннчїєга (143v 5/6); ннчїєга (143v 9); грабленїє (144r 15); г[о]|с|подарїє (145r 11); ѿправ|д|анїє (145r 18, 145v 3/4, 149r 1); ѿправ'чїє (146v 7); златарїє (150r 1); ннвїє (150v 21); гловбарїє (152r 8); гловбарїє (152r 11); гловбарїє (152r 14);

печатїѡмь (133r 13); соудїѡмь (151r 13)³⁶.

Посебно ћемо се осврнути на графеме које су се у Барањском препису користиле на месту редукованог *и* будући да је ово црта по којој се рашка и ресавска правописна школа разликују. Наиме, док је у старијој рашкој школи у функцији обележавања редукованог *и* углавном коришћена графема *н*, у ресавској школи ову

³⁶ О потврдама бележења десетеричког *и* у групама [ија], [ије], [ију] и [ијо] било је речи у раду „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 123–124).

функцију је имала графема *ї* (в. Поломац 2016а: 54; Лутовац Казновац 2019: 46). Анализа нашег корпуса је показала да је преписивач при бележењу редукованог *и* испред непрејотованих вокала остао доследан ресавском правописном маниру, користећи увек десетеричко *и*, као и да је колебања било при бележењу редукованог *и* испред прејотованих вокала – у овом случају употребљавана је једна од четири могуће графеме (*и, ы, њ, ї*³⁷) (в. Антић 2021а: 124–125):

пиџаницахъ (149v 4); пиџаница (149v 5); пиџаници (149v 8); пиџањъ (149v 10);

архѣренѣ (126г 2); ниѣднна (126г 3); с(вѣ)тнтѣлнѣ (127г 12); снѣ (129v 4); чнѣн (131v 3); кнѣ (132г 9, 137г 12, 149v 17); чнѣ (136г 16, 142г 6, 150г 16); оубнѣ (137г 20, 141v 5); вбнѣ (137г 21, 137v 2, 137v 7); приѣлъ (141г 8); вниѣта (141v 8); пиѣсаннѣ (142г 17); чнѣмь (142v 20, 144v 3); приѣтѣн (143v 4);

вню (149v 13);

ц[а]р(ь)|с|кыѣ (129г 17);

властѣлннѣ (151г 11)³⁸.

Употреба *ї* у средини речи

У Барањском препису налазимо и невелик број потврда употребе графеме *ї* „у интерконсонантском положају” (Поломац 2016а: 62) у речима словенског порекла:

ѣдѣно (133г 20); грагѣанѣњъ (133v 17); ѣдѣњъ (135г 13); сѣрота|х| (135v 12); лиѣца (138г 2); грагѣанѣна (151г 7).

Употреба *ї* на крају речи

На крају речи *ї* је употребљено само два пута – оба пута у речци *лї* (129г 21, 141г 20), која се нашла испред заменичког облика *н|х|*. И други српски средњовековни споменици сведоче о томе да се графема *ї* на крају речи писала најчешће испред речи које почињу вокалом *и* (в. Јерковић 1983: 24; Поломац 2016а: 63; Лутовац Казновац 2019: 49).

Употреба *ї* у страним речима

Графема *ї* неретко се бележила у несловенским речима. У свим забележеним примерима ова графема налази се у средини речи, и то:

³⁷ Примери са десетеричким *и* испред прејотованог вокала су наведени у претходном делу рада.

³⁸ Да је танко *јер* могло бити коришћено за бележење редукованог *и* показују малобројни примери из српских повеља и писама насталих у XII и XIII веку (в. Ивић–Јерковић 2008а: 469–470).

а) између два консонанта:

нндіктω|н|ь (125v 2); єпісқопѣхь (127v 6); хрїсовоуль (128г 10); кїновїнскы (128г 12); хрїсовоули (130v 14, 142v 20/21); ктїторьь (128г 10); хрїсоволѣ|х| (130v 13); нндіктнѡнь (142v 1); хрїсовоуль (142г 15); хрїсовъли (142v 14, 142v 18, 143г 2);

б) између консонанта и вокала:

патрїар|х|ь (125v 8); іоаннкїє|м| (125v 8); ар'хїєрен (125v 9); хр[н]|с|тїан'ство (125v 16, 126v 7, 126v 9, 127г 3); хр[н]|с|тїаньство (125v 17/18); ар'хїєрєа (125v 20); архїєрєнє (126г 2); архїєрєю (126г 10); хр[н]|с|тїань (126г 20, 146г 22); хр[н]|с|тїанѣ (126v 5); хр[н]|с|тїанє (126v 14); хр[н]|с|тїан'ств|в|ω (126v 18/19); хр[н]|с|тїаннна (126v 20/21); хр[н]|с|тїан'кѡ (127г 2); хр[н]|с|тїанѣ|х| (127г 8); ннорїа|х| (127г 13); архїєрен (127г 17/18); мнтрополнтїє (127v 7); кїновїа|х| (127v 22); мнтрополнтїє (128г 16); мнтрополїтїє (128г 18); калωгкїрїє (128v 1, 128v 5); мєтохїє (128v 6); калωгкїрїє (128v 14); мєтохїю (130г 12/13); хр[н]|с|тїанїна (129г 1); патрїар'хω|м| (129г 12, 131г 20); архїєрен (130v 6); ар'хїєрєю (130v 5/6); пронїю (133v 4); пронїар'ске (133v 6); кїєфалїа|х| (133v 12); кїєфалїє (133v 13); пронїарѡ (135г 10); патрїар'хωвь (139v 22/140г 1); покансїарѣ|х| (142г 3); дїакоу (142г 16/17); прѣмнкюрїє (144v 16); кїєфалїє (147г 12, 147г 20, 148г 6); кїєфалїамь (147г 14/15); кїєфалїа (148г 18).

Употреба диграфа њн

Диграф њн, који се везује за ресавску правописну школу, могао је имати различите гласовне вредности (/й/, /иј/ и /ији/), а његово писање било је, према речима Вере Јерковић, оправдано код именица средњег рода на *-ије*, у генитиву множине, у сложеној придевској промени и у глаголима са префиксом *при-* испред *и-* (1983: 21–22). У ресавском правопису диграф њн коришћен је да означи дуго *и*, које је најчешће настало сажимањем групе *ни* или *њн* (в. Поломац 2016а: 58).

Изговором оправдан диграф њн потврђен је у:

а) локативу једнине именица средњег рода са суфиксом *-нїє*:

наславованїн (132г 18); прѣнїн (133v 22); позванїн (137v 14); познанїн (138г 2, 151v 9); запаалєнїн (138г 19); оузданїн (138v 20); нзданїн (139г 13); знданїн (141г 13); запнсанїн (142г 11); писанїн (142v 19); прїєтїн (143v 4); прєнїн (148г 18);

б) генитиву множине именица:

свдїн (145v 17); соудїн (151v 2); людїн (129v 15);

в) сложеној придевској промени (у придевима, редним бројевима, заменицама и партиципима):

номинатив једнине: постављен'нѣн (127v 16); цр(ь)ков'нѣн (129г 10); доврѣн (131v 20); вол'нѣн (138v 19); властел'скѣн (139v 14); прочѣн (143v 8); такоуѣн (149v 2/3);

акузатив једнине: сѣн (125v 5)³⁹; д(оу)ховнѣн (126г 8); в(о)жѣн (127v 21)⁴⁰; цр(ь)ков'нѣн (128г 21); златѣн (131v 21); люд'д'скѣн (134v 15); манѣн (146г 2); поманѣн (146г 3/4); люд'скѣн (151v 8);

инструментал једнине: вл(а)говѣр'нѣндь (125v 11); д(оу)хов'нѣндь (131v 5); цр(ь)ков'нѣндь (151г 9); дворьскѣндь (151г 13/14);

номинатив множине: прочѣн (125v 18/19, 133г 12); такоуѣн (126г 6); властел'сѣн (129г 4); цр(ь)ков'нѣн (129v 11, 129v 19); велѣн (133г 11, 146г 15); малѣн (141v 1/2); велнѣн (141v 2); велѣн (146г 10, 146г 11)⁴¹; велѣн (146г 15);

генитив множине: с(вє)тѣн|х| (126v 11, 128г 10, 138v 17); мр'твѣн|х| (128v 16); малѣн|х| (129г 16); прьв'нѣнх (130v 18); правовѣрнѣн|х| (130v 18/19); законнѣн|х| (135v 18); прьвѣн|х| (151г 2); ннѣнхъ (151г 18);

датив множине: велнѣнѣндь (142v 5); малѣнѣндь (142v 5/6); велѣнѣндь (146г 15); срѣднѣнѣндь (146г 16); прьвѣнѣндь (148г 10); послѣднѣнѣндь (149г 20);

инструментал множине: град'скѣнѣмь (151г 4/5);

локатив множине: цр(ь)ков'нѣн|х| (129г 5, 145г 20); вѣмр'шѣн|х| (130v 22); цр(ь)ков'нѣнхъ (134г 9); градскѣн|х| (138v 18);

г) глаголима са префиксом прн- испред вокала *и*:

у презенту: прѣнде (133г 3/4, 133г 6, 134г 3, 134г 6, 134г 22, 134v 8, 137v 17/18); прѣндѣтъ (138v 16); прѣнде (143v 6, 143v 9); прѣндѣтъ (139v 12); оупрѣн (143г 20);

у перфекту: прѣндѣн (127г 15).

Оправдано је и писање диграфа у заменици чѣн (140г 13), у којој десетеричко *и* стоји уместо вокала *и*.

³⁹ Вера Јерковић истиче да се ова заменица могла писати и са диграфом (1983: 22), а Владимир Поломац да је употреба диграфа у акузативу једнине наведена заменице неправилна (2016а: 59).

⁴⁰ Овакво писање наведеног придева одговара ресавској правописној норми (в. Јерковић 1983: 22).

⁴¹ Ради се о супстантивизираном придеву.

Графемска група њн без гласовног оправдања јавља се у:

а) деклинацији именица мушког и женског рода:

локатив једнине: ннорѣн (131v 4); пронѣн (133v 3);

акузатив двојине: д(ь)нѣн (135г 9);

номинатив множине: властѣлицнѣн (150г 22);

локатив множине: мѣнастрѣн|х| (128г 3, 128г 13);

б) придевима у номинативу као делу именског предиката:

номинатив једнине као део предиката: цр(ь)ков'нѣн (139v 14);

номинатив множине као део предиката: цр(ь)кв'нѣн (130г 5); ц[а]р(ь)|ц|цѣн (142v 19);

в) заменицама:

номинатив множине: тѣнзѣн (145v 8, 146г 11, 146v 11, 147г 3, 148г 3);

г) партиципима: нзѣбравшѣн (126г 1); поставивѣн (127v 15/16); вчннѣнль (135v 7); знаякѣн (146v 12);

д) основи појединих именица и придева: оубѣнствѣ (137г 12); оубѣнство (137г 14, 137г 18); вѣнца (137v 10); оубѣнца (138v 19/20);

кѣновѣнскы (128г 12); свѣдѣннѣ|д| (133г 12); свѣдѣннѣ (134г 5/6, 134г 19/20); соудѣнна (139г 10); соудѣннѣ (148v 9); соудѣннѣ (149г 3/4).

Писање вокала *јери*

Иако се, према речима Далибора Брозовића и Павла Ивића, изједначавање гласа у са гласом *i* у већини говора одиграло у XII веку (1988: 7), графема *ы* је остала део инвентара графема коришћених у различитим старосрпским споменицима насталим после XII века. Вера Јерковић наводи да је ресавска правописна школа покушала да спроведе правилно писање *ы* и *и*, али да то није постигла у потпуности (1983: 25). Наиме, „настојање ресавске школе да врати *ы* на старо место није могло уродити плодом зато што писари нису имали ослоња у матерњем језику, а правило се није могло механички примењивати” (Јерковић 1983: 30).

У Барањском препису регистровани су случајеви писања *ы* „тамо где му је по етимологији било место” (Јовић 2011: 50), случајеви писања *ы* на неетимолошком месту, тј. на месту где је по етимологији стајало *и*, као и случајеви у којима се *и* или *ї* пише на месту етимолошког *ы*. Двоумљење приликом писања графеме *ы*, до којег је долазило „услед губитка старе гласовне вредности и преласка у *и*” (Грицкат-Радуловић 1975а: 130), одликује и друге старосрпске споменике: Струшки препис (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 130), Атонски препис (в. Грицкат-Радуловић 1975б: 214), повеље и писма Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 47–53), *Хиландарски медицински кодекс* (в. Јовић 2011: 50–54) и *Српску Александриду* (в. Јерковић 1983: 25–30).

Писање графеме *ы* на етимолошком месту

Писање *ы* на етимолошком месту, што представља „само одраз писарске традиције” (Јовић 2011: 53) и одлику ресавске правописне норме (в. Поломац 2008: 116), потврђено је у анализираној грађи у следећим категоријама⁴²:

основа речи: *быше* (125v 14); *быль* (137v 21); *ѣзыкь* (129г 2/3); *мытѡ* (129г 10); *вышеписан’нымь* (144v 21); *выше* (145г 13); *вышереч[ѣ]н’ноє* (146v 15); *езыкь* (149г 8);

акузатив множине именица мушког рода: *таты* (150v 5);

инструментал множине именица мушког рода: *еп[н]|с|к[о]пы* (129v 21); *стапы* (149v 14);

номинатив једнине придевске заменице: *в’сакын* (126v 18); *всакы* (127г 18, 133v 10, 133v 11, 143г 12, 145v 19, 148г 8, 149г 9); *в’сакы* (140v 16); *всакын* (151v 12);

инструментал једнине упитне заменице: *кыць* (134г 10, 143г 16);

инструментал једнине мушког рода показне придевске заменице: *сым’зн* (145г 5);

номинатив једнине придева мушког рода: *латин’скы* (126v 19); *облычнын* (145г 6); *двор’скы* (145v 15);

генитив једнине придева женског рода: *ц[а]р(ь)|с|кыє* (129г 17);

акузатив једнине придева мушког рода: *ц[а]р(ь)|с|кы* (130г 14);

⁴² Примери који следе предочени су у раду „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 121–122).

инструментал једнине придева мушког рода: прѣωс(вє)щен'нын|м| (125v 7); град'скы|м| (151r 8);

генитив множине придева мушког рода: с(вє)тын|х| (126v 11); велнкын|х| (129r 17); оубогын|х| (151r 18);

инструментал множине придева мушког рода: велнкыи (125v 10);

локатив множине придева мушког и женског рода: цр(ь)квны|х| (129r 3); м[н]л[о]|с|тнын|х| (136v 19);

номинатив једнине редног броја у мушком роду: дроугын (136v 15/16);

речца: пакы (131r 2, 144v 13/14, 146r 7, 149v 17).

Писање графеме ы на неетимолошком месту

Графема ы нашла се уместо етимолошког н у:

основи речи: нзымаю (128v 18); оузыма (131r 1);

локативу једнине именица средњег и женског рода: квпленын (141v 14); крагын (145r 9);

номинативу множине именица мушког рода: еп[н]|с|к[о]пы (127v 7); коны (138v 12, 151v 19);

инструменталу једнине личне заменице трећег лица: нымь (148v 5);

инструменталу множине личне заменице трећег лица: нимы (130v 19);

номинативу множине заменичког придева: нны (130r 18, 131r 17);

номинативу множине придева и придевских заменица мушког рода: онызн (127r 19); вбозы (129r 19); наезд'нын (138v 12); вол'ны (152r 13/14);

инструменталу множине придева мушког рода: малнды (125v 10, 125v 13); град'скїнды (151r 4/5);

трећем лицу једнине презента: полюбы (131r 16); в(лаго)|с|л(о)вы (131v 3); гсы (147r 17);

инфинитиву: наврькы (140v 4);

партикули зн: тазы (127г 10); тезы (131г 20/21); оногозы (132v 16); онзы (132v 19); тогазы (141г 15, 141г 17); тозы (141г 12, 141г 21); том'зы (152г 2); он'зы (152г 3/4);

суфиксу -ьникъ: праз|д|никъ (125v 3); закон'ныкъ (125v 5); закон'ныкоу (126v 10/11); бащин'ныци (130г 16); бащин'ныкъ (130v 11); бащныкъ (131г 22/131v 1).

Писање н/ї на месту ы

Анализирана грађа сведочи о томе да се неретко на месту етимолошког н писало ы, односно ї. Да је приликом бележења графеме ы код писара било недоумица показују и други средњовековни рукописи: Струшки и Атонски препис Душановог законика (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 130; Грицкат-Радуловић 1975б: 214), повеле и писма Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 47–53), *Закон о рудницима* (в. Јовић 1968/1969: 376), *Хиландарски медицински кодекс* (в. Јовић 2011: 50–54), *Српска Александрида* (в. Јерковић 1983: 25–30).

На месту етимолошког ы у Барањском препису Душановог законика писана је графема н, тј. ї у:

основи речи: монастирѡ|х| (127v 19/20); монастирїн|х| (128г 3, 128г 13); монастирь (128г 14); монастирѣ|х| (128v 4); монастире (128v 8/9); монастира (128v 15)⁴³; тисоушв (128г 2); тисоукю (137v 1); тисвщ|в| (146v 9); послаю (128г 16, 148v 11/12); послають (149г 13/14); познва (132v 21/22, 132v 22); добнткѡмь (135v 20/21); вн (141г 22); добнтъкъ (144г 17/18); виль (146г 13); вилн (151г 2); мнта (146v 14);

инструменталу множине именица мушког и средњег рода: властѣлн (125v 12, 143г 15); мнтрополнтн (129v 21); нгвѣени (129v 22); стапн (132г 9, 137г 12); г[о]|ц|подарн (134v 11); селн (144v 18); катвни (144v 19); становн (152г 4);

номинативу једнине придева мушког рода одређеног вида: цр(ь)ков'нїн (129г 10, 139v 14); добрїн (131v 20); властѣл'скїн (139v 14);

номинативу једнине мушког рода редног броја: сѣд'мн (142v 1);

номинативу једнине мушког рода показне придевске заменице: такоѡн (149v 2/3);

генитиву једнине придева женског рода одређеног вида: латнн'скїѣ (126v 14/15);

⁴³ У *Словару* су дати дублетни облици: монастирь (-ьрь), моностврь (Гауптова 2006, II: 228).

акузативу једнине придева мушког рода одређеног вида: д(оу)ховнїн (126r 8); цр(ь)ков'нїн (128r 21); златїн (131v 21); лю|д'скїн (134v 15); люд'скїн (151v 8);

инструменталу једнине придева мушког рода одређеног вида: бл(а)говѣр'нїнмь (125v 11); д(оу)хов'нїнмь (131v 5); цр(ь)ков'нїнм' (151r 9); дворьскїнмь (151r 13/14);

генитиву множине придева мушког рода одређеног вида: с(вє)тїн|х| (126v 22, 128r 10, 138v 17); цр'твїн|х| (128v 16); малїн|х| (129r 16); правокѣрнїн|х| (130v 18); законитїн|х| (135v 18);

генитиву множине мушког рода редних бројева: прѣв'нїн|х| (130v 8); прѣвїн|х| (151r 2);

дативу множине придева мушког рода одређеног вида: велнкїнмь (142v 5); малїнмь (142v 5/6); срѣднїнмь (146r 16); послѣднїнмь (149r 20);

инструменталу множине придева мушког рода одређеног вида: велнкїн (125v 13);

локативу множине придева мушког рода одређеног вида: цр(ь)ков'нїн|х| (129r 5); цр(ь)ков'нїнхъ (134r 9);

локативу множине придева женског рода одређеног вида: градскїн|х| (138v 18);

локативу множине партиципа претерита актива мушког рода одређеног вида: вѣр'шїн|х| (130v 22)⁴⁴.

Писање *ижице*

Ижица се у тексту Барањског преписа јавља само једанпут, по традицији у грецизму кврѣ (125v 8).

Писање *і*

Једном се у корпусу за обележавање вокала користи графема *і* (вертикална црта са једном тачком):

іоаннкіє|м| (125v 8)⁴⁵.

⁴⁴ Сви горепоменути примери наводе се у раду „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 122–123).

⁴⁵ И у *Закону о рудницима* деспота Стефана Лазаревића једанпут се појављује горенаведена графема (в. Јовић 1968/1969: 376).

У наведеном антропониму иницијална грчка група *io-* графички је адаптирана као *io*, што је решење неуобичајено за друге старосрпске рукописе (в. Ивић–Јерковић 2008а: 500–501; Јерковић 1983: 93; Поломац 2016а: 66).

Писање *ι*

За бележење везника *u* у једном случају употребљена је графема *ι* изнад које стоји *spiritus lenis* са оксијом, те својим изгледом умногоне подсећа на *десетеричко u*:

ι (127v 7).

Графема *ι* изнад које је забележена двострука варија (кендема) јавља се у облицима:

πριμα (143v 14/15); κβιι (151r 11/12).

Графему *ι* изнад које стоји надредно слово *t* проналазимо у грецизму χρῖστηστω (125v 15).

Графема *ι* коришћена је и за означавање броја *десет*:

. βι . (137r 11); . βι . (146r 3).

Писање вокала *О*

Вокал *o* је у Барањском препису обележен на неколико начина. За његово бележење најчешће су коришћене графеме *ο* (*омикрон*) и *ω* (*омега*), што је „у складу са традиционалним маниром наслеђеним још из старословенске писмености” (Поломац 2016а: 67).

Омикрон

Будући да је *ο* најчешће употребљавана графема за обележавање вокала *o* у Барањском препису, навешћемо само неке од регистрованих примера. Ову графему срећемо написану иза консонанта, у медијалној позицији и у финалној позицији:

закон’ныкъ (125v 5); прот’ин (125v 18/19); нгв’меноъ (128r 4); работъ (130r 10); тогова (132v 19/20); попашъ (136r 5); ωбон (136v 4); позвавъ (137v 15); хр’исовоуль (142r 15); пл’ноъ (144r 9);

поставляемо (125v 5/6); азмин’ство (126v 5/6); камо (128r 9, 133v 10); кто (129v 6, 133v 5); с’но (130r 7, 138r 21, 138v 6); ннцо (131v 18, 135r 18); твр’до (133v 9); дроуто (135v 17); погинвало (141r 9); много (145v 22).

Омега

Примери ексцерпирани из Барањског преписа указују на то да се *омега* користила на почетку речи, у средини речи, у падежном наставку са натписаним словом, на крају речи, у страним речима иза вокала и иза консонанта, у предлогу *о* и у предлогу и префиксу *ωт(-)*⁴⁶. Невелик број потврда указује на употребу омеге са гласовном вредности /jо/ и у оквиру лигатура.

Омега у иницијалном положају

ωбразω|м| (125v 17, 143v 15, 144v 4, 145г 5); ωтнстн (125v 17); ωбрѣтє (126г 11, 127г 7, 131г 5, 134г 4/5, 134г 21, 135г 19, 135v 10, 135v 15, 135v 21, 137v 5, 138г 14, 138v 10/11, 142v 20, 143v 21, 144г 6, 144г 12, 149г 22, 150г 3, 151г 20, 152г 1); ωномвнзн (126г 22); ωблнчн (126v 1); ωбратнлн (126v 4/5); ωпеть (126v 6, 128v 12, 132v 10, 142v 11, 144г 8); ωбратнвь (126v 20); ωбразв (127г 8/9); ωнызн (127г 19); ωба (127v 15); ωбла|д|[а]ю (128г 5); ωвьцамн (128г 6/7); ωбратн (128v 12); ωсѣтє (129г 2); ωбла|д|[а] (129г 11, 131v 4); ωбрѣтаю (129г 14, 138г 1, 144v 18, 147г 8); ωсководн (129г 15, 130г 10); ωннзн (129v 14, 138v 12, 140г 5/6, 144г 19); ωбѣ (130г 4, 132г 20, 132v 2, 137г 17, 137v 3); ωраніє (130г 7); ωномвн (130v 6); ωн'зн (130v 8, 134v 6, 134v 8, 137г 18, 137v 17, 137v 21, 143v 2, 147v 17, 148г 20, 150v 5/6); ωстанє (131г 4); ωбласть (131v 9, 145v 17, 151г 16/17); ωтрокє (131v 10); ωтрокь (131v 12); ωрвжіє (131v 20); ωпсоує (132г 5, 132г 12); ωп'соує (132г 8, 132г 15); ωсрамотн (132г 5/6); ωп'свє (132г 11); ωсмвдн (132г 15); ωбѣсн (132г 22, 141v 6, 144v 8); ωбѣда (132v 5, 151v 2); ωнзы (132v 19); ωбѣда (133г 3); ωбѣдь (133г 4, 134v 4); ωномоузн (133v 1/2, 138v 14, 152г 5); ωколнна (133v 2, 138v 7, 141г 13); ωв'дезн (134г 18/19); ωн'дезн (134г 21); ωбѣдѣ (134v 2); ωтроцн (134v 10); ωнн (135г 14); ωгннцн (135v 1); ωсмвде (135v 12); ωнонзн (135v 22); ωномвзн (136г 3); ωсѣвнь (136v 2); ωвон (136v 4); ωнь (136v 5, 136v 5, 140г 9); ωправє (137г 2/3, 137г 3, 146г 6/7, 146г 11, 146v 3/4, 146v 5); ωправн (137г 3, 141v 21); ωпаданіа (137г 5); ω(ть)ца (137v 8); ωгны (137v 11); ωскоуѣь (138г 14); ωскоуѣѣта (138г 17); ωнон (138v 3); ωнезн (139г 7); ωбластн (139v 2/3); ωсрамотнв' (139v 7); ωборн (141г 14); ωбладаю (141г 18); ωсвж|д|єніє (141г 21/22); ωнѣмьзн (141г 22); ωнозн (141v 20); ωбѣдоує (142г 8/9); ωповѣда (142v 12); ω|н|(ь)зн (143г 2/3); ωплѣннвь (143v 21); ωшь|д|[ь] (144г 6); ωкол'на (144г 15/16); ωставнль (144г 18); ωслѣпн (144v 9); ωбразωмь (144v 20); ωповѣдали (145г 1); ωблнченіє (145г 7); ωслѣпє (145г 15); ωбѣсе (145г 15); ωблнченіа (145г 17); ωправ|д|аніє (145г 18, 145v 3/4, 149г 1); ωсвде (145v 8, 152г 9); ωбрѣтєта (145v 12/13);

⁴⁶ За бележење *омега* у скоро свим наведеним категоријама знају и српске повеље и писма из XII и XIII века (в. Ивић–Јерковић 2008а: 488–491), повеље и писма Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 67–72), као и *Хиландарски медицински кодекс* (в. Јовић 2011: 59–63) и *Српска Александрида* (в. Јерковић 1983: 61–64).

ωкрнвє (146г 7); ωногозн (146v 4, 146v 6/7); ωправ'чїє (146v 7); ωправнлн (146v 7/8, 146v 13); ωкол'на (147v 1/2, 147v 8); ωколо (147v 2); ωблѣгоу (147v 13/14); ωноганзн (148v 1); ωбрѣт|ѣ| (149г 5); ωномъзн (149г 12, 150v 15/16, 150v 18/19); ωправнль (149г 12/13); ωбѣзомь (149v 2); ωкръвабн (149v 6/7, 149v 12/13); ωбрѣ ! (150г 7); ωнан (150г 12); ωном'зн (150v 18); ωнезн (150v 20); ωглѣдѣю (151г 17); ωнѣмазн (151v 3); ωн'зы (152г 3/4); ωсвдѣ (152г 11/12).

Омега у медијалном положају

Поред бројних примера *омеге* која се у средини речи нашла у постконсонантској позицији, у Барањском препису је забележен један пример са *омегом* написаном иза вокала *јат*:

прѣωс(вє)щєн'нын|м| (125v 7)⁴⁷.

На исти начин ова реч је написана и у Атонском (1975: 208г) и Призренском препису (1997: 131v) Душановог законика.

Иза консонантске графеме *омега* је написана у следећим примерима:

закω|нъ| (125v 1); закωнь (125v 15); потω|м| (126г 18, 126v 3, 143v 1, 146v 10, 148v 4/5); дω|м| (127v 21); самωдрωугаго (128г 18/19); гробωвь (128v 18); нось (132v 6); ρоднмь (132v 15, 135v 4); ρоднма (132v 15); волωвь (133г 5, 136г 11); по|д|лωжнтн (133v 8, 150v 13); дохωдькь (133v 14); снрωта (133v 20, 135v 13); заманнцωмь (135г 11/12); събωроу (135v 8); грѣхωмь (136г 7); нахвалнцω|м| (136г 10, 137г 13); залωге (138г 1); снлωмь (140v 4); снлω|м| (140v 5); дохωдн (141г 2); кωнь (141г 4); порωта (141v 21, 145v 22); закω|н| (143г 6); ρокь (143v 1); полωжнль (145г 19); порωт'цн (146г 5, 146v 3); вѣрωванн (146г 12); полωвнна (146v 1); вѣрωванє (149г 18); потω|м|ь (149v 15); глωварїє (152г 8, 152г 11); глωварємь (152г 10, 152г 13); глωвє (152г 10).

Омега као део падежног наставка

У свим регистрованим примерима *омега* је у постконсонантском положају, углавном са натписаним словом *м*:

стефанω|м| (125v 11); ωбразω|м| (125v 17, 143v 15, 144v 4, 145г 5); свдω|м| (129v 7, 136г 18); прав|д|ω|м|ь (129v 8); свω|м| ! (130г 1); дѣлω|м|ь (131v 5); чл(о)в(ѣ)кω|м| (132v 5, 138г 3); прнставω|м| (133г 3); кннгω|м| (133г 12); пожегω|м| (133v 1); законω|м| (133v 14/15); мєроп'хωмь (135г 7); хлѣбω|м| (135г 21); сєлω|м| (135v 16); добнткωмь (135v 20/21); влахω|м|

⁴⁷ Будући да се ради о речи добијеној префиксацијом, било би пожељно упоредити је са мотивном речи. Међутим, непрефиксираниг облика у Барањском препису нема, те је поређење немогуће извршити.

(136r 13); властѣлѡмь (136v 12, 143v 18); градовѡмь (141r 1); властѣлѡ|м| (142v 5, 146r 15); градовѡ|м| (142v 15); цр(ь)квѡ|м| (143r 15); ѡбразѡмь (144v 20); сѣлѡмь (145r 10/11); соудѡ|м| (145r 16); дрѣжавѡ|м| (147r 3); жьпѡ|м| (147r 10); потвѡрѡмь (149v 1);

д(оу)ховнѡмь (126r 7); свдѣннѡ|м| (133r 12); ц[а]р(ь)|с|кѡмь (134r 15);

сѡбѡмь (136r 18); чѣсѡ|м| (138v 21/22); сѡбѡ|м| (147r 2, 150v 4); тѡ|м| (151v 12);

ѣднѡ|м| (135r 2); ѣднѡмь (135r 22/135v 1).

Омега у финалном положају

Забележени примери сведоче о томе да је *омега* у финалном положају редовно бележена иза консонантске графеме:

сѣлѡ (128v 19, 135v 16, 135v 17, 136r 2, 136r 16, 138r 8, 138r 9, 138v 1, 139v 9, 142r 7, 147v 18, 150r 8, 150v 16); оуѣннѡ (130v 15); злѡ (133r 17); любѡ (143r 16, 143v 8); мѡлѡ (145v 22); дѣлѡ (146r 1).

Омега у страним речима

У несловенским речима *омега* се писала у медијалној и финалној позицији.

У средини речи *омега* се само једном нашла иза вокалске графеме; у свим осталим примерима следи за консонантском графемом, најчешће у комбинацији са надредним словом:

нндиктѡнь (142v 1);

нндѣктѡн(ь) (125v 2); патрѣар'хѡ|м| (125v 8); мѡнастрѡ|х| (127v 19/20); мѡнастрѣн|х| (128r 3, 128r 13); калѡгѣрѡмь (128r 12); мѡнастрѣ (128r 14); калѡгѣра (128r 18, 129v 3, 131v 1/2); калѡгѣрѣ (128v 1, 128v 5); калѡгѣрѣнцѣ (128v 1); мѡнастрѣ|х| (128v 4); мѡнастрѣ (128v 8/9); калѡгѣрѣ (128v 10); калѡгѣрѣ (128v 14); мѡнастрѣра (128v 15); лѡгофѣтъ (129r 12/13); попѡвѣ (130r 16, 130r 18); попѡв'ска (130r 21); пѡ|п|(ь) (133v 21); арбанасѡ|м| (136r 13/14); лѡ|г|[ѡ]фѣтъ (142r 14); калѡгѣроу (148r 1); клѡросѡмь (151r 9);

хр[н]|с|тѣан'ст|в|ѡ (126v 18/19).

Омега у предлогу

За писање предлога *о* у анализираном материјалу готово увек употребљавала се *омега*:

ѡ (125v 15, 126r 7, 127r 11, 127v 1, 127v 6, 127v 17, 128r 7, 128r 22, 128v 15, 129r 3, 129v 19, 130r 15, 130v 14, 130v 22, 132r 4, 132r 18, 133r 13, 133v 3, 133v 9, 133v 12,

133v 19, 133v 22, 134v 9, 134v 9, 134v 22, 135r 7, 135v 8, 136r 16, 136v 8, 137r 1, 137r 7, 137r 12, 137v 11, 137v 14, 137v 22, 138r 2, 138r 10, 138r 13, 138r 19, 138v 8, 138v 20, 139r 2, 139r 13, 139r 14, 139v 1, 139v 10, 140r 2, 140r 14, 140r 21, 140v 22, 141r 13, 141r 17, 141v 6, 141v 14, 142r 3, 142r 11, 142r 18, 142v 13, 142v 19, 143r 4, 143v 4, 143v 16, 144r 5, 144r 11, 144r 21, 145r 22, 145v 20, 146v 17, 147r 22, 147v 20, 148r 18, 149r 21, 149v 4, 148v 18, 150r 9, 150r 21, 150v 7, 150v 21, 151r 1, 151r 10, 151v 9, 151v 12, 151v 16, 152r 7).

Омега у предлогу/префиксу ѿтъ(-)

Предлог ѿтъ и префикс ѿтъ- доследно су у Барањском препису означени *омегом* са натписаним словом *т*, што је у духу ресавске правописне школе (в. Грицкат 1978: 117). Испитивањем правописа преписа Душановог законика из старије редакције, Ирена Грицкат је дошла до закључка да је ово био једини правописни манир и у Студеничком, Ходошком и Хиландарском рукопису (1978: 126–129).

У наставку рада наводимо све регистроване потврде графемске групе ѿ из Барањског преписа:

ѿ (125v 6, 126r 13, 126r 16, 126r 19, 126v 14, 127r 6, 127r 17, 127v 3, 127v 9, 127v 15, 127v 18, 128r 21, 128r 22, 129r 16, 129r 20, 129r 21, 129r 22, 129r 22, 129v 1, 129v 2, 130r 2, 130r 10, 130r 22, 130v 2, 131r 5, 131r 8, 132v 8, 132v 16, 133v 6, 134r 3, 134r 18, 135r 20, 136r 19, 137v 20, 139r 15, 139r 16, 139r 16, 139r 17, 139r 17, 139r 18, 139r 19, 139r 20, 139r 20, 139r 21, 139r 22, 139v 6, 140r 5, 140r 10, 140r 10, 141v 9, 141v 15, 141v 17, 142r 5, 142r 15, 143r 18, 143v 21, 144r 4, 144v 13, 145r 20, 145v 21, 146v 18, 147r 7, 147r 20, 149v 5, 150v 11, 150v 11, 151v 2);

ѿлоуѣнтъ (126r 18); ѿлвѣнѣ (126v 3)⁴⁸; ѿжене (127r 6); ѿлоуѣн (129v 1); ѿходн (130v 3); ѿгнати (130v 12); ѿдати (130v 21, 132r 4, 150v 12); ѿсѣквѣтъ (132r 20/21); ѿсѣкоуѣтъ (132v 2); ѿдѣл'ни (132v 16); ѿпнра (134r 4, 148v 3); ѿпнрати (134r 8, 135v 14); ѿслалъ (134v 4/5); ѿдѣленъ (135r 21, 135v 1/2); ѿсѣкоу (137r 17, 137v 3); ѿѣон (137v 18/19); ѿкоуѣню (138r 2); ѿсѣче (138r 16, 149v 9⁴⁹); ѿкон (139r 9); ѿвнвѣ (139r 10); ѿбѣгъль (139v 16); ѿдадъ (143v 16); ѿдалн (146v 13); ѿпър'ѣа (148r 21); ѿпър'ѣа (148r 22).

Поред наведених речи у којима се лигатура са *омегом* појављује као предлог или префикс, налазимо је још и у речима:

⁴⁸ Слово *т* натписано изнад *омеге* није треногено, већ једногено, али нам техничке могућности не дозвољавају да то прикажемо у раду.

⁴⁹ Претходна напомена односи се и на ову реч.

ѿ(ь)ць (126v 11, 126v 22, 132v 14, 135r 20, 138v 18); ѿрокє (131v 14)⁵⁰.

Омега са гласовном вредности /jo/

За разлику од *Хиландарског медицинског кодекса* у којем је гласовна група [jo] готово увек обележавана *омегом* (в. Јовић 2011: 59), у Барањском препису су забележена само три примера у којима *омега* има гласовну вредност /jo/. Сва три пута се ради о писању *омеге* у средини речи:

печатѿомь (133r 13); своомь (140v 17, 147r 2); соудѿомь (151r 13).

Омега у оквиру лигатуре

Нађена је само једна потврда употребе *омеге* као дела лигатуре *то*⁵¹, и то на крају речи:

мѿѿо (129r 10).

Двогубо, „слепљено” о

Као најупадљивију одлику писма Барањског преписа Ирена Грицкат-Радуловић издваја „двогубо ’слепљено’ о, које представља алтернацију омеге”⁵² (1997а: 89). Ову графему учили смо у следећим случајевима:

а) у средини речи иза консонанта:

кѿн|х| (132v 12, 145v 17); домѿомь (133r 7); потѿ|м| (133r 9); снрѿтахь (133v 19); закѿноуѿ (136v 6); рѿкъ (137v 18); кѿѿ (139r 3); патрѿар ’хѿвь (139v 22/140r 1); г[ѿ]|с|п[ѿ]ж|д|ѿомь (143r 14); ц[а]р(ь)|с|кѿ (143v 5, 144r 22); нацѿрѿомь (145v 13); мѿрѿп’шнна|х| (147r 4/5); порѿта (148r 15); прнставѿомь (148v 17, 148v 19/20); кѿн (149r 16); сѿѿомь (151r 3, 151v 6); потѿомь (151v 21); закѿнь (152r 2/3);

б) на крају речи иза консонанта:

ктѿ (131v 10, 134r 11, 140r 14, 141r 2, 141v 4, 141v 11, 141v 14, 141v 19, 145r 16, 145v 7, 147r 17, 151r 6, 151r 12, 151v 10, 152r 1); ннктѿ (133v 4, 133v 7, 133v 18/19, 135v 19, 141v 4, 141v 9, 143r 17, 145v 15, 151r 14); околѿ (141r 11); сѿѿ (142r 13); ѿѿ (152r 6); самѿсѿд’мѿ (152r 7);

в) у наставку за облик, са надредним словом изнад:

⁵⁰ Ова реч само једном долази написана са лигатуром. У свим осталим случајевима т је писано иза графеме којом се бележи вокал о: ѿтрѿкє (131v 10); ѿтрѿкъ (131v 12); ѿтрѿци (134v 10); ѿтрѿцє|х| (134v 22); ѿтрѿци (135r 1).

⁵¹ Ова лигатура из техничких разлога не може бити представљена у раду.

⁵² Како међу симболима нема одговарајућег, за бележење двогубог о користимо ѿ.

нандω|х| (134v 1); двор'сќω|л| (151r 10).

Широко о

Број примера са широким *о* у Барањском препису знатно је мањи од оних у којима се јавља *омега*. Широко *о* је „округло и веће од малог *о* које је овално, често узано” (Јовић 2011: 59). Употреба ове графеме потврђена је још у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 67), *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 59), те *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 61).

У највећем броју примера широко *о* написано је са једном или са двама украсним тачкицама, и то у иницијалном положају⁵³:

обрѣтє (126v 7/8, 146v 5/6); обрѣтлн (126v 15); ова (129v 22); оногозы (132v 16); обѣда (133r 1); отрѣцє|х| (134v 22); отрѣцн (135r 1); огни (138r 22); оброка (139v 3/4); обрѣтєлн (140r 14); он'зн (141r 6); околω (141r 11); обрѣн (141v 4/5); обладающе (144v 19); облыгнын (145r 6); огни (145r 20); образъ (149r 1).

Једном се широко *о* јавља у предлогу *о* (132v 12).

Регистрована је и употреба широког *о* са украсним тачкицама иза вокала и у финалном положају у речи:

іоаннкіє|л| (125v 8);

любо (130v 22).

Мањи је број примера широког *о* без украсних тачкица, посведоченог у свим позицијама у речи:

о (135v 12); онзн (142v 9);

д(оу)ховнѡмь (126r 7); вьсомь (128r 5); попь (130v 2); рода (131r 5); кннгомь (142v 11/12); злобѣ (133r 13); кон (133r 14, 146v 3, 152r 8); мѣроп'сѣхъ (143r 4); мѣропъхъ (143r 12); мѣроп'хоу (143v 3); клнросомь (151r 6); слоомь (151v 12);

любо (143v 11, 144r 14, 150v 4); село (133r 20, 138r 5, 138v 3, 144v 7, 147v 19, 150v 19); зло (135v 3, 143v 2, 145v 11); ц[а]р(ь)|ц|ко (150r 9); дѣло (151r 20).

⁵³ В. Поломац истиче да је употреба широког *о* у овој позицији у складу са нормом ресавске епохе (2016а: 67).

Изолован је пример иницијалног широког *o* са једном тачком у средини⁵⁴, и то у речи *oko* – око (149v 9). Ова граfiјска црта позната је и повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 67) и *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 59).

Писање вокала У

Вокал у се у ћирилици углавном обележавао на два начина: диграмом *ou* и лигатуром *u*⁵⁵. Осим ових графема, чија је употреба у Барањском препису готово уједначена, у поменутом документу вокал у обележава се и лигатуром *ю* (углавном иза консонанта *ч*), што је традиционална црта (в. Јовић 2011: 65). Графема *у*, која је малим бројем примера потврђена у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 79), *Закону о рудницима* (в. Јовић 1968/1969: 381), писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 59) и *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 60), није забележена у Барањском препису.

Показало се да је при писању предлога *у* и речи које почињу вокалом *у* преписивач чешће употребљавао диграм *ou*. По овој граfiјској црти Барањски препис је близак Струшком препису (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 128).

Диграм *ou*

У предлогу: *ou* (125v 20, 125v 21, 126v 10, 127r 3, 127r 8, 127v 22, 128r 3, 128r 13, 128v 3, 128v 7, 128v 8, 128v 11, 129r 1, 130r 6, 131v 4, 131v 13, 131v 15, 132v 16, 133r 21, 134r 1, 134r 12, 134v 20, 135r 2, 135r 19, 135v 5, 135v 22, 137v 13, 137v 13, 138r 4, 138r 5, 138r 12, 138v 9, 138v 18, 139v 16, 139v 19, 140r 4, 140r 15, 140r 19, 141r 21, 141v 22, 142r 6, 142r 10, 142r 13, 142r 19, 142r 21, 142v 20, 143r 8, 144v 3, 144v 5, 145r 8, 145r 9, 145r 20, 145v 7, 145v 10, 146r 8, 146r 9, 146r 10, 146r 13, 146r 14, 146r 19, 146v 16, 146v 21, 147r 15, 147v 5, 147v 5, 147v 14, 147v 15, 148v 7, 149v 15, 149v 18, 149v 20, 149v 22, 150r 3, 150r 7, 150v 1, 151r 2, 151r 11, 151v 20, 151v 21, 152r 2).

У иницијалном положају: *ou*чнини (126r 4, 133r 18, 143r 10, 147r 18, 147v 5, 149v 12); *ou*прошенїа (126r 5); *ou*дръжн (126r 16, 140v 18); *ou*схокїе (126v 2); *ou*замь (127r 1/2); *ou*ставе (128r 11); *ou*рѣже (129r 3, 132v 6, 149r 8); *ou*зъмь (129r 10); *ou*писано (129r 20); *ou*змѣ (129v 16); *ou*чниннлo (130v 15); *ou*чниннти (130v 16); *ou*зымл (131r 1); *ou*зймл (131r 2); *ou*мреть (131r 3); *ou*зетн (131r 13/14, 150v 20); *ou*зъмл (132r 1); *ou*змє (132r 19, 132r 22, 132v 1, 140r 15, 148r 1); *ou*сѣкоу (132v 6, 149r 7); *ou*мре (133r 20); *ou*змлю (133v 14, 152r 11);

⁵⁴ Петар Ђорђић користи назив „пунктирано” *o* (1990: 102).

⁵⁵ Према речима Павла Ивића и Вере Јерковић, искључива употреба лигатуре *u* одликовала је у потпуности формиран српски брзопис (2008а: 497).

оурѣжоу (135v 11); оудаве (137г 6); оубѣнствѣ (137г 12); оучиннль (137г 14, 144v 12); оубѣнство (137г 14, 137г 18); оубнѣ (137г 20, 141v 5); оубнвѣ (137v 5, 137v 8); оужеже (138v 5); оузмоу (138v 13, 139г 8); оубѣнца (138v 19/20); оузданѣн (138v 20); оуз|д|анѣа (138v 21); оузетн (139v 3); оутете (139v 11, 139v 22); оутек'ль (139v 17); оукраде (141г 12); оусѣкоутъ (141v 13); оучиннѣнн (142v 14/15); оупрѣн (143г 20); оузаконнль (144г 1); оустаноу (144г 15); оучинне (144г 19); оукратн (144v 4/5); оухватн (145г 8, 151v 10); оухвате (145г 9); оумнрнтн (146г 6); оузндлалн (146v 14); оумѣсе (147г 1); оукраде (147г 17); оузблудоу (147v 4); оупнсав'ше (149г 11, 152г 12/13); оубогын|х| (151г 18); оузмогоу (151г 21); оузето (151v 12).

У медијалном положају: разлоуче (126г 6); ѿлоучнтъ (126г 18); полоувѣрьць (127г 1); доухов'ннѣ (127г 12); соуднвѣ (127v 3); нгоуменн (127v 7/8, 127v 19, 127v 22); боудеть (127v 13, 139г 14); нгоуменѣхъ (127v 17); тнсоушѣ (128г 2); хрѣсовоуль (128г 10, 142г 15); коукѣа|х| (128v 3, 132v 17); послоушанѣе (128v 12/13); боуде (128v 21, 133г 2, 137г 9, 139v 8, 141г 9, 144г 18); катоуѣнѣхъ (129г 5); соуде (130г 1, 130г 4, 134v 10, 137г 5, 137г 6, 141v 3, 143г 19, 148г 19, 149г 19, 150г 18, 151г 4); боудета (130г 3); коуде (130v 10, 136v 6, 137v 1, 148v 11, 151г 16, 151v 18); хрѣсовоуан (130v 14, 142v 20/21); братоучѣда (131г 6); коупнтн (131г 14/15, 133v 5); дроугоу (131v 7, 149г 11); ѿпсоуѣ (132г 5, 132г 12); ѿп'соуѣ (132г 8, 132г 15); роуцѣ (132г 20, 132v 5, 137г 17, 141v 12, 149г 7); дроуѣс (132v 1); ѿсѣкоутъ (132v 2); блондъ (132v 4); тоуда (132v 8); соу|т| (132v 15); коукѣа (132v 20); соудъ (133г 10, 134г 10, 134v 20, 137v 16, 138г 9, 148v 4, 149г 16, 151v 5); коукѣ (133г 16, 134г 2, 144г 4, 147г 7, 147г 20); ѿномоузн (133v 1/2, 138v 14, 152г 5); тоузн (133v 2, 136г 8, 150г 15); коудѣ (133v 10, 139v 1); жоупа (133v 12, 135v 20, 136г 5, 141г 16, 144г 16); коудел'ннѣа (133v 20); гоусаре (134v 15, 151v 7); моужа (134v 17); коукн (135v 6); доуш'ннѣнн (136г 9); дроуѣгын (136v 15/16); соуд'бнне (137г 2); соудѣамль (137г 4, 151г 19); роукѣ (137г 4); блвоуѣн'скон (137г 7); тнсоуѣю (137v 1); соудѣе (137v 18, 145v 5, 147г 12, 148v 12, 148v 15, 149г 2, 149г 4, 149г 13, 150г 18, 151г 15, 151v 5, 152г 12); ѿкоупѣю (138г 2); зароучн (138г 6); дроуж'нѣаго (138г 10); дроуж'нѣга (138г 11); скоубѣжн (138г 13); ѿскоубѣ (138г 14); томоузн (138г 16); роука (138г 16, 149v 9); ѿскоубѣѣта (138г 17); коуѣю (138г 20, 144г 17); гоуѣно (138v 6); соудѣнна (139г 10); соудѣе (139v 1, 145г 22, 150г 15); соудѣю (139v 7, 145v 19); соужнѣхъ (139v 10); соужьнѣ (139v 22); томоуѣн (140г 6); тоуѣе (140г 9); коуплю (140v 3, 140v 8); кѣпоуѣю (140v 14); коула (141г 14); прѣслоушлалн (141v 1); соудовѣ (141v 1, 149г 10, 151г 2/3); оусѣкоутъ (141v 13); ѿбѣдоуѣ (142г 8/9); хрѣсовоуѣлѣхъ (142v 13); соуда (143г 18); соудѣа (143г 21, 145v 10, 145v 15, 149г 4); тоуж|д|ѣга (143v 4); строуль (144г 3); гоусарѣ|х| (144г 5); гоусарѣ (144г 6, 144v 8, 145г 6, 150v 7); гоусарѣхъ (144г 21); гоусара (144v 2, 150v 5); пом(н)лоуѣю (145г 14); соудѣо|м| (145г 16); соудѣахъ (145г 22); соудьбно (145v 4); прѣслоуша (145v 4/5); прѣслоушннѣнн (145v 9); раз'соудн

(145v 12); дроуѣнна (146r 17, 146v 1); жоупѣ (147r 8); поутѣ|х| (147r 14); грѣдоу|т| (147r 18, 151v 4); гоусаре (147r 21); поуѣбо (147r 22); жоупамн (147v 1); коуп'ци (147v 10, 147v 14); гоуса (148r 2); воу|д|[оу] (148r 5, 148v 22); нзгоуѣнли (148r 5, 148r 16/17); поутѣ (148r 7); нзгоуѣе (148r 14); соудѣ (148r 19, 149r 13); соудѣамн (148v 5/6); вѣроуѣ (148v 7); соудѣнне (148v 9); пншоу|т| (148v 12); соудѣннѣ (149r 3/4); соу|д| (149r 6); соудн (149r 9, 151r 15); коуда (149v 5); капоу|т|(ь) (149v 10); вѣроуѣють (150r 16); коуплѣннице (150v 10); жоуплѣннѣ (151r 6/7); соудѣ (151r 10); соудѣомь (151r 13); раз'соудити (151r 21); соудѣн (151v 2); гоушено (151v 10/11); коупнѣ (151v 13/14); строуѣено (152r 6); соудѣа|х| (152r 8).

У финальном положажу: закон'ныкоу (126v 10/11); латин'скоу (126v 16, 126v 21); д(оу)хов'ноу (126v 17); законоу (127r 18/19, 128r 1, 129v 8, 137r 7, 146v 2, 146v 4, 147v 14/15, 150r 18/19, 151r 10, 151v 18); жнвоу (127v 22, 128v 4, 128v 14); нѣсоу (128r 15, 147v 18/19, 152r 13); нж|д|ѣноу (128v 3); грѣдоу (128v 8); враж|д|оу (128v 20, 134v 14, 146v 9, 151v 6); нновѣр'ноу (129r 1/2); вѣроу (129r 2); г[оспо]|д|[а]|роу (129r 6); комоу (129v 7, 129v 9, 130v 16, 131r 13, 138r 21, 142r 13, 149v 11); соу (129v 14, 130r 5, 130r 18, 130v 17, 130v 19, 134r 1, 134v 10, 136v 9, 140r 6, 142v 14, 142v 18, 145r 1, 145r 12, 146r 3, 146r 12, 146r 14, 146v 12, 147v 2, 148v 16, 148v 17, 149r 2, 149r 5, 149r 6, 149r 18, 151r 1, 151r 2); ѣноу (130r 8); мѣроп'шнноу (130r 13); властѣлноу (130v 7); д(оу)шоу (130v 20); ващнноу (131r 7, 131v 12); дроуѣоу (131v 7, 149r 11); дѣт'цоу (131v 11); моу (131v 17, 132v 2, 133r 1, 134r 8, 134v 2, 135r 12, 135v 11, 137v 3, 140r 13, 141r 8, 142r 1, 142r 8, 148r 1, 148v 3, 148v 8); вла|д|[ы]коу (132r 22); оуѣкоу (132v 6); селоу (133r 22, 136r 3/4, 138r 6, 142r 20, 142r 21, 147v 14, 152r 2); в'соу (133v 2); нномоу (133v 17); двороу (134r 5, 145v 10); ц(а)рекоу (134r 5, 140r 4, 140r 11, 145v 10, 147v 15, 150r 21); м[н]л[о]с[т]ноу (134r 11); кннгоу (134r 11, 140r 11, 145v 5); работоу (134v 5/6); пер'пероу (135r 11); свѣроу (135v 8); свѣрокоу (135v 8); оуѣжоу (135v 11); рекоу (136r 9, 136v 7, 148r 15); пот'коу (136r 12); ц(а)роу (136r 15, 136v 10, 144v 11, 148r 4); законоу (136v 6); ваѣн'скоу (137r 8); ѿѣкоу (137r 17, 137v 3); тѣж|д|оу (138r 12); брадоу (138r 14); властѣлноу (138r 15); пожеж'цоу (138v 2); ннкомоу (138v 8/9); оуѣмоу (138v 13, 139r 8); закон'нкоу (138v 17, 150r 19/20); прннесоу (139r 9); прнставоу (139r 15); грѣдоу (139v 1/2, 140v 9, 148r 3, 150v 1); полатоу (139v 20); трѣгоу (140r 21); г[о]с[т]и[н]ноу (142r 6); ващнноу (142r 12); дѣкоу (142r 16/17); чл(о)в(ѣ)коу (142v 6); раздѣроу (143r 2); мѣроп'хоу (143v 3); кажоу (143v 16); дрѣжабоу (143v 17, 144r 7, 146v 22/147r 1); оустаноу (144r 15); нѣговоу (144r 16/17); прѣ|д|[ѣ]лоу (144v 3); прѣдадоу (145r 10); пншоу (145v 2); несоу (146r 5); кльноу (146r 10, 146v 3); нноу (147r 6); блюдоу (147r 16); нцоу (147r 21); мѣж|д|оу (147v 1); стражоу (147v 3, 147v 4); оуѣблюдоу (147v 4); брѣдоу (147v 5); ѿблѣгоу (147v 13/14); коѣмоу (147v 21); трѣгов'цоу (147v 22); калсогѣроу (148r 1); невѣроу (148v 2); ндоу (149r 2); таковомоу

(149v 7/8); тыдницоу (149v 15); ковоу (150r 1); глобоу (150r 6); кннгоу (150r 10, 150r 15/16); башинн'н|оу (150v 9); г[о]|с|подароу (150v 16); мѣстоу (150v 18); внноу (151v 15/16).

Лигатура 8

У предлогу: 8 (128v 12, 131v 3, 131v 11, 134r 13, 135r 10, 137r 21, 137r 22, 138v 17, 138v 21, 139v 20, 140v 15, 141v 18, 144v 22, 145r 9, 146v 6, 147v 16, 149r 10, 149r 17, 150r 19, 150v 12, 151v 14, 151v 15).

У иницијалном положају: 8тннн (126r 3, 128v 20, 133r 15, 133r 22, 135v 3, 145v 11); 8злюбѣ (127r 2); 8змѣ (127r 4, 128v 22, 130r 22, 132r 1, 133r 19, 135r 18, 139r 12, 139v 9, 140r 17, 144r 2, 146v 8); 8змѣ (127r 21); 8бозы (129r 19); 8схранн (129r 21); 8р'вѣ (129v 2, 129v 9); 8мр'шїн|х| (130v 22); 8мрѣ (131v 19); 8рѣже (132v 3); 8просѣ (134r 16); 8работа (135r 16); 8чинїналь (135v 7); 8шн (135v 11); 8бнїє (137r 21, 137v 2, 137v 7); 8бїнца (137v 10); 8жегь (138r 19); 8текль (139v 18); 8тєтє (139v 20); 8чиннннн (143r 7, 143v 2/3); 8ємчн (143r 21); 8пнсано (145r 13); 8знцаю (145r 19/20, 147r 5/6); 8чинннн (148v 20); 8пнсоує (149r 10); 8дарн (149v 13); 8пнсак'ше (152r 9).

У медијалном положају: послашанїє (126r 9/10); оноумнннн (126r 22); ѿлгчнїт (126v 3); квкїє (127r 6, 135v 5); слвша (127r 18); свдѣ (127r 1, 127v 2, 150r 17); свдн (127v 5); нгвмена (127v 11); нгвменомь (128r 4); квквомь (128r 5/6); пѣтн (128r 9); жегьтѣ (128v 16); нгвмень (129r 22/129v 1); свдѣ|м| (129v 7, 136r 18); свда (129v 9, 140r 10, 148r 18); свдпє (129v 17/18); свдє (129v 20, 134r 14, 134r 22, 150r 20); нгвменн (129v 22); оноумн (130v 6); бвдє (130v 11, 134v 4, 135r 22, 136r 16, 137r 10, 137r 16, 137r 19, 138r 4, 140r 5, 141r 8, 141v 16, 144r 3, 145r 17, 147r 10, 148r 7, 148v 19, 149r 12, 150v 16, 150v 17, 151v 13, 152r 6); пѣста (131r 4); ѿрѣжїє (131v 20); ѿп'свїє (132r 11); ѿсмвдн (132r 15); ѿсѣкьтѣ (132r 20/21); рѣцѣ (132v 2, 137v 3); свдѣ (133r 8, 134r 7, 139r 7, 151r 22); прѣбвдє (133r 9); жвпє (133r 21, 133v 11); жвпамн (133r 21); томвннн (133r 22); свдїннн (134r 5/6, 134r 19/20); свдїа (134v 5); свдїамн (134v 9); грєдѣтѣ (134v 13); мв|жа| (134v 18); мвжв (134v 19, 134v 21); мвжь (134v 20); квкы (135r 19); ѿсмвдє (135v 12); квдѣ (135v 16, 136r 5); твдѣ (135v 17); жвпѣ (135v 22, 139r 17, 145r 10, 146v 21); оноумннн (136r 3, 149r 12, 150v 18/19); дрѣгь (136r 22); бвдєт' (136v 1); баввн'скоу (137r 8); катвнн (137r 22); ѿкоупню (138r 2); твж|д|оу (138r 12); мѣхосквєнна (138r 18); гвмно (138r 20); прїнмѣтѣ (138v 16); мвчнт (138v 19); повзда (138v 22); свдїє (139r 4); свдїє (139r 8, 143r 19, 152r 9); свжьн'ства (139v 11); свж'нь (139v 18); твгкє (140r 3, 140r 19, 141v 15, 141v 18, 142r 4); гвсарь (140r 18, 144v 6/7, 144v 13, 144v 15, 144v 22, 145r 4, 149v 3/4); бвдєт|т| (140r 13); квпоую (140v 14); квпа|м| (140v 17); погннвло (141r 9); гвсн (141r 11); ѿсвж|д|єнїє (141r 21/22); кавжѣтѣ (141v 12); квплєннн (141v

14); кѡпн (141v 14); кѡпнтн (141v 17); кѡпнль (141v 22); тѡгн (141v 22); жѡпѡ (142г 15); нѡвкн (142г 20); прѣславша (142v 2/3); хрїсовѡлн (142v 14, 142v 18, 143г 2); жѡпа|х| (144v 1, 149v 18/19); гѡсар'ство (144v 5); катѡнн (144v 19); гѡсе (145г 9); гѡсарїе (145г 13); свѡнтн (145v 1); гѡсара (145v 2); ѡсвѡде (145v 8, 152г 9); раз'свѡн (145v 14); свѡдїн (145v 17); дрѡжннѡ (146г 18); тнѡщн|ѡ| (146v 9); слѡчн (146v 20, 147v 21); жѡпѡ|м| (147г 10); вѡдѡ (147г 11); пѡтоѡе (147г 15); гѡсы (147г 17); пѡстошн (147v 6); гѡса (147v 6); пѡть (147v 9); прнпѡстн (147v 12); нзгѡвн (147v 16); пѡт'ннкѡ (147v 16); гѡсар'ѡхъ (147v 20); вѡд|л|[ѡ] (148v 20); пѡстн (149v 17); кѡкн (151г 11/12); ѡглѡдѡю (151г 17); вѡдѡть (151v 1); ѡсвѡѡ (152г 11/12).

У финальном положају⁵⁶: св (125v 21, 126v 4, 126v 15, 127г 15, 127г 15, 128г 8, 128v 5, 129v 13, 129v 18, 131г 8, 131v 15, 133v 13, 135v 5, 136v 8, 136v 10, 138v 15, 141v 2, 146г 18, 146v 7, 150v 10); дльгѡ (126г 7, 127v 1, 127v 4); своѡмѡ (126г 10, 129г 6, 142г 5/6); лѡтнн'скѡ (126v 4); вѡрѡ (126v 16, 126v 21); дѡдѡ (126v 17, 130г 20, 136v 4, 138г 7, 152г 9/10, 152г 12); зѡконѡ (126v 22, 127г 22, 130v 1, 130v 5, 130v 8, 131г 11, 134г 15, 135г 7, 137v 19, 141v 21, 150г 14); хр[н]|с|тїан'кѡ (127г 2); мѡ (127г 4, 128v 22, 130v 10, 131v 22, 132г 20, 133г 18, 133v 18, 134v 7, 135г 10, 135г 15, 135г 18, 137г 17, 138г 12, 139г 12, 139v 5, 139v 8, 140v 4, 141г 4, 141г 7, 141г 9, 141г 9, 142г 7, 142г 15, 143г 9, 143г 10, 143г 19, 144г 2, 148v 6, 149v 8); ѡбразѡ (127г 8/9); цр(ь)ков'номѡ (127г 19); нѡсс (127г 20); нж|д|енѡ (127г 21); д(о)в'хѡв'номѡ (127v 1); цр(ь)кв'номѡ|ѡ| (127v 3); мнтѡ (127v 8, 127v 10, 127v 14); тнѡщнѡ (128г 2); прѡтнѡ (128г 13); жнѡ (128v 2, 128v 7); сѡжнжѡ (128v 18/19); днжѡ (129г 9); свѡжѡ (129v 15); цр(ь)квѡ (130г 2); грѡдѡ (130г 6, 140г 21); рѡботѡ (130г 9, 135г 5); мѡлѡ (130г 9); вѡлкѡ (130г 9); бѡщннѡ (130г 17, 131v 11, 131v 15, 142г 13); кѡмѡ (130v 15, 130v 21, 133г 15, 139г 6, 139v 16/17, 139v 17/18, 151г 16); дѡт'цѡ (131г 2); ѡговѡ (131г 7); вѡнскѡ (131г 10); вѡч'нѡ (131v 12); ц(ѡ)рѡ (131v 20, 138v 13, 142г 5, 142v 12, 142v 12); влѡд|л|[ѡ]|кѡ (132г 19); дрѡгѡ (132v 1); ц(ѡ)рѡкѡ (132v 9, 134г 19, 135г 11, 136г 20, 139v 20); дрѡжѡвѡ (132v 12); невѡрѡ (132v 13); влѡстѡлннѡ (133г 5); сѡлѡ (133v 2, 151v 22); злѡвѡ (133v 2); дѡмѡ (134г 3); свѡдїннѡ (134г 5/6); м[н]л[ѡ]|с|тннѡ (134г 13); двѡрѡ (134г 19, 139v 19); свѡдїннѡ (134г 5/6, 134г 19/20); двѡр|ѡ| (134г 21); жѡнѡ (134v 16); мѡжѡ (134v 19, 134v 21); плѡтѡ (135г 4); прѡнїѡрѡ (135г 10); попѡшѡ (136г 5, 136г 8, 136г 11); лнѡвѡдѡ (136г 7); г[ѡ]|с|подѡрѡ (136г 15, 150v 16); нщѡ (136v 4); полѡвннѡ (136v 5, 136v 5/6); пот'кѡ (136v 17); ѡднѡ (136v 20); грѡдѡ (137г 21/22, 150г 3); катѡнѡ (137г 22); чл(ѡ)вѡкѡ (138г 15); слѡмѡ (138г 20); пожѡж'цѡ (138v 7); ннѡмѡ (138v 21); кннѡ (139г 6); чл(ѡ)вѡкѡ (140г 7, 142v 6); м[н]л[ѡ]|с|тнѡ (140г 11); рѡкѡ (141г 19); пор'внѡ (141v 10, 141v 11/12); лѡ|г|[ѡ]|ѡетѡ (142г

⁵⁶ Овде наводимо и примере са надредним словом у у финальном положају.

непрејотованих, било испред прејотованих вокала, мада се среће и у другим позицијама (у средини речи, на крају речи, у речима страног порекла). Редовно се у анализираној грађи јавља диграм њн, још једна важна црта ресавске правописне школе, не само у категоријама у којима је његова употреба била оправдана изговором већ и у онима у којима оправдања за његово бележење није било. Графема њ се у Барањском препису могла наћи и на етимолошком и на неетимолошком месту, а да се приликом њеног бележења преписивач двоумио показују бројни примери писања осмеричког и десетеричког *и* на месту на којем би по етимологији требало писати графему њ (в. Антић 2021а: 131). Преостале графеме које су имале гласовну вредност /и/ (v, i, i) потврђене су у изолованим случајевима.

За бележење вокала *о* коришћене су графеме ђ, ѓ и о. Графема ђ (*омикрон*) никада није коришћена на самом почетку речи и у предлогу *о*, али је била честа у средини и на крају речи. *Омега* се бележила у различитим ситуацијама: у иницијалном, медијалном и финалном положају у речи, у падежном наставку (углавном са натписаним словом *м*), у страним речима, као и у предлогу *о*. Такође, *омега* се јавља као део лигатуре ѓ у предлогу и префиксу, што одговара ресавској правописној норми. Малобројни примери из корпуса указују на то да је *омегом* могла означена и гласовна вредност /jo/. Специфичност у графици Барањског преписа представља тзв. двогубо (слепљено) *о* као алтернација *омега*. Посведочена је и употреба широког *о* (o), са украсним тачкицама или без њих, и то у свим позицијама у речи, као и употреба пунктираног *о* у речи *око*.

У Барањском препису Душановог законика диграм ђу је заступљенији од лигатуре ѓ, како у иницијалном и медијалном положају у речи, тако и у предлогу *у*. Једино се у финалној позицији у речи бележи нешто већи број примера са лигатуром ѓ. Са гласовном вредности /у/ неколико пута је употребљена и лигатура љ, али само иза предњонепчаних консонаната ч и ж.

ОБЕЛЕЖАВАЊЕ СЛОГОТВОРНИХ СОНАНАТА

Обележавање вокалног *p*⁵⁷

За бележење вокалног *p* у Барањском препису постоје различита графичка решења: *р̂*, *р̂́*, *р̂*, *р̂̄*.

Преовладавају примери у којима је вокално *p* обележено графемском групом *р̂*:

нанпр̂во (125v 16); оудр̂жн (126г 16, 140v 18); тр̂говѣ|х| (126v 13, 140v 16); нзвр̂жета (127v 14/15); свр̂же (128v 10); др̂жн (128v 11, 129v 17, 136v 2, 139v 19, 149г 10); с̂др̂тн (129v 5, 131г 3/4, 149v 7); др̂же (129v 11, 135г 6, 146v 22, 149г 4); твр̂де (130v 17); пр̂в'н̂н|х| (130v 18); др̂жавв (132v 12); др̂жава (133г 19, 144г 2/3); твр̂до (133v 9); кр̂вь (134v 14, 151v 8); др̂жалъ (136г 22); с̂др̂жн (136v 21); пр̂пр̂в'н̂е (138г 5); тр̂гоу (140г 21); тр̂гов'цн (140г 21, 140v 8/9); навр̂кы (140v 4); скр̂лата (140v 7); тр̂гъ (140v 11); задр̂жати (140v 13, 143г 17/18); тр̂гов'ца (140v 14, 140v 18/19); задр̂жн (140v 20); с̂вр̂шнтн (142v 10); твр̂дн (142v 18/19); тр̂говѣ (143v 13); др̂жакоу (143v 17, 144г 7, 146v 22/147г 1); задр̂вь (143v 22); стр̂моглав̂ (144v 8/9); нспр̂ва (144v 13); себр̂д̂ам̂ (146г 18); тр̂гов'ц̂ам̂ (146г 21); др̂жавкω|м| (147г 3); бр̂до (147г 22); бр̂да (147v 2/3); бр̂доу (147v 5); тр̂гов'цоу (147v 22); тр̂говьць (148г 9); пр̂в̂н̂м̂ (148г 10); с̂вр̂шн (148v 4); др̂жеть (148v 15); с̂вр̂шнн (149г 3); пр̂винв (149г 17); окр̂вавн (149v 6/7, 149v 12/13); вр̂же (149v 14/15); тр̂говех̂ (149v 20); ср̂ч'вѣ (150г 11); вр̂ше (150г 17); гр̂кь (150v 2); ср̂винн̂ (150v 2/3); пр̂в̂н̂|х| (151г 2).

Мање је потврда вокалног *p* обележеног графемом *ρ* иза које је написан пајерак:

цр'кв̂е (128v 6/7); мр'тв̂н|х| (128v 16); вр'в̂е (129v 2, 129v 9); в̂мр'ш̂н|х| (130v 22); пер'пер̂ (132г 7, 132г 9, 132г 12, 132г 14, 132г 17, 136г 13, 136г 14, 137г 10, 137г 11, 137v 1, 137v 4, 138г 18, 140v 7, 140v 21, 142г 14, 142г 16, 142г 17, 146v 10); пер'пероу (135г 11); зар'валъ (137г 19); пер'пер̂ь (140v 19); пор'внц̂ (141v 10, 141v 11/12); зар'в̂е (149v 5/6); ѿтп̂р'ч̂а (148г 21).

Изоловани су примери самосталне употребе графеме *ρ*, односно надредног слова *p* са титлом у функцији обележавања вокалног *p*:

ѿтп̂р'ч̂а (148г 22);

п̂пер̂ (127v 4)⁵⁸.

⁵⁷ Неки од примера наведени су већ у делу о обележавању полугласника, али и у прилогу о ресавском правопису у Барањском препису Душановог законика (в. Антић 2021а: 120).

У речима које су писане скраћено, било са надредним словом, било са титлом, очекивано изостаје полугласнички знак при бележењу вокалног *p*:

кр(ь)|с|тн (127г 3, 127г 4);

цр(ь)квє (126г 5, 126г 16, 126г 19, 127v 19, 128v 7, 130г 4); цр(ь)квн (126г 12, 126г 15, 126v 12, 128г 5, 129г 14, 129г 17, 129г 18, 130г 11, 131г 18, 131г 21, 131v 5, 134г 10, 146г 8, 150v 13); цр(ь)квѧ (127г 22, 129v 17, 143v 7, 145v 6); цр(ь)квѡ (127v 5, 131г 22, 131v 7, 131v 8, 133v 8); цр(ь)квѧ|х| (128г 11, 129г 19); цр(ь)квѧмь (129г 7, 130v 1, 136v 11); цр(ь)квѧмн (129г 11); цр(ь)квѡмь (130г 2, 131v 8); цр(ь)квѡ (130г 2); цр(ь)ковь (130v 20, 141v 4); цр(ь)квѡ|м| (143г 15);

цр(ь)ков'ннкы (125v 9);

цр(ь)ков'номь (127г 19); цр(ь)кв'ном|с| (127v 3); цр(ь)ков'нн (128г 21, 129г 10, 129v 11, 129v 19, 139v 14); цр(ь)квны|х| (129г 3); цр(ь)ков'нн|х| (129г 5, 145г 20); цр(ь)ков'на (129v 12, 130г 5, 147г 9); цр(ь)квнє (129v 12); цр(ь)кв'нє (129v 13); цр(ь)кв'нн (130г 5); цр(ь)ков'ннхь (134г 9); цр(ь)ков'номь (134г 15, 139v 19); цр(ь)ковно (136г 2); цр(ь)ков'нога (136v 3); цр(ь)ков'нє (136v 10/11); цр(ь)ков'ннмь (151г 5); цр(ь)ков'ннм' (151г 9).

Обележавање вокалног *л*⁵⁹

За бележење вокалног *л* у Барањском препису коришћена је искључиво графемска комбинација *ль*:

дльгь (126г 8, 138v 9, 146г 2, 146г 4); дльгь (126г 7, 127v 1, 127v 4); вльховьствомь (128v 17); дльговє (134v 12); дльга (137v 20); закльнє (146г 9); кльноу (146г 10, 146v 3).

ОБЕЛЕЖАВАЊЕ СОНАНТА

Обележавање сонанта *ј*⁶⁰

Гласовна вредност /j/ традиционално је у позицији испред консонанта и на крају речи означавана графемом *н*:

⁵⁸ Треба напоменути да је *p* написано положено.

⁵⁹ На потврде вокалног *л* у Барањском препису скренута је пажња у прилозима „Српскословенске и српске народне фонетске особине *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2019: 101) и „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 120).

⁶⁰ О обележавању сонанта *ј* писали смо већ у раду „О неким графичким одликама *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2020а: 221).

нанпрѣво (125v 16); ѿнодѣнзи (126г 22); нанде (126v 20, 127г 1, 127v 2, 127v 13, 129г 9, 130г 12, 137г 18, 139г 10, 139v 7, 144v 21/22); вонскѣ (131г 10); тонзи (131v 4/5); вонска (132v 7/8, 142г 18); вонске (133г 6); вонник' (133г 7); нандѿ|х| (134v 1); таконзи (135г 6); ѿнонзи (135v 22); понде (137v 15/16); вонцѣ (140г 19, 141г 18, 141v 2, 141v 7, 142г 18); вонскаѣ (141г 17); вонце (141v 5); вонникъ (141v 9); тоганзи (141v 17/18); прѣстанницн (144v 117); тонзѣ (146v 5); ѿноганзи (148v 1); танно (150г 4);

тон (128v 20); всакон (129v 19, 141г 18); чникн (131v 3); прѣстон (именица) (133г 4/5); такон (133г 18); скон (133v 14) (облик једине); єднон (134г 1/2, 135v 5); в'сен (135г 8); єднон (135г 19); мон (136г 22) (облик једине); бабоун'скон (137г 7); кон (137г 19) (именица); ѿнон (138v 3); ц(а)р(ь)скон (138v 10); ѿбон (139г 9); своен (139v 2); томоун (140г 6); нєн (141г 11); тѣгєн (141v 22); нон (142г 20); тоган (144v 10, 147v 13); с(вє)тон (145г 21); ннон (151v 15); старѣн (152г 4).

Овде се може навести и пример в(о)жїн (127v 21) јер су, како Вера Јерковић истиче, придеви овог типа могли бити читани двојачко: са [иј], као у старословенском језику, и са [ији], као у народном језику (2004: 77).

Обележавање гласовне групе [ја]⁶¹

Обележавање гласовне групе [ја] у Барањском препису Душановог законика није било нормализовано: осим лигатуре ѿ као решења типичног за рашку, а на почетку речи и за ресавску правописну школу (в. Милановић 2004: 44; Јовић 2011: 68), у корпусу се среће графема ѿ са гласовном вредности /ја/. Употреба ове графеме у поствокалском положају, посебно иза десетеричког и, једна је од изразитијих одлика ресавске ортографске норме (в. Јерковић 1983: 16–17).

На самом почетку речи доследно је писана лигатура:

ѿко (133v 21, 135v 2, 138v 19, 145v 9); ѿка (135v 13).

У средини речи, иза вокала, графема ѿ је бележена знатно чешће него лигатура ѿ:

патрїар'хѿ|ѿ| (125v 8); хр[н]|с|т|їаньствѣ (125v 15); хр[н]|с|тїан'ство (125v 16, 126v 7, 126v 9, 127г 3); хр[н]|с|тїаньство (125v 17/18); хр[н]|с|тїань (126г 20, 146г 22); хр[н]|с|тїанѣ

⁶¹ Начини бележења наведене гласовне групе су, заједно са потврдама регистрованим у корпусу, приказани у радовима „О графјским одликама *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2020а: 220–221) и „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 125–126).

(126v 5); хр[н]|с|тіанє (126v 14); хр[н]|с|тіан'ст|в|ω (126v 18/19); хр[н]|с|тіаннна (126v 20/21); хр[н]|с|тіан'кв (127г 2); хр[н]|с|тіанѣ|х| (127г 8); инорїа|х| (127г 13); кїновїа|х| (127v 22); хр[н]|с|тіанїна (129г 1); патрїар|х|ь (129г 12, 131г 20); пронїар'ске (133v 6); кєфалїа|х| (133v 12); свдїамн (134v 9); пронїарв (135г 10); соудїамь (137г 4, 151г 19); соудїахь (139v 1, 145г 22); патрїар'ховь (139v 22/140г 1); діакoу (142г 16/17); себрьдіамь (146г 18); кєфалїамь (147г 14/15, 147г 19); соудїамн (148v 5/6); соудїа|х| (152г 8);

погась (131v 22); нагахалн (138v 15); нагахал'ци (138v 15/16); пнїаницахь (149v 4); пнїаница (149v 5); пнїаницн (149v 8); пнїань (149v 10).

Графіјско решење у духу ресавске ортографске школе доминира и при бележењу гласовне групе [ja] у финалном положају у речи:

възнесєнїа (125v 3); сложенїа (125v 14); др'хїереа (125v 20); вѣнчанїа (126г 4); в(лаго)|с|л(о)венїа (126г 5); оупрошенїа (126г 5); повелѣнїа (126г 17); велїа (131v 21); свдїа (134v 5); ωпаданїа (137г 5); оуз|д|анїа (138v 21); хотѣнїа (139v 6); проводьчїа (142г 1); соудїа (143г 21, 145v 10, 145v 15, 149г 9); ωблнченїа (145г 17); кєфалїа (148г 18); ѿпър'чїа (148г 21); ѿпърчїа (148г 22);

кога (129v 22, 130г 3, 132v 7, 135г 3, 135v 13, 142г 18, 147v 2, 148г 2).

„Једини изузетак од горепоменутих начина бележења представља реч мїа (125v 4), у којој је гласовна група *ja* обележена графемском групом *їа*” (Антић 2020а: 221).

Овде се може поменути и облик номинатива једнине придева женског рода одређеног вида, у којем је финална група *ла* могла бити читана као [aja]:

град'скаа (141г 10).

Ваља рећи и да стање у старијем Атонском препису Душановог преписа у вези са писањем гласовне групе [ja] у потпуности одговара стању посведоченом у Барањском препису: претеже употреба графеме *а*; лигатура *иа* се доследно употребљава у иницијалном положају, док је број потврда њене употребе у медијалном и финалном положају мали; ретки су примери употребе спојева *їа* и *ла* (в. Антић 2021б: 108).

Обележавање гласовне групе [je]⁶²

Гласовна група [je] се у Барањском препису Душановог законика бележила тројако⁶³:

1) лигатуром *к*, уобичајеном за рашки правописни манир (в. Поломац 2008: 159), и то у свим позицијама у речи;

2) графемом *є* (тзв. мало *e*), у духу ресавског правописа (в. Поломац 2016а: 93), у поствокалском положају у средини и на крају речи;

3) графемом *е* (тзв. широко *e*), карактеристичном за ресавску ортографску школу (в. Јерковић 1983: 19–21), посведоченом у свим положајима у речи.

Иницијални положај:

*к*ресь (126v 4); *к*рєси (126v 14); *к*|с(тъ) (127v 12, 128r 14, 128r 22, 129r 20, 129v 6, 130r 21, 130v 9, 130v 15, 131v 18, 132r 2, 132v 17, 132v 19, 133r 4, 134v 1, 134v 2, 134v 3, 136r 1, 136r 2, 136r 21, 136v 7, 136v 22, 137v 17, 137v 19, 138r 18, 139v 13, 139v 15, 139v 15, 139v 17, 139v 17, 139v 18, 139v 21, 140r 1, 140r 8, 141r 10, 141r 16, 141r 21, 141v 17, 142r 14, 143r 7, 143r 11, 143v 19, 144r 1, 145r 12, 145r 18, 145r 22, 145v 10, 145v 18, 145v 21, 146r 8, 146r 13, 147v 9, 147v 15, 148r 15, 149v 21, 150v 14, 150v 20, 151r 16); *к* (128r 8, 130v 13, 131r 22, 135v 7, 136r 19, 136v 18, 137r 14, 137v 20, 139r 5, 139v 13, 141v 20, 141v 22, 142r 8, 144v 12, 145r 19, 147r 12, 149r 1); *к*зыкь (129r 2/3); *к*говѣ (131r 7); *к*го (131v 22), *к*ѣѣ (133v 20); *к*днѡ|м| (135r 2); *к*ре (137v 21, 141v 22, 149r 6); *к*д'нь (138v 9, 143r 6); *к*р' (146v 12, 148r 16);

*є*рєтнѣ (127r 7); *є*рєсницѣ|х| (128v 15); *є*днна (129v 2); *є*днє (130r 1); *є*дноу (130r 8); *є*ще (131v 14); *є*го (131v 17); *є*дїно (133r 20); *є*днѡн (134r 1/2); *є*дннь (135r 13, 151v 2, 151v 21); *є*дїнь (135r 13); *є*днѡн (135r 19); *є*дннѡмь (135r 22/135v 1); *є*днѡн (135v 5); *є*дннѡ (135v 16/17); *є*дно (135v 22); *є*днѣ (136v 20); *є*м'ствѣ (137v 11); *є*м'це (137v 13); *є*м'ства (140r 5); *є*м'ци (140r 6); *є*дннѡга (147r 11); *є*ре (147v 18, 148v 20); *є*зыкь (149r 8).

Медијални положај:

поставлѣ*к*мѡ (125v 5/6); *і*ѡннѣ*к*|м| (125v 8); *н*нѣднна (126r 3); *с*во*к*мѣ (126r 10, 129r 6, 142r 5/6); *с*їѣга (126r 13); *с*во*к*моу (130v 5); *а*рхї*є*рєн (130v 6); *т*рєтїѣга (131r 6); *ч*нїєн (131v 3); *ст*арєнѣга (134r 7); *п*рѣ*к*мь (134v 15, 151v 7); *н*дннїѣмь (135r 22); *н*а*к*здѣ (138v 8); *н*а*к*зда

⁶² Правописна решења у вези са гласовном секвенцом [je] у Барањском препису Душановог законика наведена су и у прилозима „О граfiјским одликама *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2020а: 222–223), „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 126–127).

⁶³ Сва три граfiјска решења забележена су и у Атонском препису Душановог законика (в. Антић 2021б: 109–111).

(138v 11); наїезд'нын (138v 12); своєн (139v 2); приєль (141г 8); коєводе (141г 19); коєводѣ (141v 3); вниєта (141v 8); коємь (142г 19/20); чнємь (142v 20, 144v 3); приєтїн (143v 4); коємь' (144v 5/6); незнаємь (146v 16/17); коємоу (147v 21);

ар'хїєрен (125v 9); ар'хїєрєа (125v 20); архїєрєнє (126г 2); архїєрєю (126г 10); ар'хїєрєю (130v 5/6); ннчїєга (143v 5/6);

своєго (125v 20); нехотѣнїємь (126г 14); архїєрен (127г 17/18); заєд'но (134г 1, 135г 1/2, 135г 4); сїєга (136v 21/22); вємчн (143г 21); ннчїєга (143v 9); чїєга (143v 14).

Финални положаї:

людїє (125v 19, 129v 11, 129v 16, 131г 17, 135v 3); коє (125v 21, 128v 2, 128v 17, 128v 20, 129v 18, 133г 15, 139г 7, 141г 22, 145г 22, 145v 11, 147г 18, 147v 7, 149г 4); прѣчює (126г 15, 130г 13, 141г 20, 142v 7); с(вє)тнтєлїє (126г 19); чює (126v 1); латнн'скїє (126v 14/15); с(вє)тнтєлнє (127г 12); в(лаго)|с|л(о)венїє (127г 15); зговарєє (128г 1); мнтрополнтїє (128г 18); послоушанїє (128v 12/13); калогїєрїє (128v 14); ц[а]р(ь)|с|кыє (129г 17); велїє (129г 18); снє (129v 4); люд|д|[н]їє (130г 5); оранїє (130г 7); хотєнїє (130v 10); дає (131v 13, 131v 20, 134v 7, 149г 11); опсоує (132г 5, 132г 12); оп'соує (132г 8, 132г 15); внє (132г 9, 137г 12, 149v 17); оп'свє (132г 11); своє (134v 12, 137v 10, 142г 3, 144г 4, 147г 20); свдїє (134v 13, 139г 8); поводьтїє (135v 12); чнє (136г 16, 142г 6, 150г 16); ннкоє (137г 3, 147г 1/2); оубнє (137г 20, 141v 5); вбнє (137г 21, 137v 2, 137v 7); соудїє (137v 15, 139v 1, 145г 22, 150г 15); коє (139г 3); оєсвж|д|єнїє (141г 21/22); моє (141v 20); оєвѣдоує (142г 8/9); пнсанїє (142г 17); оєланчєнїє (145г 7); гвєсарїє (145г 13); повєлѣнїє (145v 20); полнчїє (146v 6); вьшєрє|ч|[є]н'ноє (146v 15); вѣроує (148v 7); впнсоує (149г 9/10); стоє (150г 1, 151г 11, 152г 8); влаєтєлннє (151г 11);

повнновєнїє (126г 9); послєшанїє (126г 9/10); мнтрополнтїє (127v 7); мєтохїє (128v 6); людїє (129г 4, 129v 19, 140г 3, 150v 8); оєржїє (131v 20); соудїє (137v 18, 138г 7, 138г 8, 145v 5, 147г 12, 148v 12, 148v 15, 149г 2, 149г 4, 149г 13, 150г 18, 151г 15, 151v 5, 152г 12); свдїє (139г 4, 143г 19, 152г 9); повєлѣнїє (143v 5, 144г 22, 150г 9, 151г 19, 152г 3); гравлєнїє (144г 15); прѣмнкюрїє (144v 16); г[о]|с|подарїє (145г 11); оєправ|д|анїє (145г 18, 145v 3/4, 149г 1); оєправ'чїє (146v 7); кєфалїє (147г 12, 147г 20, 148г 6); златарїє (150г 1); ннвїє (150v 21); гловарїє (152г 8, 152г 11); гловарїє (152г 14);

сьгрѣшенїє (126г 20/21, 132v 13); мнтрополїтїє (128г 18); калогїєрїє (128v 1); кєфалїє (133v 13); дає (135v 14); вєс'цѣнїє (140v 15); ннкоє (143v 2); коє (145v 3).

Обележавање гласовне групе [ји]⁶⁴

Гласовна група [ји] бележена је доследно графемом н, што је у складу са правописном традицијом (в. Поломац 2016а: 102):

медијални положај: тантн (127г 10); скон|х| (127г 17, 131г 18, 132в 16, 150в 11); кон|х| (127г 20, 147г 12, 148в 17); скон|дн| (129в 20, 134в 11); скон|дъ| (132в 4, 143г 13); кранц'ници (132в 7); ксон|х| (132в 12, 145в 17); конно (134в 6/7, 137г 19); кон|дъ| (143в 19, 147в 8/9); кранцѣхъ (144в 2); кон|д| (148г 6);

финални положај: ар'хїерен (125в 9) (облик множине); архїерен (127г 17/18) (облик множине); ѡкон (136в 4); прѣстон (глагол) (136в 13); ѡѡѡн (137в 18/19).

Будући да Владимир Поломац истиче да примери са диграфом њн могу бити читани двојако, са [ији] и [ї] (2016а: 102), у ову групу можемо сврстати и следеће речи:

свдїннѡ|д| (133г 12); свдїннѡ (134г 5/6, 134г 19/20); соудїнна (139г 10); велїндъ (146г 15); соудїнне (148в 9); соудїннѣ (149г 3/4);

иннорїн (131в 4); наснѡванїн (132г 18); пронїн (133в 3); прѣнїн (133в 22); позванїн (137в 14); познанїн (138г 2, 151в 9); запаленїн (138г 19); оуданїн (138в 20); нзданїн (139г 13); чїн (140г 13); нзданїн (141г 13); записанїн (142г 11); писанїн (142в 19); прїетїн (143в 4); велїн (146г 15); свдїн (145в 17) (генитив множине); пренїн (148г 18); соудїн (151в 2) (генитив множине).

Обележавање гласовне групе [ју]

Испитивање графичких одлика Барањског преписа Душановог законика показало је да се за бележење гласовне групе [ју] традиционално користила лигатура ю, како у медијалном и финалном положају у речи, тако и при бележењу једносложног енклитичког заменичког облика (в. Антић 2020а: 225–226):

плакѡють (140г 7); затнрають (143в 17); обладающе (144в 19); знаюкїн (146в 12); поснлають (149г 13/14); вѣроують (150г 16);

архїерєю (126г 10); проклннѡю (126г 20); заповѣдїю (126в 2/3); д(оу)хов'ною (126в 3); нз'ставлѡю (127в 18); ѡблѡд|д|[а]ю (128г 5); поснлаю (128г 16, 128г 17, 148в 11/12); пострнзѡю (128в 2); нзымѡю (128в 18); ѡбрѣтѡю (129г 14, 138г 1, 144в 18, 147г 8); по|д|лагаю (129г 18); дѡю (130г 2); работѡю (130г 11, 135г 5, 135г 9, 135г 15); метохїю (130г 12/13); свою (130г 17,

⁶⁴ Примери из ове групе дати су у раду посвећеном графичким одликама Барањског преписа Душановог законика (в. Антић 2020а: 225).

131v 7, 132v 1, 148r 20, 150v 8); нмаю (130r 16/17, 131r 18, 131v 10, 131v 11, 131v 14, 134r 10, 147r 1, 150v 8, 151r 3, 151v 5); ар'хїерюю (130v 5/6); даваю (131r 10); велїю (131r 21); прнкїю (131v 13, 150v 12); познваю (133r 11); пронїю (133v 4); оузнмаю (133v 14, 152r 11); плактаю (135r 3, 135r 5, 147r 3, 147r 7, 147r 19, 147v 8); потвараю (136r 17); ѿкоупню (138r 2); соудїю (139v 7, 145v 19); брактаю (140r 3); продаю (140v 10); квпоюю (140v 10/11); кою (140v 14, 147r 6, 149r 17, 149v 11); ѿбладаю (141r 18), чюю (141r 20); пом(н)лоую (145r 14); szнмаю (145r 19/20, 147r 5); ноцїю (147v 10); провагтаю (148r 12); прѣдаваю (148r 13); бню (149v 13); ѿгладвю (151r 17); нспралаю (151r 17/18);

ю (149r 36).

„Реч втрѣ (134v 3), у којој је група ју у иницијалном положају обележена графемом ѿ, једина је у којој се одступа од уобичајеног начина писања” (Антић 2020а: 226)⁶⁵. Примере употребе лигатуре ѿ за бележење групе [ју] срећемо и у Атонском препису Душановог законика (в. Антић 2021б: 112), уповељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 101), писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 71) и *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 72).

Обележавање гласовне групе [јо]

Како наводи Вера Јерковић, гласовне групе [јо] није било у словенским речима у старословенском и српкословенском језику (1983: 24). У Барањском препису Душановог законика регистровани смо само три примера са овом групом: у два случаја за њено бележење употребљена је *омега*, а у једном широко *о*:

своѿмь (140v 17); соудїѿмь (151r 13);

іоаннїкїѿ|м| (125v 8)⁶⁶.

Обележавање сонанта љ⁶⁷

Консонант љ је у Барањском препису Душановог законика писан на три начина:

1) само графемом л:

волно (140v 15); волни (150v 10/11);

⁶⁵ У Атонском препису ова реч је написана са диграмом оу (в. Антић 2021б: 112).

⁶⁶ Примери су наведени и у раду „О неким графичким одликама *Барањског преписа Душановог законика*” (в. Антић 2020а: 226).

⁶⁷ Бележење сонанта љ и гласовних група [ља], [ље], [љи], [љу] и [љо] једна је од графичких црта Барањског преписа представљена у прилогу „О неким графичким одликама *Барањског преписа Душановог законика*” (в. Антић 2020а: 228–230).

2) графемом л праћеном пајерком:

вол'ни (128г 8, 130v 19, 146г 5); вол'на (132г 3); коудел'ница (133v 20); вол'ни (138v 19); довол'но (142г 8); вол'ны (152г 13/14);

3) графемским спојем ль:

краль (131г 12); с(вѣтн)т(є)ль (131г 20, 131v 3, 131v 4).

Пример хрїсовоуль (128г 10, 142г 15) може се читати „двојако у складу са двоструким фонетизмом овога грецизма у стсрп. језику (*хрисовул* и *хрисовуль* [...])” (Поломац 2016а: 109).

Обележавање гласовне групе [ља]

За бележење гласовне групе [ља] у Барањском препису Душановог законика коришћена је графемска група ла, којој је још у току XIII века, у складу са рашком правописном нормом, дата предност у писању (в. Јерковић 1983: 64):

поставляю (125v 5/6); нз'ставляю (127v 18); земля|х| (144г 22); земляне (150v 8); жоупланиннъ (151г 6/7); испралаю (151г 17/18);

земля (129v 16, 141г 10); с(вѣтн)т(є)ля (132г 16, 137v 5); крала (136г 19, 146г 14, 146v 2); вола (142v 10).

Гласовну вредност /ља/ имале су и графемске комбинације л' и ль у случајевима у којима су пајерак и полугласнички знак били вокализовани:

вол'нь (143г 11, 143v 1);

вольнь (130v 12, 131г 12, 131г 19, 131г 22, 133v 4, 133v 7, 139v 3, 140г 22, 140v 12, 141v 17, 142v 16, 143г 5, 143г 17, 148г 21/22, 150v 20); разбальвь (140v 6)⁶⁸.

Обележавање гласовне групе [ље]

Функцију обележавања гласовне вредности /ље/ у Барањском препису Душановог законика имао је графемски спој са лигатуром:

поставлен'ни (127v 16); ѿд'ляне (135v 1/2); запален'ни (138г 19); квл'ен'ни (141v 14), граблен'не (144г 15); коуплен'нице (150v 10);

пошле (126г 21); земле (129г 14/15, 129v 12, 130г 22, 133v 7, 139г 15, 140г 4, 140г 9, 141v 15, 141v 16, 142г 5, 150v 11/12); не|д|[є]ле (133г 9, 135г 9); коупле (140v 8).

⁶⁸ Инфинитив овог глагола је разбалати (в. Пешикан 1997: 490), па је вероватно реч о грешци преписивача.

У речи пореклом из грчког језика среће се група лѣ, која може бити прочитана на два начина – као [ље] и као [ле]:

хрїсоволѣ|х| (130v 13); хрнсовоуѣхъ (142v 13).

Обележавање гласовне групе [љи]

Потврде гласовне групе [љи] у финалној позицији у речи показују да је за њено писање у анализираној грађи коришћена комбинација лн:

землн (133r 16, 134r 9, 135r 8, 136r 17, 136v 9, 138v 9/10, 139v 2, 140r 15, 140r 19, 140r 22, 140v 10, 141v 18/19, 141v 22, 142r 19, 143r 5, 145v 1, 145v 7, 147r 4, 148v 18, 149v 19, 150v 22, 151r 16, 151v 14, 151v 15); обрѣтелн (140r 14).

Исту графемску комбинацију налазимо и у грецизму *хрисовуљ/хрисовул*:

хрїсовоуѣлн (130v 14); хрнсовѣлн (142v 14), хрїсовѣлн (142v 18, 142v 20/21, 143r 2).

Обележавање гласовне групе [љу]

Правопис бележења гласовне групе [љу] је у Барањском препису нормализован – у свим положајима у речи коришћена је комбинација лю:

людїє (125v 18, 129v 11, 129v 19, 131r 17, 135v 3); любо (126r 13, 127v 14, 133r 17, 133v 1, 136r 1, 139r 4, 139r 6, 139v 4, 140v 1, 142r 7, 145v 2, 145v 3, 145v 7, 147v 21, 149r 22, 151r 22, 151v 14); людн (128v 17, 129v 18, 135r 4, 143v 22); людѣ|х| (129r 3, 134r 9), людїє (129r 4, 129v 19, 140r 3, 150v 8); людїн (129v 15); лю|д|[н]є (130r 5); любо (130v 22, 143v 11, 144r 14, 150v 4); любе (134v 12); лю|д|'скїн (134v 15); людехъ (140r 2); любо (143r 16, 143v 8), людемь (146r 17); люб'вн (150r 11); люд'скїн (151v 8);

взлюбы (127r 2); полюбы (131r 16); съблюде (141r 5); блюдоу (147r 16); блюдв (147v 3), оузблюдоу (147v 4); блюстн (147v 9);

с(вѣтн)т(є)лю (131v 2); землю (132v 9, 132v 10, 135r 6, 136v 21, 138r 12, 140r 4, 143v 20, 146v 16, 150v 9, 151v 8); коуплю (140v 3); квплю (140v 14); кралю (142v 4).

Обележавање гласовне групе [љо]

Гласовна група [љо] два пута је у Барањском препису обележена графемом л у комбинацији са *омегом*, а једном у комбинацији са двогубим *о*:

волѡ|м|ь (140v 16); квпл|м| (140v 17);

волѡмь (126r 13).

Обележавање сонанта њ⁶⁹

У функцији бележења сонанта њ у средини речи у Барањском препису појављује се графемска комбинација н', док је за његово бележење на крају речи коришћен спој нь⁷⁰:

кон'дн (128г 6); свж'н'ства (139v 11);

конь (131v 19, 139г 19); свж'нь (139v 18); соуж'нь (139v 22); конь (141г 4).

Обележавање гласовне групе [ња]

У анализираној грађи преовладавају примери употребе графемског споја са лигатуром (ня):

дрож'няго (138г 180); стананноу (141г 3); стананннь (141г 5/6, 141г 7/8);

г[о]с[под]ня (125v 3); коня (139г 20); огня (145г 20); окол'ня (147v 1/2, 147v 8).

Употреба графемске комбинације на потврђена је у изолованом случају:

проклиннаю (126г 20).

Обележавање гласовне групе [ње]

У функцији бележења гласовне вредности /ње/ доследно је коришћена графемска група са лигатуром ње:

његове (131г 3); његова (131г 5); њен (141г 11); његовоу (144г 16/17); његовь (144г 17);

дрож'њега (138г 11); соуж'њехъ (139v 10); пл'ниено (141v 16); оу'тннени (142v 14/15);

прнпр'в'ње (138г 5).

Обележавање гласовне групе [њи]

Истраживање је показало да су у Барањском препису за означавање гласовне групе [њи] употребљавана различита графичка решења: ни, ны, нїн.

На почетку речи јављају се групе ни и ны:

ниды (130v 19); ни|х| (131v 11, 132v 10, 134г 3, 134г 18, 143v 21, 144v 22, 145г 8, 146г 18, 146v 1); нидь (136v 16); нидн (145г 12); нивїе (150v 21);

нидь (148v 5).

⁶⁹ О бележењу сонанта њ и пратећих гласовних група било је речи у раду „О неким графичким одликама Барањског преписа Душановог законика” (в. Антић 2020а: 231–233).

⁷⁰ На исту ситуацију наилазимо и у Атонском препису Душановог законика (в. Антић 2021б: 113–114).

За бележење групе [њи] у медијалној позицији коришћене су групе нн и нїн:

книгѡ|ѡ| (133r 12); книгоу (134r 11); книзе (134r 13); ѡгници (135v 1); книгахъ (136v 18, 139r 2); книзѣ (136v 20, 149r 4); книге (139r 3, 139r 7, 139r 8, 143v 10, 148v 9, 148v 11, 148v 13, 148v 16, 148v 22); книгъ (139r 6); книгоу (140r 11, 145v 5, 150r 10, 150r 15/16); книгъ (142r 11); книга (142v 2, 142v 8, 142v 9, 148v 15, 148v 21, 150r 12/13); книгомъ (142v 11/12);

прѣв'нїн|х| (130v 18); послѣднїнмъ (149r 20).

Сва три граfiјска решења употребљена су за писање поменуте гласовне групе у финалном положају у речи:

огни (138r 22);

ѡгны (137v 11); коны (138v 12, 151v 19);

манїн (146r 2); поманїн (146r 3/4).

Обележавање гласовне групе [њу]

Једина регистрована потврда указује на писање групе [њу] графемским спојем са лигатуром:

ню (135v 15).

Обележавање гласовне групе [њо]

„За обележавање групе *њо* у *Барањском препису* у једином посведоченом примеру коришћена је графемска група *но*:

нон (142r 20)” (Антић 2020а: 233).

ОБЕЛЕЖАВАЊЕ КОНСОНАНТА

Обележавање консонанта *ћ*⁷¹

Консонант *ћ*, посведочен само у финалној позицији у речи, писао се помоћу групе *къ*:

властѣлчнкъ (132r 7, 132r 10/11, 144r 13).

⁷¹ О бележењу консонанта *ћ* и одговарајућих група са вокалима говорило се у прилогу „О неким граfiјским одликама *Барањског преписа Душановог законика*” (в. Антић 2020а: 225–227).

Обележавање гласовне групе [ћа]

У Барањском препису Душановог законика је, као и у старијем Атонском препису, нормализовано писање споја ки у функцији обележавања гласовне групе [ћа] (в. Антић 2020а: 226; Антић 2021б: 117):

коуќа|х| (128v 3, 132v 17); плаќаю (135г 3, 135г 5, 147г 3, 147г 7, 147г 19, 147v 8),
враќаю (140г 3); плаќають (140г 7);

властѣлчнкѣ (132г 6, 132г 13/14, 136г 3); коуќа (132v 20); плаќа (144v 12).

Изузетак представља облик генитива множине коуќѣ (128г 2). Ту је, услед означавања гласовне вредности /а/ полугласничким знаковима изнад којих се писао кремасти, гласовна секвенца [ћа] обележена другачије.

Обележавање гласовне групе [ће]

Приликом бележења гласовне групе [ће] преписивач не одступа од коришћења комбинације са лигатуром:

кѣ (130v 16, 131v 16, 135v 15);

властѣлчнкѣмь (143v 18/19);

оуѣхѣ (126v 2); кѣкѣ (127г 6, 135v 5); вѣкѣ (130г 22, 131v 8, 143г 3, 146v 10); сокѣ (131г 10); коуќѣ (133г 16, 134г 2, 144г 4, 147г 7, 147г 20).

Посебно издвајамо грецизам кѣфалѣ|х| (133v 12); кѣфалѣ (133v 13); кѣфалѣ (147г 12, 147г 20, 148г 6); кѣфалѣмь (147г 14/15, 147г 19); кѣфалѣ (148г 18), један од оних „у којима је грч. к у позицији испред вокала могло бити двојачко адаптирано у старосрпском језику, као /к/ или као /ћ/” (Поломац 2016а: 105).

Обележавање гласовне групе [ћи]

Гласовну вредност /ћи/ имали су графемски спојеви сачињени од графеме к и графеме „која самостално употребљена има вокалску вредност и” (Јовић 2011: 78). У Барањском препису Душановог законика за означавање горенаведене гласовне вредности коришћене су следеће графемске групе:

кн: коуќн (135v 6);

кы: кѣкы (135г 19); навръкы (140v 4);

кї: прнкїю (131v 13, 150v 12);

кїн: кєкїн (146r 10, 146r 11); знаякїн (146v 12); властєлнчїкїн (150r 22);

кї: кѣкї (151r 11/12)⁷².

Обележавање гласовне групе [ћу]

Посведочена је једино употреба споја кю, који представља традиционално решење, у складу са рашком ортографском праксом (в. Лутовац Казновац 2019: 78):

кю (134r 6, 140r 16);

прѣднкюрїє (144v 16);

тнскю (137v 1); коукю (138r 20, 144r 17).

Обележавање гласовне групе [ћо]

За означавање гласовне вредности /ћо/ у једином посведоченом примеру у корпусу употребљена је комбинација са *омеом* (кѡ):

кѡкѡмь (128r 5/6).

Обележавање консонанта *ђ*⁷³

Обележавање гласовне групе [ђа]

Гласовна вредност /ђа/ је у анализираној грађи доследно означавана помоћу графемског споја са лигатуром (гѡ):

гѡгѡнїнь (133v 17); мѡгѡ|х| (136r 16); гѡгѡнє (141r 15); проѡгѡгѡю (148r 12); гѡгѡнїна (151r 7);

кѡгѡ (147v 7).

Обележавање гласовне групе [ђе]

Графемска комбинација са лигатуром ѡ једино је граfiјско решење посведочено у Барањском препису Душановог законика:

кѡѡгѡрѡь (128r 3); кѡѡгѡрѡмь (128r 12); кѡѡгѡрѡ (128r 18, 129v 3, 131v 1/2, 132r 16, 137v 6); кѡѡгѡрѡ|х| (128r 22); кѡѡгѡрѡїє (128v 1, 128v 5); кѡѡгѡрѡнцє (128v 1); кѡѡгѡрѡь (128v 10); кѡѡгѡрѡїє (128v 14); тѡгѡнє (141v 22); кѡѡгѡрѡу (148r 1); тѡѡгѡрѡє (148v 16);

⁷² Изнад графеме *ı* написана је кендема.

⁷³ Примери бележења консонанта *ђ* изостају из Барањског преписа. Начин бележења гласовних група [ђа], [ђе], [ђи] и [ђу] је, заједно са потврдама њихове употребе, приказан у раду посвећеном граfiјским одликама Барањског преписа (в. Антић 2020а: 227–228).

догѣ (130v 5, 141r 2); нагѣ (131v 6, 138r 19, 138v 1, 140r 14, 140r 18, 140v 5, 144v 6); прѣгѣ (132v 22, 133r 1, 133r 2/3, 136r 22); мегѣ (136r 17, 136v 3); тѣгѣ (140r 3, 140r 9, 141v 15, 141v 18, 142r 4); тоугѣ (140r 9); погѣ (141r 6); нзнагѣ (146v 12).

Обележавање гласовне групе [ђи]

„У једином регистрованом примеру у корпусу је група *ђи*, која се јавља на крају речи, обележена графемском групом гын:

крагын (145r 9)” (Антић 2020а: 228).

Обележавање гласовне групе [ђу]

У погледу бележења гласовне групе [ђу] Барањски препис Душановог законика не разликује се од осталих српских средњовековних споменика – свуда се употребљава графемски спој са лигатуром (в. Поломац 2016а: 107; Лутовац Казновац 2019: 79; Јовић 2011: 79; Јерковић 1983: 67):

мѣгю (133r 21, 136r 12, 136r 17, 147r 2, 147r 2, 151r 3, 151v 6); догю (147v 11).

Писање графеме *s*

У Барањском препису Душановог законика нема потврда употребе графеме *s* са гласовном вредности. У свим регистрованим примерима наведена графема коришћена је да означи бројну вредност (*шест*), што је црта рашке правописне школе (в. Николић 1991: 26; Милановић 2004: 44):

прѣстон властѣаннѣ . ѣ̣ . волѡвъ (133r 4/5); да плати попашѣ н . ѣ̣ . волѡвъ (136r 11); да кѣ|с|тѣ) мѣхоскѣвнѣ . ѣ̣ . пер’ перѣ (138r 18); ѡ̣ кобнѣ . ѣ̣ . днѣра (139r 20/21); за поманѣн дѣлѣ . ѣ̣ . порѡтъцѣ (146r 3/34);

вѣ лѣ|т|[о] . ѣ̣ . ѡ̣ н̣ ѣ̣ . (125v 2); вѣ лѣ|т|[о] . ѣ̣ ѡ̣ ѣ̣ в . (142v 1)⁷⁴.

Писање грчких слова⁷⁵

Писање грчких слова, како у страном, тако и у појединим словенским речима карактерише ресавску правописну норму (в. Јерковић 1980: 28). „У Барањском препису, међутим, ова одлика ресавске правописне школе, није потврђена великим бројем примера” (Антић 2021а: 128).

⁷⁴ Примери су наведени и у раду „О графичким одликама *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2020а: 232).

⁷⁵ О употреби грчких слова било је речи у радовима „О графичким одликама *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2020а: 233) и „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 128).

Графема ξ (*кси*) са гласовном вредности /кс/ среће се само у једној речи грчког порекла:

εξαρσι (128r 15).

Њоме је означен број *шездесет* (в. Николић 1991: 27) у следећој бројној конструкцији:

вѣ лѣт[о] . ѿ ѿ ѿ в . (142v 1).

За означавање гласа *t* употребљена је *тита* (ϕ) у грчким речима:

анаϕεμα (127v 12); λω|г|[ω]ϕετв (142r 14)⁷⁶.

Гласовну вредност /и/ имала је једном употребљена *ижица* (v):

кврѣ (125v 8)⁷⁷.

Писање сугласничке групе шт⁷⁸

У функцији означавања сугласничке групе шт у Барањском препису користи се искључиво лигатура щ, рано устаљена у српској писмености (в. Јерковић 1983: 68). Лигатурно написану групу шт налазимо и на почетку и у средини речи:

що (126v 4, 128r 8, 129r 14, 129v 7, 130r 5, 130v 15, 130v16, 131v 10, 131v 14, 131v 16, 133r 20, 133v 13, 133v 16, 134r 10, 134v 10, 135r 16, 136r 8, 136r 17, 136v 8, 136v 9, 136v 18, 137v 13, 138r 8, 138v 3, 138v 22, 139r 4, 139r 5, 139r 13, 139v 4, 139v 5, 139v 15, 140r 14, 140r 18, 141r 8, 141r 9, 141r 10, 141r 11, 141r 16, 141r 19, 141v 14, 141v 15, 142r 4, 142r 12, 142v 7, 142v 9, 142v 14, 142v 15, 143r 1, 143r 7, 143r 10, 144r 1, 144r 3, 144r 18, 144v 12, 145r 7, 145r 19, 145v 2, 147v 4, 147v 16, 148r 1, 148r 5, 148r 11, 148r 14, 148r 16, 148r 20, 148v 4, 148v 7, 148v 14, 148v 21, 149r 9, 150r 6, 151r 3, 151v 5, 151v 10, 152r 6, 152r 9, 152r 11); щω (152r 6);

прѣωс(вє)щен'нын|м| (125v 7); въсхоцеть (126r 16/17); дващн (126r 21/22); трнщн (126r 22); тнсоущв (128r 2); бащннѣ (128r 22); нщє (129v 7, 136r 18, 148r 5/6, 149v 1); бащнн'ныщн (130r 16); бащннв (130r 17, 131v 11, 131v 15, 142r 13); бащннє (130r 19, 130v 17, 131r 8, 131r 14, 133v 6, 143r 3); бащнн'ныкъ (130v 11); бащнна (131r 4); бащнноу (131r 7, 131v 12,

⁷⁶ У корпусу се паралелно користи и облик са гласом *φ*: λωφετв (129r 12/13).

⁷⁷ За употребу слова *кси*, *тита* и *ижица* зна и Атонски препис Душановог законика (в. Грицкат-Радуловић 1975б: 215).

⁷⁸ О овој граfiјској црти говорили смо и у раду „О граfiјским одликама *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2020а: 233–234).

142г 12); ващин'нѣ (131г 18); ващина|x| (131г 19); ващинныкъ (131г 22/131v 1); еше (131v 14); нищо (131v 18, 135г 18); дъщерь (132г 2); дъщи (132г 3); аще (132г 15, 132г 19, 132г 21, 132v 1, 132v 3, 136г 6, 137г 10, 138г 3, 138v 5, 140v 18, 142v 20, 144v 21, 149г 2, 150v 4, 150v 17, 151г 6); нища (132v 18, 134г 14, 135v 21, 140г 7, 143г 7, 146v 19, 149г 20, 152г 14, 152г 15); кранц'ници (132v 7); понце (134г 20, 145г 16); годнщв (135г 10/11); огнищи (135v 1); ищв (136v 4); кранц'ника (144г 7); кранцникъ (144г 10); кранцехъ (144v 2); обладающе (144v 19); тисвщ|s| (146v 9); ниоу (147г 21); ношю (147v 10); ложнице (147v 11); ващинахъ (150v 7); ващин'н|оу (150v 9); нищїихъ (151г 18).

Закључне напомене о бележењу сугласника

Истраживање је показало да правопис Барањског преписа Душановог законика није нормализован, будући да у њему нису доследно спроведена начела ни рашке ни ресавске ортографске школе. Овакво стање у правопису се могло и предвидети, будући да се зна да су „сви прототипови данас познатих верзија били написани приближно у исто време, када је у писању владала рашка редакција, незнатно ресавизирана” (Грицкат 1978: 114). Испитујући одлике ресавске редакције у старијим преписима Душановог законика, Ирена Грицкат такође закључује да прекодирање из рашког у ресавски тип нигде није доследно урађено (1978: 119).

Вокално *p* је најчешће бележено графемским спојем *рѣ*, мада ни број потврда са спојем *р'* није незнатан. Вокално *л* је пак доследно бележено графемском групом *лъ*.

У складу са правописном традицијом, сонант *j* и гласовна вредност /*ји*/ писани су графемом *и*, а гласовна вредност /*ју*/ лигатуром *ю*. За обележавање гласовне секвенце [*ја*] на почетку речи коришћена је искључиво лигатура *иа*. Колебање је примећено при бележењу наведене гласовне групе у поствокалском положају у средини и на крају речи; предност има графема *а*, типична за ресавску правописну школу. Разноврсна су и графичка решења коришћена за означавање гласовне вредности /*је*/ – осим старије лигатуре *ѣ*, потврђене у највећем броју примера, писале су се графеме *ѣ* и *ѣ*, које одговарају ресавској правописној норми. Малобројне потврде сведоче о употреби *омеге* и широког *о* у функцији означавања гласовне групе [*јо*].

За бележење сонаната *љ* и *њ* употребљаване су графеме *л* и *н*, „самостално или у споју са пајерком и полугласничким знаком” (Антић 2021б: 124). При бележењу гласовних вредности /*ља*/ и /*ња*/ претежу групе са лигатуром *иа*, док су за обележавање гласовних вредности /*ље*/, /*ње*/, /*љу*/ и /*њу*/ решења са лигатурама *ѣ* и *ю* једина

регистрована. За разлику од гласовне групе [љи], обележене искључиво комбинацијом ли, група [њи] писала се тројако (као нн, ны, нїн). У функцији обележавања гласовних секвенци [љо] и [њо] појављују се спојеви графеме л и н у споју са *омегом*, тзв. двогубим *о*, односно *о*.

Консонант *ћ* је редовно обележаван комбинацијом кѣ. За бележење гласовних вредности /ћа/, /џа/, /ће/, /џе/, /ћу/ и /џу/ коришћена су искључиво старија правописна решења са лигатурама. На различите графемске комбинације очекивано наилазимо у случајевима бележења група [ћи] и [џи]. Гласовна секвенца [ћо] је у изолованом примеру обележена помоћу кѣ.

Запажено је и да се „стање у Барањском препису у погледу бележења сонаната *ј*, *љ*, *њ* и сугласника *ћ* и *џ* не разликује много од оног у Атонском препису” (Антић 2021б: 124).

Графема *ѕ* се, по рашкој правописној традицији, користи само са бројном вредности. Употреба грчких слова (*тита*, *кси* и *ижица*), карактеристична за документа у којима је поштован ресавски правописни манир, „примећена је у свега неколико грецизама” (Антић 2021а: 131). Сугласничка група шт писана је искључиво помоћу лигатуре.

III ПРАВОПИС

ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ПРОМЕНА У СУГЛАСНИЧКИМ ГРУПАМА

Једначење сугласника по звучности

„Гласовна промена једначења сугласника по звучности, која се, свакако, вршила у говору, у додиру два сугласника неједнаке звучности, није се увек одразила у писању” (Јовић 2011: 87). Владимир Поломац истиче да је правопис старословенског језика био такав да се ова гласовна промена бележила једино у консонантским групама које нису раздвојене полугласником (предлог или префикс на -з + нова реч), те да се оваква пракса пренела и на српскословенску писменост (2016а: 125). У Барањском препису налазимо и примере у којима је, у складу са народним језиком, асимилација сугласника по звучности обележена, али и оне написане по старословенској традицији.

Веза предлога и речи

Једначење сугласника у Барањском препису није бележено на споју предлога без, нз, съ и прѣзь и акценатске речи:

без’ сѣда (129v 9); без’ кннѣ (143v 11, 148v 9); безъ кннѣ (148v 10/11);

нз’ свжън’ства (139v 11); нз’ твгѣ (140г 3, 141v 15, 142г 4); нз’ тоугѣ (140г 9); нз’ тъдннѣ (149v 16);

съ г[о]ц[п[о]ж[д]омь (143г 14);

прѣзь кон|х| (132v 11/12).

Иако данашњи предлог *од* има облик ѿ и испред речи које почињу безвучним сугласником, његова употреба „не зависи од асимилације по звучности” (Поломац 2016а: 126):

ѿ православнога (125v 6); ѿ сїѣга (126г 13); ѿ цр(ь)кве (126г 16, 126г 19, 127v 19); ѿ квкѣ (127г 6); ѿ свон|х| (127г 17, 150v 11); ѿ козѣнѣ (127v 3); ѿ сѣда (127v 9, 145v 21); ѿ сана (127v 15, 129v 1); ѿ поповъ (128г 21); ѿ ктиторъ (129г 20); ѿ селѣ (129v 2); ѿ свога (130v 2, 139v 6, 140г 10); ѿ проїар’ске (133v 6); ѿ с(ы)нов’ (135г 20); ѿ с(ве)т(а)го (136г 19); ѿ села (139г 16); ѿ конѣ (139г 20); ѿ кобнѣ (139г 20/21); ѿ сѣда (140г 10); ѿ плѣна (141v 15); ѿ ц(а)ра (142г 5); ѿ со҃да (143г 18); ѿ своѣ (144г 4, 147г 20); ѿ сѣдн (146v 18); ѿ ко҃кѣ (147г 7); ѿ ко҃да (149v 5); ѿ со҃дїн (151v 2).

На исти (традиционалан) начин овај предлог бележен је и испред речи које почињу звучним сугласником:

ѿ баѿиннѣ (128г 22); ѿ двѣю (130г 2); ѿ землѣ (139г 15, 150v 11/12); ѿ жвпѣ (139г 17); ѿ гра|д|[а] (139г 18); ѿ говѣдѣта (139г 21); ѿ брава (139г 22).

Гласовна промена није бележена ни у осталим случајевима у којој је акценатованој речи претходио предлог написан са надредним словом:

на|д| тѡм'зн (147г 10);

по|д| цр(ь)кви (129г 18); по|д| цр(ь)ковь (130v 20); по|д| цр(ь)квь (133v 8); по|д| чл(о)в(ѣ)кѡ|м| (138г 3);

прѣ|д| свонмн (129v 20, 134v 11); прѣ|д| свѡ|м| ! (130г 1); прѣ|д| свдїамн (134v 9); прѣ|д| свдїѣ (134v 13); прѣ|д| соудїѣ (137v 15); прѣ|д| соудїѣ (137v 18, 138г 7, 138г 8, 149г 2, 151v 5); прѣ|д| свдїѣ (139г 3/4); прѣ|д| ц(а)ра (139г 9, 140г 20, 151v 3); прѣ|д| свога (145v 19); прѣ|д| соудїамн (148v 5/6); прѣ|д| цр(ь)ков'ннмь (151г 5); прѣ|д| клнросѡмь (151г 9); прѣ|д| соудїѡмь (151г 13); прѣ|д| станѡвн (152г 4).

Веза префикса и основе речи

Једначење сугласника по звучности обележено је у споју префикса без-, въз-(sz-), нз-, раз- и съ- и основе речи:

бес'цѣнїѣ (140v 15);

въсхощѣтъ (126г 16/17); оусхокѣ (126v 2); всхранн (129г 21);

нсправн (126г 15, 128г 19/20, 148v 8); нсправитн (126г 17, 126v 2, 151г 21/22); нспрѣва (144v 13); нсправѣ (148v 18); нсходѣ (149г 16); нспралѣю (151г 17/18);

растоварнвь (140v 5); распе (129г 11, 139v 9, 144v 7)⁷⁹;

зговараѣ (128г 1); згодн (148г 14).

Преписивач остаје веран традицији и приликом бележења префикса оть-, користећи редовно лигатуру ѿ⁸⁰. Ипак, навешћемо примере који би се могли тумачити као резултат једначења сугласника по звучности:

⁷⁹ Једначење сугласника по звучности је у овом случају праћено губљењем сугласника.

⁸⁰ И у Студеничком, Ходошком и Хиландарском препису користи се искључиво старији облик овог предлога и префикса (в. Грицкат 1978: 126–129). Спорадичне потврде предлога/префикса ѿ(-), чију

ѡходн (130v 3); ѡсѣкѡтъ (132г 20/21); ѡсѣкоутъ (132v 2); ѡпнра (134г 4, 148v 3); ѡпнратн (134г 8, 135v 14); ѡслаалъ (134v 4/5); ѡсѣкоу (137г 17, 137v 3); ѡстон (137v 18/19); ѡкоупнью (138г 2); ѡсѣте (138г 16, 149v 9); ѡпър'чїа (148г 21); ѡпър'чїа (148г 22).

Промена изостаје у писању, али не и у говору када је у префиксу написан полугласнички знак или пајерак без гласовне вредности (в. Јовић 2011: 89):

раз'соудн (145v 12); раз'судн (145v 14); раз'соуднтн (151г 21).

Случајеви у којима је у префиксу обележен полугласник у слабом положају, до чије је вокализације дошло у говору, у духу су српкословенског језика, те услова за једначење по звучности ту није ни било (в. Јовић 2011: 89). Регистроване су следеће потврде:

сѡбора (125v 6/7); сѡгрѣшнвѣ (126г 11); сѡгрѣшенїе (126г 20/21, 132v 13); сѡжнжѡ (128v 18/19); сѡтворитѣ (132v 4); сѡгрѣшнлѣ (132v 17, 132v 19); сѡвороу (135v 8); сѡвор'ннкѣ (135v 10); сѡдрѣжн (136v 21); сѡвор'нога (136v 22); сѡблюде (141г 5); сѡворѣ (144г 2).

Једини примери у којима једначење сугласника по звучности на споју префикса и основе речи изостаје јесу они са данашњим префиксом *од-*, за које важи исто што и за спојеве са предлогом *од*:

ѡжене (127г 6); ѡгнатн (130v 12); ѡдатн (130v 21, 132г 4, 150v 12); ѡдѣл'нн (132v 16); ѡдѣленѣ (135г 21, 135v 1/2); ѡбон (139г 9); ѡбнвѣ (139г 10); ѡбѣгълѣ (139v 16); ѡдаадѡ (143v 16); ѡдаалн (146v 13).

Веза основе речи и суфикса

На споју основе речи и суфикса -ѡба, -ѡскн, -ѡца и -ѡчнн асимилација сугласника по звучности није се бележила:

сватѡба (126г 3); тат'ѡба (144v 5); срѣч'ѡѣ (150г 11);

лю|д|скїн (134v 15); люд'скїн (151v 8); градскїн|х| (138v 18); град'скы|л| (151г 8);

пожеж'ца (138г 22, 138v 3/4); пожеж'цоу (138v 2); пожеж'цѡ (138v 7);

поводѣчїе (135v 12); проводѣчїа (141v 1).

Бележење једначења сугласника по звучности на споју основе речи и суфикса потврђено је у изолованом случају:

употребу Владимир Поломац везује за документа световне садржине (2016а: 75), срећу се у Струшком, Атонском, Бистричком и Призренском препису (в. Грицкат 1978: 121–141).

всег|д|а (151г 22).

Једначење сугласника по месту творбе

Једначење сугласника по месту творбе извршено је само у презенту глагола *послати*:

пошлає (126г 22).

Ова гласовна промена није обележена на споју двеју речи, а ни на споју префикса и основе:

сь чидь (139v 12);

взлюбн (127г 2).

Упрошћавање сугласничких група

Упрошћавање изостаје на споју основе и суфикса у следећим сугласничким групама:

-з^{дн}-: праз|д|никъ (125v 3); наєз' днын (138v 12)⁸¹;

-стн-: власт' никъ (130г 14); м[н]л[о]|с|тноу (134г 11); м[н]л[о]|с|тника (134г 12); м[н]л[о]|с|тникъ (134г 13); м[н]л[о]|с|тнын|х| (136v 18/19); м[н]л[о]|с|тнъ (140г 11);

-штн-: кранц' ннцн (132v 7); кранц' ника (144г 7); кранц' никъ (144г 10);

-вль-: поставляю (125v 5/6); поставлен' нн (127v 16); нз' ставляю (127v 18)⁸²;

-зд-: всег|д|а (151г 12)⁸³;

-тц-: дѣт' ца (127г 5); дѣт' цъ (131г 1, 131г 2); дѣт' цоу (131v 11)⁸⁴; порот' цн (146г 1/2, 146г 16, 146г 22, 146v 11); поротцн (146г 19); порот' цн (146г 5, 146v 3); поротцѣ|х| (146v 9);

-тч-: прнт' чъ (148г 20)⁸⁵;

-дч-: поводи' тїє (135v 12); проводи' тїа (141v 1);

-чс-: д(оу)хов' ничьство (127г 16)⁸⁶.

⁸¹ У Призренском препису овај придев долази са упрошћеном сугласничком групом (в. Грицкат-Радуловић 1997б: 166).

⁸² Примери са очуваном групом -вль- у духу су српскословенског језика (в. Јовић 2011: 136).

⁸³ Чување групе -зд- наслеђено је из старословенских канонских споменика (в. Јовић 2011: 136).

⁸⁴ Облик *деца* регистрован је у Призренском препису (в. Грицкат-Радуловић 1997б: 166).

⁸⁵ Иако су групе -тц- и -тч- упрошћене у процесу дисимилаторне редукције (в. Поломац 2016а: 202), то се није одразило на начин њиховог писања у Барањском препису.

⁸⁶ Вера Јерковић истиче да књижевна норма није дозвољавала губљење сугласника *ч* испред групе -ств-, што значи да је ова група била читана са гласовном вредношћу за *јер* (1983: 113).

Мање је потврда са упрошћеним сугласничким групама:

-*бв*-: ѿбѣси (132r 22, 141v 6, 144v 8); ѿбѣсе (145r 15);

-*вљ*- : испрлѡю (151r 17/18)⁸⁷;

-*гд*-: ннкѡда (131v 13); кѡда (131v 19, 134r 2, 134r 17, 134r 20, 141r 6, 148v 3); кѡди (133r 6, 134v 17, 136r 19, 137v 12).

У појединим случајевима изостаје бележење једначење сугласника по звучности, које би било праћено губљењем сугласника:

-*зс*- (> -*сс*- > -*с*-): рѡз'сѡ҃ди (145v 12); рѡз'сѡ҃ди (145v 14); рѡз'сѡ҃дѡти (151r 21);

-*тд*- (> -*дд*- > -*д*-): ѡдѡти (130v 21, 132r 4, 150v 12); ѡдѡл'ни (132v 16); ѡдѡлѡнь (135r 21, 135r 1/2); ѡдѡдѡ (143v 16); ѡдѡди (146v 13); ѡдѡти (150v 12).

У Барањском препису забележили смо пример губљења сугласника, и то на споју префикса и основе речи:

бѣзѡкѡн'но (143r 10).

На споју предлога и акценатске речи није посведочено губљење сугласника:

ѡ те҃зи (130r 22); ѡ то҃҃да (132v 8); ѡ то҃҃зи (137v 20); ѡ то҃҃зи (141v 17/18);

бѣзѡ забѡвѣ (140v 9).

Правопис краја реда

Павле Ивић и Вера Јерковић наводе да је у старословенској и српскословенској писмености постојала „тенденција да се крај реда завршава вокалским словом (у та слова спадају и јерови и пајерак, па и када нема вокалску вредност” (2008б: 692). Осим тога, треба поменути и да у старословенском језику „део речи у следећем реду није могао почињати полугласником” (Ђорђевић 1990: 183).

О правопису краја реда у Барањском препису Душановог законика може се рећи следеће: на крају реда скоро увек налазио се вокал; део речи у наредном реду никада није почињао полугласником; при растављању речи на крају реда нису коришћени никакви знаци интерпункције.

⁸⁷ Упрошћивање сугласничке групе у овом глаголу регистровано је у Атонском (в. Грицкат-Радуловић 1975б: 215) и Призренском препису Душановог законика (в. Грицкат-Радуловић 1997б: 166).

Наводимо све примере са вокалом на крају реда:

сте-фана (125v 1/2); поставла-кѣдо (125v 5/6); събо-ра (125v 6/7); за-коном' (125v 13/14); хр[н]|с|тї-аньство (125v 17/18); про-чїн (125v 18/19); в(лаго)|с|л(о)вн-в'ше (125v 19/20); по-ставнлн (125v 21/126г 1); д(оу)ховнн-кѣ (126г 1/2); послв-шанїе (126г 9/10); въсхо-щеть (126г 16/17); съгрѣ-шенїе (126г 20/21); два-щн (126г 21/22); заповѣ-дїю (126v 2/3); ѡ-братнлн (126v 4/5); о-брѣте (126v 7/8); възвра-тнв' (126v 8/9); закон'ны-коу (126v 10/11); про-топопе (126v 12/13); латн-н'скїе (126v 14/15); хр[н]|с|тїа-н'ст|в|ѡ (126v 18/19); хр[н]|с|тїа-нннн (126v 20/21); оу-замь (127г 1/2); же-на (127г 4/5); ѡ-бразъ (127г 8/9); архїе-рєн (127г 17/18); за-коноу (127г 18/19); поста-влнлн (127г 20/21); н-гоумєнн (127v 7/8); по-стаке (127v 8/9); поста-внїн (127v 15/16); мѡна-стнрѡ|х| (127v 19/20); квкѡ-мь (128г 5/6); са-мѡдроугаго (128г 18/19); н-справн (128г 19/20); мѡнастн-рє (128г 8/9); послоуша-нїе (128г 12/13); нно-вѣр'ноу (129г 1/2); ѣ-зыкь (129г 2/3); вла-дальць (129г 9/10); лѡго-феть (129г 12/13); зє-млє (129г 14/15, 150v 11/12); мнтропо-лнтъ (129г 21/22); нгѡ-мєнь (129г 22/129v 1); вла-сть (129v 2/3); за-бавн (129v 9/10); ра-з'гналн (129v 14/15); скѡ-пє (129v 17/18); пра-в'дѣ (129v 19/20); мєто-хїю (130г 12/13); н-маю (130г 16/17); господа-ра (130v 2/3); ар'хї-єрєю (130v 5/6); госпо-дарь (130v 8/9); ка-коно (130v 18/19); оузе-тн (131г 3/14); коупн-тн (131г 14/15); те-зы (131г 20/21); башн-ныкь (131г 22/131v 1); калѡ-гїєра (131v 1/2); то-нзн (131v 4/5); по|д|ло-жнвь (131v 6/7); вла-стєлє (131v 14/15); властєлн-нъ (131v 16/17); ѡсра-мотн (132г 5/6); пла-тн (132г 6/7, 132г 8/9, 136г 10/11, 150г 5/6, 152г 6/7); властєлн-чнкь (132г 10/11); властєлнчн-кїа (132г 13/14); ѡсѣ-кѡть (132г 20/21); во-нска (132v 7/8); плѣ-нн (132v 8/9); того-ва (132v 19/20); по-знва (132v 21/22); прнпо-вєда (133г 1/2); прѣ-гїє (133г 2/3); прїн-дє (133г 3/4, 137v 17/18); прѣ-стон (133г 4/5); ѡно-моузн (133v 1/2); зако-но|м| (133v 14/15); нн-ктѡ (133v 18/19); є-днон (134г 1/2); по-зовє (134г 2/3); ѡбрѣ-тє (134г 4/5, 138v 10/11); свдїн-нѡ (134г 5/6, 134г 19/20); тон-зн (134г 12/13); ѡв'дє-зн (134г 18/19); рако-тоу (134v 5/6); кон-но (134v 6/7); ц(а)рє-вѣ (134v 12/13); да-дє (134v 21/22); зає-д'но (135г 1/2); годн-щв (135г 10/11); заманн-цѡмь (135г 11/12); єдн-нѡмь (135г 22/135v 1); ѡдѣ-лєнь (135v 1/2); ма-лн (135v 2/3); є-днно (135v 16/17); ра-звѣ (135v 17/18, 139v 4/5, 141г 1/2); лн-вадьь (135v 18/19); добн-т'кѡмь (135v 20/21); сє-лоу (136г 3/4); вн-ногра|д|(ь) (136г 6/7); арбана-сѡ|м| (136г 13/14); поло-вннн (136г 15/16); прѣста-внль (136г 19/20); свєдо-кє (136v 4/5); поло-вннѡ (136v 5/6); пла-нннє (136v 9/10); цр(ь)ко-в'нє (136v 10/11); ар'ба-насехь (136v 12/13); дроу-гын (136v 15/16); сн-лѣ (136v 16/17, 137г 13/14); сїє-га (136v 21/22); ѡпра-вє (137г 2/3); гра-дѡ (137г 21/22); по-ндє (137v 15/16); ѡтѣ-н (137v 18/19); про-сть (137v 19/20); по-звѡвь (137v 21/22); по-каже (138г 8/9); по-жеж'ца (138v 3/4); ннко-моу (138v 8/9); зє-млн (138v 9/10, 141v

18/19); похва-л'на (138v 11/12); наѡаха-л'ци (138v 15/16); ка-ко (138v 16/17, 144r 4/5); оу-
 бѣнца (138v 19/20); че-сѡ|м| (138v 21/22); по-твара (139r 4/5); н-з|д|ава (139r 14/15); пе-р'пере
 (139r 19/20); ко-бнле (139r 20/21); гре-доу (139v 1/2); ѡбла-стн (139v 2/3); обро-ка (139v 3/4);
 покло-ни (139v 5/6); ц(а)ре-вь (139v 12/13); ко-мъ (139v 16/17, 139v 17/18); патрїа-р'ховь
 (139v 22/140r 1); ѡнн-зн (140r 5/6); по-бѣгль (140r 9/10); ве-де (140r 19/20); кѡ-поу (140v
 10/11); ве-лнкъ (141r 3/4); ста-нь (141r 4/5); станїанн-нь (141r 5/6, 141r 7/8); ѡсвж|д|е-нїе
 (141r 21/22); ма-лїн (141v 1/2); обо-ри (141v 4/5); тоган-зн (141v 17/18); сво-юмоу (142r 5/6);
 ѡ-бѣдоуе (142r 8/9); вса-кога (142r 15/16); дїа-коу (142r 16/17); ко-юмь (142r 19/20); прѣ-
 савша (142v 2/3); ма-лїнць (142v 5/6); нн-кто (142v 6/7); та-кова (142v 8/9); кнн-гоць (142v
 11/12); оути-нїенн (142v 14/15); хрїсо-воули (142v 20/21); прѣпн-сано (142v 21/22); ц(а)ре-мь
 (143r 13/14); а-ко (143r 19/20, 149v 9/10, 151v 16/17); зти-нннн (143v 2/3); ннїе-га (143v
 5/6); влабїе-лннь (143v 7/8); та-козн (143v 10/11); при-мъ (143v 14/15); властелтн-кїемь (143v
 18/19); се-ла (143v 21/22); дрѣжа-ва (144r 2/3); ѡко-л'на (144r 15/16); нїего-воу (144r 16/17);
 добн-тъкъ (144r 17/18); оукра-тн (144v 4/5); ко-юм' (144v 5/6); гѡ-сарь (144v 6/7); стрьмо-главь
 (144v 8/9); та-тъ (144v 12/13); па-кы (144v 13/14); кнезо-вѣ (144v 15/16); влада-л'ци (144v
 16/17); че-л'нннн (144v 17/18); тн-зн (144v 19/20, 146r 4/5); нан-де (144v 21/22); поне-вѣднн
 (145r 2/3); лн-цель (145r 7/8); се-лѡмь (145r 10/11); вла-стелѣ (145r 11/12); ззн-маю (145r
 19/20); прѣ-слоуша (145v 4/5); ѡбрѣ-тета (145v 12/13); по-рот'ци (146r 1/2); помл-нїн (146r
 3/4); нн-кога (146r 5/6); ѡ-праве (146r 6/7, 146v 3/4); вла-стеле (146v 15/16); обрѣ-те (146v
 5/6); ѡно-гозн (146v 6/7); ѡпра-внн (146v 7/8); не-знаюмъ (146v 16/17); стѣ-гоноше (146v
 20/21); дрѣжа-воу (146v 22/147r 1); нн-кою (147r 1/2); мѡрѡ-п'шнна|х| (147r 4/5); власте-л'ска
 (147r 9/10); кѡфалї-амь (147r 14/15); стра-же (147r 20/21, 148r 7/8); ѡблѣ-гоу (147v 13/14);
 зако-ноу (147v 14/15, 150r 18/19); закон'нн-цѣ (147v 15/16); нѣ-соу (147v 18/19); го-дѣ (148r
 2/3); н-ще (148r 5/6); нзгоу-вннн (148r 16/17); во-льнь (148r 21/22); по-тѡ|м| (148v 4/5); соу-
 дїамн (148v 5/6); по-снлаю (148v 11/12); прнста-воумь (148v 19/20); соудїн-нѣ (149r 3/4); зпн-
 соуе (149r 9/10); ѡправн-ль (149r 12/13); посн-лають (149r 13/14); пра-вѣ (149r 14/15); потво-р
 'ннкъ (149r 22/149v 1); тако-вїн (149v 2/3); гѡ-сарь (149v 3/4); за-р'ве (149v 5/6); ѡ-крѣвавн
 (149v 6/7); та-ковомоу (149v 7/8); жѡ-па|х| (149v 18/19); зла-тарь (150r 4/5); кнн-га (150r
 12/13); пн-ше (150r 14/15); кнн-гоу (150r 15/16); зако-н'ннкоу (150r 19/20); внногра-дѣ (150v
 9/10); во-лнн (150v 10/11); про-датн (150v 13/14); ѡномоу-зн (150v 15/16); ѡномъ-зн (150v
 18/19); внно-граде (150v 20/21); соу-довѣ (151r 2/3); жоу-планнннь (151r 6/7); кѡ-кї (151r
 11/12); ѡбла-сть (151r 16/17); нспра-лаю (151r 17/18); н-справннн (151r 21/22); гоуше-но (151v
 10/11); коу-пнль (151v 13/14); вн-ноу (151v 15/16); ц(а)ре-вн (151v 19/20); прѣле-жн (151v

1/2); за-кѡнь (152г 2/3); да-дѡ (152г 9/10); ѡ-сѡдѣ (152г 11/12); оуписа-в'ше (152г 12/13); во-л'ны (152г 13/14); забави-ти (152г 14/15).

Три пута се на крају реда нашао вокал са надредним словом:

ѡ-слаалъ (134v 4/5); прѡ-дн (140v 15/16); ѡ-зн (143г 2/3).

Пајерак се на крају реда налази у следећим примерима:

снм'-зн (125v 16/17); азмнн'-ство (126v 5/6); цр'-квѣ (128v 6/7); тем'-зн (132г 2/3); пор'-внцѡ (141v 11/12); ѡкол'-на (147v 1/2); ѡн'-зн (150v 5/6); град'-скѡнцѡ (151г 4/5); ѡн'-зы (152г 3/4).

Речи са полугласником на крају реда могу се поделити у две групе:

а) речи са вокализованим полугласником:

въ-звратѣ (126v 13/14); нз'въ-нѡ (128г 14/15); съ-жнжѡ (128г 18/19); тѡ-кѡ (130v 12/13, 131v 15/16); съ-црѣти (131г 3/4);

б) речи са полугласником који нема гласовну вредност:

нзврѣ-жѣта (127v 14/15); ѡвъ-цамн (128г 6/7); црѣ-ков'на (129v 3/4); трѣ-гов'ци (140v 8/9); трѣ-гов'ца (140v 18/19); тврѣ-дн (142v 18/19); задрѣ-жати (143г 17/18); ц(а)рѣ-ско (145v 20/21); брѣ-да (147v 2/3); ѡкрѣ-бави (149v 12/13); врѣ-жѣ (149v 14/15); срѣ-вннѣ (150v 2/3); дворѣ-скѡнцѡ (151г 13/14).

Из наведеног се види да у другој групи преовладавају примери са вокалним *р* обележеним графемском групом *ръ*.

Од правила о преношењу речи у наредни ред одступа се само у примеру ѡп-рав|д|анїѣ (145v 3/4), у којем је реч прекинута после консонанта, а не после вокала.

Удвајање сугласника

У Барањском препису је потврђено само удвајање слова *н*; притом је у појединим случајевима обележен и пајерак. Да је *н* сугласник који се најчешће писао удвојено у српским средњовековним споменицима показују и испитивања језика и правописа српскохрватских ћирилских повеља и писама XII и XIII века (в. Ивић–Јерковић 2008а: 549), повеља и писама Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 158), *Хиландарског медицинског кодекса* (в. Јовић 2011: 103) и *Српске Александриде* (в. Јерковић 1983: 72).

Удвојено слово *н* је у Барањском препису писано у:

а) именицама:

закон'ныкъ (125v 5); закон'ныкоу (126v 10/11); закон'никоу (138v 17, 150г 18/19); закон'никъ (139г 5, 150г 13); закон'ницѣ (143г 15/16, 147v 15/16); башин'ныци (130г 16); башин'ныкъ (130v 11); иданнїемь (135г 22); царин'никъ (140v 12, 140v 20); стан'ници (151v 4); стан'никъ (151v 21);

б) придевима:

прѣос(вє)щен'нын|м| (125v 7); закон'ните (130г 20); башин'нѣ (131г 18); башин'|н|оу (150v 9); безакон'но (143г 10); истин'но (146v 6);

в) партиципима:

поставлен'нїи (127v 16); прѣлаган'нѣ (142v 22); вышеписан'нымь (144v 21); выше рєч|[є]н'ноє (146v 15)⁸⁸.

Удвајање вокала

Удвајање вокала *а* забележено је само једном, и то у номинативу једине придева женског рода: град'скаа (141г 10).

О удвајању вокала *и* (обележеног графемским групама *їн* и *ын*) и полугласничког знака у генитиву множине именица (-ьь) већ је било речи у одељку о графији.

Означавање бројева словима

За означавање бројева у Барањском препису су, поред речи, коришћена и слова у бројној вредности. При оваквом бележењу бројева коришћена је и титла изнад слова, као и тачка испред слова, што је у складу са старословенском традицијом (в. Ђорђевић 1990: 39). Писање тачке иза слова у бројној вредности, познато још у старословенском језику (в. Николић 1991: 37), потврђено је и у Барањском препису. У анализираном документу се понекад испред или иза слова са бројном вредности уместо очекиване тачке јавља запета. Такође, посведочени су случајеви означавања бројева само словом изнад којег је натписана титла, без икаквих интерпункцијских знакова.

У Барањском препису су се користила слова за обележавање следећих бројева⁸⁹:

⁸⁸ Писање удвојеног слова *н* у трпном придеву одраз је традиције (в. Јовић 2011: 103).

⁸⁹ Бројне вредности наводимо према Ђорђевићу (1975: 29) и Николићу (1991: 26–27).

два: нндѣктѡ|н|(ь) . ѿ . (125v 2)⁹⁰; ѿ брѡва . ѿ . дннѡра (139г 22);

три: да нм' се дадѡ . ѿ . ннѡе закон' ннѡте (130г 19/20); прѣбѡде дома , ѿ . не|д|[ѡ]лѡе (133г 9); прнстаѡѡ . ѿ . пер' перѡ (139г 15/16); ѿ села . ѿ , пер' перѡ (139г 16); ѿ мннѡ . ѿ , пер' перѡ (139г 16/17); ѿ в' саѡѡга села . ѿ . пер' перѡ (139г 17/18); ѿ вннѡгра|д|[а] . ѿ . пер' перѡ (139г 19/20);

четири: ѿ говѡдѡта ѿ . дннѡра (139г 21/22);

пет: платн , ѡ сътъ пер' перѡ (140v 6/7);

шест: прѣстон властѡннѡ . ѿ . волѡвъ (133г 4/5); да платн попашѡ н . ѿ . волѡвъ (136г 11); да ѡ|с|(тъ) мѣхѡскѡвннѡ . ѿ . пер' перѡ (138г 18); ѿ ковнѡе . ѿ . дннѡра (139г 20/21); за поманѡн дльгѡ . ѿ . порѡтъць (146г 3/34);

дванаест: платн . ѿ . пер' перѡ (137г 11); да соѡ , ѿ , порѡтъць (146г 3);

двадесет један: . ѿ . д(а)нѡ (125v 4)⁹¹;

двадесет четири: да соѡ , ѿ , порѡтъцн (146г 1/2);

тридесет: да ѡ|с|(тъ) лѡ|г|[ѡ]ѡетѡ , ѿ . пер' перѡ (142г 14); по , ѿ . пер' перѡ (142г 16);

педесет: да се храни оѡ мѡнастнрѡн|х| . ѿ . калѡѡѡерѡ (128г 3); пот' ка мѡѡю сѡл' мн . ѿ . пер' перѡ (136г 13);

сто: платн . ѿ . пер' перѡ (132г 6/7, 132г 11/12, 132г 14, 132г 17, 137г 9/10); платн . ѿ . пер' перѡ (132г 9); влѡхѡ|м| н ѡрѡнѡсѡ|м| . ѿ . пер' перѡ (136г 13/14); да се ѡдѡрн стапы . ѿ . кратн (149v 13/14);

триста: платн . ѿ . не|р|(ь)перѡ (127v 4); платн . ѿ . пер' перѡ (137г 15, 140v 21); платн . ѿ . пер' перѡ (137v 4); . ѿ . пер' перѡ (140v 19);

шест хиљада осамсто педесет седам: вѡ лѣ|т|[ѡ] . ѿ . ѿ ѿ ѿ . (125v 2);

шест хиљада осамсто шездесет два: вѡ лѣ|т|[ѡ] . ѿ ѿ ѿ ѿ в . (142v 1/2).

Лигатуре

У Барањском препису Душановог законика потврђене су лигатурам обележене групе ак, лѣ, ѡт, рѣ, тв, тн, тѡ, тр и шт⁹². Осим наведених, у корпусу се среће и лигатурно

⁹⁰ Овде је словом обележен редни број.

⁹¹ За обележавање редног броја употребљена су слова.

⁹² Ирена Грицкат-Радуловић наводи да је у Барањском препису у лигатурама тв и тр коришћено угласто или заобљено *т*, као и да је у лигатури рѣ деформисано ѣ прислоњено на петљу слова *р* са десне стране (1997а: 90).

написан предлог кѣ. За коришћење лигатура приликом бележења група ѿт, рѣ, тѣ, тѿ, тр и шт знају и *Хиландарски медицински кодекс* (в. Јовић 2011: 82–83) и *Српска Александрида* (в. Јерковић 1983: 61–93).

Према речима Петра Ђорђевића, безвучни спој шт је у нашој писмености увек обележаван јединственим словом ѿ, уобичајеним већ у старословенским споменицима (1990: 187–188). Ђорђевић истиче да се прва права лигатура (р + ѣ) јавила у XIII веку, да се правом лигатуром сматра и ѿ, као и да је лигатура тѣ словенског, а лигатура тр грчког порекла (1990: 188).

Следи списак речи у којима се поменуте гласовне групе у проучаваном документу обележавају лигатурама⁹³:

л + к: ѿкѿ|нѣ| (125v 1);

в + ѣ : вѣ (125v 2, 142v 1/2);

л + ѣ: лѣ|т|[о] (142v 1/2);

ѿ + т⁹⁴;

р + ѣ: невѣрѣ (132v 12); прѣгѣ (132v 22); ѿбрѣтѣ (134г 4/5, 135v 21); втрѣ (134v 3); обрѣтѣ (146v 5/6); грѣдѣтъ (151v 1);

т + в: ѿ[л]р(ь)|с|тѣ ѿн (129v 5/6, 136г 1/2); ѿ[л]р(ь)|с|тѣ ѿн (130г 10/11); оубнство (137г 14); ем'ствѣ (137v 11); тѣрѣдн (142v 18/19);

т + н: паѣн (136г 4); ѿпнрѣн (134г 8);

т + ѿ: ѿѿѿ (129г 10);

т + р: отрѣцѣ|х| (134v 22); патрѣар'ховѣ (139v 22/140v 1); трѣгов'ци (140v 8/9); трѣгов'ца (140v 18/19);

ш + т⁹⁵.

Скраћенице

„Старословенска ортографска норма скраћивања сакралних и извесног броја профаних речи пренела се и у редакцијску писменост, па и у световне списе”

⁹³ Из техничких разлога лигатуром могу бити написане само групе ѿт и шт.

⁹⁴ Примери су већ наведени у одељку о графици.

⁹⁵ Све потврде ове лигатуре дате су у поглављу посвећеном графици.

(Ивић–Јерковић 2008а: 509). Барањски препис показује да су приликом писања скраћиване не само речи којима су означени религијски појмови већ и високофреквентне речи из домена профаног. У регистрованим скраћеницама уочили смо два основна облика титле – титлу у облику преломљеног лука (˘) и титлу извијеног облика (˘) (в. Ђорђевић 1990: 185)⁹⁶.

Примере скраћеница регистроване у Барањском препису разврстаћемо према азбучном реду⁹⁷:

БЛАГОВѢРАНЬ: БЛ҃ГОВѢр' НАГО (125v 1); БЛ҃ГОВѢр' НІНЦЬ (125v 11);

БЛАГОСЛОВИТИ: БЛ҃ВИВ' ШЕ (125v 19/20); БЛ҃ВЕ (125v 21); БЛ҃ВЕНІА (126r 5); БЛ҃ВЕНІЕ (127r 15); БЛ҃ВЕНЬ (129v 6); БЛ҃ВЫ (131v 3);

БОЖНИ: БЖІН (127v 21);

ВЛАДЫКА: ВЛ҃КѢ (132r 19); ВЛ҃КОУ (132r 22); ВЛ҃КА (132v 3);

ГЛАСЬ: ГЛ҃СЬ (134v 19);

ГОСПОДАРЬ: ГП҃РОУ (129r 6); ГП҃ДАРН (134v 11, 145r 2, 145r 3); ГП҃ДАРЬ (135v 6); ГП҃ДАРѢ (136r 15, 150v 19); ГП҃ДАРА (140r 10, 143r 20, 147r 11); ГП҃ДАРЬ (143r 6, 143r 22, 143v 2, 144v 10, 147v 13, 147v 17, 150v 6); ГП҃ДАРЕЦЬ (143r 13, 145r 2); ГП҃ДАРІЕ (145r 11); ГП҃ДАРОУ (150v 16)⁹⁸;

ГОСПОДИНЬ: ГН҃Ь (129r 12, 131r 12, 131r 19, 136r 21, 142v 17, 143r 11); ГН҃ОУ (142r 6); ГН҃Ь (142r 12);

ГОСПОДЬНЬ: ГН҃ІА (125v 3);

ГОСПОЖДА: ГП҃ЖА (131r 13); ГП҃ЖН (142v 4); ГП҃ЖОЦЬ (143r 14);

ДЬНЬ: ДН҃Ь (125v 4, 135r 12, 135r 13, 135r 15); ДН҃ІН (135r 9);

ДАСТЬ: ДА҃ (134v 3, 136r 20, 136v 1, 138v 2, 138v 2, 138v 7, 140r 12, 142v 11, 151v 13, 151v 16, 151v 17); ДА҃ (134v 19, 135v 7, 138r 12); ПРОДА҃ (140v 15);

⁹⁶ У једном броју случајева, облик титле изнад скраћенице било је тешко одредити, те је могуће да је избор симбола могао бити и другачији.

⁹⁷ Уврштени су и примери трећег лица једине презенте атематских глагола, у којима долази до скраћивања „дизањем слова с и испуштањем т и наредног вокала или *јера*” (Јерковић 1983: 81).

⁹⁸ У Барањском препису се јавља и наредно с „у облику лука окренутог нагоре” (Ђорђевић 1990: 186), али је разлика између оваквог наредног с и наредног с уобичајеног облика у појединим случајевима тешко уочљива.

доуховьникъ: дховникѣ (126г 1/2); дхов'ницѣхъ (127г 11); дхов'ници (127г 14, 127г 20); дхов'ничество (127г 16); дхов'никѣ (127г 21);

доуховьнь: дховномь (126г 7); дховн'нѣн (126г 8); дховно (126г 21); дхов'ною (126в 3); дхов'ноу (126в 17); дхов'номѣ (127в 1); дхов'но (128г 20); дхов'нѣмь (131в 5);

доуша: дшоу (130в 20); дшомь (148г 16);

епископъ: епкпы (127в 7, 129в 21); епка (127в 11); епкпъ (129г 22);

късть: ѿ (127в 12, 128г 14, 128г 22, 129г 20, 130в 9, 130в 15, 131в 18, 132г 2, 132в 17, 132в 19, 133г 4, 134в 1, 134в 2, 134в 3, 136г 1, 136г 21, 136в 7, 136в 22, 137в 17, 137в 19, 138г 18, 139в 15, 139в 15, 139в 17, 139в 18, 140г 1, 140г 8, 141г 10, 141г 16, 141г 21, 141в 17, 143г 7, 143г 11, 143в 19, 144г 1, 145г 12, 145г 18, 145г 22, 145в 10, 145в 18, 145в 21, 146г 8, 146г 13, 147в 9, 147в 15, 148г 15, 150в 14, 150в 20, 151г 16); ѿ (129в 6, 130г 21, 136г 2, 136г 21, 139в 13, 139в 17, 139в 21, 142г 14, 149в 21);

кръстити: крѣти (127г 3); крѣти (127г 4);

лѣто: лѣ (125в 2, 142в 1/2⁹⁹);

люднѣ: лѣдѣ (130г 5);

матерь: мѣрѣ (137в 9);

мѣсець: мѣца (125в 4);

многость: мѣть (136г 20); мѣть (137г 1); мѣти (140г 13, 150г 12);

многостьникъ: мѣтника (134г 12); мѣтникѣ (134г 13);

многостьнь: мѣтноу (134г 11); мѣтныѣ (136в 19); мѣтнѣ (140г 11);

мноловати: помлоую (145г 14);

нѣсть: нѣ (129г 7, 130в 12, 131г 12, 133в 4, 133в 7, 133в 9, 134г 8, 134г 14, 134в 6, 135в 9, 135в 13, 137г 5, 137г 13, 138в 8, 138в 21, 139в 3, 140в 12, 141г 1, 142в 16, 143г 5, 143в 1, 144в 3, 146г 19, 146в 18); нѣ (129в 6, 131г 19, 134в 17, 134в 21, 141в 7);

отць: ѿць (ген. мн.) (126в 11, 126в 22); ѿць (ном. јд.) (132в 14, 135г 20); ѿца (акуз. јд.) (137в 8); ѿць (ген. мн.) (138в 18);

⁹⁹ У овом случају изнад надредног слова *m* написана је и титла.

прѣвоскештень: прѣвосцѣн'ныи (125v 7);

сынъ: снѣ (131v 17, 131v 22, 135v 4); снѧ (132r 2, 132v 14); снѡк' (135r 20);

свѣтитель: свѣтѣлкѣ (126r 19); свѣлкѣ (127r 12); свѣль (131r 20, 131v 3, 131v 4); свѣлю (131v 2); свѣла (132r 16, 137v 5);

свѣтъ: свѣтъ (126v 11); свѣтъ (126v 22, 128r 10, 138v 17); свѣто (136r 19, 146v 2); свѣти (145r 21); свѣто (146r 14);

християнинъ: хрѣтіань (126r 20, 146r 22); хрѣтіанѣ (126v 5); хрѣтіанѣ (126v 14); хрѣтіанна (126v 20/21, 129r 1); хрѣтіан'къ (127r 2); хрѣтіанѣ (127r 8);

християнство: хрѣтіанствѣ (125v 15); хрѣтіан'ство (125v 16, 126v 7, 126v 9, 127r 3); хрѣтіанство (125v 17/18); хрѣтіан'ствѣ (126v 18/19);

царь: цѣрѧ (125v 1, 133v 10, 134r 16); цѣремь (125v 11, 143r 13/14); цѣрь (129r 8, 129r 12, 131r 12, 131r 19, 132r 1, 136r 21, 141r 19, 142v 17, 143r 8, 145r 22, 146v 8, 147r 13, 148r 4, 148r 5, 149v 21, 151v 18); цѣрьь (ген. мн.) (130v 19); цѣрь (131v 20, 142r 5, 142v 12); цѣри (133v 9); цѣроу (136r 15, 136v 10, 144v 11, 148r 4); цѣрь (138v 13, 142v 12); цѣрь (134v 5, 139r 6, 142r 12, 143r 1, 143r 11, 143v 6, 143v 19, 145r 19, 145v 18, 150r 6, 150r 10); цѣра (139r 9, 140r 20, 141r 22, 142r 5, 151v 3);

царевъ: цѣревъ (132v 9, 135r 11, 136r 20); цѣревоу (134r 5, 140r 4, 140r 11, 145v 10, 147v 15, 150r 21); цѣревъ (134r 19); цѣревѣ (134v 12/13, 136v 10, 136v 20, 139v 2, 140r 15, 140r 22, 140v 10, 141v 16, 151v 15); цѣревѣхъ (139r 2); цѣреке (139r 3, 142r 19, 143r 5, 145v 8, 145v 14, 147r 4, 148v 11, 151r 12); цѣревь (139r 5, 139v 13, 140v 12, 143r 21, 144r 1, 144r 14, 145v 16, 150v 1); цѣревь (139v 12/13); цѣревоу (139v 20); цѣрева (142v 2, 142v 8, 143r 18, 145v 5, 146r 14, 147r 9); цѣревн (142v 14, 151v 19/20); цѣревѣмь (142v 15); цѣревелин (143r 16); цѣревѣ (143v 10); цѣревн (144r 20, 145v 9, 151v 4); цѣревы (147r 12); цѣревѣмн (148v 6); цѣреке (150v 22); цѣрев' (149r 16); цѣревѣ (150r 1); цѣрево (152r 3);

царица: цѣрѣа (131r 13, 143v 7, 151v 18); цѣрѣн (142v 4); цѣрѣомь (143r 14);

царство: цѣртѣа мн (125v 12, 129r 15, 129v 5/6, 130r 6/7, 131r 9, 136r 1/2, 136v 9); цѣртѣо мн (128r 4, 130r 10/11, 130v 15); цѣртѣо (129r 16);

царскн: цѣркыне (129r 17); цѣркы (130r 14); цѣркѡмь (134r 15); цѣркѡн (138v 10); цѣрѣн (142v 19); цѣркѡ (143v 5, 144r 22); цѣркѡско (145v 20/21); цѣрко (150r 9);

црѣкѣва: црѣкѣе (126r 5, 126r 16, 126r 19, 128v 7); црѣкѣвн (126r 12, 126r 15, 130r 11, 131r 18, 131r 21, 131v 5, 134r 10, 146r 8); црѣкѣвн (126v 12, 128r 5, 129r 14, 129r 17, 150v 13); црѣкѣва (127r 22, 129v 17); црѣкѣвь (127v 5, 131r 22, 131v 7, 131v 8, 133v 8); црѣкѣе (127v 19, 130r 4); црѣкѣѣ (128r 11, 129r 19); црѣкѣвѣмь (129r 7, 130v 1, 136v 11); црѣкѣвѣмн (129r 11); црѣкѣвн (129r 18); црѣкѣвомь (130r 2, 131v 8); црѣкѣвѣ (130r 2); црѣкѣвь (130v 20, 141v 4); црѣкѣвѣѣ (143r 15); црѣкѣва (143v 7, 145v 6);

црѣкѣвѣннѣкѣ: црѣкѣвѣннѣкѣ (125v 9);

црѣкѣвѣннѣ: црѣкѣвѣннѣмь (127r 19); црѣкѣвѣннѣ* (127v 3); црѣкѣвѣннѣн (128r 21, 129r 10, 129v 11, 139v 14); црѣкѣвѣннѣѣ (129r 3); црѣкѣвѣннѣѣѣ (129r 5); црѣкѣвѣннѣна (129v 12, 130r 5, 147r 9); црѣкѣвѣннѣнѣ (129v 12); црѣкѣвѣннѣнѣ (129v 13); црѣкѣвѣннѣннѣ (129v 19); црѣкѣвѣннѣннѣ (130r 5); црѣкѣвѣннѣннѣхѣ (134r 9); црѣкѣвѣннѣмь (134r 15, 139v 19); црѣкѣвѣннѣ (136r 2); црѣкѣвѣннѣнога (136v 3); црѣкѣвѣннѣнѣ (136v 10/11); црѣкѣвѣннѣѣѣ (145r 20); црѣкѣвѣннѣмь (151r 5); црѣкѣвѣннѣмь (151r 9);

црѣкѣвѣкѣ: црѣкѣкѣ (126r 8, 145v 7); црѣкѣцн (127v 20); црѣкѣка (129v 3, 130r 3, 138r 11); црѣкѣка (129v 22); црѣкѣкѣѣ (132v 5, 138r 3); црѣкѣка (138r 10, 139v 16); црѣкѣкѣ (138r 15); црѣкѣцн (138v 15, 148r 15); црѣкѣкѣ (139v 11, 139v 13, 140v 2, 143v 9); црѣкѣкѣ (140r 7); црѣкѣкоу (142v 6); црѣкѣка (143v 4, 143v 6, 143v 10, 143v 14).

Надредна слова

Барањски препис наставља праксу „да се сугласничка, ређе вокалска слова, дижу над ред и ван скраћеница” (Ивић–Јерковић 2008а: 535). До натписивања слова у Барањском препису, као и у другим споменицима средњовековне писмености¹⁰⁰, најчешће је долазило у следећим ситуацијама: „слово између два иста вокала¹⁰¹ (при чему се пише само један вокал), сугласничко слово из сугласничке групе, сугласничко слово са краја речи и наредно писање слова на крају реда” (Јовић 2011: 95)¹⁰².

Једини вокали написани изнад реда у Барањском препису јесу вокали *ѣ* и *ѣ*, потврђени малим бројем примера.

Од сугласника се као наредна слова у овом документу појављују: *в*, *г*, *д*, *к*, *л*, *м*, *н*, *п*, *р*, *с*, *т*, *х*, *ц*, *ѣ*.

¹⁰⁰ Употреба надредних слова потврђена је у српским повељама и писмима XII и XIII века (в. Ивић–Јерковић 2008а: 535–542), *Дечанским хрисовуљама* (в. Ивић–Јерковић 2008б: 703–705), *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 95–101) и *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 85–92).

¹⁰¹ Вера Јерковић овакве примере посматра као посебан тип скраћеног писања речи (1983: 81).

¹⁰² Примери са надредним словом који се налазе на крају реда биће подвучени.

Највише је потврда надредног *д*, надредног *м*, надредног *т* и надредног *х*. Као и у повељама и писмима из XII и XIII века, надредно *д* среће се најчешће у групама *жд*, *зд* и *здр*, у предлозима *над*, *пред* и *под*, док су надредна слова *м* и *х* најчешћа на крају речи, у падежним наставцима (в. Ивић–Јерковић 2008а: 535).

Надредно слово *В*

Написано са титлом, слово *в* натписано је само једном, и то у сугласничкој групи *ств*:

хрѣтан' стѡ (126v 18/19).

Надредно слово *Г*

Једина реч са надредним словом *г* је реч пореклом из грчком језика, а у њој се *г* налази између два вокала *о*. Пише се са титлом:

лѡѡгѣтѣ (142r 14).

Надредно слово *Д*

Слово *д*, које се без титле почело натписивати још у XII веку, често је и у Барањском препису.

Јавља се:

а) између два иста вокала: ѡблѡю (128r 5); ѡблѡ (129r 11, 131v 4); нѣлкѣ (133r 9, 135r 9); грѣ (133v 11, 142v 11, 151v 18); вноногрѡ (136r 6/7)¹⁰³; грѡ (139r 18, 141r 11, 141r 17)¹⁰⁴; прѣль (141r 16); ѡшѣ (144r 6); прѣлоу (144v 3); влѡл'ци (145r 1); влѡльць (147v 17); бѡѣ (148r 5, 148v 22); бѣ (148v 20);

б) у сугласничкој групи: прѡѣныкъ (125v 3); пѡлагю (129r 18); прѡѡмь (129v 8); пѡложити (131r 21, 133v 8); пѡложивь (131v 6/7); пѡложн (133v 9); лѡскн (134v 15); оѡѣанѡ (138v 21); нѣѡва (139r 14/15); прѡѣ (143r 19); ѡпрѡѡванѣ (145r 18, 145v 3/4, 149r 1); прѡѡѣ (150r 17); пѡѡѡѡхъ (150r 21); пѡѡложити (150v 13); всѣѡ (151r 12);

у групи *жд*: нѣѣнѣ (127r 21); нѣѣноу (128v 3); вѡѡѡу (128v 20, 134v 14, 146v 9, 151v 6); гпѡѡ (131r 13); такоѡѣ (133v 21, 139v 21, 143v 13, 144v 15); нѣѣѣѣ (137v 11, 138r

¹⁰³ У питању је генитив јединине.

¹⁰⁴ Ради се о облику генитива јединине.

22, 150r 5, 150r 8); *прѡвожѣннѣ* (138r 10); *тѣжѡу* (138r 12); *ѡсвѣѣннѣ* (141r 21/22)¹⁰⁵; *гпѣжнѣ* (142v 4); *гпѣжѡмь* (143r 14); *тоуѣга* (143v 4); *тѣмѣ* (143v 15); *мѣжѡу* (147v 1);

в) на крају речи: *кѣ* (129r 7); *пѣ* (129r 18, 130v 20, 131r 21, 131v 7, 133v 8, 138r 3); *пѣѣ* (129v 20, 129v 21, 130r 1, 134v 9, 134v 11, 134v 13, 137v 15, 137v 18, 138r 7, 138r 8, 139r 3, 140r 20, 145v 19, 148v 5, 149r 2, 151r 4, 151r 5, 151r 8, 151r 9, 151r 13, 151v 3, 151v 5, 152r 4); *внѡгрѣ* (136r 6/7)¹⁰⁶; *нѣ* (145r 12, 147r 10); *нѣпѣѣ* (146v 18); *сѡѣ* (149r 6);

г) у осталим случајевима: *лѣ* (130r 5); *влѣкѣ* (132r 19); *влѣкоу* (132r 22); *влѣка* (132v 3).

Надредно слово *E*

Нађена је само једна потврда надредног *e*, изнад којег је написана и титла:

ѣре (128v 18).

Надредно слово *K*

Долази са титлом, на крају речи којом се и завршава ред:

рѣботнѣ (150v 14).

Надредно слово *L*

Јавља се само у раставном везнику *или*. У овом положају између два иста вокала писано је увек са титлом:

нѣ (130v 19, 140r 17, 141r 11, 142v 4, 144v 22, 147v 22).

Надредно слово *M*

У Барањском препису надредно *m* писало се искључиво без титле и готово увек на крају речи. Примери који следе подељени су у две групе: у првој су они у којима је *m* написано само изнад једног слова (најчешће је то *омега*), а у другој они у којима је надредно *m* продужено, те се стиче утисак да су њиме (делимично или у потпуности) обухваћена два слова у реду¹⁰⁷:

патрѣар'хѡ (125v 8); *іѡаннѣ* (125v 8); *ѡбразѡ* (125v 17, 143v 15, 144v 4, 145r 5); *дѡ* (127v 21); *лѣкѡ* (132v 5, 138r 3); *кннѣ* (133r 12); *свѣннѡ* (133r 12); *влѣхѡ* (136r 13);

¹⁰⁵ Део речи након вокала *e* пренет је у следећи ред: *ѡсвѣѣннѣ*.

¹⁰⁶ Реч је о облику акузатива једнине.

¹⁰⁷ У таквим случајевима *m* ће се бележити изнад другог слова.

арбанасѡ (136г 13/14); чєсѡ (138v 21/22); снлѡ (140v 5); градовѡ (142v 15); коѡ (148г 6); град
скѡ (151г 8);

прѣсѣн'ныѡ (125v 7); стефанѡ (125v 11); потѡ (126г 18, 126v 3, 133г 9, 143v 1, 146v
10, 148v 4/5); всѣ (128г 7, 141г 6, 148г 13); сѡдѡ (129v 7, 136г 18); сѡ ! (130г 1); прнставѡ
(133г 3); пожеѡ (133v 1); законѡ (133v 14/15); єднѡ (135г 2); меропхѡ (135г 8); хлѣвѡ (135г
21); селѡ (135v 16); нахвалнцѡ (136г 10, 137г 13); кѡплѡ (140v 17); властєлѡ (142v 5, 146г
15); меропхѡ (143г 4); црѣкѡ (143г 15); сѡдѡ (145г 16); сѡвѡ (147г 2, 150v 4); дрѣжавѡ
(147г 3); жѡпѡ (147г 10); владал'цѣ (151г 8); двор'скѡ (151г 10); тѡ (151v 12).

Можда би се у овој другој групи примера могло говорити о надредном *м* које се писало развучено, што је била пракса од XIV века (в. Ђорђевић 1990: 187).

Посведочено је и неколико случајева са натписаним словом *м* (из падежног наставка) и обележеним полугласником:

дѣлѡѡ (131v 5); волѡѡ (140v 16); потѡѡ (149v 15); стражѡѡ (148г 10).

Према речима Ирене Грицкат-Радуловић, овде се претпоследње слово у речи спаја са последњим „помоћу карактеристичног издигнутог лука, или надвученог почетка полугласничког знака, често пресеченог кратком цртицом” (1997а: 90).

Надредно слово *Н*

Нађене су потврде надредног *н* са титлом и без ње.

Надредно *н* написано са титлом долази на крају речи, као и при удвајању слова¹⁰⁸:

нндѣктѡѡ (125v 2); ѡзн (143г 2)¹⁰⁹; закѡѡ (146г 20);

блщнн^ѡ оу (150v 9).

Надредно *н* без титле јавља се само једном, на крају речи:

закѡѡ (143г 6).

¹⁰⁸ Како не постоји одговарајући симбол у фонту који смо користили, употребићемо надредно слово *н* са титлом.

¹⁰⁹ Део речи после надредног *н* пренет је у наредни ред: ѡ-зн.

Надредно слово *П*

Надредно слово *n*, написано са титлом, посведечено је само у једном примеру, и то на крају речи:

пѿ̄ (133v 21).

Надредно слово *P*

Јавља се само једном, а написано је окренуто, са титлом:

пѣ̄рѣ (127v 4).

Надредно слово *C*

Надредно слово *c* долази увек са титлом, која се „по правилу није изостављала” (Ђорђевић 1990: 186). Потврђени су случајеви са надредним *c* у сугласничкој групи и на крају речи:

крѣ̄н (127r 3, 127r 4);

чѣ̄ (134r 22, 142v 11, 147r 18).

Надредно слово *T*

Надредно слово *t*, које има специфичан облик, са скраћеним стаблом (в. Ђорђевић 1990: 186), најчешће је у предлогу, односно префиксу отъ(-), о чему је већ било речи у одељку о графици.

Слово *t* се још натписивало у српскословенским облицима трећег лица презента, дакле, на крају речи:

вѣдѣ̄ (131v 3, 140r 13); соѿ̄ (132v 15); грѣдоѿ̄ (147r 18, 151v 4); пншоѿ̄ (148v 12); пншѣ̄ (148v 14)¹¹⁰.

Једном се среће надредно слово *t* које стоји између два иста вокала, у облику инфинитива глагола:

говорѣ̄ (148r 22).

Изолован је пример употребе надредног *t* без титле изнад графеме *т*:

¹¹⁰ У већини наведених примера ширина надредног слова *t* била је готово једнака ширини двају последњих слова у реду.

(147r 4/5); коѣ (147r 12); поутѣ (147r 14); стражаѣ (147r 22); гостѣ (147v 20); златарѣ (149v 18); жвпѣ (149v 18/19); црѣкѣ (150r 1); оубогыѣ (151r 18).

Потврђена је и употреба надредног *x* између два иста вокала:

прѣди (140v 15)¹¹².

Слово *x* натписано је и у грецизму патриѣ (129r 12, 131r 20), као и у показним заменицама испред партикуле:

ѣзи (125v 21); гѣзи (146v 8).

Надредно слово *Ц*

Среће се само једном, написано са титлом, у речи са скраћено написаним суфиксом -ѣцъ:

повѣгль (144r 13).

Надредно слово *Ч*

Осим у примеру вѣщѣнъ (146v 15), пише се увек са титлом. Јавља се:

а) између два иста вокала: ѣ (130v 6, 134r 6, 134r 12, 134r 22, 137r 8, 140r 16, 150r 6); ѣтъ (136r 21); вѣри (132v 21, 134v 2, 134v 3); вѣри (142r 9); ѣно (147v 9);

б) на крају речи: ѣ (149r 17); капѣ (149v 10).

Према речима Петра Ђорђића, надметнуто *ч* се, углавном у глаголском облику ѣче, употребљава још у нашим најстаријим споменицима (1990: 186).

Осим наведених, у Барањском препису регистровани смо и један пример са групом сачињеном од сугласника и полугласника изнад реда:

закѣ (125v 1)¹¹³.

Три пута се изнад реда јавља цео слог, који је вероватно натписан касније, након што је увиђено да је грешком дошло до његовог испуштања:

ѣде (134v 16); ѣ (134v 18); ѣль (137r 2)¹¹⁴.

¹¹² У следећи ред пренет је део речи после надредног слова: прѣ-ди.

¹¹³ У оригиналном тексту титле нису написане. Овде их наводимо из техничких разлога.

¹¹⁴ Претходна напомена односи се и на дате примере.

Интерпункција

Новији систем интерпункције, који се, према речима Олге Недељковић, појавио у XIV веку под утицајем грчког правописа (1975: 245), присутан је и у Барањском препису Душановог законика¹¹⁵. Наиме, Петар Ђорђевић истиче да се у српским документима до средине XIV века писала само тачка, и то у средини између двеју линија реда, као и да је, упоредо са почетком употребе запете, дошло до спуштања тачке на доњу линију реда (1990: 183).

Поред тачке у средини између двеју линија реда (в. Ђорђевић 1990: 183), која је одлика старије интерпункције, у анализираном документу јављају се још: тачка на доњој линији реда, запета, водоравна црта, три тачке са водоравном цртом и четири тачке.

Једном тачком и зарезом одвајане су мање или веће групе речи које нису морале сачињавати реченицу (в. Ђорђевић 1990: 183). Три тачке са водоравном цртом¹¹⁶ и четири тачке коришћене су „на крају мањих или већих садржајних целина” (Ђорђевић 1990: 183).

У наставку наводимо само неке од случајева са употребљеним знацима интерпункције у Барањском препису:

тачка (на средини реда): калогѣрь кон свръже расе. да се дръжи оу тъмници · докле се обратн опеть в послушанїе, и да се педеп'са ·~ (128v 10/13); и властеле и нны людїе · кон ндаю цр(ь)квн башинн 'нѣ оу свон|х| башинна|х|. (131r 17/19); хрнсовзлн ц(а)реви · що соу оучнїени градов|м| ц(а)ревь|мь · що нль пише, да нль нѣ|с|(ть) вольнь потворнти, ни г[о]|с|[поди]нь ц(а)рь. ни ннь кто. да соу хрнсовзлн тврди ц[а]р(ь)|с|цїн·~ (142v 14/19);

тачка (на доњој линији реда): сїн же закон'ныкъ поставляемо. ѿ православнога събора нашего. (125v 5/7); срота коудел'ница. да кѣтъ свободна. такожд|е| тако и по|п|(ь)·~ (133v 20/21); и кто зло вчинн. братъ или с(ы)нь. или роднїль. кон св оу едном кзкїе. все да плати г[о]|с|подарь коукн. или да да|с|(ть) кон е зло вчинїиль ·~ (135v 3/7);

запета: и с(ве)тнелїе, да не проклннаю хр[н]|с|тїань, за сьгрѣшенїе д(оу)ховно. (126r 19/21); и кто прода хр[н]|с|тїанїна оу иновѣр'ноу вѣроу. да се ѡсѣче, и кзыкь оурѣже ·~ (129r 1/3);

¹¹⁵ О наведеној правописној црти било је речи у раду „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021: 128).

¹¹⁶ Овај интерпункцијски знак писан је и иза наслова чланова Душановог законика. У највећем броју случајева на водоравној црти видљиве су три тачке (на почетку, на средини и на крају црте).

кто се нанде соудїю ѿсрамотнѣ'. ако боуде властелннѣ, да мѣ се в'се ѡзѣме. ако ли селѡ, да се распе и плѣни ✧ (139v 7/10);

водоравна црта: ѿ хр[н]|с|т|іаньствѣ. законъ – (125v 9); и да ꙗ|с|(ть) капа попов'ска свободна – ако ли вѣкѣ ѡзѣме ѿ тежи земли. (130г 21/22); ѿ властелѣ|х| ѡмр'шїн|х| – (130v 4);

три тачке са водоравном цртом различитог облика: наипрѣво за хр[н]|с|т|іан'ство. снм'зи ѡбразѡ|м| да се ѡчїстї хр[н]|с|т|іаньство:~ (125v 16/18); ѿ епїскопѣхъ :- (127v 6); да мѣ се ѡзѣме попов'ство (128v 22);

четири тачке: властеле и прочїи людїе. да се не женѣ не б(лаго)|с|л(о)внѣ'ше се оу своего ар'хїереа. или оу те|х|зи да се б(лаго)|с|л(о)вѣ, коѣ сѣ поставили изъбравшїи д(оу)ховникѣ, архїеренїе ✧ (125v 18/126г 2); и калѡгїрїе да не жнвоу, нз'внѣ мѡнастира ✧ (128v 14/15); себрова събора да нѣ|с|(ть). кто ли се ѡбрѣте събор'никъ. да моу се ѡшн оурѣжоу. и да се ѡсмаде поведѣтїе ✧ (135v 9/12).

Закључне напомене о правопису

Рекло би се да је правопис Барањског преписа Душановог законика претежно етимолошки, будући да обележавање гласовних промена (једначења сугласника по звучности и једначења сугласника по месту творбе) у различитим категоријама (на споју предлога и акценатске речи, на споју префикса и основе речи, на споју основе речи и суфикса) углавном изостаје. Такође, у корпусу је број потврда са упрошћеним сугласничким групама мањи од оних у којима до ове промене није дошло.

Што се правописа краја реда тиче, готово доследно је (са само једним изузетком) испоштована традиција писања вокала на крају речи, као и традиција да део речи у следећем реду не почиње полугласничким знаком.

Анализирани препис Душановог законика је осталим српским средњовековним документима сродан по удвајању слова *н*, првенствено у придевима и облицима партиципа претерита пасива. С друге стране, удвојено писање вокала *а* представља изолован случај.

Задржао се стари начин означавања бројева словима са бројном вредности. Над словима се редовно бележила титла, а најчешће су испред и иза њих стајали и знаци интерпункције (тачка, односно запета).

Сем уобичајених лигатура ѿ, рѣ, тѣ, тѡ, тр, ц у Барањском препису Душановог законика уз помоћ лигатура писане су и групе ак, лѣ, тн, као и предлог вѣ.

Речи које припадају како домену сакралног, тако и домену профаног, скраћивале су се на два начина: уз помоћ титле у облику преломљеног лука и титле извијеног облика, односно подизањем слова (писаних са титлом или без ње) изнад реда. По бројности потврда издвајају се наредна слова *д*, *м* и *х*.

Барањски препис одликује се употребом новијег система интерункције са тачком на доњој линији реда и запетом, мада се спорадично употребљава тачка у средини између двеју линија реда, обележје старијег интерпункцијског система.

IV НАДРЕДНИ ЗНАЦИ

У овом поглављу бавићемо се обележавањем надредних знакова у Барањском препису, с тим што је највећа пажња посвећена бележењу спирита и акцената. Према речима Ирене Грицкат, фреквенција спирита и акценатских (прозодијских) знакова једна је од одлика ресавске редакције (1978: 117), посведочена и у Барањском препису. У овом документу спирити и акценти су „доста правилно обликовани, и има их углавном на свакој речи по један или два; неке су речи неакцентоване” (Грицкат 1978: 138). Анализом Барањског преписа утврдили смо да ипак има непрецизно и недовољно јасно обележених знакова, што је, уз чињеницу да је рукопис писан мастилом које је „на неким местима мало избледело” (Стефановић 1997: 85), умногоме отежало распознавање њиховог облика¹¹⁷. Да су овакви проблеми уобичајени при проучавању српских средњовековних рукописа потврђују и Павле Ивић и Вера Јерковић, који у вези са ћирилским повељама из XII и XIII века истичу да „графичка слика надредних знакова варира уз широку скалу постепених прелаза од једног типа до другог, што се у штампи, наравно, не може репродуковати, и што нам је често давало повода да се колебамо пре него што смо се одлучили за један или други знак” (2008а: 549).

Узевши у обзир наведене проблеме, одлучили смо да се у овом поглављу задржимо првенствено на опису спирита и акцената забележених у Барањском препису Душановог законика. Напомињемо и да због честих колебања при одређивању облика надредних знакова нећемо наводити све знакове који су написани у једној речи, већ ћемо их у оквиру одговарајућих одељака тумачити појединачно.

СПИРИТИ

Спирити, који су се у грчким средњовековним текстовима користили на вокалском почетку речи, у словенским текстовима су „уз губитак фонетског значења, остали као помоћно средство за раздвајање речи у континуираноме тексту, а убрзо су почели да се употребљавају и у другим функцијама, као квачице или тачке за ознаку јотовања, такођер изнад тзв. ј-лигатура и над вокалима у поствокалском положају” (Недељковић 1975: 245). Павле Ивић напомиње и да спирит „у старосрпској

¹¹⁷ Напомињемо да речи са неизразито написаним акцентима нису навођене у овом одељку.

писмености нема гласовне вредности, као што је нема ни у новогрчком графичком систему, из којег је преузет” (1989: 17).

У Барањском препису је потврђена употреба (положеног) *spiritusa lenisa*, самостално и у комбинацији са оксијом¹¹⁸, док је употреба *spiritusa aspera* претпостављена.

Spiritus lenis

Spiritus lenis се у Барањском препису често бележио. Поред основног облика (´), у грађи је регистрован и положени *spiritus lenis* (^), који умногоме подсећа на периспомени (в. Лутовац Казновац 2019: 104). У многим случајевима је пак спирит написан тако да је тешко тачно одредити да ли се ради о положеном или вертикалном облику.

Као што је већ поменуто, традиционално место овог знака је вокал или лигатура на почетку речи (в. Поломац 2016а: 133):

ѣчннн (126r 3, 133r 22); ѡко (126v 1, 127v 13, 129r 9, 137r 8, 137v 17, 139v 8, 140r 16, 141v 7); ѣзлюкы (127r 2); ѣмѣ (127r 10); ѣлн (127v 10, 132r 16, 135v 18, 137v 9); ѣнѣмѣ (128r 6); ѡбратн (128v 12); ѣще (129v 7); ѣгѣмѣнн (129v 22); ѣмѣ (130r 4); ѣны (131r 17); ѣнорѣн (131v 4); ѣрѣже (132v 3); ѣнн (135v 2); ѣчннѣнѣлѣ (135v 7); ѡрбанасѡ|м| (136r 13/14); ѡрбанасѣхѣ (136v 12/13); ѡправе (137r 2/3); ѡпаданѣа (137r 4); ѡвѣ (137v 3); ѡврѣте (138r 14); ѡце (140v 18); ѣсправннн (151r 21/22);

ѣд’нѣ (138v 9);

ѣсправн (126r 15); ѣп[н]|с|к[о]пы (127v 7); ѡко (128v 20, 137v 2, 146v 12, 147r 16); ѣзмѣ (127r 4, 128v 22, 133r 19, 135r 18, 139r 12, 144r 2, 146v 8); ѣвозы (129r 19); ѣрѣ (129v 2); ѣмр’шѣн|х| (130v 22); ѡтрокѣ (131v 10); ѣмре (131v 19); ѡрѣжѣ (131v 20); ѣлн (132r 4, 132r 16, 137v 9, 141v 5); ѣчннн (133r 15, 145v 11); ѣна (133r 19); ѣтрѣ (134v 3); ѣрѣбота (135r 16); ѡврѣте (135v 10, 135v 21); ѣшн (135v 11); ѣщѣ (136v 4); ѣвнѣ (137r 21); ѣвнѣ (137v 7); ѣжегѣ (138r 19); ѣтеѣ (139v 20); ѣма (143r 3); ѣчнннннн (143r 7); ѣемчн (143r 21); ѡвнчѣнѣа (145r 17); ѣзнмаю (145r 19/20); ѡногозн (146v 6/7); ѡправннн (146v 7/8); ѣзгоѣвннн (148r 16/17); ѣзговоре (149r 17).

¹¹⁸ Ирена Грицкат је уочила употребу ” и ~ над почетним вокалима и употребу ’ над крајњим вокалима једносложних речи (1978: 138).

Spiritus lenis бележио се и изнад вокала и лигатура у поствокалском положају, како у средини, тако и на крају речи:

а) медијална позиција: *хр[н]||ц||т|і|а|ньствѣ* (125v 15); *ар'хїєрею* (126г 10); *нехотѣніємь* (126г 14); *хр[н]||ц|тїа|нь* (126г 20, 126v 5, 146г 22); *хр[н]||ц|тїа|н'ство* (126v 9, 127г 3); *хр[н]||ц|тїа|н'ств|в|ω* (126v 18/19); *хр[н]||ц|тїа|н|нна* (126v 20/21); *хр[н]||ц|тїа|н'кв* (127г 2); *хр[н]||ц|тїа|нѣ|х|* (127г 8); *патрїа|р|х|ь* (129г 12, 131г 20); *наїде* (130г 12); *пронїа|р'ске* (133v 6); *коїно* (134v 6/7); *патрїа|р'ховь* (139v 22/140г 1); *соудїа|мн* (148v 5/6);

людаѣ|х| (129г 3); *третїї|га* (131г 6);

ар'хїєреї (125v 9); *країщ'ннцн* (132v 7); *тоїзн* (134г 12/13); *своїмн* (134v 11); *пронїа|рв* (135г 10); *ωноїзн* (135v 22); *соудїа|хь* (139v 1); *коїмь* (143v 19); *сєбрдїа|мь* (146г 18); *тоїзѣ* (146v 5); *тайно* (150г 4);

прѣї|мь (134v 15);

б) финална позиција: *възнесенїа* (125v 3); *ар'хїєреї* (125v 9); *сложенїа* (125v 14); *ар'хїєреа* (125v 20); *вѣнчанїа* (126г 4); *в(лаго)|ц|л(о)венїа* (126г 5); *оупрошенїа* (126г 5); *повнновенїє* (126г 9); *послвшанїє* (126г 9/10); *повѣленїа* (126г 17); *кої* (128г 14, 128г 22, 128v 4, 128v 10, 128v 16, 129v 14, 130г 19, 132г 5, 135v 7, 140г 6, 147v 10, 150v 1); *людїє* (129v 19); *чнїєн* (131v 3); *велїа* (131v 21); *свдїа* (134v 5); *ωбої* (136v 4); *ωної* (138v 3); *нзданїї* (139г 13); *хотѣнїа* (139v 9); *квплиєнїи* (141v 14); *гравленїє* (144г 15); *ωправ|д|анїє* (145v 3/4); *соудїа* (145v 10, 145v 15, 149г 9); *кої* (146v 3); *кїєфалїє* (147г 12); *кїєфалїа* (148г 18); *кωї* (149г 16); *всакыї* (151v 12); *нної* (151v 15);

ωбла|д|[а]ю (128г 5); *нзымаю* (128v 18); *работаю* (130г 11, 135г 15); *коїа* (132г 6); *плакїаю* (135г 5); *с(вєтн)т(є)лїа* (137v 5); *внїє* (137v 7); *ωбрѣтаю* (138г 1); *ωглѣдавїю* (151г 17);

мнтрополнтїє (127v 7); *тої* (128v 20); *архїєреї* (130v 6); *кої* (131г 17, 135г 1, 136г 9); *єдної* (135v 5); *свдїє* (139г 4); *град'скаї* (141г 10); *соудїа* (143г 21); *ωблнченїа* (145г 17); *платнк'шеї* (146v 15); *тогаї* (147v 13); *ωпърчїа* (148г 22); *соудїє* (148v 12, 149г 2); *златарїє* (150г 1); *ωнаї* (150г 12); *ннвїє* (150v 21);

проклннаю (126г 20); *двєю* (130г 2); *метохїю* (130г 12/13); *свою* (130г 17, 131v 7); *ар'хїєрею* (130v 5/6); *людїє* (131г 17); *нмаю* (131г 18, 131v 11, 131v 14); *даїє* (131v 20); *познваю* (133г 11); *плакїаю* (135г 3, 147г 7); *работаю* (135г 9); *вышєрє|ч|[є]н'ноїє* (146v 15); *ннкоїє* (147г 1/2); *взнмаю* (147г 5); *кою* (147г 6); *ωбрѣтаю* (147г 8); *прѣдаваю* (148г 13); *оузнмаю* (152г 11).

По бележењу *spiritusa lenisa* изнад вокала и лигатура у поствокалском положају Барањски препис је сличан повељама из XII и XIII века (в. Ивић–Јерковић 2008а: 544–546), повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 133), писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 104) и *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 97).

Регистровано је и неколико примера са спиритом изнад вокала, тј. лигатуре у постконсонантском положају:

нѣктѡ (133v 18/19);

волѡвь (133r 5);

лѡво (133r 7, 145v 2).

О бележењу *spiritusa lenisa* у једносложним речима сведоче следећи примери:

ѣ (125v 10, 127r 5, 127v 5, 129r 19, 134r 6, 134r 15, 138r 6); ѧ (130r 18); свѡѣ (133v 14); ѣц (133v 15); ѡ (135v 8); нѡ (135v 15); ѡѡѣ (136r 22); воѡѣ (137r 19); оѡѣ (142r 22).

У једном броју једносложних речи налази се знак који обликом одговара положеном *spiritusu lenisu*, односно периспомени¹¹⁹:

ѣ (128v 3, 133v 15, 134r 22, 136r 11, 136r 14, 137r 11, 137v 18, 138v 19, 146r 4); ѧ (128v 12, 134r 13, 137r 21, 139v 20, 144r 21, 144v 22, 146v 6, 149r 3, 149r 17, 150v 12, 151v 14); ѧ (136v 5, 140v 3); ѡњѣ (136v 5, 140r 9).

Употреба (положеног) *spiritusa lenisa* са оксијом

Барањски препис је досад испитаним српским средњовековним документима близак по употреби (положеног) *spiritusa lenisa* удруженог са оксијом (в. Јерковић 1983: 97, Јовић 2011: 102; Поломац 2016б: 134). Честа употреба овог удвојеног знака са правописном функцијом забележена је и у српским ћирилским повељама из XII и XIII века (в. Ивић–Јерковић 2008а: 543–546).

Комбинацију спирита¹²⁰ и оксије у Барањском препису регистровани смо у свим категоријама у којима је *spiritus lenis* бележен и самостално:

¹¹⁹ Овај акценатски знак се углавном користио у једнословним енкликима (в. Ивић 1973: 343).

¹²⁰ Напомињемо да међу примерима који следе има и оних код којих нисмо могли са сигурношћу утврдити да ли је *spiritus lenis* положен или није. Такви ће примери у наставку рада бити подвучени.

а) над ініціјалним вокалом/лигатуром: ѿдїктѡн|н|ь (125v 2); ѿр'хїєрен (125v 9); ѿбразѡ|м| (125v 17, 145r 5); ѿчнстн (125v 17); ѿлн (125v 20, 126r 12, 126r 22, 129r 22, 129v 9, 131r 12, 131r 13, 131v 17, 131v 17, 132r 10, 132r 13, 133r 7, 133r 16, 133r 17, 133r 21, 133v 1, 134r 12, 134r 19, 134v 5, 135r 20, 135r 20, 135v 4, 135v 4, 137r 22, 137r 22, 137v 6, 137v 9, 137v 9, 138r 15, 138r 20, 138r 21, 138v 6, 138v 11, 139r 11, 139v 13, 139v 14, 140v 2, 141r 3, 141r 14, 142r 5, 142v 3, 142v 4, 143r 14, 143r 15, 144r 16, 145r 8, 145r 9, 145r 10, 145r 10, 145r 11, 145r 11, 145r 15, 146v 14, 146v 21, 147r 17, 147v 6, 147v 7, 147v 12, 148v 21, 149r 7, 149v 6, 150r 11, 150v 2, 150v 2, 150v 12, 151v 11, 151v 14, 151v 15); ѿзбравшїн (126r 1); ѿрхїєреїне (126r 2); ѿко (126r 4, 127r 1, 129v 6, 131r 15, 132r 8, 134r 4, 137r 21, 138r 17, 138v 10, 139v 9, 145r 1, 147r 22, 148v 4, 148v 19, 148v 21); ѿрхїєреїѿ (126r 10); ѿко (126r 10, 126r 15, 126v 20, 127r 3, 129v 8, 130r 2, 130r 22, 130v 11, 132r 10, 132r 12, 133v 8, 134r 11, 134r 17, 134v 1, 135r 22, 135v 21, 136r 9, 136r 20, 136v 16, 137r 15, 140r 12, 140v 20, 141r 8, 141r 20, 141v 19, 142v 8, 143r 10, 143v 20, 144r 12, 146v 5, 146v 19, 147v 16, 147v 21, 149r 22, 149v 9, 150r 3, 150r 7, 150r 10, 152r 1); ѿбрѣте (126r 11, 134r 4/5, 134r 21, 135r 19, 137v 5, 143v 21, 144r 12, 149r 22, 151r 20, 152r 1); ѿсправнтн (126r 17, 126v 2); ѿномнзн (126r 22); ѿблнчн (126v 1); ѿбратнлн (126v 4/5); ѿзмнн'ство (126v 5/6); ѿпеть (126v 6, 128v 12, 132v 10, 142v 11); ѿбрѣте (126v 7/8); ѿбратнлн (126v 15); ѿбратнвь (126v 20); ѿбрѣте (127r 7, 142v 20, 144r 6, 150r 3); ѿретнкь (127r 7); ѿбразъ (127r 8/9); ѿнорїа|х| (127r 13); ѿже (127r 15); ѿрхїєреї (127r 17/18); ѿнызн (127r 19); ѿж|д|енъ (127r 21); ѿп|н|ц|к|о|па (127v 11); ѿгьмена (127v 11); ѿнафема (127v 12); ѿзврѣжета (127v 14/15); ѿба (127v 15); ѿгоуменн (127v 17, 127v 19); ѿз'ставлаѿ (127v 18); ѿгоуменн (127v 22); ѿбла|д|[а]ю (128r 5); ѿзр'сн (128r 15); ѿсправн (128r 19/20); ѿз'внь (128v 14/15, 138v 5); ѿскѣ (129r 2); ѿрѣже (129r 3); ѿбла|д|[а] (129r 11, 131v 4); ѿбрѣтаю (129r 14, 144v 18); ѿсководн (129r 15, 130r 10); ѿлн (129v 3, 130v 20, 131r 2, 132r 3, 135r 21, 136r 6, 136r 7, 136v 14, 140v 5, 143r 13, 143r 16, 144r 13, 146r 7, 147r 17, 147v 7, 148r 2, 149v 10, 149v 11, 150v 5, 150v 13); ѿннзн (129v 14); ѿп|н|ц|к|о|пы (129v 21); ѿба (129v 22); ѿмаю (130r 16/17, 130r 18, 131v 11, 134r 10, 151v 5); ѿны (130r 18); ѿме (130v 4, 130v 9); ѿр'хїєрею (130v 5/6); ѿрхїєрен (130v 6); ѿномн (130v 6); ѿн'зн (130v 8, 134v 6, 134v 8, 137v 17, 137v 21, 150v 5/6); ѿма (131v 9, 131v 22); ѿвласть (131v 9, 145v 17, 151r 16/17); ѿмаю (131v 10, 150v 8); ѿтрокь (131v 12); ѿще (131v 14); ѿпсоує (132r 5, 135r 12); ѿп'соує (132r 8, 132r 15); ѿпсеє (132r 11); ѿсмвдн (132r 15); ѿще (132r 15, 132r 19, 150v 4, 151r 6); ѿбѣ (132r 20, 132v 2, 137r 17); ѿще (132v 3, 136r 6, 137r 10, 138v 5, 144v 21, 150v 17); ѿбѣма (132v 5); ѿногозы (132v 16); ѿнзы (132v 19); ѿбѣда (133r 1); ѿдно (133r 20); ѿномоузн (133v 1/2, 150v 15/16); ѿколнна (133v 3, 138v 7); ѿномоу (133v 17); ѿднон (134r 1/2, 135v 5); ѿзнесе

(134г 11); їмамаь (134г 12, 134г 18); їдннь (134г 17, 135г 13); ѡв'дези (134г 18/19); ѡн'дези (134г 21); ѡбѣдѣ (134v 2); ѡбѣдѣ (134v 4); ѡтроци (134v 10); ѡтроце|х| (134v 22); ѡтроци (135г 1); їма (135г 14, 148v 4); ѡгннши (135v 1); оўрѣжоу (135v 11); ѡсмаде (135v 12); їдно (135v 16/17); їдно (135v 22); ѡнонзи (135v 22); ѡскѣнь (136v 2); ѡр'банасннь (136v 14); їспасаль (136v 18); їднѣ (136v 20); ѡправн (137г 3, 141v 21); ѡправе (137г 4, 146г 11); оўбїнство (137г 14); ѡн'зи (137г 18, 148г 20); їж|д|еже (137v 11); ѡгны (137v 11); їм'ствѣ (137v 11); їм'це (137v 13); ѡбрѣтаю (138г 1); ѡскоубѣ (138г 14); ѡскоубѣта (138г 17); їж|д|еже (138г 22, 150г 8); ѡгни (138г 22); ѡнон (138v 3); ѡннзи (138v 12, 140г 5/6); ѡномоузи (138v 14); оўзданїа (138v 21); їзданїн (139г 13); ѡвластн (139v 2/3); оўзетн (139v 3); ѡброка (139v 3/4); їно (139v 4); ѡсрамотнв' (139v 7); їм'ци (140г 6); ѡбрѣтелн (140г 14); ѡн'зи (141г 6); ѡборн (141г 14); ѡбладаю (141г 18); ѡсвж|д|енїе (141г 21/22); ѡнѣмьзи (141г 22); ѡбѣси (141v 6, 144v 8); оўсѣкоуць (141v 13); ѡнози (141v 20); їмаю (142г 3, 151г 3); ѡбѣдоує (142г 8/9); їна (142г 10); їдавн (142г 20); ѡнзи (142v 9); ѡповѣда (142v 12); оўтиннєнн (142v 14/15); ѡн'зи (143v 2, 147v 17); ѡбразѡм| (143v 15, 144v 4); ѡплѣннєнь (143v 21); ѡшь|д|[ь] (144г 6); ѡпетѣ (144г 8); оўстаноу (144г 15); ѡкол'на (144г 15/16); ѡставнль (144г 18); ѡннзи (144г 19); ѡслѣпн (144v 9); їспрѣва (144v 13); ѡбладаѡще (144v 19); ѡбразѡмь (144v 20); ѡблнчннн (145г 6); ѡблнченїе (145г 7); ѡслѣпе (145г 15); ѡбѣсе (145г 15); ѡправ|д|анїе (145г 18, 145v 3/4); ѡсвде (145v 8); ѡбрѣтета (145v 12/13); ѡправе (146г 6/7, 146v 5); ѡкрнє (146г 7); їновѣр'цель (146г 21); ѡногози (146v 4); ѡправ'чїе (146v 7); їзнагє (146v 12); ѡправнлн (146v 13); їнѣ (146v 16, 149v 11); їноу (147г 6); ѡколо (147v 2); оўтннн (147v 5, 149v 12); ѡкол'на (147v 8); ѡблѣгоу (147v 13/14); їре (147v 18, 148v 20); оўзце (148г 1); їзгоубє (148г 14); їнє (148г 22); ѡногаїзи (148v 1); їсправн (148v 8); їно (148v 14); ѡбразь (149г 1); ѡправ|д|анїе (149г 1); їдоу (149г 2); ѡбрѣт|х| (149г 5); їнако (149г 6); оўсѣкоу (149г 7); оўрѣже (149г 8); оўпнсав'ше (149г 11); ѡномъзи (149г 12, 150v 18/19); їходе (149г 16); їще (149v 1); ѡкръвавн (149v 6/7); ѡко (149v 9); їзце (149v 9); ѡкръвавн (149v 12/13); їзвѣде (149v 16); їнє (150г 2); ѡнан (150г 12); ѡном'зи (150v 18); оўзетн (150v 20); ѡнези (150v 20); ѡглавдѣю (151г 17); їспраллѣ (151г 17/18); оўбогын|х| (151г 18); ѡбѣма (151v 2); ѡнѣмази (151v 3); їдннь (151v 21); ѡн'зы (152г 3/4); ѡсвде (152г 9); ѡсвдѣ (152г 11/12); оўпнсав'ше (152г 12/13);

їресь (126v 4); їресн (126v 14); їсѣь (133v 20); їако (133v 21, 138v 19); їако (135v 2, 145v 9); їака (135v 13); їре (137v 21);

б) над медијалним вокалом/лигатуром: прѣѡ(вє)щен'нын|м| (125v 7); іѡаннкїє|м| (125v 8); ѡрхїтерєїє (126г 2); найде (126v 20, 127v 2, 127v 13); таїтн (127г 10); своїмь (132v 4); воїска (132v 7/8); воїске (133г 6); печатїѡмь (133г 13); поїще (134г 20); найдѡ|х| (134v 1);

заѣд'но (135r 1/2, 135r 4); найде (139v 7); вѣнцѣ (140r 19, 141r 18, 141v 2); войскахъ (141r 17); войсцѣ (141v 5); тогаѣзи (141v 17/18); войска (142r 18); нндиктѣи (142v 1); крайщ'ника (144r 7); крайщ'никъ (144r 9); поѣще (145r 16); соудѣихъ (145r 22); своѣмъ (147r 2); кѣфалѣмъ (147r 19); коймъ (147v 8/9); ѿногаѣзи (148v 1); соудѣимъ (151r 19);

поставляѣмо (125v 5/6); своѣмъ (126r 10); сѣга (126r 13); своѣмоу (130v 5); поѣсь (131v 22); наѣзда (138v 11); наѣз'дныи (138v 12); наѣхали (138v 15); наѣхал'ци (138v 15/16); чнѣга (140r 8); приѣль (140r 8); приѣль (141r 8); воѣводе (141r 19); воѣводѣ (141v 3); чнѣмъ (142v 20); затираѣть (143v 17); коѣмъ (144v 5/6); ѿбладаѣще (144v 19); коѣмоу (147v 21); пнѣнцахъ (149v 4); пнѣнца (149v 5); пнѣнци (149v 8); пнѣнь (149v 10); разараѣть (150r 13); прѣѣмъ (151v 7);

в) над финальным вокалом/лигатуром: ѣрѣрей (127r 17/18); кой (145r 12, 148r 19); твгѣи (141v 22); мероп'хоѣ (143v 3); кажоѣ (143v 16); кой (148r 19, 152r 4);

коѣ (125v 21); ѣр'хѣрей (126r 10); ѣз'ставляѣю (127v 18); зговараѣ (128r 1); коѣ (129v 18); коѣ (129v 22, 135r 3); кралѣ (136r 19); ѣспраляѣю (151r 17/18);

г) у једносложним речима: ѣ (125v 9, 125v 10, 125v 13, 125v 18, 126r 9, 126r 14, 126r 15, 126r 16, 126r 16, 126v 1, 126v 8, 126v 16, 126v 17, 127r 5, 127r 14, 127r 17, 127r 18, 127v 9, 127v 12, 127v 13, 127v 16, 128v 17, 129r 2, 129r 12, 129r 17, 129v 8, 129v 12, 129v 15, 130r 5, 130r 13, 130r 15, 130r 16, 130r 17, 130v 18, 131r 10, 131v 3, 131v 4, 131v 11, 131v 20, 132r 7, 132r 9, 132r 21, 132v 8, 133r 3, 133v 11, 133v 21, 134r 9, 134r 13, 134r 21, 134v 16, 135r 13, 135r 15, 135v 11, 135v 17, 136r 5, 136r 13, 136r 21, 136v 18, 137r 20, 137v 7, 137v 15, 138r 6, 139r 12, 139r 15, 139r 20, 139v 10, 140r 18, 140v 16, 141r 4, 141r 17, 141v 1, 141v 2, 141v 11, 143v 13, 143v 14, 143v 18, 143v 22, 144r 3, 144r 6, 144r 8, 144r 17, 144v 1, 144v 13, 144v 14, 144v 15, 144v 16, 144v 17, 144v 17, 145r 6, 145r 14, 145v 22, 146r 21, 146v 12, 147r 12, 147r 21, 147v 17, 147v 17, 148r 7, 148r 8, 148r 9, 148r 11, 149r 15, 149v 2, 149v 9, 149v 14, 150r 5, 150v 9, 152r 3, 152r 12); ѿ (125v 15, 127r 11, 127v 1, 127v 6, 127v 17, 128r 7, 129r 3, 130r 15, 132r 4, 132r 18, 133r 13, 133v 3, 133v 19, 134r 9, 134v 22, 135v 15, 136v 12, 137v 11, 138r 13, 138v 20, 139r 2, 139v 1, 139r 13, 140r 2, 141r 13, 141v 14, 142r 11, 142r 18, 143v 4, 144r 11, 146v 17, 147r 22, 148r 18, 152r 7); ѿ (126r 7, 129v 19, 130v 22, 133v 9, 133v 12, 133v 22, 134r 9, 136v 8, 138r 2, 138v 8, 139v 10, 140v 22, 141r 13, 142r 3, 142v 13, 142v 19, 143v 16, 144r 21, 145r 22, 145v 20, 147v 20, 149r 21, 149v 4, 149v 18, 150v 7); ѣ (126r 8, 126r 19, 126v 4, 126v 12, 126v 19, 127r 1, 127r 7, 127r 12, 127r 14, 127v 1, 127v 7, 128r 4, 128r 7, 128r 11, 128r 15, 128v 1, 128v 5,

128v 14, 129r 1, 129r 9, 129v 2, 129v 4, 129v 16, 129v 21, 130v 14, 130v 16, 131r 8, 131r 12, 131r 17, 131r 17, 131v 6, 131v 10, 131v 14, 132r 10, 132v 6, 132v 20, 133v 16, 134v 22, 135r 6, 135r 10, 135r 19, 135v 3, 137r 5, 137r 8, 139r 14, 140r 8, 140v 10, 142r 12, 143v 13, 143v 13, 144r 8, 144v 4, 145r 16, 146r 19, 149r 10, 149v 3, 149v 15, 149v 16, 149v 17, 149v 22, 151r 18, 151r 21, 151v 10); ѣмь (127r 17); ї (127v 7); ѣз (128v 18); ѣ (129v 13, 131v 18, 131v 21, 134r 8, 135r 17, 135v 1, 140r 9, 140r 18, 141v 3, 141v 8, 145v 15, 146r 3, 146r 18, 148v 6, 148v 15, 149r 19, 150r 8, 150r 20, 150v 14, 151r 2); ѣм (129v 16); ѣм' (130r 19, 142v 16, 149r 7); ѣнь (131r 20, 151r 14); ѓ (132v 12); ѣнь (133v 19, 135r 21, 148v 22); ѣ (134v 10, 136r 17, 136v 10, 138v 14, 146v 10, 149v 7); ѓѣ (135v 5, 152r 2); ѓ (135v 12); ѓнь (136v 5); ѣз' (139v 11); ѣмь (141v 9, 148r 17, 148v 12, 151r 14); ѣз' (142r 4); ѣмь (145r 18); ѓѣ (146v 21, 148v 7, 149v 15, 150v 1, 151r 2);

ѣ (145r 19).

Једном се у Барањском препису јавља везник *и* са забележеним положеним *spiritusom lenisom* и двоструком оксијом:

ѣ" (144v 1).

Spiritus asper

Знак забележен у примеру дрѣжлвоѣ (143v 17) подсећа на *spiritus asper*.

Положени *spiritus asper* писан је и у простору између вокала и сонанта у везнику *или* (нлї (136r 7, 139v 13, 141v 5).

АКЦЕНТИ

У грчким текстовима из IX века доследно су, уз *spiritus lenis* и *spiritus asper*, писана три акценатска знака: варија, оксија и периспомени (в. Ђорђевић 1990: 180). Будући да се претпоставља да је „употреба грчких прозодијских знакова почела продирати у српске текстове у другој трећини XIII в.” (Недељковић 1975: 246), њихово присуство у Барањском препису могло се предвидети. На основу фотографских снимака потврдили смо употребу оксије, варије и двоструке варије (кендеме). Чини се да се у овом препису Душановог законика периспомени користи само у једном случају, мада је могуће да је у извесном броју примера у којима смо уочили присуство положеног *spiritusa lenisa* забележени знак заправо периспомени.

Употреба оксије

У анализираном корпусу се међу акценатским знаковима по бројности примера и редовности у употреби издваја оксија¹²¹. У Барањском препису се оксија писала не само изнад вокала него и изнад графема *ρ* и *л*, које су у одређеним случајевима служиле за означавање вокалног *р* и *л*, као и изнад појединих консонаната¹²². Овај акценатски знак бележен је у иницијалном, медијалном и финалном слогу, као и у једносложним речима.

Оксија, према речима Павла Ивића, „заиста показује место акцента, наравно по правилима старије акцентуације” (1973: 341). Досадашња истраживања средњовековних рукописа (писама султаније Маре, Есфигменске повеље, повеља и писама Српске деспотовине, писама турских султана Дубровнику и *Закона о рудницима*) показала су да се оксија у највећој мери писала на почетним и унутрашњим слоговима речи (в. Ивић 1973: 341; Ивић 1989: 16; Поломац 2016а: 134–142; Лутовац Казновац 2019: 105–107; Јовић 1968/1969: 393–394).

С обзиром на то да је у XV веку на подручју штокавског наречја¹²³ био „актуелан процес политоније, силазни акценти из финалних и медијалних позиција померили су се за један слог ка почетку речи и променили квалитет” (Стојменовић 2011: 51) и да о преписивачу и месту настанка Барањског преписа нема података, регистроване примере са оксијом из анализираног корпуса могли смо упоредити једино са одредницама из шестотомног *Речника српскохрватскога књижевног језика* у издању Матице српске.

Оксијом је у Барањском препису обележен силазни акценат на једносложним речима¹²⁴:

сѣѣ (125v 14); дѣѣ (126r 8, 146r 2, 146r 4); ѿѿ (126v 4, 129r 14, 130v 16, 131v 10, 131v 14, 133r 22, 134r 10, 136v 8, 138v 3, 139r 13, 139v 5, 140r 14, 141r 10, 141r 11, 141r

¹²¹ Ирена Грицкат помиње једино употребу оксије у средини вишесложних речи (1978: 138).

¹²² Бележење оксије изнад консонантских графема потврђено је и у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 106).

¹²³ Испитивање акценатског система преписа *Закона о рудницима* из 1412. године, насталог око стотину година након појаве оригиналног текста, довело је Душана Јовића до закључка о томе да је „померање силазних акцената за један слог према почетку речи почело пре XV века” (1968/1969: 396).

¹²⁴ За одређивање акцента речи у савременом српском језику коришћен је шестотомни *Речник српскохрватскога књижевног језика* Матице Српске (1967–1976) и, у појединим случајевима, речник који се налази на сајту www.srpskijezik.com. Примери су навођени према редоследу појављивања у Барањском препису, с тим што су речи са заједничким кореном дате једна за другом.

16, 141r 19, 143r 7, 144r 3)¹²⁵; ста́вь (127v 14); то́н (128v 20); вла́сть (129v 2/3); крѣ́вь (129v 7, 133r 4, 134v 6, 134v 21, 137r 20); соу́ (129v 14, 130r 5, 130r 18, 130v 17, 130v 19, 131v 13, 134r 1, 136v 9, 140r 6, 142v 14, 142v 18, 145r 1, 145r 12, 146r 1, 146r 12, 146r 14, 146v 12, 147v 2, 148v 16, 148v 17, 149r 2, 149r 6); са́мь (131r 16); моу́ (131v 17, 132v 2, 133r 1, 134r 8, 134v 2, 135r 12, 135v 11, 137v 3, 140r 13, 140v 14, 141r 8, 142r 1, 142r 8, 148v 3, 148v 8); ко́нь (131v 19, 139r 19); ко́нь (141r 4); но́сь (132r 21, 132v 3); но́сь (132v 6); блоу́дь (132v 4); бра́ть (132v 14, 135v 4); соу́дь (133r 10, 134r 10, 134v 20, 137v 16, 138r 9, 148v 4, 149r 16, 151v 5); да́сть (133r 19); чѣ́мь (133v 1, 139v 12)¹²⁶; гра́дь (133v 11, 141r 14, 150r 5); ро́къ (134v 2, 137v 18, 143v 1); ро́къ (134v 7); крѣ́вь (134v 14); крѣ́вь (151v 8); да́л (136r 21); да́ль (143v 19); вла́хь (136v 13); про́сть (137v 19/20); да́льгь (138v 9); двѣ́рь (139v 22, 145v 16, 150v 1); та́ть (140r 18, 142r 1, 144v 6, 144v 9, 144v 12/13, 144v 14, 144v 22, 145r 4, 145r 5, 148r 2, 149v 3); трѣ́гь (140v 11); ма́ль (141r 3); ста́нь (141r 4/5); го́сть (141r 7, 148r 8); чѣ́сть (142r 7); ше́сть (142r 17); но́н (142r 20); строу́ль (144r 3)¹²⁷; поу́ть (148r 7); се́дь (151r 22); грѣ́къ (150v 2); свѣ́дь (151v 13, 151v 16);

кря́ль (131r 12)¹²⁸;

дрѣ́гь (136r 22)¹²⁹.

Оксија је у прегледаној грађи коришћена и за бележење силазног акцента на првом слогу двосложних и вишесложних речи:

сва́тва (125v 3); ма́нмь (125v 10, 125v 13); вла́стелн (125v 12, 143r 15); вла́стеле (125v 18, 131r 17, 131v 14/15, 132v 7, 132v 11, 133r 11, 137v 12, 146r 15/16, 147r 5, 148r 6); вла́стелѣ|х| (130v 22, 143v 13); вла́стелѣ|м| (142v 5, 146r 15/16); вла́стелѣ|мь| (143v 18); вла́стелѣ (145r 11/12, 150r 22)¹³⁰; ма́лїн|х| (129r 16); ма́лс (130r 9); ма́лн (135v 2/3); ма́ле (140v 7); ма́лїн (141v 1/2); ма́лїнмь (142v 5/6); ма́лѣ (145v 22); вѣ́ше (125v 14); боу́деть (127v 13, 139r 14); боу́де (128v 21, 133r 2, 137r 9, 139v 8, 141r 9, 142v 8, 144r 18); боу́дета (130r 3); вѣ́де (137r 19); вѣ́деть (151v 1); вѣ́ль (137v 21); про́їн (125v 18/19, 133r 12); вѣ́лѣ (126r 13); вѣ́л'нн (128r 8, 130v 19, 146r 5); вѣ́льнъ (130v 12, 131r 12, 131r 19, 131r 22, 133v 4, 133v 7, 139v 3, 140r 22, 140v 12, 141v 17, 142v 16, 143r 5, 143r 17, 148r 21/22, 150v 20); вѣ́л'на (132r 3); вѣ́л'нїн (138v 19); вѣ́лно (140v 15); вѣ́лѣ|м|ѣ (140v 16); вѣ́ла (142v

¹²⁵ У РМС су упитна заменица и везник *што* акцентовани: штѣ (VI, 1976: 1012–1013).

¹²⁶ У РМС је везник *чим* акцентован: чїм (VI, 1976: 879).

¹²⁷ Радни глаголски придев глагола *сатрѣти* у савременом језику има облик сѣтро (РМС, V, 1973: 490).

¹²⁸ Оксија је у овом примеру померена у леву страну.

¹²⁹ Висина лигатура довела је до писања оксије у међупростору.

¹³⁰ РМС наводи облике вла́стел и вѣ́стел (I, 1967: 398).

10); вѡл'нь (143r 11, 143v 1); вѡлнн (150v 10/11); вѡл'ны (152r 13/14); двѡцин (126r 21/22); зѡповѣдїю (126v 2/3); зѡповѣдь (126v 17); пїше (126v 10, 128r 9, 138v 17, 142v 7, 142v 16, 148v 21, 149r 3, 150r 10, 150r 14/15, 150r 19); пїшоу|т| (148v 12); пїше|т| (148v 14); кѡко (126v 10, 128r 9, 129r 20, 134v 11, 135r 4, 136r 21, 138v 16/17, 140v 11, 142r 3, 143r 21, 143v 12, 144r 4/5, 144r 20, 144v 14, 145r 4, 145r 12, 146r 13, 147v 15, 149r 3, 149v 3, 150r 14, 150r 19, 150v 6, 151r 1); кѡконо (130v 17/18)¹³¹; трѣговѣ|х| (126v 13, 140v 16); трѣговецъ (149v 20); трѣговѣ (143v 13); врѡти (126v 18, 140r 13, 144r 9); врѡкїю (140r 3); тѡзы (127r 10); тѡзн (128v 19, 128v 21, 131v 19, 133v 18, 138v 1, 139v 17, 143r 9, 144r 19, 144v 7, 148r 17, 150r 7); тѡзн (130r 14, 131r 6, 113r 18); тѡм'зн (131v 8, 134v 20, 136v 15, 142r 21, 150v 15, 151v 22); тѣзн (132v 18, 134r 4, 137v 7, 137v 10, 137v 19, 138r 22); тѡгова (132v 19/20); тѡмвзн (133r 22); тоўзн (136r 8, 150r 15); тѣзн (136r 14, 152r 10); тѡговазн (136v 7); тѡва (136v 22); тѡгазн (137v 20, 139v 16, 147v 2); Тѡзн (138r 9); тѡзы (141r 12, 141r 21); тѡгазы (141r 15, 141r 17); тѡганзн (141v 17/18); тїзн (143r 2, 145r 3); тѡган (144v 10, 147v 13); тѡнзѣ (146v 5); тѡмвзн (151v 16)¹³²; плѡти (128v 19, 132r 6/7, 132r 8/9, 132r 17, 132v 18, 132v 20, 135v 6, 136r 8, 136r 10/11, 136v 17, 137r 19, 137r 11, 137r 15, 137v 1, 137v 4, 138r 9, 138v 3, 138v 6, 139r 1, 140r 17, 140v 19, 140v 21, 141r 10, 141r 12, 143r 22, 144r 3, 144r 9, 146v 20, 146v 22, 147v 18, 148r 4, 148r 17, 150r 5/6, 151v 17, 152r 6/7); плѡте (132v 11); плѡкїю (135r 5, 135r 5, 147r 3, 147r 7, 147r 19, 147v 8); плѡтнѡль (138v 4); плѡкїютъ (140r 7); плѡкїѡ (144v 12); плѡтнѡ'шен (146v 15); сѣдѣ (127v 1); соўднѡвѣ (127v 3); сѣде (129v 20, 134r 14)¹³³; соўде (130r 1, 130r 4, 134v 10, 137r 6, 141v 3, 143r 19, 149r 19, 150r 18, 151r 4); соўдѣ (148r 19); соўдн (149r 9, 151r 15); сѣде (150r 20); сѡна (127v 15, 129v 1); стѡве (127v 20); дѡбрн (127v 20); дѡбрїн (131v 20); дѡврѣ (149r 14); хрѡнн (128r 2, 130v 7); хрѡне (129r 19)¹³⁴; коўкъѡ (128r 2); коўкѡ|х| (128v 3, 132v 17); коўкѡ (132v 20); коўкѡ (133r 16, 134r 2, 144r 4, 147r 7, 147r 20); кѡкы (135r 19); кѡкѡ (135v 5); коўкн (135v 5); коўкю (138r 20, 144r 17); кѡн'мн (128r 6)¹³⁵; прѡв'дѣ (128r 9, 129v 19/20); прѡв|д|ѣ (143r 19); прѡвн (149r 5); прѡв|д|ѣ (150r 17); вѡщннѣ (128r 22); вѡщнн'ныци (130r 16); вѡщннѡ (130r 17, 131v 11, 131v 15); вѡщннѡ (130r 19, 130v 17, 131r 8, 131r 14, 133v 6); вѡщнн'ныкъ (130v 11); вѡщннѡ (131r 4); вѡщнн'нѣ (131r 18); вѡщннѡ|х| (131r 19); вѡщннѡкъ (131r 22/131v 1); вѡщннѡ (142r

¹³¹ РМС указује на то да је реч о акценатском дублету: кѡко/кѡко (II, 1967: 631).

¹³² У РМС се наводе само основни облици показних заменица, не и они са партикулама: тѡј, тѡ, тѡ (VI, 1976: 125).

¹³³ Ради се о трећем лицу множине презентѡ глагола *судити*.

¹³⁴ Наведени су облици презентѡ глагола *хранити*.

¹³⁵ У РМС је наведен облик кѡнѡма (II, 1967: 839).

13); бѣшиннахъ (150v 7); бѣшинн'н|оу (150v 9); свръже (128v 10)¹³⁶; дѣва (128v 9, 143г 9)¹³⁷; дѣти (130v 20); дѣ (131v 20)¹³⁸; докле (128v 11, 129v 17, 134v 8, 134v 21, 148v 8); кѣмо (129г 8, 133v 11, 146г 10); дѣжв (129г 9); оузьмь (129г 10)¹³⁹; оузьмѣ (129v 16); оузьме (132г 19, 132г 22, 132v 1, 140г 15); оузето (151v 12); рѣспе (129г 11, 130г 15, 139v 9, 144v 7, 150г 8); вѣлѣ (129г 18)¹⁴⁰; ѣще (129v 7); вѣлѣ (129v 14); вѣлѣω|μ| (136г 13); вѣлѣ|χ| (136v 12); вѣлѣст'ннкъ (130г 14); зѣмлю (130г 17, 132v 9, 132v 10); свѣбод'ни (130г 18); свѣбодна (130г 21, 133v 21); свѣбодьнь (130v 10, 130v 13); свѣбодне (131г 8); свѣбодно (131v 18); свѣбод'но (132г 4); свѣбод'нь (139v 15, 139v 21, 140г 1); нѣке (130г 20); свѣга (130v 2, 139v 6); гѣде (130v 2, 144г 8); гѣдѣ (148г 2/3)¹⁴¹; прѣв'нн|χ| (130v 8); прѣвѣнмь (148г 10); прѣвѣн|χ| (151г 2); прѣвннв (149г 17)¹⁴²; чѣти (130v 9); твръде (130v 17); твръдо (133v 9); прѣвковѣрнн|χ| (130v 18)¹⁴³; нѣмы (130v 19)¹⁴⁴; вѣнскв (131г 10); сѣлѣ (131г 14, 132г 20, 132г 22, 132v 1, 134г 8, 136v 16/17, 137г 13/14, 138v 8, 139v 4, 140v 2); сѣла (138v 11); сѣломь (140v 4); сѣлоω|μ| (140v 5); сѣломь (151v 12); нѣге (131v 6); прѣстѣти (131v 16); ѣно (131v 18, 135г 17); свѣта (131v 21); свѣте (139г 19); злѣтѣн (131v 21); п'сѣстѣ (132г 4); роуцѣ (132г 20, 132v 5, 137г 17, 141v 12, 149г 7)¹⁴⁵; мѣне (132v 8); вѣрта (132v 14, 134г 7, 137v 9); вѣртен'ци (134г 1, 135г 20); нѣща (132v 18, 149г 20, 152г 15); прѣстава (134г 18); прѣставн (148v 9); вѣловь (133г 5, 136г 11); дѣломь (133г 7); дѣла (133г 9, 134v 17, 137v 16, 137v 22); нѣктоω (133v 4, 133v 18); нѣкто (136г 4); гѣда (133v 12, 141г 13, 141г 16); гѣдовѣ|χ| (133v 13, 143v 14, 144v 1); гѣдовомь (141г 1); гѣдовѣ (143v 20, 150v 22); гѣдовѣхъ (149v 22); гѣгѣанѣнъ (133v 17); гѣгѣане (141г 15); гѣгѣанѣна (151г 7); гѣгѣскѣн|χ| (138v 18); гѣд'скал (141г 10); гѣд'скы|μ| (151г 8)¹⁴⁶; сѣрѣта (133v 20)¹⁴⁷; жѣта (133v 15); жѣто (136г 6); кнѣзе (134г 13); кнѣгахъ (136v 18, 139г 2); кнѣге (139г 3, 139г 7, 148v 13, 148v 16); кнѣгв (139г 6); кнѣга (148v 15, 148v 21, 150г 12/13); кнѣзѣ (149г 4); длѣгове (134v 12); длѣга (137v 20); моуѣжа (134v 17);

¹³⁶ Глагол *сврѣти* у савременом српском језику у презенту има облик сврѣгнѣм (РМС, V, 1973: 706).

¹³⁷ На сајту www.srpskijezik.com наводи се дијалекатски облик дѣвѣм.

¹³⁸ Још једном се ради о акценатском дублету: дѣјѣм/дѣјѣм (РМС, I, 1967: 609).

¹³⁹ Претпостављамо да је акценат у партиципу претерита актива био једнак акценту у презенту – РМС наводи облик љзмѣм (VI, 1976: 460).

¹⁴⁰ РМС даје облике вѣлик, вѣћи (I, 1967: 347).

¹⁴¹ У РМС је дата речца гѣд (I, 1967: 517).

¹⁴² И редни број и именица у стандардном српском језику акцентују се двојачко: пѣвѣи/прѣвѣи (РМС, V, 1973: 869); прѣвина/прѣвина (РМС, V, 1973: 869).

¹⁴³ У РМС се наводи и правѣверан (IV, 1971: 844).

¹⁴⁴ РМС наводи облик ѣйма (III, 1969: 137).

¹⁴⁵ Ово је облик номинатива двојине и сврставамо га у ову групу под претпоставком да је имао исти акценат као облик номинатива множине (дугосилазни на првом слогу) (V, 1973: 575).

¹⁴⁶ Овај придев се у савременом српском језику акцентује на два начина: гѣдскѣи/гѣдскѣи (РМС, I, 1967: 549).

¹⁴⁷ Ради се о придеву женског рода.

мѣжѣ (134v 21); зѣд'но (135г 4); мѣропѣω|м| (135г 8); мѣропѣω|м| (143г 4); мѣроп'ѣѣ (143г 22); зѣманнѣω|м| (135г 11/12)¹⁴⁸; кѣсн (135г 12); сѣкрова (135v 9); прѣтн (135v 13, 143г 12); пѣше (135v 15); сѣкω|м| (136г 18, 151г 3); стѣне (136v 15, 136v 17); дроўго (135v 17); дроўгын (136v 15/16); дроўга (142г 20)¹⁴⁹; пѣстн (136г 4)¹⁵⁰; рѣкоу (136г 9, 136v 7); рѣкѣ (141г 19)¹⁵¹; дѣба (136v 22); нѣкоѣ (137г 3); оўдаѣ (137г 6)¹⁵²; оўвнѣ (137г 20, 141v 5); тѣсоуку (137v 1); поўстошн (138г 4)¹⁵³; слѣмѣ (138г 20); кѣз'нѣ (138v 16); мѣнна (139г 17); бѣва (139г 22); соўж'нѣѣ (139v 10); соўжѣнѣ (139v 22); двѣрѣ (139v 19); двѣрѣ (145v 13)¹⁵⁴; тоўгѣ (140г 9); тоўж|д|ѣга (143v 4); вѣкѣѣ (140г 20, 141г 19); зѣбаѣ (140г 9)¹⁵⁵; цѣрнн'нѣѣ (140v 12, 140v 20); свѣдѣ (141v 6); свѣдѣ (141v 7)¹⁵⁶; кѣплѣннѣ (141v 14)¹⁵⁷; коўплѣннѣ (150v 10); кѣлнѣ (141v 18)¹⁵⁸; дѣкол'но (142г 8); пѣд'нѣ (142г 19); пѣднѣ (142г 21); слѣво (142v 21); лѣж'но (142v 21); свѣрѣшн (148v 4)¹⁵⁹; тѣтѣ|х| (144г 21); тѣтн (144v 2, 145г 14, 145г 16, 145v 3, 147г 21, 151v 7); тѣты (150v 5); чѣл'нѣннѣ (144v 17/18); кѣрѣгын (145г 9); кѣрѣга (147v 7); вѣше (145г 13)¹⁶⁰; мнѣго (145v 22); кѣрѣво (146v 13); стрѣжоу (147v 4); стрѣжа (148г 12); бѣдо (147г 22); бѣдоу (147v 5); вѣстн (147v 9); нѣщѣю (147v 10)¹⁶¹; дѣгю (147v 11); лѣжнѣѣ (147v 11)¹⁶²; гѣстѣ|х| (147v 20); гѣстѣннѣ (147v 22); нѣсн (148г 11); згѣдн (148г 14); прѣнт'ѣѣ (148г 20)¹⁶³; хѣдн (148v 10); зѣдѣре (149v 10)¹⁶⁴; кѣрѣтн (149v 14); вѣрѣѣ (149v 14/15); пѣстн (149v 17); нѣгѣ (149v 19); тѣнно (150г 4); сѣвннѣ (150v 2/3); кѣрѣдѣно (151v 11)¹⁶⁵; свѣзѣнѣ (152г 5);

плѣтн (127v 4)¹⁶⁶; прѣставѣω|м| (133г 3); прѣтн (135v 15); гѣрѣдѣω|м| (142v 15); прѣтѣн (143v 8); слѣтн (146v 20, 147v 21)¹⁶⁷; стрѣже (147г 14, 147г 20/21, 148г 7/8); стрѣжѣмн

¹⁴⁸ У РМС се налазе две одреднице: именица зѣманица и прилог зѣманицѣ (II, 1967: 155).

¹⁴⁹ Ради се о редном броју.

¹⁵⁰ У савременом српском језику налазимо акценатски дублет: пѣсти/пѣсти (РМС, IV, 1971: 352).

¹⁵¹ Треће лице презентѣ наведеног глагола може бити акценатовано двојако: рѣкѣ/рѣкѣ (РМС, V, 1973: 521).

¹⁵² Реч је о именици *удава*.

¹⁵³ Још једном се, судећи по РМС, ради о акценатском дублету: пѣстѣш/пѣстош (V, 1973: 301).

¹⁵⁴ Реч је о облику локативѣ јединѣ.

¹⁵⁵ РМС даје облике зѣбава и зѣбава (II, 1967: 57).

¹⁵⁶ У РМС су наведени глагол свѣдити и именица свѣђа (V, 1973: 660).

¹⁵⁷ РМС има као одредницу именицу кѣпѣљѣѣ (III, 1969: 131).

¹⁵⁸ Наведени прилог у стандардном српском језику може бити акценатован тројако: кѣлико/кѣлико/кѣлико (РМС, II, 1967: 785).

¹⁵⁹ Презент данашњег глагола *сврѣштити* има дугосилазни акценат (РМС, V, 1973: 707).

¹⁶⁰ РМС даје облике вѣше и вѣшѣ (I, 1967: 390).

¹⁶¹ РМС наводи прилог нѣћу (III, 1969: 825).

¹⁶² Ова реч у Барањском препису има значење „преноћѣште” (Пешикан 1997: 488).

¹⁶³ У РМС је наведена именица прѣца (V, 1973: 120).

¹⁶⁴ У савременом српском језику презент глагола *зѣдрѣти* гласи зѣдрѣм (РМС, II, 1967: 109).

¹⁶⁵ РМС пружа двојако акценатоване облике: кѣрѣдѣн, кѣрѣдена, кѣрѣдено и кѣрѣден, кѣрѣдена, кѣрѣдено (III, 1969: 38).

¹⁶⁶ Болдирани су примери у којима оксѣја није написана над самим вокалом, већ је померена улево, тј. налази се у простору између вокала и консонанта који му прѣтходи. Да се приметити да је до померања у

(147r 16); стрáжа|х| (147r 22); стрáже|м|ь (148r 10); стрáжн (148r 12, 148r 18); прáвѣ (149r 14/15); прáв'дѣ (150r 9); прáв'де (150r 14); прáво (150r 19); стрáхѣ (150r 20)¹⁶⁸; град'скѣнмы (151r 4/5).

Оксијом је у Барањском препису могао бити бележен силазни акценат ван првог слога до чијег преношења није дошло. Регистровали смо:

а) непренесени силазни акценат на финалном слогу:

нмáтъ (126r 9, 131r 7); нмá (131v 9, 132r 2); нмáмь (134r 12, 134r 18); кои́ (127v 21, 135v 5, 141v 2, 149r 12); несоу́ (128r 15, 146r 5); нѣсоу́ (147v 18/19, 152r 13); едноу́ (130r 8); нзъгнáвь (130v 12); оу́мреть (131r 3); дѣт'цоу́ (131v 11); хотрóкъ (131v 12); ѿсѣкоу́тъ (132v 2); ѿсѣкоу́ (137r 17, 137v 4); оу́сѣкоу́тъ (141v 13); оу́сѣкоу́ (149r 7); селоу́ (133r 22, 136r 3/4, 138r 6, 142r 20, 147v 14, 152r 2); ѿслáль (134v 4/5)¹⁶⁹; пристáвь (134v 8, 148v 13); позвáвь (137v 15, 137v 21/22); ѿсѣо́и (137v 18/19); ѿскоу́вь (138r 14); принесоу́ (139r 9); предадоу́ (145r 10); прѣдадоу́ (145r 15); кáльноу́ (146v 3); блюдоу́ (147r 16); ковоу́ (150r 2); вѣроу́ють (150r 16); гредоу́|т| (151v 4); вноу́ (151v 15/16); потóмь (151v 21);

б) непренесени силазни акценат на унутрашњем слогу:

постáвляемо (125v 5/6); постáвнн (125v 21/126r 1, 127r 20/21); постáвн (126v 12, 127v 9, 131v 1, 134v 7); постáве (127r 12, 127v 8/9, 147r 13); постáвнвѣн (127v 15/16); постáвнн'нн (127v 16); ѿстáвнль (144r 18); постáвн (145r 21); постáвнль (145v 18, 147r 13, 149v 21); ѿбрáзѡ|м| (125v 17, 143v 15, 145r 5); ѡчѣстн (125v 17); нзъбрáвшнн (126r 1); гчѣнн (126r 3, 128v 20); оу́чѣнн (126r 4, 149v 12); повѣнѣ (126r 14); ѿпрáвн (137r 3, 141v 21); ѿпрáве (146r 6/7, 146r 11, 146v 5); ѿпрáвнн (146v 13); нспрáвн (148v 8); нспрáве (148v 18); нспрáвляю (151r 17/18); ѿпрáвнль (149r 12/13); нспрáвнтн (151r 21/22); вѣсхóщеть (126r 16/17)¹⁷⁰; ѿлоу́чнтъ (126r 18); ѿлоу́чн (129v 1); ѿно́мвнзн (126r 22); ѿно́зн (127r 19); ѿвлáчн (126v 1); нз'стáвляю (127v 18)¹⁷¹; посíлаю (128r 16, 128r 17, 148v 11/12); послáлн (148v 18); посíлають (149r 13/14); дохóдькъ (128r 20); похóдн (129r 6, 140v 17); ѿхóдн (130v 3); прихóдн (135r 3, 142r 6, 142v 3); дохóдн (141r 2); прохóде (147v 10, 151r 15); дохóдн (148r 10); нсхóде

највећем броју случајева долазило када је пред вокалом стајао сонант *p*. Примери са оксијом која није забележена директно изнад вокала биће означени болдирањем и у наставку рада.

¹⁶⁷ До померања оксије у леву страну долази услед висине графема *ѣ* и *ѣ*.

¹⁶⁸ Оксија је написана над сонантом *p* због тога што је у претходном реду графема *z*, која се пише са спуштеном доњом линијом и не оставља места за писање акцента над вокалом *a*.

¹⁶⁹ Према подацима на сајту www.srpskijezik.com, у стандардном српском језику постоје облици *ѡдаслао* и *ѡдаслао*, дакле, са старим и новим преношењем акцента.

¹⁷⁰ РМС даје облик *ѡсхтети* (VI, 1976: 609).

¹⁷¹ У РМС је наведен глагол *ѡдостављати* (II, 1967: 428).

(149г 16); ѡбрѣти (128v 12); съжнѣжѡ (128v 18/19)¹⁷²; понѡса (129г 7); по|д|лѡгаю (129г 18)¹⁷³; по|д|лѡжн (133v 9); вѡзѡзы (129г 19); вѡсрѡнн (129г 21); потвѡри (129v 4, 137г 1, 139г 7, 140г 12); потвѡраю (136г 17); потвѡра (139г 4/5); съмрѣти (129v 5, 149v 7); ѡрѡнїе (130г 7)¹⁷⁴; накарѣ (130г 15); ѡгнѡти (130v 12); продѡти (130v 21); оузыма (131г 1); нмаю (131г 18, 131v 11, 131v 14, 134г 10); ѡстѡне (131г 4); подѣнькѡ (131г 9); ѡтрѡке (131v 10); ѡрѡке (131v 14); ѡтрѡци (134v 10); отрѡце|х| (134v 22); отрѡци (135г 1); ѡпсоуѣ (132г 5, 132г 12); ѡп'соуѣ (132г 8, 132г 15); сътвѡрнтѡ (132v 4); познѡва (132v 22, 134v 18); позѡве (133г 8, 134г 2/3, 137v 14, 138г 6); печѡтѡмь (133г 13); ѡгнѡци (135v 1); съвѡра (135v 9); съвѡр'никѡ (135v 10); съвѡр'нога (136v 22); съвѡрѣ (144г 2); ѡсмѡде (135v 12); нахвѡлицѡ|м| (136г 10, 137г 13); нахвѡлицѡмь (137г 16)¹⁷⁵; прѣстѡвнѡ (136г 19/20); ѡпѡданїѡ (137г 5)¹⁷⁶; вѡвѡн'скѡн (137г 7); ѡкоупѡю (138г 2)¹⁷⁷; кѡпоуѡ (140v 10/11); покѡже (138г 8/9); ѡбрѡка (139v 3/4); покѡнн (139v 5/6); навѡркѡ (140v 4); ѡбрѡн (141г 14); напѡрке (141г 15); прѣслоушѡнн (141v 1); прѣслоуша (145v 4/5); помѡже (141v 10); запнѡше (142г 13); ѡсѡде (145v 8); ѡкрѡве (146г 7); нзгѡве (148г 14); вѣроуѣ (148v 7);

ѡбрѡзѡ (127г 8/9); ѡбрѡзѡ|м| (144v 4); нспрѡвн (126г 15, 128г 18/19); нспрѡвнтн (126г 17, 126v 2); ѡпѡвнѡн (146v 7/8); вѡзвѡрте (126v 6, 126v 13/14); вѡзвѡрти (126v 8/9)¹⁷⁸; пострѡзѡю (128v 2); пострѡгн (128v 5); нспѡсьѡ (136v 18).

У Барањском препису је знатно више примера са оксијом којом је обележен силазни акценат померен за један слог ка почетку речи. До новоштокавског преношења, које је захватило све акценте изван почетног слога, с тим што су акценти на дугом вокалу били отпорнији од оних на кратком вокалу (в. Ивић 1991а: 146), дошло је у следећим случајевима:

а) акценат пренет са финалног слога:

зѡконѡ (128г 11, 130г 14, 135г 8, 144г 1, 146г 13, 146v 2, 150г 15); зѡкон' (135г 17); зѡкѡ|н| (143г 6); зѡко|н|(ѡ) (146г 20); зѡкѡнѡ (152г 2/3); кѡн (126v 15, 128г 22, 131г 1, 132г 19, 135v 15, 139v 18, 145v 10, 151г 11, 152г 8); кѡн (133г 14, 146v 3, 152г 8); кѡн|х| (132v 12, 145v 17); кѡю (140v 14); кѡнѡмь (143v 19); жнѡве (127г 7); жнѡвѡ (128v 2, 128v 7); дѡлѡгѡ

¹⁷² Глагол *сажеѡти* у савременом српском језику у презенту има облик *сажежѡм* (РМС, V, 1973: 609).

¹⁷³ Глагол *подлагати* у савременом језику има у презенту облик *подлажѡм* (РМС, IV, 1971: 557).

¹⁷⁴ У РМС постоји одредница *дрѡње* (IV, 1971: 181).

¹⁷⁵ У РМС се наводи прилог *нахвалице* (III, 1969: 654).

¹⁷⁶ У РМС је дата именица *ѡпѡдање* (IV, 1971: 143).

¹⁷⁷ Ради се о трећем лицу множине презента глагола *откупљивати* (в. Пешикан 1997: 484).

¹⁷⁸ У РМС налазимо облик *узвратити* (VI, 1976: 449).

(127v 1, 127v 4); мѣтъ (127v 8, 127v 10, 127v 14); мѣтъω (129r 10); сѣда (127v 9)¹⁷⁹; прѣклѣтъ (127v 12); хрѣна (128v 9); дрѣжн (128v 11, 129v 17, 139v 19, 149r 10); дрѣже (135r 6, 146v 22, 149r 4); дрѣжалъ (136r 22); дрѣжетъ (148v 15); дѣшьль (128v 21); дѣшьль (137r 13); прѣда (129r 1); прѣда|ц| (тъ) (140v 15); рѣботъ (129r 16, 130r 10, 131r 9); кѣмоу (129v 7, 138r 21); кѣму (130v 15, 130v 21, 133r 15, 139r 6, 139v 16/17, 139v 17/18, 142r 15, 151r 16); кѣга (135v 22, 138v 10, 146r 11, 149v 6); кѣго (149v 1); грѣдъ (130r 6, 140r 21); грѣдътъ (134v 13); грѣде (134v 19, 136v 16, 142r 4, 142r 9, 142r 18, 145v 19, 149v 5); дѣдъ (130r 20, 138r 7, 152r 9/10); дѣде (134v 21/22); дѣлн (148v 17); зѣмлѣ (130r 22, 133v 7)¹⁸⁰; зѣмлн (141v 18/19); коўде (130v 10, 138r 1, 148v 11, 151v 18); коўдѣ (133v 10, 139v 1); кѣдѣ (135v 16); коўда (149v 5); дроўгоу (131v 7, 149r 11); дроўгъ (132v 1)¹⁸¹; кѣда (131v 19, 134r 2, 134r 17, 134r 20); кѣдн (133r 6, 134v 17, 137v 12)¹⁸²; стѣпн (132r 9, 137r 12); стѣпы (149v 14); вѣнска (132v 7/8); вѣнникъ (133r 7); вѣнцѣ (140r 19, 141v 2)¹⁸³; тоўда (132v 8); рѣда (131r 5); тѣкон (133r 18); тѣко (136v 2); оўмре (133r 20); зѣбъ (133v 2); жоўпа (133v 12, 135v 20, 136r 5, 141r 16, 144r 16); жѣпѣ (135v 20); жоўпѣ (137r 22, 147r 8); жѣпъ (142r 15); жѣпѣ (145r 10); срѣотахъ (133v 19)¹⁸⁴; соўда (133v 22, 143r 18); соўде (137r 5, 148r 19)¹⁸⁵; соўдо|м| (145r 16); сѣда (148r 18); соўдѣ (149r 13); соўдъ (151r 10); дѣму (134r 3)¹⁸⁶; гѣла (134v 22); плѣта (135r 2); плѣтъ (135r 4, 147r 6); пѣръца (135v 14, 148v 1, 145v 13); пѣръцн (148r 19, 149r 16); сѣло (135v 16, 135v 17); сѣла (139r 18); пѣсе (135v 19, 136r 5); попѣсе (135v 20, 136r 6, 136r 10); крѣла (136r 19, 146r 14, 146v 2); крѣлю (142v 4)¹⁸⁷; кѣплѣ (137r 1); роўке (137r 4)¹⁸⁸; роўка (138r 16, 149v 9); прѣшьль (137r 16); грѣдъ (137r 21/22, 150r 3)¹⁸⁹; оўбнѣ (137v 5, 137v 8); крѣвъца (137v 14/15); лѣце (138r 3); лѣцемъ (145r 7/8, 151v 11); лѣца (151v 9); гѣрѣ (138r 4); гоўмно (138v 6); ѣдънь (138v 9); кѣны (138v 12, 151v 19); кѣна (139r 20); грѣнахъ (138v 18); коўплю (140v 3); коўплѣ (140v 8); коўпъцн (147v 10, 147v 14); коўпнлѣ (151v 13/14); сѣблѣде (141r 5); коўла (141r 14); колѣко (141r 19)¹⁹⁰; зѣтрѣвѣ (143v 22); врѣтѣ|х| (145r 20); двѣръскы (145v 15); двѣръско|м| (151r 10); поўтѣо (147r 22); лѣжомъ (149v 2); зѣлатаръ (150r 3, 150r 4/5,

¹⁷⁹ РМС наводи прилог сѣдѣ (V, 1973: 606).

¹⁸⁰ Реч је о генитиву једнине.

¹⁸¹ Ради се о именици женског рода.

¹⁸² У РМС је наведен везник прилог када (II, 1967: 621).

¹⁸³ У питању је облик локатива једнине.

¹⁸⁴ Реч је о именици женског рода.

¹⁸⁵ Ради се о локативу једнине именице мушког рода.

¹⁸⁶ Ово је облик локатива једнине.

¹⁸⁷ Реч је о облику датива једнине.

¹⁸⁸ У питању је облик генитива једнине.

¹⁸⁹ Реч је о локативу једнине.

¹⁹⁰ Као што је већ поменуто, овај прилог се у стандарду акцентује на три начина: кѣлико/кѣлико/кољко (РМС, II, 1967: 785).

150r 8); кѡвѣ (150r 4); глѡвоу (150r 6); глѡвѣ (152r 10); сѣлѣ (150r 11); чїе (150v 19); стѡе (151r 11);

прѣстѣпнѣ (126r 12); к'вплѡ|м| (140v 17)¹⁹¹;

б) акцент пренет са унутрашњег слога:

зѡкон'ныкѣ (125v 5); зѡкона (126r 13); зѡконѣ (126v 22, 127r 22, 130v 1, 130v 5, 130v 8, 131r 11, 134r 15, 135r 7, 137v 19, 141v 21, 150r 14); зѡкон'нитѣ (130r 20); зѡконѡ|м| (133v 14/15); зѡконитїн|х| (135v 18); зѡкон'никоу (138v 17); зѡкон'никѣ (139r 5, 150r 13); зѡкон'ницѣ (143r 8, 147v 15/16); зѡконоу (146v 4, 151v 18); зѡконѣ (150v 21); безѡкон'но (143r 10); тѡковїн (126r 6, 149v 2/3); тѡкова (142v 8/9); вѣнчїнїа (126r 4)¹⁹²; ѡбрѡтнлн (126v 4/5); ѡбрѡтнлн (126v 15); ѡбрѡтнѣ (126v 20); врѡтити (140r 16); полоу'вѣрьць (127r 1); ннѡвѣр'цѣмѣ (146r 21)¹⁹³; тѡнтн (127r 10); доу'хов'никѣ (127r 12); стѡжити (127v 21); кѡвнлмн (128r 6); тѣмннцн (128v 11); тѣмннцѣ (149v 16); по|д|лѡжити (131r 21); по|д|лѡжити (133v 8, 150v 13); ѡсрѡмоти (132r 5/6); дрѣжавѣ (132v 12); дрѣжава (133r 19); дрѣжавоу (143v 17); дрѣжава (144r 2/3); дрѣжавѡ|м| (147r 3); прѡдатн (132r 3, 133v 5, 150v 13/14); прѡдава (133v 15, 133v 18); прѡдаю (140v 10); влѡстѣл'сцїн (129r 4); влѡстѣл'скѣ (136v 11); влѡстѣл'скїн (139v 14); влѡстѣл'сцѣхѣ (140r 2); тѡдази (129r 8)¹⁹⁴; рѡботѣ (130r 9, 135r 5); рѡботнн|к|(ѣ) (150v 14); рѡботннѣ (150v 17); рѡботаю (130r 11); рѡбота (130v 1, 135v 2, 143r 9); рѡботаю (135r 5, 135r 9, 135r 15); рѡботѣ (135r 15)¹⁹⁵; цѣрков'на (129v 3/4); зѡбавн (129v 9/10); зѡбавити (140v 2, 140v 12, 152r 14/15); прѡгналн (129v 13); пѡповѣ|х| (130r 15); хрѡнитн (130v 4); хѡтенїѣ (130v 10); хѡтѣнїа (139v 6)¹⁹⁶; коу'пити (131r 14/15, 133v 5); кѣпити (141v 17); вїсер'на (131v 21); оу'рѣже (132v 6); крѡнщ'ннцн (132v 7); крѡнщ'ннѣ (144r 7); крѡнщ'ннѣ (144r 10); оу'знмѣ (132r 1); оу'знмаю (133v 14, 152r 11); жѣпамн (133r 21); жоу'памн (147v 1); жоу'плїаннѣ (151r 7); ѡкѡлннѣ (133v 3, 138v 7, 141r 13)¹⁹⁷; дѡхѡдѣкѣ (133v 14); стѡреѣга (134r 7); стѡрѣн (152r 4); тѡкож|д|ѣ (133v 21, 139v 21, 143v 13, 144v 15); тѡкоѣѣ (148v 16)¹⁹⁸; тѡконзи (135r 6);

¹⁹¹ Верујемо да се и у овом примеру, који илуструје употребу вертикалне црте у међупростору, ради о оксији, будући да има споменика у којима је потврђено „бележење места акцента вертикалном оксијом” (Јовић 2011: 102).

¹⁹² У савременом српском језику налазимо акцентски дублет: вѣнчїање/венчїање (РМС, I, 1967: 352).

¹⁹³ Писање оксије над *јатом* није могуће због његове висине, мада се у РМС наводи облик полувѣрац (IV, 1971: 658), а у другом случају иновѣрац (II, 1967: 459) као дублетни облик.

¹⁹⁴ У РМС се наводе облици тѡдѡ и тѡдѡ (VI, 1976: 125).

¹⁹⁵ У савременом српском језику постоји и облик рабѡтати (РМС, V, 1973: 316).

¹⁹⁶ РМС има као одредницу именицу хѡтѣње (VI, 1976: 743).

¹⁹⁷ Као дублетни РМС пружа облик околїна (IV, 1971: 100).

¹⁹⁸ РМС даје и дублетни облик такѡђе (VI, 1976: 130).

такози (142г 2, 143v 10/11, 145г 6)¹⁹⁹; гóдншв (135г 10/11); зáбѣль (135v 18); лѣвдв (136г 7); полóвина (136г 15, 136г 15/16, 138v 13, 138v 14, 146г 22); полóвиннв (136v 5/6)²⁰⁰; сьдрѣжн (136v 21); задрѣжати (140v 13); задрѣжн (140v 21); оубѣнствѣ (137г 12); оубѣнство (137г 18); соудѣ (137v 15, 150г 15, 139v 1, 145г 22); соудѣ (137v 18, 138г 7, 138г 8, 147г 12, 148v 12, 148v 15, 149г 2, 149г 4, 149г 13, 150г 18, 151г 15, 151v 5, 152г 12); соудѣнна (139г 10); соудѣахъ (139v 1, 145г 22); соудѣю (139v 7, 145v 19); соудовѣ (141v 1, 149г 10, 151г 2/3); соудѣа (143г 21, 145v 10, 145v 15, 149г 9); соудѣамн (148v 5/6); соудѣнне (148v 9); соудѣннѣ (149г 3/4); соудѣамь (151г 19); соудѣн (151v 2); соудѣа|х| (152г 8); зáлога|х| (137v 22); зáлогѣ (138г 1); прóвож|д|енн (138г 10)²⁰¹; прóводн (138г 11); ѡскоубѣта (138г 17); прѣносе (139г 3); гóведета (139г 21); оутек'ль (139v 17); трѣгов'ци (140г 21, 140v 8/9); трѣгов'ца (140v 14, 140v 18/19); трѣгов'цѣмь (146г 21); трѣговьць (148г 9); зáграбнати (140v 3); скрѣлата (140v 7); дóноси (140v 11); зиданѣнн (141г 13)²⁰²; ѡблáдаю (141г 18); ѡблáдающе (144v 19); гóворе (141v 20); гóворн (148v 5, 148v 7); зáпнше (142г 12); сьврѣшнати (142v 10, 149г 3)²⁰³; потвóрнати (142v 17); прѣтвóрнати (149г 6); вѣнннати (143г 7); оубѣннн (143г 10, 147г 18); оубѣнне (144г 19); вѣнннати (148v 20); дóвнтъкъ (144г 17/18); влáдал'ци (144v 16/17, 151г 4); влáдальць (147v 12); влáдал'це|м| (151г 8); ѡпрáв|д|анѣ (145г 18, 145v 3/4, 149г 1)²⁰⁴; рáз'свди (145v 14); дроубѣнна (146г 17); зáточѣ (146v 16); прѣселнцахъ (146v 17); прѣселнце (147г 6); прѣпвсти (147v 12); поубѣннати (147v 19); стѣгóноше (146v 20/21); нзгоубѣннати (148г 5, 148г 16/17); прóвагѣю (148г 12); чѣнннати (148v 14); кáковѣ (148v 16); прѣпѣсали (148v 22); впѣсоубѣ (149г 9/10); оубѣсав'ше (149г 11, 152г 12/13); впѣсав'ше (152г 9); пѣтаница (149v 5); ѡкрѣвави (149v 6/7, 149v 12/13); кóвати (149v 22); рáзараютъ (150г 13)²⁰⁵; пѣр'цема (151v 3); стáновѣ (151v 19); стáновн (152г 4);

прóклнннати (126г 20); грáбленѣ (144г 15)²⁰⁶; крáнщехъ (144v 2); оубрáде (147г 17).

Оксија је у Барањском препису бележена чак и у скраћено написаним речима и речима са надредним словима²⁰⁷:

дѣв'нике (126г 1/2); дѣв'но (126г 21); дѣв'ничьство (127г 16); дѣв'ници (127г 20); дѣв'номв (127v 1); дѣв'нинь (131v 5); ѡблáю (128г 5); ѡблá (131v 4); дшóу (130v 20); црѣ

¹⁹⁹ У РМС се дају облици такó и тако (VI, 1976: 130).

²⁰⁰ О постојању дублета сведочи облик половина наведен у РМС (IV, 1971: 653).

²⁰¹ У РМС се наводи и облик провóдѣње (V, 1973: 145).

²⁰² РМС даје именицу зидáње (II, 1967: 304).

²⁰³ У РМС је наведен глагол свршити (1973: 707).

²⁰⁴ У РМС је дата одредница опрáвдање (1971: 161–162).

²⁰⁵ Презент глагола *разарати* у савременом српском језику има облик разарáм (РМС, V, 1973: 334).

²⁰⁶ У РМС се наводи именица грáблѣње (I, 1967: 546).

²⁰⁷ Ово је црта по којој се Барањски препис Душановог законика разликује од *Хиландарског медицинског кодекса* (в. Јовић 2014: 152).

(131r 12); цѣ́а (133v 10, 134r 16); цѣ́воу (134r 5, 140r 4, 145v 10, 150r 21); цѣ́а (139r 9); цѣ́воу (139v 20, 147v 15); цѣ́оу (143r 14); цѣ́оу (144v 11); вѣ́коу (132r 22); мѣ́тоу (134r 11); цѣ́воу нога (136v 3); цѣ́воу не (136v 10/11); цѣ́воу (141v 4); цѣ́воу ннѣ (151r 5); цѣ́воу (151r 9); гѣ́а (139r 18, 141r 17); гѣ́оу (142r 6); чѣ́воу (142v 6); пѣ́лоу (144v 3); помѣ́оу (145r 14); вѣ́шеу ен'ноу (146v 15); соу (149r 6); гѣ́оу (150v 16); гѣ́е (151v 18).

Анализирана грађа указује на то да се оксија писала и над једносложним и вишесложним предлозима, везницима и речцама, тј. у оним речима које у савременом српском језику нису акцентоване:

за́ (125v 16, 126r 8, 126r 20, 130v 20, 132v 13, 132v 14, 132v 15, 133v 16, 133v 17, 134v 12, 134v 12, 134v 14, 134v 14, 134v 15, 134v 15, 135v 15, 136r 5, 136r 12, 136r 17, 136v 21, 137v 20, 138v 22, 142r 14, 145v 2, 145v 3, 145v 22, 148r 20, 148r 21, 148v 2, 148v 2, 150r 12, 151r 2, 151v 6, 151v 7, 151v 7, 151v 8); оу́ (125v 20, 125v 21, 127r 3, 128r 3, 128r 13, 128v 3, 128v 7, 128v 8, 128v 11, 129r 1, 130r 6, 131r 18, 131v 12, 131v 15, 132v 14, 132v 16, 134r 1, 135r 2, 135r 9, 135v 22, 135v 22, 138r 4, 138r 4, 138r 5, 138r 12, 138v 9, 139v 16, 139v 19, 140r 4, 140r 19, 141v 22, 142r 6, 142r 10, 142r 13, 142r 19, 142v 20, 144v 3, 144v 5, 145r 8, 145r 20, 145v 7, 146r 8, 146r 9, 146r 10, 146r 13, 146r 14, 146r 19, 146v 16, 147v 14, 147v 15, 149v 18, 149v 20, 149v 22, 150r 3, 150r 7); да́ (126v 12, 127r 4, 129v 10, 130r 20, 130v 3, 130v 5, 130v 17, 130v 19, 131r 10, 131v 1, 131v 13, 131v 20, 132r 14, 132r 14, 132v 2, 133r 1, 133r 8, 133r 10, 133r 18, 133v 3, 133v 7, 133v 10, 134r 7, 134r 13, 134v 9, 135v 7, 135v 10, 135v 14, 135v 16, 135v 19, 136r 4, 136v 1, 136v 4, 136v 6, 137r 1, 137r 3, 137r 7, 137v 13, 138r 5, 138r 12, 138r 21, 138v 7, 138v 22, 139r 12, 140r 19, 141r 2, 141v 20, 142v 7, 143v 6, 143v 9, 144v 10, 144v 14, 146r 18, 147r 15, 148r 3, 148r 9, 149r 5, 151v 13, 152r 9, 152r 10)²⁰⁸; на́ (128v 21, 132v 21, 133r 8, 133r 10, 134r 19, 136v 14, 139v 22, 145v 13, 147r 4, 147r 4, 148v 22, 149r 13); прѣ́ (129v 4); па́кы (131r 2, 146r 7, 149v 17)²⁰⁹; нѣ́ (131r 14, 131r 20, 133v 5, 134v 17, 142r 1, 151v 21); акó (133r 8, 148r 13); дó (133v 12, 136v 21, 149v 7); нѣ́ (135v 6); ѣ́нѣ (135v 14); прóтнѣѣ (146r 17); ме́ждоу (147v 1).

Могуће је да је у одређеном броју случајева акценат на предлогу писан због старог или новог преношења акцента на проклитику, мада у досад анализираним средњовековним споменицима то није чест случај – тако Чедомир Стојменовић истиче

²⁰⁸ РМС пружа акцентован и неакцентован облик везника и речце – да и дѣ (I, 1967: 608).

²⁰⁹ У РМС је наведен везник *пак* који није акцентован (IV, 1971: 306).

да је преношење акцента са именице на предлог у *Дечанском препису Службе и Житија Стефана Дечанског* означено недоследно и у малом броју потврда (2010: 159), а Надежда Јовић да у *Хиландарском медицинском кодексу* силазни акценат није преношен на предлог или проклитику (2014: 154).

(Не)доследност у означавању места акцента оксијом

У овом делу рада позабавићемо се (не)доследношћу у бележењу места акцента оксијом, будући да се недоследно фиксирање места акцента „може објаснити актуелношћу померања силазних акцената из финалних и медијалних позиција” (Стојменовић 2010: 148). Издвојили смо све случајеве у којима се оксија у парадигми појединих речи (не) пише на истом слогу, као и све групе речи са заједничком творбеном основом и оксијом написаном на истом, односно различитом слогу. У обзир су узете и речи које нису потврђене у *Речнику Матице српске*, речи чије се место акцента у савременом српском језику разликује од оног означеног у Барањском препису, као и речи чије значење у савременом језику не одговара значењу из анализираних корпуса. Сви овакви примери коментарисани су у фуснотама.

Доследност у бележењу места акцента оксијом

мáлнмь (125v 10, 125v 13); мáлїн|х| (129r 16); мáлв (130r 9); мáлн (135v 2/3); мáлє (140v 7); мáлль (141r 3); мáлїн (141v 1/2); мáлїнмь (142v 5/6); мáлѡ (145v 22); помáла (146v 21)²¹⁰;

ѡбрáзѡ|м| (125v 17, 143v 15, 145r 5); ѡбрáзв (**127r 8/9**); ѡбрáзѡ|м| (**144v 4**);

тáковїн (126r 6); тáкова (142v 8/9); тáковїн (149v 2/3);

дáлгъ (126r 8, 146r 2, 146r 4); дáлгв (127v 1, 127v 4); дáлгоѡ (134v 12); дáлга (137v 20); дáлгъ (138v 9);

повїновєнїє (126r 9)²¹¹; повїнѣ (126r 14);

зáкона (126r 13); зáконв (126v 22, 127r 22, 130v 1, 130v 5, 130v 8, 131r 11, 134r 15, 135r 7, 137v 19, 141v 21, 150r 14); зáконь (128r 11, 130r 14, 135r 8, 144r 1, 146r 13, 146v 2, 150r 15); зáконѡ|м| (133v 14/15); зáкон’ (135r 17); зáкѡ|н| (143r 6); зáкѡ|н|(ь) (146r 20); зáконоѡ (146v 4, 151v 18); зáконє (150v 21); зáконь (152r 2/3); зáкон’ныкь (125v 5); зáкон’ннкоѡ (138v 17); зáкон’никь (139r 5, 150r 13); зáкон’ницѣ (143r 8, 147v 15/16); зáкон’ннтє (130r 20); зáконнїїнн|х| (135v 18); безáкон’но (143r 10);

²¹⁰ У РМС је дат придев пѡмáлї (IV, 1971: 673).

²¹¹ У РМС се као одредница појављује именица пѡвиновáње (V, 1973: 507).

ѡлоуѣнтѣ (126r 18); ѡлоуѣн (129v 1); слѡѣн (**146v 20, 147v 21**);

прѡклннаю (**126r 20**); прѡклеть (127v 12);

ѡблѣѣн (126v 1); ѡблѣѣнїе (145r 7); ѡблѣѣнїа (145r 17); ѡблѣѣннн (145r 6)²¹²;

ѡбрѡтннн (126v 4/5); ѡбрѡтнн (126v 15); ѡбрѡтннѣ (126v 20); ѡбрѡтн (128v 12);

кѡже (126v 10, 126v 22, 143v 11, 144r 4, 144v 14, 145r 5, 149v 3, 150v 6); кѡжѣтѣ (141v 12); кѡжоу (143v 16); кѡжѣ (144r 20, 144v 20, 145r 4)²¹³; кѡз'нѣ (138v 16); накѡже (130r 15); покѡже (138r 8/9);

трѣговѣ|х| (126v 13, 140v 16); трѣгѣ (140v 11); трѣговехѣ (149v 20); трѣговѣ (143v 13); трѣгов'ѣн (140r 21, 140v 8/9); трѣгов'ѣа (140v 14, 140v 18/19); трѣгов'ѣѣѣ (146r 21); трѣговѣѣѣ (148r 9);

врѡтн (126v 18, 140r 13, 144r 9); врѡтннн (140r 16); врѡтнннѣ (140r 3); вѣзврѡте (**126v 6, 126v 13/14**); вѣзврѡтн (**126v 8/9**);

жѣѣ (127r 7); жѣѣѣ (128v 2, 128v 7); жѣѣѣѣ (129v 5)²¹⁴;

тѡзы (127r 10); тѡзн (128v 19, 128v 21, 131v 19, 133v 18, 138v 1, 139v 17, 143r 9, 144r 19, 144v 7, 148r 17, 150r 7); тѡн (128v 20); тѡзн (130r 14, 131r 6, 113r 18); тѡм'зн (131v 8, 134v 20, 136v 15, 142r 21, 150v 15, 151v 22); тѣзн (132v 18, 134r 4, 137v 7, 137v 10, 137v 19, 138r 22); тѡгоѣа (132v 19/20); тѡмѣзн (133r 22); тѡуѣзн (136r 8, 150r 15); тѣзн (136r 14, 152r 10); тѡгоѣзн (136v 7); тѡѣа (136v 22); тѡгазн (137v 20, 139v 16, 147v 2); Тѡзн (138r 9); тѡзы (141r 12, 141r 21); тѡгазы (141r 15, 141r 17); тѡганзн (141v 17/18); тѣзн (143r 2, 145r 3); тѡган (144v 10); тѡнѣѣ (146v 5); тѡган (147v 13); тѡмѣзн (151v 16);

доуѣѣѣннѣ (127r 12); доуѣѣѣннѣнн (136r 9)²¹⁵;

мѣтѣ (127v 8, 127v 10, 127v 14); мѣтѣѣ (129r 10);

стѡѣѣ (127v 14); стѡѣѣѣ (127v 20); постѡѣѣннн (125v 21/126r 1, 127r 20/21); постѡѣѣнн (126v 12, 127v 9, 131v 1, 134v 7); постѡѣѣѣ (127r 12, 127v 8/9, 147r 13); постѡѣѣннѣнн (127v

²¹² На сајту www.srpskijezik.com наводе се облици ђблнчнн, ђблнчѣѣѣ. У Барањском препису је пак окснја напнсана на основи рѣн.

²¹³ Значѣѣѣ овог глагола у савременом српском јѣзнку другачнје је од оног у Барањском препису. Наиме, у Барањском препису глагол казати има значѣѣѣ „казннтн” (Пешнкан 1997: 479), а у РМС глагол казатн (у презенту је акцент дугоснлазнн) има сасвнм другачнја значѣѣѣа (II, 1967: 627).

²¹⁴ У савременом српском јѣзнку налазимо: жѣѣѣѣ, ген. жнѣѣѣѣ (РМС, II, 1967: 35).

²¹⁵ У Барањском препису нменнца доуѣѣѣннѣѣ има значѣѣѣѣ „душѣѣѣѣнн” (Пешнкан 1997: 476), док у РМС душннѣѣ ѡзначаѣѣа појам из анатомнје (I, 1967: 813).

15/16); поста́вн (145г 21); поста́внль (145v 18, 147г 13, 149v 21); поста́вляюмо (125v 5/6); поста́влен'нн (127v 16); прѣста́внль (136г 19/20); нз'ста́вляю (127v 18); ооста́внль (144г 18);

дѣбрн (127v 20); дѣбрѣн (131v 20); дѣбрѣ (149г 14);

хра́нн (128г 2, 130v 7); хра́не (129г 19)²¹⁶; хра́на (128v 9); хра́нннн (130v 4); всхра́нн (129г 21);

коўкъь (128г 2); коўкъа|х| (128v 3, 132v 17); коўкъа (132v 20); коўкъе (133г 16, 134г 2, 144г 4, 147г 7, 147г 20); кѣкы (135г 19); кѣкѣ (135v 5); коўкн (135v 5); коўкю (138г 20, 144г 17);

кѡн'дн (128г 6); кѡнь (131v 19, 139г 19); кѡны (138v 12, 151v 19); кѡнн (139г 20); кѡнь (141г 4);

пра́в'дѣ (128г 9, 129v 19/20); пра́в|д|е (143г 19); пра́вн (149г 5); пра́в|д|ѣ (150г 17); опра́вн (137г 3, 141v 21); опра́ве (146г 6/7, 146г 11, 146v 5); опра́вннн (146v 13); опра́внль (149г 12/13); опра́вннн (**146v 7/8**); опра́ве (137г 4)²¹⁷; опра́в|д|анїе (145г 18, 145v 3/4, 149г 1); опра́в'чїе (146v 7)²¹⁸; нспра́вн (148v 8); нспра́ве (148v 18); нспра́вн (**126г 15, 128г 18/19**); нспра́вннн (**126г 17, 126v 2**); нспра́вннн (151г 21/22); нспра́ляю (151г 17/18); напра́ве (141г 15);

посїлаю (128г 16, 128г 17, 148v 11/12); посїлають (149г 13/14); посла́нн (148v 18); ѿсла́ль (134v 4/5);

ба́щннѣ (128г 22); ба́щнн'ныцн (130г 16); ба́щннн (130г 17, 131v 11, 131v 15); ба́щнне (130г 19, 130v 17, 131г 8, 131г 14, 133v 6); ба́щнн'ныкь (130v 11); ба́щнна (131г 4); ба́щнн'нѣ (131г 18); ба́щнна|х| (131г 19); ба́щнныкь (131г 22/131v 1); ба́щннн (142г 13); ба́щннахъ (150v 7); ба́щнн'|н|оу (150v 9);

постри́здаю (**128v 2**); постри́глн (**128v 5**);

тѣмннцн (128v 11); тѣмннце (149v 16);

посло́шанїе (128v 12/13)²¹⁹; прѣсло́шанн (141v 1); прѣсло́ша (145v 4/5); прѣсло́шнннннн (145v 9)²²⁰;

²¹⁶ Наведени су облици презента глагола *хранити*.

²¹⁷ Ради се о именици ѡправа (РМС, IV, 1971: 161).

²¹⁸ Ова се именица не јавља у РМС.

²¹⁹ У РМС је дата именица послушање (IV, 1971: 754).

²²⁰ РМС не наводи именицу *преслушник*.

плáтн (128v 19, 132r 6/7, 132r 8/9, 132r 17, 132v 18, 132v 20, 135v 6, 136r 8, 136r 10/11, 136v 17, 137r 19, 137r 11, 137r 15, 137v 1, 137v 4, 138r 9, 138v 3, 138v 6, 139r 1, 140r 17, 140v 19, 140v 21, 141r 10, 141r 12, 143r 22, 144r 3, 144r 9, 146v 20, 146v 22, 147v 18, 148r 4, 148r 17, 150r 5/6, 151v 17, 152r 6/7); плáтн (**127v 4**); плáтє (132v 11); плáтнль (138v 4); плáтнв'шен (146v 15); плáкцяють (140r 7); плáкцяю (135r 5, 135r 5, 147r 3, 147r 7, 147r 19, 147v 8); плáкця (144v 12); плáта (135r 2); плáтв (135r 4, 147r 6);

кáмю (129r 8, 133v 11, 146r 10); ннкáмю (130v 3, 148v 10)²²¹;

рáботь (129r 16, 130r 10, 131r 9); рáботв (130r 9, 135r 5); рáботаю (130r 11, 135r 5, 135r 9, 135r 15); рáбота (130v 1, 135v 2, 143r 9); рáботє (135r 15); рáботнн|к|(ь) (150v 14); рáботннка (150v 17); врáбота (135r 16)²²²;

влáсть (129v 2/3); влáстєлн (125v 12, 143r 15); влáстєлє (125v 18, 131r 17, 131v 14/15, 132v 7, 132v 11, 133r 11, 137v 12, 146r 15/16, 147r 5, 148r 6); влáстєлѣ|х| (130v 22, 143v 13); влáстєлѣ|м| (142v 5, 146r 15/16); влáстєлѣмь (143v 18); влáстєлѣ (145r 11/12, 150r 22); влáст'ннкь (130r 14); влáстєлннъ (131r 1, 131v 6, 131v 16/17, 131v 19, 132r 5, 132r 10, 132r 19, 132v 21, 133r 6, 133r 14, 137r 9, 137r 21, 139v 8, 140v 2, 140v 8, 144r 12, 145v 6, 150v 3); влáстєлнна (132r 8, 132r 13, 136r 1, 137v 2); влáстєлннъ (133r 5); влáстєлннъ (143v 7/8); влáстєлнннє (151r 11)²²³; влáстєл'цїн (129r 4); влáстєл'скє (136v 11); влáстєл'скїн (139v 14); влáстєл'цѣхъ (140r 2); влáдл'цн (144v 16/17, 151r 4); влáдлльць (147v 12); влáдл'цє|м| (151r 8); ѡблáдл (141r 18); ѡблáдлцє (144v 19); ѡблáсть (131v 9, 145v 17, 151r 16/17); ѡблáстн (139v 2/3)²²⁴;

потвóрн (129v 4, 137r 1, 139r 7, 140r 12); потвóрнтн (142v 17); потвáрл (136r 17); потвáрл (139r 4/5); сьтвóрнтъ (132v 4); прѣтвóрнлн (149r 6);

крївь (129v 7, 133r 4, 134v 6, 134v 21, 137r 20); крїво (146v 13); крїв'ца (137v 14/15); ѡкрївє (146r 7);

зáблвн (129v 9/10); зáблвнтн (140v 2, 140v 12, 152r 14/15); зáблвє (140v 9);

влáхє (129v 14); влáхѣ|м| (136r 13); влáхє|х| (136v 12); влáхъ (136v 13);

²²¹ У савременом српском језику акценат није на основној речи, већ на префиксу: нїкамо (РМС, III, 1969: 793).

²²² У РМС нема потврда овог глагола.

²²³ У РМС налазимо следеће облике: властєлнн/властєлїн, ген. властєлїна (I, 1967: 398).

²²⁴ У именици ѓблáст (РМС, III, 1969: 862) је у Барањском препису оксија написана на месту дугог вокала у основи речи.

соу́ (129v 14, 130r 5, 130r 18, 130v 17, 130v 19, 131v 13, 134r 1, 136v 9, 140r 6, 142v 14, 142v 18, 145r 1, 145r 12, 146r 1, 146r 12, 146r 14, 146v 12, 147v 2, 148v 16, 148v 17, 149r 2, 149r 6); несоу́ (128r 15, 146r 5); нѣсоу́ (147v 18/19, 152r 13);

зѣмлю (130r 17, 132v 9, 132v 10); зѣмлек (130r 22, 133v 7); зѣмли (141v 18/19);

свобод'ни (130r 18); свободна (130r 21, 133v 21); свободьнь (130v 10, 130v 13); свободне (131r 8); свободно (131v 18); свобод'но (132r 4); свобод'нь (139v 15, 139v 21, 140r 1); ѿсвободи (129r 15, 130r 10)²²⁵;

гѡде (130v 2, 144r 8); гѡдѣ (148r 2/3);

гѡсподара (130v 2/3); гѡсподарь (130v 4, 130v 8/9)²²⁶;

хѡтѣнїе (130v 10); хѡтѣнїа (139v 6); нехѡтѣнїемь (126r 14)²²⁷; въсхѡщеть (126r 16/17);

коу́де (130v 10, 138r 1, 148v 11, 151v 18); коу́дѣ (133v 10, 139v 1); кѡдѣ (135v 16); коу́да (149v 5);

тврѣде (130v 17); тврѣдо (133v 9);

рѡда (131r 5); рѡднмь (132v 15, 135v 4); рѡднма (132v 15); рѡднма (146r 20)²²⁸;

вѡнска (131r 10); вѡнска (132v 7/8); вѡнцѣ (140r 19, 141v 2); вѡнник' (133r 7); вѡнкоде (140r 20, 141r 19);

крáль (131r 12); крáля (136r 19, 146r 14, 146v 2); крáлю (142v 4);

сáмь (131r 16); сáмосед'мо (129v 10, 139r 1); сáмосед'мога (138r 13); сáмоседмо (144r 10); сáмоседмо (152r 7)²²⁹;

по|д|лѡжнѣ (131r 21); по|д|лѡжнѣ (133v 8, 150v 13); по|д|лѡжн (133v 9); по|д|лáгаю (129r 18);

дѡведе (131v 2, 144v 11, 150v 4)²³⁰; прѡвож|д|ѣни (138r 10); прѡводи (138r 11); прѡвагѣю (148r 12); прѡводь'їа (142r 1)²³¹;

²²⁵ Судићи по РМС, овај глагол у аористу има акценат на првом слогу: ђслободї (IV, 1971: 213).

²²⁶ У стандардном српском језику јавља се: гѡспѡдѣр, ген. гѡспѡдѣра, вок. гѡспѡдѣру и гѡспѡдѣре (РМС, I, 1969: 538).

²²⁷ Наведене речи нема у РМС.

²²⁸ Овај облик није дат у РМС.

²²⁹ У РМС се наведени придев и прилог не налазе на списку одредница.

²³⁰ У РМС је дат облик доведѣм (I, 1967: 705).

ωτρόςε (131v 10); ωτρόςъ (131v 12); ѿросе (131v 14); ωτρόςн (134v 10); отроце|х| (134v 22); отроци (135г 1);

простити (131v 16); прость (137v 19/20);

кѣда (131v 19, 134г 2, 134г 17, 134г 20); кѣдн (133г 6, 134v 17, 137v 12); никѣда (131v 13)²³²;

златѣн (131v 21); златарѣ|х| (149v 18); златара (149v 18); златарѣ (150г 1); златарь (150г 3, 150г 4/5, 150г 8)²³³;

свѣта (131v 21); свѣте (139г 19);

п'сѣсти (132г 4); ѿпсоуѣ (132г 5, 132г 12); ѿп'соуѣ (132г 8, 132г 15);

стапн (132г 9, 137г 12); стапы (149v 14);

роуцѣ (132г 20, 132v 5, 137г 17, 141v 12, 149г 7); роуке (137г 4); роука (138г 16, 149v 9);

ѿсѣкоуѣть (132v 2); ѿсѣкоуѣ (137г 17, 137v 4); оусѣкоуѣть (141v 13); оусѣкоуѣ (149г 7);

крѣнци'ници (132v 7); крѣнци'ника (144г 7); крѣнци'никъ (144г 10); крѣницехъ (**144v 2**);

брѣта (132v 14, 134г 7, 137v 9); брѣтен'ци (134г 1, 135г 20); брѣть (132v 14, 135v 4);

позвѣань (133г 2, 137v 17, 137v 21)²³⁴; позвѣвъ (137v 15, 137v 21/22); позвѣнѣн (137v 14)²³⁵; позвѣа (132v 22, 134v 18); позвѣе (133г 8, 134г 2/3, 137v 14, 138г 6);

дѣмѣль (133г 7); дѣма (133г 9, 134v 17, 137v 16, 137v 22); дѣмъ (134г 3);

тѣкон (133г 18); тѣко (136v 2); тѣкож|д|ѣ (133v 21, 139v 21, 143v 13, 144v 15); тѣкогѣе (148v 16); тѣкозн (135г 6); тѣкозн (142г 2, 143v 10/11, 145г 6);

²³¹ Као одредница у РМС јавља се проводација (V, 1973: 144). Значење ове речи у Барањском препису је унеколико другачије од оног у савременом српском језику: у Барањском препису њоме се означава посредник (в. Пешикан 1997: 487), а у РМС је дефиниција поменути одреднице „посредник за склапање брака“ (V, 1973: 144).

²³² У стандардном српском језику акценат није на основној речи, већ на префиксу *ни-*: *ни*кадѣ (РМС, III, 1969: 792).

²³³ У РМС налазимо следеће облике: *златѣр*, ген. *златѣра* (II, 1967: 309).

²³⁴ Трпни глаголски придев овог глагола у савременом српском језику има акценат на првом слогу: *пѣзвѣн* (РМС, IV, 1971: 599).

²³⁵ Ове глаголске именице нема у РМС.

жѣпаци (133г 21); жоупа (133v 12, 135v 20, 136г 5, 141г 16, 144г 16); жюпѣ (135v 20); жоупѣ (137г 22, 147г 8); жѣпѣ (142г 15); жѣпѣ (145г 10); жоупаци (147v 1); жоупациннѣ (151г 7);

околни (133v 3, 138v 7, 141г 13); околна (144г 15/16); околна (147v 8);

градъ (133v 11, 141г 14, 150г 5); града (133v 12, 141г 13, 141г 16); градовѣ|х| (133v 13, 143v 14, 144v 1); града (137г 21/22, 150г 3); градовомь (141г 1); градовѣ (143v 20, 150v 22); градовѣхъ (149v 22); градовомь|м| (**142v 15**); грациннѣ (133v 17); грацине (141г 15); грацинина (151г 7); градскѣ|х| (138v 18); градска (141г 10); градскѣ|мь| (**151г 4/5**); градскы|м| (151г 8);

жѣта (133v 15); жѣто (136г 6);

старенега (134г 7); старѣн (152г 4);

роць (134v 2, 137v 18, 143v 1); роць (134v 7); обрѣка (139v 3/4);

крѣвь (134v 14); крѣвь (151v 8); окрѣваки (149v 6/7, 149v 12/13);

моужа (134v 17); мѣжѣ (134v 21);

сѣборѣ (135v 9); сѣборннѣ (135v 10); сѣборнога (136v 22); сѣборѣ (144г 2);

дрѣго (135v 17); дрѣгын (136v 15/16); дрѣгоу (131v 7, 149г 11); дрѣга (142г 20)²³⁶;

пѣсти (136г 4); пѣсе (135v 19, 136г 5); пѣше (135v 15); попѣсе (135v 20, 136г 6, 136г 10); попѣшѣ (136г 5, 136г 11)²³⁷; испѣсѣль (**136v 18**);

нахвѣлицомь|м| (136г 10, 137г 13); нахвѣлицомь (137г 16);

полѣвина (136г 15, 136г 15/16, 138v 13, 138v 14, 146г 22); полѣвиннѣ (136v 5/6);

дрѣгъ (136г 22); дрѣгъ (132v 1)²³⁸; дрѣжинна (146г 17); дрѣжнѣга (138г 10); дрѣжнѣга (138г 11)²³⁹;

плѣннѣхъ (136v 8); плѣннѣ (136v 8, 136v 9/10)²⁴⁰;

²³⁶ Ради се о облику редног броја у женском роду.

²³⁷ РМС даје облик попаша (РМС, IV, 1971: 704).

²³⁸ У питању је именица женског рода.

²³⁹ Поменутог придева нема у РМС.

²⁴⁰ РМС пружа следеће облике: планѣна, дат. планѣни и плѣнини, акуз. планѣну и плѣнину (IV, 1971: 452).

оубнѣ (137г 20, 141v 5); оубнѣвь (137v 5, 137v 8); оубѣнствѣ (137г 12); оубѣнство (137г 18);

кѣтѣнѣ (137г 22); кѣтѣнн (144v 19)²⁴¹;

лѣце (138г 3); лѣцѣмь (145г 7/8, 151v 11); лѣца (151v 9);

поустошн (138г 4); поустѣ (147г 22);

соуж'нѣхъ (139v 10); соужьнѣ (139v 22);

оутѣе (139v 11)²⁴²; оутѣк'ль (139v 17);

тоугѣ (140г 9); тоуж|д|ѣга (143v 4);

тѣтъ (140г 18, 142г 1, 144v 6, 144v 9, 144v 12/13, 144v 14, 144v 22, 145г 4, 145г 5, 148г 2, 149v 3); тѣтѣ|х| (144г 21); тѣтн (144v 2, 145г 14, 145г 16, 145v 3, 147г 21, 151v 7); тѣты (150v 5); тѣт'ба (144v 4/5)²⁴³;

свѣдѣ (141v 6); свѣде (141v 7);

стѣнѣ (141г 4/5); стѣновѣ (151v 19); стѣновн (152г 4); стѣнѣннѣ (141г 5/6, 141г 7/8); стѣн'нѣнн (151v 4); стѣн'нѣннѣ (151v 21)²⁴⁴;

гѣстѣ (141г 7, 148г 8); гѣстѣ|х| (147v 20); гѣстѣнн (147v 22);

гѣворѣ (141v 20); гѣворн|т|[н] (148г 22); гѣворн (148v 5, 148v 7)²⁴⁵; згѣварѣ (128г 1)²⁴⁶;

порѣта (141v 21, 145v 22); порѣтѣ (145v 20); порѣта (146г 8); порѣте (146г 10)²⁴⁷; порѣт'цн (146г 1/2, 146г 16, 146г 22, 146v 11); порѣтѣць (146г 3, 146г 4); порѣтцн (146г 19); порѣт'цн (146г 5, 146v 3); порѣтцѣ|х| (146v 9)²⁴⁸;

пѣд'нѣ (142г 19); пѣднѣ (142г 21); опѣданѣа (137г 5);

сѣврѣшнн (142v 10, 149г 3); сѣврѣшн (148v 4);

крѣгын (145г 9); крѣгнѣ (147v 7); крѣденѣ (151v 11); оукрѣде (**147г 17**);

²⁴¹ У РМС се даје: кѣтѣн, ген. кѣтѣна (II, 1967: 680).

²⁴² РМС наводи облик утѣчѣм (VI, 1976: 616).

²⁴³ Ова именица није наведена у РМС.

²⁴⁴ Последња два примера из низа нису потврђена у РМС.

²⁴⁵ РМС даје облик говѣрити (I, 1967: 516).

²⁴⁶ Наведени глагол није међу одредницама у РМС.

²⁴⁷ У стандардном српском језику ова именица има акценат на првом слогу: пѣрѣта (РМС, IV, 1971: 729).

²⁴⁸ У РМС нисмо пронашли потврду наведене именице.

прѣселнцахъ (146v 17); прѣселнице (147г 6);

брѣдо (147г 22); брѣдоу (147v 5);

стрѣжоу (147v 4); стрѣжа (148г 12); стрѣже (147г 14, 147г 20/21, 148г 7/8); стрѣжамн (147г 16); стрѣжа|х| (147г 22); стрѣже|м|ь (148г 10); стрѣжн (148г 12, 148г 18);

нзгоубилн (148г 5, 148г 16/17); нзгоубе (148г 14);

лѣжомь (149v 2); лѣж'но (142v 21);

срѣмотв (149v 12)²⁴⁹; осрѣмотн (132г 5/6); осрѣмотнв' (139v 7)²⁵⁰;

врѣже (149v 14/15); нзврѣжета (127v 14/15)²⁵¹; сврѣже (128v 10); наврѣкы (140v 4);

тѣнно (150г 4); тѣнтн (127г 10);

глобоу (150г 6); глобе (152г 10); глобарѣе (152г 8, 152г 11); глобаремь (152г 10, 152г 13); глобарѣе (152г 14)²⁵².

Колебaње при одређивању места акцента

Овде, између осталог, наводимо и породице речи у којима је оксија понекад бележена над основом речи, а понекад над предлогом, односно над префиксом:

вѣлѣкнмн (125v 13); вѣлѣка (126v 12)²⁵³; вѣлѣе (129г 18);

вѣше (125v 14); воудеть (127v 13, 139г 14); воуде (128v 21, 133г 2, 137г 9, 139v 8, 141г 9, 142v 8, 144г 18); воудета (130г 3); вѣде (137г 19); вѣдеть (151v 1); вѣль (137v 21); дѣвнтъкъ (144г 17/18);

сѣмь (125v 14); сѣм'зн (125v 16/17, 144v 4); сѣе (129v 4); сѣм'зн (145г 5); сѣега (126г 13)²⁵⁴;

²⁴⁹ Ова именица у стандардном српском језику има акценат на другом слогу: срамѣта (РМС, V, 1973: 957).

²⁵⁰ У РМС се као одредница јавља глагол осрамѣтити (III, 1969: 224).

²⁵¹ У Барањском препису глагол изврѣкн има значење „свргнути” (Пешикан 1997: 491), а то не одговара ниједном од значења глагола изврѣћи наведених у РМС (II, 1967: 376).

²⁵² РМС пружа следеће облике: глобѣр, ген. глобѣра (I, 1967: 500).

²⁵³ У РМС се наводи придев вѣлик, вѣлѣкѣ (I, 1967: 347).

²⁵⁴ У РМС није наведена ова показна заменица. Међутим, у маргиналијама и поговору *Загребачког зборника* и препису *Житија Стефана Дечанског Ч. Стојменовић* региструје облик инструментала сѣмь и облик акузатива сѣ (2011: 68), а у материјалу В. Поломца налази се пример сѣмоу (2016а: 137).

нмáть (126г 9, 131г 7); нмáю (131г 18, 131в 11, 131в 14, 134г 10); нмá (131в 9, 132г 2); нмáмь (134г 12, 134г 18); оўзýма (131г 1): оўзýмь (129г 10); оўзүмѣ (129в 16); оўзүе (132г 19, 132г 22, 132в 1, 140г 15); оўзүето (151в 12); оўзүнма (132г 1); оўзүнмаю (133в 14, 152г 11);

оно́мвнзн (126г 22); оны́зн (127г 19): ономоў́зн (133в 1/2, 138в 14, 150в 15/16, 152г 5)²⁵⁵;

зáповѣдiю (126в 2/3); зáповѣдь (126в 17); прíповеда (133г 1/2)²⁵⁶: свѣдо́ке (136в 4/5)²⁵⁷;

щó (126в 4, 129г 14, 130в 16, 131в 10, 131в 14, 133г 22, 134г 10, 136в 8, 138в 3, 139г 13, 139в 5, 140г 14, 141г 10, 141г 11, 141г 16, 141г 19, 143г 7, 144г 3): нíца (132в 18, 149г 20, 152г 15);

пíше (126в 10, 128г 9, 138в 17, 142в 7, 142в 16, 148в 21, 149г 3, 150г 10, 150г 14/15, 150г 19); пiшоу|т| (148в 12); пiше|т| (148в 14); пiсанiе (142г 17)²⁵⁸; запíше (142г 13); запiсанiн (142г 11)²⁵⁹; прѣпiсалн (148в 22); впи́соуе (149г 9/10); оупiсав'ше (149г 11, 152г 12/13); впи́сав'ше (152г 9): зáпнше (142г 12); зáпнсаль (139г 6, 143г 8)²⁶⁰;

кóн (126в 15, 128г 22, 131г 1, 132г 19, 135в 15, 139в 18, 145в 10, 151г 11); кóн (133г 14, 146в 3, 152г 8); кóн|х| (132в 12, 145в 17); кóю (140в 14); кóнмь (143в 19): коí (127в 21, 135в 5, 141в 2, 149г 12): нíкое (137г 3);

сáдѣ (127в 1); соўднвѣ (127в 3); сáде (129в 20, 134г 14); соўде (130г 1, 130г 4, 134в 10, 137г 6, 141в 3, 143г 19, 149г 19, 150г 18, 151г 4); соўдѣ (148г 19); соўдн (149г 9, 151г 15); сáде (150г 20); соўдь (133г 10, 134г 10, 134в 20, 137в 16, 138г 9, 148в 4, 149г 16, 151в 5); соўда (133в 22, 143г 18); соўде (137г 5, 148г 19); соўдω|м| (145г 16); сáда (148г 18); соўдѣ (149г 13); соўдв (151г 10); сáдь (151г 22); соўд'внне (137г 2); соўдьбно (145в 4)²⁶¹; соўдiе (137в 15, 150г 15, 139в 1, 145г 22); соўдiе (137в 18, 138г 7, 138г 8, 147г 12, 148в 12, 148в 15, 149г 2, 149г 4, 149г 13, 150г 18, 151г 15, 151в 5, 152г 12); соўдiнна (139г 10); соўдiахъ (139в 1, 145г 22); соўдiю (139в 7, 145в 19); соўдовѣ (141в 1, 149г 10, 151г 2/3); соўдiа (143г 21, 145в 10, 145в 15, 149г 9); соўдiамн (148в 5/6); соўдiамь (151г 19); соўдiа|х| (152г 8); соўдiнне

²⁵⁵ У РМС налазимо: онāj, дат. и лок. ономē и онōм (IV, 1971: 137).

²⁵⁶ У савременом језику среће се облик приповѣдāм (РМС, V, 1973: 89).

²⁵⁷ РМС пружа облике: свѣдок, ген. свѣдока (РМС, V, 1973: 667).

²⁵⁸ Да је место акцента у савременом језику другачије показује одредница писаније (РМС, IV, 1971).

²⁵⁹ Поменута глаголска именица није потврђена у РМС. У грађи В. Поломца нашао се облик записанию (2016а: 137).

²⁶⁰ У РМС се наводи облик записати (II, 1967: 187).

²⁶¹ У Барањском препису именица соуд'внна има значење „суђење” (Пешикан 1997: 493), а у РМС се јавља именица судбина (и судбина) са другачијим значењем (VI, 1976: 63).

(148v 9); со҃дїннѣ (149г 3/4); со҃дїн (151v 2); ѿсѣде (145v 8); ѿсѣж|д|єнїє (141r 21/22)²⁶²; рѣз
’свдн (145v 14);

дѣка (128v 9, 143г 9); дѣтн (130v 20); дѣдѣ (130г 20, 138г 7, 152г 9/10); дѣк (131v
20); дѣсть (133г 19); дѣде (134v 21/22); дѣл (136г 21); дѣль (143v 19); дѣлн (148v 17);
подѣнькѣ (131г 9); ѿдѣтн (130v 21); ѿдѣдѣ (143v 16); ѿдѣлн (146v 13)²⁶³; продѣтн (130v 21);
нздѣве (139г 14)²⁶⁴; прѣда (129г 1); прѣдатн (132г 3, 133v 5, 150v 13/14); прѣдава (133v 15,
133v 18); прѣдаю (140v 10); прѣда|с|(ть) (140v 15), о҃зданїн (138v 20)²⁶⁵; прѣдадоу (145г 10);
прѣдадоу (145г 15);

дрѣжн (128v 11, 129v 17, 139v 19, 149г 10); дрѣже (135г 6, 146v 22, 149г 4); дрѣжалъ
(136г 22); дрѣжеть (148v 15); дрѣжавѣ (132v 12); дрѣжава (133г 19, 144г 2/3); дрѣжавоу (143v
17); дрѣжаво|м| (147г 3), задрѣжатн (140v 13); задрѣжн (140v 21)²⁶⁶; съдрѣжн (136v 21);
зѣдрѣжатн (143г 17/18);

сѣжїжѣ (128v 18/19); о҃жеже (138v 5)²⁶⁷;

дѣшьль (128v 21); дѣш’ль (137г 13); дѣгю (147v 11); прїшьль (137г 16); поїде (137v
15/16)²⁶⁸; ндоу (149г 2)²⁶⁹;

сѣмрѣтн (129v 5, 149v 7); о҃мреть (131г 3); о҃мре (133г 20);

їще (129v 7); нцоу (147г 21)²⁷⁰;

кѣмоу (129v 7, 138г 21); кѣмѣ (130v 15, 130v 21, 133г 15, 139г 6, 139v 16/17, 139v
17/18, 142г 15, 151г 16); кѣга (135v 22, 138v 10, 146г 11, 149v 6); кѣго (149v 1); ннѣкѣмѣ
(138v 21); ннѣкѣга (146г 5/6); ннѣкто (133v 4, 133v 18); ннѣкто (136г 4); ннѣкомоу (138v 8/9)²⁷¹;

²⁶² У РМС налазимо именицу осуђєње (РМС, IV, 1971: 233).

²⁶³ Овај глагол није дат у РМС.

²⁶⁴ Ове именице нема у шестотомном РМС.

²⁶⁵ У Барањском препису именица о҃зданїє значи „зајемчивање” (Пешикан 1997: 476), док у РМС налазимо две одреднице – ўздѣње: од глагола *уздати* „стављати узду”; ўздѣње: од глагола *уздати се* „имати поуздања, поверења” (VI, 1976: 453).

²⁶⁶ РМС наводи облик задрѣжати (II, 1967: 109).

²⁶⁷ У РМС је дат облик презента ужѣжѣм (VI, 1976: 436).

²⁶⁸ Презент овог глагола у савременом језику има облик пѣђѣм (РМС, IV, 1971: 815). Међутим, ваља рећи да се код сложених глагола са нтн акценат у српскословенском и савременом српском језику разликује због фонетских промена до којих је дошло у току развоја језика (в. Стојменовић 2010: 168).

²⁶⁹ Према РМС, презент глагола *ићи* може бити акценатован двојачко: *їдѣм/їдѣм* (II, 1967: 541).

²⁷⁰ У савременом српском језику у презенту овог глагола налазимо облик *їштѣм* (РМС, II, 1967: 475). У примеру из Барањског преписа оксија је написана на дугом вокалу.

²⁷¹ У РМС се наводи нїко, ген. нїкога (РМС, III, 1969: 793).

прѡженє (127г 9); прѡгнали (129v 13); рѡз'гнали (129v 14/15); рѡзгнали (129v 18)²⁷²:
нзгнѡвь (130v 12); ѡгнѡти (130v 12):

грѣдѡ (130г 6, 140г 21); грѣдѡть (134v 13); грѣдє (134v 19, 136v 16, 142г 4, 142г 9,
142г 18, 145v 19, 149v 5): грѣдоу|т| (151v 4);

прѣв'нѡн|х| (130v 8); прѣвѡнмь (148г 10); прѣвѡн|х| (151г 2); прѣвннѡ (149г 17); нанпрѣво
(125v 16)²⁷³; испрѣва (144v 13)²⁷⁴: прѣпрѣв'нє (138г 5)²⁷⁵;

прѣвоѡвѣрнѡн|х|(130v 18); дѡстоѡвѣр'нѣ (149г 15)²⁷⁶: полоуѡвѣрьць (127г 1)²⁷⁷; ннѡвѣр'цємь
(146г 21): нновѣр'ноу (129г 1/2)²⁷⁸; невѣроу (148v 2)²⁷⁹;

сѡлѣ (131г 14, 132г 20, 132г 22, 132v 1, 134г 8, 136v 16/17, 137г 13/14, 138v 8, 139v
4, 140v 2); сѡла (138v 11); сѡломь (140v 4); сѡлѡ|м| (140v 5); сѡломь (151v 12): нѡсѡловѡнѡн
(132г 18)²⁸⁰;

коуѡнтн (131г 14/15, 133v 5); кѡптн (141v 17); коуѡнмь (151v 13/14); коуѡплю (140v
3); коуѡплє (140v 8); к'вплѡ|м| (**140v 17**); кѡплєннѡн (141v 14); коуѡп'цн (147v 10, 147v 14);
коуѡплєннѡнцє (150v 10); ѡкоуѡпѡю (138г 2): кѡпоуѡю (140v 10/11);

ѡно (131v 18, 135г 17): нноѡу (133v 17); нноу (147г 6)²⁸¹;

оурѣжє (132v 6): оурѣжоу (135v 11)²⁸²;

кнѡзє (134г 13); кнѡгахѣ (136v 18, 139г 2); кнѡгє (139г 3, 139г 7, 148v 13, 148v 16);
кнѡгѡ (139г 6); кнѡга (148v 15, 148v 21, 150г 12/13); кнѡзѣ (149г 4): кннгоу (140г 11, 145v
5, 150г 10)²⁸³;

прѡстаѡа (134г 18); прѡставн (148v 9); прѡставѡ|м| (**133г 3**): прѡстѡвь (134v 8, 148v
13); прѡстѡѡа (134v 1, 139г 11); прѡстѡѡѡмь (148v 17); прѡстѡѡє (149г 14)²⁸⁴;

²⁷² РМС даје облик разѡгнати (V, 1973: 333).

²⁷³ У РМС налазимо облик нѡјпрѡѡ (РМС, I, 1969: 550).

²⁷⁴ РМС наводи облик ѡспрѡа (II, 1967: 508), са старим прѡношењем акцента.

²⁷⁵ РМС не наводи ову реч.

²⁷⁶ Наведени прѡдѡв изостаје у РМС.

²⁷⁷ РМС прѡжа облик полуѡѡрац (IV, 1971: 658).

²⁷⁸ У РМС се наводе следеѡи облици: инѡѡѡран/ѡновѡран (РМС, II, 1967: 459).

²⁷⁹ Именица *неѡѡра* у стандардном језику има акценат на прѡвом слогу: нѡѡѡра (РМС, III, 1969: 670).

²⁸⁰ Оѡе рѡчи нема у РМС.

²⁸¹ У РМС налазимо следеѡе облике: ѡнѡ, ѡнѡ, ѡнѡ (II, 1967: 457).

²⁸² Оѡѡј глагол у прѡзѡнту има акценат на прѡвом слогу: ѡрежѡм (РМС, VI, 1976: 566).

²⁸³ РМС прѡжа облик кнѡѡга (II, 1967: 755).

²⁸⁴ Оѡѡа именица, судеѡи по РМС, има акценат на прѡвом слогу: прѡстѡѡѡв (II, 1973: 105).

сѣрѡта (133v 20)²⁸⁵; сѣрѡта (135v 13)²⁸⁶; снрѡтахъ (133v 19)²⁸⁷;

мѣропѡ|м| (135r 8); мѣропѡх|м| (143r 4); мѣропъ хъ (143r 22); мѣропъ хѣ (129v 13); мѣропѡхъ|х| (134v 22); мѣропъ сн (135r 1); мѣропѡхъ (135r 16, 143r 20); мѣропъ сѡхъ (143r 4); мѣропѡхъ (143r 12); мѣропъ хоу (143v 3)²⁸⁸;

прѣтн (135v 13, 143r 12); прѣтн (**135v 15**); пѣръ ца (135v 14, 148v 1, 145v 13); пѣръ цн (148r 19, 149r 16); пѣръ цема (151v 3); прѣтъ чъ (148r 20); ѡпѣра (134r 4, 148v 3); ѡпѣратн (134r 8, 135v 14); ѡпѣра (148v 3)²⁸⁹; ѡпѣръ чѣа (148r 21); ѡпѣрѣа (148r 22)²⁹⁰; оупрн (137v 13)²⁹¹;

сѣло (135v 16, 135v 17); сѣла (139r 18); селѡ (133r 22, 136r 3/4, 138r 6, 142r 20, 147v 14, 152r 2);

стѣне (136v 15, 136v 17); стѡе (151r 11); ѡстѣне (131r 4); прѣстѣнннцн (144v 17); ѡстѡн (137v 18/19);

бавѡнъ ском (137r 7); бавѡнъ скоу (137r 8)²⁹²;

скоубѣжн (138r 13)²⁹³; ѡскоубѣта (138r 17); ѡскоубѣ (138r 14); мѣхѡскѡвннн (138r 18)²⁹⁴;

сѣдъ нъ (138v 9); сѣноу (130r 8); сѣноу (135r 22/135v 1)²⁹⁵; зѣсѣно (135r 4);

двѡрѡ (139v 19); двѡрѡ (139v 22, 145v 16, 150v 1); двѡрѡ (145v 13); двѡрѡ ском (145v 15); двѡрѡ ском|м| (151r 10); двѡроу (134r 5, 145v 10)²⁹⁶;

строуль (144r 3); строуленѡ (152r 6)²⁹⁷; зѣтрѡвѣ (143v 22);

²⁸⁵ Ради се о придеву женског рода.

²⁸⁶ У питању је именица женског рода, која у савременом српском језику има акценат на другом слогу: сирѡта (РМС, V, 1973: 778).

²⁸⁷ Реч је о именици, а не о придеву.

²⁸⁸ У РМС је наведен облик мѣропах (III, 1969: 346).

²⁸⁹ У Барањском препису глагол отпирати има значење „одговарати” (Пешикан 1997: 483), а у РМС се налазе две одреднице: 1. отпирати (отпирѣм) према свршеном глаголу *отпрати* („перући очистити, опрати”); 2. отпирати (отпирѣм) према свршеном глаголу *отпрети* („отворити”) (IV, 1971: 257; 262).

²⁹⁰ Нема потврда ове именице у РМС.

²⁹¹ У Барањском препису глагол оупрѣтн значи „добити парницу” (Пешикан 1997: 475), а у РМС глагол *упрети* (упрѣм) нема такво значење (VI, 1976: 555).

²⁹² Наведени придев је у РМС акценатован овако: бѡбѡнскѣ (I, 1967: 118).

²⁹³ Именица *скубеж* није међу одредницама шестотомног РМС.

²⁹⁴ Наведена сложеница се не појављује у РМС.

²⁹⁵ У РМС је дат придев јѣдѣнѣ (РМС, II, 1967: 576).

²⁹⁶ РМС пружа облике двѡр, ген. двѡра (РМС, I, 1967: 632).

вѣрѡвани (146г 12); вѣрѡвани (146v 11, 148г 15); вѣрѡване (149г 18); вѣроуїє (148v 7);
вѣроуїѡтъ (150г 16);

влюѡсти (147v 9); съвлюѡде (141г 5); влюдоу (147г 16);

лѡжнице (147v 11); по|д|лѡжнѡти (131г 21); по|д|лѡжнѡти (133v 8, 150v 13); по|д|лѡгаю
(129г 18); зѡлогѡ|х| (137v 22); зѡлогѡе (138г 1);

нѡси (148г 11); понѡса (129г 7); приносе (139г 3); дѡноси (140v 11); принесоу (139г 9);

хѡди (148v 10); дохѡди (141г 2); дохѡди (148г 10); дохѡдькѡ (128г 20); похѡди (129г 6,
140v 17); ѡхѡди (130v 3); прихѡди (135г 3, 142г 6, 142v 3); нсхѡде (149г 16); дѡхѡдькѡ (133v
14);

чїннѡти (148v 14); вчїннї (126г 3, 128v 20); оучїннї (126г 4, 149v 12); вчїннѡти (143г
7); вчїннѡли (148v 20); оучїннѡти (130v 16); оучїннѡль (137г 14, 144v 12); оучїннї (143г 10, 147г
18); оучїннѡе (144г 19)²⁹⁸;

пѡсти (149v 17); поуѡстѡли (147v 19); припѡсти (147v 12);

кѡвѡ (150г 4); кѡвати (149v 22); кѡвоу (150г 2).

Речи са различитим местом акцентом

Осим речи коментарисаних у оквиру фуснота у претходном одељку, у Барањском препису су уочени појединачни примери у којима је оксијом означено место акцента различито од оног у савременом српском језику.

Међу примерима овог типа издвајају се они са оксијом написаном изнад префикса:

зѡмѡннѡти (131г 15): замѡнити (РМС, II, 1967: 157);

зѡпѡлѡнїн (138г 19): запѡљѡње (РМС, II, 1967: 180);

рѡстѡварнѡвѡ (140v 5): растѡварити (РМС, V, 1973: 445);

оуѡмирнѡти (146г 6): умїрити (РМС, VI, 1976: 512).

У појединим случајевима оксија у Барањском препису стоји на месту постацценатске дужине у савременом језику:

²⁹⁷ У РМС се наводе облици трпног глаголског придева глагола сѡтрѡти: сѡтрѡвен, сѡтрѡвена, сѡтрѡвѡно (V, 1973: 655).

²⁹⁸ Савремени српски језик зна за облик учїнѡти (РМС, VI, 1976: 641).

нж|д|еноу (128v 3): њженѣм (PMS, II, 1967: 350);
раздероу (143r 2): раздерѣм (PMS, V, 1973: 364);
нцоу (147r 21): њштѣм (PMS, II, 1967: 475);
облѣгоу (147v 13/14): облегноѣм (PMS, III, 1969: 864);
вѣсѣмь (128r 5): вѣс (PMS, I, 334);
похвал'на (138v 11/12): похвалан (PMS, V, 1973: 821);
ннѣко (149r 6): њнѣко (PMS, I, 1967: 452).

Осим у горепоменутих, разлика у месту акцента уочена је још у следећим примерима:

обѣдоуѣ (142r 8/9): обедујѣм (PMS, III, 1969: 844);
своѣмоу (130v 5): свѣј, дат. и лок. свѣјем(у) (PMS, V, 1973: 699);
грѣхѣмь (136r 7): грѣх, ген. грѣха (PMS, I, 1967: 562);
пот'коу (136r 12): потка (PMS, IV, 1971: 785);
нѣговоу (144r 16/17): њѣгов (PMS, III, 1969: 830);
мѣстоу (150v 18): мѣсто (PMS, III, 1969: 350).

Речи које нису потврђене у *Речнику Матице српске*

У анализираном корпусу је регистрован један број речи са оксијом којих нема у шестотомном *Речнику српскохрватскога књижевног језика*. Највећи део тих примера коментарисан је у оквиру одељка о (не)доследности означавања места акцента оксијом, будући да се у Барањском препису јављају друге речи са којима деле творбену основу. Преостале примере, који не чине део ниједне породице речи са обележеном оксијом, наводимо у наставку рада:

слѣженѣа (125v 14); тѣкмо (127v 5, 130r 11, 130v 12/13, 131v 15/16, 137r 6, 145v 18, 150r 16); рѣзвѣ (128r 17, 129r 7, 131r 10, 131r 15, 131r 22, 132v 18, 132v 22, 134r 18, 135v 17/18, 139v 4/5, 141r 1/2, 143r 18, 146r 6, 146v 19, 147r 7, 148v 11, 148v 14, 149v 20)²⁹⁹;

²⁹⁹ На исти начин овај везник писан је у *Житију Стефана Дечанског* (в. Стојменовић 2011: 111).

дѣшн (132г 3); коѹдел'ница (133v 20); зѣр'валъ (137г 19); чѣсѡ|м| (138v 21/22); сѣце (139г 14)³⁰⁰; пѡвѣлѣнїе (143v 5, 144г 22);

стѣфанѡ|м| (125v 11)³⁰¹; напѣхл'ци (138v 15/16); похвѣти (140г 17); прїеѣгїн (143v 4);
ѡбѣзѡмь (149v 2).

Оксија у речима страног порекла

Означавање места акцента оксијом посведочено је и у мноштву речи страног порекла³⁰² у Барањском препису Душановог законика. Да ова појава није била неуобичајена у средњовековним српским споменицима доказују *Дечански препис Житија* и *Службе Стефана Дечанског* (в. Стојменовић 2010: 152–153) и *Хиландарски медицински кодекс* (в. Јовић 2014: 155).

Оксија је у највећем броју случајева у страним речима из анализираног корпуса доследно бележена на првом слогу:

пѣтрїар'хѡ|м| (125v 8); пѣтрїар|х|ь (131г 20); лѣтнн'скѡ (126v 4); лѣтнн'скїе (126v 14/15); лѣтнн'скоѹ (126v 16, 126v 21); лѣтнн'скы (126v 19); лѣтннннъ (148г 9); прѡтопопѣ (126v 12/13); кѡзѣнцн (127v 1, 128г 15); кѡзѣнкъ (127v 3); мѣтрополнтїе (127v 7); мѣтрополнѣ (127v 10); мѣтрополнтїе (128г 16); мѣтрополїтїе (128г 18); мѣтрополнтъ (129г 21/22); мѣтрополнтн (129v 21); мѡнастрѡ|х| (127v 19/20); мѡнастрїн|х| (128г 13); мѡнастрь (128г 14); мѡнастрѣ|х| (128v 4); мѡнастрѣ (128v 8/9); мѡнастриа (128v 15); кѣлогѣрьъ (128г 3); кѣлогѣра (128г 18, 129v 3, 131v 1/2, 137v 6); кѣлогѣре|х| (128г 22); кѣлогѣрнѣ (128v 1); кѣлогѣрїе (128v 5); кѣлогѣрь (128v 10); кѣлогѣрїе (128v 14); тѡпнцн (128v 6); рѣсе (128v 10); лѡгофетъ (129г 12/13); кѣпа (130г 21); прѡстаг'мѣ (130v 14); сѡкїе (131г 10); пѣзѡмь (133г 15); пѣзѣ (138г 20); пѣзматара (146г 20); прѡнїн (133v 3); прѡнїю (133v 4); прѡнїар'ске (133v 6); прѡнїарѡ (135г 10); дїнара (139г 21, 139г 22, 139г 22); дїнаре (149v 21); трѣпѣзъ (145г 21); клїросѡмь (151г 9).

Мањи је број примера са оксијом писаном на унутрашњем слогу вишесложних речи:

ннѡрїа|х| (127г 14); нгоѹменн (127v 7/8, 127v 17, 127v 19, 127v 22); нгоѹменѣхъ (127v 17); ѣзѣр'сн (128г 15); поклїсїарѣ|х| (142г 3).

³⁰⁰ Грађа В. Поломца пружа пример сѣце (2016а: 135).

³⁰¹ Поломац наводи пример стѣфанѡ|м|ь (2016а: 135).

³⁰² Стране речи из овог одељка наведене су према раду Павла Ивића (1977: 253–264).

Оксија је на финалном слогу (на падежном наставку) забележена само два пута:

пер'пероу (135г 11); дїакоу (142г 16/17).

Прегледани материјал указује на недоследност у бележењу оксије једино у грцизмима *хрисовул*, *поп*, *ћефалија* и *гусар*:

хрїсовоуль (128г 10, 142г 15); хрїсовоули (130в 14, 142в 20/21); хрїсѡвѡли (142в 2);

пѡпъ (130в 2); пѡпъ (130в 9, 130в 11); пѡпа (132г 16); пѡповѣ|х| (130г 15); попѡвѣ (130г 16, 130г 18); попѡв'ска (130г 21)³⁰³;

кїѣфалїа|х| (133в 12); кїѣфалїа (148г 18); кїѣфалїѣ (133в 13);

гоу'сарѣ (134в 15, 147г 21, 151в 7); гоу'сарѣ|х| (144г 5); гоу'саръ (144г 6, 144в 8, 150в 7); гоу'сарѣхъ (144г 21); гоу'сара (144в 2, 145г 16, 150в 5); гѡсаръ (144в 15); гоу'са (148г 2); гоу'шено (151в 10/11)³⁰⁴; гѡсаръ (144в 13).

Оксија је бележена на првом слогу двосложних и вишесложених речи страног порекла. Све речи из следеће групе у савременом српском језику имају силазни акценат на првом слогу:

мѡнастрѡ|х| (127в 19/20); мѡнастрїн|х| (128г 13); мѡнастриъ (128г 14); мѡнастрѣ|х| (128в 4); мѡнастриѣ (128в 8/9); мѡнастрира (128в 15); рѡсе (128в 10); кѡпа (130г 21); кїѣфалїа|х| (133в 12); кїѣфалїа (148г 18); гоу'сарѣ (134в 15, 147г 21, 151в 7); гоу'сарѣ|х| (144г 5); гоу'саръ (144г 6, 144в 8, 150в 7); гоу'сарѣхъ (144г 21); гоу'сара (144в 2, 145г 16, 150в 5); гѡсаръ (144в 15)³⁰⁵; дїнара (139г 21, 139г 22, 139г 22); дїнаре (149в 21).

У страним речима је оксијом бележен и акценат на унутрашњем и финалном слогу вишесложних речи. Савремени српски језик у овим примерима има узлазни акценат на претходном слогу, што значи да до преношења није дошло³⁰⁶:

нгоу'мѣнн (127в 7/8, 127в 17, 127в 19, 127в 22); нгоу'мѣнѣхъ (127в 17); хрїсовоули (130в 14, 142в 20/21); хрїсѡвѡли (142в 2);

хрїсовоуль (128г 10, 142г 15).

³⁰³ У РМС су наведени облици: пѡп, ген. пѡпа, вок. пѡпе (IV, 1971: 702); пѡповскїѣ, -ѣ, -ѡ (IV, 1971: 711).

³⁰⁴ Ради се о партиципу претерита пасива глагола гоу'сити, који је имао значење „опљачкати” (Пешикан 1997: 484).

³⁰⁵ Ова именица у стандардном језику има и постакценатску дужину: гѡсѣр (РМС, I, 1967: 600).

³⁰⁶ У РМС налазимо: хрисѡвуль(а) (VI, 1976: 749); ѣгуман (II, 1967: 346).

Међу страним речима има и оних у којима је, судећи према стању у савременом српском језику, оксијом бележен акценат пренесен са финалног, односно унутрашњег слога:

ар' хїерїю (130v 5/6); пїзмомь (133г 15); пїзмѣ (138г 20);

лїтнн' скв (126v 4); лїтнн' скїє (126v 14/15); лїтнн' скоу (126v 16, 126v 21); лїтнн' скы (126v 19); лїтнннн (148г 9); прѣтопопє (126v 12/13); кїлогїєрьь (128г 3); кїлогїєра (128г 18, 129v 3, 131v 1/2, 137v 6); кїлогїєрє|х| (128г 22); кїлогїєрнцє (128v 1); кїлогїєрїє (128v 5); кїлогїєрьь (128v 10); кїлогїєрїє (128v 14); трапєзѣ (145г 21); пїзматара (146г 20).

У једном броју речи страног порекла из Барањског преписа место акцента обележено оксијом не одговара месту акцента у савременом српском језику:

пїтрїар' хω|м| (125v 8); пїтрїар|х|ь (131г 20): патрїјарх (и патрїјārх) (РМС, IV, 1971: 359);

мїтрополнтїє (127v 7); мїтрополнїа (127v 10); мїтрополнтїє (128г 16); мїтрополїтїє (128г 18); мїтрополнть (129г 21/22); мїтрополнтн (129v 21): митропòлит (РМС, III, 1969: 387);

єзїар' сн (128г 15): єгзарх (РМС, I, 1967: 831);

лѣгофєть (129г 12/13): логѣфєт (РМС, III, 1969: 227);

попѣкє (130г 16, 130г 18): пѣп, ген. пѣпа (РМС, IV, 1971: 702);

попѣк' ска (130г 21): пѣповскїй, -ā, -ō (РМС, IV, 1971: 711);

кїфїлїє (133v 13): кѣфалија (РМС, II, 1967: 702);

прѣнїарѣ (135г 10); прѣнїар' скє (133v 6): пронїјār, ген. пронијāра (РМС, V, 1973: 199);

пєр' пєроу' (135г 11): пєрпєра (РМС, IV, 1971: 392);

рїзбальвь (140v 6): развāлити (РМС, V, 1973: 335);

поклїсїарѣ|х| (142г 3): поклїсār, ген. поклїсāра (РМС, IV, 1971: 624);

дїлкоу' (142г 16/17): дїјāк, ген. дијāка /дїјāк (РМС, I, 1967: 678);

гвсārь (144v 13): гўсār (РМС, I, 1967: 600).

У Речнику Матице српске нису наведене поједине стране речи из Барањског преписа, те у тим случајевима поређење места акцента није могло бити извршено:

ннѳрїа|х| (127г 14); кѳзмици (127v 1, 128г 15); кѳзмиць (127v 3); прѳстаг'ме (130v 14); сѳккє (131г 10); гоу'са (148г 2); гоу'шено (151v 10/11); клиросѳмь (151г 9).

Исто место акцента има реч тѳпци (128v 6) са значењем „мештанин, монах пореклом из истог места где се налази манастир” (Пешикан 1997: 493) и реч тѳпик из Речника Матице српске којом се означава топоним (VI, 1976: 237).

Речи са двама оксијама

Посебну групу у Барањском препису сачињавају примери са двама оксијама. Бележење двеју оксија регистровано је у:

а) сложеницама домаћег порекла: прѳвослѳвнаго (125v 6); сѳмѳдроу'гаго (128г 18/19); вѳшеписан'нымь (144v 21); вѳноградь (130г 8); вѳнограда (135г 13, 135г 14); вѳног'ра (136г 6/7); вѳноградѳ (150v 9/10); вѳноградѳь (150v 11); вѳноградѳє (150v 20/21); брѳтоу'чеда (131г 6); стрѳмоглавь (144v 8/9);

б) позајмљеним сложеницама: кѳлѳгѳерѳмь (128г 12); кѳлѳгѳериє (128v 1); кѳлѳгѳерѳу (148г 1); хри'сѳвоу'лѳхь (142v 13); клиросѳмь (151г 6);

в) речима са префиксом: оу'зѳкониль (144г 1); оу'прѳшенїа (126г 5); рѳзлѳу'те (126г 6); оу'дрѳжн (126г 16); оу'сѳккє (126v 2); оу'зѳмь (127г 1/2); оу'зѳма (131г 2); оу'зѳѳтн (131г 13/14); оу'зѳмоу (138v 13, 139г 8); оу'стаѳє (128г 11); оу'писано (129г 20); оу'тиннѳѳ (130v 15); оу'тинн (133г 18); оу'сѳкоу (132v 6); дѳбнт'кѳмь (135v 20/21); оу'к'раде (141г 12); оу'к'рати (144v 4/5); оу'хвѳти (145г 8, 151 v 10); оу'хвѳте (145г 9); рѳз'соу'дн (145v 12); рѳз'соу'днтн (151г 21); оу'зѳлюдоу (147v 4); оу'зѳмоу (151г 21);

г) осталим случајевима: зѳкѳнь (125v 15); зѳконоу (127г 18/19, 128г 1, 129v 8, 137г 7, 146v 2, 147v 14/15, 150г 18, 151г 10); зѳкон'ннкоу (150г 19/20); д(оу)хѳвнѳмь (126г 7); д(оу)хѳв'ноу (126v 17); жѳвоу (127v 22, 128v 4, 128v 14); тѳсоу'щѳ (128г 2); вѳхѳвьствѳмь (128v 17); грѳбѳвь (128v 18); вѳрѳж|д|оу (128v 20, 134v 14, 146v 9, 151v 6); ѳзѳыць (129г 3); кѳтоу'нѳхь (129г 5); пишоу (145v 2); прѳв|д|ѳмь (129г 8); кѳмоу (129v 9, 130v 16, 131г 13, 142г 13, 149v 11); мѳрѳп'шннѳу (130г 13); мѳрѳп'хѳмь (135г 7); вѳлѳстѳннѳу (130v 7, 138г 15); вѳлѳстѳнѳїкѳ (132г 6, 132г 13/14, 136г 3); вѳлѳстѳнѳїкь (132г 7); бѳшннѳу (131г 7, 131v 12, 142г 12); рѳботѳу (134v 5/6); ѳмѳннїємь (135г 22); сѳвѳроу (135v 8); сѳбрѳкоу (135v 8); зѳроу'тн (138г 6); вѳрѳдоу (138г 14); дѳброу (138г 15); тѳмоу'жн (138г 16); прнстѳвоу (139г 15); прнстѳвѳмь

(148v 19/20); полáтоу (139v 20); тóмоуи (140г 6); тр̑гоу (140г 21); тр̑гов'цоу (147v 22); грéдоу (140v 9, 150v 1); стáнианиноу (141г 3); л̑жнóмь (142v 19); др̑жавоу (144г 7, 146v 22/147г 1); оустáноу (144г 15); ѡбрáзѡмь (144v 20); дв̑роу (145v 10); к̑ьноу (146г 10); стрáжоу (147v 3)³⁰⁷; рéкоу (148г 6); тáковомоу (149v 7/8); кáпоу|т|[ь] (149v 10); кн̑гоу (150г 15/16); кн̑гоу (134г 11).

Регистровани су и примери са трима оксијама у истој речи:

з̑кон'н̑коу (126v 10/11); з̑кѡноу (136v 6).

Бележење двеју оксија у једној речи запажено је и у малом броју сложеница у повељама и писмима из Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 139), као и у појединим именичким, придевским и глаголским облицима у *Служби* и *Житију Стефана Дечанског* (в. Стојменовић 2010: 149–162). Будући да се оксија стављала изнад оба саставна дела сложенице (в. Поломац 2016а: 139), могло би се рећи да је овакав поступак писара био оправдан. Међу речима са двама и трима оксијама у Барањском препису не преовладавају сложенице, па би се могло говорити о несигурности писара при одређивању места акцента у речи.

Специфичан је случај реч тѡ'м'зн (147г 10) у којем је над *омегом* написан знак налик на заобљену оксију са тачком иза.

На основу примера са забележеном оксијом који су могли бити упоређени са стањем у савременом српском језику рекло би се да је у говору писара Барањског преписа несумњиво дошло до преношења силазних акцената из финалних и медијалних положаја, али и да је овај процес био „далеко од завршетка” (Стојменовић 2010: 186). На то указује и чињеница да је у корпусу регистрован немали број примера у којима је оксија у оквиру парадигме или породице речи бележена на различитим слоговима.

Ипак, доношење значајнијих закључака о акценатском систему у Барањском препису отежава више фактора:

1) Барањски препис је настао на основу предлошка о коме нема довољно информација;

³⁰⁷ Оксија у првом слогу у примерима из ове групе није написана над самим вокалом, већ је мало померена.

2) о месту настанка Барањског преписа и његовом преписивачу нема никаквих података;

3) велик је број случајева у којима није могла бити извршена компаративна анализа Барањског преписа са савременим српским језиком;

4) знатан је број примера у којима у Барањском препису оксија обележава место акцента „које је тешко подвести под неки данашњи акценатски систем” (Јовић 1968/1969: 394).

Осим тога, у обзир треба узети чињеницу да „језик текста по правилу не представља један локални говор, већ мање или више стандардизовану мешавину – или бар један локални говор дотеран унеколико према другима” (Ивић 1991в: 85).

Употреба варије

У грчком језику је по правилу варија долазила у финалном слогу, насупрот оксији у осталим положајима (в. Ивић–Јерковић 2008а: 543). Да је то место било преваходно резервисано за овај акценатски знак потврђују досад истражени српски средњовековни документи (в. Јовић 2011: 102; Јерковић 1983: 97; Поломац 2016а: 145; Ивић 1973: 342; Ивић 1989: 17). Према речима Павла Ивића, варијом на финалном вокалу обележавано је „место акцента по старој акцентуацији” (1989: 17). Поломац пак напомиње да је варија у тој позицији могла имати и само правописну функцију, односно да је могла бити коришћена уместо спирита или да означи крај речи (2016а: 145).

Варија је у Барањском препису Душановог законика најчешће бележена изнад финалне вокалске графеме или лигатуре³⁰⁸:

латин’скоу (126v 21); свдн (127v 5); кон (127v 13, 129v 11, 144r 19); ωβλ (127v 15); калωггерѣ (128v 5); тъмницн (128v 11); селω (128v 19, 150r 8); распѣ (129r 11); нлн (129r 22, 131v 17, 136r 6, 137v 9, 138v 6); обλ (129v 22); оу’тиннаω (130v 15); любω (130v 22, 143v 11, 144r 14, 150v 4); полюбѣ (131r 16); теѣѣ (131r 20/21); злω (133r 15, 133r 22, 135v 7); злω (133r 17); селω (133r 20, 138r 5, 138v 3, 144v 7, 147v 19, 150v 19); любω (133v 1, 145v 3, 145v 7); еднон (134r 1/2); своѣ (134v 12, 142r 3, 144r 4); в’сеѣ (135r 8); ωнн (135r 14); злω (135v 3, 143v 2, 145v 11); селω (135v 16, 135v 17, 136r 2, 136r 16, 138r 8, 138r 9, 138v 1, 139v 9, 142r 7, 142r 13, 147v 18, 150v 16); рекоу (136v 7); теѣω (137v 10); огнн (138r 22); вес’цѣнѣ (140v 15); прѣдλ (141r 4, 141r 7); погннѣлω (141r 9); тогаѣѣ (141r 15); селλ (142r 10,

³⁰⁸ „Над крајњим вокалима вишесложних речи често се налази” (Грицкат 1978: 138).

144v 10); *село҃* (142г 21); *любѡ* (143г 16, 143v 8); *ц[а]р(ь)|с|кѡ* (144г 22); *малѡ* (145v 22); *дѣлѡ* (146г 1); *околѡ* (147v 2); *дѣлѡ* (148v 2); *ц[а]р(ь)|с|кѡ* (150г 9); *цр'скѡ* (151г 19); *дѣлѡ* (151г 20); *о҃цзетѡ* (151v 12);

прѣчюѣ (126г 15, 130г 13, 141г 20); *пошлѣ* (126г 21); *чюѣ* (126v 1); *латин'скїѣ* (126v 14/15); *б(лаго)|с|л(о)венїѣ* (127г 15); *митрополнтїѣ* (128г 16); *послаѡ* (128г 17); *послоушанїѣ* (128v 12/13); *калѡ҃гєрїѣ* (128v 14); *по|д|лагаѡ* (129г 18); *велїѣ* (129г 18); *снѣ* (129v 4); *людїѣ* (129v 11, 129v 16, 135v 3); *землѡ* (129v 16); *векїѣ* (131v 8); *коѣ* (133г 15, 133г 17); *ко҃ркѣ* (133г 16); *рѡкотаѡ* (135г 5); *ннкоѣ* (137г 3); *о҃҃бнїѣ* (137г 20, 141v 5); *внїѣ* (137г 21); *внїѣ* (137v 2); *чнїѣ* (136г 16); *коѡ* (140v 14); *моѣ* (141v 20); *вписо҃҃ѣ* (149г 9/10); *даѣ* (149г 11).

У једном броју случајева варија није забележена над самим финалним вокалом, већ је померена ка консонанту који му претходи³⁰⁹:

хр[н]|с|тїан'ствѡ (125v 16, 126v 7, 126v 9, 127г 3); *хр[н]|с|тїаньствѡ* (125v 17/18); *азїнн'ствѡ* (126v 5/6); *хр[н]|с|тїан'ст|в|ѡ* (126v 18/19); *д(о҃)хов'ннчѣствѡ* (127г 16); *тъкмѡ* (130г 11); *пострнглн* (128v 5); *попов'ствѡ* (128v 22); *свободнѡ* (133v 21); *нлн* (134г 12, 142г 5, 147v 6, 147v 12, 147v 22, 150г 10, 150v 2, 151v 19); *злѡ* (135v 7, 147г 18, 147v 7); *землн* (136v 9, 140г 22, 141v 22, 145v 7, 151г 16, 151v 15); *гдѣ* (136v 13, 136v 19, 137г 18, 142г 6, 142г 19, 147v 11, 147v 21, 149v 21); *о҃҃бннствѡ* (137г 18); *повздѡ* (138v 22); *землѣ* (139г 15, 150v 11/12); *ем'ствѡ* (140г 5); *землѡ* (141г 10); *околѡ* (141г 11); *злѡ* (143v 2); *самоседѡ* (144г 10); *гвсар'ствѡ* (144v 5); *со҃҃дѣенѡ* (145v 4); *ц[а]рьскѡ* (145v 20/21); *ннгдѣ* (149v 19);

хр[н]|с|тїаньствѣ (125v 15); *наѣздѣ* (138v 8)³¹⁰;

о҃҃бннствѣ (137г 12)³¹¹.

Није мали ни број потврда варије забележене у финалном слогу, и то најчешће изнад *омеге*:

волѡмь (126г 13); *нехотѣнїѣмь* (126г 14); *домѡмь* (133г 7); *пнзмѡмь* (133 15); *ц[а]р(ь)|скѡмь* (134г 15); *прѣѣмь* (134v 15); *ѡдѣлїень* (135г 21); *совѡмь* (136г 18, 151v 6); *властелѡмь* (136v 12, 143v 18); *градѡвѡмь* (141г 1); *селѡмь* (145г 10/11); *полѡжнлѣ* (145г 19); *намѣрѡмь* (145v 13); *потворѡмь* (149v 1); *кнросѡмь* (151г 9); *снлѡмь* (151v 12).

³⁰⁹ И у овим случајевима бележићемо је изнад вокала.

³¹⁰ Висина графеме ѣ утицала је на померање варије улево.

³¹¹ Овде је варија померена за два места улево зато што се изнад *в* налазе доње линије графеме *ѡ* из претходног реда.

Слични примери посведочени су у повељама и писмима Српске деспотовине; према речима Владимира Поломца, варија је у овим случајевима употребљена уместо спирита (2016а: 146).

Варија је бележена над вокалом/вокалним *p* и у примерима који следе, с тим што је померена мало улево:

проклѣтъ (127v 12); влъховѣствѣдмь (128v 17); себръ (132r 21, 137r 10).

Знак који бисмо на основу снимака одредили као варију налази се неколико пута над иницијалним вокалом:

ѣресницѣ|x| (128v 15); ѝзмѣ (132r 1); ѝлн (135v 6).

Регистровани су и примери употребе варије изнад вокала и лигатура у медијалној позицији:

проклѣнаю (126r 20); самѡдроугаго (128r 18/19); калѡгѣрнѣ (128v 1); калѡгѣрїѣ (128v 5); калѡгѣрїѣ (128v 14); калѡгѣра (129v 3, 131v 1/2, 137v 6); наснѡванїн (132r 18); злѡбѣ (133r 13); поклѣна (139v 5); вѡнска (142r 18); хрсѡвоулѣхъ (142v 13); полѡжнлѣ (145v 1); порѡтѣ (146r 19); полѡвнна (146v 1); порѡта (148r 15); жоуплѣнннѣ (151r 6/7).

Варију чије је писање померено у леву страну налазимо и у следећим примерима:

дѡр|ѡ| (134r 21); оуздѣнїн (138v 20); нздѣнїн (139r 13); поклѣсарѣ (142r 4);
връше (150r 17).

Примери из повеља и писама Српске деспотовине указали су на то да је варија употребљавана уместо кендеме изнад једносложних речи под логичким акцентом (в. Поломац 2016а: 145). Томе одговара и стање у Барањском препису, у којем се варија писала над вокалом у следећим једносложним речима:

ѣ (128r 8, 131r 22, 136r 19, 137r 14, 140r 9, 141v 20, 142r 8, 147r 22); дѣ (128v 10, 128v 19, 144v 12, 147r 3, 147r 7, 147v 7, 150r 5); ѡѡ (129v 7, 130v 15, 131v 16, 133v 16, 135r 16, 136r 8, 137v 13, 138r 8, 139v 4, 141r 8, 141r 9, 141v 14, 142r 4, 142v 7, 142v 9, 143r 1, 144r 1, 144r 18, 145r 7, 147v 4, 147v 16, 148r 1, 148r 5, 148r 11, 148r 14, 148r 16, 148v 4, 148v 7, 148v 14, 148v 21, 149r 9, 150r 6, 151r 3, 151v 10, 152r 11); нѣ (130r 8, 130r 9, 142r 1); дѡ (131r 5); зѣ (132v 14); ѡѡ (152r 9);

кѣ (147r 19)³¹².

Варија која није забележена над самим вокалом појављује се у једносложној речи двѣрь (139v 12).

Употреба двоструке варије (кендеме)

Како Олга Недељковић истиче, двострука варија или кендема, која је преузета из грчке музичке нотације, почела се користити у српским рукописима још пре средине XIV века (1975: 246). Владимир Поломац је, проучавајући српске повеље и писма настале крајем XIV и у току XV века, дошао до закључка да је наведени акценатски знак најчешће означавао наглашени или ненаглашени вокалски квантитет, односно логички акценат једносложних речи (2016б: 27–28). Примери употребе двоструке варије у Есфигменској повељи такође указују на обележвање дужине наглашених или ненаглашених вокала (в. Ивић 1989: 17). Двострука варија у *Хиландарском типичу* има различите функције; њоме се у поменутом рукопису означава дуги вокал, пајерак између два консонанта, место акцента, логички акценат у заменицама и везницима, као и крајње *јер* у генитиву множине (в. Недељковић 1975: 246). Ирена Грицкат је пак у Барањском препису Душановог законика уочила употребу двоструке варије над финалним вокалима, у генитиву множине, али и у функцији обележавања дужине, као и у једносложним речима, на вокалским завршецима (1978: 138).

У анализираном материјалу срећемо велики број примера облика сложене промене са обележеном двоструком варијом. Према речима Владимира Поломца, у оваквим случајевима двострука варија служи за означавање квантитета добијеног сажимањем (2016а: 147).

Кендема је у Барањском препису забележена у следећим падежним облицима:

у номинативу једнине: кѣнкѣ (126v 12); латин'скѣ (126v 19); всакѣ (127r 18, 133v 10, 133v 11, 140v 16, 143r 12, 145v 19, 148r 8, 149r 9); попѡв'скѣ (130r 21); ннѣ (133r 19); двѡр'скѣ (145v 15);

у генитиву једнине: бл(а)говѣр'нѣго (125v 1); православноѣго (125v 6); самѡдроугѣго (128r 18/19); дроуг'нѣго (138r 10); тоугѣ (140r 9);

³¹² Реч је о једносложној речи са изговорним полугласником. Да је варија писана уместо кендеме изнад изговорног полугласника показују и примери из повеља и писама из Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 145).

у акузативу једнине: кїновїнскѣ (128г 12); црѣков'нѣ (129v 3/4); ц[а]р(ь)|с|кѣ (130г 14); дроугоѣ (131v 7);

у инструменталу једнине: вышєписан'нѣмь (144v 21); цр(ь)ков'нѣмь (151г 5);

у номинативу множине: добрѣ (127v 20); ц[а]р(ь)|с|кѣє (129г 17); вбозѣ (129г 19); ннѣ (130г 18, 131г 17); ц(а)рєвѣ (144г 20, 145v 9); ц(а)рєвѣ (147г 12); вѣрованѣ (148г 15); волнѣ (150v 10/11); волнѣ (152г 13/14);

у акузативу множине: нѣкѣ (146v 14);

у инструменталу једнине: малнѣмь (125v 13); великѣмь (125v 13).

Бројни су и примери употребе двоструке варије „у функцији обележавања наглашеног или ненаглашеног квантитета у наставцима именица и глагола” (Лутовац Казновац 2019: 109). Овај акценатски знак бележи се у следећим падежима:

генитив једнине: кѣкѣ (127г 6); коукѣ (144г 4, 147г 7);

датив једнине: коукѣ (135v 6);

локатив једнине: кѣкѣ (135г 19); огнѣ (137v 11); провож|д|енѣ (138г 10); цр(ь)кѣѣ (146г 8); кѣкѣ (151г 11/12);

генитив множине: хр[н]|с|тїанѣ (126г 20, 146г 22); ѿ(ь)цѣ (126v 11, 126v 22); козѣнкѣ (127v 3); пє|р(ь)пєрѣ (127v 4); поповѣ (128г 21); гробѣѣ (128v 18); работѣ (129г 16, 130г 10, 131г 9); ктиторѣ (129г 20); мнтрополнтѣ (129г 21/22); єп[н]|с|к[о]пѣ (129г 22); нгѣмєнѣ (129г 22/129v 1); подѣнькѣ (131г 9); пєр'пєрѣ (132г 7, 132г 9, 132г 12, 132г 14, 136г 13, 136г 14, 137г 10, 137г 11, 137г 15, 137v 1, 137v 4, 138г 18, 140v 7, 140v 21, 142г 14, 142г 16, 142г 17, 146v 10); волѣѣ (133г 5, 136г 11); книгѣ (142г 11); црѣ (151г 2)³¹³.

Као што се из наведеног види, кендема се најчешће бележила изнад полугласничког знака са гласовном вредношћу [а] као наставка генитива множине. Ова је појава још потврђена у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 148–152), писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 109) и *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 102).

Примери регистровани у Барањском препису указују на често бележење двоструке варије у трећем лицу једнине и множине презента:

³¹³ Категорије су наведене на основу података које пружа монографија Владимира Поломца (2016а: 152).

догѣ (130v 5, 141r 2); в(лаго)|с|л(о)вѣ (131v 3); вчннѣ (133r 22, 135v 3); дѣ (134r 8, 134r 20, 134v 9, 138r 8, 140r 11); прѣ (137v 13, 148r 21, 151r 7, 151r 8, 151r 12, 151r 13); нагѣ (138r 19); нмѣ (139r 13, 142r 3, 148r 11); погѣ (141r 6); чннѣ (142r 7); вемчѣ (143r 21); плакѣ (144v 12); нзнагѣ (146v 12); гвсѣ (147r 17);

чюѣ (141r 20);

взлюбѣ (127r 2).

Знатно је мање примера бележења двоструке варије у творбеној основи именица и глагола, односно у именичким суфиксима, што одговара стању у једном броју повеља и писама Српске деспотовине (в. Поломац 2016б: 33) и у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 109):

прѣднкѣрѣ (144v 16);

прѣта (130r 3, 134r 17); прнповѣда (133r 1/2); плакѣю (135r 5); пѣсе (135v 16); прѣ (137v 12, 148r 20); плакѣють (140r 7); прѣмв (143v 14/15);

вациннѣкѣ (130v 11); вациннѣкѣ (131r 22/131v 1); грагѣннѣ (133v 17); грагѣнѣ (141r 15); грагѣнѣна (151r 7).

У Барањском препису се двострука варија, као и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016: 149–156) и у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 109), писала у заменицама и бројевима³¹⁴, и то у:

номинативу једнине упитне именичке заменице: кѣо (151v 13);

акузативу једнине показне заменице: тоѣзи (133v 2);

инструменталу једнине именичких заменица: кѣмѣ (134r 10, 143r 16); нѣмѣ (148v 5);

номинативу множине показне заменице: тѣзи (144v 19/20, 145r 13, 146r 4/5);

инструменталу множине личне заменице: ннѣмѣ (130v 19);

основним бројевима: тѣзи (126r 22); дѣю (130r 2); дѣа (130r 3, 133v 17, 134r 17, 135r 9, 138r 17, 141v 8); дѣе (136v 19).

³¹⁴ У овој категорији кендема је често бележена над консонантском графемом.

Двострука варија коришћена је и у једносложним речима, и то „вероватно у функцији означавања логичког акцента једносложних речи” (Поломац 2016а: 149):

нѣ (128v 8, 131v 12, 132r 2, 133v 17, 134r 16, 134v 18, 137v 16, 142r 8, 147r 11); тѣ (134r 22, 142v 11, 147r 18); нѣ (131r 20).

На месту спирита писала се двострука варија изнад *омега* у медијалном и финалном положају (в. Поломац 2016а: 146):

кѣкѣмь (128r 5/6);

самосѣд' мѣ (152r 7).

Анализирани корпус пружа потврде употребе двоструке варије у партикули *зи*, вероватно уместо очекиваног спирита изнад финалног вокала (в. Поломац 2016а: 156):

тазѣ (127r 10); теѣ (128v 6); оногоѣ (132v 16); ѣнѣ (132v 19); ѣнонѣ (135v 22); ѣннѣ (138v 12); тоѣ (141r 12).

У истој позицији двострука варија обележена је и у следећим речима:

пакѣ (131r 2, 144v 13/14, 146r 7, 149v 17); наврѣкѣ (140v 4); нѣвкѣ (142r 20); годѣ (144r 8); ковѣтѣ (149v 22).

Погрешна је употреба двоструке варије изнад лигатуре на крају речи, у позицији у којој је очекивано коришћење спирита (в. Поломац 2016а: 149):

векѣ (130r 22); мегѣ (133r 21, 136r 18); кѣ (134r 6, 140r 16); кѣ (135v 15); прегѣ (136r 22).

То важи и за поједине именичке облике:

кратѣ (147v 7) (номинатив једнине);

властѣлнѣкѣ (136r 3); коѣкѣ (138r 20, 144r 17) (акузатив једнине);

кѣкѣ (135v 5) (локатив једнине);

мегѣ (136r 17, 136v 3) (акузатив множине).

Такође, регистровани су примери са двоструком варијом написаном изнад лигатуре у медијалној позицији:

властѣлнѣкѣмь (143v 18/19) (датив множине); такогѣре (148v 16).

Употреба двоструке варије над финалним непрејотованим вокалом у следећим случајевима није довољно јасна:

кресѣ (126v 14) (генитив једнине);

книзѣ (134r 13); прав' дѣ (150r 14); законѣ (150v 21) (локатив једнине);

еп[н]|с|к[о]пѣ (127v 7); єзар' сѣ (128r 15); бащин' ныцѣ (130r 16); воєводѣ (141r 19); порот' цѣ (146r 16); конѣ (151v 19) (номинатив множине);

татѣ (134v 14, 145r 17, 151v 7); татѣ (150v 5); становѣ (152r 4) (акузатив множине);

властєлѣ (125v 12); еп[н]|с|к[о]пѣ (129v 21); стапѣ (132r 9, 137r 12, 149v 14); г[о]|с|подарѣ (134v 11) (инструментал множине).

Бележење двоструке варије изнад финалног полугласничког знака Тамара Лутовац Казновац тумачи аналогичном са облицима генитива множине са наставком -ь (2019: 110):

властєлчнкѣ (132r 7, 132r 10/11, 144r 13); събор' ннкѣ (135v 10) (номинатив једнине).

Иако снимци рукописа нису довољно јасни, рекли бисмо да је двострука варија обележена и у примеру лѣѣ (130r 5), и то изнад црте надредног слова *д*.

Периспомени

Знак који обликом највише подсећа на периспомени употребљен је у изолованом примеру, и то изнад надредног слова *т*:

лѣѣ (125v 2).

ОСТАЛИ НАДРЕДНИ ЗНАЦИ

Пајерак³¹⁵

Виктор Савић је на примеру Ковинског типика показао да пајерак може бити писан као *spiritus lenis*, хоризонтална кривуљица, али и као оксија, двојна оксија, двотачка и бочна тачка (2006б: 173–174). Да је пајерак могао бити бележен на различите начине сведочи и Барањски препис Душановог законика.

За бележење пајерка у једном броју примера из анализираног материјала коришћена је хоризонтална кривуљица:

хр[н]|ст|їан'ство (125v 16); смд'зи (125v 16/17); азџин'ство (126v 5/6); нз'стављаю (127v 18); цр'кве (128v 6/7); нз'вѣнь (128v 14/15, 138v 5); цр'твїн|х| (128v 16); без' (126г 4³¹⁶, 129v 9, 143v 10, 148v 9); мѣроп'хе (129v 13)³¹⁷; раз'гналн (129v 14/15); он'зи (130v 8, 137v 17); ѡд'ршїн|х| (130v 22); тем'зи (132г 2/3); вонник' (133г 7); лю|д|скїн (134v 5); мѣроп'сн (135г 1); прѣз' (135г 17, 152г 2); закон' (135г 17); с(ы)нов' (135г 20); вѣдет' (136v 1); ар'банасѣхъ (136v 12/13); крив'ца (137v 15); наѣз'днын (138v 12); каз'нь (138v 16); ѡсрамотнв' (139v 7); нз' (139v 11, 140г 3, 140г 9, 141v 15, 142г 4, 149v 16); свѡд'нь (139v 15, 139v 21, 140г 1); свж'нь (139v 18); ѣд'нь (143г 6); раз'свдн (145v 14); порот'ци (146v 11); ц(а)рев' (149г 16); люб'вн (150г 11); град'скїнды (151г 4/5); цр(ь)ковнїнд' (151г 9); раз'соуднтн (151г 21); он'зѣ (152г 3/4).

Посебан случај представљају случајеви у којима је знак налик на (положени) *spiritus lenis* написан над консонантом:

закон'ныкъ (125v 5); цр(ь)ков'нныкы (125v 9); д(оу)хов'ною (126v 3); хр[н]|ст|їан'ство (126v 9); латин'скы (126v 19); д(оу)хов'ничьство (127г 16); цр(ь)кв'ном|ѡ| (127v 3); кон'мн (128г 6); д(оу)хов'но (128г 20); цр(ь)ков'нїн|х| (129г 5); цр(ь)ков'нїн (129г 10); бащин'ныци (130г 16); заѣд'но (134г 1); мѣроп'хоумъ (135г 7); бабвн'скоу (137г 8); прнпрѣв'нїе (138г 5); дроуж'наго (138г 10); пер'пера (139г 20); оутек'ль (139v 17); беззакон'но (143г 10); мѣроп'хѡ (143г 22); раз'соудн (145v 12); трьгов'цѣмъ (146г 21); достовѣр'нѣ (149г 15); он'зи (150v 5/6);

бл(а)говѣрнаго (125v 1); прѣѡс(вѣ)щїеннн|м| (125v 7); бл(а)говѣрнїндъ (125v 11); закономї (125v 13/14); законннкоу (126v 10/11); латнїнкоу (126v 16, 126v 21); цр(ь)ковннмѡ

³¹⁵ Иако је пајерак у Барањском препису бележен на различите начине, у раду ћемо, по узору на издање, користити увек исти симбол (').

³¹⁶ У издању у овом случају није обележен пајерак.

³¹⁷ Текст у којем се појављује ова реч фали у издању.

(127r 19); поставлєнін (127v 16); цр(ь)ковнін (128r 21, 129v 11, 139v 14); пєдєйса (128v 13); поповство (128v 22); самосєдмо (129v 10, 139r 1); правдѣ (129v 19/20); цр(ь)ковна (130r 5, 147r 9); цр(ь)квннн (130r 5); нї (130r 19, 132v 5, 149r 7); попковска (130r 21); прѣвнн|x| (130v 18); д(оу)ховнннмь (131v 5); внсєрна (131v 21); пєрперь (132r 7, 132r 9, 134r 14, 136r 14, 137r 11, 138r 18, 142r 17, 146v 10); описоує (132r 8, 132r 15); коудєлннца (133v 20); цр(ь)ковнннхь (134r 9); оидєзн (134r 21); толзн (134v 21, 136v 15, 150v 15, 151v 22); заєдно (135r 4); братєйци (135r 20); пѣца (135v 14, 148v 1); сєлнн (136r 12); поткє (136r 14); властєлскє (136v 11); бавоуїскон (137r 7); ємїє (137v 13); оїзн (137v 21); похваїна (138v 11/12); нагахаїци (138v 15/16); пєрперє (139r 16, 139r 18, 139r 19/20); соужнєхь (139v 10); властєлскїн (139v 14); цр(ь)ковномь (139v 19); властєлсцѣхь (140r 2); ємїн (140r 6); трьговци (140r 21); царннннкь (140v 20); пофвнцє (141v 10, 141v 11/12); сєднн (142v 1); льжно (142v 21); околна (144r 15/16); таїба (144v 5); коєї (144v 5/6); вышєписаннмь (144v 21); тєлзн (145v 11); поротци (146r 5); нновѣрцѣмь (146r 21); платнѣшен (146v 15); мєропшнн|x| (147r 4/5); властєлска (147r 9/10); коуїци (147v 10, 147v 14); пѣтнннкь (147v 16); трьговцоу (147v 22); кѣ (148r 16); оупнсавшє (149r 11); потворннцѣхь (149r 21); потворнннкь (149r 22/149v 1); срьїбѣ (150r 11); закоїннкоу (150r 19/20); оноїзн (150v 18); цр(ь)ковннмь (151r 5); дворскω|м| (151r 10); самосєдмо (152r 7); вписавшє (152r 9).

Великим бројем примера потврђено је писање надредног знака који највише подсећа на тачку или хоризонталну цртицу³¹⁸, у издању протумаченог као пајерак:

патрїархω|м| (125v 8); архїєрен (125v 9); благословнѣшє (125v 19/20); архїєрєа (125v 20); латннскє (126v 4); хр[н]|с|тїанство (126v 7, 127r 3); вьзвратнѣ (126v 8/9); латннскнє (126v 14/15); д(оу)ховноу (126v 17); хр[н]|с|тїанств|ω| (126v 18/19); хр[н]|с|тїанкє (127r 2); дѣтца (127r 5); д(оу)ховннцѣхь (127r 11); доуховннкє (127r 12); д(оу)ховннци (127r 14, 127r 20); д(оу)ховннкє (127r 21); д(оу)ховномь (127v 1); старци (128r 1); волнн (128r 8); прилнїно (128r 8); правдѣ (128r 9); єзарси (128r 15); нновѣрноу (129r 1/2); властєлсцїн (129r 4); єрвє (129v 2, 129v 9); црьковна (129v 3/4); цр(ь)ковна (129v 12); цр(ь)ковннн (129v 19); мєропшннє (130r 6); мєропшннкоу (130r 13); свокоднн (130r 18); закоїннтє (130r 20); архїєрєю (130v 5/6); вациннннкь (130v 11); волнн (130v 19, 146r 5); дѣтцє (131r 1, 131r 2); вацинннѣ (131r 18); толзн (131v 8, 134r 13, 142r 21, 147v 5); дѣтцоу (131v 11); вѣтнє (131v 12); волна (132r 3); свокоднн (132r 4); псостн (132r 4); пєрперь (132r 12, 132r 17, 136r 13, 137r 10, 137r 15, 137v 1, 137v 4, 139r 16, 139r 17, 140v 7, 140v 21, 142r 14, 142r 16); кранцїнннн (132v 7); прѣз (132v 10); ѿдѣлнн (132v 16); пронїарскє (133v 6); братєйци (134r 1); цр(ь)ковномь (134r 15); оидєзн (134r 18/19);

³¹⁸ За његово бележење користићемо тачку из понуђених симбола.

в'сѣдн (125v 12); в'сакын (126v 18); в'сѣдль (128r 7); в'се (129r 14, 131r 8, 132v 11, 135r 17, 139r 12, 139v 9); в'сн (130v 14, 150v 22); в'сако (132v 13); в'соу (133v 2); в'сен (135r 8); в'сакога (139r 18); в'сакы (140v 16); в'сакє (150r 18); в'сѣдль (151r 1).

Кремасти

Јавља се само у облицима генитива множине именица, у којима означава дужину (в. Савић 2006а: 172):

коукѣь (128r 2); калсогѣрѣь (128r 3); ктѣторѣь (128r 10); ц(а)рѣь (130v 19); забѣлѣь (135v 18); лнвдѣь (135v 18/19); пер'перѣь (140v 19); виноградѣь (150v 11).

Бележени знак обликом подсећа на положени *spiritus asper*, али нас категорија у којој се јавља наводи на помисао о употреби кремастија.

Преостали случајеви³¹⁹

Над вокалима и лигатурама у појединим речима у Барањском препису писана је тачка, дужа или краћа цртица, односно знак чији је облик између тачке и цртице.

Посебну групу примера сачињавају заменице са елементом *-то*. У највећем броју случајева изнад графеме т, односно у простору између графема т и ѿ/ѡ писан је знак који по облику личи на варију, с тим што је његова линија понекад искривљена. Приликом бележења заменица овог типа уочено је још и писање црта и цртица различитог облика.

У одређеном броју случајева у заменицама и прилозима са групом *вс-* јављају се наредни знаци који по облику подсећају на спирите, варију или црту.

Закључне напомене о бележењу наредних знакова

Детаљним прегледом фотографских снимака Барањског преписа Душановог законика уочили смо, у складу са ресавском правописном традицијом, учесталу употребу спирита и акценатских знакова.

Знак без гласовне вредности, (положени) *spiritus lenis*, бележен је у Барањском препису изнад иницијалних вокала и лигатура, као и изнад вокала и лигатура у поствокалском положају, што одговара стању у досад испитаним средњовековним споменицима. Осим у наведеним позицијама, *spiritus lenis* писао се и изнад једносложних речи. Великим бројем примера потврђено је и бележење (положеног)

³¹⁹ Како се не може прецизно утврдити о којим се наредним знацима ради, ове примере нећемо наводити.

spiritusa lenisa у комбинацији са оксијом, увек изнад вокала или лигатуре, без обзира на њихов положај у речи. Насупрот обиљу примера употребе (положеног) *spiritusa lenisa* стоје изоловани примери употребе знака који смо одредили као *spiritus asper*.

У тексту Барањског преписа Душановог законика коришћена су три акценатска знака: оксија, варија и двострука варија (кендема).

Будући да је у литератури оксија означена као знак којим се бележило место акцента (по старијој акцентуацији) и да је у току XV века штокавски терен био обухваћен процесом политоније, стање посведочено у Барањском препису као документу насталом у првој четвртини XVI века упоредили смо са стањем у савременом стандардном српском језику, остајући притом, услед недостатка података о преписивачу, опрезни приликом доношења закључака. Показало се да је оксија у Барањском препису бележена у једносложним речима, које у савременом српском језику имају само силазни акценат, као и на првом слогу двосложних и вишесложних речи које и данас имају силазни акценат на првом слогу. Њоме је, такође, био означавањ и непресени силазни акценат на унутрашњем и финалном слогу. Оваквих примера је пак знатно мање од оних у којима је оксијом обележаван силазни акценат померен за један слог ка почетку речи, како са финалног, тако и са унутрашњег слога. У речима страног порекла оксија је најчешће бележена над вокалом у иницијалном слогу, мада има и другачијих примера. Забележене су и потврде оксије над вокалима у једносложним непроменљивим речима, па чак и у речима које су написане скраћено или са надредним словом. У корпусу су регистровани и примери бележења двеју или трију оксија у истој речи. У вези са оксијом ваља још истаћи да смо, приликом издвајања случајева (не)доследног писања овог акценатског знака у парадигми и у групама речи са заједничком творбеном основом, уочили да међу њима доминирају они у којима је оксија редовно писана на истом слогу, те да би се тада могло говорити о фиксираним месту акцента.

Да се варија традиционално бележила изнад вокала/лигатуре на крају речи показују и примери регистровани у анализираном материјалу. Међутим, то није била једина позиција у којој у Барањском препису срећемо овај акценатски знак – има и потврда употребе варије над вокалом (углавном *омегом*) у финалном слогу у речи, потврда употребе варије изнад вокала и лигатура у средини речи, као и потврда њене употребе у једносложним речима.

Двострука варија (кендема) се у Барањском препису Душановог законика превасходно користила за означавање дужине вокала добијеног сажимањем у облицима сложене заменичко-придевске промене и за обележавање (не)наглашеног квантитета у флективним наставцима именица и глагола. Потврђено је и њено бележење у творбеној основи именица и глагола, именичким суфиксима, заменицама и бројевима, као и у једносложним речима. Регистрован је и један број примера који сведочи о погрешној, односно недовољно јасној употреби кендеме на финалном вокалу, тј. финалној лигатури.

С обзиром на то да у Барањском препису акценатски знаци нису бележени јасно, прецизно и доследно, да је реч о документу преписаном са предлошка, да о месту његовог настанка и преписивачу нема никаквих информација, али и да језик текста није морао бити једнак говору писара, у овом поглављу нисмо могли представити закључке који би били од већег значаја за историјску акцентологију и дијалектологију. До прецизнијих података о акценатском систему Барањског преписа могло би се доћи тек након исцрпне компаративне анализе акценатских знакова бележених у преписима Душановог законика из старије редакције (пре свега у Атонском).

Осим спирита и акцената, у Барањском препису наилазимо на обиље других знакова бележених изнад вокала и консонаната. Пајерак, који је могао имати и гласовну вредност, обележавао се на различите начине: као хоризонтална кривуљица, као знак налик на (положени) *spiritus lenis*, као вертикална цртица итд. Потврђено је и да се у облицима генитива множине појединих именица бележио кремасти.

Знакови недовољно јасног облика стајали су над вокалима и лигатурама у свим положајима у речи, али и у заменицама са групама кѣт-, љѣт- и вѣс-.

V ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЈА

ВОКАЛИЗАМ

Судбина полугласника

Вокализација полугласника појава је која се, када су у питању рашки документи, везује за почетак XV века (в. Ивић 1991б: 206; Младеновић 2008а: 47). „Када је у српском народном језику (штокавски дијалекти), у источним пределима, почев негде у XV веку³²⁰, дошло до вокализације полугласника у *a*, резултат тога процеса захватио је, наравно, и српскословенски језик” (Младеновић 2008г: 156). Треба истаћи и да вокализација у српскословенском језику није обухватила само некадашњи полугласник у јаком положају него и некадашњи полугласник у слабом положају, и то у низу случајева непознатих српским народним говорима (в. Младеновић 1977: 11).

У Барањском препису, који је највероватније настао у првој четвртини XVI века, нађено је неколико примера који сведоче о вокализацији полугласника³²¹:

оузамь (127г 1/2) – реч је о вокализацији јаког полугласника у корену речи;

тазы (127г 10); тази (130г 14, 131г 6, 133г 18) – вероватно је на вокализацију утицала чињеница да се пред партикулом налази једносложна показна заменица³²²;

манїн (146г 2); поманїн (146г 3/4) – у наведеном облику компаратива до вокализације полугласника дошло је зато што је на њему био секундарни („метатонијски”) акценат (в. Ивић 1991б: 201).

Претпостављамо да потврду вокализације полугласника у облику генитива множине представља пример . љ . дннаџа (139г 21).

Као потврда вокализације узимају се и примери у којима се на месту вокала *a* пише полугласнички знак:

подњнькь (131г 9); разбальвь (140в 6); љтннннњ (148г 9).

³²⁰ У прилог ове Младеновићеве тврдње говоре и резултати испитивања језика повеља и писама Српске деспотовине које је спровео Владимир Поломац. Наиме, Поломац је у једној повељи госпође Маре Бранковић и њених синова Дубровнику из 1405. године пронашао потврде вокализације полугласника (волянъ, дљжанъ) (2016а: 43–44). Осим у овој повељи, примери са *ь* > *a* регистровани су још у документима деспота Ђурђа, Лазара и Стефана Бранковића из 1456. и 1457. године (в. Поломац 2016а: 44).

³²¹ Ови су примери коментарисани у раду „Српскословенске и српске народне фонетске особине Барањског преписа Душановог законика” (Антић 2019: 93).

³²² Александар Белић истиче да једносложне речи не губе полугласник (1976: 84).

У осталим преписима старије редакције³²³ ситуација у вези са вокализацијом полугласника је следећа:

- у Струшком, Студеничком, Хиландарском, Ходошком, Бистричком и Призренском рукопису нема потврда прелаза $\text{ь} > \text{а}$ (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 129; Грицкат-Радуловић 1981а: 68; Грицкат-Радуловић 1981г: 226; Грицкат-Радуловић 1997б: 163);

- у Атонском препису је забележен само један пример вокализације: поманѣн (в. Грицкат-Радуловић 1975б: 214);

- о вокализацији полугласника у Шишатовачком препису сведочи велики број примера: доухов'ничство, так'мо, пришалъ, владалаць, изванъ, доходакъ, себаръ, соужанства, ѿбегалъ, оутекалъ, лажно, соудаб'но; ва, ка; сатворнаъ, васхошетъ, вазвратет' се, вазвеститъ, ваз'метъ; васемн, васехъ, васако, васе, васемъ, васакон, васега, васака (в. Грицкат-Радуловић 1997в: 221).

Потврде вокализације полугласника регистроване су у *Закону о рудницима* (в. Јовић 1968/1969: 381), у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 130–138), у препису *Хиландарског медицинског кодекса* из XVI века (в. Јовић 2011: 105), али не и у *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 101).

У наставку рада биће представљене категорије у којима је обележени полугласнички знак, односно пајерак имао гласовну вредност /а/. Издвојићемо и примере у којима вокал [а] треба читати упркос томе што није забележен ниједан од наведених знакова.

Предлог вь³²⁴

³²³ Ради се о рукописима насталим у XIV, XV и XVI веку (в. Грицкат 1978: 113). Новија испитивања Шишатовачког рукописа указала су, међутим, на то да је он настао у XVII веку (в. Станковић 1997а: 212).

³²⁴ О полугласнику у предлогу вь било је речи у прилозима „Српскословенске и српске народне фонетске особине *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2019: 93) и „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 119).

У Барањском препису полугласник у предлогу вь никада не изостаје, те га у свим регистрованим примерима треба читати као [ва], што је у духу српскословенског језика (в. Младеновић 1977: 12):

вь лѣт|[о] (125v 2; 145v 1/2); вь праз|д|никъ (125v 3); вь лѣтнн'ство (126v 5/6); вь хр[н]|с|тїан'ство (126v 6/7, 126v 9); вь вѣрѣ (126v 16, 126v 21); вь хр[н]|с|тїан'ст|в|ѡ (126v 18/19); вь землн (143г 5); вь ѡблнченїе (145г 7).

Предлози кь и сь³²⁵

Предлози сь и кь са вокализованим полугласником одликују и српскословенски и српски народни језик (в. Младеновић 1977: 12). Према Младеновићевим речима, форме са и ка су најпре настале у народном језику вокализацијом полугласника у јаком положају, а онда је у српскословенском језику дошло до њиховог ширења и на случајеве у којима је полугласник био у слабом положају (1977: 12).

У Барањском препису се предлог сь чешће писао са полугласником него без њега³²⁶. Да на употребу овог облика није утицала природа гласа којом почиње наредна реч показују регистровани примери:

сь ѡбѣмѡ (151v 2);

сь влѣховѣствоѡ (128v 17); сь вѣс|м| (141г 6, 148г 13); сь властѣлн (143г 15); сь вѣс|мь (148г 11);

сь г[о]|с|п[о]ж|д|ѡмь (143г 14);

сь прѣѡс(вѣ)щен'нын|м| (125v 7); сь чнмь (139v 12); сь ц(а)рѣмь (143г 13/14); сь цр(ь)квѡ|м| (143г 15);

сь стар'ци (128г 1); сь свонмь (132v 4, 143г 12/13); сь сѣлѡ|м| (135v 16); сь своѡмь (140v 17); сь стражамн (147г 16); сь сѡвѡ|м| (150v 4).

Предлог кь се искључиво у овом облику јавља у Барањском препису. Потврђена је његова употреба пред вокалима, пред сонантима, пред звучним сугласницима, као и пред сугласником к и пред осталим безвучним сугласницима:

кь ѡнодѡвнзн (126г 22); кь ар'хїерѣю (130v 5/6);

кь властѣлѡ|м| (142v 5);

кь г[о]|с|п[о]ж|д|н (142v 3/4);

кь кралу (142v 4);

³²⁵ О овоме смо такође писали у горепомнутим радовима (в. Антић 2019; Антић 2021а).

³²⁶ Примери испуштања полугласника наведени су у одељку о графичности.

къ своѣмъ (126г10, 129г 6, 142г 5/6); къ своѣмоу (130v 5); къ с(вѣтн)т(ѣ)лю (131v 2); къ станіанноу (141г 2/3); къ ц(а)рѣ (142г 5, 142v 12); къ ц(а)роу (144v 11, 148г 4); къ кѣфаліамъ (147г 19); къ прѣвѣнмъ (148г 10).

Везник нь³²⁷

³²⁷ Вокализация полугласника у овом везнику једна је од категорија разматраних у раду посвећеном фонетским особинама Барањског преписа (в. Антић 2019: 93–94).

Александар Младеновић наводи да је нови гласовни лик везника на (<њь) нашао „убрзо своју употребу и у тадашњем српском црквеном и књижевном језику, јер је овај језик усвајао фонолошке измене до којих је долазило, природним развојем, у српском народном језику” (2008д: 168).

У Барањском препису Душановог законика нема много потврда овог супротног везника:

њь да грѣдоу (128v 8); њь ѡтрокъ (131v 12); њь нма (132г 2); њь граганінь (133v 17); њь да впросе (134г 16); њь да си да|с(тъ) (134v 18/19); њь сѣди (137v 16); њь да ѡбѣдоуе (142г 8/9); њь да се ѡслаѣпе (145г 14/15); њь ако бѣдѡ (147г 11).

Префикси³²⁸

Префикс *въз-* са вокализованим полугласником у духу је српскословенског језика (в. Младеновић 1977: 12):

възнесеніа (125v 3); въсоцѣтъ (126г 16/17); възвратѣ (126v 6, 126v 13/14); възвративъ (126v 8/9).

Полугласник који се бележио у префиксу *съ-* имао је у српскословенском језику гласовну вредност, тако да примере који следе треба транскрибовати са иницијалним [са] (в. Младеновић 1977: 12; Ђорђевић 1990: 208):

събора (125v 6, 135v 9); съгрѣшивъ (126г 12); съгрѣшеніе (126г 20/21, 132v 13); съжигъ (128v 18/19); съдръти (129v 5, 131г 3/4, 149v 7); сътворитъ (132v 4); съгрѣшилъ (132v 17, 132v 19); събороу (135v 8); съборъникъ (135v 10); съдръжи (136v 21); съборънога (136v 22); съблюде (141г 5); съвѣтъникъ (142г 2); съврѣшити (142v 10); съборѣ (144г 2); съврѣши (148v 4); съврѣшилн (149г 3).

У појединим речима са префиксима *нз-* и *раз-* долази до вокализације слабог полугласника, и то због природе сугласника, тј. сугласничке групе којом основа речи почиње:

нзъбравшн (126г 1); нзъгнавъ (130г 12);

разъгналн (129v 18); разъгналн (129v 14/15);

Вокализација полугласника у примерима овог типа била је у складу са нормом српскословенског језика (в. Јовић 2011: 110).

³²⁸ О потврдама полугласника у префиксима *въз-* и *съ-* говорило се у радовима „Српскословенске и српске народне фонетске особине *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2019: 94) и „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 119). У поменутом раду из 2019. године навођени су и примери са префиксима *нз-* и *раз-* (в. Антић 2019: 119).

Будући да се за обележавање префикса употребљава лигатура ѿ, полугласник са гласовном вредности /a/ није се писао испред основа које почињу сугласничким групама -гн- и -сл-:

ѿгнати (130v 12); ѿслалъ (134v 4/5).

Корен речи

У корпусу су нађене и речи у чијем је корену долазило до вокализације некадашњег јаког полугласника, обележеног танким *јер* или пајерком:

тъмници (128v 11); тъмницоу (149v 15); тъмнице (149v 16); пьр'ца (135v 14, 145v 13, 148v 1); пьр'ци (148r 19, 149r 16); ѿпър'ѿа (148r 21); ѿпър'ѿа (148r 22); пьр'цема (151v 3); котъль (137r 2); посыл'ника (139r 11);³²⁹

³²⁹ У облику у којем се јавља у Барањском препису ова именица посведочена је у Студеничком, Хиландарском, Ходошком и Бистричком рукопису (в. Никчевић 1981: 282). У Струшком, Атонском, Шишатовачком и Раковачком препису употребљава се пак пос'ланикъ (в. Никчевић 1975: 268; Пешикан 1997: 486).

сѣтъ (140v 6); чѣстъ (142г 7); лѣжомь (149v 2);

лѣжомь (142v 19); лѣж'но (142v 21);³³⁰

³³⁰ Овде је „по аналогији полугласник вокализован у сугласничкој групи тешкој за изговор” (Антић 2019: 96).

оуџьль (129r 10); дошьль (128v 21); дош'ль (137r 13); пришьль (137r 16);

сьда (127v 9, 145v 21); сьдн (146v 18); ннкьда (131v 13); кьда (131v 19, 134r 2, 134r 17, 134r 20, 136r 19, 141r 6, 148v 3); кьдн (133r 6, 134v 17, 137v 12);

нз'вьнь (128v 14/15, 138v 5).

Овде се може сврстати и једносложна показна заменица ть (са партикулом и без ње), чији облик *та(зи)* одликује српске народне говоре (в. Поломац 2016а: 174; Јовић 2011: 107):

ть (134r 22, 142v 11, 147r 18);

тьзн (132v 18, 134r 4, 137v 7, 137v 10, 137v 18, 138r 22).

Све наведене примере треба, у духу српског народног језика, читати са вокалом [а].

Вокал [а] треба читати и у корену речи у којима је, услед писања титле или натписивања слова, полугласнички знак изостајао:

д(а)нь (125v 4, 135r 12, 135r 13, 135r 15); ѿ(ь)ць (132v 14, 135r 20);

ѿшь|д|[ь] (144r 6).

То важи и за пример дошьль (137r 13).

У корпусу су нађене потврде вокализације слабог полугласника у именици дьшти, као и у везнику тькъдо, што одговара норми српскословенског језика (в. Ђорђић 1990: 208; Јовић 2011: 110):

дьщєрь (132r 2); дьщн (132r 3); тькъдо (127v 5, 130r 11, 130v 12/13, 131v 15/16, 137r 6, 145v 18, 150r 16).

До вокализације слабог полугласника долази и у придеву изведеном од именице *судба*:

соудьбно (145v 4).

Корен вьс-³³¹

У облицима општих придевских заменица вьсь и вьсакъ у српскословенском језику долазило је до вокализације слабог полугласника (в. Младеновић 1977: 12). То значи да би у свим примерима у којима је у Барањском препису обележен полугласник или пајерак требало читати [а]:

вьсомь (128r 5); вьсь (141r 5);

в'сѣдн (125v 12); в'сакын (126v 18); в'сѣмь (128r 7, 151r 1); в'се (129r 14, 131r 8, 132v 11, 135r 17, 139r 12, 139v 9); в'сн (130v 14, 150v 22); в'сако (132v 13); в'соу (133v 2); в'сен (135r 8); в'сакога (139r 18); в'сакы (140v 16); в'саке (150r 18).

Примери у којима писање танког *јера*, тј. пајерка изостаје³³² „настају под утицајем народног језика у коме се слаби полугласник губио” (Јерковић 1983: 38).

Суфикси³³³

До вокализације некадашњег јаког полугласника дошло је и у појединим суфиксима. Следи списак изведеница у којима полугласник, односно пајерак нема само графијску него и гласовну вредност:

доходькъ (128r 20); подьнькъ (131r 9); доходькъ (133v 14); добнтькъ (144r 17/18);

свжън'ства (139v 11); свж'нь (139v 18); соужънь (139v 22);

полоуѣрьць (127r 1); владальць (129r 9/10, 147v 12); прѣвгльць (144r 5); поротьць (146r 3, 146r 4); вла|д|[а]льць (147v 17); трьговьць (148r 9); нѣмьць (150v 2);

меропьхъ (135r 16, 143r 20); меропьхъ (143r 12);

свободьнь (130v 10, 130v 13); вольнь (130v 12, 131r 12, 131r 19, 131r 22, 133v 4, 133v 7, 139v 3, 140r 22, 140v 12, 141v 17, 142v 16, 143r 5, 143r 17, 148r 21/22, 150v 20);

свобод'нь (139v 15, 139v 21, 140r 1); вол'нь (143r 11, 143v 1).

Посебан случај представља реч д(оу)хов'ннчъство (127r 16), у којој се суфикс -ъство налази иза африкате *ч*. Наиме, када се иза *ч*, *ж* и *ш* налазио полугласник који је био пред сугласничком групом -ств- или -ск-, он се, без обзира на то што је формално био у слабом положају, у српскословенском језику читао (в. Ивић–Јерковић 2008а: 459).

³³¹ Вокализација полугласника у овом положају представљена је у и у прилогу о фонетским особинама Барањског преписа Душановог законика (в. Антић 2019: 94).

³³² Ови примери су наведени у одељку о обележавању полугласника.

³³³ О вокализацији полугласника у корену речи и у суфиксима говорило се у раду „Српскословенске и српске народне фонетске особине Барањског преписа Душановог законика” (Антић 2019: 95–96).

Полугласник у генитиву множине

Као што је већ наведено у поглављу о графици, наставак генитива множине именица означавањем је на различите начине: танким *јером* изнад којег је написана двострука варија (кендема); удвојеним танким *јером* над којим се пише кремасти; танким *јером* и, у изолованом примеру, пајерком.

Александар Младеновић наводи да је генитивни множински наставак *-a*³³⁴ из српског народног језика недоследно улазио у српскословенске текстове, у којима се бележио помоћу удвојеног полугласничког знака (-ъь) и помоћу полугласника са надсловним акценатским знаком (2008в: 137–138). У Барањском препису је, као и у повељама и писмима Српске деспотовине, на овом месту употребљавана двострука варија (кендема) (в. Поломац 2016а: 173). Други наредни знак који се среће у корпусу у наставку генитива множине јесте кремасти, који „најчешће означава дужину у генитиву множине, али и дужину уопште” (Савић 2006а: 172). Дакле, примере са овим наредним знаковима требало би читати са [а] на крају³³⁵.

Према мишљењу Владимира Поломца, примери генитива множине са дебелим или танким *јер* без наредних знакова могу указивати на наставак *-Ø* у духу српскословенског језика или на несистематску употребу наредних акценатских знакова (2016а: 229). Претпостављамо да исто важи и за пример у којем се пајерак јавља на месту генитивног наставка. То значи да би овакве примере требало читати без изговорног полугласника, односно његовог рефлекса [а].

Секундарни полугласник

Развој секундарног полугласника директна је последица губљења полугласника у слабом положају. Александар Белић издваја две групе случајева у којима се секундарни полугласник јављао – у првој су речи са секундарним полугласником добијеним гласовним путем, а у другој речи у којима се он јављао под утицајем аналогije (1976: 85).

У Барањском препису наилазимо на примере вокализације секундарног полугласника, који није увек био обележен, и то у:

- 1) корену речи: *себръ* (132r 12, 132r 21, 137r 10, 137v 2); *каз’нь* (138v 16); *ѡд’нь* (138v 9, 143r 6);

³³⁴ Како Младеновић истиче, овај наставак је могао постати од старог дугог ненаглашеног или од дугог наглашеног полугласника који је био дуг још у прасловенском језику, а у већини штокавских говора се среће од XV века (2008б: 107–108).

³³⁵ Поменути примери наведени су у одељку о графици.

2) флективном наставку: *испасъль* (136v 18); *ѡбѣгъль* (139v 16); *оутек'ль* (139v 17); *втекъль* (139v 18); *побегъль* (140г 5); *побѣгъль* (140г 9/10); *прѣбегъльць* (144г 5); *побѣгъльцьхъ* (144г 11); *побѣгъль|ц|[ъ]* (144г 13).

Сем наведених примера у којима је гласовна вредност полугласника /a/, у Барањском препису Душановог законика регистрован је облик у којем је на месту некадашњег полугласника задњег реда вокал *o*:

цр(ъ)ковъ (130v 20, 141v 4).

Ради се о српскословенској форми насталој под утицајем македонске редакције (в. Поломац 2016а: 174), односно о тзв. *македонизму* (в. Јерковић 1983: 103), уобичајеном у српским средњовековним рукописима.

Судбина *jama*³³⁶

Примери наведени у одељку о графици показали су да се графема *ѣ* писала и тамо где јој је по етимологији било место, али и у случајевима у којима за њено бележење није било етимолошког оправдања. Како је, према речима Александра Младеновића, у српскословенском језику још крајем XII века почела екавска замена вокала *jama* (1977: 4), и то под утицајем рефлекса из народног језика (в. Јерковић 2004: 71), јасно је да је у Барањском препису Душановог законика у свим регистрованим примерима графема *ѣ* имала гласовну вредност /e/.

Сем примера бележења графеме *ѣ* на неетимолошком месту, о екавској замени *jama* у Барањском препису Душановог законика сведоче примери у којима се на месту некадашњег *jama* бележи графема *є*. Ову смо појаву уочили у следећим категоријама:

1. локатив једнине именица мушког рода: *сѣде* (134г 22); *соуде* (137г 5; 148г 19); *законє* (150v 21);
2. локатив једнине именица женског рода: *жѣпе* (133г 21); *кнѣзе* (134г 13); *пашє* (135v 15); *нздавє* (139г 14); *вонсє* (141v 5); *прав|д|є* (143г 19); *гѣсє* (145г 9); *поротє* (146г 10); *прав'дє* (150г 14);
3. локатив множине именица мушког рода: *отроцє|х|* (134v 22); *власє|х|* (136v 12); *ар'банасєхъ* (136v 12/13); *людєхъ* (140г 2); *гостє|х|* (147v 20); *тръговєхъ* (149v 20);
4. локатив повратне заменице: *сєкє* (149г 10);

³³⁶ О судбини *jama* говорили смо у раду посвећеном фонетским особинама Барањског преписа (в. Антић 2019: 97–99).

5. инструментал једине показне придевске заменице *тъ, та, то*: *тѣмъзи* (132г 2/3, 135v 1, 139v 15, 145v 11);
6. инструментал множине мушког рода опште придевске заменице *вьсь, вьса, вьсе*: *всѣмн* (125v 9);
7. локатив множине показне придевске заменице *тъ, та, то*: *тѣ|x|зи* (125v 21);
8. локатив једине придева женског рода: *ц(а)рѣкѣ* (142г 19, 143г 5, 145v 8, 147г 4, 150v 22);
9. генитив двојине броја *два* у женском роду: *двѣю* (130г 2);
10. одрични облици помоћног глагола *ѣсмь*: *нѣ* (137г 2, 140г 22, 143г 17, 148г 21); *несоу* (146г 5); *несв* (146v 10);
11. прилог *доколѣ*: *доклѣ* (129v 17, 134v 8);
12. *везник тѣ*: *терѣ* (128v 2, 131г 3, 132v 9, 137г 14, 139г 4, 139v 20, 140г 15, 140г 17, 144г 14, 145v 4, 148г 1); *т|ѣ|рѣ* (128v 18);
13. основа речи: *телѣса* (128v 16); *хотѣнїѣ* (130v 10); *замѣнитн* (131г 15); *нѣ|д|[ѣ]лїѣ* (133г 9, 135г 9); *прѣтн* (143г 12); *прѣвѣгльць* (144г 11); *прѣнїн* (148г 18).
14. суфикс: *обрѣтелн* (140г 14).

И у речима које су још у старословенском језику имале дублетну форму (*са ѣ* и *са ѣ*) углавном се бележила графема *ѣ*:

- стѣфанω|м|* (125v 11);
- кон годѣ* (130v 2); *гдѣ годѣ* (144г 8);
- ωв'дѣзи* (134г 18/19); *ωн'дѣзи* (134г 21); *гдѣ* (136v 13, 136v 19, 137г 18, 141г 14, 142г 6, 142г 19, 145г 7, 147v 11, 147v 21, 149v 21); *коуѣ* (130v 10, 148v 11, 151v 18); *ннѣ* (149v 19); *гдѣ любо* (151v 14).

Неколико пута је у Барањском препису Душановог законика уместо графеме *ѣ* графијски оправдано написана лигатура *ѣ*, и то у:

- локативу једине именица женског рода: *нѣ|д|[ѣ]лїѣ* (133г 9, 135г 9); *кѣкѣ* (135v 5);
- локативу множине именице мушког рода: *соу'ж'нѣхъ* (139v 10);
- локативу једине придева женског рода: *тѣгѣ* (141v 18); *тѣгѣн* (141v 22);
- компаративу придева: *старѣгѣ* (134г 7).

Екавска замена *јата* у појединим морфолошким категоријама и данас представља одлику косовско-ресавских говора и говора у оквиру призренско-тимочке

дијалекатске зоне (в. Ивић 1985: 103; 114). Као морфолошке екавизме у Барањском препису могли бисмо окарактерисати следеће примере³³⁷:

локатив једнине именица женског рода на *-а*: жѣпе; кнѣзе; паше; нѣдаве; конце;
пѣв|д|е; гѣсе; пороте; пѣв'де; нѣд|[е]лѣ; кѣкѣ;

локатив повратне заменице: сѣе;

инструментал једнине и инструментал множине заменица: тѣм'зи; вѣмн;

одрични облици помоћног глагола *јесам*: несоу; неса; нѣ.

Наведени примери ипак нису довољни за изношење претпоставке о пореклу преписивача или месту настанка преписа.

Промена групе вѣ- у ѣ-³³⁸

Ситуација у вези са групом вѣ- у предлогу и у иницијалном положају у речи одговара стању забележеном у другим средњовековним споменицима (повељама и писмима Српске деспотовине, писмима турских султана Дубровнику, *Хиландарском медицинском кодексу* и *Српској Александриди*) – истовремено се јављају примери са очуваном групом вѣ-, који одговарају норми српскословенског језика, и примери у којима је група вѣ- прешла у ѣ-, у духу српског народног језика (в. Поломац 2016а: 186).

Књишки облик предлога употребљен је у малом броју случајева, углавном на почетку рукописа:

вѣ лѣт|[о] (125v 2, 142v 1/2); вѣ празд|ннѣ (125v 3); вѣ азднн'ство (126v 5/6); вѣ хр[н]|с|т|ѣн'ство (126v 6/7, 126v 9); вѣ вѣрѣ (126v 16, 126v 21); вѣ хр[н]|с|т|ѣн'ст|в|[о] (126v 18/19); вѣ зѣмн (143г 5); вѣ ѡблнчѣнїѣ (145г 7).

Број потврда употребе народног предлога вишеструко је већи:

оу своѣго (125v 20); оу тѣх|зи (125v 21); оу закон'ныкоу (126v 10/11); оу хр[н]|с|т|ѣн'ство (127г 3); оу хр[н]|с|т|ѣнѣх| (127г 8); оу кїновїах| (127v 22); оу мѡнастирїнх| (128г 3, 128г 13); оу сконх| (128v 3, 131г 18, 132v 16); оу тезн (128v 7); оу ннѣ (128v 8); оу тѣмннцн (128v 11); ѣ послѡшанїѣ (128v 12/13); оу нновѣр'ноу (129г 1/2); оу мѣроп'шннѣ (130г 6); ѣ чнѣн (131v 3); оу тонзн (131v 4/5, 134г 12/13); ѣ вѣшннѣ (131v 11); оу вѣшннѡу (131v 12); оу прнкїю (131v 13); оу вѣшннѣ (131v 15, 142г 13); оу жѣпе (133г 21); оу ѣднѡн (134г 1/2); ѣ том'зи (134г 13); оу том'зи (134v 20); оу ѣднѡ|[м] (135г 2); оу нѣд|[е]лѣ (135г 9); ѣ годннѣ (135г 10/11); оу

³³⁷ О овоме ће бити речи и у поглављу о морфолошким одликама Барањског преписа.

³³⁸ Ово је једна од фонетских особина представљена у раду „Српскословенске и српске народне фонетске особине *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2019: 100–101).

еднон (135г 19); оу еднон (135v 5); оу ононзи (135v 22); оу кога любо (135v 22/136г 1); в градв (137г 21/22); в жоупѣ (137г 22); в катѣнв (137г 22); оу цо (137v 13); оу горѣ (138г 4); оу поустоши (138г 4); оу припрѣвнѣ (138г 5); оу тѣж|д|оу (138г 12); оу землн (138v 9/10, 145v 7); в закон'никоу (138v 17, 150г 19/20); оу градскѣн|х| (138v 18); в тесѡ|м| (138v 21/22); оу тогази (139v 16); оу двора (139v 19); в ц(а)рѣвв (139v 20); оу землю (140г 4); оу ц(а)рѣвѣ (140г 15); оу тѣгѣ (140г 19); в вѣс'цѣнѣ (140v 15); оу чѣль (141г 21); в тѣгѣ (141v 18); оу тѣгѣн (141v 22); оу чнѣ любо (142г 6/7); оу нна (142г 10); оу коѣмь (142г 19/20); оу том'зи (142г 21, 147v 5, 151v 22); оу чнѣмь (142v 20, 144v 3); оу закон'ницѣ (143г 8, 147v 15/16); оу коѣм' (144v 5/6); оу нн|х| (145г 8); оу гвсѣ (145г 9); в крагын (145г 9); оу вратѣ|х| (145г 20); оу двороу (145v 10); оу цр(ь)квн (146г 8); оу рнза|х| (146г 9); оу поротѣ (146г 10); оу дѣда (146г 13); оу с(вѣ)т(а)го (146г 14); оу поротѣ (146г 19); в оногози (146v 6/7); оу ннв (146v 16); оу жѣпѣ (146v 21); оу пвстоши (147v 5/6); оу селоу (147v 14); в село (147v 19); оу чнмь (148v 7); в соудѣннѣ (149г 3/4); в себѣ (149г 10); в прѣвннв (149г 17); оу тьмннцоу (149v 15); оу жѣпа|х| (149v 18/19); оу трыговецѣ (149v 20); оу градовѣхъ (149v 22); оу градв (150г 3); оу селѣ (150г 7); оу дворѣ (150v 1); в прикѣю (150v 12); оу прѣвѣн|х| (151г 2); оу кѣкѣ (151г 11/12); в землн (151v 14); в ннон (151v 15); оу комь (151v 20); оу том'зы (152г 2).

За разлику од префикса в-, префикс вѣ- није забележен у Барањском препису Душановог законика:

вчннн (126г 3, 128v 20, 133г 15, 133г 22, 135v 3, 145v 11); оучннн (126г 4, 133г 18, 143г 10, 147г 18, 147v 5, 149v 12); оупрошенѣа (126г 5); оудрьжн (126г 16, 140v 18); оуписано (129г 20); оучнннлѡ (130v 15); оучнннтн (130v 16); вчннѣнль (135v 7); оучнннль (137г 14, 144v 12); оучнннѣнн (142v 14/15); вчнннтн (143г 7, 143v 2/3); оучннѣ (144г 19); вчнннлн (148v 20); оуставѣ (128г 11); оурѣжѣ (129г 3, 132v 6, 149г 8); врѣжѣ (132г 21, 132v 3); оурѣжоу (135v 11); вр'вѣ (129v 2, 129v 9); оумреть (131г 3); влре (131v 9); оумре (133г 20); оусѣкоу (132v 6, 149г 7); оусѣкоутѣ (141v 13); вравота (135г 16, 143г 9); оувнѣ (137г 20, 141v 5); ввнѣ (137г 21, 137v 2, 137v 7); оувнвѣ (137v 5, 137v 8); оупрн (137v 13); вжегѣ (138г 19); оужѣжѣ (138v 5); оутѣѣ (139v 11, 139v 22); оутѣк'ль (139v 17); втекль (139v 18); втѣѣ (139v 20); оукраде (141г 12, 147г 17); вѣчн (143г 21); оузаконнль (144г 1); оустаноу (144г 15); оукратн (144v 4/5); оухватн (145г 8, 151v 10); оухватѣ (145г 9); вписано (145г 13); оумнртн (146г 6); оупнсав'ше (149г 11, 152г 12/13); вписоуѣ (149г 9/10); вдарн (149v 13); вписав'ше (152г 9).

Примери са префиксом вѣ- (вс-) из народног језика доминантнији су од оних са српскословенским фонетским ликом префикса (вѣз-/вѣс-):

оузамь (127г 1/2); ѡзлюбѣ (127г 2); ѡзѣ (127г 4, 128v 22, 130г 22, 132г 1, 135г 18, 139г 12, 139v 9, 140г 17, 144г 2, 146v 8); ѡзмѣ (128г 21); оузъмь (129г 10); оузъмѣ (129v 16); оузыма (131г 1); оузима (131г 2); оузети (131г 13/14, 139v 3, 150v 20); оузьима (132г 1); оузѣ (132г 19, 132г 22, 132v 1, 140г 15, 148г 1); оузимаю (133v 14, 152г 11); оузмоу (138v 13; 139г 8); оузданїи (138v 20); оуз|д|анїа (138v 21); ѡзимаю (145г 19/20, 147г 5); оузблюдоу (147v 4); оузмогоу (151г 21); оузето (151v 12);

оусхокиє (126v 2); ѡсхранн (129г 21);

възнесенїа (125v 3); възвратє (126v 6, 126v 13/14); възвратнѣ' (126v 8/9);

въсхоцетѣ (126г 16/17);

ѡзѣ (127г 4, 128v 22, 130г 22, 132г 1, 133г 19, 135г 18, 139г 12, 139v 9, 140г 17, 144г 2, 146v 8); оузамь (127г 1/2); ѡзмѣ (128г 21); оузъмь (129г 10); оузъмѣ (129v 16); оузети (131г 13/14, 139v 3); оузѣ (132г 19, 132г 22, 132v 1, 140г 15, 148г 1); оузмоу (138v 13, 139г 8); оузето (151v 12);

оусхокиє (126v 2); ѡзлюбѣ (127г 2); ѡсхранн (129г 21); оузьима (132г 1); оузблюдоу (147v 4); оузмогоу (151г 21).

Вокално *p*³³⁹

Примери вокалног *p* нађени у корпусу истовремено су у духу српскословенског и српског народног језика, будући да оно „у штокавским говорима нашег језика продужава своје постојање, што, наравно, подразумева његово егзистирање и у српскословенском језику” (Младеновић 1977: 14).

Вокално *p* се иза префикса нашло само у следећим примерима:

вр'вє (129v 2, 129v 9); зар'валъ (137г 24); пор'внцѣ (141v 10, 141v 11/12); ѡкръвавн (149v 6/7, 149v 12/13); зар'вє (149v 8).

У свим осталим случајевима регистрованим у корпусу вокално *p* се налази између два консонанта:

нанпрѣво (125v 16); оудрѣжн (126г 16, 140v 18); трѣговѣ|х| (126v 13, 140v 16); нзврѣжета (127v 14/15); цр'квє (128v 6/7); сврѣже (128v 10); дрѣжн (128v 11, 129v 17, 136v 2, 139v 19, 149г 10); мр'твїи|х| (128v 16); смърѣти (129v 5, 131г 3/4, 149v 7); дрѣже (129v 11,

³³⁹ Речи са слоготворним *p* наведене су већ у одељку посвећеном графичкој, као и у раду „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 119–120).

135r 6, 146v 22, 149r 4); тврѣде (130v 17); прѣв'нїн|х| (130v 18); вдр'шїн|х| (130v 22); дрѣжавѣ (132v 12); дрѣжава (133r 19, 144r 2/3); тврѣдо (133v 9); крѣвь (134v 14, 151v 8); дрѣжалѣ (136r 22); сѣдрѣжн (136v 21); припрѣв'нїе (138r 5); трѣгоу (140r 21); трѣгов'ци (140r 21, 140v 8/9); наврѣкы (140v 4); трѣгъ (140v 11); задрѣжати (140v 13, 143r 17/18); трѣгов'ца (140v 14); трѣгов'ца (140v 18/19); задрѣжн (140v 20); сѣврѣшнтн (142v 10); тврѣдн (142v 18/19); трѣговѣ (143v 13); дрѣжакоу (143v 17, 144r 7, 146v 22/147r 1); затрѣвь (143v 22); стрѣмоглавь (144v 8/9); нспрѣва (144v 13); сѣврѣдїамь (146r 18); трѣгов'цѣмь (146r 21); дрѣжавѣ|м| (147r 3); врѣдо (147r 22); врѣда (147v 2/3); врѣдоу (147v 5); трѣгов'цоу (147v 22); трѣговьць (148r 9); прѣвїнмь (148r 10); ѡтпѣр'чїа (148r 21); ѡтпѣр'чїа (148r 22); сѣврѣшн (148v 4); дрѣжеть (148v 15); сѣврѣшнн (149r 3); прѣвннѣ (149r 17); врѣже (149v 14/15); трѣговехъ (149v 20); срѣт'бѣ (150r 11); врѣше (150r 17); срѣбннѣ (150v 2/3); прѣвїн|х| (151r 2).

Да се вокално *p* могло наћи у речима страног порекла сведоче следећи примери:

пѣр|ѣ|перѣ (127v 4); пер'перѣ (132r 7, 132r 9, 132r 12, 132r 14, 132r 17, 136r 13, 136r 14, 137r 10, 137r 11, 137v 1, 137v 4, 138r 18, 140v 7, 140v 21, 142r 14, 142r 16, 142r 17, 146v 10); пер'пероу (135r 11); скрѣлата (140v 7); пер'перѣ (140v 19); грѣкѣ (150v 2).

О вокалном *p* може се говорити и у речима које су у оригиналном рукопису написане са титлом или надредним словом:

цр(ѣ)ков'ннкы (125v 9); цр(ѣ)квѣ (126r 5, 126r 16, 126r 19, 127v 19, 128v 7, 130r 4); цр(ѣ)квн (126r 12, 126r 15, 126v 12, 128r 5, 129r 14, 129r 17, 129r 18, 130r 11, 131r 18, 131r 21, 131v 5, 134r 10, 146r 8, 150v 13); кр(ѣ)|с|тн (127r 3, 127r 4); цр(ѣ)ков'номѣ (127r 19); цр(ѣ)квѣ (127r 22, 129v 17, 143v 7, 145v 6); цр(ѣ)кв'ном|ѣ| (127v 3); цр(ѣ)квѣ (127v 5, 131r 22, 131v 7, 131v 8, 133v 8); цр(ѣ)квѣ|х| (128r 11, 129r 19); цр(ѣ)ков'нїн (128r 21, 129r 10, 129v 11, 129v 19, 139v 14); цр(ѣ)квнн|х| (129r 3); цр(ѣ)ков'нїн|х| (129r 5, 145r 20); цр(ѣ)квѣмь (129r 7, 130v 1, 136v 11); цр(ѣ)квѣмн (129r 11); цр(ѣ)ков'на (129v 12, 130r 5, 147r 9); цр(ѣ)квнѣ (129v 12); цр(ѣ)кв'нѣ (129v 13); цр(ѣ)квѣмь (130r 2, 131v 8); цр(ѣ)квѣ (130r 2); цр(ѣ)кв'нїн (130r 5); цр(ѣ)ковѣ (130v 20, 141v 4); цр(ѣ)ков'нїнхъ (134r 9); цр(ѣ)ков'номь (134r 15, 139v 19); цр(ѣ)ков'но (136r 2); цр(ѣ)ков'нога (136v 3); цр(ѣ)ков'нѣ (136v 10/11); цр(ѣ)квѣ|м| (143r 15); цр(ѣ)ков'ннмь (151r 5); цр(ѣ)ков'ннм' (151r 9).

У Барањском препису нашла се и грчка реч у којој група *pa* није замењена вокалним *p*:

трапѣзѣ (145r 21).

Вокално л³⁴⁰

Иако је у већини српских народних говора до XV века вокално л дало рефлекс у (в. Младеновић 1977: 14), у Барањском препису Душановог законика таквих потврда нема. О чувању вокалног л, које одговара норми српскословенског језика (в. Младеновић 1977: 15), пак сведоче следећи примери:

дльгъ (126г 8, 138v 9, 146г 2, 146г 4); дльгъ (126г 7, 127v 1, 127v 4); вльховъствоуь (128v 17); дльговѣ (134v 12); дльга (137v 20); закльнѣ (146г 9); кльноу (146г 10, 146v 3).

По изостанку потврда народног рефлекса слоготворног л Барањски препис Душановог законика разликује се од других испитаних средњовековних докумената: појединих повеља и писама Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 178), *Закона о рудницима* (в. Јовић 1968/1969: 383), писама турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 141–142) и *Хиландарског медицинског кодекса* (в. Јовић 2011: 116). Замена вокалног л вокалом у није посведочена ни у Струшком и Призренском препису Душановог законика (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 130; Грицкат-Радуловић 1997б: 166), као ни у *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 109).

Сонант л на крају речи и на крају слога³⁴¹

Чување финалног л, које је, према Белићевим речима, у новоштокавским говорима пред крај XIV века почело прелазити у вокал о (1976: 78), представља одлику српскословенског језика (в. Младеновић 1977: 9), али и већине данашњих говора у призренско-тимочкој дијалекатској области (в. Ивић 1985: 111).

У Барањском препису Душановог законика нису забележене потврде вокала о на месту финалног л или на крају слога, што сведочи о поштовању норме српскословенског језика.

Финално л, обележено графемом л или графемском групом љ, очувано је у:

1. именицама:

дљъ (127г 5); котљъ (137г 2); прѣ|д|[ѣ]љъ (141г 16);

³⁴⁰ У радовима „Српскословенске и српске народне фонетске особине *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2019: 101) и „Ресавски правопис у Барањском препису Душановог законика” (Антић 2021а: 120) говорило се о вокалном л.

³⁴¹ О овоме смо писали у раду „Српскословенске и српске народне фонетске особине *Барањског преписа Душановог законика*” (Антић 2019: 109–111).

2. облику мушког рода јединине радног глаголског придева:

дошълъ (128v 21); ѿслалъ (134v 4/5); прѣставилъ (136г 19/20); дал (136г 21); дрѣжалъ (136г 22); испасълъ (136v 18); дош'ль (137г 13); оучинилъ (137г 14, 144v 12); дошль (137г 13); пришълъ (137г 16); зар'валъ (137г 19); былъ (137v 21); платилъ (138v 4); записалъ (139г 6, 143г 8); ѿбѣгълъ (139v 16); оутек'ль (139v 17); втекълъ (139v 18); побегълъ (140г 5); приелъ (140г 8, 141г 8); побѣгълъ (140г 9/10); кѣпилъ (141v 22); повелѣлъ (143г 1); далъ (143v 19); оузаконилъ (144г 1); строулъ (144г 3); оставилъ (144г 18); положилъ (145г 19); положилъ (145v 1); поставилъ (145v 18, 147г 13, 149v 21); вилъ (146г 13); оправилъ (149г 12/13); коупилъ (151v 13/14).

Сонант *л* на крају слога очувао се у именицама мушког рода и присвојним придевима:

владал'ци (144v 16/17, 151г 4); чел'ници (144v 17/18); вла|д|[а]л'ци (145г 1); владал'це|м| (151г 8);

властел'ци (129г 4); сел'ске (136v 3); властел'ске (136v 11); властел'ски (139v 14); властел'сцихъ (140г 2); властел'ска (147г 9/10).

Потврде чувања сонанта *л* на крају слога и(ли) речи забележене су у Струшком (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 130), Студеничком (в. Грицкат-Радуловић 1981а: 69) и Призренском препису Душановог законика (в. Грицкат-Радуловић 1997б: 166), повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 185–186), писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 148–149), *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 118–119) и *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 109). Међу старијим преписима Душановог законика издвајају се Студенички и Призренски рукопис, са регистрованим потврдама промене *л* у *о* (в. Грицкат-Радуловић 1981а: 69; Грицкат-Радуловић 1997б: 166).

Асимилација и контракција вокала

У облицима презента појединих глагола у групи *-aje-* долази до асимилације и контракције вокала након испадања интервокалног *j*, што је у духу народног језика (в. Јовић 2011: 120):

работа (130v 1, 135v 2, 143г 9); работаю (135г 5, 135г 15); вработа (135г 16); ѿвработаю (144v 18).

Група је очувана у примерима из српскословенског језика (в. Јовић 2011: 120):

поставляемо (125v 5/6); раздражеть (150г 13).

Сажимања нема ни на споју енклитика *се* и *је*:

къдн се к прѣставнѣ (136r 19/20).

Сажимање је посведочено у одричном облику трећег лица једине презенте помоћног глагола (< *неје*) (в. Јовић 2011: 115):

не (137r 2, 140r 22, 143r 17, 148r 21).

Несажети су одрични облици глагола *имати*:

не нѣлю (130r 19, 147r 1); не нѣе (130v 4, 130v 9, 148v 13); не нѣа (135r 14, 142v 10, 143r 3).

Покретни вокали

Поред облика *напрѣдѣ* (145v 21); *напрѣ|д|* (146v 18), у корпусу је регистрован и облик са покретним вокалом *а*: *напрѣда* (142r 10).

То исто важи и за везник *кад*:

ка|д| (129r 7); къда (131v 19, 134r 2, 141r 6, 148v 3).

Само са покретним вокалом *а* долазе прилози:

ѡ съда (127v 9, 145v 21);

ннкѣда (131v 13).

Прилози *куд* и *туд* употребљавају се једино у облику са покретним *а* или покретним *е*:

ѡ тоуда (132v 8); ѡ коуда (149v 5);

коудаѣ (133v 10); тѣдаѣ (135v 17).

Везник *тере* посведочен је само у дужем облику, док се везник *јере* јавља и без покретног *е*:

тере (128v 2, 131r 3, 132v 9, 139v 20, 140r 15, 140r 17, 144r 14, 145v 4); т|е|ре (128v 18);

ере (148v 20); ере (149r 6);

еръ (148r 16).

Само са покретним вокалом *е* долазе и речце:

кон годѣ (130v 2); гдѣ годѣ (144r 8); коѣ годѣ (148r 2/3);

такогјѣ (148v 16).

Покретни вокал у јавља се у предлогу *против*:

противѣ (128r 13, 146r 17).

Закључне напомене о променама у вези са вокалима

У Барањском препису Душановог законика је регистровано неколико примера који сведоче о вокализацији полугласника: оуѣамъ; таѣы; таѣн; манѣн; поманѣн. Упркос томе што се и даље бележио полугласнички знак или пајерак, вокализација у духу народног или књижевног језика присутна је и у предлозима вѣ, сѣ, кѣ, у везнику нѣ, у префиксима вѣз-/вѣс-, нз-, рѣз- и сѣ-, у корену појединих речи, у заменичком корену вѣс-, у одређеним суфиксима, као и у облицима генитива множине именица. Такође, посведочени су примери вокализације секундарног полугласника.

На екавску замену вокала *јат*, црту заједничку српском народном и српскословенском језику, не указују само примери бележења графеме ѣ на неетимолошком месту него и примери у којима се е пише на месту некадашњег *јата*. Ова је појава посведочена у различитим морфолошким категоријама, укључујући и оне у којима се и данас у појединим штокавским говорима чува вокал *е* (локатив једнине именица женског рода на *-а*, локатив повратне заменице, инструментал једнине и инструментал множине заменица, одрични облици помоћног глагола *јесам*).

У погледу промене иницијалне групе вѣ- у ѣ- уочљива је превага фонетских ликова у духу вернакулара, како у предлогу, тако и у префиксима (ѣ; ѣ-, ѣз-/ѣс-).

Вокално *р*, истовремено народна и редакцијска црта, могло се јавити иза префикса, у положају између два консонанта, као и у речима страног порекла.

Утицај књижевног језика огледа се у чувању вокалног *л*, премда би се на основу времена настанка Барањског преписа могла претпоставити његова замена вокалом *у*.

Насупрот очекиваном, рефлекси из народног језика нису посведочени у речима са сонантом *л* на крају слога и са финалним *л*.

Међу облицима презента појединих глагола има оних са извршеном асимилацијом и сажимањем у групи *-аје-*, али и оних у којима ове гласовне промене изостају. До контракције вокала дошло је у облику трећег лица једнине презента помоћног глагола *јесам*. На споју одричне речце и презента глагола *имати* није било асимилације и контракције вокала.

Покретни вокал *а* регистрован је у појединим прилозима, покретни вокал *е* у прилозима, везницима и речцама, а покретни вокал *у* у предлогу.

КОНСОНАНТИЗАМ

Палатализације

За потребе писања овог рада резултати палатализација праћени су једино у оним категоријама у којима данас у народним говорима уочавамо депалатализацију или ширење резултата палатализација. Тако су у обзир узети:

1. датив и локатив једнине именица женског рода;
2. акузатив множине именица мушког рода;
3. облици трећег лица множине презента глагола чија се инфинитивна

основа завршава сугласником *к*, *г* или *х*.

Претрага корпуса показала је следеће:

1. за разлику од данашњих смедеревско-вршачких и шумадијских говора, које карактерише депалатализација у дативу и локативу једнине именица женског рода (в. Богдановић–Марковић 2000: 172; 182), Барањски препис не зна за ову појаву. У обзир свакако треба узети и чињеницу да сви регистровани примери у овим падежним облицима имају наставак тврде промене *-љ*, захваљујући којем је и вршена друга палатализација:

книзе (134г 13); концљ (140г 19, 141г 18, 141в 2, 141в 7, 142г 18); конце (141в 5); книзљ (149г 4);

2. у акузативу множине нема ширења резултата друге палатализације, што је одлика данашњих косовско-ресавских говора (в. Богдановић–Марковић 2000: 166):

д(оу)ховникљ (126г 1/2); доухов'никљ (127г 12); д(оу)хов'никљ (127г 21); влахе (129в 14); ѿтрокљ (131в 10); ѿрокљ (131в 14);

3. ширења резултата прве палатализације у трећем лицу множине појединих глагола, заступљеног „у више говора, углавном архаичнијих” (Богдановић–Марковић 2000: 70), у Барањском препису нема:

жегљтъ (128в 16); рекоу (136в 7); ѿсљкоу (137г 17, 137в 3); река (141г 19); оуљскоу (149г 7); оуљмогоу (151г 21).

Друга палатализација извршена је у:

1. локативу једнине именице мушког рода:

закон'ницљ (143г 8, 147в 15/16);

2. номинативу двојине именица женског рода:

роуљљљ (132г 20, 137г 17, 149г 7); рљљљљ (132в 2, 137в 3); книзљ (136в 20),

3. номинативу множине придева мушког рода:

властѣл'цѣи (129r 4); вѣозы (129r 19); велнѣи (141v 2); ц[а]р(ь)с[ц]ѣи (142v 19).

Примери овог типа, са очуваним резултатима друге палатализације, који су у духу српскословенског језика (в. Поломац 2016а: 199), могли су се срести у споменицима све до краја XVII века (в. Белић 1999: 119).

Аналошки проширени резултати друге палатализације у инструменталу множине именица мушког рода, регистровани у повељама и писмима Српске деспотовине и *Српској Александриди* (в. Поломац 2016а: 199–200; Јерковић 1983: 114), нису забележени у нашем материјалу, о чему сведочи и облик:

цр(ь)ков'никы (125v 9).

Како Александар Белић истиче, примери инструментала и локатива множине придева мушког рода одређеног вида у српским споменицима долазили су са извршеном другом палатализацијом све до XVIII века (1999: 250). У Барањском препису Душановог законика су, међутим, осим примера локатива множине придева мушког рода у којем је друга палатализација извршена, регистровани примери инструментала множине у којем ова гласовна промена изостаје:

властѣл'цѣхъ (140r 9);

велнкыци (125v 6); велнкци (125v 8).

Старо јотовање у групама **tj, *dj*

„У Барањском препису налазимо двојаке резултате старог јотовања у групама **tj, *dj*: групе *шт* (< **tj*) и *жд* (< **dj*) и гласове *ћ* (< **tj*) и *ђ* (< **dj*)” (Антић 2019: 102).

Док су групе *шт* и *жд* рефлекси старог јотовања карактеристични за српскословенски језик (в. Младеновић 1977: 7–8), африкате *ћ* и *ђ* се на месту горепоменутих група појављују још пре пре XII века (в. Brozović–Ivić 1988: 11), те су као такве одлика нашег народног језика (в. Младеновић 1977: 7).

Уочили смо да је у анализираној грађи број потврда са африкатама *ћ* и *ђ*, у духу народног језика, већи од броја потврда са очуваним српскословенским рефлексима *шт* и *жд*³⁴²:

оуцокиє (126v 2); кѡкиє (127г 6, 135v 5); коуќкѡ (128г 2); коуќкѡ|х| (128v 3, 132v 17); коуќкѡ (132v 20); коуќкѡ (133г 16, 134г 2, 144г 4, 147г 7, 147г 20); кѡкы (135г 19); коуќкѡ (135v 6); коуќкѡ (138г 20, 144г 17); кѡкѡ (151г 11/12); векѡ (130г 22, 131v 8, 143г 3, 146v 10); векѡ (146г 10, 146г 11); властељнѡкѡ (132г 6, 132г 13/14, 136г 3); властељнѡкѡ (132г 7, 132г 10/11, 144г 13); властељнѡкѡѡ (143v 18/19); властељнѡкѡ (150г 22); плаќѡ (135г 3, 135г 5, 147г 3, 147г 7, 147г 19, 147v 8); плаќѡють (140г 7); плаќѡ (144v 12); кѡ (130v 16, 131v 16, 135v 15); тѡсоуќкѡ (137v 1); вѡраќѡ (140г 3); навѡркы (140v 4); нѡвкѡ (142г 20); зѡнаюќѡ (146v 12);

прѡгѡ (132v 22, 133г 1, 133г 2/3, 136г 22); ѡгѡ (133г 21, 136г 12, 136г 17, 147г 2, 147г 2, 151г 3, 151v 6); граѓѡнѡ (133v 17); граѓѡнѡ (141г 15); граѓѡнѡна (151г 7); ѡгѡ|х| (136г 16); ѡгѡ (136г 17, 136v 3); тѡгѡ (140г 3, 140г 9, 141v 15, 141v 18, 142г 4); тоуќкѡ (140г 9); тѡгѡнѡ (141v 22); проваѓѡ (148г 12); такогѡ (148v 16);

прѡс(вѡ)щѡн'нѡ|ѡ| (125v 7); вѡсхощѡть (126г 16/17); тѡсоущѡ (128г 2); тѡсѡщ|ѡ| (146v 9); дѡщѡрь (132г 2); дѡщѡ (132г 3); ащѡ (132г 15, 132г 19, 132г 21, 132v 1, 132v 3, 136г 6, 138г 3, 140v 18, 142v 20, 144v 21, 149г 2, 150v 4); обѡлађѡщѡ (144v 19); нощѡ (147v 10);

також|ѡ|ѡ (133v 21, 139v 21, 143v 13, 144v 15); провож|ѡ|ѡнѡ (138г 10); тѡж|ѡ|ѡу (138г 12); тоуж|ѡ|ѡга (143v 4); ѡсѡж|ѡ|ѡнѡ (141г 21/22); г[ѡ]|с|п[ѡ]ж|ѡ|нѡ (142v 4); г[ѡ]|с|п[ѡ]ж|ѡ|ѡѡѡ (143г 14); тѡѡ|ж|ѡѡ (143v 15); ѡж|ѡ|ѡу (147v 12).

Да је иста лексема могла имати различите фонетске ликове показују следећи примери:

³⁴² Потврде резултата старог јотовања приказане су и у раду „Српскословенске и српске народне фонетске особине Барањског преписа Душановог закона” (Антић 2019: 102–103).

оуґхоккє (126v 2): вьґхощєть (126r 16/17);

мєгю (133r 21, 136r 12, 136r 17, 147r 2, 147r 2, 151r 3, 151v 6): мєж|д|оу (147v 12);

тнсоуґкю (137v 1): тнсоуґшв (128r 2); тнсвщ|ш| (146v 9);

твґкє (140r 3, 140r 9, 141v 15, 141v 18, 142r 4); тоуґкє (140r 9); твґкєн (141v 22): твґж|д|оу (138r 12); тоуґж|д|єга (143v 4);

проваґаґю (148r 12): провож|д|єни (138r 10);

такоґкє (148v 16): також|д|є (133v 21, 139v 21, 143v 13, 144v 15).

Двојаки рефлекси јотовања у прасловенским групама **tj*, **dj* уобичајена су појава у већини преписа Душановог законика који припадају старијој редакцији: Струшком (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 130), Хиландарском (в. Грицкат-Радуловић 1981б: 108), Ходошском (в. Грицкат-Радуловић 1981в: 161–162) и Бистричком (в. Грицкат-Радуловић 1981г: 227). Исто је стање посведочено у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 192–196) и *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 110–111).

Специјално јотовање³⁴³

Под специјалним јотовањем Јован Вуковић подразумева гласовну промену која је обухватила само сложенице од старог глагола нти и која је наступила у XIV веку, захватајући притом само централне штокавске говоре (1974: 176).

Напоредо са народним облицима са африкатом *ћ* уместо групе *-jd-* (у облицима презента), у корпусу се срећу облици са очуваном групом *-jd-* (у облицима презента и аориста), који сведоче о поштовању норме српскословенског језика³⁴⁴:

догкє (130v 5, 141r 2); догю (147v 11); нагкє (131v 6, 138r 19, 138v 1, 140r 14, 140r 18, 140v 5, 144v 6); нзнагкє (146v 12); погкє (141r 6);

нандє (126v 20, 127r 1, 127v 2, 127v 13, 129r 9, 130r 12, 137r 18, 139r 10, 139v 7, 144v 21/22); нандω|х| (134v 1); прѣндє (132v 9, 132v 12); прїндє (133r 3/4, 133r 6, 134r 3, 134r 6, 134r 22, 134v 8, 137v 17/18); прїндєть (139v 12); пондє (137v 15/16).

³⁴³ О овој фонетској црти било је речи у раду „Српскословенске и српске народне фонетске особине Барањског преписа Душановог законика” (Антић 2019: 103–104).

³⁴⁴ Оваква ситуација забележена је и у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 164–165). Напомињемо да чување група *-jt-* и *-jd-* данас карактерише говоре тимочко-лужничког поддијалекта (в. Ивић 1985: 111).

Ново јотовање

Ново јотовање, које се према мишљењу Јована Вуковића вршило крајем XVI и почетком XVII века (1974: 189), а према мишљењу Александра Белића крајем XVII и почетком XVIII века (1976: 126), није потврђено у Барањском препису, што је и очекивано када се у обзир узме време његовог настанка.

Ова гласовна промена изостаје у већини категорија које Јован Вуковић помиње (1974: 177)³⁴⁵:

а) изведене именице:

възнесенїа (125v 3); сложенїа (125v 14); вѣнчанїа (126г 4); в(лаго)|с|л(о)венїа (126г 5); оупрошенїа (126г 5); повиновенїе (126г 9); посласханїе (126г 9/10); нехотѣнїемь (126г 14); повелѣнїа (126г 17); сьгрѣшенїе (126г 20/21, 132v 13); в(лаго)|с|л(о)венїе (127г 15); послушанїе (128v 12/13); оранїе (130г 7); хотенїе (130v 10); наслованїн (132г 18); прѣнїн (133v 22); ниданнїемь (135г 22); опаданїа (137г 5); позванїн (137v 14); познанїн (138г 2, 151v 9); провож|д|ени (138г 10); запаленїн (138г 19); оузданїн (138v 20); оуз|д|анїа (138v 21); нзданїн (139г 13); хотѣнїа (139v 6); вєс'цѣнїе (140v 15); знданїн (141г 13); оосвж|д|енїе (141г 21/22); квпленын (141v 14); записанїн (142г 11); писанїе (142г 17); писанїн (142v 19); приетїн (143v 4); повелѣнїе (143v 5, 144г 22, 150г 9, 151г 19, 152г 3); грабленїе (144г 15); обанченїе (145г 7); обанченїа (145г 17), оправ|д|анїе (145г 18, 145v 3/4, 149г 1); повелѣнїе (145v 20); пренїн (148г 18).

Суфикс -нє, који се јавља у свим овим речима, један је од српскословенских наставака (в. Јовић 2011: 134).

б) инструментал једине именица некадашње *ї-промене:

заповѣдїю (126v 2/3);

в) редни бројеви:

третїега (131г 6);

г) придеви:

велїю (131г 21); велїа (131v 21); велїн (133г 11, 146г 15); велїнць (146г 15).

Ново јотовање није извршено ни у грецизму діакоу (142г 16/17).

³⁴⁵ Сви примери које наводимо јесу у духу српскословенског језика. У њима није било услова за вршење новог јотовања будући да је на месту напрегнутог полугласника стајао вокал *и*.

Група њт-³⁴⁶

Како Вера Јерковић наводи, српскословенска норма је захтевала да се група њт- задржи, упркос томе што је на читавом српском терену гласила шт- (1983: 112). О предности облика из народног језика у Барањском препису Душановог законика сведоче многобројне потврде употребе именичких заменица са групом шт- наспрам којих стоје само два примера са српскословенском групом њт-:

њто люко (126r 12/13); њтета (147v 6)³⁴⁷.

Народна група шт- потврђена је у упитној и одричној именичкој заменици:

њо (126v 4, 128r 8, 129r 14, 129v 7, 130r 5, 130v 15, 130v16, 131v 10, 131v 14, 131v 16, 133r 20, 133v 13, 133v 16, 134r 10, 134v 10, 135r 16, 136r 8, 136r 17, 136v 8, 136v 9, 136v 18, 137v 13, 138r 8, 138v 3, 138v 22, 139r 4, 139r 5, 139r 13, 139v 4, 139v 5, 139v 15, 140r 14, 140r 18, 141r 8, 141r 9, 141r 10, 141r 11, 141r 16, 141r 19, 141v 14, 141v 15, 142r 4, 142r 12, 142v 7, 142v 9, 142v 14, 142v 15, 143r 1, 143r 7, 143r 10, 144r 1, 144r 3, 144r 18, 144v 12, 145r 7, 145r 19, 145v 2, 147v 4, 147v 16, 148r 1, 148r 5, 148r 11, 148r 14, 148r 16, 148r 20, 148v 4, 148v 7, 148v 14, 148v 21, 149r 9, 150r 6, 151r 3, 151v 5, 151v 10, 152r 6, 152r 9, 152r 11); њо (152r 6); њињо (131v 18, 135r 18); њиња (132v 18, 134r 14, 135v 18, 140r 7, 143r 7, 146v 19, 149r 20, 152r 14, 152r 15).

Група вьс-³⁴⁸

Данашње опште придевске заменице *сав* и *сваки* у Барањском препису имају једино облике са очуваном групом вьс-. Дакле, у грађи су посведочени једино „српскословенски ликови без метатезе у групи вьс-” (Јовић 2011: 130):

вьсњи (125v 9); в’сњи (125v 12); вьсњ|х| (126v 13, 127r 13, 129r 16, 129r 19, 130r 10, 131r 8, 144r 22); вьсомь (128r 5); вьсњ|м| (128r 7, 141r 6, 148r 13); в’сњмь (128r 7, 151r 1); в’се (129r 14, 131r 8, 132v 11, 135r 17, 139v 9); в’си (130v 14, 150v 22); в’соу (133v 2); вси (135r 3, 138v 13, 144v 20, 145v 8, 148r 4); в’сен (135r 8); вьс (135v 5, 139r 12, 141r 8, 143r 22, 144v 12, 152r 6); вьсь (141r 5); вьсњо (142r 8); вьсњмь (148r 11);

³⁴⁶ Потврде ове групе наведене су и у раду „Српскословенске и српске народне фонетске особине Барањског преписа Душановог законика” (Антић 2019: 104).

³⁴⁷ Овакав облик среће се у Струшком и Призренском препису (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 130; Грицкат-Радуловић 1997б: 166), док је облик њета посведочен у Бистричком препису (в. Грицкат-Радуловић 1981г: 228).

³⁴⁸ Судбина ове групе предочена је у раду посвећеном фонетским особинама Барањског преписа (в. Антић 2019: 104–105).

всакъ (126r 8, 129r 6); в'сакын (126v 18); всакы (127r 18, 133v 10, 133v 11, 143r 12, 145r 19, 148r 8, 149r 9); всака (127r 22, 135r 2, 146r 8); всакон (129v 19, 141r 18); в'сакo (132v 13); в'сакога (139r 18); в'сакы (140v 16); всакога (142r 15/16); всакома (142v 6); в'сакe (150r 18); всакын (151v 12).

Пример $\text{с}\omega|\mu|$ (130r 1) ! није потврда извршене метатезе, већ представља грешку преписивача, насталу испуштањем слога из присвојне заменице (1997: 44).

Иzolовани примери са извршеном метатезом у групи вс- , у духу српског народног језика, посведочени су у Атонском (в. Грицкат-Радуловић 1975б: 215) и Студеничком препису Душановог законика (в. Грицкат-Радуловић 1981а: 69), као и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 203), писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац-Казновац 2019: 170–172), *Закону о рудницима* (в. Јовић 1968/1969: 390) и *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 130–131).

Група кѣт-

Примери забележени у анализираном материјалу показују да је група кѣт- у именичкој заменици остала неизмењена, иако се, према речима Александра Белића, облик *ко* јавио рано, још у XV веку (1999: 233):

$\text{кт}\omega$ (126r 11, 131v 10, 134r 11, 140r 14, 141r 2, 141v 4, 141v 11, 141v 14, 141v 19, 145r 16, 145v 7, 147r 17, 151r 6, 151r 12, 151v 10, 152r 1); $\text{кт}\theta$ (127r 7, 127r 9, 127v 2, 127v 9, 129r 1, 129r 21, 129v 4, 130r 12, 132r 15, 132v 15, 133r 2, 133r 8, 133r 20, 133v 5, 134r 2, 135r 14, 135r 19, 135r 21, 135v 3, 135v 9, 136r 6, 136r 20, 136v 21, 137r 3, 137r 8, 137r 13, 137v 5, 137v 8, 137v 12, 137v 14, 138r 3, 138r 11, 138r 14, 138r 19, 138v 5, 138v 22, 139r 10, 139v 5, 139v 7, 140r 4, 140r 8, 140v 4, 141r 20, 142v 18, 143v 8, 143v 11, 143v 20, 144r 14, 151v 13); $\text{ннкт}\omega$ (133v 4, 133v 7, 133v 18/19, 135v 19, 141v 9, 143r 17, 151r 12); $\text{ннкт}\theta$ (136r 4, 142v 6/7, 143v 5).

Чување наведене групе одлика је повеља и писама Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 233), писама турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 170) и *Хиландарског медицинског кодекса* (в. Јовић 2011: 130). У свим поменутих рукописима, као и у Призренском препису Душановог законика (в. Грицкат-Радуловић 1997б: 166), регистровани су и спорадични примери са извршеном метатезом ($\text{тк}\theta$).

Дисимилација сугласника

Ова појава изостаје у основи *свобод-*:

ωсвободн (130г 10); свобод'ни (130г 18); свободна (130г 21, 133v 21); свободнь (130v 10, 130v 13); свободне (131г 8); свобод'нь (139v 15, 139v 21, 140г 1).

До дисимилације није дошло ни у данашњој именици *човек*, коју у Барањском препису Душановог законика налазимо у оном облику у којем се користила до XV века (в. Белић 1976: 144):

чл(о)в(ѣ)къ (126г 8, 139v 11, 139v 13, 140v 2, 143v 9, 145v 7); чл(о)в(ѣ)ци (127v 20, 138v 15, 148г 15); чл(о)в(ѣ)ка (129v 3, 130г 3, 138г 10, 138г 11, 139v 16, 143v 4, 143v 6, 143v 10, 143v 14); чл(о)в(ѣ)кω|м| (132v 5, 138г 3); чл(о)в(ѣ)кв (138г 15); чл(о)в(ѣ)кв (140г 7, 142v 6); чл(о)в(ѣ)коу (142v 6)³⁴⁹.

У процесу дисимилације добијена је сугласничка група *жд* (< *жж* < *зж*) (в. Јовић 2011: 136) на споју префикса и основе у глаголима:

нж|д|єнв (127г 21); нж|д|єноу (128v 4); нж|д|єже (137v 11, 138г 22, 150г 5, 150г 8).

Промена *ж* у *р*

Ову промену бележимо у везницима *тере* и *јере*:

тере (128v 2, 131г 3, 132v 9, 139v 20, 140г 15, 140г 17, 144г 14, 145v 4); т|є|ре (128v 18);

єре (148v 20); єре (149г 6).

Консонант *х*

Узевши у обзир време настанка Барањског преписа и Белићеву констатацију да је процес губљења консонанта *х* везан за период од краја XVI до средине XVIII века (1976: 106), у материјалу, очекивано, нисмо наишли на примере испуштања консонанта *х*. Он се чува и у домаћим и у страним речима, и то у свим положајима. Илустрације ради, наводимо неке од многобројних регистрованих примера:

хранн (128г 2); храна (128v 9); хотєнїє (130v 10); хлѣбω|м| (135г 21); ходн (148v 10);

тє|х|зн (125v 21); д(оу)ховникє (126г 1/2); вьсхоцєть (126г 16/17); д(оу)ховнїн (126г 8); походн (129г 6); нахвалнцω|м| (136г 10, 137г 13); влахω|м| (136г 13); кннгахъ (136v 18); мѣхосквѣнна (138г 18); нагахал'ци (138v 15/16); мєроп'хоу (143v 3); оухватн (145г 8); потвор'ницѣхъ (149г 21);

³⁴⁹ Наведени облици су посведочени и у Струшком препису Душановог законика (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 130).

ннорїа|х| (127г 13); монастирѡ|х| (127v 20); мр'твїн|х| (128v 15); калогєрє|х| (128г 22); велнкын|х| (129г 17); башнна|х| (131г 19); кѡн|х| (132v 12, 145v 17); мєропсѣ|х| (134v 22); законнтїн|х| (135v 18); залога|х| (137v 22); го҃сарѣ|х| (144г 5); гостє|х| (147v 20); прѣвїн|х| (151г 2);

ар'хїєрен (125v 9); ар'хїєрєю (130v 5/6); хр[н]|с|тїанство (125v 17/18); хр[н]|с|тїан'кв (127г 2); мєтохїє (128v 6); хр[н]|с|тїанїна (129г 1); патрїар|х|ь (129г 12, 131г 20); хрїсоволѣ|х| (130v 13); патрїар'ховь (139v 22/140г 1); хрїсово҃ль (142г 15).

Консонант *ф*

У Барањском препису је консонант *ф* посведочен једино у речима преузетим из грчког језика:

стефана (125v 1/2); стефанѡ|м| (125v 11); лѡгофєть (129г 12/13); кѣфалїа|х| (133v 12); кѣфалїє (133v 13); кѣфалїє (147г 12, 147г 20, 148г 6); кѣфалїамь (147г 14/15, 147г 19); кѣфалїа (148г 18).

Закључне напомене о променама у вези са консонантима

Резултати друге палатализације очувани су у локативу једнине именице мушког рода, дативу и локативу једнине и номинативу двојине именица женског рода на *-а*, као и у номинативу и локативу множине придева мушког рода.

Резултати старог јотовања у групама **tj*, **dj* су двојаки, с тим што предност над српскословенским облицима са групама *шт*, *жд* имају облици из народног језика са африкатама *ћ* и *ђ*. Такође, запажено је да поједине лексеме бивају употребљене у различитим фонетским ликовима – једним у духу народног, а другим у духу српскословенског језика.

Паралелна употреба народних и књишких облика карактерише и глаголе у чијој је основи нтн: истовремено се срећу облици са африкатом *ћ* и облици са очуваном групом *-јд-*.

Како је Барањски препис настао бар неколико деценија пре него што је ново јотовање почело да се врши, у њему очекивано нису регистроване потврде ове гласовне промене.

Примера са народном групом *шт-* је знатно више од оних у којима се сачувала група *ѡт-*. Метатезе у групама *вс-* и *кѡт-* није било. Чувају се старији облици речи *чловек* и основе *свобод-*, без извршене дисимилације сугласника. Промена *ж* у *р*

потврђена је у везницима *тере* и *јере*. Консонант *х* се добро чува у свим позицијама у речи, док се консонант *ф* бележи искључиво у грецизмима.

VI МОРФОЛОГИЈА

ПРОМЕНЉИВЕ РЕЧИ

Именице

Узевши у обзир време настанка Барањског преписа и чињеницу да је стање у деклинацији именица у средњем веку било знатно другачије од стања у старословенском језику, одлучили смо се да при морфолошкој анализи именица не пратимо старе деклинационе типове. Систем који је при представљању именица у *Историји српског језика* применио Александар Белић (1999: 159–160) биће примењен и у овом раду, мада уз извесне модификације. То би значило да ће именице бити предочене овако:

једнина именица мушког и средњег рода на консонант и без наставка у номинативу једнине и једнина свих именица средњег рода са наставком *-o/-e* (са проширењем у зависним падежима или без њега);

једнина именица женског рода са основом на консонант и наставком *-a* у номинативу једнине;

једнина именица женског рода са основом на консонант и без наставка у номинативу једнине;

множина именица сва три рода (в. Белић 1999: 159–160; Јовић 2011: 141).

Именице мушког и средњег рода у једнини

Номинатив једнине

Међу именицама мушког рода у номинативу једнине у Барањском препису преовладавају оне које су се некада мењале по **ǫ-/*jǫ*-промени:

закѡ|нѣ| (125v 1); закѡнѣ (125v 15); чл(о)в(ѣ)кѣ (126r 8, 139v 11); љзыкѣ (129r 2/3); г[о]ц[поди]нѣ (129r 12, 131r 12, 131r 19, 136r 21, 141r 19, 142r 12, 142v 17, 143r 11); тазнѣ власт'никѣ (130r 14); бащин'никѣ (130v 11); властѣлнѣ (131r 1, 131v 6, 131v 16/17, 131v 19, 132r 5, 132r 10, 132r 19, 132v 21, 133r 6, 133r 14, 137r 9, 137r 21, 139v 8, 140v 18, 144r 12); бащинникѣ (131r 22/131v 1); ѡтрокѣ (131v 12); носѣ (132r 21, 132v 3); носѣ (132v 6); братѣ (132v 14, 135v 4); кон љубо конник' (133r 7); градѣ всакѣ (133v 11); грагѣлнѣ (133v 17); рѡкѣ (134v 2); ѡн'зи прѣставѣ (134v 8); прѣставѣ (134v 16, 148v 13); закѡнѣ (135r 8, 146r

13, 146v 2, 150r 15); мѣропѣхъ (135r 16, 143r 20); съборъникъ (135v 10); мон дръгъ (136r 22); влахъ (136v 13); аръбанасннъ (136v 14); соудъ (138r 9, 148v 4); законъникъ ц(а)рѣвь (139r 5); сѣдь (139r 7); чл(о)в(ѣ)къ ц(а)рѣвь (139v 13); ннкон властѣлннъ (140v 1); кон любо чл(о)в(ѣ)къ (140v 1/2); тръгъ (140v 11); царннъникъ ц(а)рѣвь (140v 12); царннъникъ (140v 20); станннннъ (141r 5/6, 141r 7/8); градъ (141r 14, 150r 5); прѣд[д][ѣ]ль (141r 16); съвѣтъникъ (142r 2); всакы мѣропѣхъ (143r 12); властѣлннъ (143v 7/8); прочѣи кто любѣо чл(о)в(ѣ)къ (143v 8/9); невѣръникъ (143v 12); кранцъникъ (144r 10); ктѣо любо чл(о)в(ѣ)къ (145v 7); зако|н|(ь) (146r 20); пѣтъникъ (147v 16); потворъ (148v 19); езыкъ (149r 8); кон любо потворъникъ (149r 22/149v 1); сръбннъ (150v 3); властѣлннъ ннъ кон любѣо (150v 3/4); работнн|к|(ь) (150v 14); жоуплннннъ (151r 6/7); кон любо сѣдь (151r 22); ннѣдннъ станъникъ (151v 21);

полоувѣрьць (127r 3); ц(а)рь (129r 8, 129r 12, 131r 12, 131r 19, 132r 1, 134v 5, 136r 21, 139r 6, 142r 12, 142v 17, 143r 1, 143r 8, 143r 11, 143v 6, 143v 19, 145r 19, 145r 22, 145v 8, 146v 8, 147r 13, 148r 4, 148r 5, 149v 21, 150r 6, 150r 10, 151v 18); владальць цр(ь)ковънн (129r 9/10); господаръ (130v 4); онъзи господаръ (130v 8/9); краль (131r 12); ннъ с(вѣтн)т(ѣ)ль (131r 20); с(вѣтн)т(ѣ)ль (131v 3, 131v 4); конъ добрѣи (131v 19/20); властѣлнннъ (132r 7, 132r 10/11, 144r 13); сѣбрь (132r 12, 132r 21, 137r 10, 137v 2, 145v 6); ѿ(ь)ць (132v 14, 135r 20); прѣстон (133r 4/5); мѣжъ (134v 20); г[о]|с|подаръ (135v 6, 143r 22, 147v 13); сѣжънъ (139v 18); соудънъ (139v 22); ннѣдънъ г[о]|с|подаръ (143r 6); онъзи г[о]|с|подаръ (143v 2, 144v 10, 147v 17, 150v 5/6); прѣбегльць (144r 5); повѣгль|ц|[ь] (144r 13); владальць (147v 12); вла|д|[а]льць (147v 17); тръговьць (148r 9); златаръ (150r 3, 150r 4/5, 150r 8); нѣмльць (150v 2).

Мали је број потврда облика номинатива јединице именица које су се мењале:

по **й*-промени (в. Николић 1987: 113):

с(ы)нъ (131v 17, 135v 4); с(ы)нъ њго (131v 22);

по **ѣ*-промени (в. Николић 1987: 119):

татъ (140r 18, 142r 1, 144v 6, 144v 9, 144v 12/13, 144v 14, 144v 22, 145r 4, 145r 5, 148r 2, 149v 9, 150v 6); онъзи гостъ (141r 6/7); поутъ (148r 7); всакы гостъ (148r 8);

по сугласничкој **л*-промени (в. Николић 1987: 121):

. кѣ . д(а)нъ (125v 4).

Именице средњег рода у номинативу једнине имају наставак -о (из некадашње *ǫ-промене) и -ε (из некадашње *jǫ-промене):

ц[а]р(ь)|ц|тво мн (128г 4, 130г 10/11, 130v 15); тозн село (128v 19, 138v 1, 150г 8); мн ц[а]р(ь)|ц|тво (129г 15/16); зло (133г 22, 145v 11, 147г 18, 147v 7); село (135v 16, 135v 17, 136г 16, 138г 8, 139v 9, 142г 13, 147v 18, 150v 16); цр(ь)ков'но село (136г 2); оубѣнство (137г 18); село тозн (138г 9); онон село (138v 3); тозн село (144v 7); брьдо (147г 22); село (150v 19); велнко дѣло (151г 20);

хотеніе (130v 10); оръжїе (131v 20); тозы оьсѣж|д|еніе (141г 21/22); повелѣніе ц[а]р(ь)|ц|ко (143v 5, 144г 22); оправ|д|аніе (145г 18, 149г 1); повелѣніе ц(а)рьско (145v 20/21); полнчіе нстнн'но (146v 6); повелѣніе ц[а]р(ь)|ц|ко (150г 9); повелѣніе цр'ско (151г 19); повелѣніе ц(а)рево (152г 3).

Наставак -о среће се и у номинативу једнине именица слово (142v 21) и око (149v 9), које су се некада мењале по сугласничкој *s- промени (в. Николић 1987: 133).

Генитив једнине

Да се у генитиву једнине именица мушког рода од самог почетка шири наставак -а из *ǫ-/*jǫ-промене (в. Ivić–Brozović 1988: 21) показују и примери из Барањског преписа, међу којима има оних који припадају:

некадашњој *ǫ-промени:

ѿ православнаго събора нашего (125v 6/7); ѿ сїега закона (126г 13); ѿ сана (127v 15, 129v 1); безъ дѣла (127v 18); поноса (129г 7); безъ сѣда (129v 9); ѿ негова рода (131г 5); до третїега братоучеда (131г 5/6); прѣгїе оубѣда (132v 22/133г 1); прѣгїе оубѣда (133г 2/3); до града (133v 12); соуда (133v 22); гласа (134v 22); винограда (135г 13, 135г 14); себрова събора (135v 9); оу кога любо властелнна (135v 22/136г 1); ѿ тогазн дльга (137v 20); чл(о)в(ѣ)ка друж'наго (138г 10); ѿ млнна (139г 17); ѿ гра|д|[а] (139г 18); ѿ виногра|д|[а] (139г 19); ѿ брава (139г 22); оброка (139v 3/4); поклонa (139v 5); оу тогазн чл(о)в(ѣ)ка (139v 16); ѿ сѣда (140г 10); околo гра|д|[а] (141г 11); града (141г 13); тогазы гра|д|[а] (141г 17); ѿ плѣна (141v 15); ѿ тоганзн плѣна (141v 17/18); ѿ ц(а)ра (142г 5); ѿ соуда ц(а)рева (143г 18); тоуж|д|ега чл(о)в(ѣ)ка (143v 4); кранщ'ника (144г 7); оу дѣда ц(а)рева (146г 13/14); слѣда (146v 19); велнка властелнна (146v 20); подала властелнна (146v 21/22); сѣда (148г 18); работника (150v 17); свода (151v 17);

некадашњој *jǫ-промени:

бл(а)говѣр'наго ц(а)ра стефана (125v 1/2); м[ѣ]с[ѣ]ца маїа (125v 4); ѿ свога господара (130v 2/3); без' мѣ|жа| (134v 18); моужа (134v 17); властеличнїка (136г 3); ѿ с(вє)т(а)го крала (136г 19); ѿ коня (139г 20); ѿ свога г[о]|с|подара (140г 10); оу с(вє)т(а)го крала (146г 14); с(вє)т(а)го крала (146v 2); єдинога г[о]|с|подара (147г 11); златара (149v 18);

некадашњој *й-промени:

дома (133г 9, 134v 17, 137v 16, 137v 22);

некадашњој *ї-промени:

ѿ огня (145г 20)³⁵⁰.

Изузетак представља именица некадашње *й-основе, која у генитиву једнине има наставак -н, наслеђен из старословенског језика (в. Николић 1987: 120) и присутан у документима из средњег века (в. Brozović–Ivić 1988: 21)³⁵¹:

гоусара н татн да нѣ|с|(тъ) (144v 2).

Наставак -а у генитиву једнине имале су и именице средњег рода:

*ǫ-основе:

ц[а]р(ь)|с|тва мн (125v 12, 129г 15, 129v 5, 130г 6, 131г 9, 136г 1, 136v 9); жнта (133v 15); внна (133v 16); меса (133v 16); сѣна (135г 12); нз' вьнь села (138v 5); ѿ села (139г 16); ѿ в'сакога села (139г 18); нз' свжън'ства (139v 11); ѿ ем'ства (140г 5); ѿ всакога села (142г 15/16); села тоган (144v 10, 147v 13); около тогазн брьда (147v 2/3);

*jǫ-основе:

взднесенїа г[о]|с|[под]нїа (125v 3); сложенїа (125v 14); без' вѣнчанїа (126г 4); безъ б(лаго)|с|л(о)венїа н оупрошенїа (126г 5); опаданїа (137г 5); лица (138г 2, 151v 9); оуз|д|анїа (138v 21); ѿ свога хотѣнїа (139v 6); обличенїа (145г 17);

сугласничке основе са проширењем -ет-:

ѿ говедета (139г 22).

Наставак -а јавља се и у генитиву једнине именице *доба*:

³⁵⁰ Ирена Грицкат-Радуловић истиче да су именице некадашње *й-основе већином приступиле другим деklinационим типовима (1975а: 133), што наведени пример и потврђује.

³⁵¹ Чињеница да се и у Струшком (12v), и у Атонском (232г), и у Призренском препису (149v) јавља облик тата наводи нас на помисао да се ради о генитиву једнине, а не о генитиву множине.

до сјега доба събор’нога (136v 21/22).

Датив једине

Именице мушког рода у дативу једине имају искључиво наставак -8³⁵²:

д(оу)хов’номъ дългъ (127v 1/2); цр(ь)кв’номъ|8| дългъ (127v 3/4); оноиън влателноу (130v 6/7); властелннъ (133г 5); влателноу (138г 15); доброу чл(овѣ)кѣ (138г 15); приставоу (139г 15); къ станннноу (141г 2/3); къ своѣмоу г[о]|с|[подн]ноу (142г 5/6); къ [...] всакоиъ чл(о)в(ѣ)коу (142v 4/6); мѣроп’хъ (143г 22); мѣроп’хоу (143v 3);

къ своѣиъ г[оспо]|д|(а)[роу] (129г 6); къ с(вети)т(е)лю (131v 2); ц(а)рѣ (131v 20, 138v 13, 142v 12); мѣжъ (134v 19, 134v 21); ц(а)роу (135г 15, 136v 10); г[о]|с|[подар] (136г 15); къ ц(а)рѣ (142г 5); къ краљу (142v 4, 142v 12); къ ц(а)роу (144v 11, 148г 4); тръгов’цоу (147v 22); оноиън г[о]|с|[подароу] (150v 15/16); оноиън г[о]|с|[подар] (150v 18/19).

Именица некадашње **ѣ*-промене у дативу једине има наставак -ѣн, који се под утицајем **ѣ*-промене проширио већ у старословенском језику и сачувао до половине XV века (в. Даничић 1874: 25). Поменути наставак представља, према речима Ирене Грицкат-Радуловић, неку врсту „умекшаности” **ѣ*-основе (1975а: 133):

коѣмоу любо гостѣн (147v 21/22).

Са очекиваним наставком -8 у дативу долази и именица средњег рода некадашње **ѡ*-промене:

тоиън селоу (133г 22); ономоуън селъ (133v 1/2); ономоуън селоу (136г 3/4); селоу (138г 6); ономоуън селъ (152г 5).

Акузатив једине

Именице мушког рода са семантичким обележјем ЖИВО [-] имале су облик акузатива једнак облику номинатива, док је облик акузатива именица мушког рода са семантичким обележјем ЖИВО [+] био једнак облику генитива (в. Поломац 2016а: 206). Ово је појава посведочена у бројним средњовековним споменицима: повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 206), у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 174–175), као и у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 144). У анализираном корпусу проналазимо следеће потврде:

именице некадашње **ѡ*-промене:

³⁵² Ово је наставак из **ѡ*-/**ѡ*-промене, до чијег је ширења дошло још у најстаријим временима (в. Даничић 1874: 20).

въ праз|д|ниикъ (125v 3); сїн же закон'ныкъ (125v 5); за д(оу)ховнїи дльгъ (126г 8); дѣль (127г 5); законъ кїновїиискы (128г 11/12); доходькъ (128г 20); ни на виноградь (130г 8); законъ ц[а]р(ь)|скы (130г 14); златїи поясъ (131v 21)³⁵³; на ѡбѣдь (133г 4, 134v 4); на сьдь (133г 8, 134г 7); на соудъ (133г 10, 134v 20, 137v 16); свон доходькъ (133v 14); соудъ (134г 10); ть чл|с(ь) (134г 22, 142v 11, 147г 18); рокъ (134v 7); за прѣкъмь лю|д'скїи (134v 15); гл(а)сь (134v 19); прѣзъ законъ (135г 17); виногра|д(ь) (136г 6/7); за котьль (137г 2); на роукъ (137v 18, 143v 1); ни за кд'нь дльгъ (138v 9); на дворь ц(а)ревь (139v 12, 145v 16); на дворь патрїар'ховь (139v 22/140г 1); стань вьсь (141г 4/5)³⁵⁴; прѣзъ законъ ц(а)ревь (144г 1); на нїеговь добитькъ (144г 17/18); за манїи дльгъ (146г 2); за поманїи дльгъ (146г 3/4); на ннъ образъ (148v 22/149г 1); соуд|д (149г 6); на соуд ц(а)ревъ (149г 16); закон'ныкъ (150г 13); оу дворь ц(а)ревь (150v 1);); за прѣкъмь лю|д'скїи (151v 7/8); сводь (151v 13, 151v 16); прѣзъ законъ (152г 2/3);

чл(о)в(ѣ)ка црьков'на (129v 3/4); властєанна (132г 8, 132г 13, 137v 2); себра (132г 11, 137г 21); за брата (132v 14); брата старєнега (134г 7); м[н]л[о]|с|тннка (134г 12); прнстава (134г 18, 134v 1, 139г 11); брата (137v 9); дроуж'нїега чл(о)в(ѣ)ка (138г 11); соудїнна посъл'ника (139г 11); чнїега чл(о)в(ѣ)ка (140г 8); ннїїега чл(о)в(ѣ)ка (143v 5/6); ннїїега чл(о)в(ѣ)ка (143v 9/10); чїега чл(о)в(ѣ)ка (143v 14); граганїна (151г 7);

именице некадашње *jǫ-промене:

бон (137г 19); за ѿбон (139г 9); конь (139г 19); конь (141г 4)³⁵⁵; капоу|ч(ь) (149v 10);

властєанчнкя (132г 6, 132г 13/14); с(ветн)т(є)лїа (132г 16, 137v 5); ц(а)ра (133v 10, 134г 16, 141г 22); пьр'ца (135v 14); ѡ(ть)ца (137v 8); крнв'ца (137г 14/15); прѣ|д| ц(а)ра (138г 9, 140г 20, 151v 3); трьгов'ца (140v 14, 140v 18/19); г[о]|с|подава (143г 20); на ѡноганзи пьр'ца (148v 1);

именице некадашње *j-промене:

дѡ|м| в(о)жїи (127v 21);

³⁵³ Иако контекст није у потпуности јасан (а свнта велїа бнсер'на и златїи поясъ да нїа с(ь)нъ кго (131v 21/22)), верујемо да се ради о облику акузатива јединине.

³⁵⁴ Ирена Грицкат-Радуловић напомиње да се ова именица у старословенском језику понекад мењала по *j-промени (1981г: 229).

³⁵⁵ Александар Белић истиче да се код именица које значе живе створове стари облик акузатива (једнак номинативу) среће све до XV и XVI века (1999: 162), што потврђује и чињеница да у *Српској Александриди* наилазимо на пример попут овог из Барањског преписа (в. Јерковић 1983: 141).

с(ы)на (132г 2); за с(ы)на (132v 14);

именица некадашње *ї-промене:

пвть (147v 9);

именице некадашње сугласничке *л-промене:

д(а)нъ єдинъ (135г 12/13); д(а)нъ єдїнь (135г 13); д(а)нъ (135г 15).

Именице средњег рода одликовао је синкретизам номинатива и акузатива (в. Николић 1987: 133):

именице некадашње *ѡ-промене:

на д(оу)хов'ничѣство (127г 16); мѣтѡ (129г 10); нн на сѣно (130г 7, 138г 21, 138v 6); злѡ (133г 17); єдїно село (133г 20); злѡ (133г 15, 135v 7); злѡ (135v 3); жнто (136г 6); оубїнство (137г 14); чєдо своє (137v 10); оу припрѣв'нїє село (138г 5); гвдно (138г 20); гоудно (138v 6); оу чнє любо село (142г 6/7); ннкѡє злѡ (143v 2); жєлѣзѡ (145г 18); за велнко дѣлѡ (146г 1); в село (147v 19); нн за нно дѣлѡ (148v 2);

въ лѣт[т][ѡ] (125v 2, 142v 1/2)³⁵⁶;

именице некадашње *јѡ-промене:

повнновєнїє (126г 9); послѣшанїє (126г 9/10); за сѣгрѣшенїє д(оу)ховно (126г 20/21); в(лаго)с(л(о)вєнїє (127г 15); в послѡушанїє (128v 12/13); нн на ѡранїє (130г 7); за в'сако сѣгрѣшенїє (132v 13); лнцє (138г 3); в вєс'цѣнїє (140v 15); за писанїє (142г 17); на граблєнїє (144г 15); въ ѡбанчєнїє (145г 7); за коє любо ѡправ|д|анїє соудѣбно (145v 3/4); на ложнцє (147v 10/11); прѣзъ [...] повєлѣнїє ц(а)рєво (152г 2/3).

Инструментал једине

За разлику од стања у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 207) и у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 175),

³⁵⁶ Овај се пример наводи међу конструкцијама акузатива са предлогом въ које служе „за непосредну идентификацију времена” (Савић 2007: 838). Међутим, у оригиналном тексту је предлог написан лигатурно, док је именица писана са наредним словом. Будући да употреба лигатура у овој предлошко-падежној конструкцији карактерише већину преписа старије редакције (Атонски: 208г, 230г; Хиландарски: 107v; Ходошки: 86v, 96г; Бистрички: 178v, 198v), не може се одбацити могућност да се ради о облику локатива, који се, према речима Александра Белића, може користити „и за време у које се што врши: у *деветом сахату*, у *јутру*, у *почетку* и сл.” (1999: 281). Ипак, у Призренском препису се јавља облик въ лѣтѡ (131v, 148г), те се претпоставка о локативу чини мање вероватном.

у Барањском препису у инструменталу једнине именица мушког рода некадашње **ǫ*-/**jǫ*-промене није нарушена дистрибуција наставака -омь и -ѣмь:

снмъ знѣ образѡмъ| (125v 16/17, 144v 4); свдѡмъ| (129v 7, 136r 18); съ свонмь чл(о)в(ѣ)кѡмъ| (132v 4/5); с прнставѡмъ| (133r 3); плѣномь (133r 16); пожегѡмъ| (133r 22/133v 1); законѡмъ| (133v 14/15); хлѣбѡмъ| (135r 21); довнт'кѡмь (135v 20/21); по|д| чл(о)в(ѣ)кѡмъ| (138r 3); тѣмъ|ж|де образѡмъ| (143v 15); с плѣномь (144r 9); образѡмь вышепсан'нымь (144v 20/21); снмъ зы образѡмъ| (145r 5); соудѡмъ| (145r 16); потворомь (149v 1); ѡбѣзомь (149v 2); прѣ|д| владѣл'це|мъ| град'скы|мъ| (151r 8).

У инструменталу једнине именица *цар* и *господар* регистрован је само наставак меке промене:

съ [...] мною бл(а)говѣр'нѣмь ц(а)ремь стефанѡмъ| (125v 7/11); съ свонмь г[о]|с|подаремь (143r 12/13); съ ц(а)ремь (143r 13/14).

Правилну расподелу наставака тврде и меке промене забележили смо у инструменталу једнине именица средњег рода некадашње **ǫ*-/**jǫ*-промене:

съ влѣховѣствомь (128v 17); д(оу)хов'нѣмь дѣлѡмъ|ь (131v 5); съ селѡмъ| (135v 16); ндланнѣмь (135r 22).

Локатив једнине³⁵⁷

Како Александар Белић истиче, у већини штокавских говора су све до краја XV века употребљавани наставци ѣ, н и њ; иако већ отада почиње у њима преовлађивати наставак њ, у XVI веку, а и касније, могли су се срести стари наставци, који су пре сведочили о архаичној књишкој употреби него о употреби у народном језику (1999: 163).

Сва три наставка забележена су и у анализираном рукопису, а највише је потврда наставака -ѡ у духу српског народног језика³⁵⁸:

код именица некадашње **ǫ*-промене:

ѡ д(оу)ховнѡмь дльгѡ (126r 7); оу закон'ныкоу (126v 10/11); по законѡ (126v 22, 127r 22, 130v 1, 130v 4/5, 130v 8, 131r 11, 137v 19, 141v 21, 150r 14); по образѡ (127r 8/9); по законуу цр(ѣ)ков'номѡ (127r 18/19); по законуу (128r 1, 129v 8, 137r 7, 146v 1/2, 146v 4, 150r

³⁵⁷ О локативу једнине именица сва три рода било је речи у раду „Морфолошке одлике језика Барањског преписа *Душановог законика*” (Антић 2020б: 441–442).

³⁵⁸ Наставак који води порекло из деклинације именица са **й*-основом (в. Николић 1987: 113) почео се ширити још у XIII веку (в. Даничић 1874: 47).

18/19, 151r 10, 151v 17/18); на двороу ц(а)ревоу или свдїння (134г 5); в томъ зн м[н]л[о]с[т]ннкъ (134г 13); по законуу цр(ь)ков'номъ и ц[а]р(ь)с[к]омъ (134г 15); на дворъ ц(а)ревъ или на свдїння (134г 19); на двор|с| (134г 21); в законъ (135г 7); в събороу сьбороу (135v 8); по законуу (136v б); в градъ (137г 21/22); в катънъ (137г 22); в закон'никоу (138v 17, 150г 19/20); оу дворъ цр(ь)ков'номъ (139v 19); по томоу чл(о)в(ѣ)къ (140г б/7); в тръгоу (140г 21); ни оу чинемъ прѣд[д]ѣлоу (144v 3); оу двороу ц(а)ревоу (145v 10); по законуу ц(а)ревоу (147v 14/15); оу градъ (150г 3); по страхъ ц(а)ревоу (150г 20/21); в двор'с[к]ом[и] соудъ (151г 10);

код именица некадашње **й*-промене:

на домъ (134г 3).

Стари наставак **ѡ*-промене среће се једино код именица мушког рода које су се некада тако мењале:

в свдѣ (127v 1); при животѣ (129v 4/5); на свде (134г 22)³⁵⁹; на ѡбѣдѣ (134v 1/2); в кблѣ (137г 1); на соуде (137г 5, 148г 19); оу закон'ницѣ (143г 8, 147v 15/16); на съборѣ (144г 2); на дворѣ ц(а)реве (145v 13/14); на соудѣ (149г 13); в законе (150v 21); на законѣ (151г 1)³⁶⁰.

Потврде наставка -н у локативу једнине забележене су код именица мушког рода некадашње **јѡ*-промене и некадашње **й*-промене:

в ц(а)рн (133v 9);

по пѣти (128г 8/9); на ѡгны (137v 11); на огни (138г 22).

Како Ирена Грицкат-Радуловић наглашава, у примерима из друге групе ради се о употреби правилног наставка из **й*-промене, али он може значити и приближност именицама **јѡ*-основе, која је већ уочена у генитиву једнине (1975а: 133).

У локативу једнине именица средњег рода преовладава народни наставак -с, који је преузет из **й*-промене именица мушког рода (в. Јовић 2011: 147). Са овим наставком долазе следеће именице некадашње **ѡ*-/**јѡ*-промене:

³⁵⁹ Биљана Савић истиче да се у Атонском препису јавља облик акузатива једнине именице *суд*, а да се у Бистричком, као и у Барањском, среће облик који може представљати акузатив множине или локатив једнине (2007: 835). С обзиром на то да се ова предлошко-падежна конструкција јавља уз глагол *прити* и да претходна реченица гласи: не ѡбрѣте га ѡн'дези на двор|с| (134г 21), вероватније је да се ради о грешком употребљеном облику локатива једнине.

³⁶⁰ Наведени примери су илустрација редакцијске морфолошке црте.

по мнтѣ (127v 8, 127v 10, 127v 14); оу коємь селоу (142г 19/20); оу том'зи селоу (142г 21); оу том'зи брьдоу (147v 5); оу селоу (147v 14); на оному'зи мѣстоу (150v 18); оу том'зи селѣ (151v 22); оу том'зы селоу (152г 2);

ѣ годниѣ (135г 10).

Посведочени су примери употребе наставка *ѣ-промене код именица средњег рода са основом на тврд консонант:

оу єднѡ|м| селѣ (135г 2); на селѣ (136v 14); на том'зи селѣ (136v 14/15); ѡ оубѣнствѣ (137г 12); ѡ єм'ствѣ (137v 11); оу коєм' се селѣ (144v 5/6); оу селѣ (150г 7); на том'зи мѣствѣ (150v 15); оу коємь селѣ (151v 20).

Као и у повељама и писмима Српске деспотовине, и у Барањском препису региструјемо употребу наставка -н у локативу једине³⁶¹, превасходно у категорији именица средњег рода са суфиксом -нѣ (в. Поломац 2016а: 212):

на єднѡмь ѡгници (135г 22/135v 1);

ѡ наслѡванѣн (132г 18); ѡ прѣнѣн (133v 22); ѡ позванѣн (137v 14); ѡ познанѣн (138г 2, 151v 9); ѡ провож|д|єнн (138г 10); ѡ запалєнѣн (138г 19); ѡ оузданѣн (138v 20); ѡ нзданѣн (139г 13); ѡ зданѣн (141г 13); ѡ квплєнѣн (141v 14); ѡ записанѣн (142г 11); ѡ лѣжномь писанѣн (142v 19); ѡ принєтѣн (143v 4); ѡ прєнѣн (148г 18)³⁶².

Именице женског рода

Једнина именица женског рода са основом на консонант и наставком -а у номинативу једине

Номинатив једине

„Именице женског рода са основом на консонант и завршетком -а у ном. јд. мењале су се у прошлости по *а/ја промени” (Јовић 2011: 147). Од именица овог типа у Барањском препису проналазимо следеће:

сватѣа (126г 3); жена (127г 4/5, 134v 18, 134v 19); храна (128v 9); баѣнна (131г 4); моу жена (131v 17); свѣнта велѣа бнсер'на (131v 21); вла|д|[ы]ка (132v 3)³⁶³; вонска (132v 7/8, 142г 18); тазн дрьжава (133г 18/19); ѡколнна (133v 3, 138v 7, 141г 13); жоупа (133v 12, 135v 20, 136г 5, 141г 16, 144г 16); всака плата (135г 2); снрѡта (135v 13); пот'ка (136г 12);

³⁶¹ Како наводи Владимир Поломац, „у питању је заправо српсл. наставак -ѣји, измењен у духу српског народног језика (губљењем ј у интервокалском положају и сажимањем) у -и” (2016а: 212).

³⁶² Све наведене именице биле су *јѣ-основе.

³⁶³ Овом се именицом у Барањском препису Душановог законика означава властелинка (в. Пешикан 1997: 473).

половина (136г 15, 136г 15/16, 138v 13, 138v 14, 146г 22); роука (138г 16, 149v 9); мѣхосквѣнна (138г 18); наѣзда (138v 11); сила похвал'на (138v 11/12); нз|д|ава (139г 14/15); коула (141г 14); порота (141v 21, 145v 22, 148г 15); книга ц(а)рева (142v 2, 142v 8); такова книга (142v 8/9); дрѣжава (144г 2/3); тат'ба (144v 5); всака порота (146г 8); дружина (146г 17, 146v 1); дрѣжина (146г 18); половина (146v 1); чѣта (147v 6); коѣ годѣ забавѣ (148г 3); книга (148v 15, 148v 21); онан книга (150г 12/13);

дѣт'ца (127г 5); земля (129v 16); г[о]|с|п[о]|ж|д|а (131г 13); ц(арн)ца (131г 13, 143v 7, 151v 18); коука (132v 20); сирота коудел'ница (133v 20); свѣа (134v 5); тѣзи вѣнца (137v 10); пожеж'ца тѣзи (138г 22); пожеж'ца (138v 4); вол'нѣн оуѣнца (138v 19/20); град'скаа земля (141г 10); проводь'ца (142г 1); соудѣа ц(а)ревѣ (143г 21); соудѣа (145v 10); соудѣа двор'скы (145v 15); крагѣ (147v 7); стража (148г 12); он'зи ѿпър'чѣа (148г 21); ѿпър'чѣа (148г 22); всакы соудѣа (149г 9); пнѣнца (149v 5).

Генитив једнине³⁶⁴

У генитиву једнине именица женског рода доминира наставак -ѣ из некадашње *jā-промене (в. Николић 1987: 125), који је у штокавском дијалекту преовладао још у најстаријим временима (в. Белић 1999: 180). Овај народни наставак је у анализираној грађи присутан у генитиву једнине именица које су се у прошлости мењале:

по *ā-промени:

ѿ бащинѣ (128г 22); бащинѣ (130г 19); бащине (131г 14, 133v 6, 143г 3); с вонске (133г 6); до жѣпе (133v 11); снаѣ (134г 8, 138v 8); тѣзи пот'ке (136г 14); соуд'бине (137г 2); ѿправе ннкоѣ (137г 2/3); ѿправе (137г 4); роуке (137г 4); оудаве (137г 6); ѿ жѣпѣ (139г 17); свѣте (139г 19); ѿ кобнѣ (139г 20/21); безѣ забаве (140v 9); сваде (141v 7); без' кнѣге ц(а)ревѣ (143v 10); без' кнѣге соуд'ине (148v 9); безѣ кнѣге ц(а)реве (148v 10/11);

по *jā-промени:

ѿ квѣкѣ (127г 6); ѿ тѣзи землѣ (130г 22); ѿ прѣнар'ске землѣ (133v 6/7); ѿ землѣ (139г 15, 150v 11/12); нз' тѣгѣ землѣ (140г 3/4, 141v 15, 142г 4/5); нз' тоугѣ землѣ (140г 9); малѣ н велнѣ коуплѣ потрѣб'нѣ (140v 7/8); прнселнѣ (141г 1, 146v 18, 147г 6); ѿ своѣ коуке (144г 4, 147г 20); соудѣе ц(а)рева (145v 5); в оногози ѿправ'чѣе (146v 6/7); стѣгоноше (146v 20/21); оудѣсе ннкоѣ (147г 1/2); ѿ коуке (147г 7); нз' тѣмнѣ (149v 16).

³⁶⁴ Облици генитива једнине именица женског рода коментарисани су у раду о морфолошким особинама Барањског преписа Душановог законика (в. Антић 2020б: 440).

Датив јединице

Двојство наставака у дативу јединице именица женског рода **ā-/*jā-*основа, које карактерише штокавске говоре од најстаријих времена (в. Белић 1999: 180), очувано је и у примерима из Барањског преписа. Дакле, у именицама **ā-*основе јавља се наставак -ѣ, а у именицама **jā-*основе наставак -н:

жюпѣ (135v 20); жѣпѣ (145г 10);

земли (133г 16, 136г 17³⁶⁵, 145v 1); коуки (135v 6); къ г[о]||с|п[о]ж|д|н ц(арн)ци (142v 3/4); стражи (148г 12); таковомоу пианици (149v 7/8).

Акузатив јединице

Именице женског рода **ā-/*jā-*основе у акузативу јединице имају искључиво очекивани наставак -с:

въ вѣрѣ латин'скоу (126v 16, 126v 21); оу нновѣр'ноу вѣроу (129г 1/2); ни на едноу работѣ ни малѣ ни великѣ (130г 8/9); на мероп'шнноу (130г 13); ѣговѣ башинноу (131г 7); вонскѣ (131г 10); с башинѣ (131v 11); оу башинноу вѣт'нѣ (131v 12); оу башинѣ (131v 15); вла|д|[ы]кѣ (132г 19); вла|д|[ы]коу (132г 22); свою другѣ (132v 1); прѣзь кѣн|х| прѣнде дръжавѣ (132v 11/12); за невѣрѣ (132v 13); в'соу тоузи злобѣ (133v 2); м[н]л[о]||с|тноу книгоу (134г 11); на работоу (134v 5/6); на женѣ (134v 16); платѣ (135г 4); работѣ (135г 5); либадѣ (136г 7); за пот'коу (136г 12); половинѣ (136v 5, 136v 5/6); пот'кѣ (136v 17); брадоу (138г 14); сламѣ (138г 20); книгѣ (139г 6); книгоу м[н]л[о]||с|тноу ц(а)ревоу (140г 11); башинноу (142г 12); оу башинѣ (142г 13); жѣпѣ (142г 15); дръжавоу (143v 17, 146v 22/147г 1); прѣзь дръжавоу кранц'ника (144г 7); книгоу (145v 5, 150г 10); ни иноу кою платѣ (147г 6); ни за невѣроу (148v 2); с прѣвинѣ (149г 17); нѣ кою срамотѣ (149v 11/12); глобоу (150г 6); тоузи книгоу (150г 15/16);

на тисоуциѣ коукиѣ (128г 2); враж|д|оу (128v 20, 146v 9); свою башинѣ землю (130г 17); за д(оу)шоу (130v 20); дѣт'цѣ (131г 1, 131г 2); н ни|х| дѣт'цоу (131v 11); землю ц(а)ревѣ (132v 9); прѣз' ни|х| землю (132v 10); за враж|д|оу (134v 14, 151v 6); землю (135г 6, 143v 20); за попашѣ (136г 5); тоузи попашѣ (136г 8); попашѣ (136г 11); за землю (136v 21, 151v 8); тисоукию пер'перѣ (137v 1); оу тѣж|д|оу землю (138г 12); коукию (138г 20); пожеж'цоу (138v 2); пожеж'цѣ (138v 7); соудію (139v 7); оу землю ц(а)ревоу (140г 4); коуплю (140v 3); къплю (140v 14); на пор'вциѣ (141v 10, 141v 11/12); на нѣговоу коукию (144г 16/17); прѣ|д| свога соудію (145v 19); по

³⁶⁵ Како је у Струшком препису забележена конструкција за мекѣ землѣ (5v), постоји могућност да се ради о облику генитива јединице са наставком -н, а не о посесивном дативу.

тисѣщ|ѣ| пер' перь (146v 9/10); оу ннѣ землю незнаемѣ (146v 16/17); стражоу (147v 3, 147v 4); за свою прнт'чѣ (148r 20); оу тъмницюу (149v 15); свою башинн'н|оу землю (150v 8/9).

Инструментал једнине³⁶⁶

У овој категорији у Барањском препису среће се искључиво наставак -омь, који је у штокавским говорима преовладао већ у другој половини XIII века (в. Белић 1999: 182). Потврде горепоменутог наставка забележене су у именицама које су се у прошлости мењале:

по **ā*-промени:

прав|д|о|м|ь (129v 8); с кннго|м|ь свдѣнн|о|м|ь (133r 12); с кннго|м|ь (142v 11/12); мегю своо|м|ь дрѣжав|о|м|ь (147r 2/3); на|д| тѣм'зи жѣп|о|м|ь (147r 10); лѣжо|м|ь (149v 2)³⁶⁷;

по **jā*-промени:

вьсо|м|ь квк|о|м|ь (128r 5/6); съ своо|м|ь квпл|м|ь (140v 17); съ г[о]|с|п[о]|ж|д|о|м|ь ц(арн)цо|м|ь (143r 14); д(оу)шо|м|ь (148r 16); прѣ|д| соудѣо|м|ь дворьскѣн|м|ь (151r 13/14).

Локатив једнине

У локативу једнине именица женског рода које су некада мењале по **ā*-промени у Барањском препису срећемо искључиво очекивани наставак -ѣ/-ѣ:

по пѣти н прав'дѣ (128r 8/9); о всакон прав'дѣ (129v 19/20); по силѣ (131r 14, 132r 19, 132r 22, 132v 1, 136v 16/17, 137r 13/14, 139v 4, 140v 2); о неѣѣрѣ (132v 12); о злоѣѣ (133r 13); оу жѣпѣ (133r 21); оу тонзи кннзе (134r 12/13); оу ѣнонзи жѣпѣ (135v 22); ѣ жоупѣ (137r 22); оу горѣ (138r 4); о наѣздѣ (138v 8); о нздаѣ (139r 14); на вонцѣ (140r 19, 141v 2, 141v 7); на всакон вонцѣ (141r 18); на вонцѣ (141v 5); о свадѣ (141v 6); о вонцѣ (142r 18); по прав|д|ѣ (143r 19); о порѣтѣ (145v 20); оу порѣтѣ (146r 10); оу порѣтѣ (146r 19); по тонзѣ ѣправе (146v 5); оу жѣпѣ (146v 21); ѣ соудѣннѣ кннзѣ (149r 3/4); о прав'дѣ (150r 9); по срѣ'чѣѣ (150r 10/11); по прав'дѣ (150r 14); по прав|д|ѣ (150r 17).

У облику локатива једнине именица женског рода некадашње **jā*-промене преовладава наставак -н, наслеђен из старословенског језика³⁶⁸:

оу тъмници (128v 11); на прѣселници (133r 14); о земли (134r 9); по в'сен земли (135r 8); оу ѣдннѣ квкы (135r 19); по земли (136v 9, 148v 18, 151r 16); оу земли ц(а)р(ь)скѣн (138v

³⁶⁶ О овој морфолошкој категорији писали смо у раду „Морфолошке особине Барањског преписа Душановог законика” (Антић 2020б: 440–441).

³⁶⁷ Верујемо да се ради о инструменталу једнине именице лѣжа (в. Николић 1991: 120).

³⁶⁸ Локатив једнине именица **jā*-промене је неустаљен, а локатив једнине именица **ā*-промене устаљен (в. Грицкат-Радуловић 1981г: 228).

9/10); по землн ц(а)ревѣ н своен области (139v 2/3); оу ц(а)ревѣ землн (140г 15); оу тѣгѣ землн (140г 19); по ц(а)ревѣ землн (140г 22); по землн ц(а)ревѣ (140v 9/10, 149v 19); 8 тѣгѣ землн (141v 18/19); оу тѣгѣн землн (141v 22); по землн ц(а)реве (142г 19, 150v 22); въ землн ц(а)реве (143г 5); 8 крагын (145г 9); оу землн ц(а)реве (145v 7/8); на землн ц(а)реве (147г 4); оу квкн ц(а)реве (151г 11/12); 8 землн ц(а)ревѣ (151v 14/15); 8 ннон землн (151v 14/15).

Међутим, у грађи је забележено и неколико потврда уопштавања наставка -ѣ/-е у локативу једине именица које су се у прошлости мењале по *jā-промени, што сведочи о утицају народног језика (в. Антић 2020б: 442):

по землѣ (129г 14/15); оу еднон коукѣ (134г 1/2); оу не|д|[ѣ]лѣ (135г 9); ѿ пашѣ (135v 15); оу еднон квкѣ (135v 5); по ц(а)ревѣ землѣ (141v 16)³⁶⁹.

Овакве форме су потврђене у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 224–225), писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 189), *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 151) и *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 145), а присутне су и у данашњим косовско-ресавским говорима (в. Ивић 1985: 103).

Једнина именица женског рода са основом на консонант и без наставка у номинативу једине

Номинатив једине

Од именица некадашње *j-промене у номинативу једине у анализираном корпусу региструјемо следеће:

ннеднна власть (129v 2); м[н]л[о]ц|ть (137г 1); чьсть (142г 7); область (151г 16/17).

Једним је примером потврђен облик номинатива једине именице сугласничке *r-основе (в. Николић 1987: 132):

дѣшн (132г 3).

Наставак -а забележен је у номинативу једине именице *црква*, која је у старословенском језику имала облик *цркы* и мењала се по *j̄-/*j̄ц-промени (в. Николић 1987: 125), а касније се прикључила именицима са основом на -ā (в. Brozović–Ivić 1988: 22):

всака цр(ь)ква (127г 22); цр(ь)ква (129v 17, 143v 7, 145v 6).

Осим наведеног, у Барањском препису се појављују још и ликови:

³⁶⁹ Ово је, према Даничићевим речима, појава уобичајена за споменике из XIV и XV века (1874: 52).

цр(ь)квн велнка (126v 12)³⁷⁰; цр(ь)квѣ (127v 5)³⁷¹.

Генитив једнине

У генитиву једнине именица женског рода некадашње **ŷ*-промене очекивано се јавља наставак -н (в. Николић 1987: 129):

м[н]л[о]|с|тн (140г 13); ѿ окрѣтелн (140г 14); до смрътн (149v 7).

Једном се овај наставак јавља у генитиву једнине данашње именице *црква*:

цр(ь)квн (126г 18).

У свим осталим случајевима у овом облику среће се наставак -ѣ:

цр(ь)квѣ (126г 5); ѿ цр(ь)квѣ (127v 19, 126г 19, 127v 8); тезн цр'квѣ (128v 6/7); єдне цр(ь)квѣ (130г 1).

Датив једнине

Наставак -н је очекивано присутан у дативу једнине именице *црква*:

цр(ь)квн (126г 12, 126г 15, 130г 11); цр(ь)квн (150v 13).

Акузатив једнине

Акузатив једнине именица женског рода некадашње **ŷ*-промене био је једнак номинативу (в. Николић 1987: 125):

заповѣдъ д(оу)хов'ноу (126v 17); ѿбласть (131v 9); блѡудъ (132v 4)³⁷²; м[н]л[о]|с|тъ ц(а)рѣвѣ (136г 20); бабвн'скоу рѣчь (137г 8); каз'нь (138v 16); мнѡ ѿбласть свѣдѣн (145v 17); рѣч|ѣ(ь) (149г 17).

У грађи су регистровани облици акузатива обеју именица женског рода сугласничке **r*-основе наслеђени из старословенског језика (в. Николић 1987: 132):

дѣщѣрь (132г 2); м(а)т(ѣ)рь (137v 9).

Облик акузатива једнине именице *црква* био је у духу српскословенског језика (в. Поломац 2016а: 227):

по|д| цр(ь)ковѣ (130v 20); по|д| велію по|д|ложити цр(ь)квѣ (131г 21/22); свою цр(ь)квѣ (131v 7); по|д| дроугоу цр(ь)квѣ (131v 7/8); по|д| цр(ь)квѣ (133v 8); цр(ь)ковѣ (141v 4).

³⁷⁰ Овај је облик „са аналошким проширењем из зависних падежа” забележен и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 227).

³⁷¹ Како Далибор Брозовић и Павле Ивић наводе, у средњем веку је био жив и облик номинатива *цркъвь*, пренет из акузатива (1988: 22).

³⁷² Петар Скок наводи да је ова именица могла бити и мушког и женског рода (1971: 173).

Именица *крв*, која је такође припадала именицама **ī-/*iŷ-*основе, имала је облик акузатива једнак данашњем облику номинатива:

за крѣвь (134v 14, 151v 8).

Инструментал једнине

У инструменталу једнине именица женског рода некадашње **ī-*промене јавља се српскословенски наставак *-ню* (в. Јовић 2017: 126):

заповѣдїю д(оу)хов'ною (126v 2/3).

У грађи је регистрована и потврда инструментала једнине именице женског рода некадашње **ī-*промене:

с печатїомь (133г 13)³⁷³.

Наставак у датом примеру „представља контаминацију са *о*-основом” (Грицкат-Радуловић 1975а: 133). Примери који сведоче о укрштању наставака у инструменталу једнине именица женског рода (мнлѣстїиѡм(ь); заповѣстѡм(ь)) уочени су у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 193).

Наставак *-омь* посведочен је у инструменталу једнине именице која се некада мењала по **ī-/*iŷ-*промени:

прѣд| свѡм| ! цр(ь)квоь (130г 1/2); том'зи цр(ь)квоь (131v 8/9); съ цр(ь)квоь| (143г 15).

Локатив једнине

Локатив једнине именица женског рода некадашње **ī-*промене долази са очекиваним наставком *-н* (в. Николић 1987: 129):

по сьдъртн (129v 5); по нїеговѣ сьдъртн (131г 3/4); ѡ п'состн (132г 4); ѡ бабоу'скон рѣчн (137г 7); оу поустошн (138г 4); ѡ скоубѣжн (138г 13); по землн ц(а)рѣвѣ н своен ѡбластн (139v 2/3); оу пьстошн (147v 6); по м[н]л[о]стїи (150г 11/12).

Како Ирена Грицкат-Радуловић наводи, именица „вече(р)” се придружује сугласничким основама женског рода у локативу једнине (1997б: 166):

на вєч|[є]рн (132v 21, 134v 2, 134v 3).

³⁷³ Петар Скок третира ову именицу као двородну (1972: 628).

Двојаке наставке уочавамо у локативу једнине именица некадашње **ī*-/**īc*- промене:

оу тезн цр(ь)квѣ (128v 7)³⁷⁴;

оу тонзн цр(ь)квн (131v 4/5); оу цр(ь)квн (146r 8); по люб'вн (150r 11)³⁷⁵.

Облици двојине

У Барањском препису Душановог законика, као и у осталим преписима старије редакције, постоје примери који „сведоче о традицији чувања старијих двојинских облика” (Грицкат-Радуловић 1975а: 134) у деклинацији³⁷⁶.

Потврђени су следећи двојински облици именица мушког рода:

номинатив двојине именица мушког рода **ǫ*-промене: оба чл(о)вѣ)ка (129v 22); два чл(о)в(ѣ)ка (130r 3); два себра (138r 17);

номинатив двојине именица мушког рода **jǫ*-промене: пьр'ца (145v 12/13);

акузатив двојине именица мушког рода сугласничке основе: два д(ь)нн (135r 9);

инструментал двојине именица мушког рода **jǫ*-промене: съ обѣма онѣмази пьр'цема (151v 2/3).

Сви наведени примери чувају наставке у складу са старословенском и српскословенском нормом, те их не треба посебно коментарисати.

Регистрован је и пример номинатива двојине именице средњег рода сугласничке **s*-промене:

вши (135v 10).

Ова је именица већ у старословенском језику имала „стари облик двојине без основинског наставка *-es-*” (Николић 1987: 138).

Од именица женског рода у двојини у Барањском препису бележимо следеће облике:

³⁷⁴ Наставак *-ε* је правилан за овај деклинациони тип, „мада се именица с истим наставком могла осећати као представник *a*-основе, према којој је и иначе гравитирала” (Грицкат-Радуловић 1975а: 134).

³⁷⁵ Владимир Поломац напомиње да је наставак *-ε* старији, у духу српскословенског језика, а да је наставак *-н* новији, преузет од именица **ī*- основе (2016а: 227).

³⁷⁶ О конгруенцији ових падежних облика са глаголима говориће се у поглављу о синтакси.

номинатив двојине именица женског рода **ā*-промене: ѿбѣ роуцѣ (132r 20, 137r 17); ѿбѣ рѡцѣ (132v 2, 137v 3); роуцѣ (132v 6, 141v 12, 149r 7); двѣ книзѣ ц(а)рѣвѣ (136v 19);

номинатив двојине именица женског рода **ī*-/**īy*-промене: ѿбѣ цр(ь)квѣ (130r 4);

генитив двојине именица женског рода **ī*-/**īy*-промене: ѿ двѣю цр(ь)квѣ (130r 2).

Именице некадашње **ā*-промене све до краја XV века чувају у номинативу наставак -ѣ, који је условљавао другу регресивну палатализацију (в. Белић 1999: 193; Николић 1987: 128).

У старословенским споменицима није било потврда двојинских облика именица **ī*-/**īy*- основе, али се претпоставља да је у номинативу наставак био -н, а у генитиву -ѡ (в. Николић 1987: 132). Наставак -ѣ се у номинативу двојине именице *црква* у анализираној грађи вероватно јавља по аналогiji са именицама **ā*-промене.

Множина именица³⁷⁷

Номинатив множине

У номинативу множине именица мушког рода забележени су наставци -н, -ѣ и -нѣ.

Наставак -н из некадашње **ǫ*-/**jǫ*-промене (в. Николић 1987: 115), који је у већини наших говора преовладао у XVII веку (в. Белић 1999: 164), потврђен је код именица које су се некада мењале:

по **ǫ*-промени:

тизн д(оу)хов'ници (127r 14); ѡнызн д(оу)хов'ници (127r 19/20); добри чл(о)в(ѣ)ци (127v 20); бацин'ници (130r 16); краниц'ници (132v 7); ѡтроци (134v 10); отроци (135r 1); мѣроп'си (135r 1); доуш'ници (136r 9); свѣдоци (136v 7); чл(о)в(ѣ)ци (138v 1); нѣвер'ници ц(а)рѣви (144r 20); прѣстанници (144v 17); чѣл'ници (144v 17/18); прѣслоушници ц(а)рѣви (145v 9); вѣровани чл(о)в(ѣ)ци (148r 15); прѣстави (148v 9); стан'ници ц(а)рѣви (151v 4);

по **jǫ*-промени:

³⁷⁷ Облици номинатива, генитива, датива и локатива множине именица сва три рода разматрани су у раду о морфолошким одликама језика Барањског преписа (в. Антић 2020б: 442–443).

братен'ци (134г 1, 135г 20); ѿннзи коны наѣзд'нын (138v 12); наѣхал'ци (138v 14/15); ѿннзи ем'ци (140г 5/6); тръгов'ци (140г 21, 140v 8/9); владал'ци (144v 16/17); вла|д|[а]л'ци (145г 1); порот'ци (146г 1/2, 146г 16, 146г 22); тнзи порѿт'ци (146г 4/5); поротци (146г 19); порѿт'ци (146v 3); тннзи порѿт'ци (146v 11); коп'ци (147v 10, 147v 14); пьр'ци (148г 19, 149г 16); властелчнкн (150г 22); коны ц(а)рєвн (151v 19/20);

по *ĭ-промени:

татн (145г 14);

у једнини по *jǫ-промени, а у множини по сугласничкој промени:

г[о]|ц|подарн (145г 2); тнзи г[о]|ц|подарн (145г 3).

Наставак -є, пореклом из *ĭ-промене и сугласничке промене именица мушког рода (в. Николић 1987: 119–121), јавља се код именица које су се у једнини мењале по *ǫ/*jǫ-промени, а у множини по суласничкој промени:

грагианє (141г 15);

властелє (125v 18, 131г 17, 131v 14/15, 132v 7, 137v 12, 147г 5); тнзи властелє (132v 10/11); властелє велн (133г 11); властелѣ (145г 11/12); велн властелє (146г 15/16); властелє (147г 5/6); властелѣ (150г 22).

Са наставком -є и инфиксом -ѿв- који се проширио „на остале именице мушког рода из некадашње *ĭ промене, што је особина народног језика” (Јовић 2011: 154) долазе једносложне именице некадашње *ǫ-промене:

соудѿвѣ малнн и велнцн (141v 1/2); тръговѣ (143v 13); кнезовѣ (143v 13, 144v 15/16); градѿвѣ в'сн (150v 22); станѿвѣ (151v 19)³⁷⁸.

Наставак -нє³⁷⁹ из црквеног језика (в. Белић 1999: 165), одлика именица *ĭ-основе (в. Николић 1987: 120), посведочен је у:

именици люднє, која се у прошлости мењала по *ĭ-промени:

³⁷⁸ Вера Јерковић напомиње да се наставак -ѿвє чува у говорима призренско-тимочке дијалекатске области (1983: 141).

³⁷⁹ Овај је наставак у преписима Душановог законика карактеристичан за именице које означавају лица, звања и занимања, а на његово ширење је вероватно утицала именица люднє (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 132–133; Грицкат-Радуловић 1975б: 215; Грицкат-Радуловић 1981в: 163).

протїн людїє (125v 19); людїє властел'сїїн (129г 4); людїє цр(ь)ков'нїн (129v 11); людїє (129v 16); цр(ь)ков'нїн людїє (129v 19); лю|д|[н]їє цр(ь)кв'нїн (130г 5); нны людїє (131г 17); нни малл людїє (135v 2/3); людїє (140г 3); людїє земланє (150v 8);

именицама са суфиксом -*аѣ*, односно -*тѣлѣ*, које су у једнини имале промену именица **јѡ*-основе, а у множини сугласничку промену:

с(вє)тителїє (126г 19); (127г 12); г[о]|с|подарїє (145г 11); златарїє (150г 1); глобарїє (152г 8); глобарїє (152г 11); глобарїє (152г 14).

Данас је употреба овог наставка ограничена на тимочко-лужничке и заплањске говоре (в. Јерковић 1983: 141).

Наставак -*к* из промене именица **ї*-основе (в. Јовић 2011: 154), често коришћен у старим нашим споменицима „код именица које значе људе извесне врсте, извесног занимања и сл.” (Белић 1999: 164), среће се једном у именици са суфиксом -*ннѣ*, која је у једнини имала промену именица **ѡ*-основе, а у множини промену именица сугласничке основе:

властелннѣ (151г 11)³⁸⁰.

Једина именица средњег рода која се јавља у номинативу множине јесте именица *село* из некадашње **ѡ*-промене. У свим регистрованим потврдама има стари наставак -*а*:

села цр(ь)ков'на (130г 5); села (136г 18); окол'на села (144г 15/16); села цр(ь)ков'на и ц(а)рева и властел'ска (147г 9/10); села окол'на (147v 1); окол'на села (147v 8).

Именице женског рода које су се у прошлости мењале по **а̄*-/**ј̄а̄*-промени у номинативу множине имају наставак -*є* из меке промене, који је у штокавском дијалекту преовладао још од првих времена (в. Белић 1999: 182):

. ѣ . ннѣ закон'ннѣ (130г 19/20); тезн вацинѣ (130v 17); вацинѣ в'се (131г 8); планинѣ (136v 8); планинѣ ц(а)рева (136v 9/10); залогѣ (138г 1); кннѣ ц(а)рева (139г 3); воєводе (141г 19); воєвѣдѣ (141v 3); жоупѣ смѣснѣ (147г 8);

³⁸⁰ Овде је реч о напрегнутом полугласнику.

Као што је већ наведено, наставак -а се у анализираној грађи бележи на два начина, а среће се у:

именицама мушког рода **ǫ*-основе:

ѿ всѣ|х| работѣ и подьнькѣ (131r 8/9); развѣ забѣлѣь законитїи|х| и ливадѣь (135v 17/19); ѿ свон|х| виноградѣь (150v 11);

именицама мушког рода **jǫ*-основе:

оу закон'ныкоу с(вє)тын|х| ѿ(ь)цѣ (126v 10/11); по законъ с(вє)тїи|х| ѿ(ь)цѣ (126v 22); в закон'нкоу с(вє)тїи|х| ѿ(ь)цѣ (138v 17/18);

именицама мушког рода **jǫ*-основе у јединици, а сугласничке у множини:

прѣв'нїи|х| правокѣрнїи|х| ц(а)рѣь (130v 18/19); оу прѣвїи|х| црѣь (151r 2);

именицама женског рода **ā*-основе:

ѿ всѣ|х| работѣ малїи|х| и велнкыи|х| (129r 16/17); ѿ всѣ|х| работѣ (130r 10); ѿ всѣ|х| работѣ и подьнькѣ (131r 8/9); развѣ забѣлѣь законитїи|х| и ливадѣь (135v 17/19); записанїи книгѣ (142r 11);

именицама женског рода **jā*-основе:

на тнсоуцив коукѣь (128r 2).

Генитивном наставку -а претходи проширење -ов- у једносложним именицама мушког рода некадашње **ǫ*-промене и **й*-промене:

нз гробовѣь (128v 18);

. ѿ . волковѣь (133r 5, 136r 11).

Према мишљењу Владимира Поломца, примери генитива множине у којима налазимо дебело или танко *јер* без надредних знакова могу указивати на наставак -*Ø* у духу српскословенског језика или на несистематску употребу надредних акценатских знакова (2016а: 229). У корпусу налазимо и такве потврде, и то међу:

именицама мушког рода некадашње **ǫ*-промене:

ннѣ ннктѿ ѿ конникѣь (141v 9);

именицама мушког рода некадашње **jǫ*-промене:

, бї , поротъць (146r 3); . ѿ . поротъць (146r 4);

именицама средњег рода некадашње **ǫ*-промене:

, ѿ съть пер' перѣ (140v б/7).

Са нултим наставком и инфиксом -*ов*- долази и генитив множине именице *син* из некадашње **ь*-промене:

ѿ с(ы)нов' (135r 20).

Наставак -*н* из промене именица женског рода **ь*-основе и појединих именица **jā*-основе (в. Николић 1987: 124) регистрован је у генитиву множине именице *судија*, која се мењала по **jā*-промени:

мнмо ѿбласть сѡдїн (145v 17); ѿ сѡдїн єдинь (151v 2).

Датив множине

Стари наставак -*омь* из **ǫ*-промене среће се у дативу множине именица мушког рода које су се мењале:

по **ǫ*-промени:

законом' же снмь (125v 13/14); мероп'хомь (135r 7); меропхѡ|м| (135r 8); влахѡ|м| (136r 13); меропьхѡ|м| (143r 4); прнставѡмь (148v 17, 148v 19/20);

по **ь*-промени:

домѡмь (133r 7);

у једнини по **jǫ*-промени, а у множини по сугласничкој промени³⁸³:

властѡмь (136v 12, 143v 18); къ властѡ|м| велнкїнмь и малїнмь (142v 5/6); велїнмь властѡ|м| (146r 15).

Забележен је облик датива множине једносложне именице са инфиксом -*ов*- и наставком -*омь*:

градѡвѡмь (141r 1); градѡвѡ|м| ц(а)рѡвѣмь (142v 15).

Наставак -*емь* пореклом из **jǫ*-промене бележи се у дативу множине:

именица мушког рода **jǫ*-основе:

³⁸³ „Уместо старијег дативског наставка -*ьмь* све именице овога типа аналошки су преузеле наставке именица м.р. **-ǫ/-jǫ*- основа” (Поломац 2016а: 218).

властѣлнѣкъмь (143v 18/19); иновѣр'цѣмь (126г 21); тръгов'цѣмь (146г 22);

именице *ьуди* из **ī*-промене:

срѣднѣмь людемь (146г 16/17);

именица са суфиксом -*ѣрь*, које су се у једнини мењале као именице **jǫ*-основе, а у множини као именице са основом на консонант:

г[о]с|подаремь (145г 2); гловбаремь (152г 10, 152г 13).

У дативу множине именица средњег рода нема иновација:

селомь (145г 10).

Именице женског рода некадашње **jā*-промене и некадашње **ū*-/**yi*-промене имају у дативу множине стари наставак -амь:

соудѣамь (137г 4, 151г 19);

цр(ь)квямь (129г 7, 130v 1, 136v 11).

Исти се наставак јавља у дативу збирне именице *себрдија*³⁸⁴:

себрѣдѣамь (146г 18).

У именици која се у прошлости мењала по **ī*-промени јавља се наставак -ѣмь, „који је српскословенска иновација” (Јовић 2011: 157):

тѣм'зи рѣтемь (149г 19).

Наставак -емь бележи се и у дативу множине именице *стража*:

къ прѣнѣмь страже|м|ь (148г 9/10).

Акузатив множине

У акузативу множине регистрованих именица мушког рода које су се некада мењале по **ǫ*-/**jǫ*-промени, односно по консонантској промени „уопштен је наставак **jо* промене -*e*<*а*, што је појава која се среће у првим писаним споменицима” (Јовић 2011: 157):

³⁸⁴ Употреба множинског наставка у дативу збирне именице посведочена је у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 157) и у једном писму султана Мехмеда II (в. Лутовац Казновац 2019: 178).

д(оу)ховникѣ (126г 1/2); доухов'никѣ (127г 12); д(оу)хов'никѣ (127г 21); мѣроп'хѣ цр(ь)кв'нѣ (129v 13); влахѣ (129v 14); ѿтрокѣ (131v 10); ѿроке (131v 14); сведоке (136v 4/5); прнставѣ (149г 14); внноградѣ (150v 9/10); ѿнези вннограде (150v 20/21);

ѣм'це (137v 13);

властѣе (148г 6).

Под утицајем народног језика јављају се наставак -ѣ и проширење -ѡв- у акузативу множине једносложних именица, како оних које су се мењале по по *ѡ-промени, тако и оних које су се мењале по *ї-промени:

за своѣ длъгове а за ц(а)рѣвѣ (134v 12/13); градовѣ (143v 20); соудовѣ (149г 10); за соудовѣ (151г 2/3);

пвтоке (147г 15)³⁸⁵.

Са очуваним старим наставком -н долазе именице мушког рода *ї-основе:

людн (128v 17, 129v 18, 143v 22); людїн (129v 15); за татн (134v 14, 151v 7); на людн (135г 4); татн (145г 17³⁸⁶, 147г 21); за гвсара н татн (145v 2/3); таты (150v 5).

Именице средњег рода *ѡ-/jѡ-промене у акузативу множине имају очекивани наставак -а:

цр(ь)ков'на села (129v 12); оу'нна села (142г 10); села (143v 21/22); нѣка мнта (146v 14);

повѣленїа (126г 17).

Са наставком -а и проширењем -ѣ- долази именица средњег рода сугласничке основе. Дакле, ради се о облику „са пуном основом и редакцијским наставком” (Драгин 2008: 58):

тѣлѣса (128v 16).

³⁸⁵ Утицај народног језика огледа се у ширењу инфикса из номинатива на остале падеже, нарочито од XIV века (в. Драгин 2008: 58; Белић 1999: 166). Ирена Грицкат-Радуловић горенаведени облик коментарише овако: „Именица поутъ стекла је у ак. мн. обележје *ї*-основе у погледу основинског уметка и иновирано обележје *ѡ*-промене у погледу наставка” (1975а: 133).

³⁸⁶ Биљана Савић ово тумачи као облик акузатива множине, напомињући и да на овом месту у Струшком препису стоји облик акузатива једнине (2007: 831).

Акузатив множине именица женског рода са **ā-/*jā*-основом долази искључиво са наставком -ε (<-а), наслеђеним из промене именица са завршетком -а и са основом на мек консонант (в. Николић 1987: 125):

оу мѣроп'шиниѣ (130г 6); ннѣ работѣ (135г 15); ѿнези кннигѣ (139г 7); тези кннигѣ (139г 8); прѣ|д| ц(а)ра н|л|[н] воєводе (140г 20); кннигѣ (148v 13, 148v 16, 148v 22); ннѣ потрѣбѣ (150г 2); тези глагобѣ (152г 10/11);

землѣ цр(ь)квнѣ (129v 12); коукиѣ (133г 16); прѣ|д| свдїѣ (134v 13); за мегѣ (136г 17); за мегѣ сел'ске (136v 3); прѣ|д| соудїѣ (137v 15); прѣ|д| соудїѣ (137v 18, 138г 7, 138г 8, 149г 2, 151v 5); прѣ|д| свдїѣ (139г 3/4); соудїѣ (145г 22/145v 1); страже (147г 14, 147г 20/21); коуплѣннцѣ (150v 10).

Осим наставка -ε, који је у штокавском дијалекту добио превласт још пре краја XII века (в. Brozović–Ivić 1988: 22), у корпусу се у акузативу множине именица женског рода бележи још наставак -н, али само у деклинационим типовима у којима је очекиван (у именицама некадашње **ī-/*y*-промене и некадашње **i*-промене) (в. Николић 1987: 125):

цр(ь)квн (128г 5); по|д| цр(ь)к'вн велїѣ (129г 18); цр(ь)квн влцинн'нѣ (131г 18); тези цр(ь)квн (131г 20/21)³⁸⁷;

ннѣ рѣчи говорн|т|[н] потвор'нѣ (148г 22/148v 1).

Инструментал множине

Именице мушког рода у инструменталу множине чувају наставак -ы/-н из промене именица са **ǫ-/*jǫ*-основом (в. Николић 1987: 113), с тим што због фонетских промена њихова дистрибуција није увек у складу са нормом. Овај се наставак среће у именицама које су се некад мењале:

по **ǫ*-промени:

съ [...] цр(ь)ков'ники малнцы и великыци (125v 7/10); стапи (132г 9, 137г 12); катѣни (144v 19); стапы (149v 14);

по **jǫ*-промени:

съ стар'ци (128г 1); прѣ|д| владал'ци град'скнцы (151г 4);

у једнини по **ǫ-/*jǫ*-промени, а у множини по сугласничкој промени:

³⁸⁷ Наведени облик јесте у духу српскословенског језика (в. Поломац 2016а: 227).

прѣ|д| сконѣн г[о]|с|подарн (134v 11);

съ [...] в'сѣѣн властѣн ц[а]р(ь)|с|тѣва ѣн ѣллиѣи н велкиѣи (125v 7/13); съ властѣн ц(а)рѣѣѣн (143г 15/16).

Исти наставак, али са проширењем у духу народног језика, реализује се у следећем примеру:

кон ꙗ старѣн прѣ|д| станѣн (152г 4)³⁸⁸.

Само се једном у инструменталу множине именице мушког рода *jǫ-основе среће наставак -ѣн из промене именица *j-основе, именица *j-основе и именица са основом на сугласник. Употреба овог наставка одговара норми српскословенског језика (в. Поломац 2016а: 214):

кон'ѣн (128г 6).

Именица средњег рода *ǫ-основе *село* у инструменталу множине долази са двојаким наставком:

ѣгю сел'ѣн (126г 12);

селн (144v 18)³⁸⁹.

Забележени примери инструментала множине именица женског рода сведоче о чувању старог наставка -ѣн, карактеристичног за промену именица *ā-/jā-основе и *ī-/jī-основе (в. Николић 1987: 125)³⁹⁰:

ковѣѣн (128г 5); ѣгю жѣѣн (133г 21); ѣждѣѣ жѣѣн (147v 1);

ѣѣѣн (128г 6/7); прѣ|д| сѣдѣѣн (134v 9); съ стражѣѣн (147г 16); прѣ|д| соудѣѣн ц(а)рѣѣѣн (148v 5/6);

цр(ь)кѣѣн (129г 11)³⁹¹.

Локатив множине

Једини наставак посведочен у облицима локатива множине именица мушког рода јесте наставак -ѣхъ (понекад бележен и као -ѣх) из некадашње *ǫ-промене. Среће се код именица мушког рода које су у прошлости мењале:

по *ǫ-промени:

³⁸⁸ Овако наведени облик тумачи И. Грицкат-Радуловић (1981г: 228).

³⁸⁹ Први наставак је иновиран, а други традиционалан (в. Грицкат-Радуловић 1981в: 163).

³⁹⁰ Наведеним деклинационим типовима припадају и именице регистроване у Барањском препису.

³⁹¹ Белић напомиње да се овај наставак делимично чува у штокавском дијалекту и данас (1999: 197).

ω д(оу)хов'ницѣхъ (127г 11); ω ересницѣхъ| (128v 15); по катоунѣхъ (129г 5); ω отроце|хъ| и меропсѣхъ| (134v 22); ω власе|хъ| и др'банасехъ (136v 12/13); ω мероп'сѣхъ (143г 4); ω потвор'ницѣхъ (149г 21); ω по|д|водѣхъ (150г 21);

по *jǫ-промени:

ω соуж'нѣхъ (139v 10); ω повѣглыцѣхъ (144г 11); на тѣхъ|зи поротцѣхъ| (146v 8/9)³⁹²;

по *j̄-промени:

ω цр(ь)квны|хъ| людѣхъ| (129г 3); ω людѣхъ| цр(ь)ков'нѣхъ (134г 9); ω людехъ властел'сцѣхъ (140г 2); ω татѣхъ| и гоусарѣхъ (144г 21); по всѣхъ| поуте|хъ| (147г 14); ω госте|хъ| (147v 20)³⁹³;

у једнини по *jǫ-промени, а у множини по сугласничкој промени:

ω властелѣхъ| змр'шѣн|хъ| (130v 22); ω властелѣхъ| (143v 16); ω златарѣхъ| (149v 18); ω глобарѣхъ (152г 7).

Са овим наставком и секвенцом -ов- долазе и једносложне именице некадашње *ǫ-промене:

по всѣхъ| тръговѣхъ| (126v 13); по градовѣхъ| (127г 13, 133v 13, 143v 14, 144v 1); по тръговѣхъ| (140v 16); оу тръговецъ (149v 20); оу градовѣхъ ц(а)рєвѣхъ (149v 22/150г 1).

Употреба наставка -ѣхъ/-ехъ у локативу множине одликује именице средњег рода некадашње *ǫ-/jǫ-промене:

по селѣхъ| (127г 14); цр(ь)ков'нѣхъ| селѣхъ| (129г 4/5);

по кранцєхъ (144v 1/2).

Овај се наставак јавља и у локативу именице из категорије *pluralia tantum*:

оу вратѣхъ| цр(ь)ков'нѣхъ| (145г 20).

Именице женског рода у локативу множине чувају наставак -ахъ из промене именица *ā-/*jā-основе и *ī-/*y-основе (в. Николић 1987: 125), посведочен у српским споменицима „од најстаријих до најновијих времена” (Белић 1999: 201). У анализираној грађи овај наставак бележимо код:

³⁹² Биљана Савић сматра да је наведена конструкција у облику локатива (2007: 844).

³⁹³ Према речима Александра Белића, примери овог типа срећу се и у XVII веку, али се касније губе (1999: 201).

именица **ā*-основе:

оу свон|х| бащина|х| (131г 18/19); ω сиротахъ (133v 19); о сїрота|х| (135v 12); ω планинахъ (136v 8); ω книгахъ м[н]л[о]ц[т]ныхъ|х| (136v 18/19); ω залога|х| (137v 22); оу градскїн|х| гранахъ (138v 18); ω книгахъ ц(а)рєвѣхъ (139г 2); ω вонскахъ (141г 17); по жьпа|х| (144v 1); на мероп'шина|х| (147г 4/5); оу жьпа|х| (149v 18/19); ω бащинахъ (150v 7);

именица **jā*-основе:

оу свон|х| коукта|х| (128v 3, 132v 16/17); ω мєгта|х| (136г 16); ω прнселнцахъ (140v 22, 146v 17); ω соудїахъ (139v 1, 145г 22); по всѣ|х| зємля|х| (144г 22); ω стража|х| (147г 22); ω пняницахъ (149v 4); прн соудїа|х| (152г 8);

именица **ī*-/**йц*-основе:

по цр(ь)ква|х| (128г 11); по всѣ|х| цр(ь)ква|х| (129г 19)³⁹⁴.

Деклинација именица страног порекла³⁹⁵

Већина страних лексема регистрованих у Барањском препису Душановог законика води порекло из грчког језика, а њихова адаптација извршена је „према познатим фонетским правилима” (Јерковић 1983: 115).

Именице мушког рода

Надежда Јовић истиче да се именице преузете тако да се, након одговарајућих измена, завршавају на консонант, мењају као именице са основом на консонант и без наставка у номинативу једнине, као и да је њихов род мушки (2011: 168).

Такве се именице у анализираном корпусу појављују у следећим падежним облицима:

номинатив једнине:

попъ латнн'скы (126v 19); єретнкъ (127г 7); хрїсовоуль (128г 10); мѡнастрѣь (128г 14); калѡгѣрь (128v 10); попъ (128v 21, 130v 9, 130v 11, 146г 9); патрїар|х|ь (129г 12, 131г 20); лѡгофєть (129г 12/13); попъ кон годє (130v 2); архїєрєн (130v 6); пѡ|п|(ь) (133v 21); гѣсарь

³⁹⁴ Наставак -ѣхъ/-єхъ у именицама мушког и средњег рода, односно -лхъ у именицама женског рода преовладава у досад проученим средњовековним споменицима: у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 215–226), у *Закону о рудницима* (в. Јовић 1968/1969: 404–408) и у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 160).

³⁹⁵ Као стране лексеме третирали смо све оне именице које Павле Ивић помиње у раду „Домаћи и страни елементи у терминологији друштвеног, економског и правног живота у средњовековној Србији” (1977: 253–263).

(140r 18, 144v 6/7, 144v 13, 144v 15, 144v 22, 145r 4, 149v 3/4); покансарь (142r 4); гоусарь (144r 6, 144v 8, 150v 7); гоусарь обличный (145r 6); льтнинь (148r 9); грькь (150v 2);

генитив јединице:

оу своего ар'хїереа (125v 20); нз'вьнь монастриа (128v 14/15); гоусара (144v 2); пнзматара (146r 20);

датель јединице:

къ своему архїерею (126r 10); къ своему ар'хїерею (130v 5/6); пронїарь (135r 10); лω|г|[ω]ѣтъ (142v 14); калωгєроу (148r 1);

акузатив јединице³⁹⁶:

индиктω|н|(ь) (125v 2); за динарь (133v 16); за хрїсовоуль (142r 14/15); индиктїонь (142v 1);

хр[н]|с|тїанна (126v 20/21); мнтрополїа (127v 10); еп[н]|с|к[о]па (127v 11); нгъмена (127v 11); калωгєра самωдроугаго (128r 18/19); хр[н]|с|тїанїна (129r 1); калωгєра (129v 3, 132r 16, 137v 6); попа (130v 7, 132r 16, 137v 6); свога калωгєра (131v 1/2); гоусара (145r 16, 150v 5); за гвсара (145v 2);

инструментал јединице:

сь прѣωс(вє)цен'нын|м| патрїар'хω|м| (125v 7); прѣ|д| цр(ь)ков'ннїмь клнросомь (151r 5); прѣ|д| клнросомь цр(ь)ков'ннїм' (151r 9);

локатив јединице:

оу чнїмь хрїсовъли (142v 20/21);

номинатив двојине:

. Ѡ . динара (139r 22); Ѡ . динара (139r 22);

номинатив множине³⁹⁷:

³⁹⁶ Облик акузатива страних именица које су у нашем језику мушког рода зависи од тога да ли означавају неживо (тада је акузатив једнак номинативу) или живо (тада је акузатив једнак генитиву).

³⁹⁷ У номинативу множине страних именица срећемо све наставке забележене у именицама домаћег порекла.

архієреніє (126г 2); мнтрополнтїє (127в 7); мнтрополнтїє (128г 16); мнтрополнтїє (128г 18); калогїєрїє (128в 1, 128в 5); калогїєрїє (128в 14); прѣмнкюрїє (144в 16); тїнзи гвсарїє (145г 13);

хр[н]|с|тїанѣ (126в 5);

козмнцн (127в 1, 128г 15); еп[н]|с|к[о]пы (127в 7); нгоумєнн (127в 7/8, 127в 17, 127в 19, 127в 22); єзар'сн (128г 15); топнцн (128в 6); хрсовзлн ц(а)рєвн (142в 14); хрсовзлн тврѣдн ц[а]р(ь)|с|цїн (142в 18/19); тнзн хрсовзлн (143г 1/2);

поповє (130г 16); нны поповє (130г 18);

гєнитив множинє:

проклннаю хр[н]|с|тїанѣ (126г 20); ѿ козмнкѣ (127в 3); . ѿ . калогїєрѣ (128г 3); хрсовоуль с(вє)тїн|х| ктїторѣ (128г 10); ѿ ктнторѣ (129г 20); ѿ мнтрополнтѣ (129г 21/22); ѿ еп[н]|с|к[о]пѣ (129г 22); ѿ нгвмєнѣ (129г 22/130г 1); половнна хр[н]|с|тїанѣ (146г 22);

ѿ свон|х| нм архїєрєн (127г 17/18)³⁹⁸;

ѿ поповѣ (128г 21);

. ѿ . дннра (139г 21);

датив множинє:

нгвменомѣ (128г 4); калогїєромѣ (128г 12); арбанасом|м| (136г 13/14);

акузатив множинє:

в'сн хрсовоули (130в 14/15);

инструментал множинє:

сѣ [...] всемн ар'хїєрєн (125в 7/9); прѣ|д| свонмн мнтрополнтн (129в 20/21); прѣ|д| еп[н]|с|к[о]пы н нгвмєнн (129в 21/22);

локатив множинє:

оу хр[н]|с|тїанѣ|х| (127г 8); ѿ епїскупѣхъ (127в 6); ѿ нгоумєнєхъ (127в 17); по поповѣ|х| (128г 17, 128г 19); ѿ калогїєрє|х| (128г 22); оу монастнрѣ|х| (128в 4); ѿ поповѣ|х| (130г 15); ѿ

³⁹⁸ Међу потврдама гєнитива множинє именица мушког рода које су домаћег порекла нема оних са наставком -н. Овакви се примери, међутим, срећу у гєнитиву множинє страних именица у *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 142).

хрїсоволѣ|х| (130v 13); ѿ покланїарѣ|х| (142г 3); ѿ хрнсовоулаѣхъ (142v 13); ѿ гоусарѣ|х| (144г 5); ѿ татѣ|х| и гоусарѣхъ (144г 21); ѿ гвсарѣхъ (147v 20);

по монастирѿ|х| (127v 19/20);

оу монастирїн|х| (128г 13)³⁹⁹.

У грађи је регистрована једна непроменљива именица мушког рода:

квръ (125v 8).

Именице средњег рода

Именице које су примљене са наставцима -о и -е мењале су се као именице средњег рода са основом на консонант и завршетком -о, односно -е у номинативу једнине (в. Јовић 2011: 170). У Барањском препису региструјемо само облик генитива једнине:

скрѣлата (140v 7)⁴⁰⁰.

Посведочен је и један број именица са основом страног порекла и домаћим суфиксом, и то у облику:

номинатива једнине:

хр[н]|с|тїанство (125v 16); попов'ство (128v 22); гвсар'ство (144v 5);

акузатива једнине:

за хр[н]|с|тїан'ство (125v 16); въ аздин'ство (126v 5/6); въ хр[н]|с|тїан'ство (126v 7, 126v 9); въ хр[н]|с|тїан'ст|в|ѿ (126v 18/19); хр[н]|с|тїан'ство (127г 3);

инструментала једнине:

съ прѣѿс(кє)щен'нын|м| патрїар'хѿ|м| квръ іоаннкїє|м| (125v 7/8)⁴⁰¹;

локатива једнине:

ѿ хр[н]|с|тїанствѣ (125v 15).

³⁹⁹ Употреба наставака -оу и -ну у локативу множине страних именица представља иновацију у односу на стање у деклинацији именица домаћег порекла. Наставак -оу је био познат „појединим старословенским споменицима, као и неким каснијим српским” (Грицкат-Радуловић 1981в: 163) и вероватно је настао „због уравниња са Д (-омь)” (Јерковић 1983: 143). Наставак -ну пак потиче из деклинације именица *jǫ-основе (в. Николић 1987: 113).

⁴⁰⁰ Уз пример из Душановог законика Ђуро Даничић (1864: 118) и Петар Скок (1973: 258) наводе скрѣлато као облик номинатива једнине.

⁴⁰¹ Ради се о имену грчког порекла.

Именице женског рода

Именице страног порекла које су у српском језику женског рода могу бити подељене на две групе: у једној би биле оне са основом на консонант и завршетком -а у номинативу једнине, а у другој оне које се у номинативу једнине завршавају консонантом. Посматрано из угла савременог језика, рекли бисмо да су се именице из прве групе мењале као именице III Стевановићеве врсте, а именице из друге групе као именице IV Стевановићеве врсте.

Регистровани су следећи падежни облици:

номинатив једнине:

анаџџа (127v 12); капа попов'ска (130r 21); пер'пера (139r 20); гвса (147v 6); гоуца (148r 1); кџфалџа (148r 18);

генитив једнине:

нз метохџе (128v 6);

џ џресн латнн'скџе (126v 14);

акузатив једнине:

хр[н]сџтан'кв (127r 2)⁴⁰²; метохџю (130r 12/13); оу прнкџю (131v 13); пронџю (133v 4); пер'пероу ц(а)ревв (135r 11); в ц(а)ревоу полатоу (139v 20); в прнкџю (150v 12);

за еднв нпотесъ (136v 20);

инструментал једнине:

пнзмомъ (133r 15).

локатив једнине:

по пнзмџ (138r 21); оу гвсе (145r 9); на с(вє)тон трапезџ (145r 21);

в чнџн ввде|т| ннорџн (131v 3/4); џ пронџн (133v 3)⁴⁰³;

номинатив множине:

кџфалџе (133v 13); . џ , пер'перє (139r 15/16, 139r 16, 139r 17, 139r 18, 139r 19/20); кџфалџе (147r 12, 147r 20);

⁴⁰² И овде је реч о додавању домаћег суфикса основи страног порекла.

⁴⁰³ Двојство наставака из промене именица **ā*-/**jā*-основе посведочено је и у облицима локатива једнине именица страног порекла.

ГЕНИТИВ МНОЖИНЕ:

. ꙗ . пер|(ь)перѣ (127v 4); . ѿ . пер'перѣ (132r 7, 132r 11/12, 132r 14, 132r 17, 136r 14, 137r 10); . ѿ . пер'перѣ (132r 9); . ѿ . пер'перѣ (136r 13); . бѣ . пер'перѣ (137r 11); . ꙗ . пер'перѣ (137r 15, 140v 21); . ꙗ . пер'перѣ (137v 4); тисоукю пер'перѣ (137v 1); . ѿ . пер'перѣ (138r 18); . ꙗ сьтъ пер'перѣ (140v 6/7); . ѿ . пер'перѣ (142r 14); . ѿ . пер'перѣ (142r 16); шесть пер'перѣ (142r 17); по тисци|ѣ| пер'перѣ (146v 9/10);

ДАТИВ МНОЖИНЕ:

кѣфалїамѣ (147r 14/15); къ кѣфалїамѣ (147r 19).

АКУЗАТИВ МНОЖИНЕ:

расѣ (128v 10); простаг'мѣ (130v 14/15); кѣфалїѣ (148r 6);

ЛОКАТИВ МНОЖИНЕ:

по всѣ|х| инорїа|х| (127r 12/13); оу кїновїа|х| (127v 22); ѿ кѣфалїа|х| (133v 12); оу рнза|х| (146r 9).

Закључне напомене о деκлинацији именица

О утицају народног језика на деκлинацију именица у Барањском препису сведоче: наставак -ѣ у генитиву једине именица женског рода са завршетком -а; наставак -омѣ у инструменталу једине именица женског рода које се у номинативу завршавају на -а; наставак -ѣ у локативу једине именица мушког и средњег рода; наставак -ѣ у локативу једине именица женског рода некадашње **jā*-промене; наставак -н у номинативу множине именица мушког рода; наставак -ѣ у номинативу множине именица женског рода са завршетком -а; наставак -ѣ у акузативу множине именица мушког и женског рода; ширење секвенце -ѣ- у множини једносложних именица мушког рода.

У корпусу су у деκлинацији именица забележене и ове књишке црте: наставак -ѣ у локативу једине именица мушког и средњег рода; наставак -н у локативу једине одређених именица средњег рода; облици акузатива једине именице женског рода цр(ь)квь, цр(ь)ковѣ; наставак -ню у инструменталу једине именица женског рода са основом на консонант; наставак -ѣ у номинативу множине именица мушког рода; проширена употреба црквеног наставка -нѣ у именицама мушког рода из категорије *nomina agentis*; наставак -н у акузативу множине именица мушког рода; наставак -мн у инструменталу множине именица мушког и средњег рода.

Заменице Личне заменице⁴⁰⁴

Заменица првог лица

Регистрован је акцентовани облик генитива једнине:

прѣгѣ мене (136г 22).

Енклитички облик датива једнине ове заменице среће се често у Барањском препису, и то скоро увек са посесивним значењем:

ц[а]р(ь)|с|тва мн (125v 12, 129г 15, 129v 5, 130г 6/7, 131г 9, 136г 1/2, 136v 9);
ц[а]р(ь)|с|тво мн (128г 4, 130v 15); ѿсвободн мн ц[а]р(ь)|с|тво (129г 15); ц[а]р(ь)|с|тво мн (130г 10/11);

дал мн ю|с|(тъ) (136г 21)⁴⁰⁵.

Среће се и облик инструметала једнине у духу српскословенског језика:

и мною бл(а)говѣр' нѣндѣ ц(а)ремѣ стѣфанѿ|м| (125v 10/11).

Заменица трећег лица

У номинативу једнине мушког рода забележен је само облик ѿнь (127г 6, 140г 9).

Малобројни облици генитива једнине мушког рода јављају се у функцији посесивне заменице, што је у духу српскословенског језика (в. Поломац 2016а: 236):

или с(ы)нь его (131v 17); да нма с(ы)нь юго (131v 22).

Велики је број потврда дативске енклитике мушког рода, која представља штокавску иновацију (в. Јовић 2011: 172):

мѧ (127г 4, 128v 22, 130v 10, 131v 22, 132г 20, 133г 18, 133v 18, 134v 7, 135г 10, 135г 15, 135г 18, 137г 17, 138г 12, 139г 12, 139v 5, 139v 8, 140v 4, 140v 11, 141г 4, 141г 7, 141г 8, 141г 9, 142г 7, 143г 9, 143г 10, 143г 19, 144г 2, 148v 6, 149v 8); мѧѧ (132v 2, 133г 1, 134г 8, 134v 2, 135г 12, 135v 11, 137v 3, 140г 13, 140v 14, 141г 8, 142г 1, 142г 8, 148г 1, 148v 3, 148v 8).

⁴⁰⁴ Примери личних и неличних именичких заменица навођени су и у прилогу посвећеном морфолошким одликама Барањског преписа Душановог законика (в. Антић 2020б: 443–444).

⁴⁰⁵ Ово је једини посведочени пример у којем заменички облик *ми* нема посесивно, већ објекатско значење.

За разлику од повеља и писама Српске деспотовине, у којима преовладава употреба горепоменути енклитике са посесивним значењем (в. Поломац 2016а: 202), у Барањском препису Душановог законика то је изолован случај:

властѣлннѣ нлн цоу жѣна (131v 16/17).

Редовно се у корпусу јавља акузативна енклитика мушког рода пореклом из народног језика (в. Поломац 2016а: 236):

га (126v 1, 127r 10, 129r 8, 129v 9, 130v 4, 130v 12, 131v 2, 131v 3, 133r 8, 134r 4, 134r 8, 134r 20, 134r 20, 134r 21, 134v 3, 134v 4, 134v 7, 134v 9, 138r 5, 138r 7, 138r 7, 138r 12, 138v 2, 140r 13, 140v 20, 141r 5, 141r 15, 141v 20, 142r 2, 143r 17, 143r 21, 145r 19, 145r 21, 148r 11, 148r 13, 148r 21, 149v 13, 151r 8).

Једном се среће акузативна енклитика женског рода наслеђена из старословенског језика (в. Ђорђевић 1975: 108) и карактеристична за данашње призренско-тимочке и косовско-ресавске говоре (в. Јовић 1968/1969: 410):

ю (149r 11).

Акузатив заменице женског рода уз предлог има народни облик ню:

за ню (135v 15).

У инструменталу једнине мушког рода јавља се само облик са иницијалним њ, и то уз предлоге:

за ннѣ (136v 16); с ннѣ (148v 5).

Локатив једнине заменице женског рода једном долази са наставком из народног, а други пут са наставком из српскословенског језика:

по нон (142r 20);

на нѣн (141r 11).

Једини регистровани облик заменице мушког рода у номинативу множине јесте ѿнн (135r 14).

У генитиву множине мушког рода уз предлоге среће се само облик са иницијалним њ:

ѿ нн|х| (134r 3, 134r 18, 143v 21); в нн|х| (144v 22); оу нн|х| (145r 8).

Двојаки облици (са иницијалним *њ* и без *њега*) пак долазе у случајевима када генитив множине заменице мушког рода има посесивно значење:

по всѣ|х| ннорѣа|х| н|х| (127r 13); противъ н|х| дружина (146r 17);

и нн|х| дѣт'цоу (131v 11); прѣз' нн|х| землю (132v 10); нн|х| дружина (146r 18); нн|х| дружина (146v 1).

У дативу множине заменице мушког рода потврђен је само енклитички облик, једном и у функцији обележавања присвојности:

нмь (126v 16, 127r 5, 130r 4, 141r 21, 141v 3, 141v 9, 145r 18, 147r 19, 148r 4, 148r 14, 148r 17, 148v 12, 149r 1, 151r 14); нм (128v 9, 129v 16, 133v 15, 142v 16, 142v 16); нм' (130r 19, 131v 15, 132v 5, 141v 12, 145v 14, 149r 7);

ѿ свон|х| нмь архієрен (127r 17/18).

Енклитички облик акузатива мушког рода у множини потврђен је значајним бројем примера:

н|х| (127r 18, 127r 22, 128r 15, 128v 18, 129r 21, 129v 17, 131v 10, 134r 2, 139r 4, 139r 9, 141r 20, 145r 10, 146r 9, 147r 15, 147v 11, 147v 18, 148v 11, 151r 12, 151r 13).

Старији облик инструментала множине заменице мушког рода био је „одлика и српскословенског и народног језика” (Јовић 2011: 173):

ннмы (130v 19); на|д| ннми (145r 12).

Повратна заменица

Облик генитива заменице за сва лица у складу је са очекиваним:

в себе (149r 10).

Као у *Закону о рудницима* деспота Стефана Лазаревића (в. Јовић 1968/1969: 411), у Барањском препису се најчешће користи енклитички облик датива повратне заменице, данас уобичајен у говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне (в. Јерковић 1983: 161):

да си нмаю (130r 16/17); ако си кто самъ полюбы (131r 15/16); да си ѣ вольнь (131r 22); да си постави (131v 1); ѿтроке що си кто нмаю (131v 10); ѿроке що си нмаю властеле (131v

14/15); да си да|с|(тъ) жена мъжъ гл(а)съ (134v 19); да си дрѣжн (136v 2); да си походн (140v 17); къда си погѣ онъ зн гостъ (141r 6/7); да си га нмаю (142r 2/3)⁴⁰⁶.

У акузативу је потврђен само неакцентовани облик повратне заменице:

на сѣ (147r 1).

Енклитика *се* представља и део правих повратних глагола:

коѣ се пострнзю (128v 2); кон се св пострнрлн (128v 5).

Потврде инструментала повратне заменице у Барањском препису у духу су народног језика:

мегю совѡмъ (136r 18, 151r 3, 151v 6); мегю совѡ|м| (147r 2).

Неличне именичке заменице⁴⁰⁷

У номинативу једине упитне заменице *кѣто*, одричне заменице *никѣто* и опште заменице *кѣто* љубо није било упрошћавања сугласничке групе:

кѣтѡ (126r 11, 131v 10, 134r 11, 140r 14, 141r 2, 141v 4, 141v 11, 141v 14, 141v 19, 145r 16, 147r 17, 151r 12, 151v 10, 152r 1); кѣтѡ (126v 7, 127r 7, 127r 9, 127v 2, 127v 9, 129r 1, 129r 21, 129v 4, 129v 6, 130r 12, 131r 16, 132r 15, 132v 15, 133r 2, 133r 8, 133r 20, 133v 5, 135r 14, 135r 19, 135r 21, 135v 3, 135v 9, 136r 6, 136r 20, 136v 21, 137r 3, 137r 8, 137r 13, 137v 5, 137v 8, 137v 12, 137v 14, 138r 11, 138r 14, 138r 19, 138v 5, 138v 22, 139r 10, 139v 5, 139v 7, 140r 4, 140r 8, 140r 16, 140v 4, 141r 20, 142v 18, 143v 20, 151v 13);

никѣтѡ (129r 14, 133v 4, 133v 7, 133v 18/19, 135v 19, 141v 4, 141v 9, 143r 17, 145v 15, 151r 14); никѣто (136r 4, 142v 6/7, 143v 5);

кѣтѡ љубѡ (143v 11, 144r 14).

Према речима Ирене Грицкат-Радуловић, *кѣто* је у примеру *къда н|х| кѣтѡ позовѣ на домъ* (134r 2/3) употребљено у функцији неодређене заменице, и то „због непостојања или недовољне живости неодређених формација” (1975а: 142).

О колебљивој вредности заменице *кѣто* сведочи и пример *кѣтѡ жоупланиннъ при граганина*, забележен у Атонском, Бистричком, Барањском и Призренском

⁴⁰⁶ Ово *си*, које поједини аутори посматрају као речцу за појачавање значење (в. Марковић 2000: 221), назива се евалуативним рефлексивним дативом (в. Милосављевић 2019: 45).

⁴⁰⁷ Овде наводимо све потврде регистроване у Барањском препису. Примери у којима поједине именичке и придевске заменице имају функцију релативизатора биће дати у делу о везницима.

препису – именичка заменица у овом случају има значење „који”, „који од” (в. Грицкат-Радуловић 1997б: 169).

Облик датива упитне, одричне и опште заменице одговара стању у старословенском језику (в. Ђорђевић 1975: 107):

комоу (129v 7, 129v 9, 130v 16, 138r 21, 142r 13, 149v 11); кома (130v 15, 133r 15, 142r 15, 151r 16);

ннкомоу (131r 13, 138v 8/9); ннкома (138v 21);

кома любо (130v 22); кома любо (139r 6).

Облици акузатива упитне заменице кѣто, неодређене заменице нѣкѣто и одричне заменице ннѣкѣто готово увек долазе са наставком из народног језика:

кога (138v 10, 149v 6);

за нѣкога (150r 12);

ннкога (146r 5/6).

Српскословенска форма јавља се у само једном случају:

кого (149v 1).

Инструментал упитне и опште заменице не одступа од очекиваног:

с кымъ (134r 10)⁴⁰⁸;

с кымъ любо (143r 16).

У номинативу једине упитне заменице и одричне заменице за ствари среће се искључиво облик са сугласничком групом шт-, познат и споменицима из најстаријих времена (в. Белић 1999: 234):

што (126v 4, 128r 8, 129r 14, 130r 5, 133r 20, 133v 13, 133v 16, 134v 10, 136v 8, 136v 9, 141r 10, 141r 16, 141v 15, 142r 4, 142v 14, 147v 4, 149r 9);

ншто (131v 18, 135r 18); ншта (134r 14, 143r 7)⁴⁰⁹.

⁴⁰⁸ Ирена Грицкат-Радуловић наведени облик у Ходошком препису тумачи као инструментал заменице кын, а не као новију форму инструментала заменице кѣто (1981в: 164).

⁴⁰⁹ Ово је облик одричне заменице карактеристичан за српски народни језик.

Облик ница, према речима Ирене Грицкат-Радуловић, у преписима Душановог законика среће се и у адвербијалном смислу, са значењем „ни у којој мери” (1975а: 135):

ни слѣда ница (146v 19).

У акузативу упитне и одричне заменице среће се искључиво облике са групом шт-, док међу потврдама акузатива опште заменице има и оних са старијом групом њт-:

цо (129v 7, 130v 15, 130v16, 131v 10, 131v 14, 131v 16, 134r 10, 135r 16, 136r 8, 136r 17, 136v 18, 138r 8, 138v 3, 139r 5, 139r 13, 139v 5, 139v 15, 140r 14, 140r 18, 141r 8, 141r 9, 141r 11, 141r 19, 141v 14, 142r 12, 142v 7, 142v 15, 143r 1, 143r 7, 143r 10, 144r 1, 144r 3, 144r 18, 144v 12, 145r 7, 145r 19, 147v 16, 148r 1, 148r 5, 148r 11, 148r 14, 148r 16, 148v 4, 148v 7, 148v 14, 148v 21, 150r 6, 151r 3, 151v 5, 151v 10, 152r 6, 152r 9, 152r 11); цо (152r 6); оу цо (137v 13); за цо (138v 22, 148r 20);

ница (132v 18, 135v 21, 140r 7, 149r 20, 152r 14, 152r 15)⁴¹⁰;

што любо (126r 12/13); за цо любо (139r 4, 145v 2); цо любо (139v 4).

Посведочен је и инструментал упитне и опште заменице за ствари:

сь њидь (139v 12);

њидь любо (133v 1).

Усамљен је пример локатива одричне заменице наслеђен из старословенског језика (в. Николић 1987: 147):

ни в њесѡ|ѡ| (138v 21/22).

Осим наведеног, јавља се облик ни оу њидь (148v 7), забележен и у Струшком (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 135) и Бистричком препису (в. Грицкат-Радуловић 1981г: 229).

⁴¹⁰ Новији народни облик *ништа* забележен је у једној повељи насталој крајем XIV века на територији Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 241).

Придевске заменице⁴¹¹

Показне заменице

Показна заменица сь, си, се

У Барањском препису налази се неколико потврда некадашње показне заменице сь (касније *сај*)⁴¹², која је, према речима Далибора Брозовића и Павла Ивића, пре краја XVI века замењена заменицом овь⁴¹³ (1988: 28). Томе у прилог говори и чињеница да је број потврда показне заменице сь знатно већи у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 241–243) него у споменицима из каснијег периода: у *Закону о рудницима* деспота Стефана Лазаревића (в. Јовић 1986/1969: 215–218), у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 176) и у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 212).

Облик генитива једнине мушког и средњег рода има наставак из народног језика:

ѿ сїѣга закона (126r 13);

до сїѣга доба събор'нога (136v 21/22).

У акузативу једнине мушког и средњег рода срећу се дужи облици показне заменице:

сїн же закон'ныкъ (125v 5);

сиѣ (129v 4).

У инструменталу једнине мушког рода нема иновација (не узимајући у обзир партикулу из народног језика):

сиѣ'зи ѿбразѡ|ѣ| (125v 16/17, 144v 4); сиѣ'зы ѿбразѡ|ѣ| (145r 5).

Облик датива множине мушког рода одговара ономе наслеђеном из старословенског језика (в. Николић 1987: 148):

⁴¹¹ Деклинација придевских заменица једна је од морфолошких црта разматрана у раду „Морфолошке одлике језика Барањског преписа *Душановог законика*” (Антић 2020б: 445–446).

⁴¹² Употреба ове заменице у нашим споменицима повезана је са утицајем црквенословенског језика (в. Белић 1999: 233).

⁴¹³ У анализираној грађи нема потврда поменуте показне заменице.

законоџ' же снѣь (125v 13/14)⁴¹⁴.

Показне заменице ть, та, то и онь, она, оно

Показним заменицама мушког и средњег рода у номинативу једине најчешће је, под утицајем народног језика, додавана партикула зн (в. Поломац 2016а: 244). У средњем роду се поред партикуле зн среће још и партикула н, чија је употреба нарочито честа у југозападним говорима (в. Белић 1999: 236):

мушки род: тазы (127г 10); тазн власт'никъ (130г 14); тазн (131г 6); тьзн (132v 18, 134г 4, 137v 7, 137v 19); тьзн вѣнца (137v 10); пожеж'ца тьзн (138г 21/22);

онь половинъ а онь половинъ (136v 5/6)⁴¹⁵;

он'зн господарь (130v 8/9); онзы (132v 19); он'зн конно (134v 6, 137г 18/19); он'зн прнставь (134v 8); он'зн кон (137v 17); он'зн позбавь (137v 21/22); он'зн гость (141г 6/7); онзн (142v 9); он|(ь)зн (143г 2/3); он'зн г[о]|с|подарь (143v 2, 147v 17, 150v 5/6); он'зы кон (152г 3/4);

средњи род: то (140г 6);

тозн село (128v 19, 138v 1, 150г 7/8); тозн (131v 18, 139v 17); това (136v 22); село тозн (138г 9); тозы освж|д|еніе (141г 21/22); тозн село (144v 7);

онон село (138v 3); онозн (141v 20).

Оба примера номинатива једине женског рода показних заменице долазе са партикулом:

тазн дрѣжава (133г 18/19);

онан кннга (150г 12/13).

Међу примерима генитива једине сва три рода доминирају они који су потекли из народног језика:

мушки род: ѿ тогазн дльга (137v 20); оу тогазн чл(о)в(ѣ)ка (139v 16); тогазы града (141г 15/16); тогазы гра|д|[а] (141г 17); ѿ тоганзн плѣна (141v 17/18);

средњи род: села тоган (144v 10, 147v 13); около тогазн брьда (147v 2/3);

⁴¹⁴ Биљана Савић напомиње да је реч о необичном примеру датива (2007: 828). Реченица са наведеним падежним обликом: законоџ' же снѣь сложеніа быше (125v 13/14) преведена је као: „Овим законима би састав.” (1997: 37).

⁴¹⁵ Ове показне заменице имају „дистрибутивну службу: један...други” (Грицкат-Радуловић 1975а: 142).

женски род: нз метохїе тезн цр'кве (128v 6/7); ѿ тезн землїе (130г 22); тезн пот'ке (136г 14)⁴¹⁶.

Мало је потврда српскословенских облика генитива показних заменица:

мушки род: тогова (132v 19/20); тоговазн (136v 7)⁴¹⁷;

в оногозн оправ'їе (146v 6/7);

средњи род: ѿ оногозы (132v 16).

Регистровани примери датива једнине мушког и средњег рода показних заменица сведоче о утицају народног језика:

мушки род: томоузн (138г 16);

къ онодвнзн (126г 22); онодвн властелноу (130v 6/7); ономоузн (138v 14); онодвн кон (149г 12); онодвн г[о]ц|подароу (150v 15/16); онодвн г[о]ц|подарв (150v 18/19);

средњи род: томвзн селоу (133г 22);

ономоузн селв (133v 1/2, 152г 5); онодвн селоу (136г 3/4).

У акузативу једнине мушког и средњег рода се уз облике наслеђене из старословенског језика јављају и они из народног језика (са партикулама). У женском роду пак нема примера без партикуле:

мушки род: ть ча|ц(ь) (134г 22, 142v 11, 147г 18);

на оноганзн пьр'ца (148v 1);

средњи род: тон (128v 20); на тозн (128v 21); тозн (133v 18, 143г 9, 144г 19, 148г 17); тозн в'се (135г 16/17); все тозы (141г 12);

оногозн (146v 4);

женски род: в'соу тоузн злобв (133v 2); тоузн попавв (136г 8); тоузн книгоу (150г 15/16).

⁴¹⁶ Белић напомиње да се сажети облици генитива у женском роду срећу од најстаријих времена (1999: 231).

⁴¹⁷ Према речима Ирине Грицкат-Радуловић, ово су прелазни облици у формирању присвојних заменица (1981а: 70).

Наставак тврде промене очуван је у инструменталу једнине показних заменица мушког и средњег рода⁴¹⁸:

мушки род: тѣм'зи (132г 2/3, 145в 11);

тѣм|ж|дѣ ѡбразѡ|м| (143в 15)⁴¹⁹;

средњи род: тѣм'зи (135в 1); с тѣм'зи (139в 15).

Инструментал једнине женског рода има очуван наставак тврде промене, и то са финалним -м, које се код придева и заменица почело употребљавати вероватно од средине XV века (в. Белић 1999: 231):

тоу'зи цр(ь)квоуь (131в 8); на|д| тѡм'зи жѡпѡ|м| (147г 10).

Облицима локатива једнине мушког и средњег рода, наслеђеним из старословенског језика, најчешће се додавала партикула:

мушки род: ѡ тоу'зи м[н]л[о]||с|тннкѡ (134г 13); по томоуи чл(о)в(ѣ)кѡ (140г 6/7);

средњи род: ѡ тѡ|м| (151в 12);

оу тоу'зи (134в 20); на тоу'зи селѣ (136в 14/15); оу тоу'зи селѡу (142г 21); оу тоу'зи брьдоу (147в 5); на тоу'зи мѣстѣ (150в 15); ѡ тоуьзи (151в 16); оу тоу'зи селѡ (151в 22); оу тоу'зи селѡу (152г 2);

на ѡноу'зи мѣстоу (150в 18).

Највећи део потврда локатива једнине показних заменица женског рода потиче из народног језика:

оу тоузи цр(ь)кви (131в 4/5); оу тоузи книзе (134г 12/13); по тоузѣ ѡправе (146в 5);

оу ѡноузи жѡпѣ (135в 22).

Изолован је случај употребе наставка -ѣ у овом падежном облику⁴²⁰:

оу тези цр(ь)кви (128в 7).

⁴¹⁸ Овај се наставак и данас чува у косовско-ресавском дијалекту (в. Јовић 1968/1969: 417).

⁴¹⁹ Употреба партикуле зи указује на утицај народног, а употреба партикуле ждѣ на утицај књижевног језика.

⁴²⁰ Наставак -ѣ, који карактерише данашње косовско-ресавске говоре, пренесен је из именичке промене или је настао отпадањем финалног -ј у некадашњим облицима меке промене (в. Ивић 1985: 103).

Облик инструментала двојине мушког рода чува наставак из старословенског језика:

съ ѡбѣмѣ ѡнѣмѣзи пѣр'цема (151v 2/3).

У номинативу множине показних заменица мушког и женског рода није било иновација:

мушки род: тнзи д(оу)хов'ници (127г 15); тнзи властеле (132v 10/11); тнзи хрїсовѣли (143г 2); тнзи вси (144г 19/20); тнзи г[о]ц|подари (145г 3); тнзи гвсарїе и тати (145г 13/14); тїнзи вси (145v 8, 148г 3/4); тнзи порот'ци (146г 4/5); тїнзи (146г 11, 147г 3); тїнзи порот'ци (146v 11);

ѡнѣзи д(оу)хов'ници (127г 19/20); ѡнѣзи (129v 14, 144г 19); ѡнѣзи конѣ наѣзд'ни (138v 12); ѡнѣзи ем'ци (140г 5/6);

женски род: тези бѣщине (130v 17); тѣзи рѣчи (149г 18).

Једини забележени пример генитива мушког рода има наставак тврде заменичке промене:

оу тѣх|зи (125v 21)⁴²¹.

О чувању наставка тврде промене сведочи и облик датива множине мушког и женског рода⁴²²:

мушки род: ѡнѣмѣзи (141г 22);

женски род: тѣм'зи рѣчель (149г 19).

Облици акузатива множине мушког и женског рода не одступају од очекиваног:

мушки род: ѡнези вннограде и ннѣе (150v 20/21);

женски род: тези цр(ь)кви (131г 20/21); тези кннѣ (139г 7); тези глобе (152г 10);

ѡнези кннѣ (139г 7).

⁴²¹ Овај наставак, потврђен у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 246), у *Закону о рудницима* деспота Стефана Лазаревића (в. Јовић 1968/1969: 418), у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 175) и у *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 164), одлика је савремених косовско-ресавских говора (в. Јовић 1968/1969: 418).

⁴²² Александар Белић истиче да су наставци тврдох основа заменичке промене победили у генитиву, дативу, инструменталу и локативу множине у косовско-ресавским говорима (1999: 232).

Са наставком тврде промене долази и једини регистровани пример локатива множине мушког рода:

на тѣ|х|зи поротцѣ|х| (146v 8/9).

Показна заменица таковь

Забележен је дужи облик номинатива једнине мушког рода, који упућује на сложену промену:

таковѣн (149v 2/3).

Облик номинатива једнине женског рода у складу је са очекиваним:

такова книга (142v 8/9).

Наставак у дативу једнине мушког рода наслеђен је из старословенског језика:

таковомоу пиѣаници (149v 7/8).

Ни у номинативу множине мушког рода нема одступања од књижевне норме:

таковѣн (126r 6).

Присвојне заменице

Семантичка категорија посесивности чешће је у Барањском препису Душановог законика исказивана употребом присвојних придевских заменица него облицима генитива и датива личних заменица.

Присвојне заменице њон, твои, свои

Потврђени су облици номинатива једнине мушког и средњег рода заменице њон:

њон дрѡгъ (136r 22);

њоѡ (141v 20).

У генитиву једнине мушког и средњег рода присвојне заменице за сва лица преовладавају облици са наставком из народног језика:

ѡ свога господара (130v 2/3); ѡ свога г[о]||с|подара (140r 10);

ѡ свога хотѣнїа (139v 6).

Српскословенски лик ове заменице среће се само једанпут:

оу своего ар'хїереа (125v 20).

Генитив једнине заменице женског рода долази у сажетом облику:

ѿ своѣ коукиѣ (144г 4, 147г 20).

У дативу једнине мушког рода „нема иновације” (Јерковић 1983: 162):

къ своѣмъ архіерею (126г 10); къ своѣмъ г[оспо]д|(а)[роу] (129г 6); къ своѣмоу ар'хіерею (130v 5/6); къ своѣмъ г[о]с|[поди]ноу (142г 5/6).

Изузев очекиваних облика акузатива једнине присвојне заменице за сва лица (свои, своѣ, свою) у корпусу се јавља облик заменице мушког рода са наставком из народног језика (свога):

свога калогѣра (131v 1/2); свои дохѡдькъ (133v 14); прѣд| свога соудію (145v 19);

чѣдо своѣ (137v 10);

свою башинъ землю (130г 17); свою цр(ь)квь (131v 7); свою другъ (132v 1); за свою прит'чъ (148г 20); свою башин'н|н|оу землю (150v 8/9).

У облику инструментала једнине мушког рода нема промена у односу на стање у старословенском језику, док се у женском роду среће новији наставак:

съ своимъ чл(о)в(ѣ)кѡм| (132v 4/5); съ своимъ г[о]с|[подаремъ] (143г 12/13);

прѣд| своимъ ! цр(ь)квомъ (130г 1/2); съ своимъ кѡпл|м| (140v 17); дѣгю своимъ дрѣжавѡм| (147г 3).

Једини пример локатива једнине женског рода има наставак из меке промене, који одговара норми црквеног језика (в. Белић 1999: 231):

по земли ц(а)рѣвѣ и своимъ ѡбласти (139v 2/3).

У генитиву множине мушког рода нема иновација:

ѿ свои|х| нимъ архіерен (127г 17/18); ѿ свои|х| виноградъ (150v 11).

Стање је непромењено у акузативу множине мушког рода:

за своѣ дългоѣ (134v 12).

Регистровани примери инструментала множине мушког рода сведоче о чувању наставка из старословенског језика:

прѣд| своимъ интрополити (129v 20); прѣд| своимъ г[о]с|[подарн] (134v 11).

Облик локатива множине женског рода једнак је облику генитива, што је очекивано када се у обзир узме то да „у XVI в. врло ретко находимо облике инстр. у лок.; то је разумљиво, пошто се *x* још у малој мери у XVI веку губило” (Белић 1999: 233):

оу свон|х| коукта|х| (128v 3, 132v 16/17); оу свон|х| бацнна|х| (131r 18/19).

Присвојне заменице нашъ, вашъ

Једини забележени пример генитива једнине мушког рода у духу је српскословенског језика:

ѿ православнога събора нашего (125v 6/7).

Присвојна заменица неговъ

Међу забележеним примерима присвојне заменице трећег лица доминирају они са новијим фонетизмом (са иницијалним *њ*); употреба облика са старијим фонетизмом, у духу српскословенског језика (в. Поломац 2016а: 252), сведена је на један пример.

Наставак у генитиву једнине мушког рода одговара наставку придева неодређеног вида (в. Ђорђић 1975: 116):

ѿ негова рода (131r 5).

Облици акузатива једнине мушког и женског рода у складу су са очекиваним:

на неговъ добнтъкъ (144r 17/18);

њговъ бацнноу (131r 7); на неговоу коукю (144r 16/17).

Пример локатива једнине женског рода, забележен и у повељама и писмима Српске деспотовине, представља „обележје југоисточног српског дијалекта XV века” (в. Поломац 2016а: 252):

по негове смръти (131r 3/4).

Неодређене заменице

Потврђен је само облик акузатива множине средњег рода заменице *нѣкн*:

нѣка мнта (146v 14).

Одричне заменице

У Барањском препису Душановог законика забележене су одричне заменице *ннкн*, *нчнн*, *ннедънъ*, и то у следећим облицима:

номинатив једнине мушког рода: ннѡн властѣлинъ (140v 1); ннѣд'нъ г[о]|с|подарь (143г 6); ннѣдинъ стан'никъ (151v 21);

номинатив једнине женског рода: ннѣдина сватѣа (126г 3); ннѣдина власть (129v 2);

генитив једнине женског рода: нн ѡправе ннѡѡ (137г 2/3); оуѡѡсе ннѡѡ (147г 1/2);

акузатив једнине мушког рода: нн за ѣд'нъ длъгъ (138v 9); ннѣѣга чл(о)в(ѣ)ка (143v 5/6); ннѣѣга чл(о)в(ѣ)ка (143v 9/10);

акузатив једнине средњег рода: ннѡѡ зло (143v 2);

акузатив једнине женског рода: нн на ѣдноу работѣ (130г 8/9);

локатив једнине мушког рода: нн оу чнѣмъ прѣ|д|[ѣ]лоу (144v 3).

Од поменутих случајева треба прокоментарисати само облик акузатива једнине мушког рода заменице ннѣднъ, који у анализираном материјалу долази у духу српског народног језика.

Опште заменице

Општа заменица вѣсакъ, вѣсака, вѣсако

У номинативу једнине мушког рода потврђен је краћи и дужи облик:

вѣсакъ чл(о)в(ѣ)къ (126г 8);

градъ вѣсакы (133v 11); вѣсакы мѣропѣхъ (143г 12); вѣсакы гостъ и трѣговѣць и лѣтнинъ (148г 8/9); вѣсакы соудѣа (149г 9).

У номинативу једнине женског рода нема облика по сложеној промени:

вѣсака цр(ь)кѣа (127г 22); вѣсака плата (135г 2); вѣсака порота (146г 8).

Регистровани облици генитива једнине средњег рода имају наставак из народног језика:

ѡ в'сакога села (139г 18); ѡ вѣсакога села (142г 15/16).

Са наставком из заменичке промене долази облик датива једнине мушког рода:

вѣсакомѣ чл(о)в(ѣ)коу (142v 6).

Облик акузатива једнине средњег рода нема потребе нарочито коментарисати:

за в'сако съгрѣшенѣ (132v 13).

Наставак тврде промене забележен је у локативу јединине женског рода:

ω всакон прав'дѣ (129v 19/20); на всакон вонцѣ (141r 18).

Од норме не одступа ни номинатив множине женског рода:

в'сакє соудїє (150r 18).

Осим наведених примера придевске употребе опште заменице в'сакъ, у Барањском препису неколико је примера њене именичке употребе:

номинатив јединине мушког рода:

да се врати в'сакын (126v 18); да н|х| савша всакы (127r 18); да походн всакъ (129r 6); всакы да днже (133v 10); да про|х|[о]дн в'сакы (140v 15/16); да грѣде всакы (145v 19); всакын ω тω|м| да да|с|(тъ) (151v 12/13).

Општа заменица в'сь, в'са, в'се

У Барањском препису Душановог законика нема примера са извршеном метатезом у сугласничкој групи у општој заменици в'сь, в'са, в'се.

Једини пример генитива јединине средњег рода у духу је српскословенског језика:

в'сего (142r 8).

Облици акузатива јединине сва три рода у складу су са очекивањем:

мушки род: станъ в'сь (141r 4/5);

средњи род: в'се (132v 11, 139r 12, 139v 9); тозн в'се (135r 16/17); в'се (135v 5, 141r 8, 141r 9, 143r 22, 144r 4, 144r 12, 147v 18, 152r 6); в'се тозы (141r 12);

женски род: в'соу тоузн зловъ (133v 2).

Посведочени облици инструментала јединине мушког и средњег рода са наставком из тврде промене уобичајени су и данас у косовско-ресавским и призренско-јужноморавским говорима (в. Лутовац Казновац 2019: 220):

мушки род: н инѣмъ в'сѣ|м| (128r 7);

средњи род: сѣ в'сѣ|м| (141r 6, 148r 13); сѣ в'сѣмъ (148r 11).

Из народног језика потиче облик инструментала јединине женског рода:

вѣсомъ кѣкѣомъ (128r 5/6).

Са старијим наставком долазе облици локатива једине средњег и женског рода:

средњи род: ѿ в'сѣмъ (128r 7, 151r 1);

женски род: по в'сен земли (135r 8).

Иновација нема у номинативу множине мушког и женског рода:

мушки род: вси заед'но (135r 3/4); ѿнизн кони наезд'нын вси (138v 12/13); тизн вси (144v 19/20); тѣизн вси (145v 8, 148r 3/4); градѣвѣ в'си (150v 22);

женски род: цр(ь)кви в'се (129r 14); вѣщине в'се (131r 8).

Ни остали множински облици не заслужују посебан коментар:

генитив множине женског рода: ѿ всѣ|х| работъ (129r 16, 130r 10);

акузатив множине мушког рода: в'си хрїсовоули (130v 14);

инструментал множине мушког рода: съ [...] и всели архїерен и [...] в'сѣли властели (125v 7/12);

локатив множине мушког рода: по всѣ|х| трѣговѣ|х| (126v 13).

локатив множине женског рода: по всѣ|х| инорїа|х| н|х| (127r 13); по всѣ|х| цр(ь)ква|х| (129r 19).

Опште заменице са речцама годѣ и любо⁴²³

Придевску употребу заменица кон годѣ, кон любо и чин любо илуструју следећи случајеви⁴²⁴:

номинатив једине мушког рода: попь кон годѣ (130v 2);

кон любо конник' (133r 7); ни кон любо чл(о)в(ѣ)къ (140v 1/2); кон любо потвор'никъ (149r 22/149v 1); нли властелиннъ ннъ кон любо (150v 3/4); кон любо съдъ (151r 22);

номинатив једине женског рода: коя годѣ забава (148r 2/3);

⁴²³ Ирена Грицкат-Радуловић наведене лексеме сврстава у речце (1975а: 148).

⁴²⁴ Потврда општих заменица са годѣ има и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 256–257) и у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 222).

генитив једнине мушког рода (у духу народног језика): оу кога любо властелнна (135v 22/136r 1);

датив једнине мушког рода: коєдоу любо гостєкн (147v 21/22);

акузатив једнине средњег рода: коє любо злѡ (133r 17); за коє любо оправданіє (145v 3/4);

оу чнє любо селѡ (142r 6/7).

Именички је употребљена заменица кон любо у примеру:

и ако се нанде кон любо по цнтѡ ставъ (127v 13/14).

У корпусу се јавља и конструкција кто любо чл(о)в(ѣ)къ (143v 8/9, 145v 7), о којој Ирена Грицкат-Радуловић каже следеће: „любо је стара реч за допусно 'год', али је карактеристична употреба кто у атрибутивној функцији” (1975а: 142).

Упитно-односне заменице

У Барањском препису је регистрован велик број потврда упитно-односних заменица, које су у највећем броју случајева у функцији релативизатора односних реченица. Забележени су следећи падежни облици:

номинатив једнине мушког рода: кон (128r 14, 128r 22, 128v 10, 129r 9, 131r 1, 131v 6, 132r 5, 132r 19, 132v 17, 132v 19, 133r 14, 134r 3, 135v 7, 135v 15, 137v 17, 139v 11, 139v 18, 139v 21, 145v 10, 149r 12, 152r 4); кон (133r 14); конно (134v 6/7, 137r 19);

чїн (140r 13);

номинатив једнине средњег рода: коє (128v 20, 133r 15, 141r 22, 145v 11, 147r 18, 147v 7);

чнє (136r 16, 150v 16, 150v 19);

номинатив једнине женског рода: коѡ (132v 7, 135r 2, 135v 13, 142r 18);

датив једнине мушког рода: коѡѡ (139v 16/17, 139v 17/18);

акузатив једнине мушког рода: за кон (137v 20);

на кога (138v 14); кога (146r 11, 146v 8)⁴²⁵;

⁴²⁵ Ради се о облику из народног језика.

чїєга (140r 8); чїєга (143v 14)⁴²⁶;

акузатив једнине женског рода: кою (140v 14, 147r 6, 149r 17, 149v 11);

локатив једнине мушког рода: оу чнємь хрїсовоули (142v 20);

локатив једнине средњег рода: оу коємь (142r 19/20); оу коємь' (144v 5/6);

локатив једнине женског рода: в чнєн (131v 3)⁴²⁷;

номинатив двојине мушког рода: коа (129v 22, 130r 3);

номинатив множине мушког рода: кон (126v 15, 127v 21, 128v 5, 128v 16, 129r 4, 129v 11, 129v 14, 130r 19, 131r 17, 134r 1, 135r 1, 135v 5, 136r 9, 136v 4, 140r 3, 140r 6, 140r 21, 141r 22, 141v 2, 143v 17, 144r 19, 144v 18, 145r 12, 146v 22, 147v 10, 148r 19, 149r 16, 150v 1, 150v 8, 151r 11); кон (146v 3, 152r 8);

номинатив множине средњег рода: коа (147v 2);

номинатив множине женског рода: коє (128v 2); коє (139r 3);

датив множине мушког рода: конь (143v 19); кон|м| (148r 6);

датив множине средњег рода: конь (147v 8/9);

акузатив множине мушког рода: коє (125v 21, 128v 17, 129v 18);

оноузн д(оу)хов'ници кон|х| нѣсв поставилн д(оу)хов'нике (127r 19/21); прѣзь коон|х| прѣнде дрѣжавѣ (132v 11/12); мндо область свдїн коон|х| є|с|(ть) поставилъ (145v 17/18); ако бѣдѣ кѣфалїє н соудїє ц(а)рєвы кон|х| є поставилъ (147r 11/13); приставомь кон|х| соу послалн (148v 17/18)⁴²⁸;

акузатив множине женског рода: коє (139r 7, 145r 22, 149r 4);

каковє (148v 16).

Међу регистрованим примерима нема неочекиваних облика. Ваља поменути само да је вокал *о* заменио вокал *и* у основи упитно-односне заменице врло рано и да примера овог типа има већ у споменицима из XIII века (в. Белић 1999: 234).

⁴²⁶ Претходна напомена важи и за овај пример.

⁴²⁷ Овај пример сведочи о чувању наставка из меке промене.

⁴²⁸ Сви наведени примери имају облик акузатива који је једнак облику генитива, и то по угледу на промену заменице *нжє*, код које је овакво једначење честа појава (в. Грицкат-Радловић 1975а: 135).

Заменица нже

Односна заменица нже, која представља одлику црквенословенског језика⁴²⁹, јавља се само једном, у облику номинатива множине, и то у функцији релативизатора односне реченице:

тнзн д(оу)хов'ници да св нже св прїмлн б(лаго)|с|л(о)венїе на д(оу)хов'ничьство вездати н рѣштити ѿ свон|х| нмь архїерен (127г 14/18).

Заменички придев ннъ, нна, нно

По тврдој заменичкој промени мењао се и заменички придев ннъ, нна, нно, који се у Барањском препису јавља у следећим облицима:

у номинативу једнине мушког рода: ннъ ннктѡ (129г 13/14, 133v 18/19, 141v 3/4, 141v 9, 151г 14); нн ннъ с(вети)т(е)ль (131г 20); нли ннъ кто (135г 21); ннъ кто любо (144г 14); нли властелннъ ннъ кон любо (150v 3/4);

у номинативу једнине средњег рода: а нно ницо (131v 18); а нно [...] ницо (135г 17/18);

у номинативу једнине женског рода: а нна (133г 19);

у дативу једнине мушког рода: нномоу (133v 17);

у акузативу једнине мушког рода: на ннъ образъ (148v 22/149г 1);

у акузативу једнине средњег рода: нн нно цю любо (139v 4); на нно (142v 22/143г 1); нн за нно дѣло (148v 2); нно (148v 14, 148v 20);

у акузативу једнине женског рода: оу ннъ землю (146v 16); нн нноу кою платъ (147г 6); ннъ кою срамотъ (149v 11/12);

у инструменталу једнине мушког рода: н ннѣмь всѣ|м| (128г 7);

у локативу једнине женског рода: ѡ ннон землн (151v 15);

у номинативу множине мушког рода: нны попове (130г 18); нны людїе (131г 17); нни малн людїе (135v 2/3);

у акузативу множине мушког рода: оу нне монастире (128v 8/9);

у акузативу множине средњег рода: оу нна села (142г 10);

⁴²⁹ Употребу односне заменице *i*-типа Ирена Грицкат-Радуловић повезује са архаизацијом текста (1975б: 216).

у акузативу множине женског рода: ннє работє (135г 15); ннє рѣчи (148г 22); ннє потрѣбє (150г 2).

Скоро сви регистровани облици одговарају промени наслеђеној из старословенског језика (в. Николић 1987: 142). Разлика се примећује једино у акузативу множине мушког рода, где се уместо наставка -ы јавља наставак -є, уобичајен у српским споменицима још од првих времена (в. Белић 1999: 232).

Заменички придев самъ, сама, само

Посведочен је само облик номинатива једнине мушког рода:

самъ (131г 16).

Закључне напомене о деκлинацији заменица

Наноси из српског народног језика у деκлинацији личних заменица читавају се у фреквентној употреби енклитичких дативских и акузативних облика мушког рода (мъ, га).

Незнатан је број облика у промени личних и неличних именичких заменица који одговара канонском обрасцу: *кѣго* (генитив); *кого* (акузатив); *ни ѡ чѣсѡ|м|* (локатив).

Значајан је број потврда додавања партикула *зи* и *ни* показним придевским заменицама, што је изразито народна црта. О утицају народног језика говори и наставак *-ога/-єга* у генитиву и акузативу једнине придевских заменица мушког и средњег рода: *сѣига*; *тогази*; *всакога* (генитив); *ничѣга* (акузатив).

У деκлинацији придевских заменица у Барањском препису има и сачуваних архаичних облика: *своєго*; *нашего*; *всєго* (генитив једнине мушког и средњег рода); *своєни* (локатив једнине женског рода); *нже* (номинатив множине мушког рода).

Придеви⁴³⁰

Номинатив једнине

Придеви мушког рода неодређеног вида у номинативу једнине долазе са нултим наставком:

ако *кѣ|с|(тъ) кто комоу кривъ цю* (129v 6/7); да *кѣ|с|(тъ) попь свободьнь* (130v 9/10); да га *нѣ|с|(тъ) вольнь ѿгнати* (130v 12); да *кѣ свободьнь* (130v 13); да *нѣ|с|(тъ) вольнь* (131г 12, 131г 19, 133v 4, 133v 7, 139v 3, 140v 12, 143г 5); да *си кѣ вольнь* (131г 22); да *кѣ|с|(тъ) кривъ* (133г

⁴³⁰ Поједини падежни облици придева регистрованих у Барањском препису представљени су у раду о морфолошким одликама овог документа (в. Антић 2020б: 445–446).

4, 137г 19); да нѣ|с|(ть) кривѣ (134v 6, 134v 21); тѣзи да ꙗ|с|(ть) простѣ (137v 19/20); законъ ц(а)рѣвѣ (139г 5); ꙗ|с|(ть) чл(о)в(ѣ)къ ц(а)рѣвѣ (139v 13); да ꙗ|с|(ть) свободъ нѣ (139v 15, 139v 21, 140г 1); да не вольнѣ (140г 22, 148г 21/22); царинъ нѣ ц(а)рѣвѣ (140v 12); или длаъ или велнкъ (141г 3/4); да ꙗ|с|(ть) вольнѣ (141v 17, 150v 19/20); да нѣ нѣ|с|(ть) вольнѣ (142v 16); да ꙗ|с|(ть) волъ нѣ (143г 11); да га не вольнѣ (143г 17); соудѣа ц(а)рѣвѣ (143г 21); да нѣ|с|(ть) волъ нѣ (143v 1); нѣ кто любо ц(а)рѣвѣ (144г 14); пнѣнѣ (149v 10); велнкъ вѣдетѣ (151v 1).

Придеви мушког рода одређеног вида у номинативу једине имају наставак -н, који је у Барањском препису бележен и сажето (ы) и несажето (ѣн, ѣн). Према речима Ирене Грицкат-Радуловић, писање двају вокала у придевима могло је бити „или традиција или ознака дужине” (1981а: 70):

попъ латинъ сѣ (126v 19); соудѣа дворъ сѣ (145v 15);

владальць цр(ь)ковъ нѣн (129г 9/10); конъ добрѣн (131v 19/20); волъ нѣн оубѣнца (138v 19/20); ꙗ цр(ь)ковъ нѣн или властелъ сѣн (139v 13/14); протѣн кто любо чл(о)в(ѣ)къ (143v 8/9);

гоусаръ обличнѣн (145г 6).

Сви примери придева средњег рода у номинативу једине имају наставак -о:

този да ꙗ|с|(ть) свободно (131v 18); ꙗ|с|(ть) цр(ь)ковно село (136г 2); повелѣнѣ ц[а]р(ь)|с|ко (143v 5, 144г 22); повелѣнѣ ц(а)рѣско (145v 20/21); полнѣнѣ истинъ но (146v 6); ꙗ брьдо поубѣо (147г 22); повелѣнѣ ц[а]р(ь)|с|ко (150г 9); повелѣнѣ цръско (151г 19); велнко дѣло (151г 20); повелѣнѣ ц(а)рѣво (152г 3).

Будући да је до контракције наставака сложене промене -оѣ и -ѣ дошло „пре писаних споменика, дакле пре XI–XII века” (Белић 1999: 248), не можемо рећи да ли се у горенаведеним облицима ради о неодређеном или одређеном придевском виду.

Номинатив једине придева женског рода у готово свим случајевима има наставак -а:

цр(ь)квн велнка (126v 12); да ꙗ|с|(ть) капа поповъ сѣка свободна (130г 21); бащина пѣста остана (131г 4); свнта велѣа внсеръ на (131v 21); да ꙗ|с|(ть) тѣмъ зи волна дѣн (132г 2/3); снрота коудѣлъ нѣнца (133v 20); да ꙗѣъ свободна (133v 20/21); сила похваля на (138v 11/12); кннга ц(а)рѣва (142v 2, 142v 8).

Само се једном у анализираном корпусу среће удвојени наставак -аа, који може бити читан двојако⁴³¹:

град'скаа зѣмля (141r 10).

Генитив једнине

Придеви мушког и средњег рода неодређеног вида у генитиву једнине имају наставак -а из именичке промене:

сѣброва сѣбора (135v 9); ѿ соуда ц(а)рева (143r 18); соудіе ц(а)рева (145v 5); оу дѣда ц(а)рева (146r 13/14); велнка властѣнна стѣгоноше (146v 20/21);

възнесѣна г[о]|с[под]на (125v 3).

У одређеном виду генитива једнине придева мушког рода преовладава употреба књишког наставка -аго, који се у споменицима среће „до краја XV в. и даље” (Белић 1999: 249):

бл(а)говѣр'наго ц(а)ра стѣфана (125v 1/2); ѿ православнога сѣбора нашего (125v 6/7); калогѣра самодругаго (128r 18/19); ѿ с(вѣ)т(а)го краља (136r 19); чл(о)в(ѣ)ка друж'наго (138r 10); оу с(вѣ)т(а)го краља (146r 14); с(вѣ)т(а)го краља (146v 2).

За народне наставке -ога/-ѣга у генитиву једнине придева мушког и средњег рода одређеног вида налазимо мали број потврда:

оскѣнь цр(ь)ков'нога (136v 2/3); тоуж|д|ѣга чл(о)в(ѣ)ка (143v 4);

до сѣга доба сѣбор'нога (136v 21/22).

Придеви женског рода неодређеног вида имају наставак -ѣ из меке именичке промене:

ѿ проїар'ске зѣмліе (133v 6/7); нз' твгїе зѣмліе (140r 3/4, 141v 15, 142r 4/5); нз' тоугїе зѣмліе (140r 9); мале и велнке коупліе потрѣб'нѣ (140v 7/8); без' кннгѣ ц(а)ревѣ (143v 10); без' кннгѣ соудїнне (148v 9); безь кннгѣ ц(а)реве (148v 10/11).

Употреба наставка из сложене придевске промене, у духу српскословенског језика, ограничена је на један пример:

ѿ јресн латнн'скїе (126v 14/15).

⁴³¹ О овоме је већ било речи у поглављу посвећеном графички.

Датив једнине

Регистрован је само један пример датива једнине придева мушког рода неодређеног вида, са наставком -8 из именичке промене:

доброу чл(о)в(ѣ)кѣ (138г 15).

У дативу једнине придева мушког рода одређеног вида јавља се наставак -оу8 из заменичке промене, употребљаван паралелно са црквенословенским наставком -8у8 још од најстаријих споменика (в. Белић 1999: 249):

д(оу)хов'ноу8 дльг8 (127v 1); цр(ь)кв'ноу8|8| дльг8 (127v 3/4)⁴³².

Акузатив једнине

Придеви мушког и средњег рода неодређеног вида са обележјем ЖИВО [-] имали су у акузативу једнине облик једнак номинативу. То значи да се у мушком роду јавља нулти наставак, а у средњем роду наставак -о или -е:

д(о)у|м| в(о)жїн (127v 21); на дворь ц(а)рєвѣ (139v 12/13, 145v 16); на дворь патрїар'ховѣ (139v 22/140г 1); прѣзъ законь ц(а)рєвѣ (144г 1); на соудь ц(а)рєв' (149г 16); оу дворь ц(а)рєвѣ (150v 1);

за сьгрѣшенїе д(оу)ховно (126г 20/21); д(оу)хов'но (128г 20)⁴³³; що безакон'но (143г 10); за кое любо осправ|д|анїе соудьбно (145v 3/4); за велнко дѣло (146г 1); прѣзъ [...] повелѣнїе ц(а)рєво (152г 2/3);

оу припрѣв'нє село (138г 5)⁴³⁴.

Акузатив једнине придева мушког рода неодређеног вида са обележјем ЖИВО [+] облички је био једнак генитиву:

чл(о)в(ѣ)ка црѣков'на (129v 3/4); соудїнна посыл'ника (139г 11).

Придеви мушког рода одређеног вида са обележјем ЖИВО [-] имали су у акузативу, као и у номинативу, наставак -н, обележен на различите начине:

законь кїновїнскы (128г 11/12); законь ц[а]р(ь)|ц|кы (130г 14);

⁴³² Овај је наставак потврђен и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 265), писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 226), *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 185) и *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 172).

⁴³³ Верујемо да се ради о случају супстантивизације.

⁴³⁴ Овај придев значи исто што и суперлатив *најближи* (в. Пешикан 1997: 482).

за д(оу)ховнїи дльгъ (126г 8); златїи поасъ (131v 21); за прѣѣмь лю|д'скїи (134v 15); за прѣѣмь люд'скїи (151v 7/8).

У случајевима када је придев мушког рода одређеног вида стајао уз именицу којом је означавано живо биће, његов наставак био је једнак наставку из генитива (-аго из српскословенског језика или -ога/-ега из народног језика):

да мѣ га да|с(тъ) самосѣд'мога (138г 12/13);

дрож'нїега чл(о)в(ѣ)ка (138г 11).

Сви придеви женског рода у акузативу једнине имају наставак -ю, у духу српског народног језика (добитен сажимањем старијег -ю) (в. Поломац 2016а: 267):

за керсъ латнн'скѣ (126v 4); въ вѣрѣ латнн'скоу (126v 16, 126v 21); заповѣдь д(оу)хов'ноу (126v 17); оу нновѣр'ноу вѣроу (129г 1/2); работѣ ни малѣ ни великѣ (130г 9); свою башинѣ землю (130г 17); по|д| велїю по|д|ложити цр(ь)ковѣ (131г 21/22); оу башинноу вѣч'нѣ (131v 12); землю ц(а)ревѣ (132v 9); м[н]л[о]|с|тноу кннгоу (134г 11); пер'пероу ц(а)ревѣ (135г 11); м[н]л[о]|с|тъ ц(а)ревѣ (136г 20); бѣвн'скоу рѣчѣ (137г 8); оу тѣж|доу землю (138г 12); ѣ ц(а)ревоу полатоу (139v 20); оу землю ц(а)ревоу (140г 4); кннгоу м[н]л[о]|с|тнѣ ц(а)ревоу (140г 11); свою башинн'|н|оу землю (150v 8/9).

Инструментал једнине

Код придева мушког и средњег рода у инструменталу једнине среће се само наставак -нѣ из сложене придевске промене, бележен и сажето (-ымѣ) и несажето (-ымѣ, -їнѣ):

прѣ|д| владал'це|м| град'скы|м| (151г 8);

съ прѣос(вѣ)щен'нын|м| патрїар'хо|м| (125v 7);

съ [...] мною бл(а)говѣр'нїнѣ ц(а)ремѣ стефанω|м| (125v 7/11); прѣ|д| цр(ь)ков'ннѣ клнросомѣ (151г 5); прѣ|д| клнросомѣ цр(ь)ков'нїнѣ (151г 9); прѣ|д| соудїомѣ дворьскїнѣ (151г 13/14);

д(оу)хов'нїнѣ дѣлω|м|ѣ (131v 5).

У инструменталу једнине придева женског рода посведочен је и народни наставак -омѣ и српскословенски наставак -ою:

с кннго|м| свдїннω|м| (133г 12);

заповѣдїю д(оу)хов'ною (126v 2/3).

Локатив једнине

У локативу једнине придева мушког рода неодређеног вида доминира наставак -8 из именичке промене:

на двороу ц(а)ревоу или свдїнна (134г 5/6); на дворѣ ц(а)ревѣ или на свдїнна (134г 19/20); ѿ събѣроу себровоу (135v 8); оу двороу ц(а)ревоу (145v 10); по законуу ц(а)ревоу (147v 14/15); по страхѣ ц(а)ревоу (150г 20/21).

Једанпут се у корпусу среће стари наставак тврде именичке промене -ѣ, забележен и у *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 173):

на дворѣ ц(а)реве (145v 13/14).

Двојаки се наставци јављају и у локативу једнине придева мушког рода одређеног вида – један од њих је наставак -омь, познат већ првим споменицима, а други наставак -омѣ, који се почео употребљавати од XIV века (в. Белић 1999: 249):

ѿ д(оу)ховномь дългѣ (126г 7); по законѣ цр(ь)ков'номь и ц[а]р(ь)|ц|комь (134г 14/15); оу дворѣ цр(ь)ков'номь (139v 19); ѿ двор'скоум|ц| соудѣ (151г 10);

по законуу цр(ь)ков'номѣ (127г 18/19).

Сви наведени примери јесу у духу српског народног језика (в. Поломац 2016а: 269–270).

Једина потврда придева средњег рода одређеног вида у локативу једнине долази са народним наставком -омь:

ѿ лъжномь писанїи (142v 19).

Облици локатива једнине придева женског рода неодређеног вида имају наставак -ѣ из тврде именичке промене (в. Николић 1987: 154):

по земли ц(а)ревѣ (139v 2, 140v 9/10, 149v 19); оу ц(а)ревѣ земли (140г 15); оу твгѣ земли (140г 19); по ц(а)ревѣ земли (140г 22); по ц(а)ревѣ землѣ (141v 16); ѿ твгѣ земли (141v 18/19); по земли ц(а)реве (142г 19, 150v 22); въ земли ц(а)реве (143г 5); оу земли ц(а)реве (145v 7/8); на земли ц(а)реве (147г 4); ѿ соудїннѣ кннзѣ (149г 3/4); оу кѣки ц(а)реве (151г 11/12); ѿ земли ц(а)ревѣ (151v 14/15).

Овакви облици су посведочени у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 188) и *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 174) и одлика су не само

српскословенског језика него и данашњих косовско-ресавских и призренско-јужноморавских говора (в. Јовић 2011: 188).

У локативу једнине одређеног вида придева женског рода забележен је и наставак -он, који, према речима Наташе Драгин, упућује на снажнији утицај дијалекатске базе (2010: 66):

ω бабоу'н'скон рѣчи (137г 7); оу земли ц(а)р(ь)скон (138v 9/10); на с(вє)тон трапезѣ (145г 21).

Осим горепоменутог наставка из тврде заменичке промене, у Барањском препису региструјемо још и наставак -ен, који се јављао у мекој варијанти промене заменица и тврдој варијанти промене придева (в. Николић 1987: 142; 154):

оу твгѣн земли (141v 22).

Номинатив двојине

У анализираном материјалу бележимо облик номинатива двојине придева женског рода неодређеног вида са очекиваним наставком -ѣ:

двє книзѣ ц(а)рѣѣ (136v 19/20).

Номинатив множине

Сви придеви мушког рода у номинативу множине имају очекивани наставак -и, који је разнолико обележаван: -н, -ы, -ѣн, -ын. Како Надежда Јовић истиче, „удвајање графика може бити у функцији обележавања вокалске дужине” (2011: 188):

добрѣ чл(о)в(ѣ)ци (127v 20); да сѣ вол'ни (128г 8); да соу свобода'ни (130г 18); да соу вол'ни (130v 19); нни мали людѣе (135v 2/3); хрисовѣли ц(а)рѣви (142v 14)⁴³⁵; да соу хрисовѣли тврѣди ц[а]р(ь)сцѣи (142v 18/19); нѣвер'ници ц(а)рѣви (144г 20); прѣслоушници ц(а)рѣви (145v 9); да несоу вол'ни (146г 5); да соу правѣи (149г 5); да сѣ волни (150v 10/11); стан'ници ц(а)рѣви (151v 4); конѣи ц(а)рѣви (151v 19/20);

соудѣе ц(а)рѣвы (147г 12); да нѣсоу вол'ны (152г 13/14);

проѣи людѣе (125v 18/19); людѣе цр(ь)ков'нин (129v 11); цр(ь)ков'нин людѣе (129v 19); лю|д|[н]ѣ цр(ь)кв'нин (130г 5); властеле велѣи (133г 11); соудовѣ мали и велѣи (141v 1/2); велѣи властеле (146г 15/16);

оннзи конѣи наезд'нын (138v 12).

⁴³⁵ Овај присвојни придев има само облике неодређеног вида.

Међу примерима придева мушког рода у номинативу множине има оних у којима је очуван резултат друге палатализације:

людіе властел'сцін (129г 4); вбозы⁴³⁶ (129г 19); соудовѣ малін и велнцін (141v 1/2); хрїсовѣлан тврѣди ц[а]р(ь)|с|цін (142v 18/19).

Према Белићевим речима, облици попут горенаведених могли су се срести у споменицима све до краја XVIII века (1999: 249), те је њихова употреба у Барањском препису потпуно предвидива.

Придеви средњег рода у номинативу множине долазе са наставком -а. И за средњи род важи исто што и за мушки: сажимање вокала довело је до изједначавања наставака одређеног и неодређеног вида, те се придевски облици тешко формално разликују (в. Јерковић 1983: 175):

села цр(ь)ков'на (130г 5); окол'на села (144г 15/16); села цр(ь)ков'на и ц(а)рѣва и властел'ска (147г 9/10); села окол'на (147v 1/2); окол'на села (147v 8).

Номинатив множине придева женског рода углавном долази са народним наставком -є (в. Јерковић 1983: 175):

. Г . нивѣ закон'нитѣ (130г 19/20); да соу тврѣде (130v 17); да св свободне (131г 8); що соу планине ц(а)рѣвѣ [...] а цр(ь)ков'не [...] а властел'ске (136v 9/12); книгѣ ц(а)рѣке (139г 3).

За несажети облик номинатива множине придева женског рода одређеног вида, који је у духу српскословенског језика, у Барањском препису налазимо само једну потврду:

цр(ь)квн ц[а]р(ь)|с|кыѣ (129г 17).

Генитив множине

Придеви мушког и женског рода у генитиву множине имају искључиво наставак придевске промене -нхъ (в. Николић 1987: 156), бележен као -ынхъ и -інхъ:

с(вѣ)тын|х| ѿ(ь)ць (126v 11); с(вѣ)тін|х| ѿ(ь)ць (126v 22, 138v 17/18); с(вѣ)тін|х| ктїторь (128г 10); тѣлеса мр'твїн|х| (128v 16); прьв'нїн|х| правокѣрнїн|х| ц(а)рь (130v 18/19); развѣ забѣльь законнтїн|х| (135v 17/18);

ѿ всѣ|х| работь малін|х| и велнкын|х| (129г 16/17).

⁴³⁶ Ово је вероватно пример супстантивизације.

Датив множине

У дативу множине придева мушког и женског рода доминира наставак -нѣ из сложене придевске промене:

къ властѣлѣ|м| велнкѣнѣм| н малѣнѣм| (142v 5/6); велѣнѣм| властѣлѣм| (146г 15); срѣднѣнѣм| людеѣм| (146г 16/17);

рѣчѣм| [...] послѣднѣнѣм| (149г 19/20).

Регистрована је и једна потврда наставка -ѣм| из тврде заменичке промене, и данас уобичајеног у говорима косовско-ресавског дијалекта (в. Јерковић 1983: 176)⁴³⁷:

градѣм| ц(а)рѣвѣм| (142v 15).

Акузатив множине

Придеви мушког и женског рода имају у акузативу народни наставак -ѣ (в. Јерковић 1983: 176). Овај наставак из меке именичке промене среће се у споменицима већ од првих времена (в. Белић 1999: 250–251):

мероп'хе цр(ь)кв'не (129v 13); за своѣ дльгове а за ц(а)рѣвѣ (134v 12/13); прнставѣ добрѣ правѣ н достовѣр'нѣ (149г 14/16);

по|д| цр(ь)к'вн велѣе (129г 18); землѣ цр(ь)квнѣ (129v 12); цр(ь)квн бащнн'нѣ (131г 18); за мегѣ сел'ске (136v 3); нне рѣчн говорн|т|[н] потвор'нѣ (148г 22/148v 1).

Посебан случај представља пример оубогын|х| н нищѣнхъ (151г 18). Према речима Ирене Грицкат-Радуловић, овде се ради о акузативу множине у облику генитива множине, по аналогiji са ситуацијом у једнини (1981г: 231). Потврда ове појаве има и у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 190).

Акузатив множине придева средњег рода једнак је облику номинатива, те долази са наставком -а:

цр(ь)ков'на села (129v 12).

Инструментал множине

У инструменталу множине придева мушког рода одређеног вида наставак је био двојак: -нѣн, из сложене придевске промене (в. Николић 1987: 156), и -ѣн, из тврде заменичке промене (в. Јовић 2011: 190)⁴³⁸:

съ [...] цр(ь)ков'ники малѣны н велнкѣнѣн (125v 7/10); съ [...] в'сѣнѣн властѣлѣн ц[а]р(ь)|с|тва ѣн малѣны же н велнкѣнѣн (125v 7/13);

⁴³⁷ Потврда овог наставка има у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 234) и у *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 176).

⁴³⁸ Поменути наставци имали су неколико граfiјских ликова.

прѣ|д| владал' цн град' скїицмы (151r 4);

съ властелн ц(а)рєвєдн (143r 15/16).

Једини посведочени пример придева женског рода одређеног вида у инструменталу множине има заменички наставак:

прѣ|д| соудїамн ц(а)рєвѣдн (148v 5/6).

Локатив множине

У локативу множине придева мушког рода срећемо наставке -ѣхъ и -нхъ. Наставак -ѣхъ је заједнички наставак именичке и заменичке промене (в. Јерковић 1983: 177), што значи да је немогуће одредити о ком се придевском виду ради, док наставак -нхъ потиче из сложене придевске промене (в. Николић 1987: 156):

ω людєхъ властєл' сцѣхъ (140r 2); оу градовѣхъ ц(а)рєвѣхъ|хъ| (149v 22/150r 1);

ω цр(ь)квны|хъ| людѣхъ|хъ| (129r 3); ω людѣхъ|хъ| цр(ь)ков' нїн|хъ| (134r 9).

Придеви средњег рода имају у овом падежу само наставак -нхъ:

по цр(ь)ков' нїн|хъ| сєлѣхъ|хъ| (129r 4/5); оу братѣхъ|хъ| цр(ь)ков' нїн|хъ| (145r 20).

У локативу множине придева женског рода једном се јавља наставак -ѣхъ из заменичке промене, а два пута придевски наставак -нхъ:

ω кннгахъ ц(а)рєвѣхъ (139r 2);

ω кннгахъ м[н]л[о]ц[т]нын|хъ| (136v 18/19); оу градскїн|хъ| гранахъ (138v 18).

Компарација придева

У Барањском препису Душановог законика регистровани су облици компаратива придева саграђени помоћу наставака -ѣн⁴³⁹ и -нн⁴⁴⁰, и то у:

номинативу једнине мушког рода: кон ꙗ старѣн (152r 4);

акузативу једнине мушког рода: брата старєнєга (134r 6/7)⁴⁴¹; за манїн дльгъ (146r 2);

номинативу множине мушког рода: како сє вєкїн кльнє (146r 10); кога вєкїн ѿправе (146r 11)⁴⁴².

⁴³⁹ Компаратив са овим наставком среће се и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 273), *Закону о рудницима* (в. Јовић 1968/1969: 191) и *Српској Александриди* (в. 1983: 178). Данас су компаративи овог типа уобичајени у косовско-ресавским говорима (в. Белић 1999: 264), док се у говорима призренско-тимочке зоне срећу само њихови остаци (в. Јерковић 1983: 178).

⁴⁴⁰ Мисли се на наставак -ји.

⁴⁴¹ Реч је о облику из српског народног језика.

⁴⁴² Компаратив придева се у наведеним примерима употребљава у служби именице која има значење „већина” (Пешикан 1997: 71).

У анализираном препису су забележене и конструкције *по* + позитив и *по* + компаратив⁴⁴³, уобичајене за аналитичку компарацију. Нађени су следећи облици:

генитив једнине мушког рода: *помама властелнна* (146v 21/22);

акузатив једнине мушког рода: *за поманн дльгъ* (146г 3/4).

Аналитичка компарација одликује језике и говоре захваћене балканистичким процесима, укључујући и говоре призренско-тимочке дијалекатске зоне, као и косовско-ресавске говоре (в. Јовић 2011: 249), а њених потврда има и у средњовековним споменицима: конструкција *по* + позитив јавља се у *Закону о рудницима* деспота Стефана Лазаревића (в. Јовић 1968/1969: 428) и *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 250), док се конструкција *по* + позитив среће само у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 250).

Закључне напомене о деклинацији придева

Деклинација придева из Барањског преписа сведочи о формалном разликовању неодређеног и одређеног придевског вида (номинатив једнине мушког рода -Ø: -ы, ын, њн; генитив једнине мушког рода -а: -аго, -ога/-ега; датив једнине мушког рода: -с: -омс; локатив једнине женског рода -ѣ: -он/-ен) и чувању резултата друге палатализације у номинативу множине придева мушког рода (вѣнцѣн; ц[а]р(ь)|с[ц]ѣн) као архаичним цртама (в. Јовић 2011: 192).

Анализирана грађа указује на преплитање народних и редакцијских црта у промени придева. Од особина преузетих из говора преписивача издвојили бисмо: наставак -ога/-ега у генитиву и акузативу једнине придева мушког и средњег рода; наставак -е у генитиву једнине женског рода; наставак -омъ у инструменталу једнине придева женског рода; наставак -омъ/-омъ у локативу једнине придева мушког и средњег рода; наставак -е у номинативу множине женског рода; наставак -е у акузативу множине придева мушког и женског рода.

Примери из корпуса илустрација су следећих српскословенских одлика: наставак -аго у генитиву једнине придева мушког рода; наставак -ѣ у генитиву једнине придева женског рода; наставак -ою у инструменталу једнине придева женског рода; наставак -ыѣ у номинативу множине придева женског рода.

⁴⁴³ Ирена Грицкат-Радуловић у вези са овим примерима у Струшком препису говори о употреби „појачајног *по*- уз придеве” (1975а: 147), а Надежда Јовић истиче да конструкције овог типа имају измењено значење у односу на самостално употребљене облике позитива или компаратива придева (2011: 249).

У Барањском препису су регистровани не само примери уобичајене синтетичке компарације придева него и примери аналитичке компарације као изразито народне црте.

Бројеви

Невелик је број случајева у којима бројеви нису обележени словима и, самим тим, оних о чијој се деклинацији може говорити.

Основни бројеви

Промена броја *џднъ*, односно *џдинъ* била је заменичка:

номинатив једнине мушког рода: *џдинъ* (134r 17, 151v 2);

номинатив једнине средњег рода: *џдно село* (135v 16/17); *џдно* (135v 22);

генитив једнине мушког рода: *џднога г[о]|с|подара* (147r 11)⁴⁴⁴;

генитив једнине женског рода: *џдне цр(ь)кве* (130r 1);

акузатив једнине мушког рода: *д(а)нъ џднъ* (135r 12/13, 135r 13);

акузатив једнине средњег рода: *џдно село* (133r 20);

акузатив једнине женског рода: *џа џднв ипотесъ* (136v 20);

локатив једнине средњег рода: *оу џднѡ|м| селѣ* (135r 2); *на џднѡмъ ѡгннѡи* (135r 22/135v 1);

локатив једнине женског рода: *оу џднон коуке* (134r 1/2); *оу џднон квкы* (135r 19); *оу џднон квкѣ* (135v 5).

Како Владимир Поломац истиче, „облици са превојним ступњем *једин-* долазе у духу српскословенског језика”, док су они „са превојним ступњем *једьн-* у духу српског народног језика” (2016а: 274). На примерима из Струшког преписа Душановог законика Ирена Грицкат-Радуловић разматра различите начине употребе облика *џднъ* и *џдинъ* (1975а: 146). Водећи се поменутом класификацијом, у наставку сагледавамо примере из Барањског преписа:

„поименичено”:

⁴⁴⁴ Забележени наставак је у духу народног језика.

кѡда се прѣнта два ако рѣч[ѣ] єдинь ѿ ни|х| (134г 17/18)⁴⁴⁵; да грѣдетъ ѿ соудѣн єдинь (151v 1/2);

ако ли се ѡбрѣте єдно оу ѡнонзи жѡпѣ (135v 21/22);

„у контрасту према ’други’ ”:

кѡдѣ єдино селѡ тѡдѣ и дроугѡ (135v 16/17)⁴⁴⁶;

„наглашено”:

да моу коси сѣна д(а)нь єдѣнь и винограда д(а)нь єдѣнь (135г 12/13)⁴⁴⁷;

„један једини, јединствени”:

не бѡде на|д| том’зи жѡпѡ|м| єдинога г[о]|с|подара (147г 11)⁴⁴⁸;

две кнѣзѣ ц(а)рѣвѣ за єднѡ нпотєсь (136v 19/20)⁴⁴⁹;

„неки”:

кто ли оумре а нѣа єдѣно село (133г 20)⁴⁵⁰;

„заједнички”, „нераздељен”, односно „исти”:

ако бѡде на єдинѡмѣ ѡгници (135г 22/135v 1); кто се ѡбрѣте оу єдином кѡкѣ (135г 19)⁴⁵¹;

кога ста оба чл(овѣ)ка єдне цр(ь)кѣ (129v 22/130г 1); соу заєд’но оу єдином коукиє (134г 1/2)⁴⁵²; кон сѣде заєд’но оу єднѡм| селѣ (135г 1/2)⁴⁵³; кон св оу єдином кѡкѣ (135v 5).

На основу примера из Барањског преписа, посебно у поређењу са Струшким преписом, али и чињенице да се у преводу текста Душановог законика на савремени језик увек употребљава облик *један*, рекли бисмо да ниједно од наведених значења није било везано искључиво за један од двају могућих облика.

⁴⁴⁵ Истоветан облик среће се у Струшком препису (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 146).

⁴⁴⁶ Облик у Барањском препису разликује се од облика у Струшком (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 146).

⁴⁴⁷ Исти се облик јавља у Струшком препису (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 146).

⁴⁴⁸ Струшки препис на овом месту има облик *један* (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 146).

⁴⁴⁹ Облик из Барањског преписа одговара облику у Струшком (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 146).

⁴⁵⁰ Број *један* са значењем неодређене заменице среће се и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 274).

⁴⁵¹ У овом случају у Струшком препису налазимо превојни ступањ *једѣн* (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 146).

⁴⁵² Овакав је облик броја *један* у Струшком препису (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 146).

⁴⁵³ Нема разлике у погледу облика основног броја између Барањског и Струшког преписа (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 146).

Промена бројева два и оба готово потпуно одговара стању у старословенском језику (в. Ђорђевић 1975: 127):

номинатив двојине мушког рода: два чл(о)в(ѣ)ка (130г 3); два (134г 17, 141в 7);
два себра (138г 17);

оба (127в 15); оба чл(о)в(ѣ)ка (129в 22);

номинатив двојине женског рода: две кнзѣ ц(а)рѣѣ (136в 19/20);

оѣѣ цр(ь)кѣ (130г 4); оѣѣ роуцѣ (132г 20, 137г 17); оѣѣ рѣцѣ (132в 2, 137в 3);

генитив двојине женског рода: ѿ двѣю цр(ь)кѣв (130г 2);

датов двојине мушког рода: оѣѣма (132в 5);

акузатив двојине мушког рода: за два (133в 17); два д(ь)нѣн (135г 9);

инструментал двојине мушког рода: съ оѣѣма оѣѣмазн пѣр'цема (151в 2/3).

Једина разлика у односу на стање у старословенском језику јесте наставак -ѣю у генитиву двојине, који се по угледу на облике датива и инструментала јавља уместо старијег наставка -ю у XV веку (в. Белић 1999: 271).

Потврђен је и облик номинатива броја *шест*:

шестъ пер'перъ (142г 17).

Са значењем мултипликативности (в. Јовић 2011: 194) јављају се облици дваши (126г 21/22); триши (126г 22), као и синтагма . ѣ . крати (149в 14)⁴⁵⁴. Ова лексема је наведена и у *Словару* Зое Гауптове, где је протумачена као прилог (2006, II: 62).

Редни бројеви

Редни бројеви су у Барањском препису Душановог законика махом исказани речима. Изузетак представљају два редна броја у оквиру формулације датума:

нндѣктѡн|(ь) . ѣ . (125в 2); . ка . д(а)нѣ (125в 4).

И редни број *други* и редни број *двадесет први* у наведеним конструкцијама представљају облике номинатива.

Регистровани су и следећи облици номинатива редних бројева:

⁴⁵⁴ Петар Ђорђевић напомиње да је крати облик номинатива двојине именице мушког рода, који се користи једино уз основне бројеве и придеве и прилоге за количину (1975: 133).

у мушком роду одређеног вида: *дрогын* (136v 15/16);

у мушком роду неодређеног вида: *индиктѡнь сед'ми* (142v 1);

у средњем роду: *дрогѡ* (135v 17);

у женском роду: *дрогѡ* (142г 20).

Облик генитива једине редног броја *трети* у мушком роду има наставак сложене придевске промене у духу народног језика:

до третїѡга братѡѹѣда (131г 6).

Остали забележени падежни облици редних бројева не одступају од књижевне норме:

акузатив једине женског рода: *по|д| дрогѡѹ цр(ь)квь* (131v 7/8); *дрогѡѹ* (149г 11);

генитив множине мушког рода: *ѡѹ прѡвїн|х| црѡь* (151г 2);

датив множине женског рода: *кѡ прѡвїнѡь страже|м|ь* (148г 10).

Збирни бројеви

Посведочен је само облик номинатива множине мушког рода данашњег збирног броја *обоје*, наслеђен из старословенског језика (в. Стојменовић 2010: 223):

ѡбѡи (136v 4)⁴⁵⁵.

Закључне напомене о деκлинацији бројева

Стање у деκлинацији бројева у Барањском препису не показује нарочита одступања у односу на стање наслеђено из старословенског језика. У промени основног броја *један*, који се у корпусу појављује у различитим фонетским ликовима (у народном *јдњь* и у српскословенском *јднњь*), добро се чувају наставци тврде заменичке промене. Утицај народног језика видљив је у генитиву једине мушког рода, који долази са наставком *-ѡга*. Једину иновацију у деκлинацији броја *два*, односно *ѡба* представља употреба генитивног облика *дѡю*. Одступање од књижевне норме запажено је и у генитиву једине редног броја *трети* у мушком роду (*третїѡга*).

⁴⁵⁵ Овај се облик среће у *Служби и Житију Стефана Дечанског* (в. Стојменовић 2010: 223) и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 276).

Глаголи
Прости глаголски облици
Презент⁴⁵⁶

Прво лице једнине

У Барањском препису је регистрован само облик првог лица једнине атематског глагола нматн, наслеђен из старословенског језика:

нмдмь (134г 12, 134г 18).

Треће лице једнине⁴⁵⁷

Анализирана грађа указује на несумњиву предност облика трећег лица једнине презента у духу народног језика (без наставка -тъ) над онима који одговарају норми српскословенског језика (са наставком -тъ).

Народни облици:

се оуџинн (126г 4); се [...] ѡбрѣте (126г 11, 143в 20/21, 152г 1); прѣчюю (126г 15, 130г 13, 141г 20); оудрѣжн се (126г 16); ѡблнчн (126в 1); не чюю (126в 1); се [...] ѡбрѣте (126в 7/8, 146в 5/6); пнше (126в 10, 128г 9, 138в 17, 142в 7, 142в 16, 148в 21, 149г 3, 150г 10, 150г 14/15, 150г 19); се нанде (126в 20, 127г 1, 127в 2, 127в 13, 129г 9, 130г 12, 137г 18, 139г 10, 139в 7, 144в 21/22); се не кр(ь)|с|тн (127г 4); се ѡбрѣте (127г 7, 131г 5, 135г 19, 135в 10, 135в 21, 137в 5, 137в 8, 138г 14, 142в 20, 144г 6, 144г 12, 149г 22, 150г 3, 151г 20); поставн (127в 9); исправн (128г 19/20); взмѣ (128г 21); сврѣже (128в 10); се ѡбратн (128в 12); вѣчннн (128в 20, 133г 15); прода (129г 1); грѣде (129г 8); потворн (129в 4, 139г 7, 141в 19); вр'вє (129в 9); забавн (129в 9/10); взме (130г 22, 140г 17); хрннн (130в 7); ѡстанє (131г 4); полювы (131г 16); в(лаго)|с|л(о)вы (131в 3); се нагє (131в 6, 138г 19); вдре (131в 19); нма (132г 2, 133г 20, 139г 13, 148г 11, 148в 4); ѡпсоує (132г 5, 132г 12); ѡсрамотн (132г 5/6); ѡп'соує (132г 8, 132г 15); ѡп'свє (132г 11); оузмє [...] по слѣ (132г 19/20); оузмє по слѣ (132г 22, 132в 1); мнне (132в 8); плѣнн (132в 8/9, 144г 8); прѣнде (132в 9, 132в 12); не прїнде (133г 3/4); прїнде (133г 6, 134г 3, 134в 8, 137в 17/18); позовє (133г 8, 134г 2/3, 137в 14); пожеже (133г 17); коє зло оуџинн (133г 15); коє любо зло оуџинн (133г 17/18); оудре (133г 20); се зло вѣчннн (133г 22); не нма (133в 6, 135г 14, 142в 10); по|д|ложн (133в 9); грє|д|[є] (133в 11, 151в 18); ѡбрѣте (134г 4/5, 138в 10/11); нзнєє (134г 11); рє|ч|[є] (134г 12, 134г 17, 137г 8, 140г 16, 150г 6); понше (134г 20, 145г 16); не ѡбрѣте (134г 21); дає (134в 7); грєде (134в 19,

⁴⁵⁶ О облицима овог глаголског времена писали смо у раду „Морфолошке одлике језика Барањског преписа *Душановог законика*” (Антић 2020б: 448–450).

⁴⁵⁷ Преостале потврде облика трећег лица једнине и множине презента биће наведене у поглављу о синтакси, у одељку о реченицама са партикулом да.

142г 4, 142г 18, 149в 5); не даде (134в 21/22); приходи (135г 3, 142г 6, 142в 3); работа (135г 16); зло чини (135в 3); попасе (136г 6, 136г 10); прѣстон (136в 13); стане (136в 17); съдръжи (136в 21); се оправи (137г 3); се и оуби (137г 20); вени (137г 21, 137в 2); се [...] оупри (137в 12/13); не понде (137в 15/16); сѣди (137в 16, 137в 22); ѿстои се (137в 18/19); позна (138г 3, 140г 16); не да (138г 8); покаже (138г 8/9); проводн (138г 11); се нагн (138г 19, 140в 4/5); се не нагн (138в 1); оужеже (138в 5); се повзда (138в 22); потвара (139г 4/5); поклонн (139в 5/6); оутече (139в 11, 139в 22); се [...] дръжн (139в 18/19); втече (139в 20); да (140г 11); нагн (140г 14, 140г 18); похвати (140г 17); доносн (140в 11); оудржн (140в 18); задржн (140в 20); догн (141г 2); съблюде (141г 5); погн (141г 6); се [...] гвсн (141г 11); се [...] оукраде (141г 11/12); се град ѿборн (141г 14); оборн (141в 4/5); потече (141в 11); поможе (141в 11); квпн (147в 14); запише (142г 12, 142г 13); пад'не (142г 19); не може (142в 9); оучинн (143г 10); оупри (143г 20); се врати (144г 8/9); се [...] нагн (144в 6); плакта (144в 12); се [...] оухвати (145г 7/8); чинн се кою зло (145в 10/11); се нзнагн (146в 12); се слвчн (146в 19/20); се [...] гвсы (147г 16/17); се [...] оукраде (147г 16/17); се кою зло оучинн (147г 17/18); се чинн [...] чтета нан гвса нан крагта нан кою зло (147в 5/7); не припвсти (147в 12); нзгвн (147в 16); се [...] слвчн (147в 21); оузме (148г 1); платн (148г 4); носн (148г 11); се згодн (148г 13/14); при (148г 21, 151г 7, 151г 12); съвршн (148в 4); говорн (148в 7); се не исправн (148в 8); соудн (149г 9); зар'ве (149в 5/6); посече (149в 6); окрввавн (149в 6/7); задере (149в 10); скни (149в 11); срамотв оучинн (149в 12); не окрввавн (149в 12/13); доведе (150в 4); оухвати (151в 10); прѣлежн (152г 1/2).

Српскословенски облици:

оумреть (131г 3); сътворитъ (132в 4); не дастъ (133г 19); да|с|(тъ) (136г 20, 142в 11); ре|ч|[е]тъ (136г 21); не да|с|(тъ) (138в 2, 140г 12, 151в 17); приидеть (139в 12); прода|с|(тъ) (140в 15); пише|т| (148в 14); разарають (150г 13).

Треће лице двојине

У трећем лицу двојине презента срећу се два наставка: -та из другог лица двојине и -те из трећег лица двојине:

ста (129в 22); се прнта (130г 3, 134г 17); се ѿскоубѣта (138г 17); се сваднта (141в 7); се ѿбрѣтета (145в 12/13);

се нзнесете (136в 19).

Ваља рећи да је Александар Младеновић уопштавање наставка -та за друго и треће лице двојине презента глагола издвојио као једну од одлика српскословенског језика (1977: 4).

Прво лице множине

Посведочена је само употреба народног наставка -мо:

постављаемо (125v 5/6).

Треће лице множине

У трећем лицу множине презента преовладавају српске народне форме без финалног -тъ:

възврате (126v 13/14); дадъ заповѣдъ д(оу)хов'ноу (126v 17); обла|д|[а]ю (128г 5); се пострнзая (128v 2); жнвѣ (128v 2); нзымаю (128v 18); съжнжѣ (128v 18/19); сѣде (129г 4); се ѡбрѣтаю (129г 14, 138г 1, 144v 18, 147г 8); дрѣже (129v 11, 146v 22, 149г 4); скѣпе (129v 17/18); не нмаю (130г 19, 147г 1); нмаю (131г 18, 131v 10, 131v 14, 150v 8, 151г 3, 151v 5); нмаю с кымъ соудъ (134г 10); любе (134v 12); сѣде (135г 1); плакѣаю (135г 4, 147г 19); работаю (135г 5); рекоу (136г 9, 136v 7, 148г 16); цѣне (136г 9); се потвараю (136г 17); ницѣ (136v 4); се пре (137v 12); дадъ (138г 7, 152г 9/10); се приносе (139г 3); гредоу (139v 1/2, 150v 1); се вратаю (140г 3); гредѣ (140г 21); реку (141г 19); приде (143v 14/15); оустаноу (144г 15); оутине (144г 19); се оухвате (145г 8/9); прѣдадоу (145г 10); пишоу (145v 2); се [...] кльноу (146г 10, 146v 3); ѡправе (146г 11, 146v 3/4); поставе (147г 13); блюдоу (147г 16); проходе (147v 10); догю (147v 11); провагѣаю (148г 12); нзгоубе (148г 14); се соудѣ (148г 19); се пре (148г 20); послаю (148v 11/12); исправе (148v 18); се ѡбрѣт|ѣ| (149г 5); нсходе (149г 16); нзговоре (149г 17); стою (151г 11, 152г 8); ѡглѣдѣю (151г 17); испраляю (151г 17/18); нмаю соудъ (151v 5/6); прѣлеже (151v 20); ѡсѣде (152г 9); не ѡсѣдѣ (152г 11/12); не дадъ (152г 12).

Три пута се јавља облик трећег лица множине презента у складу са књижевном нормом:

жегѣтъ (128v 16); затирають (143v 16); пишоу|т| (148v 12).

Презент помоћних глагола⁴⁵⁸

Глагол *јесам*

Неколико је потврда енклитичког облика трећег лица једнине у духу народног језика (в. Јовић 2011: 206):

є прилнѣ но (128г 8); є цр(ь)ков'нѣн (139v 13/14); є моє (141v 20); є старѣн (152г 4); є брьдо поуѣбо (147г 22).

Чешће се у препису среће дужа форма *єсть*, која одговара и народној и српскословенској норми (в. Јовић 2011: 207).

како є|с|(ть) кон мѡнастрѣ (128г 14); кон є|с|(ть) ѿ бащинѣ (128г 22); є|с|(ть) кто комоу крнѣвь (129v 6/7); є|с|(ть) на ѡбѣдѣ (134v 1/2); є|с|(ть) на вє|ч|[є]рн (134v 3); є|с|(ть) ц[а]р(ь)|с|тва мн (136г 1); є|с|(ть) цр(ь)ков'но (136г 2); є|с|(ть) ц(а)рєкѣ чл(о)в(ѣ)кѣ (139v 13); є|с|(ть) околѡ гра|д|[а] (141г 10/11); є|с|(ть) прѣ|д|[ѣ]ль (141г 16); є|с|(ть) оу двороу ц(а)рєвоу (145v 10); є|с|(ть) оу закон'ницѣ (147v 15/16); є|с|(ть) ѡбласть (151г 16/17).

Када је у питању одрични облик помоћног глагола *јесам*, превласт има српскословенска форма:

поноса да нѣ|с|(ть) (129г 7); нѣ|с|(ть) моужа (134v 17); нѣ|с|(ть) јака прєтн (135v 13);

нє моу нн татѣ нн проководѣѣа нн свѣт'никѣ (142г 1/2).

У трећем лицу множине презента овог помоћног глагола јављају се само народне енклитичке форме:

соу села цр(ь)ков'на (130г 5); св по градовѣ|х| (133v 13); соу заед'но (134г 1); соу ѡтроци (134v 10); св оу єднон квкє (135v 5); св по зєдлн (136v 8/9); соу планнє (136v 9/10); кон то соу (140г 6); св на вонцѣ (141v 2); соу на|д| ннмн (145г 12); соу ѡколо тогази брьда (147v 2/3).

Глагол *бити*

У трећем лицу једнине доминира српска народна форма:

бѣдє (130v 11, 135г 22, 136г 16, 137г 10, 138г 4, 148v 19, 150v 16); боудє (137г 9, 139v 8, 142v 8, 150v 19); нє бѣдє (145г 17, 147г 10).

⁴⁵⁸ У овом делу наводимо само примере самосталне употребе помоћних глагола.

Регистроване су само три потврде трећег лица једнине у духу српскословенског језика:

вѣдѣ|т| (131v 3, 140r 13); не вѣдѣть (150v 17); вѣдѣть (151v 1).

Једини забележени пример трећег лица двојине долази са наставком преузетим из другог лица двојине:

воудѣта (130r 3).

У трећем лицу множине бележимо само облик из народног језика:

вѣдѣ (147r 11).

Аорист

У првом лицу једнине среће се наставак новог сигматског аориста (в. Николић 1987: 193):

не нанѡ|х| (134v 1).

„Наставак старог сигматског аориста присутан је и у облицима 3. л. јд. глагола чија се инф. основа завршава вокалом” (Лутовац Казновац 2019: 248):

ѡскобѡдн (129r 15, 130r 10).

Наставак старог сигматског аориста аориста (в. Николић 1987: 193) препознајемо и у трећем лицу множине помоћног глагола *бити*:

быше (125v 14)⁴⁵⁹.

Инфинитив

У грађи се, поред већег броја примера инфинитивних облика са наставком -ти, среће и један са наставком -ки, „у духу српског народног језика” (в. Поломац 2016а: 298):

тизи доухов'ници да сѡ нѣе сѡ прѣимли е(лаго)|с|л(о)веніе на д(оу)хов'ничѣство вѣзати н рѣшити ѡ свѡн|х| нмѣ архіерен (127r 16/18); да га нѣ|с|(ть) вольнѣ ѡгнати (130v 12); да соу вол'ни нмѣ н|л|[н] по|д| цр(ь)ковѣ дати нли за д(оу)шоу ѡдати нли продати коѡз любо (130v 19/22); да нѣ|с|(ть) вольнѣ [...] оузети башинѣ по силѣ ни коупити ни заменити (131r 12/15); да нѣ|с|(ть) вольнѣ [...] по|д|ложити (131r 19/21); да е|с|(ть) тем'зи вол'на дѣши нли продати нли ѡдати (132r 2/4); прѡнїю да нѣ|с|(ть) вольнѣ никтѡ продати ни коупити (133v 4/5); да нѣ|с|(ть) вольнѣ никтѡ по|д|ложити (133v 8); силѣ да моу нѣ|с|(ть) ѡпирати (134r 8); сирѡта коѡ нѣ|с|(ть) ѡка прѣти нли

⁴⁵⁹ Овакав облик регистрован је и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 288).

ѿпирати (135v 13/14); никто да не забрани пасти (136г 4); да нѣ|с|(ть) вольнь оузети (139v 3); да не вольнь [...] забавити по силѣ или загравити коуплю (140г 22/140v 3); да нѣ|с|(ть) вольнь забавити или задръжати (140v 12/13); да ꙗ|с|(ть) вольнь кзпити (131v 17); що не може онзи съвршити (142v 9/10); да нѣ|с|(ть) вольнь потворити (142v 16/17); да нѣ|с|(ть) вольнь [...] нища зчинити (143г 5/7); да ꙗ|с|(ть) вол'нь [...] прети се (143г 11/12); да га не вольнь никтѡ задръжати (143г 17/18); да нѣ|с|(ть) вол'нь [...] зчинити (143v 1/3); соудїе кою ꙗ|с|(ть) ц(а)рь положилъ земли свднати (145г 22/145v 1); да не соуд вол'ни никогѡ оудирити (146г 5/6); кондѣ ꙗ|с|(ть) рѣч[і][є]но блюсти пствъ (147v 9); гдѣ ꙗ|с|(ть) ц(а)рь поставилъ динаре ковати (149v 21/22); да св волни [...] ѡдати или цр(ь)кви по|д|ложити или продати (150v 10/14); да ꙗ|с|(ть) вольнь оузети (150v 19/20); да нѣсоуд вол'ны [...] забавити (152г 13/15);

да не вольнь [...] динаре мѡ силомъ наврѣкы (140г 22/140v 4).

Посебан случај представља инфинитив написан са наредним словом *т*:

да не вольнь [...] говори|т|[н] (148г 21/22).

Упркос чињеници да се облици инфинитива без финалног *-и* почињу користити у споменицима већ од XIV века (в. Белић 1999: 388)⁴⁶⁰, верујемо да се у наведеном случају ради о скраћено написаном наставку *-ти* и да га тако треба и читати.

Сложени глаголски облици Перфекат⁴⁶¹

У Барањском препису су потврђени само облици трећег лица једине и трећег лица множине перфекта. Док је у једнини перфекат чешће грађен са дужим обликом помоћног глагола, у множини се среће искључиво његов енклитички облик:

треће лице једине мушког рода: ꙗ зло зчинїлъ (135v 7); се ꙗ прѣставилъ (136г 19/20); ꙗ испасълъ (136v 18); ꙗ оучинилъ (137г 14, 144v 12); ꙗ записалъ (139г 5); ꙗ повѣгълъ (140г 9/10); ꙗ кзпилъ (141v 22); ꙗ положилъ (145г 19); ꙗ поставилъ (147г 12/13);

не повелѣлъ (143г 1);

⁴⁶⁰ Потврде краћег облика инфинитива нађене су у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 298), *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 122), *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 199) и писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 253). У вези са примером да кств вольнь коупити из Струшког преписа Ирена Грицкат-Радуловић помиње немогућност да се са сигурношћу одреди да ли је реч о супинском облику или о омашки (1975а: 137).

⁴⁶¹ Примери перфекта ексцерпирани из Барањског преписа Душановог законика дати су у раду посвећеном мофолошким одликама језика овог преписа (в. Антић 2020б: 450).

ќ|с|(тъ) сьгрѣшилъ (132v 19); дал ми ќ|с|(тъ) (136г 21); ќ|с|(тъ) дрѣжалъ (136г 21/22); ќ|с|(тъ) ѿбѣгълъ (139v 15); ќ|с|(тъ) оутек'лъ (139v 17); ќ|с|(тъ) стеклъ (139v 18); ќ|с|(тъ) тїега чл(о)в(ѣ)ка прїеълъ (140г 8); ќ|с|(тъ) записалъ (143г 7/8); ќ|с|(тъ) далъ (143v 19); ќ|с|(тъ) оузаконилъ (144г 1); ќ|с|(тъ) ц(а)рь положилъ (145г 22/145v 1); ќ|с|(тъ) поставилъ (145v 18); ќ|с|(тъ) вилъ (146г 13); ќ|с|(тъ) ц(а)рь поставилъ (149v 21);

кон ќ|с|(тъ) не сьгрѣшилъ (132v 17); нѣ|с|(тъ) дошлъ (137г 13);

треће лице множине средњега рода: ќ|с|(тъ) комы оутинило (130v 15);

треће лице множине мушкога рода: св поставилъ (125v 21/126г 1); се св обратилъ (126v 4/5); се св обратилъ (126v 15); св прїидилъ (127г 15); се св пострїглъ (128v 5); прогналъ св (129v 13); соу раз'гналъ (129v 14/15); св разыгналъ (129v 14/15); св напѣхалъ (138v 15); соу вла|д|[а]л'ци оповѣдалъ (145г 1); св осправилъ (146v 7/8); соу знаюкїи криво осправилъ или ѿдалъ или нѣка мнѣта оузидалъ (146v 12/14); соу изгоубилъ (148г 16/17); соу далъ (148v 16/17); соу послалъ (148v 17/18); соу сьвршилъ (149г 2/3); соу ннако прѣтворилъ (149г 6); соу вилъ (151г 2);

нѣсв поставилъ (127г 20/21); не соу в село поустилъ (147v 18/19)⁴⁶².

Забележен је и један пример крѣг перфекта у трећем лицу множине мушкога рода, и то у повратном глаголу⁴⁶³:

г[о]|с|подари се понеѣдилъ (145г 2/3).

Футур први

Двојак је начин образовања футура првог у Барањском препису Душановог законика:

1. енклитички облик глагола х(о)гѣти + инфинитив;
2. презент глагола идѣти + инфинитив.

Први примери тзв. „балканског футура” са енклитичким облицима помоћног глагола х(о)гѣти јавили су се средином XIII века (в. Грковић-Мејдор 2012: 88), а њихова употреба није била резервисана само за споменике писане на народном језику (в. Јовић 2011: 208). Анализирани корпус пружа следеће примере футурских конструкција овог типа:

⁴⁶² Овакав одрични облик помоћног глагола потиче из народног језика (в. Лутовац Казновац 2019: 256).

⁴⁶³ Мали је број потврда крѣг перфекта и у другим старосрпским споменицима: у Струшком препису Душановог законика (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 137), у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 299–300), у *Закоњу о рудницима* деспота Стефана Лазаревића (в. 1968/1969: 433), у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 211) и у језику писама турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 257).

прво лице једнине: дати кю (134г 6); вратити кю (140г 16);

треће лице једнине: и що кје комоу оучинити (130v 15/16); що кје простити властелниъ (131v 16/17); пьр'ца кон кје за ню прети (134v 14/15);

треће лице множине: добри чл(о)в(ѣ)ци кон те стожити (127v 21).

По употреби енклитике те Барањски препис Душановог законика налик је повељама деспота Стефана Лазаревића (в. Стијовић 2008а: 486), једној повељи кнеза Лазара (в. Поломац 2016а: 300) и двама писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 259). Ова енклитика се бележи у косовско-ресавским говорима, где је, како Рада Стијовић истиче, „њено присуство доста старо” (2008а: 468), као и у источним говорима призренско-тимочке дијалекатске области (в. Поломац 2016а: 301).

Неколико пута је у грађи уочена футурска конструкција са атематским глаголом нидѣти, којом се индукује „семантика динамичке модалности: 'бити у стању за х' > 'моћи х'” (Грковић-Мејдор 2012: 93):

треће лице једнине: нидѣ танти (127г 9/10); не ниде хранити (130v 4); не ниде чюти (130v 9); не ниде приставъ ино чинити (148v 13/14).

Оба типа конструкција забележена су у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 208–209), *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 192), као и у *Староставним књигама* Горажданске штампарије (в. Самарцић 2019: 299) и у *Служби и Житију Стефана Дечанског* (в. Стојменовић 2010: 229). У повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 300–301) и писмима турских султана Дубровнику пак нема потврда конструкција са глаголом нидѣти.

Футур други

За исказивање футура другог у Барањском препису углавном је коришћена конструкција „боудемъ + -L ПАРТИЦИП” (Грковић-Мејдор 2012: 95), посведочена већ у споменицима из XIII века (в. Белић 1999: 389). У нашем корпусу су пронађени примери трећег лица једнине мушког рода, трећег лица једнине средњег рода и трећег лица множине мушког рода:

боуде попь на тозн дошьль (128v 21); бвде ѿслаљь (134v 4/5); бвде пришьль (137г 16); бвде зар'ваљь (137г 19); бвде побегљь (140г 5); бвде прикљь (141г 8); бвде строуљь (144г 3); боуде ѿставнљь (144г 18); се бвде ѿправнљь (149г 12/13); бвде коупнљь (151v 13/14);

боуде що погннѣло (141r 9);

боуд|д|[оу] нзгоубнли (148r 5); вѣ|д|[ѣ] ино вчннли (148v 20); боуд|д|[оу] прѣписали (148v 22)⁴⁶⁴.

Осим горепоменуте конструкције, у грађи је регистрован још и презент са префиксом *sz-*, односно *въз-* у служби футура другог⁴⁶⁵. Према речима Јасмине Грковић-Мејдор, ова форма је у каснијем периоду развоја српске писмености била ограничена преваходно на малу групу глагола стања, и то модалних, уз које се јавља допуна у виду инфинитива (2012: 98), што показује и већина примера из Барањског преписа:

треће лице јединице: не вѣшоцетъ исправити (126r 16/17);

не оуѣхокиѣ исправити (126v 2); вѣзлюбѣ да се кр(ь)|с|ти (127r 2/3); оузыма (131r 1); не оузнма (131r 2); не оузынма (132r 1)⁴⁶⁶;

треће лице множине: не оузылюдоу стражоу (147v 4); не оузымогоу раз'соудити и исправити (151r 21/22).

Наведени примери показују да у Барањском препису предност у формирању футура другог имају конструкције са помоћним глаголом *бити*, што се разликује од стања у Струшком препису, у којем је запажена „склоност ка образовањима помоћу префикса *уз-*” (Грицкат-Радуловић 1975а: 137).

Потенцијал

Регистрована су само два примера потенцијала – један у трећем лицу јединице, а други у трећем лицу множине мушког рода:

що вѣ пожеж'ца платнѣ (138v 3/4);

кон вѣ ц(а)ра прѣслоушали (141r 22/141v 1).

Горенаведени облик аориста помоћног глагола у трећем лицу јединице био је заједнички народном и српскословенском језику (в. Јовић 2011: 211). У другом примеру се ради о употреби потенцијала у духу народног језика: „облици са *би* у 3. л.

⁴⁶⁴ Сви наведени примери јесу у духу народног језика (в. Поломац 2016а: 301).

⁴⁶⁵ Примери овог типа посведочени су и у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 210).

⁴⁶⁶ Напомена Ирене Грицкат-Радуловић у вези са Атонским преписом важи и за Барањски: „при употреби префикса *уз-* направљена је правописна диференцијација између изведенице са значењем футура II и обичног префиксираног глагола” (1975б: 216).

мн. од најстаријих времена сасвим су обична црта наших споменика” (Белић 1999: 392).

Партиципи⁴⁶⁷

Партицип презента актива

Два пута се у грађи јавља номинатив једнине мушког рода партиципа презента актива неодређеног вида са наставком -ѣ⁴⁶⁸ који са именицом конгруира у категорији рода, броја и падежа⁴⁶⁹:

кто се обрѣте еретникъ жнкѣ оу хр[н]|с[т]іанѣ|x| (127г 7/8); да не стане другын за нимъ гредѣ (136v 15/16).

Правилан облик партиципа долази и уз номинатив упитне заменице кѣто, која иначе захтева употребу глаголског облика у мушком роду једнине:

ако ли ктѡ потвори говоре сонози кѣ моѣ (141v 19/20).

Необична је форма партиципа презента актива глагола ковати са наставком -ѣ:

ако се обрѣте златарѣ оу градѣ ковѣ динаре танно (150г 3/4).

Забележен је правилан облик номинатива множине мушког рода неодређеног вида партиципа презента актива са наставком -ѣ⁴⁷⁰:

нгоумени да жнкоу оу кїновїа|x| по законуу зговараѣ се съ стар'ци (127v 22/128г 1).

Потврђен је и правилно употребљен облик номинатива множине мушког рода неодређеног вида са наставком -ѣѣ.

и кнезѡвѣ и прѣдникюрїѣ и владал'ци и прѣстанници и чел'ници кон се обрѣтаю сели и катъни обладающе (144v 15/19).

Облици попут горенаведеног (и са српским фонетизмом) задржали су се у српским споменицима све до XVI века (в. Белић 1999: 381), а већ су се у

⁴⁶⁷ Будући да се партицип перфекта у анализираном материјалу користи искључиво у грађењу сложених времена, о њему у овом одељку неће бити речи.

⁴⁶⁸ Још се у старословенском језику у номинативу једнине мушког рода партиципа презента актива глагола прве презентске врсте поред наставка -ы среће и наставак -а (в. Николић 1987: 199). Белић наводи да се облици партиципа презента актива типа *иде, гредѣ* јављају све до XVII века (1999: 381).

⁴⁶⁹ Ова појава је забележена и у језику *Српске Александриде* (в. Јерковић 1983: 197). Према речима Вере Јерковић, губљење партиципске конгруенције, партиципске функције и употреба погрешног падежног облика упућују на несигурност књишке конструкције (1983: 197).

⁴⁷⁰ Начини употребе некадашњих партиципа биће размотрени у поглављу о синтакси.

старословенским текстовима спорадично јављали у функцији глаголског прилога (в. Дилпарих 2015: 305).

У духу српског народног језика јавља се партицип презента актива са наставком -кн, који се са прилошким значењем у нашим споменицима употребљава почев од XIII века (в. Белић 1999: 382)⁴⁷¹:

дроуга по нон ндвкн да не падне (142г 20/21); кр' соу знаюкѣн криво шправнли (146v 12/13)⁴⁷².

Партицип презента пасива

Партицип презента пасива, који се у књижевном језику чувао до краја редакцијске писмености, није имао ослоња у народном говору писара (в. Јерковић 1983: 202), а његова употреба у документима у којима није преовладавао црквени језик била је врло ретка (в. Даничић 1874: 370)⁴⁷³.

У анализираној грађи налазимо облик акузатива једнине женског рода неодређеног вида:

да се заточе в ннв землю незнаюмв (146v 16/17)⁴⁷⁴.

У Барањском препису су пронађени и примери који би се могли тумачити као резултат супстантивизације. Наиме, јавља се неколико падежних облика именице роднѣ⁴⁷⁵ која, претпостављамо, води порекло од партиципа презента пасива глагола родити:

номинатив једнине: роднѣ за роднѣ (132v 15); кто зло вчинн братъ или с(ы)нъ или роднѣ (135v 3/4);

генитив једнине: да нѣ|с(тъ) оу поротѣ роднѣ (146г 19/20);

⁴⁷¹ Прилошка форма партиципа презента актива среће се и у једној повељи Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 291), у *Закону о рудницима* (в. Јовић 1968/1969: 437), у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 253–254) и у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 252).

⁴⁷² У Атонском препису, старијем од Барањског, налази се форма знаюкѣ (235г), која се такође од првих времена употребљавала у рукописима у прилошкој функцији (в. Белић 1999: 381).

⁴⁷³ Употреба партиципа презента пасива посведочена је не само у документима писаним вишим функционалним стилем, каква су *Староставне горажданске књиге* (в. Самарцић 2019: 304–305) и *Служба и Житије Стефана Дечанског* (в. Стојменовић 2010: 237–238) него и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 294–295), *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 254), *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 202–204) и писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 253) као делима писаним нижим функционалним стилем.

⁴⁷⁴ У *Словару* је дата лексема дефинисана као придев (Гауптова 2006, III: 358).

⁴⁷⁵ Ова реч је у *Рјечнику књижевних старина српских* наведена као одредница, и то са значењем „cognatus” (Даничић 1864: 52).

акузатив јединине: рѡднѣ за рѡднѣа (132v 15).

Партицип претерита актива

У корпусу наилазимо на неколико примера номинатива јединине мушког рода неодређеног вида партиципа претерита актива са наставком -ь⁴⁷⁶:

оуздамь (127r 1/2); ставь (127v 14); оузьмь (129r 10); ѡскоуьь (138r 14); ѡжегь (138r 19); ѡшь|д|[ь] (144r 6).

Најчешће се јавља облик номинатива јединине мушког рода са наставком -вь⁴⁷⁷. Ово је старосрпска форма партиципа претерита актива (в. Лутовац Казновац 2019: 251), употребљавана у споменицима од најстаријих времена (в. Белић 1999: 383):

сѡгрѣшнѣь (126r 11); прѣствѣнѣь (126r 12); прѣчювь (126v 8); не възвратнѣь се (126v 8/9); ѡбратнѣь (126v 20); соуднѣь (127v 3); нзъгнавь (130r 12); по|д|ложнѣь (131v 6/7); оубнѣь (137v 5, 137v 8); позбавь (137v 145, 137v 21/22); ѡбнѣь (139r 10); ѡсрамѡтнѣь' (139v 7); растоварнѣь (140v 5); разбальвь (140v 6); ѡплаѣннѣь (143v 21); затрѣвь (143v 22).

Регистрована је једна потврда облика номинатива јединине мушког рода одређеног вида партиципа претерита актива употребљеног супстантивно:

да нзврѣжета се ѡба ѡ сана н поставнѣн н поставлен'нн (127v 14/16).

Једанпут се јавља локатив множине мушког рода одређеног вида:

ѡ властелѣ|х| ѡмр'шн|х| (130v 22).

Усамљен је пример партиципа претерита актива са наставком -вшн, у духу српског народног језика (в. Поломац 2016а: 293):

коѣ сѡ поставнлн нзъбравшнн д(оу)ховннѣ (125v 21/126r 2).

Посведочена су четири примера номинатива множине мушког рода неодређеног вида са наставком -вшѣ, који се још у старословенском језику среће и у прилошкој употреби (в. Николић 1987: 206), а један са наставком -ше:

властеле н прочѣн людѣѣ да се не женѣ не в(лаго)|с|л(о)внѣ'ше се оу своѣго ар'хѣереа (125v 18/20); всакы соудѣа цо соудн да впрсоуѣ соудовѣ н да дрѣжн ѡ себе а другоу оупнсав'ше да ю даѣ

⁴⁷⁶ Облици овог типа срећу се у појединим споменицима све до XVIII века (в. Белић 1999: 383).

⁴⁷⁷ Наставак -ь имали су глаголи са инфинитивном основном на консонант, а наставак -вь глаголи са инфинитивном основном која се завршавала вокалом (в. Николић 1987: 206).

(149г 9/11); що осадѣ судїе и впнсав'ше дадѣ гловбаремь (152г 9/10); а що не осадѣ судїе и не дадѣ оупнсав'ше гловбаремь (152г 11/13);

на землн ц(а)реке рек'ше на мероп'шна|x| (147г 4/5).

Међу горепоменутих примерима налази се један у којем изостаје конгруенција партиципа са именицом у броју – всакы судїа що суди да впнсуюе судовѣ и да дрѣжи в себе а другоу оупнсав'ше да ю дак (149г 9/11). Употреба множинског уместо јединског облика упућује на „губљење партиципа у српском народном језику писара” (Поломац 2016а: 293).

Изолован је пример номинатива множине мушког рода одређеног вида⁴⁷⁸:

тїнзи порот'ци [...] криво соправнли или ѿдали или нѣка мнта оузидали платнв'шен
вышере|ч|[ε]н'ноє (146v 11/15).

Партицип претерита пасива

У грађењу партиципа претерита пасива учествовали су наставци -тъ, -нь и -єнь (в. Николић 1987: 206).

Наставак -тъ јавља се свега два пута, и то у:

номинативу једине мушког рода неодређеног вида: проклетъ (127v 12);

акузативу једине средњег рода неодређеног вида: оузето (151v 11/12);

Све остале потврде партиципа претерита пасива са завршетком -нь, односно -єнь наводе се у даљем тексту:

номинатив једине мушког рода неодређеног вида: б(лаго)|с|л(о)вєнь (129v 6);
позванъ (133г 2, 137v 17, 137v 21); ѿдѣленъ (135г 21, 135v 1/2); свєзанъ (144v 11, 152г 5);
прѣданъ (148г 7);

номинатив једине средњег рода неодређеног вида: оупнсано (129г 20); плѣнено
(141v 16); впнсано (145г 13); прѣпнсано (142v 21/22); рє|ч|[ε]но (147v 9); строувєно (152г 6);

⁴⁷⁸ Разноврсношћу облика партиципа претерита актива одликују се повеље и писма Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 292–294), *Српска Александрида* (в. Јерковић 1983: 198–202), и, очекивано, *Староставне горажданске књиге* (в. Самарцић 2019: 305–307) и *Служба и Житије Стефана Дечанског* (в. Стојменовић 2010: 234–236). Насупрот томе, у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 254–255) и у писмима турских султана Дубровнику (в. Лутовац Казновац 2019: 251) доминирају форме партиципа претерита актива из српског народног језика.

акузатив једнине средњег рода неодређеног вида: гоушено (151v 10/11); крадено (151v 11);

инструментал једнине мушког рода одређеног вида: вышписан'нымь (144v 21);

номинатив множине мушког рода неодређеног вида: ѿдѣл'ни (132v 16); оутинокни (142v 14/15); вѣровани (146г 12); вѣровани (146v 11, 148г 15);

номинатив множине женског рода неодређеног вида: прѣлаган'нѣ (142v 22); смѣснѣ (147г 8); прѣданѣ (148г 8); вѣрованѣ (149г 18).

Сем тога, у корпусу су регистроване две потврде партиципа претерита пасива у служби именице:

номинатив једнине мушког рода одређеног вида: да изврѣжета се ѿба ѿ сана и поставивѣи и поставлен'ни (127v 14/16);

акузатив једнине средњег рода одређеног вида: платив'шен вышерѣ|т|[ѣ]н'нок (146v 15).

Закључне напомене о промени глагола

У промени глагола у Барањском препису препознајемо извесне иновације карактеристичне за српске народне говоре. Ради се, између осталог, о: присуству облика трећег лица једнине и трећег лица множине презента без финалног -тъ; употреби наставка -мо у првом лицу множине презента; употреби енклитике те у грађењу футура првог; постојању партиципа презента актива са наставком -ки (-*hi*) у прилошкој функцији.

На присуство особина српкословенског језика у конјугацији указују: облици трећег лица једнине и трећег лица множине презента са финалним -тъ; учестала употреба дужих облика презента атематских глагола *къмь* и *дати* (къс(тъ); нѣс(тъ); дас(тъ)); правилна употреба партиципских облика.

НЕПРОМЕНЉИВЕ РЕЧИ

Од непроменљивих врста речи у Барањском препису региструјемо предлоге, прилоге, везнике, речце и партикуле.

Предлози

Текст Барањског преписа Душановог законика садржи предлоге *без*, *до*, *нз*, *нзвѣнь*, *къ*, *мегю/междоу*, *мндо*, *надъ*, *о*, *около*, *оскѣнь*, *отъ*, *протнѣв*, *прѣгѣ*, *прѣзь*, *разѣѣ*, који се појављују уз облике једног од четирију зависних падежа. Осим тога, у њему су забележени још и предлог *въ/ѡ* који долази уз генитив, акузатив и локатив, предлози *за*, *подъ* и *прѣдъ* који се јављају са акузативом и инструменталом, предлози *на* и *по* као делови конструкција са облицама акузатива и локатива и предлог *съ* који се среће уз генитив и инструментал⁴⁷⁹.

Предлози који иду уз генитив:

безъ вѣнчанїа (126г 4); *безъ* б(лаго)|с|л(о)венїа и оупрошенїа (126г 5); *безъ* дѣла (127v 18); *безъ* сѣда (129v 9); *безъ* мѡ|жа| (134v 18); *безъ* забаве (140v 9); *безъ* кннѣ ц(а)рѣвѣ (143v 10); *безъ* кннѣ соудїннѣ (148v 9); *безъ* кннѣ ц(а)рѣвѣ (148v 10/11);

до третїега братоучѣда (131г 5/6); *до* жѡпѣ (133v 11); *до* града (133v 12); *до* сїега доба събор'нога (136v 21/22); *до* смъртн (149v 7);

нз метохїе тезн цр'кѣ (128v 6/7); *нз* гробовѣ (128v 18); *нзъ* свѣжн'ства (139v 11); *нзъ* тѡгѣ землѣ (140г 3/4, 141v 15, 142г 4/5); *нзъ* тоугѣ землѣ (140г 9); *нзъ* тѡмннѣ (149v 16);

нзъ вѣнь мѡнастира (128v 14/15); *нзъ* вѣнь села (138v 5);

около гра|д|[а] (141г 11); *около* тогазн врьда (147v 2/3);

оскѣнь цр(ь)ков'нога (136v 2/3);

ѡ православнога събора нашего (125v 6/7); *ѡ* сїега закона (126г 13); *ѡ* керсн латнн'скїе (126v 14); *ѡ* скон|х| нмѣ архїерен (127г 17); *ѡ* козмнѣ (127v 3); *ѡ* сана (127v 15, 129v 1); *ѡ* поповѣ (128г 21); *ѡ* ващннѣ (128г 22); *ѡ* всѣ|х| работъ малїн|х| и велнкын|х| (129г 16/17); *ѡ* двѣю цр(ь)кѣв (130г 2); *ѡ* всѣ|х| работъ (130г 10, 131г 8/9); *ѡ* тезн землѣ (130г 22); *ѡ* свога господара (130v 2/3); *ѡ* негово рода (131г 5); *ѡ* пронїар'ске землѣ (133v 6); *ѡ* с(вѣ)т(а)го крала (136г 19); *ѡ* тогазн дльга (137v 20); *ѡ* в'сакога села (139г 17); *ѡ* свога хотѣнїа (139v 6); *ѡ* свога

⁴⁷⁹ Утицај српскословенске норме огледа се у употреби старијих предлога *въ*, *оскѣнь*, *прѣзь* и *разѣѣ*. Фонетске ликове из народног језика препознајемо у предлозима *мегю*, *прѣгѣ* и *ѡ*.

г[о]|с|подара (140г 10); ѿ тоганзи плѣна (141v 17/18); ѿ всакога села (142г 15/16); ѿ соуда ц(а)рева (143г 18); ѿ своє коукє (144г 4, 147г 20); ѿ скон|х| вноградь (150v 11)⁴⁸⁰;

протнвѣ н|х| дружина (146г 17)⁴⁸¹;

прѣгє обѣда (132v 22/133г 1); прѣгє обѣда (133г 2/3); прѣгє мене (136г 22);

развѣ забѣльь законнтїн|х| н ливады (135v 17/19); развѣ поклону (139v 4/5);

с вонске (133г 6);

оу своєго архїереа (125v 20); оу те|х|зи (125v 21); оу кога любо властелнна (135v 22/136г 1); оу тогази чл(о)в(ѣ)ка (139v 16); 8 нн|х| (144v 22); оу нн|х| (145г 8); оу дѣда ц(а)рева (146г 13/14); оу с(вє)т(а)го краля (146г 14); 8 оногози шправ'чїє (146v 6/7); 8 себе (149г 10); оу прѣвїн|х| црь (151г 2).

Уз датив иде само један предлог:

къ своємѣ архїерею (126г 10); къ ономѣнзи (126г 22); къ своємѣ г[оспо]|д|(а)[роу] (129г 6); къ своємѣ ар'хїерею (130v 5/6); къ с(вєтн)т(є)лю (131v 2); къ станїанноу (141г 2/3); къ ц(а)рѣ (142г 5, 142v 12); къ своємѣ г[о]|с|[подн]ноу (142г 5/6); нлн къ г[о]|с|[п[о]ж|д|н ц(арн)ци нлн къ краљу н|л|[н] къ властелѣм| велнкїнѣм| н малїнѣм| (142v 3/6); къ ц(а)роу (144г 11, 148г 4); къ кєфалїам| (147г 19); къ прѣвїнѣм| страже|м|ь (148г 10).

Предлози који иду уз акузатив:

въ лѣт|[о] (125v 2, 142v 1/2); въ праз|д|ннкѣ (125v 3); въ азѣнн'ство (126v 5/6); въ хр[н]|с|тїан'ство (126v 7, 126v 9); въ вѣрѣ латнн'скоу (126v 16, 126v 21); въ хр[н]|с|тїан'ст|в|ѣ (126v 18/19); въ облнчєнїє (145г 7);

оу хр[н]|с|тїан'ство (127г 3); оу ннє мѣнастрє (128v 8/9); 8 послоушанїє (128v 12/13); оу нновѣр'ноу вѣроу (129г 1/2); оу мєроп'шннє (130г 6); 8 башннѣ (131v 11); оу башннѣм| вѣт'нѣ (131v 12); оу прнкїю (131v 13); оу башннѣ (131v 15); оу цю (137v 13); оу прнпрѣв'нє село (138г 5); оу тѣж|д|оу землю (138г 12); 8 ц(а)ревоу полатоу (139v 20); оу землю ц(а)ревоу (140г 4); 8 бес'цѣнїє (140v 15); оу чнє любо село (142г 6/7); оу нна села (142г 10); оу башннѣ (142г 13); оу ннѣ

⁴⁸⁰ Преостале потврде ове предлошко-падежне конструкције наведене су у одељку о графїји, у делу о бележењу полугласника у предлогу оть.

⁴⁸¹ Једино у Струшком препису именица која следи заменицу са посесивним значењем има облик датива, а не номинатива (дрѣжнн (13v)), што Ирина Грицкат-Радуловић тумачи као могућу грешку (1975а: 151). У свим осталим рукописима старије редакције ситуација је идентична оној из Барањског преписа: дрѣжнн (Атонски, 234v), дружина (Струшки, 272г; Ходошки, 98г; Бистрички, 202v). У Призренском рукопису наилазимо на другачији ред речи: протнвѣ дружина нхъ (151г).

землю незнаемъ (146v 16/17); в село (147v 19); в прѣвннъ (149г 17); оу тылницюу (149v 15); оу дворъ ц(а)ревъ (150v 1); в прикѣю (150v 12);

за хр[н]|с[т]іан'ство (125v 16); за д(оу)ховнн дльгъ (126г 8); за сьгрѣшеніе д(оу)ховно (126г 20); за юресъ латин'скъ (126v 4); за д(оу)шоу (130v 20); за невѣръ (132v 13); за в'сако сьгрѣшеніе (132v 13); за врата (132v 14); за с(ы)на (132v 14); за родина (132v 15); за диннаръ (133v 16); за два (133v 17); за своѣ дльгове а за ц(а)ревъ (134v 12/13); за кровь (134v 14, 151v 8); за враж|д|оу (134v 14, 151v 6); за тати (134v 14); за гоусаре (134v 15); за прѣемль лю|д|скѣн (134v 15); за ню (135v 15); за попашъ (136г 5); за пот'коу (136г 12); за мегіе (136г 17); за мегіе сел'ске (136v 3); за єднъ нпотесъ (136v 20); за землю (136v 21); за котль (137г 2); за кон (137v 20); ни за єд'нь дльгъ (138v 9); за що (138v 22, 148г 21); за що любо (139г 4, 145v 2); за ѿбон (139г 9); за хрїсовоуль (142г 14/15); за писаніе (142г 17); за гсара н тати (145v 2/3); за коє любо осправ|д|аніе соудьбно (145v 3/4); н за много н за малъ (145v 22); за велко дѣло (146г 1); за манн дльгъ (146г 2); за поманн дльгъ (146г 3/4); за свою прнт'чъ (148г 20); ни за невѣроу ни за нно дѣло (148v 2); за нѣкога (150г 12); за соудовъ (151г 2/3); за гоусаре (151v 6/7); за тати (151v 7); за прѣемль люд'скѣн (151v 7/8); за землю (151v 8);

мндо овласть сѣдн (145v 17);

на д(оу)хов'ничьство (127г 16); на тисоуциъ коукъ (128г 2); на този (128v 21); ни на сѣно ни на ораніе ни на виноградъ ни на єдноу работъ ни малъ ни велкъ (130г 7/9); на мєроп'шиноу (130г 13); на оубѣдъ (133г 4); на сѣдъ (133г 8, 134г 7); на соудъ (133г 10, 134v 20, 137v 16); на оубѣдъ (134v 4); на работоу (134v 5/6); на женъ (134v 16); на люди (135г 4); на року (137v 18, 143v 1); на кога (138v 14); на дворъ ц(а)ревъ (139v 12, 145v 16); на дворъ патрїар'ховъ (139v 22/140г 1); на пор'вицъ (141v 10, 141v 11/12); на нно (142v 22/143г 1); на грабленіе (144г 15); на неговоу коукю н на неговъ добнтъкъ (144г 16/18); на сѣ (147г 1); на ложнице (147v 10/11); на оноганзи пѣр'ца (148v 1); на ннъ образъ (148v 22/149г 1); на соуд ц(а)рев' (149г 16)⁴⁸²;

по , ѿ . пер'перъ (142г 16); по тисѣц|с| пер'перъ (146v 9/10);

по|д| цр(ь)к'ви веліе (129г 18); по|д| цр(ь)ковъ (130v 20); по|д| велію по|д|ложити цр(ь)квъ (131г 21/22); по|д| дроугоу цр(ь)квъ (131v 7/8); по|д| цр(ь)квъ (133v 8);

⁴⁸² У грађи се среће још и пример на сѣде (134г 22). Како Биљана Савић истиче, у Атонском препису јавља се облик акузатива једине именице *суд*, а у Бистричком и у Барањском препису облик који може представљати акузатив множине или локатив једине (2007: 835).

прѣ|д| сѣдїе (134v 13); прѣ|д| соудїе (137v 15); прѣ|д| соудїе (137v 18, 138r 7, 138r 8, 149r 2, 151v 5); прѣ|д| сѣдїе (139r 3/4); прѣ|д| ц(а)ра (138r 9, 140r 20, 151v 3); прѣ|д| ц(а)ра н|л|[н] воєводе (140r 20); прѣ|д| свога соудїю (145v 19);

прѣз' нн|х| землю (132v 10); прѣзь кон|х| прѣнде дрьжавѣ (132v 11/12); прѣз' закон' (135r 17); прѣзь зако|н| (143r 6); прѣзь законь ц(а)ревь (144r 1); прѣзь дрьжавоу кранц'ника (144r 7); прѣз' законь н повелѣнїе ц(а)рево (152r 2/3);

Предлози који иду уз инструментал:

за ннль (136v 16);

мегю жьпамн (133r 21); мегю сел'мн (126r 12); мегю сово|мь| (136r 18, 151r 3, 151v 6); мегю сово|м| (147r 2); мегю сово|мь| дрьжаво|м| (147r 2/3); междоу жоупамн (147v 1);

на|д| ннмн (145r 12); на|д| том'зи жьпо|м| (147r 10);

по|д| чл(о)в(ѣ)кво|м| (138r 3);

прѣ|д| свонмн мнтрополнтн (129v 20/21); прѣ|д| еп[н]|с|к[о]пы н нгѣменн (129v 21/22); прѣ|д| сово|м| ! цр(ь)кво|мь| (130r 1/2); прѣ|д| сѣдїамн (134v 9); прѣ|д| свонмн г[о]|с|подарн (134v 11); прѣ|д| соудїамн ц(а)ревѣ|мн| (148v 5/6); прѣ|д| владал'ци град'скїнмы н прѣ|д| цр(ь)ков'ннмь клнросо|мь| (151r 4/6); прѣ|д| владал'це|м| град'скы|м| н прѣ|д| клнросо|мь| цр(ь)ков'нїнм' (151r 8/9); прѣ|д| соудїо|мь| дворьскїнмь (151r 13/14); прѣ|д| становн (152r 4);

съ прѣос(вє)щен'нын|м| патрїар'хо|м| курь іоаннкїе|м| н всемн ар'хїерен н цр(ь)ков'ннкы малнмы н велнкымн н мною бл(а)говѣр'нїнмь ц(а)ремь стефано|м| н в'сѣмн властелн ц[а]р(ь)|с|тѣва мн малнмы н велнкымн (125v 7/13); съ стар'ци (128r 1); съ вльховьство|мь| (128v 17); съ свонмь чл(о)в(ѣ)кво|м| (132v 4/5); с прнставо|м| (133r 3); с кннго|м| сѣдїннво|м| (133r 12); с печатїо|мь| (133r 13); с кымь (134r 10); съ село|м| (135v 16); съ чнмь (139v 12); с тем'зи (139v 15); съ сово|мь| кьпл|м| (140v 17); съ всѣ|м| (141r 6, 148r 13); с кннго|мь| (142v 11/12); съ свонмь г[о]|с|подаремь нлн съ ц(а)ремь нлн съ г[о]|с|п[о]жд|омь ц(арн)цо|мь| нлн съ цр(ь)кво|м| нлн съ властелн ц(а)реве|мн| нлн с кымь любо (143r 12/16); с плѣно|мь| (144r 9); съ стражамн (147r 16); съ всѣ|мь| (148r 11); с нымь (148v 5); съ сово|м| (150v 4); съ ѡбѣма ѡнѣмази пьр'це|ма| (151v 2/3).

Предлози који иду уз локатив:

въ землн ц(а)реве (143r 5);

оу закон'ныкоу (126v 10/11); оу хр[н]|с|тіанѣ|х| (127г 8); оу кіновіа|х| (127v 22); оу монастирїн|х| (128г 3, 128г 13); оу свон|х| коукіа|х| (128v 3, 132v 16/17); оу тезн цр(ь)кве (128v 7); оу тъмници (128v 11); оу свон|х| башинна|х| (131г 18/19); в чинен вѣде|т| ннорїн (131v 3/4); оу тонзи цр(ь)кви (131v 4/5); оу жѣпе (133г 21); оу єднои коукіе (134г 1/2); оу тонзи кннзе (134г 12/13); в том'зи м[н]|а[о]|с|тннкѣ (134г 13); оу том'зи (134v 20); оу єдно|м| селѣ (135г 2); оу не|д|[є]ліе (135г 9); в годнцѣ (135г 10); оу єднои кѣкы (135г 19); оу єднои кѣкіе (135v 5); оу ошонзи жѣпѣ (135v 22); в градѣ или в жоупѣ или в катѣнѣ (137г 21/22); оу горѣ (138г 4); оу поустоши (138г 4); оу землн ц(а)р(ь)скон (138v 9/10); в закон'никоу (138v 17); оу градскїн|х| гранахѣ (138v 18); ни в чессо|м| (138v 21/22); оу двора цр(ь)ков'номь (139v 19); оу ц(а)ревѣ землн (140г 15); оу тѣгѣ землн (140г 19); оу чель (141г 21); в тѣгѣ землн (141v 18/19); оу тѣгѣн землн (141v 22); оу коель селоу (142г 19/20); оу том'зи селоу (142г 21); оу чнємь хрїсовоули (142v 20/21); оу закон'ницѣ (143г 8, 147v 15/16); ни оу чнємь прѣ|д|[ѣ]лоу (144v 3); оу коель се селѣ нагѣ (144v 5/6); оу гѣсе или в крагын (145г 9); оу братѣ|х| цр(ь)ков'нїн|х| (145г 20); оу землн ц(а)реве (145v 7/8); оу двороу ц(а)ревоу (145v 10); оу цр(ь)кви (146г 8); оу рнза|х| (146г 9); оу пороте (146г 10); оу поротѣ (146г 19); оу жѣпѣ (146v 21); оу том'зи брьдоу (147v 5); оу пвстоши (147v 5/6); оу селоу (147v 14); ни оу чнль (148v 7); в соудїннѣ кннзѣ (149г 3/4); оу жѣпа|х| (148v 18/19); оу трьговехѣ (149v 20); оу градовѣхѣ ц(а)ревѣ|х| (149v 22/150г 1); оу градѣ (150г 3); оу селѣ (150г 7); в закон'никоу (150г 19/20); оу кѣкы ц(а)реве (151г 11/12); или в землн ц(а)ревѣ или в ннон землн (151v 14/15); оу коль селѣ (151v 20); оу том'зи селѣ (151v 22); оу том'зы селоу (152г 2);

на вє|т|[є]рн (132v 21, 134v 2, 134v 3); на прѣсєлнцн (133г 14); на домѣ (134г 3); на двороу ц(а)ревоу или свдїннѣ (134г 5/6); на дворе ц(а)ревѣ или на свдїннѣ (134г 19/20); на двор|ѣ| (134г 21); на ѡбѣдѣ (134v 1/2); на єдиноль ѡгниши (135г 22/135v 1); на селѣ (136v 14); на том'зи селѣ (136v 14); на соуде (137г 5, 148г 19); на ѡгны (137v 11); на огнн (138г 22); на концѣ (140г 19, 141v 2, 141v 7); на нїн (141г 11); на всакон концѣ (141г 18); на конце (141v 5); на съворѣ (144г 2); на с(вє)тон трапезѣ (145г 21); на дворѣ ц(а)реве (145v 13/14); на тѣ|х|зи поротцѣ|х| (146v 8/9); на землн ц(а)реве (147г 4); на мєрѡп'шннн|х| (147г 4/5); на соудѣ (149г 13); на том'зи мѣстѣ (150v 15); на ѡном'зи мѣстоу (150v 18); на законѣ (151г 1);

ѡ хр[н]|с|тіанѣствѣ (125v 15); ѡ д(оу)ховномь дльгѣ (126г 7); ѡ д(оу)хов'ницѣхѣ (127г 11); ѡ свдѣ (127v 1); ѡ єпїскопѣхѣ (127v 6); ѡ нгоуменєхѣ (127v 17); ѡ в'сѣль (128г 7, 151г 1); ѡ калогієре|х| (128г 22); ѡ єресницѣ|х| (128v 15); ѡ цр(ь)квнн|х| людѣ|х| (129г 3); ѡ всакон прав'дѣ (129v 19/20); ѡ поповѣ|х| (130г 15); ѡ хрїсѡволѣ|х| (130v 13); ѡ властєлѣ|х| ѡмр'шїн|х| (130v 22); ѡ п'состн (132г 4); ѡ наслаѡванїн (132г 18); ѡ неѡвѣрѣ (132v 12) ѡ злобѣ (133г 13);

ω прои́н (133v 3); ω ц(а)ри (133v 9); ω κεφαλα|х| (133v 12); ω сиротахъ (133v 19); ω прѣни́н (133v 22); ω землн (134г 9); ω людѣ|х| цр(ь)ков'ни́хъ (134г 9); ω отроце|х| н меропсѣ|х| (134v 22); ω законѣ (135г 7); ω събороу себровоу (135v 8); о сїрота|х| (135v 12); ω паше (135v 15); ω мегла|х| (136г 16); ω планинахъ (136v 8); ω власе|х| н ар'банасехъ (136г 12/13); ω книгахъ м[н]ла[о]с|тныи|х| (136v 18/19); ω ко́лаѣ (137г 1); ω бавоу́н'скон рѣчи (137г 7); ω оуби́нствѣ (137г 12); ω ем'ствѣ (137v 11); ω позвані́н (137v 14); ω залага|х| (137v 22); ω познані́н (138г 2); ω пробож|д|енн (138г 10); ω скоубѣжн (138г 13); ω запалені́н (138г 19); ω наездѣ (138v 8); ω оуздані́н (138v 20); ω книгахъ ц(а)ревѣхъ (139г 2); ω нздані́н (139г 13); ω нздаве (139г 14); ω соудіахъ (139v 1, 145г 22); ω соуж'нехъ (139v 10); ω людехъ властел'сцѣхъ (140г 1/2); ω обрѣтелн (140г 14); ω трьгоу (140г 21); ω прнселнцахъ (140v 22, 146v 17); ω зндані́н (141г 13); ω вонскахъ (141г 17); ω свадѣ (141v 6); ω квліенын (141v 14); ω поклоніа́рѣ|х| (142г 3); ω запнсані́н (142г 11); ω концѣ (142г 18); ω хрсовоулаѣхъ (142v 13); ω лъжноль писані́н (142v 19); ω мероп'сѣхъ (143г 4); ω пріеті́н (143v 4); ω властелѣ|х| (143v 16); ω гоусарѣ|х| (144г 5); ω повѣглыцѣхъ (144г 11); ω татѣ|х| н гоусарѣхъ (144г 21); ω поротѣ (145v 20); ω стража|х| (147г 22); ω госте|х| н ω гвсарѣхъ (147v 20); ω прені́н сзда (148г 18); ω потвор'ницѣхъ (149г 21); ω пнианицахъ (149v 4); ω златарѣ|х| (149v 18); ω прав'дѣ (150г 9); ω по|д|водѣхъ (150г 21); ω башиннахъ (150v 7); ω законѣ (150v 21); ω двор'скоу|м| соудѣ (151г 10); ω познані́н лица (151v 9); ω тω|м| (151v 12); ω томъзн (151v 16); ω глобарѣхъ (152г 7);

по всѣ|х| трьговѣ|х| (126v 13); по законѣ (126v 22, 127г 22, 130v 1, 130v 4/5, 130v 8, 131г 11, 137v 19, 141v 21); по ωбразѣ (127г 8); по всѣ|х| иноріа|х| (127г 13); по градовѣ|х| н по селѣ|х| (127г 13/14); по законоу цр(ь)ков'номѣ (127г 18/19); по мнтѣ (127v 8, 127v 10, 127v 14); по мωнастнрω|х| (127v 19/20); по законоу (128г 1, 129v 8, 137г 6/7, 146v 4, 150г 18/19, 151г 10, 151v 17/18); по пвти н прав'дѣ (128г 8/9); по цр(ь)квѣ|х| (128г 11); по поповѣ|х| (128г 19); по мωнастнрѣ|х| (128v 4); по цр(ь)ков'ни́н|х| селѣ|х| (129г 4/5); по катоу́нѣхъ (129г 5); по землѣ (129г 14/15); по всѣ|х| цр(ь)квѣ|х| (129г 19); по сьмрътн (129v 5); по неговѣ сьмрътн (131г 3/4); по снаѣ (131г 14, 132г 19, 132г 22, 132v 1, 136v 16, 137г 13/14, 139v 4, 140v 2); по градовѣ|х| (133v 13, 143v 14); по законѣ цр(ь)ков'номѣ (134г 14/15); по в'сен землн (135г 8); по законоу (136v 6); по землн (136v 9, 148v 18); по пнзмѣ (138г 21); по землн ц(а)ревѣ н своен ωбласти (139v 2); по томоу чл(о)в(ѣ)кѣ (140г 6/7); по ц(а)ревѣ землн (140г 22); по землн ц(а)ревѣ (140v 9/10, 149v 19, 150v 22); по трьговѣ|х| (140v 16); по ц(а)ревѣ землѣ (137v 16); по землн ц(а)реве (142г 19); по нон (142г 20); по прав|д|е (143г 19, 150г 17); по всѣ|х| земліа|х| н по градовѣ|х| н по жыпа|х| н по кранцехъ (144г 22/144v 2); по законоу с(ве)т(а)го краля (146v 1/2); по тонзѣ ωправе (146v 5); по всѣ|х| поуте|х| (147г 14); по законоу ц(а)ревоу (147v 15); нли по срь'бѣ

нлн по люб'вн нлн по м[н]л[о]с[т]и (150г 10/12); по прав'де н по законѣ (150г 14); по страхѣ
ц(а)ревоу (150г 21); по землн (151г 16);

прн жнвотѣ (129v 4/5); прн соудѣ|х| (152г 8).

У корпусу је регистрован и пример употребе предлога протнѣв уз зависну
реченицу испред које се може претпоставити заменица као деикс:

протнѣв како ꙗ|с|(тъ) кон монастирь (128г 13/14).

Прилози

Анализирана грађа пружа потврде следећих типова прилога:

1. прилози за време:

потом|м| (126г 18, 126v 3, 133г 9, 146v 10, 148v 4/5); ѡпетѣ (126v 6, 128v 12, 132v
10, 142v 11, 144г 8); ѡ съда (127v 9, 145v 21); тадази (129г 8); ѡ селѣ (129v 2); ннкѣда
(131v 13); прѣгнѣ (133г 1); стрѣ (134v 3); ѡ испрѣва (144г 13); напрѣдѣ (145v 21); ѡ съдн
(146v 18); напрѣ|д| (146v 18); ношю (147v 10); потом|м|ь (149v 15); пакы (149v 17); вннѣ
(150v 14); всег|д|а (151г 12); внноу (151v 15/16); потомь (151v 21);

2. прилози за место:

ннкамо (130v 3); где (145г 7, 147v 21); ѡ тоуда (132v 8); коуда (133v 10); ѡв'дези
(134г 18/19); ѡн'дези (134г 21); тѣдѣ (135v 17); напрѣда (142г 10); где годѣ (144г 8); выше
(145г 13); ннкамо (148v 10); ѡ коуда (149v 5); ннгде (149v 19); где любо (151v 14);

3. прилози за начин:

волѡмь (126г 13); нехотѣнїемь (126г 14); прилнч'но (128г 8); свѡбѡд'но (132г 4); такон
(133г 18); заед'но (134г 1, 135г 4); таконзи (135г 6); заманнцѡмь (135г 11/12); грѣхѡмь (136г
7); нахвалнцѡ|м| (136г 10, 137г 13); нахвалнцѡмь (137г 16); тако (136v 2); слѡмь (140v 4);
слѡ|м| (140v 5); волно (140v 15); волѡ|м|ь (140v 16); такози (142г 2, 143v 10/11, 145г 6); лѣж
'но (142v 21); стрѣмоглавь (144v 8/9); пакы (144v 13/14)⁴⁸³; лнцемь (145г 7/8, 151v 11);
намѣрѡмь (145v 13); крнво (146v 13); ннако (149г 6); танно (150г 4); право (150г 19); слѡмь
(151v 12);

4. прилози за количину:

многѡ (145v 22); самѡсед'мо (129v 10); еше (131v 14); самѡседмо (139г 1, 144г 10);
самѡсед'мо (152г 7); довол'но (142г 8); малѡ (145v 22).

⁴⁸³ Према речима Ирене Грицкат-Радуловић, прилог пакы у овом случају има значење „такође” (1975а: 147).

Забележен је један компаратив прилога за количину и један суперлатив прилога за време:

векѣ (130г 22, 131v 8, 143г 3, 146v 10);

нанпрѣво (125v 16).

Везници⁴⁸⁴

У овом делу биће дате и напомене о значењу и употреби појединих везника, будући да се тиме нећемо посебно бавити у поглављу посвећеном синтаксичким одликама Барањског преписа Душановог законика.

Паратакса

Саставни везници:

а: кто ли оумре а нма едіно село оу жѣпе нли мегю жѣпалн (133г 20/21); нь да ѡбѣдоуѣ нли ве|ч|[ѣ]ра а да греде напрѣда оу нна села (142г 8/10)⁴⁸⁵; тозн село да се распе а гоусарь да се ѡбѣсн стрьмоглавь а тать да се ѡслѣпн (144v 7/9); за велнко дѣлѡ да соу , кд , порот'цн а за манїн дльгъ да соу , бї , поротыць а за поманїн дльгъ . Ѡ . поротыць (146г 1/4); да соу велїнмь властелѡ|м| велїн властеле порот'цн а срѣднїнмь людемь протнвѣ н|х| дроуѣнна а себрѣїамь нн|х| дрѣжна да сѣ поротци (146г 14/19)⁴⁸⁶;

н⁴⁸⁷: сїн же закон'никъ поставлїаємо ѿ православногѡ събора нашего съ прѣвос(вє)щен'нын|м| патрїар'хо|м| курь іоаннїкїє|м| н всемн ар'хїєрен н цр(ь)ков'никы малнмы н велнкымн н мною бл(а)говѣр'нїнмь ц(а)ремь стефанѡ|м| н в'сѣмн властелн ц[а]р(ь)|с|тва ли малнмы н велнкымн (125v 5/13); всакъ чл(о)в(ѣ)къ да нмать повнновенїє н послышанїє къ своємѣ архїєрею (126г 8/10); да се повннѣ н исправн цр(ь)кви (126г 14/15); ако ли прѣчюю н оудрѣжн се ѿ цр(ь)кве н не въсхоцетъ исправнн повелѣнїа цр(ь)кви (126г 15/18); ако ли се кто обрѣте прѣчювь н не възвратнвь се въ хр[н]|с|тїан'ство (126v 7/9); н с(вє)тнтелнє да поставе доухѡв'никє по всѣ|х|

⁴⁸⁴ Неки од примера који следе наведени су већ у радовима „Саставне напореднословене реченице у српском језику XII–XV века” (Павловић 2014а: 7–29), „Супротне напореднословене реченице у српском језику XII–XV века” (Павловић 2014б: 111–136), „Дисјунктивна координација у српском језику XII–XV века” (Павловић 2015: 9–26), „Сложена реченица у старосрпском језику: анализа реченичких конструкција у Законику цара Душана (Струшки споменик)” (Микелсен 1981: 213–236), односно у монографијама *Старосрпска зависна реченица од XII до XV века* (Павловић 2009а) и *Студије из историје српскохрватског језика* (Грицкат 2004).

⁴⁸⁵ Ову реченицу Ирена Грицкат-Радуловић наводи као илустрацију значењског мешања везника н и а (1975а: 147). Према речима Слободана Павловића, везником а могла се изражавати сукцесивна и узрочно-последична копулативност (2014а: 14–17).

⁴⁸⁶ Све наведене примере Ханс Кристијан Микелсен тумачи као сложене реченице са саставним везником а (1981: 216).

⁴⁸⁷ Следи само део примера забележених у Барањском препису.

ннорїа|х| н|х| по градовѣ|х| н по селѣ|х| (127г 12/14); да обла|д|[а]ю вьсомь кьквомь ковнлаамн н кон
 'мн н овьцаамн н ннѣмь всѣ|м| (128г 5/7); цр(ь)квамн да обла|д|[а] г[о]|с|[подн]нѣ ц(а)рь н
 патрїар|х| н логофеть (129г 11/13); освободн мн ц[а]р(ь)|с|тво ѿ всѣ|х| работь малїн|х| н велнкын|х|
 (129г 15/16); кон дрьже цр(ь)ков'на села н землїе цр(ь)квнє (129v 11/12); да се распе н накаже
 (130г 15); тере оумреть н по нїегове сьмрьтн башнна пвста остане (131г 3/4); да н|х| нмаю в
 башннє н нн|х| дѣт'цоу оу башнноу вѣч'нє (131v 10/12); конь добрїн н воржїе да се дає ц(а)рь
 (131v 19/20); властелннѣ кон опсоує н осрамотн властелнчнкѣ (132г 5/6); да мѣ се обѣ роуцѣ
 ѿсѣквѣтѣ н нось врѣже (132г 20/21); коїа конска ѿ тоуда мннє н плѣнн землю ц(а)ревѣ (132v 7/9);
 да прїнде н рєчї|[є] (134г 6); о землн н о людѣ|х| цр(ь)ков'нїн|х| шо нмаю с кымь соудѣ цр(ь)квн
 (134г 9/10); оу тонзн кннзе н в том'зн м[н]л[о]|с|тннкѣ ница да нѣ|с|(ть) (134г 12/14); развѣ да
 се свде по законѣ цр(ь)ков'номь н ц[а]р(ь)|с|квомь (134г 14/15); кьда га понце н не обрѣте га он
 'дезн на двор|ѣ| (134г 20/21); отроцн н мєроп'сн кон сѣде заед'но оу єднѡ|м| селѣ (135г 1/2);
 ѿдѣленѣ хлѣбѡ|м| н нмннїемя (135г 21/22); развѣ забѣльь законнтїн|х| н нвадьь да не пасє
 ннктѡ (135v 18/19); о власє|х| н ар'банасєхѣ (136v 12/13); да платн пот'кѣ н шо є нспасьль
 (136v 17/18); роуке на соудє да нѣ|с|(ть) н опаданїа н оудає (137г 4/6); да се тьзн вєнїє н обѣсн
 (137v 6/7); ако прїнде на роук прѣ|д| соудїє н ѿсїон се по законѣ (137v 17/19); да га поведе оу
 прнпрѣв'нїє село н зароу'тн селоу н позовє (138г 5/6); да платн како татѣ н гвсарѣ (140г 17/18); да
 мѣ прѣда конь н стань вьсь (141г 4/5); ако лн ктѡ потече н поможє на пор'внцѣ (141v 10/12);
 властелѡмь н властелнчнкїемь кондѣ є|с|(ть) даль ц(а)рь землю н градовѣ (143v 18/20); ако се ктѡ
 ѿ нн|х| обрѣте оплѣннѣь села н людн н затрѣвь прѣзь законь ц(а)ревѣ (143v 20/144г 1); такожд|є
 н кнезовѣ н прѣмнкюрїє н владал'цн н прѣстанннцн н чел'ннцн кон се обрѣтаю селн н катѣнн
 обладающе (144v 15/19); тнзн гвсарїє н татн да се не пом(н)лоую (145г 13/14); нновѣр'цель н
 трьгов'цѣмь порот'цн половина хр[н]|с|тїань (146г 21/22); он'зн г[о]|с|подарѣ н вла|д|[а]льць н селѡ
 все да платн (147v 17/18); о гостє|х| н о гвсарѣхѣ (147v 20); соудїє да посллають прнставє добрѣ
 правѣ н достовѣр'нѣ (149г 13/15); да є|с|(ть) вольнѣ оузетн онезн винограде н ннвїє (150v 19/21);
 коудє грє|д|[є] ц(а)рь н ц(арн)ца (151v 18).

Везннк н є често корншїен да поїача компарацију (в. Грнцкат-Радуловић 1975а: 148), што поїєдннн научннцн сматрају балканнзмом, иако тога има н ван балканске језичке зајєдннцє (в. Грнцкат 1972: 62):

н тєзн башннє да соу тврѣде каконо н прѣв'нїн|х| правѡвѣрнїн|х| ц(а)рьь (130v 16/19);
 снрѡта коудєл'ннцѣ да єсѣь свѡбѡдна такожд|є| иако н пѡ|п|(ь) (133v 20/21); како платѣ плакїаю н
 работѣ работаю таконзн н землю да дрьже (135г 4/6); да мѣтнт се иако н вол'нїн оубїнцѣ (138v
 19/20); да обладаю воєводе колнко н ц(а)рь (141г 18/19); да є|с|(ть) вольнѣ кзпнтн ѿ тоганзн

плѣна коланко и ѿ тѣхъ земан (141v 17/19); такози да се каже кто любо како и невѣр'никъ (143v 10/12); тѣзи вси да се ѿсѣде ѿко и прѣслоушници ц(а)рєви (145v 8/9).

Посебно издвајамо неке од примера са везником и на самом почетку члана, у којима његова функција није исказивање саставног напоредног односа, већ појачавање значења:

и ниједна сватба да се не ѿчини без' вѣнчанїа (126г 3/4); и за кересь латин'скѣ што се св обратилн хр[н]|с|тїанѣ въ аздин'ство (126v 4/6); и калогєрїе кон се св пострнган топници нз метохїе тезн цр'кве (128v 5/7); и ѿ издаве сице да боудеть (139г 14); и оу градовѣхъ ц(а)рєвѣ|х| да стоє златарїе и да ковоу нне потрѣбе (149v 22/150г 2).

ни⁴⁸⁸: да не гредѣ оу мєроп'шинне ц[а]р(ь)|с|тѣва мн ни на сѣно ни на соранїе ни на винограды ни на єдноу работѣ ни малѣ ни великѣ (130г 6/9); и да нѣ|с|(тѣ) вольнъ г[о]|с|[поди]нъ ц(а)рѣ или краалъ или г[о]|с|[п[о]ж|д|а] ц(арн)ца николю оузети башинне по силѣ ни коупити ни заменити (131г 12/15); да нѣ|с|(тѣ) вольнъ г[о]|с|[поди]нъ ц(а)рѣ ни патрїар|х|ь ни ннѣ с(ветн)т(е)ль тезн цр(ь)кви по|д| велїю по|д|ложити цр(ь)квѣ (131г 19/22); пронїю да нѣ|с|(тѣ) вольнъ никтѣ продати ни коупити (133v 4/5); и да се не наведе прнставѣ на женѣ кѣди нѣ|с|(тѣ) моужа дома ни да се познѣа жена без' мѣ|жа| (134v 16/18); соуд'бнне да не за котьль ни ѿправе никоє (137г 2/3); да нѣ|с|(тѣ) вольнъ оузети оброка по силѣ ни нно цо любо (139v 3/4); да не вольнъ никон властєлннъ ни кон любо чл(о)в(ѣ)кѣ забавити по силѣ (140г 22/140v 2); а не моу ни татѣ ни проводѣїа ни свѣт'никъ (142г 1/2); да нмѣ нѣ|с|(тѣ) вольнъ потворити ни г[о]|с|[поди]нъ ц(а)рѣ ни ннѣ кто (142v 16/18); никто ннчїега чл(о)в(ѣ)ка да не прїиме ни ц(а)рѣ ни ц(арн)ца ни цр(ь)кѣа ни властєлннъ ни протїи кто любо чл(о)в(ѣ)кѣ (143v 5/9); и да нѣ|с|(тѣ) оу поротѣ рѣднїа ни пнзматара (146г 19/20); ѿ сѣди на прѣ|д| прнселнце да нѣ|с|(тѣ) ни слѣда ница (146v 18/19); да не ѿнїмаю властєле прнселнце ни нноу кою платѣ (147г 5/6); да не вольнъ ѿпърѣїа нне рѣчи говорн|т|[н] потвор'нѣ на ѿноганзи пѣр'ца ни за невѣроу ни за нно дѣло (148г 21/148v 2);

тере⁴⁸⁹: и калогєрїе и калогєрнце коє се пострнзаю тере жнѣѣ оу свон|х| коукѣ|х| (128v 1/3); и людн коє съ влѣхѣвствомѣ нзымаю нз грѣховѣ т|е|ре н|х| сѣжнжѣ (128v 17/19); кон властєлннъ оузыма дѣт'цѣ а или пакы не оузыма дѣт'цѣ тере оумреть и по нїегове смьрѣти башнна пѣста ѿстане (131г 1/4); коѣ конска ѿ тоуда мнне и плѣнн землю ц(а)рєвѣ тере прѣнде ѿпеть прѣз' нн|х| землю

⁴⁸⁸ Како наводи Слободан Павловић, везник ни представља „спој одричног не и копулативног и” (2014а: 25).

⁴⁸⁹ Према речима Ханса Кристијана Микелсена, саставне реченице са наведеним везником „изражавају временски редослед и, евентуално, последичност” (1981: 215). Употреба везника тер(е) посведочена је и у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 224) и у *Закону о рудницима* деспота Стефана Лазаревића (в. Јовић 1968/1969: 448).

(132v 7/10); кон се свж'нь дрѣжн оу дворѣ цр(ь)ков'номъ терѣ втече ѿ ц(а)ревоу полатоу (139v 18/20); ктѡ що нагнѣ оу ц(а)ревѣ зѣмлн да не оузмѣ терѣ рѣч[ѣ] вратити кю (140г 14/16); ако кто позна терѣ похвати н|л|[н] ѡзмѣ (140г 16/17); ако ли се ѡбрѣте властѣлннъ или властѣлнчнкъ побѣгль|ц|[ь] и инъ кто любо ц(а)ревѣ терѣ оустаноу на грабленіе сокол'на села или жоупа на нѣговоу коукю и на нѣговь добитъкъ (144г 12/18); ако пишоу за що любо за гвсара и тати или за коѣ любо ѡправ|д|аніе соудьбно терѣ прѣслоуша кннгоу соудіе ц(а)рева или цр(ь)кѡа или властѣлннъ или ктѡ любо чл(о)в(ѣ)къ оу зѣмлн ц(а)реве (145v 2/8).

Посебан коментар заслужује народни везник терѣ (в. Грицкат-Радуловић 1981в: 166). Наиме, Ханс Кристијан Микелсен, наводећи да се паратакса понекад користи у одредбеној функцији, издваја две реченице са везником терѣ које тумачи као паратаксичке конструкције аргументски односног карактера (1981: 228):

кто нѣ|с|(тъ) дошль нахвалнцѡ|м| по слѣ терѣ ѣ оучиннль оубнство (137г 13/14); кннге ц(а)реве кѡѣ се приносе прѣ|д|свдїе за що любо терѣ н|х| потвара закон'ннкъ ц(а)ревѣ (139г 3/5).

О томе да је данашњи везник *те* био близак заменицама у акузативу, и то у положају иза глагола чија је семантика везана за догађање и констатовање, писала је и Ирена Грицкат, која у одељку под насловом „*Те* у односном значењу” (2004: 174) наводи следеће примере из Душановог законика:

ако се где слѣчн конѡмоу любо гостѣн или трѣгов'цоу н|л|[н] калѡгїероу терѣ моу оузмѣ що гоуса или татъ или коѡа годѣ забава (147v 21/148г 3); ако ли се згодн терѣ що нзгоубѣ (148г 13/14) (2004: 171–172)⁴⁹⁰.

Супротни везници:

⁴⁹¹: и да нмъ да дѣль ѿ кѡкїѣ а ѡнъ да се ѡженѣ (127г 5/6); цркѡамн да ѡбла|д|[а] г[о]|с|[подн]нъ ц(а)рѣ и патрїар|х|ъ и ѡгофетъ а инъ ннктѡ (129г 11/13); людіѣ цр(ь)ков'нн кон дрѣже цр(ь)ков'на села и зѣмліѣ цр(ь)кѡвнѣ а прогнали св мѣроп'хе цр(ь)кѡ'нѣ или влахе (129v 11/14); къда ѡмре властѣлннъ конъ добрїн и ѡрѣжїѣ да се даѣ ц(а)рѣ а свннта велїа бнсер'на и златїн поѡсъ да нма с(ы)нъ ѣго (131v 19/22); властѣлѣ велїн да се познѡѡю с кннго|м| свдїннѡ|м| а протїн с печатїѡмъ (133г 11/13); такон да мѣ се тѡзн дрѣжава ѡзмѣ а нна не дасть (133г 18/19); нъ грагїанїнъ тозн да мѣ продаѡа а инъ ннктѡ (133v 17/19); да се соудѣ прѣ|д|свондн г[о]|с|[подарн] како любе за своѣ длѣгоѡѣ а за ц(а)ревѣ да грѣдѡтъ прѣ|д|свдїѣ (134v 10/13); и що ѡрѡбота мѣропѣхъ тозн

⁴⁹⁰ Везник терѣ у одговарајућим примерима из Струшког преписа претходно је одређен као исказно-последични (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 148).

⁴⁹¹ Навешћемо само поједине потврде употребе везника а за исказивање супротног односа.

в'се да стежн а нно прѣз' закон' нишо да мѣ се не ѡзде (135г 16/18); н тежн пот'ке ц(а)роу половина а г[о]|с|подарѣ половина чнѣ бѣде селѡ (136г 14/16); да дадѣ ѡбон кон ницѣ сведоке ѡнѣ половинѣ а ѡнѣ половинѣ по законоу (136в 4/7); с тем'зи да ѣс(ть) свобод'нѣ а шо ѣс(ть) ѡбѣгль оу тогази чл(о)в(ѣ)ка коуѣ ѣс(ть) ѡтеклѣ (139в 15/18); да не вольнѣ никон властѣлннѣ ни кон любо чл(о)в(ѣ)кѣ забавити по силѣ или заграбнтн коуплю а динаре мѣ силѡмѣ навркы (140г 22/140в 4); да нмѣ соудѣ коеводѣ а ннѣ ннктѡ (141в 3/4); ако ли се сваднтѣ два да се внѣта а ннѣ ннктѡ ѡ конникѣ да нмѣ не поможѣ на пор'внцѣ (141в 8/10); ако ли соу вла|д|[а]л'ци ѡповѣдали г[о]|с|подарѣмѣ а г[о]|с|подарн се понеѣвѣдали (145г 1/3); н ако ктѡ понше соудѡ|м| гоусара н тати а не бѣде ѡблнченѣ (145г 16/17); нновѣр'цѣмѣ н трьгов'цѣмѣ порот'ци половина хр[н]|с|тїанѣ а половина нн|х| дроужннѣ по законоу с(вѣ)т(а)го крала (146г 21/146в 2); да впрсоуѣ соудѡвѣ н да дрѣжн ѡ себе а дроугоу оупнсав'ше да ю даѣ ѡноуѣжн (149г 9/12); н тем'зи рѣчѣмѣ да соудѣ а послѣднїнмѣ ница (149г 19/20); пнїаницѣ ѡ коуда гредѣ н зар'вѣ кога или постѣче или ѡкрѣвѣн а не до смъртн (149в 5/7); ако ли пнїанѣ задѣре или капоу'ч(ь) кодоу скнне или ннѣ коу срамѡтѣ оу'чннн а не ѡкрѣвѣн (149в 9/13); да се този селѡ распе а златарѣ да се нж|д|ѣже (150г 7/8); в'сакѣ соудѣ да соудѣ по законоу право како пнше ѡ закон'нкоу а да не сѣде по страхѣ ц(а)ревоу (150г 18/21); да н|х| прн прѣ|д| соудѡмѣ двор'скїнмѣ а ннѣ ннктѡ да нмѣ не соудн (151г 13/15);

кон властѣлннѣ оузыма дѣт'цѣ а или пакы не оузыма дѣт'цѣ (131г 1/2)⁴⁹².

Везник а се такође могао наћи на почетку члана, с тим што се на том месту употребљава знатно ређе од везника н – само три пута. Како истиче Ирена Грицкат, овакви случајеви не морају бити потврда недовољне искристалисаности употребе поменутих двају везника, већ могу бити схваћени „као да је законодавац и желео да унесе ону семантичку изнијансираност коју ови везници доносе” (1975: 147):

а шо соу ѡтроци да се соудѣ прѣ|д| свондн г[о]|с|подарн (134в 10/11); а за мегѣ землн шо се потвараю села мегю ѡбѡмѣ (136г 17/18); а за мегѣ сел'ске да дадѣ ѡбон кон ницѣ (136в 3/4).

нѣ⁴⁹³: да не жнвѣ оу тежн цр(ь)кѣ нѣ да грѣдоу оу ннѣ мѡнастрѣ (128в 7/9); н ѡтроке шо сн ктѡ нмѣо да н|х| нмѣо ѡ башннѣ н нн|х| дѣт'цоу оу башнноу вѣч'нѣ нѣ ѡтрокѣ оу прнкїю да се не даѣ ннкѣда (131в 10/13); ако ли не оузынмѣ с(ы)на нѣ нмѣ дѣщерѣ (132г 1/2); н да нмѣ се продава жнтѣ н внна н мѣса за динарѣ шо нномоу за два нѣ граганннѣ този да мѣ продава а ннѣ ннктѡ (133в 15/19); развѣ да се сѣде по законѣ цр(ь)ков'номѣ н ц[а]р(ь)|с|кѡмѣ нѣ да впрѡсе ц(а)ра (134г 14/16); нн да се познѣа жена без' мѣ|жа| нѣ да сн да|с(ть) жена мѣжѣ гл(а)сѣ (134в 17/19);

⁴⁹² Ирена Грицкат-Радловић истиче да је везник а могао појачавати и дисјунктивно или (1975а: 148).

⁴⁹³ Уместо овог прасловенског везника, чији српскословенски лик гласи на, углавном се од XIV века користи везник него, а од XIX века и везник но (в. Brozović–Ivić 1988: 39).

и не понде на соудь нь сѣди дома (137v 15/16); да мюу є всего довол'но нь да ѡбѣдоує или ве|ч|[є]ра а да гредє напрѣда оу нна села (142г 8/10); тнзи гвсаріє и тати да се не пом(н)лоую нь да се ѡслаѣпе или ѡбѣсе (145г 13/15); и не вѣде на|д| том'зи жвпѡ|м| єдинога г[о]|с|подара нь ако вѣдв кѣфаліє и соудіє ц(а)реввы кон|х| є поставилъ ц(а)рь (147г 10/13);

него: да ако вѣде потворь приставѡмь єре вѣ|д|[в] нно вчинили него що пише книга (148v 19/21)⁴⁹⁴.

Будући да Ханс Кристијан Микелсен у супротне реченице убраја и искључне (1981: 217–218) и да Слободан Павловић наводи да између адјунктивне и везничке функције вероватно стоје и ексцептивне партикуле или прилози тькмо и развѣ (2014б: 124)⁴⁹⁵, у овом делу наводимо и њихове потврде из Барањског преписа:

тькмо: и д(оу)хов'номъ дльгъ козмнци да не сѣдѣ кто ли се нанде ѡ козмнкъ соуднкъ цр(ь)кв'номъ|в| дльгъ да плати . ѿ . пе|р|(ь)перъ тькмо цр(ь)квѣ да сѣди (127v 1/5); и що соу села цр(ь)ков'на и лю|д|[н]є цр(ь)кв'нн да не гредѣ оу мѣроп'шннє ц[а]р(ь)|с|тва ли ни на сѣно ни на ѡраніє ни на вноградъ ни на єдноу работѣ ни малѣ ни великѣ ѡ всѣ|х| работѣ ѡсвободи ц[а]р(ь)|с|тво ли тькмо да работаю цр(ь)квн (130г 5/11); ако ли боудє попь башин'никъ да га нѣ|с|(ть) вольнъ ѡгнати тькмо да є свободнъ (130v 11/13); и єще ѡроке що си имлау властеле да им' сѣ оу башинѣ тькмо що кѣ простити властелинъ или мюу жена или с(ы)нъ єго този да є|с|(ть) свободно а нно нишо (131v 14/18); кто се ѡправн да не дава соудіамъ ѡправе роуке на соудє да нѣ|с|(ть) и ѡпаданіа и оудавє тькмо да се соудє по законуу (137г 3/7); а никуѡ да се не познѣа на дворь ц(а)ревѣ лимо ѡбласть сѣдїи кон|х| є|с|(ть) поставилъ ц(а)рь тькмо да гредє всакы прѣ|д| свога соудію (145v 15/19); соудіє тоузи кннгоу да не вѣроують тькмо да сѣдѣ и врьше по прав|д|ѣ (150г 15/17);

развѣ: и єзар'си козмнци да нѣсоу да н|х| не послаю мнтрополитіє по поповѣ|х| развѣ да послаю мнтрополитіє калѡгѣра самѡдроугаго по поповѣ|х| (128г 15/19); цр(ь)квямъ поноса да нѣ|с|(ть) развѣ ка|д| грѣде камо ц(а)рь тадази да га днжѣ (129г 7/9); и башинне в'се да сѣ свободне ѡ всѣ|х| работѣ и подьникъ ц[а]р(ь)|с|тва ли развѣ да даваю сокє и конскѣ да воюють по законѣ (131г 8/11); и да нѣ|с|(ть) вольнъ г[о]|с|[подн]нъ ц(а)рь или краль или г[о]|с|[п[о]ж|д|а ц(арн)ца никумоу оузети башинне по силѣ ни коупити ни заменити развѣ ако си кто самъ полюбы (131г 12/16); да нѣ|с|(ть) вольнъ г[о]|с|[подн]нъ ц(а)рь ни патрїар|х|ь ни ннѣ с(ветн)т(є)ль тезы цр(ь)квн

⁴⁹⁴ Овај супротни везник није регистрован ни у Струшком ни у Атонском препису (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 148; Грицкат-Радуловић 1975б: 219).

⁴⁹⁵ Искључни везници кроѣѣ и тѣню, посведочени у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 225) нису део регистра паратаксичних везника употребљених у Барањском препису Душановог законика.

по|д| велію по|д|ложити цр(ь)квѣ развѣ да си є вольнѣ башинникъ да си постави свога калогѣра (131г 19/131v 2); тѣзи да не плати нища развѣ сонзы кон ꙗ|с(ть) сьгрѣшилѣ тогова и коукіа да плати (132v 18/20); властелиннѣ на вѣ|ч|[ѣ]ри да се не познѣа развѣ да се познѣа прѣгнѣ овѣда (132v 21/133г 1); ако ктѡ нзнесе м[н]л[о]|с|тнѡу кннгоу или рѣ|ч|[ѣ] м[н]л[о]|с|тника и малѣ оу тонзи кннзе и в томъ 'зи м[н]л[о]|с|тникѡ нища да нѣ|с(ть) развѣ да се сѣде по законѡ цр(ь)ковъ 'номѣ и ц[а]р(ь)|с|кѡмѣ нь да впрѡсе ц(а)ра (134г 11/15); градовѡмѣ да нѣ|с(ть) прнселнце развѣ ктѡ догнѣ да дохѡди къ станиннѡу или малѣ или велнкѣ (141г 1/4); да нѣ|с(ть) вольнѣ ниѣд'нь г[о]|с|подарѣ прѣзѣ закон|н| нища вчинити развѣ що ꙗ|с(ть) ц(а)рѣ записалѣ (143г 5/8); да га не вольнѣ никтѡ задорѣжати ѿ соуда ц(а)рѣва развѣ да мѡ сѣдѣ соудѣ по прав|д|ѣ (143г 17/19); и тѣзи порѡт'ци да не соу вол'ни никѡга оумирити развѣ да ѡправе или пакы да ѡкрнѣе (146г 4/7); ѿ сѣди на прѣ|д| прнселнце да нѣ|с(ть) ни слѣда нища развѣ ако се сѣчи велнка властелинна стѣгоноше оу жѡпѣ или помала властелинна (146v 18/22); да не взидаю властеле прнселнце ни иноу кою платѣ развѣ да плакѣю ѿ коукіе (147г 5/7); да не вольнѣ ѿпърѣа ниє рѣчи говори|т|[н] потвор'нѣ на ѡноганзи пѣр'ца ни за невѣроу ни за ино дѣло развѣ да моу ѿпнра (148г 21/148v 3); прнстави без' кннге соудѣниє никамо да не ходи или безѣ кннге ц(а)рѣве развѣ коудѣ н|х| послаю соудѣ (148v 9/12); и да не иде прнставѣ ни чинити развѣ що пише|т| кннга (148v 13/15).

Раставни везници:

вола: ако ли боудѣ такова кннга що не може онзи сьвѣршити вола не ила да да|с(ть) (142v 8/11);

или⁴⁹⁶: ако ли се кто ѡбрѣте сьгрѣшивѣ цр(ь)кви или прѣстѣпнѣ что любо ѿ снѣга закона воломѣ и нехѡтѣнїемѣ (126г 11/14); да пошлѣ дваши или трнши къ ѡномоуни (126г 21/22); и ѿ сѣда кто постави по мнтѣ или мнтрополиѣ или єп[н]|с|к[о]па или нгѡмена (127v 9/11); кто ли н|х| не вхрани ѿ мнтрополнѣ или ѿ єп[н]|с|к[о]пѣ или ѿ нгѡменѣ (129г 21/129v 1); и ѿ селѣ да не вр'ѣе ниєднна властѣ калогѣра или чл(о)в(ѣ)ка црѣков'на (129v 2/4); ако ли га вр'ѣе без' сѣда или комоу забави (129v 8/10); тѣкмо що кнѣ простити властелиннѣ или моу жена или с(ы)нѣ его (131v 15/17); да ꙗ|с(ть) тем'зи вол'на дѣши или продати или ѿдати свѡбод'но (132г 2/4); и ако властелиннѣ или властелинчнкѣ ѡп'сѣе сѣбра (132г 10/11); къди прнде властелиннѣ с вѡскѣ домѡмѣ или кон любо вѡнник' (133г 6/7); кон властелиннѣ на прѣселнци коми пнзломѣ коє зло вчиннѣ земли плѣномѣ или коукіе пожеже или коє любо зло оучиннѣ (133г 14/17); кто ли оумре а ила єдїно село оу жѡпѣ или мегю жѡпади (133г 20/21); ако ктѡ нзнесе м[н]л[о]|с|тнѡу кннгоу или рѣ|ч|[ѣ] м[н]л[о]|с|тника

⁴⁹⁶ Слободан Павловић напомиње да је овај раставни везник настао као спој примарно упитне партикуле ли и прасловенског везника и (2015: 14). Овде су дати само неки од многобројних примера регистрованих у Барањском препису Душановог законика.

нмамы (134г 11/12); нмамы прнстава ѡв'дєзн на дворѡ ц(а)рєвѡ или на свдїнна (134г 18/20); ако ли га вѡдє ѡслалъ ц(а)рь или свдїа на работоу (134v 4/6); и кто зло ѡчинн братъ или с(ы)нъ или рѡднмъ (135v 3/4); все да плати г[о]ц|подаръ коукн или да да|с(ть) кон ꙗ зло ѡчиннѡ (135v 5/7); шрѡта коѡ нѣ|с(ть) ѡка прети или ѡпирати (135v 13/14); аще кто попасе жито или виногра|д(ь) или либадѡ грѣхѡмъ (136г 6/7); гдє прѣстон влахъ или ар'банасннъ на селѣ (136v 13/14); ако вѡнє властєлннъ сєбра ѡ градѡ или ѡ жоупѣ или ѡ катѡнѡ (137г 21/22); кто ли се нагє ѡжєгъ коукю или гѡмно или сламѡ или сѣно по пнзмѣ комоу (138г 29/21); аще ли кто оужежє нз'внъ села гоумно или сѣно (138v 5/6); ако ли кога ѡбрѣтє наєзда или сила похвал'на (138v 10/11); кто се нандє ѡбнвѡ соудїнна посла'ника или прнстава (139г 10/11); ако кто позна терє похвати н|л|н] ѡзмє (140г 16/17); кто ли се нагє силѡ|м| растоварнвѡ или разбальвѡ (140v 4/6); да се оубнє или ѡбѣси (141v 5/6); терє оустаноу на граблєнїє сокол'на села или жоупа (144г 14/16); ако се що гдє лицємъ оухвати оу нн|х| или ако се оухвате оу гсє или ѡ крагын или н|х| прѣдадоу жѡпѣ или сєлѡмъ или г[о]ц|подарїє или властєлѣ (145г 7/12); развѣ да ѡправе или пакы да ѡкрнвє (146г 6/7); да ако се ктѡ гсѡ или оукрадє или се коє зло оучинн (147г 16/18); що се оучинн оу том'зи брѡдоу оу пвстошн ттєта или гсѡ или крагѡ или коє зло (147v 4/7); ако н|х| нє прнпвстн владальцѣ или г[о]ц|подаръ села тоган (147v 11/13); терє моу оузмє що гоуса или татъ или коѡ годѣ забавѡ (148г 1/3); да ако вѡдє потворъ прнставѡмъ єрє вѡ|д|]ннѡ ѡчиннлн нєго що пишє кннга или ако бѡу|д|]оу прѣпнсали кннгє на ннѡ образѣ (148v 19/149г 1); да нм' се роуцѣ оусѣкоу или єзыкѣ оурѣжє (149г 7/8); властєлѣ и властєлчнкїн кон гредоу оу дворѣ ц(а)рєвѡ или грѣкѣ или нѣмьцѣ или срѡбннъ или властєлннъ ннѡ кон любо (150г 22/150v 4).

Хипотакса

Везници временских реченица:

доклє: калѡгєрь кон сврѣжє расє да се дрѡжн оу тѡмннцн доклє се ѡбрати ѡпетъ ѡ послѡшанїє и да се пєдєп'са (128v 10/13); и да н|х| дрѡжн цр(ь)кѡ доклє скѡпє людн коє св разѡгналн (129v 17/18); да мѡ поставн рокѣ доклє ѡн'зи прнставѣ прїндє да га да прѣ|д| свдїамн (134v 7/9); оу том'зи мѡжѣ да нѣ|с(ть) крнвѣ доклє мѡжѣ нє дадє гласѡ (134v 20/22); а да мѡ се нє вѣроує нн оу чнмъ що говорн доклє моу се нє нсправн (148v 6/8);

кадѣ: цр(ь)кѡмъ поноса да нѣ|с(ть) развѣ ка|д| грѣдє камо ц(а)рь тадазн да га днжѡ (129г 7/9);

къда: къда ѡмрє властєлннъ конѣ доврїн и ѡврѡжїє да се дає ц(а)рѡ (131v 19/20); братєн'чн кон соу заєд'но оу єднон коукїє къда н|х| кто позовє на домѡ кон прїндє ѡ нн|х| тѡзн да ѡпнра (134г 1/4); къда се прнта двѡ ако рє|ч|]є єдннѡ ѡ нн|х| нмамы прнстава ѡв'дєзн на дворѣ ц(а)рєвѡ или на

свдѣннѣ да га да (134г 17/20); кѣда га понѣи не оберѣте га онъ дежи на дворѣ|тъ ч|а|с|ѣ) да прѣнде на свдѣ (134г 20/22); кѣда си погѣ онъ жи гостѣ да мѣ прѣда станѣннѣ все що моу бѣде прѣнѣлѣ (141г 6/8); а кѣда свѣрѣши соудѣ ако що нѣма потѣ|м| да говорн с нѣмѣ прѣ|д| соудѣамн ц(а)рѣвѣмн (148v 3/6);

кѣдн: кѣдн прѣнде властѣннѣ с вонскѣ домѣ|м| нлн кон любо вонникъ ако га кто позовѣ на свдѣ да прѣбѣде дома (133г 6/8); н да се не наведѣ прѣставѣ на женѣ кѣдн нѣ|с|(тъ) моужа дома (134v 16/17); да нѣсе свдѣ|м| ѿ с(вѣ)т(а)го крала кѣдн се ѣ прѣставнѣлѣ (136г 18/20); кѣдн се прѣ властѣе кто се оу що оупрн да дава ѣмъ цѣ (137v 12/13).

Везници допунских реченица:

да: н архѣрен да рѣ|т|[ѣ] ономаи властѣннѣ оу да храни попа по законѣ (130v 6/8); нѣ да си да|с|(тъ) жена мѣжѣ гл(а)сѣ да гредѣ на соудѣ (134v 18/20); повѣлѣва г[о]|с|[подн]нѣ ц(а)рѣ да ѣ|с|(тъ) волъ нѣ всакы мѣропѣхѣ прѣтн се съ сконмѣ г[о]|с|[подарѣ]мѣ нлн съ ц(а)рѣмѣ нлн съ г[о]|с|[п[о]ж|д|омѣ] ц(арн)цѣмѣ нлн съ цр(ѣ)квѣ|м| нлн съ властѣн ц(а)рѣвѣмн нлн с кѣмѣ любѣ (143г 11/16);

ако ѣзлюбѣ да се кр(ѣ)|с|тн оу хр[н]|с|тѣанство (127г 2/3); ако лн се не кр(ѣ)|с|тн да мѣ се ѣзлѣ жена н дѣтца н да нѣмѣ да дѣлѣ ѿ кѣкѣ а онѣ да се ѿженѣ (127г 3/6); да мѣ поставн рокѣ докле онъ жи прѣставѣ прѣнде да га да прѣ|д| свдѣамн (134v 7/9)⁴⁹⁷;

ѣре⁴⁹⁸: ако бѣде потворѣ прѣставѣомѣ ѣре бѣ|д|[ѣ] нно ѣчиннлн него що пишѣ книга (148v 19/21)⁴⁹⁹; ако лн се оберѣт|ѣ| ѣре соу ннако прѣтворнлн соуд|д| (149г 5/6);

ѣр': н ако се нзнагѣ ѣр' соу знаюкѣн крѣво оправнлн нлн ѿдалн нлн нѣка мѣнта оузнллн (146v 12/14); що рекоу д(оу)шѣмѣ ѣр' соу нзгоубнлн (148г 16/17);

како да: н ако оупрѣн мѣропѣхѣ г[о]|с|[подара] да га ѣмѣтн соудѣа ц(а)рѣвѣ како да платн г[о]|с|[подарѣ] все мѣропѣхѣ на рокѣ (143г 19/143v 1)⁵⁰⁰.

⁴⁹⁷ Говорѣни о напорѣдо ставлѣним реченицама са конструкцијом да + презент које се прѣтварају у волунтативну хипотаксу, Ирена Грицкат издваја ове примере (2004: 109).

⁴⁹⁸ Прѣма речима Ирѣне Грицкат-Радуловић, овај везник има значѣње исказног да (1975а: 148), а у тој функцији посведочѣн је и у *Закону о рудницима* (в. Јовић 1968/1969: 447). Такође, Ирена Грицкат-Радуловић запажа да се у свим старијим прѣписима Душановог законика среѣе облик ѣре или ѣрѣ и да до продирања новијег везника да још увѣк није дошло (1997а: 92; 1997б: 169). Ради се о везнику који припада регистру српског народног језика (в. Курѣшевић 2016: 120).

⁴⁹⁹ Ханс Кристијан-Микѣлсен подвучѣне реченице одређује као експликативне, посматрајући их засебно од изричних реченица (1981: 221–225).

⁵⁰⁰ Ханс Кристијан Микѣлсен истичѣ да је ово пример изричне реченице са везником како да, као и да су реченице са овим везником хибридног типа јер се њимѣ изражава и изричност и порѣдбеност (1981: 221).

Везници месних реченица:

где: где се обрѣте ѿ негова рода до третїега братоучеда тазн да имать еговѣ башинноу (131г 5/7); где прѣстон влахъ или ар'банасинъ на селѣ на том'зи селѣ да не стане дроугын за нимъ гредѣ (136v 13/16); где се изнесете две кннзѣ ц(а)ревѣ за една нпотесъ за землю кто съдрѣжн до сїега доба събор'нога тога да ꙗс(ть) (136v 19/22); где се нанде оубїнство он'зи конно вѣде зар'валъ кон да ꙗс(ть) кривъ ако се и оубнѣ (137г 18/20); и где се градъ соборн или коула да га направѣ граггане тогазы града и жоупа цо ꙗс(ть) прѣд[ѣ]ль тогазы гра[д][а] (141г 14/17); поклансаръ цо гредѣ из'твгнѣ землѣ къ ц(а)рѣ или ѿ ц(а)ра къ своєюму г[о]с[поди]ноу где приходи оу чнѣ любѣ селѣ да мѣ се чини чьсть (142г 4/7); конска кона гредѣ по земли ц(а)реве где пад'не оу конемъ селѣ дроуга по нон идвкн да не падне оу том'зи селѣ (142г 18/21); кннга ц(а)рева да се не прѣславша где приходи (142v 2/3); где се обрѣтаю жоупѣ смѣсне села цр(ь)ков'на и ц(а)рева и властел'ска и не вѣде на[д] том'зи жвп[о]м[и] еднога г[о]с[подара] (147г 8/11); коуп'ци кон проходе ноцию на ложнице где догю (147v 10/11); златара оу жвпа[х] по земли ц(а)ревѣ ннгде да нѣсть развѣ оу трьговехѣ где ꙗс(ть) ц(а)рь поставилъ динаре ковати (149v 18/22);

камо: ц(а)ра всакы да днже коудѣ камо гред[ѣ][ѣ] градъ всакы до жвпе и жоупа до града (133v 10/12); и оу пороте камо се вѣкїн кльноу и кога вѣкїн ѡправе тїнзи да соу вѣрѣовани (146г 9/12);

коудѣ: да ꙗс(ть) попь свободнъ коудѣ мѣ хотенїе (130v 9/10); селѣ съ селѣм[и] да пасѣ квдѣ едно селѣ твдѣ и дроуго (135v 16/17); да пасѣ квдѣ и жоупа (136г 5)⁵⁰¹; да коудѣ рекоу свѣдоци тоговожи да ꙗс(ть) (136v 6/7); залогѣ коудѣ се обрѣтаю да се ѿкоупю (138г 1/2); соудїе коудѣ гредѣ по земли ц(а)ревѣ и своен ѡбластн да нѣс(ть) вольнѣ оузетн оброка по снаѣ ни нно цо любо (139v 1/4); пристави без' кннге соудїнне никамо да не ходи или безъ кннге ц(а)реве развѣ коудѣ н[х] послало соудїе (148v 9/12); соудїе да проходе по земли коудѣ колы ꙗс(ть) ѡбласть (151г 15/17); коудѣ гред[ѣ][ѣ] ц(а)рь и ц(арн)ца или становѣ или коны ц(а)ревн оу колы селѣ прѣлеже потѣмъ ннедннъ стан'никъ да не прѣлежн оу том'зи селѣ (151v 18/22).

⁵⁰¹ Јасно је да је глагол (пасѣ) у зависној реченици изостављен.

Везници намерних реченица⁵⁰²:

да⁵⁰³: градовомь да нѣ|с|ть) прнселнце развѣ ктѡ догѣ да дохѡди къ станнннѡу нли малъ нли великъ да мѡ прѣда кѡнъ н станъ вѣсь да га съблюде станнннъ съ вѣ|м| (141г 1/6); да ако се ктѡ гѣсы нли оукраде нли се коѣ зло оуѣннн ть ѡ|с|ь) да грѣдоу|т| къ кѣфаліамь да нмь плакѣю ѿ своѣ коукѣ а кѣфаліе страже да нцоу н гоусарѣ н татн (147г 16/21); да грѣдоу тѣнзн всн къ ц(а)роу да нмь платн ц(а)рь що боу|д|[оу] нзгоубнли (148г 3/5); н всакы гость н трьговьць н льтнннн да дохѡди къ прьвѣнмь страже|м|ь съ вѣ|мь) що нмь н носн да га провагѣю (148г 8/12);

да мѡ се ѣннн ѡсть да моу ѣ всего довол'но (142г 7/8); ть ѡ|с|ь) да грѣ|д|[ѣ] ѡпетъ с кннгомь къ ц(а)рѡ да ѡповѣда ц(а)рѡ (142v 11/13)⁵⁰⁴.

Претпостављамо да се о намерним зависним реченицама ради и у следећим случајевима:

да пошлаѣ дваши нли трнши къ ѡномннн да га ѡбанѣн (126г 21/126v 1); н да поставн цр(ь)квн велнка прѡтопопѣ по вѣ|х| трьговѣ|х| да възвратѣ хр[н]|с|тѣанѣ ѿ керсн латнн'скѣе кон се св ѡбратнли въ вѣрѡ латнн'скоу н да нмь дадѡ заповѣдъ д(оу)хов'ноу (126v 12/17); н прѣдаде ц[а]р(ь)|с|тво мн нгьменомь цр(ь)квн да ѡбл|д|[а]ю вѣсомь кѡкѡмь кобнлмн н кон'мн н ѡвѣцамн н ннѣмь вѣ|м| (128г 4/7); развѣ да посллаю мнтрополѣтѣе калѡгѣра самѡдроугаго по поповѣ|х| да нсправн д(оу)хов'но н дохѡдѣкъ цр(ь)ков'нн да ѡзмѣ ѿ поповь (128г 17/21); н да га доведе къ с(ветн)т(ѣ)лю да га б(лаго)|с|л(о)вѣ с(ветн)т(ѣ)ль (131v 2/3); да га поведе оу прнпрѣв'нѣ село н зарѡуѣн селоу н позовѣ да га дадѡ прѣ|д| соудѣе (138г 5/7); царнн'ннкъ ц(а)ревь да нѣ|с|ть) вольнъ забавннн нли задрьжатн трьгов'ца да моу кѡплю кою прода|с|ть) ѡ бес'ценѣе (140v 12/15); г[о]|с|подарь села тоган да се доведе свѣзань къ ц(а)роу да плакѣа все що ѣ оуѣнннл татъ н гѣсарь ѿ нспрѣва (144v 10/12); нъ ако бѣдѡ кѣфаліе н соудѣе ц(а)ревы кон|х| ѣ поставнл ц(а)рь да поставѣ страже по вѣ|х| поутѣ|х| н кѣфаліамь да прѣдадоу пѣтове да н|х| блѡдоу съ стражамн (147г 10/16); прнставн без' кннгѣ соудѣннѣ ннкамо да не ходн нли безъ кннгѣ ц(а)реве развѣ коудѣ н|х| посллаю

⁵⁰² У поглављу посвећеном намерним реченицама у монографији Слободана Павловића нису наведене потврде из Душановог законика (2009а: 280–300). Анализирајући грађу из XIV века, Јасмина Грковић-Мејдор примећује да су намерне реченице углавном ишле уз глаголе кретања из управних реченица, као и да је у таквим случајевима била могућа двојака интерпретација (могле су бити тумачене и као зависне намерне и као оптативне независне реченице) (2007б: 221). Ово свакако произилази из чињенице да је везник да „исконски везан за исказивање воље и футурске оријентације” (Грицкат 2004: 77). Наводимо најпре примере реченица које Ханс Кристијан Микелсен даје у оквиру дела посвећеног намерним реченицама (1981: 220–221). Болдиране су реченице за које мислимо да припадају намерним зависним реченицама.

⁵⁰³ Употреба конструкција да + презент у намерним реченицама карактеристика је старосрпског језика (в. Курешевн 2016: 120).

⁵⁰⁴ „Тешко је рећи да ли у следећим примерима имамо само по два напоредна обрта за израз воље, или је други од њих зависна намерна реченица” (Грицкат 2004: 109).

соудіе да нмь пншоу|т| книге (148v 9/13); а соудіе да дрѣжеть такогере книге какове соу дали прнставомь кон|х| соу послали да исправе по земли (148v 15/18); соудіе да проходе по земли коуде кому е|с|(ть) область да оглѣдѣю и да исправлю оубоги|х| и нищнхъ (151г 15/18).

Везници односных реченица:

именичка заменица кѣто у функцији везника: кѣто се обрѣте еретникъ жнве оу хр[н]|с|тіанѣ|х| да се жеже по образѣ и да се прожене (127г 7/9)⁵⁰⁵; кѣто ли га нмѣ тантн и тазы да се жеже (127г 9/11); кѣто ли се нанде ѿ козмнхъ соуднвѣ цр(ь)кв'ном|с| дльгѣ да платн . ꙗ̄ . пер|р|(ь)перь (127v 2/4)⁵⁰⁶; и ѿ съда кѣто поставн по мнтѣ или мнтрополнѣ или еп[н]|с|к[о]па или нгьмена да е|с|(ть) проклетѣ и анафема да боудеть (127v 9/13); и кѣто прода хр[н]|с|тіаннѣ оу нновѣр'ноу вѣроу да се осѣте и языкъ оурѣже (129г 1/3); кѣто ли н|х| не всхрани ѿ мнтрополнтѣ или ѿ еп[н]|с|к[о]пѣ или ѿ нгьменѣ да се ѿлоу'тн ѿ сана (129г 21/129v 1); и кѣто потвори снѣ при животѣ и по смьртн ц[а]р(ь)|с|тва ли да нѣ|с|(ть) благо|с|л(о)вєнѣ (129v 4/6); кѣто ли се нанде нзыгнавѣ метохію на мєроп'шнноу и прѣчює законѣ ц[а]р(ь)|с|кы тазн власт'никъ да се распе и накаже (130г 12/15); братѣ за брата и ѿ(ь)ць за с(ы)на роднмь за роднма кѣто соу|т| ѿдѣл'нн ѿ оногозы оу свон|х| коукн|х| кон е|с|(ть) не сыгрѣшнлѣ тѣзи да не платн нища (132v 14/18); и кѣто боуде позванѣ прѣгнѣ обѣда с прнставом|м| и не прїнде на обѣдѣ да е|с|(ть) крнвѣ (133г 3/4); кѣто ли оумре а нма едїно село оу жьпе или мєгю жьпамн (133г 20/21); прнїю да нѣ|с|(ть) вольнѣ ннктѣо продатн нн коупнтн кѣто не нма башнне ѿ прнїар'ске землє (133v 4/7); а кѣто не нма винограда а сонн да мѣ работаю нне работє д(а)нѣ (135г 14/15); и кѣто се обрѣте оу едннѣ кѣкы или братєн'цн или ѿ(ь)ць ѿ с(ы)нов' или ннѣ кѣто ѿдѣленѣ хлѣбѣ|м| и нманнїемь ако вѣде на едннѣ огнншн а тем'зн ѿдѣленѣ да работа тако ннн малн людїє (135г 19/135v 3); и кѣто зло ҃чннн братѣ или с(ы)нѣ или роднмь кон сѣ оу едннѣ кѣкѣ все да платн г[о]|с|подарѣ коукн (135v 3/6); кѣто ли се обрѣте събор'никъ да моу се ҃ши оурѣжоу (135v 9/11); кѣто съдрѣжн до сїєга доба събор'нога това да е|с|(ть) (136v 21/22); кѣто се оправн да не дава соудїамь оправе (137г 3/4); и кѣто ре|ч|[ε] бавн'скоу рѣчь ако боуде властєлннѣ да платн . ꙗ̄ . пер'перь (137г 8/10); кѣто нѣ|с|(ть) дошлѣ нахвалнцѣ|м| по слѣ тєре е оу'чнннлѣ оубїнство да платн . ꙗ̄ . пер'перь (137г 13/15); кѣто се обрѣте оубнвѣ с(ветн)т(ε)ма или калѣгєра или попа да се тѣзи вбнє и обѣсн (137v 5/7); кѣто се обрѣте оубнвѣ ѡ(ть)ца или м(а)т(ε)рь или брата или чєдо свое да се тѣзи вбїнца нж|д|еже на сонгы (137v 8/11); кѣто позове крнв'ца прѣ|д| соудїє позвавѣ и не понде на соудѣ нѣ сѣдн дома (137v 14/16); кѣто се оу цо оупрн да дава ем'це (137v 12/13); кѣто проводн дроу'ж'нєга чл(о)в(ѣ)ка оу тѣж|д|оу землю да мѣ

⁵⁰⁵ Наводећи овај пример, Ирена Грицкат истиче да се у релативном кѣто може подразумевати кондиционалност (2004: 271).

⁵⁰⁶ Примери овог типа припадају слободним односким реченицама (в. Павловић 2009а: 105).

га да|с(ть) самосед'мога (138г 11/13); кто се оберѣте ѡскоубѣ брадоу властелноу или доброу чл(овѣ)кѡ да се томоузи роука ѡсѣче (138г 14/16); кто ли се наге ѡжегѣ коукю или гымно или сламѡ или сѣно по пизмѣ комоу да се пожеж'ца тѣзи нж|д|еже на огни (138г 19/22); кто ли се повзда за цю да плати самосед'мо (138v 22/139г 1); кто се нанде ѡбнѣ соудѣнна посл'ника или пристава да се плѣни (139г 10/12); кто се нанде соудѣно ѡсрамотнѣ' ако боуде властелнѣ да мѡ се в'се ѡзде (139v 7/9); кто бѡде побегль ѡ ем'ства ѡннзи ем'ци кон то соу по томоу чл(о)в(ѣ)кѡ ница да не плакѡють (140г 4/7); и кто ꙗс(ть) чнѣга чл(о)в(ѣ)ка приель нз' тоугѣ землѣ а ѡнѣ ꙗс(ть) повѣгль ѡ свога г[о]|с|подара ѡ сѡда ако да книгоу м[н]л[о]|с|тнѡ ц(а)ревоу да се не потвори (140г 8/12); ктѡ цю наге оу ц(а)ревѣ земли да не оузде тере рѣч[ѣ] врати кю (140г 14/16); кто ли се наге силѡ|м| растокарнѣ или разбалѣвѣ да плати , ѣ сѣть пер'перѣ (140v 4/7); градовѡмѣ да нѣ|с(ть) приселнѣ развѣ ктѡ доге да дохѡди къ станианноу или малѣ или велнкѣ (141г 1/4); цр(ь)ковѣ ктѡ оборн на концѣ да се оубнѣ или ѡбѣси (141v 4/6); цю ктѡ кѡпи ѡ плѣна нз' тѡге землѣ цю бѡде плѣнено по ц(а)ревѣ землѣ да ꙗс(ть) вольнѣ кѡпити ѡ тоганзи плѣна (141v 14/18); а кто бѡде коупил гдѣ любо или ѡ земли ц(а)ревѣ или ѡ нѡн земли вноу да да|с(ть) своде ѡ томѣзи (151v 13/16);

именичка заменица цю у везничкој функцији: и за ѡресѣ латин'скѡ цю се сѡ обратни хр[н]|с|тѣанѣ въ азмин'ство да се възвратѣ ѡпетѣ въ хр[н]|с|тѣан'ство (126v 4/7)⁵⁰⁷; ѡ в'сѣмѣ да сѡ вол'ни цю ꙗс(ть) прилч'но по пѡти и прав'дѣ и како пише хрѣсовоуль с(вѣ)тѣн|х| ктѣторѣ (128г 7/10); цр(ь)квн в'се цю се оберѣтаю по землѣ ц[а]р(ь)|с|тѡ мн ѡсвободн мн ц[а]р(ь)|с|тѡ ѡ всѣ|х| работѣ малѣн|х| и велнкын|х| (129г 14/17); и цю соу села цр(ь)ков'на и лю|д|[н]ѣ цр(ь)кв'нѣ да не гредѡ оу мѡроп'шинѣ ц[а]р(ь)|с|тѡ мн (130г 5/7)⁵⁰⁸; и в'си хрѣсовоули и простаг'мѣ цю ꙗс(ть) комѡ оучиннѡ ц[а]р(ь)|с|тѡ мн и цю кѣ комоу оучинити и тезн бащинѣ да соу тврѣде каконо и прѣв'нѣн|х| правѡвѣрнѣн|х| ц(а)рѣ (130v 14/19); и ѡтроке цю си ктѡ нмаю да н|х| нмаю ѡ бащинѣ и ни|х| дѣт'цоу оу бащиноу вѣт'нѣ (131v 10/12)⁵⁰⁹; и ещѣ ѡроке цю си нмаю властеле да нм' сѡ оу бащинѣ (131v 14/15); тѣкѡ цю кѣ простити властелнѣ или моу жена или с(ы)нѣ его този да ꙗс(ть) свѡбодно а нѡ ницо (131v 15/18); кто ли оумре а нма еднѡ село оу жѡпе или мѣгю жѡпѣм цю се зло ѡчиннѣ томѣзи селоу пожегѡ|м| или чнѣмѣ любо ѡномоузи сѡлѡ в'соу тоузи злобѡ да плати ѡколнна (133г 20/133v 3)⁵¹⁰; кѣфалѣ цю сѡ по градовѣ|х| да оузнмаю свѡн дохѡдѣкъ законѡ|м| (133v

⁵⁰⁷ Према речима Ирѣне Грицкат, овде се цю користи са значѣѣм „у вези с тим што“, „у вези с којим“ (2004: 262).

⁵⁰⁸ И ово је пример цю са условним значѣѣм (в. Грицкат 2004: 261).

⁵⁰⁹ Ирѣна Грицкат истичѣ да у овѡм примеру препозитивно употребљѣно цю садржи и паралелну условну семантику, и да означаѡ „ако нешто“ или само „ако“ (2004: 261).

⁵¹⁰ Ради се о цю које има и условну семантику (в. Грицкат 2004: 261).

13/15); да нм се продава жита и вина и меса за динарѣ що нномоу за два (133v 15/17)⁵¹¹; ѿ землн и ѿ людѣ|х| цр(ь)ков'нїнхъ що нмаю с кымь соудѣ цр(ь)кви (134г 10)⁵¹²; а що соу ѿтроци да се соуде прѣ|д| свонмн г[о]|с|подарн (134v 10/11); и що вработа меропьхъ този в'се да стежи а нно прѣз' закон' ницо да мз се не взме (135г 16/18); тоузи попашв да плати що рекоу доуш'ници кон цѣне (136г 8/9)⁵¹³; а за мегіе землн що се потвараю села мегю собомь (136г 17/18)⁵¹⁴; планине що св по землн ц[а]р(ь)|с|тва мн що соу планине ц(а)ревѣ да св ц(а)роу а цр(ь)ков'не цр(ь)квалмь а властел'ске властеломь (136v 8/12)⁵¹⁵; да плати пот'кв и що не испасаль (136v 17/18); ако лн га не да селѡ прѣ|д| соудіе що покаже соудѣ да плати селѡ този (138г 7/9); да плати ѡнон село що бн пожеж'ца платилъ (138v 3/4); тере н|х| потвара закон'никъ ц(а)ревь що не записаль ц(а)рь комъ любо кннгѣ ѡнези кннгѣ кою потворн свдѣ тези кннгѣ да оузмюу свдїе (139г 4/8)⁵¹⁶; да се плѣни и в'се да мз се взме що нма (139г 12/13); да нѣ|с|(ть) вольнъ оузети оброка по силѣ ни нно що любо развѣ поклона що мз кто поклонн ѿ свога хотѣнїа (139v 3/6); а що е|с|(ть) ѿбѣгль оу тогази ч(о)в(ѣ)ка комъ е|с|(ть) оутек'ль този да е|с|(ть) комъ е|с|(ть) втекль (139v 15/18); ктѡ що нагіе оу ц(а)ревѣ землн да не оузме тере рѣ|ч|е| вратити кю (140г 14/16); а що нагіе оу твгїе землн на концѣ да веде и несе прѣ|д| ц(а)ра н|л|[н] воєводе (140г 18/20); и кѣда си погіе онзи гостѣ да мз прѣда станиннъ все що моу бѣде прикель (141г 6/8); град'скаа землн що е|с|(ть) околѡ гра|д|[а] що се на ниен гвси н|л|[н] оукраде да плати все тозы ѡколнна (141г 10/13)⁵¹⁷; да га направѣ граганѣ тогазы града и жоупа що е|с|(ть) прѣ|д|[ѣ]ль тогазы гра|д|[а] (141г 15/17); да ѡбладаю воєводе колнко и ц(а)рь що рекв да се чюю (141г 18/20); що ктѡ квпн ѿ плѣна нз' твгїе землнѣ що бѣде пленѣно по ц(а)ревѣ землнѣ да е|с|(ть) вольнъ квпннн ѿ тоганзи плѣна (141v 14/18); покансарѣ що греде нз' твгїе землнѣ къ ц(а)рѣ нан ѿ ц(а)ра къ своємюу г[о]|с|с|[подн]ноу гдѣ приходн оу чїне любо селѡ да мз се чїннн чѣсть да моу не всего довол'но (142г 4/8); и що записе г[о]|с|с|[подн]нѣ ц(а)рь бащнноу комоу записе селѡ оу бащннѣ (142г 12/13)⁵¹⁸; никто да не прѣчюе що пише кннга ц(а)рева (142v 6/8); хрсѡвѣли

⁵¹¹ Овде је шо употребљено у начинском контексту (в. Грицкат 2004: 265).

⁵¹² И ово је пример шо са условном семантиком (в. Грицкат 2004: 261).

⁵¹³ Ирена Грицкат истиче да се овде шо користи у значењском контексту, са значењем „онолико колико” (2004: 265).

⁵¹⁴ Како Ирена Грицкат наводи, овде шо има значење „око којих, у вези с којима” (2004: 262).

⁵¹⁵ Према речима Слободана Павловића, у оваким примерима, у којима се односном реченицом практично само констатује егзистенција антецедента, препонована конструкција са релативизатором *што* може се свести на значење „што се тиче антецедента” (2009а: 131).

⁵¹⁶ И ово је пример шо са условном семантиком (в. Грицкат 2004: 261).

⁵¹⁷ Према речима Х. К. Микелсена, ово је пример аргументски суодносне реченице са погодбеним значењем (1981: 225). Ирена Грицкат-Радуловић, пишући о језику Струшког преписа, наводи да се велик број реченичних почетака са именицама, иза којих се тек развија права реченица, понекад и са поновљеном именицом са почетка, „мора приписати недовољној организованости хипотаксе уопште, као и помињаним покушајима да се створи уводни обрт са значењем ’што се тиче (тога и тога)’ ” (1975а: 154). Примери такве употребе шо забележени су и у *Закону о рудницима* деспота Стефана Лазаревића (в. Јовић 1968/1969: 447).

⁵¹⁸ И ово је пример шо са условним значењем (в. Грицкат 2004: 261).

ц(а)ревнi що соу оу'чиннени градоков|м| ц(а)ревѣмь що нмь пише да нмь нѣ|с|(ть) вольнъ потворити ни г[о]|с|[подн]нъ ц(а)рь ни ннъ кто (142v 14/18); и рѣчи прѣлаган'нѣ на ино що не повелѣль ц(а)рь (142v 22/143г 1)⁵¹⁹; да нѣ|с|(ть) вольнъ ниед'нъ г[о]|с|подарь прѣзь закон|н| нища зчинити развѣ що є|с|(ть) ц(а)рь записаль оу закон'ницѣ този да мѣ работа и дава (143г 5/9); ако се кто ѿ ни|х| wobpѣте воплѣннвѣ села и людн и затрѣвь прѣзь законъ ц(а)ревь що не оузаконилъ на съборѣ (143v 20/144г 2); и що бѣде строуль да платн все ѿ своє коукиє (144г 3/4); тере оустаноу на грабленіє wokол' на села нли жоупа на нєговоу коукию и на нєговъ добитъкъ що боуде оставилъ (144г 14/18); г[о]|с|подарь села тоган да се доведе свезанъ къ ц(а)роу да плакта все що не оу'чинилъ татъ и гвсарь ѿ нспрѣва (144v 10/12); да нмь є|с|(ть) отправа|даніє желѣзо що не положилъ ц(а)рь (145г 18/19)⁵²⁰; ако ли не оузблюдоу стражоу що се оу'чинн оу том'зи брѣдоу оу пѣстоши тѣта нли гвса нли крагта нли коє зло да плактаю wokол'ни села конмь є|с|(ть) рѣч|[є]но блюсти пѣть (147v 3/9)⁵²¹; да нмь платн ц(а)рь що боуд|д|[оу] нзгоуенли (148г 4/5); и всакы гостъ и тръговць и льтинннъ да доходи къ прѣвилъ страже|м|ь съ всѣмь що нма и носи (148г 8/11); що рекоу д(оу)шомь єр' соу нзгоуенли този да нмь платн кѣфаліа и стражи (148г 16/18); развѣ да моу ѿпнира а къда съврши соудъ ако що нма потво|м| да говори с нмь прѣ|д| соудіамн цревѣмн а да мѣ се не вѣроує ни оу чинь що говори докле моу се не исправн (148v 3/8); и да не нде прнставъ ино чинити развѣ що пише|т| книга (148v 13/15); да ако бѣде потворь прнставомь єре вѣ|д|[ѣ] нно зчинилн него що пише книга (148v 19/21); всакы соудіа що соудн да вписоує соудовѣ и да дръжи в себе а дроугоу оупнсав'ше да ю дає (149г 9/11); да платн глобоу що рѣч|[є] ц(а)рь (150г 6); а за соудовѣ що нмаю мегю собомь да се соуде прѣ|д| владал'ци град'скіимы (151г 2/5); стан'ници ц(а)ревн да грѣдоу|т| прѣ|д| соудіе що нмаю соудъ мегю собомь за вражд|оу за гоусаре за тати за прѣнемь люд'скіи за кровь за землю (151v 4/8); ономоузи селѣ що бѣде строувлено все да платн самосед'мо (152г 5/7); що освде свдіе и вписав'ше дадѣ главоаремь тѣзи главоє да оузнаю главоаріе (152г 9/11); а що не освдѣ соудіе и не дадѣ оупнсав'ше главоаремь (152г 11/13);

придевска заменица кон(но) у функцији везника: нли оу те|х|зи да се б(лаго)|с|л(о)вє коє св поставилн нзѣравшии д(оу)ховникє ар'хїєренє (125v 20/126г 2); да възвратє хр[н]|с|тіанє ѿ єрєси латин'скїє кон се св обратилн въ вѣрѣ латин'скоу и да нмь дадѣ заповѣдъ д(оу)хов'ноу (126v 13/16)⁵²²; онызи д(оу)хов'ници кон|х| нѣсѣ поставилн д(оу)хов'никє да се н|ж|денѣ (127г 19/21); да се ставє добри чл(о)в(ѣ)ци кон те стожити до|м| б(о)жїи (127v 20/21); и доходькъ цр(ь)ков'ни

⁵¹⁹ Ханс Кристијан Микелсен одређује ову реченицу као начинску са антецедентом у главној реченици (1981: 220).

⁵²⁰ Ово је пример релацијски односне реченице (в. Микелсен 1981: 221).

⁵²¹ Микелсен и овај пример сврстава међу аргументски суодносне реченице са погодбеним значењем (1981: 225).

⁵²² Ово је, према речима Слободана Павловића, пример препоноване слободне односне реченице са релативизатором кон са субјекатском функцијом (2009а: 112).

да ѡзмѣ ѿ поповъ кон ꙗ|с(ть) ѿ бащинѣ (128r 20/22); и калогѣрїе и калогѣрнѣе кою се пострнзю тере жнвѣ оу свон|х| коукѣ|х| (128v 1/3); и калогѣрїе кон се св пострнгли топнцн нз метохѣ тезн цр'кве да не жнвѣ оу тезн цр(ь)кве (128v 5/7); калогѣрь кон свръже расе да се дрѣжн оу тѣмннцн (128v 10/11); ѡ ересннцѣ|х| кон телѣса мр'твїн|х| жегѣть (128v 15/16); и людн кою съ влѣховьствоу нзымаю нз гробовѣ т|е|ре н|х| съжнжѣ тозн село да платн враж|д|оу кою тон ѡтннн (128v 17/20)⁵²³; людїе властел'сїн кон сѣде по цр(ь)ков'нїн|х| селѣ|х| и по катонѣхъ да походи всакъ къ своємѣ г[оспо]|д|(а)[роу] (129r 4/6); людїе цр(ь)ков'нїн кон дрѣже цр(ь)ков'на села и землїе цр(ь)квенѣ а прогнан св мѣроп'хе цр(ь)кв'не нлн влахе (129v 11/14); ѡннзн кон соу раз'гнан людїн да се свежѣ и да нл се оузмѣ землїа и людїе и да н|х| дрѣжн цр(ь)квѣ докле скѣпе людн кою св разыгнан (129v 14/18); и коѣ ста ова чл(овѣ)ка єдне цр(ь)кве да се соуде прѣ|д| свом|м| ! цр(ь)квомѣ (129v 22/130r 2); ако лн ѿ двѣю цр(ь)квѣ боудета два чл(овѣ)ка коѣ се прнта да нл соуде ѡбѣ цр(ь)кве (130r 2/4); а нны поповѣ кон не нмаю бащнне да нл' се дадѣ . Г . ннве закон'ннте (130r 18/20)⁵²⁴; и властеле и нны людїе кон нмаю цр(ь)квен бащнн'нѣ оу свон|х| бащннн|х| да нѣ|с(ть) вольнѣ г[о]|с|[подн]нѣ ц(а)рь нн патрїар|х|ь нн ннѣ с(ветн)т(е)ль тезы цр(ь)квен по|д| велїю по|д|ложнн цр(ь)квѣ (131r 17/22); и властелннн кон се нагїе по|д|ложннѣ свою цр(ь)квѣ по|д| дроугоу цр(ь)квѣ векїе том'зн цр(ь)квомѣ да не нма ѡвласть (131v 6/9); властелннн кон ѡпсоуїе и ѡсрамїотн властелннннн да платн . р̄ . пер'перѣ (132r 5/7); властеле кранц'ннцн коѣ вонска ѿ тоуда мнне и плѣнн землїю ц(а)ревѣ тере прѣнде ѡпетѣ прѣз'нн|х| землїю тнзн властеле в'се да платѣ прѣзѣ кснн|х| прѣнде дрѣжавѣ (132v 7/12)⁵²⁵; кто соу|т| ѿдѣл'нн ѿ оногозы оу свон|х| коукѣ|х| кон ꙗ|с(ть) не съгрѣшнлѣ тѣзн да не платн ннща развѣ ѡнзы кон ꙗ|с(ть) съгрѣшнлѣ тогова и коукѣ да платн (132v 15/20); братен'цн кон соу заед'но оу єднон коукѣ къда н|х| кто позове на домѣ кон прїнде ѿ нн|х| тѣзн да ѿпнра (134r 1/4); да нѣ|с(ть) крнвѣ ѡн'зн конно га даїе (134v 6/7); отроцн и мѣроп'сн кон сѣде заедно оу єднѡ|м| селѣ всака плата коѣ прнходи да плаїю всн заед'но (135r 1/4); и кто зло ѡтннн братѣ нлн с(ы)нѣ нлн рѡднлѣ кон св оу єднон кѣкїе все да платн г[о]|с|[подарѣ] коукн нлн да да|с(ть) кон ꙗ|с(ть) зло ѡтнннлѣ (135v 3/7); снрѡта коѣ нѣ|с(ть) ѣака претн да даїе пѣр'ца кон кїе заню претн (135v 13/15); да платн цю рекоу доуш'ннцн кон цѣне (136r 8/9); а за мегїе сел'ске да дадѣ ѡбон кон ншѣ сведоке (136v 3/5); ѡн'зн конно вѣде зар'валѣ бон да ꙗ|с(ть) крнвѣ ако се н оубнїе (137r 18/20); ѡн'зн кон ꙗ|с(ть) позванѣ ако прїнде на рѡкѣ прѣ|д| соудїе и ѿѣтѣн се по законѣ тѣзн да ꙗ|с(ть) простѣ ѿ тогазн дльга за кон ꙗ|с(ть) былѣ позванѣ (137v 17/21); ѡннзн конны наїезд'нын всн да се оузмѣу половннн ц(а)рѣ а половннн ѡномоузн на кога св напѣхалн (138v 12/15); кннге

⁵²³ Ово је пример нерегулисане реченїце, без граматичке и логичке конгруенције између протазе и аподозе (в. Грицкат 2004: 270).

⁵²⁴ Ирена Грицкат истиче да је ово пример појаве да се у зависној протазн даје члан представљен или праћен заменицом кон, поновљен потом у потребном падежу у независној аподози (2004: 269–270).

⁵²⁵ И овде изостаје повезаност између независне и зависне реченїце (в. Грицкат 2004: 270).

ц(а)реве које се приносе прѣ|д| свдїе за що любо тере н|х| потвара закон'никъ ц(а)ревѣ (139г 3/5); онези кнн҃ге које потвори свдѣ тезн кнн҃ге да оузмюу свдїе (139г 7/8); н кон соужьнь оутече на дворѣ патрїар'ховѣ да ꙗ|с|(ть) свобод'нь (139v 21/140г 1); н людїе кон се вратиоу нз тв҃гїе землїе оу землю ц(а)ревоу кто воуде побегль ꙗ| ем'ства оинзи ем'ци кон то соу по томоуи чл(о)в(ѣ)кѣ нища да не плакїають (140г 3/7); трьгов'ци кон гредѣ по ц(а)ревѣ землїи да не вольнь никон властелннѣ ни кон любо чл(о)в(ѣ)кѣ забавити по силѣ (140г 21/140v 2); да нмѣ ꙗ|с|(ть) тозы оуспѣ|д|енїе које н оуѣмьзи кон вн ц(а)ра прѣслоушалн (141г 21/141v 1); н соудовѣ малїи н велнцїи кон св на вонцѣ да нмѣ соуде воєводѣ а ннѣ ннкто (141v 1/4)⁵²⁶; вонска коїа гредѣ по землїи ц(а)реве гдѣ пад'не оу коємѣ селоу дроуга по нон ндвкн да не падне оу том'зи селоу (142г 18/21)⁵²⁷; ѿ властелѣ|х| кон затирають дрьжавоу (143v 16/17); властеломѣ н властелннїкїемѣ конмѣ ꙗ|с|(ть) даль ц(а)рь землю н градовѣ ако се кто ꙗ| нн|х| оуверте оупленивѣ села н люди н затрѣвь прѣзѣ законѣ ц(а)ревѣ що ꙗ|с|(ть) оузаконнлѣ на съборѣ да мѣ се взмѣ дрьжава (143v 18/144г 3); оинзи кон този оуѣнне да се кажѣ како невѣр'ници ц(а)ревн (144г 19/20); оу коем' се селѣ нагїе татѣ нлн гвсарѣ този село да се распѣ (144v 5/7); також|д|е н кнезовѣ н прѣмнїкюрїе н владал'ци н прѣстаннїци н чел'ннїци кон се оувертаю села н кат҃вннн обладающе тнзи всн да се кажѣ оуобразомѣ вышепнсан'нымѣ (144v 15/21); нлн ако се оухвате оу гвсе нлн в крагын нлн н|х| прѣдадоу жьпѣ нлн селомѣ нлн г[о]|с|подарїе нлн властелѣ кон соу на|д| ннмн како ꙗ|с|(ть) выше ҃пнсано тнзи гвсарїе н татн да се не пом(н)лоуоу (145г 8/14); соудїе које ꙗ|с|(ть) ц(а)рь положнлѣ землїи свдннн ако пншоу за що любо (145г 22/145v 2); кон соудїа ꙗ|с|(ть) оу двороу ц(а)ревоу н ҃нннн се које зло тел'зи да се раз'соудн (145v 10/12); а ннкто да се не познѣа на дворѣ ц(а)ревѣ мнмо оубласть свдїи ккон|х| ꙗ|с|(ть) поставнлѣ ц(а)рь (145v 15/18); н оу пороте калю се векїи кльноу н кога векїи оуправе тїнзи да соу вѣрвокани (146г 9/12); ако се по тонзѣ оуправе оуверте полнїїе нстнн'но в оногози оуправ'їе кога св оуправнлн (146v 5/8); развѣ ако се слѣн велнка властелнна стѣгоноше оу жьпѣ нлн помала властелнна кон дрьже дрьжавоу на сѣ н не нмлю оумѣсе ннкоје мегю собо|м| н мегю сквомѣ дрьжаво|м| (146v 19/147г 3); нѣ ако ввдѣ кїефалїе н соудїе ц(а)ревы кон|х| ꙗ|с|(ть) поставнлѣ ц(а)рь да поставе страже по всѣ|х| поуте|х| (147г 11/14); села окол'ннїа коїа соу около тогази брѣда да блюдѣ стражоу (147v 1/3); да плакїаю окол'ннїа села конмѣ ꙗ|с|(ть) ре'ч|ї[е]но блюстн пѣть (147v 8/9); коуп'ци кон проходе ноцїю на ложнїе гдѣ догю (147v 10/11); а ц(а)рь да нїе кїефалїе н властеле кон|м| ввдѣ поутѣ прѣданѣ н страже прѣданѣ (148г 5/8); на соуде кон се соудѣ пьр'ци кон се пре за свою прнт'чѣ н он'зи ꙗ|пър'їа| за що га прн (148г 19/21); кнн҃ге какове соу далн прнставомѣ кон|х| соу послалн да нсправѣ по землїи (148v 16/18); н аще соу свврѣшнлн како пнше в соудїннѣ кннзѣ које соудїе дрьже да соу правн (149г 2/5); да ю дае оноумззи кон се ввдѣ оуправнлѣ на соудѣ (149г 11/13); пьр'ци ккон нсходе на соудѣ

⁵²⁶ Ради се о реченици са чланом који се у аподози понавља на другачији начин (в. Грицкат 2004: 269).

⁵²⁷ Овај пример илуструје нерегулисаност реченице (в. Грицкат 2004: 270).

ц(а)ревъ да кою рѣчи(ь) изговоре тѣзи рѣчи да соу вѣрванѣ (149г 16/18)⁵²⁸; властѣлѣ н властѣлчнкѣн кон гредоу оу дворѣ ц(а)ревѣ нли грѣкъ нли нѣмьць нли сръбиннѣ нли властѣлннѣ ннѣ кон любо аще доведе съ собоу|м| гоуцара нли таты да се онъзи г[о]|с|подарѣ каже како татѣ н гоуцарѣ (150г 22/150v 7); людѣе земліанѣ кон нмаю свою вациннъ|н|оу землю н виноградѣ н коупленнице да съ волни ѿ свон|х| виноградѣ н ѿ земліе ѡ прнкѣю ѿдати (150v 8/12); кон властѣлннѣ стоѣ оу кѣки ц(а)реве всег|д|а ако н|х| ктѡ прн (151г 11/12); онъзи кон ѣ старѣн прѣ|д| становн да се да свезанѣ сономоузи селѣ (152г 3/5); глѡбарѣе кон стоѣ прн соудѣ|а|х| що ѡсѣде сѣдѣе н ѡписавъше дадѣ глѡбаремѣ тезн глѡбе да оузнмаю глѡбарѣе (152г 8/11);

придевска заменица чин у функцији везника: н тезн потъке ц(а)роу половинна а г[о]|с|подарѣ половинна чинѣ бѣде селѡ (136г 14/16); да моу га врати чѣн бѣде|т| (140г 13); сономоузи г[о]|с|подароу чинѣ бѣде селѡ аще лн не бѣдетѣ работника на сономъзи мѣстоу сономоузи г[о]|с|подарѣ чинѣ боудѣ село да ѣ|с|(ть) вольнѣ оузетн ѡнези винограде н ннѣе (150v 15/21);

придевска заменица каковѣ у функцији везника: а соудѣе да дрѣжетѣ такогѣе кннге каковѣ соу далн прнставѡмѣ (148v 15/17);

придевска заменица нже у функцији везника: н тнзи д(оу)ховъ|ннцн да съ нже съ прѣнмлн в(лаго)|с|(о)венѣе на д(оу)ховъ|ннчѣство везати н рѣшнтн ѿ свон|х| нмѣ архѣерѣн (127г 14/18).

Везници поредбених реченица:

како: да се каже како пнше оу законъ|ннкоу с(вѣ)тын|х| ѿ(ь)ць (126v 9/11); ѡ въсѣмѣ да съ волънн що ѣ прнлнчъ|но по пѣтн н правъ|де н како пнше хрѣсовѡуль с(вѣ)тѣн|х| ктѣторѣ (128г 7/10); н по всѣ|х| цр(ь)ква|х| да се хранѣ ѡбозы како ѣ|с|(ть) оуписано ѿ ктнторѣ (129г 19/20); а що соу ѡтроцн да се соудѣ прѣ|д| свонцн г[о]|с|подарн како любе за своѣ дльгове (134v 10/12); да плакѣю всн заедъ|но на людн како платѣ плакѣю н работѣ работѣю таконзи н землю да дрѣже (135г 3/6); ако кто да|с|(ть) м[н]л[о]|с|ть ц(а)ревѣ н рѣчи|е|ть дал мн ѣ|с|(ть) г[о]|с|[подн]нѣ ц(а)рѣ како ѣ|с|(ть) дрѣжалѣ мон дрѣгѣ прѣ|гѣ мене (136г 20/22); н чл(о)в(ѣ)цн напѣхалъ|цн да прѣнмѣтѣ казъ|нѣ како пнше ѡ законъ|ннкоу с(вѣ)тѣн|х| ѿ(ь)ць (138v 15/18); да платн како татѣ н гѣсарѣ (140г 17/18)⁵²⁹; да продаю н кѣпоую како мѣ трѣгѣ доносн (140v 10/11); такози да сн га нма како своѣ (142г 2/3); такози да се каже кто любо како н невѣръ|ннкѣ (143v 10/12); н да се каже како прѣбегльць (144г 4/5); да се кажѣ како невѣръ|ннцн ц(а)ревн (144г 19/20); н пакы да се каже како татѣ н гѣсарѣ

⁵²⁸ И овде је реч о понављању члана (в. Грицкат 2004: 270).

⁵²⁹ Примери овог типа представљају поредбене конструкције које „нису ништа друго до редуковане поредбене реченице с имплицираном предикацијом – експликација није неопходна будући да је ознака дате радње као *tertium comparationis* већ дата у управној реченици” (Павловић 2009а: 209–210).

не нде хранити по законъ (130v 3/5); ако онъзи господарь не нде чюти (130v 8/9); ако ли бѣде
 попь башинъныкъ (130v 11); развѣ ако си кто самъ полюбы (131г 15/16); ако ли не оузында
 с(ы)на нь нма дщерь (132г 1/2); и властелчникъ ако оп'соуе властелнна (132г 7/8); и ако
 властелннь или властелчникъ оп'свѣ себра (132г 10/11); ако ли себрь опсоуе властелнна или
 властелника (132г 12/14); ако га кто позове на свдѣ (133г 8); ако ли по|д|ложн (133v 8/9); ако ли
 га оберѣте на двороу ц(а)ревоу или свдѣннъ (131г 4/6); ако кто нзнесе м[н]л[о]|с|тноу кннгоу или
 рѣч[і]є м[н]л[о]|с|тника нмадъ (134г 11/12); ако рѣч[і]є єдинъ ѿ нн|х| нмадъ прнстава ов'дези на
 дворѣ ц(а)ревѣ или на свдѣннъ (134г 18/20); ако єс(ть) на обѣдѣ (134v 1/2); ако ли єс(ть) на
 вѣч[і]єрн (134v 3); ако ли га бѣде ѿслалъ ц(а)рь или свдѣа на работоу (134v 4/6); ако бѣде на
 єдинномъ огнищн а темъзи ѿдѣленъ (135г 22/135v 2); ако ли се оберѣте єдно оу ѿнозн жѣпѣ оу
 кога любо властелнна (135v 21/136г 1); ако ли нахваалцѡ|м| попасе (136г 9/10); ако кто да|с(ть)
 м[н]л[о]|с|ть ц(а)ревѣ и рѣч[і]єть дал ли єс(ть) г[о]|с|подннъ ц(а)рь (136г 20/21); ако по силѣ
 стане (136v 16/17); ако боуде властелннь (137г 8/9, 139v 8); ако ли бѣде прншьль нахваалцѡмъ
 (137г 15/16); онъзи конно бѣде зар'валъ бон да єс(ть) крнвь ако се и оубнє (137г 18/20); ако
 вєнє властелннь себра 8 градѣ или 8 жоупѣ или 8 катѣнъ (137г 21/22); ако ли себрь властелнна
 вєнє (137v 2); ако прѣнде на роукъ прѣ|д| соудѣе и ѿсѣон се по законъ (137v 17/19); ако ли га не да
 село прѣ|д| соудѣе (138г 7/8); ако ли се ѡскоубѣта два себра (138г 17); ако ли се не нагє (138v 1);
 ако ли га не да|с(ть) (138v 2); ако ли кога оберѣте наєзда или сила похваал'на (138v 10/12); ако
 да кннгоу м[н]л[о]|с|тнѣ ц(а)ревоу (140г 11); ако ли не да|с(ть) м[н]л[о]|с|тн (140г 13); ако кто
 позна тере похвати н|л|нъ 8злє (140г 16/17); ако ли га царнн'никъ задръжн (140v 20); ако мѣ
 боуде що погннѣло (141г 8/9); ако лї н|х| кто прѣчюе оу чєль (141г 20/21); ако ли се сваднта два
 (141v 7/8); ако ли кто потече и поможє на пор'внцѣ (141v 10/12); ако ли кто потворн говоре
 ѡнозн ємоє (141v 19/20); ако ли боуде такова кннга (142v 8/9); ако ли мѣ оучиннн що безакон'но
 (143г 10); ако оупрѣн мєропѣхъ г[о]|с|подара (143г 19/20); ако се кто ѿ нн|х| оберѣте ѡплѣннѣвъ села
 и людн и затрѣвь прѣзь законъ ц(а)ревѣ (143v 20/144г 1); и ако се оберѣте гоусарь ѡшь|д|л[ь] прѣзь
 дрѣжакоу кранц'ннка и плѣнн гдє гдє и ѡпетъ се вратн с плѣномъ (144г 6/9); ако ли се оберѣте
 властелннь или властелчникъ побѣгль|ц||л[ь] и ннъ кто любо ц(а)ревѣ (144г 12/14); ако ли соу
 вла|д|[а]л'цн ѡповѣдалн г[о]|с|подарємъ а г[о]|с|подарн се понєвѣднлн (145г 1/3); ако се що гдє
 лицємъ оухвати оу нн|х| или ако се оухвате оу гѣсе или 8 крагын или н|х| прѣддоу жѣпѣ или сєлѡмъ
 или г[о]|с|подарѣе или властєлѣ (145г 7/12); и ако кто понще соудѡ|м| гоусара и татн (145г 16/17);
 ако пншоу за що любо за гѣсара и татн или за коє любо ѡправ|д|анїє соудѣб'но (145v 1/4); ако ли се
 оберѣтєта пѣр'ца намѣрѡмъ на дворѣ ц(а)реве (145v 12/14); и ако се по тонзѣ ѡправе оберѣте
 полчїє нстнн'но 8 ѡногозн ѡправ'чїє (146v 5/7); и ако се нзнагє єр' соу знаюкїн крнво ѡправлнлн
 или ѿдалн или нѣка цнта оузындали (146v 12/14); развѣ ако се слѣчн велнка властелнна стѣгоноше

оу жьпѣ нли подала властелнна (146v 19/22); да ако се ктѡ гьсы нли оукраде нли се кое зло оучини (147г 16/18); ако је брьдо поуѣло меж|д|оу жоупамн (147г 22/147v 1); ако лн не оузблудоу стражоу (147v 3/4); ако н|х| не припвсти владальць нли г|о|с|подарь села тоган (147v 11/13); ако що нзгьбн пьт'никь (147v 16); ако се где сьчн коємлоу любо гостевн нли трьгов'цоу н|л|[н] калѡгнроу (147v 21/148г 1); ако лн се згодн (148г 13/14); ако що нма (148v 4/5); да ако бьде потворь приставомь (148v 19/20); нли ако боу|д|[оу] прѣписали книге на ннѣ образь (148v 21/149г 1); ако лн се ѡбрѣт|ѡ| (149г 5); ако се ѡбрѣте кон любо потвор'никь нще кого потворомь н льжомь н ѡбѣжомь (149г 22/149v 1); ако лн пнгань задере нли капоу|ч|(ь) комоу скнне нли ннѣ кою срамоть оучини (149v 9/12); ако се ѡбрѣте златарь оу градь ковѣ дннаре танно (150г 3/4); ако се ѡбрѣ ! оу селѣ (150г 7); ако пишѣ кннгоу ц(а)рь нли по срьт'бѣ нли по люб'вн нли по м|н|л|[о]|с|тн за нѣкога (150г 10/12); ако н|х| ктѡ при (151г 12); ако се ѡбрѣте велнко дѣло (151г 20); н ако ктѡ що оухвати гоушено нли крадено нли сломь оузето (151v 10/12); ако лн не да|с|(ть) свода (151v 17); ако лн се ктѡ ѡбрѣте н прѣлежн оу том'зы селоу прѣз' законь н повелѣнїе ц(а)рево (152г 1/3);

аще⁵³¹: аще кто ѡп'соуе с(ветн)т(е)ла нли калѡгнра нли попа (132г 15/16); аще кон властелннѣ оузме вла|д|[ы]кѡ по слѣ (132г 19/20); аще лн себрь оузме по слѣ вла|д|[ы]коу (132г 21/22); аще лн свою дроугь оузме по слѣ (132v 1); аще лн вла|д|[ы]ка блѡудь сьтворнтъ сь свонмь чл(о)в(ѣ)кѡм| (132v 3/5); аще кто попасе жнто нли виногра|д|(ь) нли лнвадѣ грѣхомь (136г 6/7); аще лн бьде себрь (137г 10); аще кто позна лице по|д| чл(о)в(ѣ)кѡм| а бьде оу горѣ оу поустошн (138г 3/4); аще лн кто оужеже нз'вннѣ села гоумно нли сѣно (138v 5/6); аще лн властелннѣ оудрьжн трьгов'ца (140v 18/19); аще се ѡбрѣте оу чннемь хрїсовоули слово льж'но прѣписано н рѣчн прѣлаган'не (142v 20/142v 22); аще се нанде ѡ нн|х| тать н|л|[н] гьсарь (144v 21/22); аще соу сьвьршнлн (149г 2/3); аще доведе сь сово|м| гоусара нли таты (150v 4/5); аще лн не бьдеть работннка на шоноу'зн мѣстоу (150v 17/18); аще кто жоупамнннѣ при граганїна (151г 6/7).

Везници последичних реченица:

що: ако лн боуде такова книга що не може онзи сьвьршнтн (142v 8/10)⁵³².

⁵³¹ Слободан Павловић наводи да ако већ од првих старосрпских споменика иступа као стабилизѡван конективни индикатор погодбеног значења, док аще као књишка конекција истрајава до краја XV века, везујући се првенствено за сегменте текста и иначе писане вишим српскословенским стилѡм (2009а: 309–315).

⁵³² И Ханс Кристијан Микелсен (1981: 221) и Ирена Грицкат (2004: 183) у наведеној реченици препознају што са последичним значењем.

Везници узрочних реченица:

јере⁵³³: тѣзи да ꙗ|с(тъ) простѣ ѿ тогази дьга за кон ꙗ былѣ позванѣ ꙗре он'зи позваѣ домѣ сѣди (137v 19/22); да га отправи порога по законѣ ꙗре ꙗ кѣпиль оу тѣгѣн земли (141v 20/22); он'зи г[о]|с|подарѣ н вла|д|[а]льць все да плати ере н|х| нѣсоу в село поустили (147v 17/19).

Рече

У Барањском препису Душановог законика регистроване су следеће рече: лн, да, не, пакы, такожде, такојере.

Примарно упитна речца лн се у анализираном материјалу појављује само у зависним реченицама, и то у двама врстама:

1. слободне односне реченице са погодбеним значењем, у којима долази уз релативизатор кѣто (в. Павловић 2009а: 103–105):

кѣто лн га нѣѣ танти (127г 9/10); кѣто лн се нанде (127v 2, 130г 12); кѣто лн н|х| не ѣсхрани (129г 21); кѣто лн оуѣре (133г 20); кѣто лн се ѡбрѣте (135v 9/10); кѣто лн се нагѣ (138г 19, 140v 4/5); кѣто лн се повзда (138v 22);

2. погодбене реченице, у којима следи за везником ако или аще:

ако лн се оуѣинни (126г 4); ако лн се кѣто ѡбрѣте (126г 11); ако лн прѣчюю (126г 15); ако лн се кѣто ѡбрѣте (126v 7/8); ако лн се не кр(ь)|с|ти (127г 4); ако лн га ѣр'ве (129v 8/9); ако лн ѿ двею цр(ь)кѣѣ боудета (130г 2/3); ако лн веки ѣзде (130г 22); ако лн га господарѣ не нѣе хранити (130v 3/4); ако лн ѣзде поѣ бащин'ныкѣ (130v 11); ако лн не оуѣинни (132г 1); ако лн сеѣрь ѡпсоуе (132г 12); аще лн сеѣрь оуѣде (132г 21/22); аще лн свою дроуѣ оуѣде по снаѣ (132v 1); аще лн вла|д|[ы]ка боудѣ сътворитѣ (132v 3/4); ако лн по|д|ложн (133v 8/9); ако лн га ѡбрѣте (131г 4/5); ако лн ꙗ|с(тъ) на ве|ч|[е]ри (134v 3); ако лн га ѣзде ѿслааѣ (134v 4/5); ако лн се ѡбрѣте (135v 21); ако лн нахвалницо|м| попасе (136г 9/10); аще лн ѣзде сеѣрь (137г 10); ако лн ѣзде пришьаѣ нахвалницомѣ (137г 15/16); ако лн сеѣрь властелнна ѣбне (137v 2); ако лн га не да (138г 7/8); ако лн се ѡскоуѣета (138г 17); ако лн се не нагѣ (138v 1); ако лн га не да|с(тъ) (138v 2); аще лн кѣто оуѣеже (138v 5); ако лн кога ѡбрѣте (138v 10/11); ако боуде властелннѣ [...] ако лн село (139v 8/9); ако лн не да|с(тъ) (140г 12); аще лн властелннѣ оудрѣжн (140v 18); ако лн га царин'никѣ задрѣжн (140v 20); ако лн се сваднта (141v 7); ако лн кѣто потече (141v 10/11); ако лн кѣто потвори (141v 19); ако лн боуде такоѣ кннга (142v 8); ако лн лѣ оуѣинни (143г 10); ако лн се ѡбрѣте (144г 12); ако лн се ѡбрѣтета (145v 12/13); ако лн не оуѣблуду (147v 3/4); ако лн

⁵³³ Употреба горенаведеног узрочног везника у духу је старосрпског језика (в. Курешевић 2016: 120), а његово значење одговара значењу савременог *јер* (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 148).

се згодн (148r 13/14); ако ли се оберѣт|ѣ| (149r 5); ако ли пианъ задерѣ (149v 9/10); аще ли не бѣдетъ работника (150v 17); ако ли не да|с|(тъ) свода (151v 17); ако ли се ктѡ оберѣтѣ (152r 1).

Најчешће се у прегледаном рукопису среће оптативна партикула да која „уз 3. лице презента има императивну значењску нијансу” (в. Грковић-Мејџор 2007г: 209–210) и представља средство за исказивање директивности (в. Поломац 2016а: 411)⁵³⁴.

Велик је број потврда употребе одричне речце не за негирање глагола. Како су ти примери већ наведени у одељку о променљивим врстама речи, овде ћемо поменути само стране и бројеве реда у којима се ово не јавља:

не (125v 19, 125v 19, 126r 3, 126r 16, 126r 19, 126v 1, 126v 2, 126v 8, 127r 4, 127v 2, 127v 8, 127v 18, 128r 16, 128v 7, 128v 14, 129r 18, 129r 21, 129v 2, 130r 6, 130r 19, 130v 3, 130v 4, 130v 9, 131r 2, 131v 9, 131v 13, 132r 1, 132r 1, 132v 17, 132v 18, 132v 21, 133r 3, 133r 19, 133v 6, 134r 21, 134v 1, 134v 16, 134v 21, 135r 14, 135r 18, 135v 19, 135v 20, 136r 4, 136v 15, 137r 1, 137r 3, 137v 15, 138r 8, 138v 1, 138v 2, 140r 7, 140r 12, 140r 15, 141v 10, 142r 21, 142v 2, 142v 7, 142v 9, 142v 10, 143r 3, 143v 6, 143v 9, 145r 14, 145r 17, 145v 16, 147r 1, 147r 5, 147r 10, 147v 4, 147v 11, 148v 6, 148v 8, 148v 10, 148v 13, 149v 7, 149v 12, 150r 13, 150r 16, 150r 20, 150v 17, 151r 15, 151r 21, 151v 17, 151v 22, 152r 11, 152r 12).

У два случаја је у анализираном материјалу употребљена речца пакы, коју Станојчић и Поповић тумаче као речцу за истицање супротности (2005: 128):

кон властѣлннъ оузыма дѣт'цѣ а нли пакы не оузыма дѣт'цѣ (131r 1/2); развѣ да ѡправе нли пакы да ѡкривѣ (146r 6/7)⁵³⁵.

Гледајући из угла савременог језика, у речце бисмо убројали и реч *такође(ре)*⁵³⁶:

також|д|ѣ (139v 21, 143v 13, 144r 15); такогѣре (148v 16).

⁵³⁴ Примери њене употребе биће наведени у поглављу посвећеном синтаксичким одликама Барањског преписа.

⁵³⁵ Како се оба пута у преводу јавља „или пак” (1997: 47; 71), верујемо да се ради о речци, а не о прилогу са значењем „опет” или „такође”. Осим тога, познато је да „раставни однос може бити појачан употребом речце *пак* (књишки) на почетку другог предикацијског дела, или у његовом саставу” (Пипер–Клајн 2013: 480).

⁵³⁶ В. *Речник Матице српске* (VI, 1976: 130–131).

Партикуле

У Барањском препису Душановог законика је додавање партикула заменицама и прилозима честа појава⁵³⁷, с тим што број потврда партикула *зи* и *ни* из народног језика увелико премашује број потврда српкословенских партикула *же* и *жде*.

Партикула *зи*, регистрована не само у најстаријим споменицима него и у одређеним данашњим дијалектима (в. Белић 1999: 235), у анализираном корпусу долази уз:

а) показне заменице⁵³⁸:

снм'зи ѿбразѡ|м| (125v 16/17); снм'зи ѿбразѡ|м| (144v 4); сым'зи ѿбразѡ|м| (145г 5);

оу те|х|зи (125v 21); тазы (127г 10); тизн д(оу)хов'ницн (127г 14); тези цр'кве (128v б/7); оу тези цр(ь)кве (128v 7); тозн селѡ (128v 19, 138v 1, 150г 7/8); на тозн (128v 21); тазн власт'никъ (130г 14); ѿ тези землек (130г 22); тези башинне (130v 17); тазн (131г 6); тезы цр(ь)квн (131г 20/21); оу тонзн цр(ь)квн (131v 4/5); том'зи цр(ь)квоць (131v 8); тозн (131v 18, 133v 18, 139v 17, 143г 9, 144г 19, 148г 17); тем'зи (132г 2/3); тизн властеле (132v 10/11); тьзн (132v 18, 134г 4, 137v 7, 137v 19); тазн дрьжава (133г 18/19); томьзн селоу (133г 22); тоузн злобѡ (133v 2); оу тонзн кннзе (134г 12/13); оу том'зи (134v 13, 134v 20); тозн в'се (135г 16/17); тем'зи ѿдѣленъ (135v 1/2); тоузн попашѡ (136г 8); тези пот'ке (136г 14); тоговазн (136v 7); на том'зи селѣ (136v 14/15); тьзн вѣнца (137v 10); ѿ тогазн дльга (137v 20); селѡ тозн (138г 9); томоузн (138г 16); пожеж'ца тьзн (138г 22); тези кннге (139г 8); с тем'зи (139v 15); оу тогазн чл(о)в(ѣ)ка (139v 16); все тозы (141г 12); тогазы града (141г 15/16); тогазы град|[а] (141г 17); тозы ѡсвж|д|еніе (141г 21/22); оу том'зи селоу (142г 21); тизн хрїсовѡн (143г 2); тозн село (144v 7); тизн всн (144v 19/20); тизн г[о]|с|подарн (145г 3); тизн гвсарїе (145г 13); тїнзн всн (145v 8, 148г 3); тем'зи (145v 11); тизн порот'ци (146г 4/5); тїнзн (146г 11, 147г 3); на тѣ|х|зи поротцѣ|х| (146v 8/9); тїнзн порот'ци (146v 11); на|д| тоьм'зи жьпѡ|м| (147г 10); тогазн брьда (147v 2/3); оу том'зи брьдоу (147v 5); тѣзн рѣчн (149г 18); тѣм'зи рѣчель (149г 19); тоузн кннгоу (150г 15/16); на том'зи мѣстѣ (150v 15); ѡ томьзн (151v 16); оу том'зи селѡ (151v 22); оу том'зы селоу (151v 2); тези глѡбе (152г 10);

ѡнызн д(оу)хов'ницн (127г 19/20); ѡннзн кон (129v 14); ѡн'зи господарь (130v 8/9); ѿ оногозы (132v 16); ѡнзы кон (132v 19); ѡномьзн селѡ (133г 1/2); ѡн'зи конно (134v б/7, 137г

⁵³⁷ О додавању партикула било је речи и у раду „Морфолошке одлике језика Барањског преписа Душановог законика” (Антић 2020б: 447–448).

⁵³⁸ Ирена Грицкат-Радуловић напомиње да је једна од функција ове партикуле управо појачавање демонстративног значења (1975а: 150).

18/19); он'зи прѣставъ (134v 8); оу ононзи жьпѣ (135v 22); ономъзи селоу (136г 3/4); он'зи кон (137v 17); он'зи позвавь (137v 21/22); оннзи коны (138v 12); ономоузи (138v 14); онези кннѣ (139г 7); оннзи ем'ци (140г 5/6); он'зи гостъ (141г 6/7); онѣмъзи (141г 22); онозы (141v 20); он'зи (142v 9); онн(ь)зи (143г 2/3); он'зи г[о]ц|подарь (143v 2, 147v 17, 150v 5/6); оннзи кон (144г 19); оногози (146v 4); с оногози оправ'тїе (146v 6/7); он'зи ѿпър'тїа (148г 20/21); ономъзи кон (149г 12); ономоузи г[о]ц|подароу (150v 15/16); на оном'зи мѣстоу (150v 18); ономъзи г[о]ц|подарь (150v 18/19); онези вноградае (150v 20/21); съ оубѣма онѣмази (151v 2/3); он'зы кон (152г 3/4); ономоузи селъ (152г 5);

б) прилоге:

тадази (129г 8); оуб'дези на дворъ (134г 18/19); он'дези на двор|ъ| (134г 21); такози (142г 2, 143v 10/11, 145г 6).

Једном се среће партикула зѣ, коју Андреј Пешикан посматра као варијанту партикуле -зи у коју је унет падежни наставак (1992: 140):

по тонзѣ (146v 5).

Партикула н, коју Белић одређује као показну партикулу (1999: 236), а коју вероватно треба читати као [j] (в. Пешикан 1992: 135), потврђена је у показним заменицама и прилозима:

тон ьчннн (128v 20); по томоу чл(о)в(ѣ)кѣ (140г 6/7); села тоган (144v 10, 147v 13);

ономън властелноу (130v 6/7); онон село (138v 3); онан кннга (150г 12);

такон (133г 18).

Барањски препис Душановог законика је, према речима Андреја Пешикана, особен управо по удвајању партикула (н + зи) (1992: 141), уоченом у показним заменицама и прилозима:

къ ономънзи (126г 22); ѿ тоганзи плена (141v 17/18); на оноганзи пьр'ца (148v 1)⁵³⁹;

таконзи н зѣмлю (135г 6).

⁵³⁹ Примери са удвојеним партикулама забележени су и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 243).

Српскословенске партикуле *же* и *жде* ретке су у Барањском препису: партикула *же* јавља се само три пута, и то у уводном делу текста Душановог законика, а партикула *жде* два пута (једном уз показну заменицу и једном уз прилог):

ѿн же закон'ныкъ (125v 5); малнды же и великнды (125v 13); законом' же сложенїа (125v 14/15);

тѣм|ж|де образω|м| (143v 15);

також|д|є (139v 21, 143v 13, 144r 15).

Једном се среће народни фонетски облик партикуле *жде* као део сложене партикуле (*гѣ* + *рѣ*) (в. Белић 1999: 237; Јовић 2011: 231):

такогѣрѣ (148v 16).

Потврђена је и употреба партикуле *но* уз упитно-односну заменицу и уз прилог. Њено је порекло, како Белић истиче, веома старо (1999: 237), а позната је и њена „служба обележавања релативног функционисања упитних по пореклу заменица” (Грицкат-Радуловић 1975а: 150):

он'зи конно (134v 6, 137r 18/19);

каконо (130v 17/18)⁵⁴⁰.

Закључне напомене о непроменљивим врстама речи

Посведочена је употреба двадесет једног предлога: *без*, *вѣ/ѣ*, *до*, *за*, *из*, *извѣнь*, *къ*, *мегю/междоу*, *мндо*, *надѣ*, *ω*, *ωколо*, *ωскѣнь*, *отѣ*, *подѣ*, *протнѣв*, *прѣдѣ*, *прѣгѣ*, *прѣзѣ*, *разѣѣ*, *съ*. Осим предлога са двојаким фонетским ликовима (народним и српскословенским), у корпусу се употребљавају типични књишки предлози *ωскѣнь*, *прѣзѣ* и *разѣѣ*.

Репертоар прилога употребљених у Барањском препису Душановог законика није нарочито разноврстан. Најбројнији су прилози за начин, а за њима следе прилози за време, место и количину. Усамљени су примери употребе компаратива прилога за количину и суперлатива прилога за време.

⁵⁴⁰ Инвентар партикула у Атонском препису скоро у потпуности одговара ономе из Барањског преписа: *н*, *зи*, *зѣ*, *жде*, *гѣ* + *рѣ* (в. Грицкат-Радуловић 1975б: 218), *же* (в. Пешикан 1992: 137). Изостаје само партикула *но*, потврђена у Ходошком препису (в. Грицкат-Радуловић 1981в: 166).

Анализирани корпус пружа бројне потврде употребе упитне речце *ли*, оптативне речце *да* и одричне речце *не*. Поред наведених, у корпусу су забележене речце *пакы*, такође и таког*ј**ре*, ограничене на свега неколико примера.

Учестало додавање партикула *зи* и *и* (самостално или удвојено) показним заменицама и прилозима сведочи о снажном утицају народног језика. Партикуле *же* и *жде*, карактеристичне за српскословенски језик, ретко се појављују у Барањском препису. У изолованим случајевима заменицама и прилозима додавале су се партикуле *зѣ* и *но*.

За исказивање саставног напоредног односа у анализираној грађи коришћени су везници *а*, *и*, *ни*ти и *т^ере*. Супротни напоредни однос исказиван је везницима *а* и *њ* и, у усамљеном случају, везником *не*го. Немалим бројем примера потврђена је употреба речи *развѣ* и *тъкмо* као везника искључних реченица. Раставни однос међу речима, синтагмама и реченицама готово увек изражен је везником *или*; регистрована је само једна потврда везника *коли*.

Невелик и углавном једноличан регистар везника сведочи о недовољној развијености хипотаксе у Барањском препису. Као везници временских реченица појављују се *докле*, *кадѣ*, *къда* и *къди*, као везници допунских реченица *да*, *ј^ере/ј^ер'* и *како да*, као везници месних реченица *где*, *камо* и *коуде*, као везници поредбених реченица *како*, *како*но, *колнко* и *ј^ако*, а као везници погодбених реченица *ако* и *аще*. У намерним, последичним и узрочним реченицама бележимо само по један везник: *да*, *џо*, односно *ј^ере*. Грађа је показала да су функцију релативизатора у односним реченицама могле имати именичке заменице *къто* и *џо*, као и придевске заменице *кон*, *џни*, *какоџ* и *нже*.

VII ГРАЂЕЊЕ РЕЧИ

У овом поглављу бавићемо се начином грађења речи из Барањског преписа Душановог законика, полазећи од тога да се у модерној лингвистици као четири засебна начина творбе речи издвајају префиксација⁵⁴¹, суфиксација, слагање (композиција) и конверзија (творба претварањем) (в. Клајн 2002: 6). Свакој врсти речи посветићемо посебан одељак, с тим што ће именице бити даље разврстане према граматичком роду.

ТВОРБА ИМЕНИЦА МУШКОГ РОДА

Префиксација

Регистрована је само једна префиксирана именица мушког рода, и то са префиксом *прѣд-*:

прѣд|д|[ѣ]ль (141г 16); *прѣд|д|[ѣ]лоу* (144в 3)⁵⁴².

Суфиксација

Анализирани корпус пружа бројне потврде именица мушког рода насталих суфиксацијом. Регистроване суфиксе поређали смо по азбучном реду.

Суфикс *-ькъ* (данашњи *-ак*): *доходькъ* (128г 20); *доходькъ* (133в 14); *добит'комь* (135в 20/21); *добитькъ* (144г 17/18)⁵⁴³.

Вероватно би се о овом суфиксу могло говорити и у речи *подьнькъ* (131г 9), датој као одредници у Даничићевом речнику (1863, II: 331). Како се њоме означава данак (в. Пешикан 1997: 474), значењски се може довести у везу са глаголом *дати*.

Суфикс *-ьць* (данашњи *-ац*): *стар'цн* (128г 1); *брѣтен'цн* (134г 1, 135г 20); *пър'ца* (135в 14, 145в 13, 148в 1); *пър'цн* (148г 19, 149г 16); *пър'цѣма* (151в 3); *ѣм'це* (137в 13); *ѣм*

⁵⁴¹ У нашој традиционалној граматици се речи са префиксом посматрају као сложенице: тако нпр. Белић говори о сложеним глаголима који су настали додавањем префикса (1949: 293), а Стевановић о томе да су са префиксима „све оне сложене речи што као први део имају неки предлог, који је тек срастањем с другим делом сложенице постао префиксом” (1986: 425). На исти начин речи са префиксима одређује и Петар Скок у свом *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1971–1973), издвајајући тзв. „префиксалне сложенице”. Како префикси ипак нису предлози, већ афикси (в. Клајн 2002: 178), речи у којима се они појављују у овом раду неће бити сврставане у сложенице, него у префиксале.

⁵⁴² Скок истиче да се ради о старој префиксалној сложеници насталој од елемената *пред-* и *дел-* (1971: 407).

⁵⁴³ Обе изведенице налазе се у Скоковом речнику (1971: 19; 675).

’ци (140г 6); крив’ца (137v 14/15); порот’ци (146г 1/2, 146г 16, 146г 22, 146v 11); поротъць (146г 3, 146г 4); порот’ци (146г 5, 146v 3); поротци (146г 19); поротцѣ|х| (146v 9); коуп’ци (147v 10, 147v 14); нѣмъць (150v 2)⁵⁴⁴.

Издајамо и именицу *отац*, која је „svslav. i praslav. deminutivna izvedenica na -ъс od коріјена *ot-*” (Skok 1972: 576):

ѡ(ъ)ць (126v 11, 126v 22, 132v 14, 135г 20, 138v 18); ѡ(тъ)ца (137v 8).

Суфикс -арь: г[оспо]||д|(а)[роу] (129г 6); господара (130v 2/3); господарь (130v 4, 130v 8/9); г[о]||с|подарн (134v 11, 145г 2, 145г 3); г[о]||с|подарь (135v 6, 143г 6, 143г 22, 143v 2, 144v 10, 147v 13, 147v 17, 150v 6); г[о]||с|подарь (136г 15, 150v 16, 150v 19); г[о]||с|подара (140г 10, 143г 20, 147г 11); г[о]||с|подаремь (143г 13, 145г 2); г[о]||с|подаріе (145г 11); златарѣ|х| (149v 18); златара (149v 18); златаріе (150г 1); златарь (150г 3, 150г 4/5, 150г 8); глобарѣхь (152г 7); глобаріе (152г 8, 152г 11); глобаремь (152г 10, 152г 13); глобаріе (152г 14)⁵⁴⁵.

Овај се суфикс јавља и у речима гоусаре (134v 15, 147г 21, 151v 7); гвсарь (140г 18, 144v 6/7, 144v 13, 144v 15, 144v 22, 145г 4, 149v 3/4); гоусарѣ|х| (144г 5); гоусарь (144г 6, 144v 8, 145г 6, 150v 7); гоусарѣхь (144г 21); гоусара (144v 2, 145г 16, 150v 5); гвсаріе (145г 13); гвсара (145v 2); гвсарѣхь (147v 20); проніарь (135г 10), које Павле Ивић посматра као позајмљенице (1977: 260)⁵⁴⁶.

Суфикс -никъ: праз|д|никъ (125v 3); закон’никъ (125v 5); закон’никоу (126v 10/11); закон’никоу (138v 17); закон’никъ (139г 5, 150г 13); закон’ницѣ (143г 8, 147v 15/16); закон’никоу (150г 19/20); д(оу)ховникъ (126г 1/2); д(оу)хов’ницѣхь (127г 11); доухов’никъ (127г 12); д(оу)хов’ници (127г 14, 127г 20); д(оу)хов’никъ (127г 21); ересницѣ|х| (128v 15)⁵⁴⁷; власт’никъ (130г 14); вонник’ (133г 7); вонникъ (141v 9); м[н]л[о]||с|тника (134г 12); м[н]л[о]||с|тникъ (134г 13); събор’никъ (135v 10); съвѣт’никъ (142г 2); чѣл’ници (144v 17/18); пѣт’никъ (147v 16); работни|к|(ъ) (150v 14); работника (150v 17).

Сви наведени примери појављују се у *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* и сви су протумачени као именице настале додавањем суфикса *-ik* одговарајућем придеву са *-ън* (в. Skok 1972: 28; 316; 372; 1973: 131; 604; 514; 1972: 426; 1971: 202; 1973: 589; 1971: 304; 1973: 86; 91).

⁵⁴⁴ Сви регистровани примери забележени су у речнику П. Скока (1973: 328; 1971: 200; 1973: 37; 1971: 778; 1972: 200; 1973: 160; 1972: 235; 516).

⁵⁴⁵ И Скок наводи изведенице *господар* (1971: 593), *глобар* (1971: 563) и *златар* (1972: 656).

⁵⁴⁶ Именица *гусар* наведена је код Бура Даничића (1863, I: 246), а именица *пронијар* код Петра Скока (1973: 51).

⁵⁴⁷ Оригинални облик ове именице, која има значење „врачар”, нема иницијалну групу *je-* (в. Пешикан 1997: 473).

Исти суфикс налазимо и у примеру еретикъ (127г 7), у чијој је основи грецизам *јерес* (в. Skok 1971: 774).

О овом суфиксу може се говорити и у вези са именицом *посъл'ника* (139г 11), будући да је ту додавањем суфикса поименичен партицип претерита пасива (в. Skok 1973: 280).

Именицу *цр(ь)ков'ники* (125v 9) Скок не наводи, али се на основу помињања придева *црквен* (1971: 275) може закључити да је реч о извођењу помоћу суфикса *-ик*. Одредницу *црковъникъ* пак даје Ђуро Даничић (1864: 450).

Да додавањем суфикса *-ик* негираном придеву може настати нова именица (в. Skok 1972: 515) показује пример *неѡѡр'никъ* (143v 12); *неѡѡр'ници* (144г 20).

Како Скок помиње именицу *потвора* (1973: 531)⁵⁴⁸, а Даничић као одреднице даје придев *потворънь* и именицу *потворъникъ* (1863, II: 382), верујемо да у ову групу изведеница треба сврстати и примере *потвор'ницѡхъ* (149г 21); *потвор'никъ* (149г 22/149v 1).

Исто важи и за пример *прѡслоушници* (145v 9). Наиме, Скок не наводи ову реч, али говори о именици *послушник* као изведеници од придева (1973: 288). То, али и чињеница да се у *Рјечнику из књижевних старина српских* наводе и глагол *прѡслоушати* и именица *прѡслоушъникъ* (1863, II: 502), упућује на закључак о постојању суфикса *-ик*.

У примеру *прѡстанници* (144v 17), који, према речима Ђура Даничића, долази само у Душановом законику (1863, II: 503), и то са значењем „предстојник” (Пешикан 1997: 488), тешко је одредити творбену основу, а самим тим и суфикс. Будући да Скок у оквиру одреднице *stajati* наводи и именице *надстојник* и *достојник*, тумачећи њихов настанак додавањем суфикса *-ик* придеву (1973: 325), претпостављамо да и издвојени пример илуструје исту појаву.

Суфикс *-инъ*: *г[о]ц[поди]нъ* (129г 12, 131г 12, 131г 19, 136г 21, 142г 12, 142v 17, 143г 11); *г[о]ц[поди]ноу* (142г 6); *властѡлноу* (130v 7); *властѡлнъ* (131г 1, 131v 6, 131v 16/17, 131v 19, 132г 5, 132г 10, 132г 19, 132v 21, 133г 14, 137г 9, 137г 21, 139v 8, 140v 1, 140v 18, 144г 12, 145v 6, 150v 3); *властѡлна* (132г 8, 132г 13, 136г 1, 137v 2, 146v 20, 146v 22); *властѡлнъ* (133г 5); *властѡлноу* (138г 15); *влаѡѡлнъ* (143v 7/8); *властѡлнъѡ* (151г 11); *срѡвнъ* (150v 2/3)⁵⁴⁹.

Исти суфикс препознајемо и у речима страног порекла:

⁵⁴⁸ У Регистру појмова и израза наводи се облик *потворъ* (в. Пешикан 1997: 487).

⁵⁴⁹ Клајн наводи речи *властѡлин*, *господин* и *Србин* као изведенице од именичких основа (2003: 91)

хр[н]|с|тіанъ (126г 20, 146г 22); хр[н]|с|тіанѣ (126v 5); хр[н]|с|тіанє (126v 14); хр[н]|с|тіанна (126v 20/21); хр[н]|с|тіанѣ|х| (127г 8)⁵⁵⁰; хр[н]|с|тіаніна (129г 1); др'банаснъ (136v 14)⁵⁵¹; льтиннъ (148г 9)⁵⁵².

Сложени суфикс -иннъ, који доводи до јотовања, посведочен је у следећим именицама: граганнъ (133v 17); граганє (141г 15); граганина (151г 7); стананноу (141г 3); стананнъ (141г 5/6, 141г 7/8); жоупланнъ (151г 6/7)⁵⁵³.

Суфикс -нчнкъ: властелнчнкѣ (132г 6, 132г 13/14, 136г 3); властелнчнкъ (132г 7, 132г 10/11, 144г 13); властелнчнкѣдъ (143v 18/19); властелнчнкѣн (150г 22)⁵⁵⁴.

Суфикс -льць (данашњи -лац): владальць (129г 9/10, 147v 12); владал'ци (144v 16/17, 151г 4); вла|д|[а]л'ци (145г 1); вла|д|[а]льць (147v 17); владал'це|ц| (151г 8)⁵⁵⁵; нагахал'ци (138v 15/16); прѣбегльць (144г 5); повѣгльцьхъ (144г 11); повѣгль|ц|[ь] (144г 13)⁵⁵⁶.

Суфикс -ннкъ: бащин'ныци (130г 16); бащин'ныкъ (130v 11); бащинныкъ (131г 22/131v 1); кранц'ннци (132v 7); кранц'ннка (144г 7); кранц'ннкъ (144г 10); царнн'ннкъ (140v 12, 140v 20); стан'ннци (151v 4); стан'ннкъ (151v 21)⁵⁵⁷; доуш'ннци (136г 9)⁵⁵⁸.

Суфикс -оваць: тръгов'ци (140г 21, 140v 8/9); тръгов'ца (140v 14, 140v 18/19); тръгов'цѣдъ (146г 21); тръгов'цоу (147v 22); тръговьць (148г 9)⁵⁵⁹.

Суфикс -окъ: сведоке (136v 4/5); свѣдоци (136v 7)⁵⁶⁰.

Суфикс -тель: с(вє)тнтеліє (126г 19); с(вє)тнтеліє (127г 12); с(вєтн)т(є)ль (131г 20, 131v 3, 131v 4); с(вєтн)т(є)лю (131v 2); с(вєтн)т(є)ля (132г 16, 137v 5)⁵⁶¹.

Суфикс -ѣтъ: печатѣдъ (133г 13)⁵⁶².

⁵⁵⁰ Још су у старословенском језику постојале два облика (краћи и дужи) ове позајмљенице: крѣстнѣнъ, крѣстнѣннъ (Гауптова 2006, II: 77).

⁵⁵¹ Скок истиче да је суфикс у именици *Арбанасин* исти као у именици *Србин* (1971: 54).

⁵⁵² Клајн посматра именицу *Латинин* као изведеницу од именчке основе (2003: 91).

⁵⁵³ Наведени суфикс у овим речима препознаје и П. Скок (1971: 603; 1973: 326; 687).

⁵⁵⁴ Према Клајновим речима, ради се о мало заступљеном деминутивном суфиксу (2003: 91).

⁵⁵⁵ О суфиксу -лац у овој именици говорио је А. Белић (1949: 135).

⁵⁵⁶ Скок не наводи ове именице, али помиње суфикс -лац у вези са другим именицама изведеним од глагола *бежати* (1971: 166) и *јахати* (1971: 747). Све горепомнуте именице срећу се код Даничића (1863, II, 132; 322; 480).

⁵⁵⁷ Скок истиче да су радне именице *баштиник*, *крајишник*, *цариник* и *станик* изведене од именица *баштина*, *крајиште*, *царина* и *стан* додавањем суфикса -ник (1971: 120; 1972: 176; 1971: 258; 1973: 326).

⁵⁵⁸ О суфиксу -ник у наведеној именици говори И. Грицкат-Радуловић (1975а: 138).

⁵⁵⁹ Овај суфикс је издвојио П. Скок (1973: 499).

⁵⁶⁰ Према Скоковом мишљењу, у основи ове именице је придев коме је додат суфикс -ок, исти који се среће и у придеву *висок* (1973: 575).

⁵⁶¹ Суфикс -тель се, према Белићевим речима, среће углавном у речима из црквеног и руског језика (1949: 120). Исти облик ова реч имала је и у старословенском језику (Гауптова 2006, IV: 33).

Нулти суфикс: *ωбразω|м|* (125v 17, 143v 15, 144v 4, 145г 5); *ωбразъ* (127г 8/9); *ωбразωмь* (144v 20); *ωбразь* (149г 1)⁵⁶³; *поноса* (129г 7)⁵⁶⁴; *ωбѣда* (133г 1); *ωбѣда* (133г 3); *ωбѣдь* (133г 4, 134v 4); *ωбѣдѣ* (134v 2)⁵⁶⁵; *прнставω|м|* (133г 3); *прнстава* (134г 18, 134v 1, 139г 11); *прнставь* (134v 8, 134v 16, 148v 13); *прнставоу* (139г 15); *прнстави* (148v 9); *прнставωмь* (148v 17, 148v 19/20); *прнставе* (149г 14)⁵⁶⁶; *прѣстон* (133г 4/5, 136v 13)⁵⁶⁷; *пожегω|м|* (133v 1)⁵⁶⁸; *прѣємь* (134v 15, 151v 7)⁵⁶⁹; *сьбороу* (135v 8); *сьбора* (135v 9); *сьборѣ* (144г 2)⁵⁷⁰; *злѣѣльь* (135v 18)⁵⁷¹; *ѡбон* (139г 9)⁵⁷²; *ωброка* (139v 3/4)⁵⁷³; *поклонѧ* (139v 5)⁵⁷⁴; *потворь* (148v 19); *потворωмь* (149v 1)⁵⁷⁵; *ωбѣзωмь* (149v 2)⁵⁷⁶; *сводь* (151v 13, 151v 16); *свода* (151v 17)⁵⁷⁷.

О нултом суфиксу може се говорити и у двородној именици *ωлоудь* (132v 4), коју Петар Скок сматра поствербалом (1971: 173).

Претпостављамо да то важи и за именицу *ωтрок* коју Скок помиње у делу у којем наводи поствербале од глагола *рећи* (1973: 121):

ωтроке (131v 10, 131v 14); *ωтрокь* (131v 12); *ωтроци* (134v 10); *ωтроце|х|* (134v 22); *ωтроци* (135г 1).

Мишљења смо да нулти суфикс постоји и у примеру *по|д|водѣхь* (150г 21), са значењем „пратилац” (Пешикан 1997: 487)⁵⁷⁸, с обзиром на то да постоји повезаност са глаголом *подвѣсти/подводити*.

⁵⁶² Ради се о двородној апстрактној именици у којој Скок препознаје горенаведени суфикс (1972: 628).

⁵⁶³ Скок ову реч посматра као поствербал од сложенице са префиксом *ωб-* (1973: 115).

⁵⁶⁴ Ово је један од поствербала које Скок наводи у оквиру одреднице *nesti* (1972: 512).

⁵⁶⁵ Ради се о поствербалу (в. Skok 1971: 776).

⁵⁶⁶ Још једном је у питању изведеница од глагола (в. Skok 1972: 330).

⁵⁶⁷ Скок у оквиру одреднице *stajati* наводи поствербале *настој* и *застој* (1973: 325), па претпостављамо да се о истој појави ради и у примеру регистрованом у Барањском препису. Ову реч Даничић даје као одредницу (1863, II: 503).

⁵⁶⁸ И ово је пример додавања нултог суфикса глаголској основи (в. Skok 1973: 674).

⁵⁶⁹ Даничић наводи и ову именицу и глагол *прѣклати* (1863, II: 509); стога, сматрамо да се још једном ради о именици изведеној од глагола.

⁵⁷⁰ Скок указује на то да је ова реч настала извођењем од глагола *собрати* (в. 1971: 201–202).

⁵⁷¹ Скок и у овом случају говори о поствербалу (в. 1971: 154).

⁵⁷² Скок наводи поствербале *набој*, *сабој*, *разбој*, па се вероватно и регистровани пример може посматрати тако (1971: 162). Реч *ωтбој* нашла је своје место међу одредницама у Даничићевом речнику (1863, II: 246).

⁵⁷³ Скок верује да је ова именица изведена од глагола *ωбрећи* (1973: 121).

⁵⁷⁴ У основи ове именице је префиксирани глагол (в. Skok 1972: 102).

⁵⁷⁵ У основи ове именице је глагол *потворити* (в. Skok 1973: 531).

⁵⁷⁶ Ово је један од поствербала од глагола *везати* (в. Skok 1973: 582).

⁵⁷⁷ И овде се ради о поствербалу (в. Skok 1973: 580).

⁵⁷⁸ Ову именицу не бележи ниједан од прегледаних речника.

Слагање

Сложене именице мушког рода нису нарочито бројне у Барањском препису. Мали број сложених речи није необичан ако се у обзир узме да се ради о документу писаном народним језиком са примесама српскословенског језика⁵⁷⁹.

Поред сложеница *виноградъ* (130г 8); *винограда* (135г 13, 135г 14), *виногра|д|(ь)* (136г 6/7); *виногра|д|[а]* (139г 19); *виноградѣ* (150v 9/10); *виноградъ* (150v 11); *виноградѣ* (150v 20/21) и *братоучѣда* (131г 6), потврђених⁵⁸⁰ и у Рашкохиландарском и Мокропољском јеванђељу (в. Вучковић 2011: 154–155), у корпусу су забележене само још две сложенице:

полоувѣрѣць (127г 1); *инновѣр'цѣмъ* (146г 21)⁵⁸¹.

О слагању се вероватно може говорити и у примеру *протопопѣ* (126v 12/13)⁵⁸², будући да Петар Скок истиче да се елемент *прото-* јавља као први део сложеница, које су као црквени термини балкански грецизми (1973: 53).

Конверзија

Забележени су примери супстантивизације партиципа претерита актива и партиципа претерита пасива:

поставнѣн (127v 15); *поставлен'нѣн* (127v 16).

Као што се из наведеног види, оба супстантивизирана партиципа реализују се у одређеном виду (Грковић-Мејџор 2007в: 244–251).

Можда би се о супстантивизацији партиципа презента пасива могло говорити у вези са речју *родимъ* (*родимъ* (132v 15, 135v 4); *родимл* (132v 15, 146г 20)), која у Душановом законуку има значење „рођак” (Пешикан 1997: 490). Са истим значењем налазимо је и код Скока, премда је он не одређује као именицу, већ само као партицип презента пасива глагола *родити* (1973: 152).

На поименичавање компаратива придева *велик* у облику множине (*векѣн* (146г 10, 146г 11)) упућује Регистар појмова из преписа Душановог законика, у коме се као

⁵⁷⁹ Према речима Љиљане Недељков и Катице Шкорић, великим бројем сложеница одликовали су се старословенски споменици и редакцијски текстови (1997: 193).

⁵⁸⁰ О постојању ових сложеница у старословенском језику сведочи *Словар* З. Гауптве (2006, I: 191; 143).

⁵⁸¹ О сложеницама са компонентом *полу-* писао је Иван Клајн (2002: 115–116), а о сложеницама са компонентом *ино-* Снежана Вучковић (2011: 154–155). Наведене именичке сложенице потврђене су у *Рјечнику из књижевних старина српских* (в. Даничић 1863, II: 353; 1863, I: 410).

⁵⁸² Одредницу *протопопа* наводи и Даничић (1863, II: 467).

значење поменутог облика наводи „већина” (Пешикан 1997: 472). Даничић пример из Душановог законика наводи уз одредницу *вѣн* (*major; plures*) (1863, I: 111).

У примерима да се *хране вбозы* (129г 19); да *испраляю оубоги|x| н ннцїихъ* (151г 18) није могуће са сигурношћу утврдити да ли је реч о супстанзивизацији или изостављању именице.

Коментаришући одредницу *sužanj*, Петар Скок истиче да је ово био „*prvobitno pridjev na -ьn*” (1973: 367), те би се и ту могло говорити о конверзији. У Барањском препису потврђени су следећи облици ове речи:

соуж’нєхъ (139v 10); *свж’нь* (139v 18); *соужънь* (139v 22).

ТВОРБА ИМЕНИЦА ЖЕНСКОГ РОДА

Префиксација

У корпусу је пронађен само један префиксал женског рода, и то са префиксом *нє-*:

нєвѣрѣ (132v 12); *нєвѣрѣ* (132v 13); *нєвѣроу* (148v 2)⁵⁸³.

Суфиксација

Међу именицама женског рода ексцерпираним из Барањског преписа највише је оних насталих додавањем суфикса творбеној основи. У наставку рада наводимо азбучним редом поређане суфиксе.

Суфикс *-а*: *храна* (128v 9)⁵⁸⁴; *плата* (135г 2); *платѣ* (135г 4)⁵⁸⁵; *залога|x|* (137v 22); *залоге* (138г 1)⁵⁸⁶; *забаке* (140v 8); *забава* (148г 3)⁵⁸⁷; *вє|ч|[є]рн* (132v 21, 134v 2, 134v 3)⁵⁸⁸; *оправе* (137г 2/3, 137г 4, 146v 5)⁵⁸⁹; *оудаке* (137г 6)⁵⁹⁰; *накѣдѣ* (138v 8); *накѣда* (138v 11)⁵⁹¹;

⁵⁸³ Скок ову именицу одређује као негативну сложеницу (1972: 366).

⁵⁸⁴ Скок ову именицу тумачи као поствербал од глагола *хранити* (1972: 684).

⁵⁸⁵ Још једном се, према Скоковим речима, ради о поствербалу (1972: 678).

⁵⁸⁶ Клајн ову реч сврстава у изведенице (2003: 16).

⁵⁸⁷ И овде је, по Скоковом мишљењу, реч о поствербалу (1971: 124). Ипак, треба имати на уму да ова реч у Душановом законнику означава сметњу (в. Пешикан 1997: 492).

⁵⁸⁸ О наведеној именици као поствербалу говори Петар Скок (1973: 570).

⁵⁸⁹ Ради се о поствербалу (в. Скок 1973: 27).

⁵⁹⁰ Ово је поствербал од глагола *удавити* (в. Скок 1971: 385).

⁵⁹¹ За Скока ова реч представља изведеницу од глагола (1971: 780).

нз|даве (139г 14); нз|д|ава (139г 14/15)⁵⁹²; оу|ѣсе (147г 1)⁵⁹³; потрѣбе (150г 2)⁵⁹⁴; љжомь (149в 2)⁵⁹⁵; главе (152г 10)⁵⁹⁶;

дроугъ (132в 1)⁵⁹⁷.

О постојању овог суфикса може се говорити и у вези са позајмљеницом гса (147в 6); гоуса (148г 1)⁵⁹⁸ (в. Ивић 1977: 260).

Овде би се евентуално могло говорити и о именици потька, коју Петар Скок, пишући о глаголу *ткати*, помиње као поствербал (1972: 477). Међутим, Ирена Грицкат-Радуловић наводи да је значење ове именице „повреда туђег имања, сукоб око тога” и да она, за разлику од данашње именице *потка*, није од корена тка- (1975а: 141):

пот’коу (136г 12); пот’ка (136г 12); пот’ке (136г 14); пот’кв (136в 17).

Претпостављамо да се у ову групу може убројати и пример свадѣ (141в 6); свадѣ (141в 7). Наиме, у Скоковом речнику се као одредница појављује глагол *svaditi (se)*, уз напомену да се апстрактна именица гради суфиксом *-ja*, али и да је староцрквенословенски облик *swada* (1973: 367). У овом облику поменута именица појављује се и код Ђура Даничића (1864: 217).

Суфикс *-ава*: дрѣжавъ (132в 12); дрѣжава (133г 19, 144г 2/3); дрѣжавоу (143в 17, 144г 7, 146в 22/147г 1); дрѣжавѡ|м| (143г 3)⁵⁹⁹.

Суфикс *-авь*: люб’вн (150г 11)⁶⁰⁰.

Суфикс *-винна*: соуд’винѣ (137г 2)⁶⁰¹.

Суфикс *-ѣль*: обрѣтели (140г 14)⁶⁰².

⁵⁹² Скок ову реч тумачи као поствербал од глагола *издавати* (1971: 383).

⁵⁹³ Пошто Скок именицу *смјеса* посматра као поствербал, верујемо да се о суфиксацији ради и у наведеној речи, која је у Душановом законику означавала заједницу (в. Пешикан 1997: 476).

⁵⁹⁴ И ова именица води порекло од глагола (в. Skok 1973: 501).

⁵⁹⁵ Препостављамо да се ради о именици љжа, коју Скок наводи као апстрактум од глагола *лагати* (1972: 260).

⁵⁹⁶ Скок о овој именици говори као о поствербалу (1971: 563).

⁵⁹⁷ Овде је реч о моционом суфиксу, на шта упућује и Даничићева дефиниција „*par femina*” (1863, I: 307).

⁵⁹⁸ Скок одређује именицу *хуса* као поствербал (1971: 695).

⁵⁹⁹ Ради се о именици изведеној од глагола (в. Skok 1971: 76).

⁶⁰⁰ Ово је, према Клајновим речима, један од јединачних именичких суфикса (2003: 10). Именицу *любѡвь* помињу и З. Гауптова (2006, II: 160) и Ђ. Даничић (1863, II: 36).

⁶⁰¹ Будући да Пешикан као значење ове именице наводи „суђење” (1997: 483), верујемо да је у њеној основи глагол *судити*.

Суфикс -ѣта: чѣта (147v 6)⁶⁰³.

Суфикс -ѣба: свѣба (126r 3); злѣбѣ (133r 13); злѣбѣ (133v 2); тѣт'ѣ (144v 5); срѣт'ѣ (150r 11)⁶⁰⁴.

Суфикс -ѣда: прав'ѣ (128r 9, 129v 19/20, 150r 9); прав|д|ѣ|ѣ (128v 7); прав|д|ѣ|ѣ|ѣ (129v 8); прав|д|ѣ (143r 19); прав'ѣ (150r 14); прав|д|ѣ (150r 17); враж|д|ѣ (128v 20, 134v 14, 146v 9, 151v 6)⁶⁰⁵.

Суфикс -ѣа: кѣкѣ (127r 6); коѣкѣ (128r 2); кѣкѣѣ (128r 5/6); коѣкѣ|ѣ| (132v 17); коѣкѣ (132v 20); коѣкѣ (133r 16, 134r 2, 135v 5, 144r 4, 147r 7, 147r 20); кѣкѣ (135r 19); коѣкѣ (135v 6); коѣкѣ (138r 20, 144r 17); кѣкѣ (151r 11/12); тѣсѣщѣ (128r 2); тѣсѣщѣ (137v 1); тѣсѣщѣ|ѣ| (146v 9)⁶⁰⁶; д(ѣ)шѣ (130v 2); д(ѣ)шѣѣ (148r 16); г[ѣ]|ѣ|п[ѣ]|ѣ|ѣ (131r 13); г[ѣ]|ѣ|п[ѣ]|ѣ|ѣ|ѣ (142v 4); г[ѣ]|ѣ|п[ѣ]|ѣ|ѣ|ѣѣ (143r 14)⁶⁰⁷; нѣ|д|[ѣ]|ѣ (133r 9, 135r 9)⁶⁰⁸; пѣше (135v 15); попѣше (136r 5, 136r 8, 136r 11)⁶⁰⁹; коѣплѣ (140v 3); коѣплѣ (140v 8); кѣплѣ (140v 14, 140v 14); кѣплѣ|ѣ| (140v 17)⁶¹⁰; крагѣ (145r 9); крагѣ (147v 7)⁶¹¹; прѣт'ѣ (148r 20)⁶¹².

Суфикс -ѣжъ: Претпостављамо да се у речи скоѣжѣжѣ (138r 13), наведеној и у Даничићевом речнику (1864: 118), јавља суфикс -ѣж, који „долази најчешће с глаголским основама, где означава радњу или стање” (Клајн 2003: 74).

Суфикс -ѣна: свѣна (134v 5); свѣнаѣ (134v 9); свѣнѣ (134v 13, 139r 8); соѣдѣѣѣ (137r 4, 151r 19); соѣдѣнѣ (137v 15, 139v 1, 145r 22, 150r 15); соѣдѣнѣ (137v 18, 138r 7, 145v 5, 147r 12, 148v 12, 148v 15, 149r 2, 149r 4, 149r 13, 150r 18, 151r 15, 151v 5, 152r 12); соѣдѣнѣ (138r 8); свѣнѣ (139r 4, 143r 19, 152r 9); соѣдѣѣѣ (139v 1, 145r 22); соѣдѣнѣ (139v 7, 145v 19); соѣдѣнѣ

⁶⁰² Овом се именицом означава нађена ствар (в. Грицкат-Радуловић 1975б: 217). Реч је наведена и у *Словару* (Гауптова 2006, II: 493) и код Ђ. Даничића (1863, II: 193). На постојање суфикса -ѣлѣ указао је Скок (1972: 538).

⁶⁰³ Ова именица, је према речима П. Скока, настала додавањем суфикса -ѣта, варијанте суфикса -ѣта, прасловенском придеву (1973: 413).

⁶⁰⁴ И Скок као изведенице са суфиксом -ѣба наводи именице *свадѣба*, *злѣба* (1971: 80) и *срѣба* (1971: 317). Именицу *тѣтѣба* даје Ђ. Даничић (1864: 276).

⁶⁰⁵ На овај начин наведене именице тумачи и Петар Скок (1973: 26; 616).

⁶⁰⁶ О наведеном суфиксу у овој речи говорио је П. Скок (1973: 474).

⁶⁰⁷ Поменути суфикс служио је као моциони још у прасловенском језику (в. Skok 1971: 593).

⁶⁰⁸ Ову реч Скок тумачи као изведеницу од негативне сложенице *недѣјело* (1971: 412).

⁶⁰⁹ И Скок наводи ову именицу (1972: 614).

⁶¹⁰ Јасно је да је наведена глаголска именица изведена додавањем суфикса -ѣја глаголској основи. Сама именица јавља се у Даничићевом речнику као одредница (1863, I: 508).

⁶¹¹ Ову именицу наводи и Скок (1972: 181).

⁶¹² Овај суфикс у речима *куѣа*, *паѣа*, *ѣуѣа* и *прѣ(т)ѣа* издваја Надежда Јовић (2011: 234). Све четири именице наводи и З. Гауптова (2006, I: 527; 2006, III: 24; 2006, I: 527; 2006, III: 318–319). Осим облика *прѣтѣа*, који се среће у Атонском (прѣт'ѣу), Бистричком (прѣтѣу) и Раковачком препису (прѣтѣу), потврђен је и облик *прѣѣа*, и то у Призренском рукопису (прѣѣу). Напомињемо и да наведена реч у преписима Душановог законика има значење „парница” (Пешикан 1997: 485).

(143r 21, 145v 10, 145v 15, 149r 9); свдѣн (145v 17); соудѣамн (148v 5/6); соудѣомль (151r 13); соудѣн (151v 2); соудѣа|х| (152r 8)⁶¹³.

Суфикс -ика: вла|д|[ы]кѣ (132r 19); вла|д|[ы]коу (132r 22); вла|д|[ы]ка (132v 3)⁶¹⁴.

Суфикс -нна: мѣроп'шннѣ (130r 6); мѣроп'шнноу (130r 13); мѣроп'шнна|х| (147r 4/5)⁶¹⁵; околнна (133v 3, 138v 7, 141r 13)⁶¹⁶; половнна (136r 15, 136r 15/16, 138v 13, 138v 14, 146r 22); половннѣ (136v 5); полѡвнна (146v 1)⁶¹⁷; планннахъ (136v 8); планннѣ (136v 8, 136v 9/10)⁶¹⁸; дроуѣнна (146r 17, 146v 1); дрѡѣнна (146r 18); прѡвннѣ (149r 17)⁶¹⁹.

Суфикс -нца: калѡгѣрнцѣ (128v 2); ц(арн)ца (131r 13, 143v 7, 151v 18); ц(арн)ци (142v 4); ц(арн)цѡмль (143r 14)⁶²⁰;

вѣнца (137v 10); оуѣнца (138v 19/20)⁶²¹;

тъмнци (128v 11); тъмнциоу (149v 15); тъмнциѣ (149v 16); коудѣл'ннца (133v 20); пнианнцахъ (149v 4); пнианнца (149v 5); пнианнци (149v 8); коупленнциѣ (150v 10)⁶²².

Верујемо да се о присуству овог суфикса, осим у горенаведеним примерима, може говорити још и у речима:

прѣселнци (133r 14); прнселнцахъ (140v 22, 146v 17); прнселнциѣ (141r 1, 146v 18, 147r 6); пор'внцѣ (141v 10, 141v 11).

Даничић наводи и глагол прнселнти, са значењем „collocare” (1863, II: 437) и глагол прѣселнти, са значењем „transfere incolas” (1863, II: 501). У Регистру појмова и израза наводи се да прнселнца/прѣселнца означава право властеле на бесплатно издржавање тамо где привремено бораве (в. Пешикан 1997: 488), па је семантичка веза међу наведеним именицама и глаголима јасна⁶²³. Међутим, према новијем тумачењу, на које указује Ђорђе Бубало, *приселица* није исто што и *преселица* – док се првим

⁶¹³ Скок помиње суфикс -*ij*, али и наводи да је „stcslav. *sodui* > *sudija*” (1973: 356).

⁶¹⁴ Ова именица означава властелинку (в. Пешикан 1997: 473) и у њој је суфикс -*ика* другачији од оног у речи *владика* која означава особу мушког пола (в. Skok 1973: 605).

⁶¹⁵ Наведена именица је настала додавањем суфикса -*ина* речи *меропах* (в. Skok 1972: 409).

⁶¹⁶ Према Клајновим речима, ова реч је настала додавањем суфикса -*ина* прилошкој основи (2003: 78).

⁶¹⁷ Скок истиче да је ова реч изведена суфиксом -*ина* (1972: 697), док Клајн у њој налази сложени суфикс -*овина* (2003: 133).

⁶¹⁸ За Скока ова реч представља изведеницу (1972: 675).

⁶¹⁹ И Скок препознаје суфикс -*ина* у датим речима (1971: 446; 1973: 61).

⁶²⁰ У овим речима је -*ица* моциони суфикс (в. Клајн 2003: 88).

⁶²¹ О суфиксу -*ица* у овој речи говори и Скок (1971: 162).

⁶²² Све наведене речи Скок тумачи као речи настале поименичавањем придева/партиципа на -*н*- помоћу суфикса -*ица* (1971: 236; 1972: 222; 667; 1973: 439).

⁶²³ Као одредница у Даничићевом речнику дата је и именица *прнселнца* (1863, II: 437), али не и *прѣселнца*.

термином вероватно означава пресељење властелина из једне области у другу, другим се указује на обавезу накнаде штете коју су причинили лопови и разбојници (2010: 170; 196).

Именица *пор'внца* значи „туча” (Пешикан 1997: 494)⁶²⁴, а глаголи *зар'вати* и *оур'вати* у Душановом законнику долазе са значењем „напанути, дирнути” (Никчевић 1975: 263–266), те је и овде могуће уочити семантичку повезаност.

Суфикс -ька: *хр[н]|с|т'ан'кв* (127г 2)⁶²⁵.

Суфикс -нь: *каз'нь* (138v 16)⁶²⁶.

Суфикс -ость: *п'остн* (132г 4)⁶²⁷; *м[н]л[о]|с|ть* (136г 20, 137г 1); *м[н]л[о]|с|тн* (140г 13)⁶²⁸.

Суфикс -ота: *срамотв* (149v 12)⁶²⁹.

Суфикс -ошь: *поустошн* (138г 4); *пвстошн* (147v 5)⁶³⁰.

Суфикс -ть: *власть* (129v 2/3); *область* (131v 9, 145v 17, 151г 16/17); *областн* (139v 2/3)⁶³¹.

Суфикс -ьца: *дѣт'ца* (127г 5); *дѣт'цв* (131г 1, 131г 2); *дѣт'цоу* (131v 11)⁶³²; *пожеж'ца* (138г 22, 138v 3/4); *пожеж'цоу* (138v 2); *пожеж'цв* (138v 7)⁶³³.

Суфикс -ьчнн: *проводьчѣа* (142г 1); *поводьчѣе* (135v 12); *опркв'чѣе* (146v 7); *ѡпър'чѣа* (148г 21); *ѡпърчѣа* (148г 22)⁶³⁴.

Нулти суфикс: *заповѣдъ* (126v 17); *заповѣдѣю* (126v 2/3)⁶³⁵; *рѣчн* (137г 7, 142v 22, 148г 22, 149г 18); *рѣчь* (137г 8); *рѣч|ч|ь* (149г 17); *рѣчѣмь* (149г 19)⁶³⁶.

⁶²⁴ Ова реч се не појављује као одредница ни у једном од речника које смо консултовали.

⁶²⁵ Клајн наводи да је у речи *хришћанка* употребљен моционски суфикс *-ка* (2003: 100). У њеној основи је реч пореклом из грчког језика.

⁶²⁶ Скок истиче да је вероватније да се у овој речи јавља суфикс *-нь* него суфикс *-знь* (1972: 69).

⁶²⁷ Према Скоковим речима, у основи ове именице је именица *нас* (1972: 611).

⁶²⁸ Ова именица је изведена од придева *мио* (в. Skok 1972: 426).

⁶²⁹ Ова је именица добијена додавањем наведеног суфикса именичкој основи (в. Skok 1972: 576).

⁶³⁰ Овај суфикс у поменутој именици издвојио је П. Скок (1973: 82).

⁶³¹ Скок сматра да се у наведеним апстрактним именицама налази суфикс *-ть* (1973: 604). Клајн пак истиче да се у речи *власт* јавља суфикс *-ст* (2003: 185).

⁶³² „Osobina je južnoslavenskog jezika obrazovanje plurala s pomoću -ьса” (Skok 1971: 402).

⁶³³ Скок не наводи ову именицу природног мушког, а граматичког женског рода, али верујемо да се и у њој може говорити о суфиксу *-ьца*.

⁶³⁴ Ирена Грицкат-Радловић напомиње да је овај суфикс био распрострањен и у типу *nomina agentis* (1975a: 139). Ниједну од наведених речника нисмо нашли ни у Даничићевом ни у Скоковом речнику, а ни у *Словару* З. Гауптове.

Слагање

Забележене су само две именичке сложенице женског рода:

мѣхоскѣкѣнна (138г 18): „чупање браде као увредљиви чин, глоба за тај чин” (Пешикан 1997: 481)⁶³⁷; стѣгоноше (146v 20/21)⁶³⁸: „високи властеоски ранг, великаш који је имао право на ношење своје заставе, стега” (Пешикан 1997: 492).

Овде спада и именица *војвода* која је природног мушког, а граматичког женског рода:

воѣводе (140г 20, 141г 19), воѣводѣ (141v 3).

Наведена именица потврђена је и у старословенском језику (Гауптова 2006, I: 217).

Остали случајеви

Од именица женског рода треба поменути још и речи *баштина* и *војска*:

башинноу (142г 12); башиннѣ (142г 13); башинне (143г 3); башиннахъ (150v 7).

Петар Скок наглашава да је именица *баштина* настала поименичавањем придева башиннѣ у женском роду, као и да је та појава веома стара (1971: 120), па би се у овом случају тешко могло говорити о конверзији.

Настанак именице *војска*, која је у Барањском препису потврђена у облицима воѣскѣ (131г 10); воѣска (132v 7/8, 142г 18); воѣске (133г 6); воѣсцѣ (140г 19, 141г 18, 141v 2, 141v 7, 142г 18); воѣскахъ (141г 17); воѣсце (141v 5), Скок тумачи поименичавањем придева женског рода на -ѣск- (1973: 612).

ТВОРБА ИМЕНИЦА СРЕДЊЕГ РОДА

Префиксација

Петар Скок у одредници *оружје* истиче да „stcslav. *režije* »gladius« [...] dokazuje da је *o-* prefix”, као и да глагол *оружати* представља деноминал (1972: 567):

орѣжїе (131v 20).

⁶³⁵ Ради се о поствербалу (в. Skok 1973: 18).

⁶³⁶ Скок ову реч тумачи као изведеницу од глаголске основе (1973: 121).

⁶³⁷ Поменути сложеницу срећемо и код Даничића (1863, II: 106–107).

⁶³⁸ У прегледаним речницима нема потврда ове сложенице.

Клајн ову реч, коју са суфиксом *-ије* даје и Даничић (1863, II: 229), посматра као немотивисану (2003: 96).

Суфиксација

Суфикс *-ије*: възнесенїа (125v 3); сложенїа (125v 14); вѣнчанїа (126г 4); б(лаго)|с(л(о)венїа (126г 5); б(лаго)|с(л(о)венїе (127г 15); оупрошенїа (126г 5); повнновенїе (126г 9); посласханїе (126г 9/10); послоушанїе (128v 12/13); повелѣнїа (126г 17); повелѣнїе (143v 5, 144г 22, 150г 9, 151г 19, 152г 3); повелѣнїе (145v 20); съгрѣшенїе (126г 20/21, 132v 13); соранїе (130г 7); хотенїе (130v 10); хотѣнїа (139v 6); наслованїн (132г 18); прѣнїн (133v 22); пренїн (148г 18); нмланнїемь (135г 22); опаданїа (137г 5); позванїн (137v 14); познанїн (138г 2, 151v 9); провож|д|енн (138г 10); запаленїн (138г 19); оузданїн (138v 20); оуз|д|анїа (138v 21); нзданїн (139г 13); знданїн (141г 13); освж|д|енїе (141г 21/22); квплєнын (141v 14); записанїн (142г 11); писаннїе (142г 17); писанїн (142v 19); приетїн (143v 4); гравлєнїе (144г 15); овлнченїе (145г 7); овлнченїа (145г 17); оправ|д|анїе (145г 18, 145v 3/4, 149г 1).

Од наведених апстрактних именица, у Скоковом речнику се са суфиксом *-ије* јавља само *благословеније* (1971: 168). Осим тога, наводе се још и именице *вјенчање*, *имање* (1971: 765), *купљење* (1971: 239), *уздање* (1971: 382) и *издање* (1971: 383), са народним суфиксом *-је* уместо црквенословенског суфикса *-ије* (в. Милановић 2007: 261).

Преглед Даничићевог речника даје другачије резултате – у њему се као одреднице појављују скоро сви горепоменути примери (изостају само две речи: *възнесенїа* и *слженїа*). Осим именица на *-ије*, у Даничићевом речнику скоро увек срећемо и глаголе који су послужили као основа за грађење именица. Тако се нпр. наводе парови *запалити* и *запалєннїе* (1863, I: 361), *нмлати* и *нмланнїе* (1863, I: 406–407) и др. Глаголи нису дати једино уз примере *опаданїа* и *гравлєнїе*.

Словар старославянског језика пружа примере *възнесеннїе* и *възнєстн* (Гауптова 2006, I: 289–291), *гравити* и *гравлєннїе* (Гауптова 2006, I: 430), *сьложити* и *сьложєннїе* (Гауптова 2006, IV: 284–285), па је јасно да и у овим случајевима ради о суфиксу *-ије*. Да исто важи и за пример *опаданїа* може се закључити из Скоковог запажања да „*složěnica opadati ima zasebnu leksikologijsku porodicu*” (1972: 615).

Будући да Петар Скок наводи придев *бесцијен* и апстрактну именицу *бесцијење* изведену од њега (1971: 263), о суфиксу *-ије* можемо говорити још и у примеру *вє'цѣнїе* (140v 15).

Посебан случај представља именица *полнѣиѣ* (146v 6), са значењем „доказ кривице” (Грицкат-Радуловић 1975а: 141). Ова лексема није дата ни у једном прегледаном речнику, али се може препоставити да је у њеној основи реч *лицѣ*, која је у Душановом законуку имала значење „*corpus delicti*, предмет” (Грицкат-Радуловић 1975а: 141). Будући да се у наведеној речи јављају и префикс *по-* и суфикс *-ије*, вероватно бисмо је могли тумачити као префиксално-суфиксалну твореницу.

Суфикс *-ице*: *годнищѣ* (135г 10/11); *огнищѣ* (135v 1); *кранцеѣхъ* (144v 2)⁶³⁹; *ложнице* (147v 11)⁶⁴⁰.

Суфикс *-ство*: *ц[а]р(ь)|ц|тва мн* (125v 12, 129г 15, 129v 5/6, 130г 6/7, 131г 9, 136г 1/2, 136v 9); *хр[н]|ц|т|іаньствѣ* (125v 15); *хр[н]|ц|т|іан'ство* (125v 16, 126v 7, 126v 9, 127г 3); *хр[н]|ц|т|іанство* (125v 17/18); *хр[н]|ц|т|іан'ств|ѡ* (126v 18/19); *азмнн'ство* (126v 5/6); *ц[а]р(ь)|ц|тво мн* (128г 4, 130г 10/11, 130v 15); *попов'ство* (128v 22); *ц[а]р(ь)|ц|тво* (129г 16); *д(оу)хов'ничство* (127г 16); *вѣховьствомъ* (128v 17); *оубѣнствѣ* (137г 12); *оубѣнство* (137г 14, 137г 18); *ѣм'ствѣ* (137v 11); *ѣм'ства* (140г 5); *свжън'ства* (139v 11); *гвсар'ство* (144v 5)⁶⁴¹.

Конверзија

Регистрован је један пример супстантивизације придева средњег рода (в. Клајн 2003: 380), који је потврђен и у старословенском језику (Гауптова 2006, I: 684):

зло (133г 15, 133г 22, 135v 7, 145v 11, 147г 18, 147v 7); *злѡ* (133г 17); *зло* (135v 3, 143v 2, 145v 11).

У грађи је такође забележен пример:

платнѣ'шен вѣшерѣ|ч|[ѣ]н'ноѣ (146v 15).

Како се у овом случају партицип претерита пасива појављује у функцији правог објекта, коју уобичајено имају именице или личне заменице, могло би се говорити о супстантивизацији партиципа. На овакав закључак упућује нас и чињеница да Снежана

⁶³⁹ Скок ове именице тумачи као речи настале додавањем суфикса *-иште* именичкој основи (1971: 584; 1972: 176; 546).

⁶⁴⁰ Ова реч, која у Душановом законуку означава преноћиште (в. Пешикан 1997: 488) није наведена у Скоковом речнику. Међутим, у њему се наводи поствербал *log-* са значењем „1° лежање, 2° мјесто гдје се лежи” (1972: 282), па је јасно о ком се суфиксу ради. Именицу *ложнице* наводи и З. Гауптова, али са другачијим значењем („ризница”) (2006, II: 135).

⁶⁴¹ У Скоковом речнику се помињу именице *убиство* (1971: 163), *царство* (1971: 258), *јемство* (1971: 778), *поповство* (1973: 8) и *хришћанство* (1973: 355), али је очигледно да се и у осталим наведеним примерима ради о истом суфиксу. Све остале именице појављују се као одреднице код Даничића (1863, I: 6; 319; 147; 1864: 200; 1863, I: 246). П. Ивић као позајмљене речи издваја *христијанство*, *азимство* и *гусарство* (1977: 260–262). Тако се може посматрати и именица *поповство*.

Вучковић у примеру *двѣнше се ѿ глаголаньхъ уочава супстантивизирани трпни глаголски придев* (2010: 164).

Творбена анализа је показала да је већина именица регистрованих у Барањском препису настала суфиксацијом. Међу именицама мушког рода најбројније су оне које означавају вршиоце радње и у чијем су грађењу првенствено учествовали суфикси -ьць, -дрь и -ннь. Није незнатан ни број именица мушког рода насталих додавањем нултог суфикса глаголској творбеној основи. Код именица женског рода издвајају се суфикс -а, који се користио за грађење глаголских именица, и суфикс -нца, употребљаван за грађење именица из различитих категорија. Уочено је и постојање именица са суфиксом -ьчнѣ, које нису потврђене у литератури која је служила за поређење. Међу именицама средњег рода добијених суфиксацијом по бројности се издвајају оне са црквенословенским суфиксом -нк. Анализирани корпус указује на слабу заступљеност осталих начина творбе у категорији именица – регистроване су само четири сложене и три префиксираних именица. Забележено је и неколико примера супстантивизације, односно преласка партиципа и придева у именице.

ТВОРБА ПРИДЕВА

Префиксација

Да префиксација није нарочито заступљен начин грађења придева потврђује и анализа језика Барањског преписа. Забележено је свега неколико примера префиксираних придева:

префикс *без-*, тачније његов алморф *бѣ-*⁶⁴²: *безакон'но* (143г 10)⁶⁴³;

префикс *по-*: *поман'н* (146г 3/4); *помала* (146в 21)⁶⁴⁴;

префикс *прн-*: *прнпр'к'нѣ* (138г 5)⁶⁴⁵;

⁶⁴² О аломорфима овог префикса говори Иван Клајн (2003: 224).

⁶⁴³ *Словар пружа придев безакон'нѣ* (Гауптова 2006, I: 72).

⁶⁴⁴ Клајн истиче да овај префикс у већини случајева може бити употребљен и са обликом позитива и са обликом компаратива (2002: 218). Даничић наводи само облик *помала* (1863, II: 356).

⁶⁴⁵ С обзиром на то да се у Барањском препису јавља придев *пр'к'нѣ* (130в 18) и да је значење горенаведеног облика „најближи” (Грицкат-Радуловић 1975а: 143), претпостављамо да се ради о префиксацији. Придев је потврђен у Даничићевом речнику (1863, II: 435).

префикс *прѣ-*: *прѣωс(вє)щєн'нын|м|* (125г 7)⁶⁴⁶.

Ваља напоменути и да Михаило Стевановић помиње све придеве са префиксима (укључујући и префиксе *без-*, *по-* и *при-*), али их посматра као сложенице (1986: 427–431).

Префикс *нє-* бележимо у облику партица презента пасива *незнаѣмъ* (146v 16/17), који је у *Словару* З. Гауптове одређен као придев (2006, II: 358).

Суфиксација

Са највећим бројем потврда у анализираном корпусу јавља се суфикс *-нь* (данашњи *-ан*):

д(оу)ховнѡмь (126г 7); *д(оу)ховнѣн* (126г 8); *д(оу)ховно* (126г 21); *д(оу)хов'ною* (126v 3); *д(оу)хов'ноу* (126v 17); *д(оу)хов'номъ* (127v 1); *д(оу)хов'но* (128г 20); *д(оу)хов'нѣмь* (131v 5); *цр(ь)ков'номъ* (127г 19); *цр(ь)кв'ном|ъ|* (127v 3); *цр(ь)ков'нѣн* (128г 21, 129г 10, 129v 11, 129v 19, 139v 14); *цр(ь)квны|х|* (129г 3); *цр(ь)ков'нѣн|х|* (129г 5, 145г 20); *црѣков'на* (129v 3/4); *цр(ь)ков'на* (129v 12, 130г 5, 147г 9); *цр(ь)квнє* (129v 12); *цр(ь)кв'нє* (129v 13); *цр(ь)кв'нѣн* (130г 5); *цр(ь)ков'нѣнхъ* (134г 9); *цр(ь)ков'номь* (134г 15, 139v 19); *цр(ь)ковно* (136г 2); *цр(ь)ков'нога* (136v 3); *цр(ь)ков'нє* (136v 10/11); *цр(ь)ков'нѣмь* (151г 5); *цр(ь)ков'нѣм'* (151г 9); *вол'нѣн* (128г 8, 130v 19); *вольнъ* (130v 12, 131г 12, 131г 19, 131г 22, 133v 4, 133v 7, 139v 3, 140г 22, 140v 12, 141v 17, 142v 16, 143г 5, 143г 17, 148г 21/22, 150v 20); *волна* (132г 3); *вол'нѣн* (138v 19); *вол'нъ* (143г 11, 143v 1); *вол'нѣн* (146г 5); *волнѣн* (150v 10/11); *вол'ны* (152г 13/14); *свѡбод'нѣн* (130г 18); *свѡбодна* (130г 21, 133v 21); *свѡбоднънъ* (130v 10, 130v 13); *свѡбоднє* (131г 8); *свѡбодно* (131v 18); *свѡбод'нъ* (139v 15, 139v 21, 140г 1); *башнн'нѣ* (131г 18); *башнн'нѣ|оу* (150v 10); *вѣч'нъ* (131v 12); *бнсер'на* (131v 21); *м[н]л[о]|с|тнѡу* (134г 11); *м[н]л[о]|с|тнѣн|х|* (136v 19); *м[н]л[о]|с|тнъ* (140г 11); *сѡбор'нога* (136v 22); *похвал'на* (138v 11/12); *наѣзд'нын* (138v 12); *потрѣб'нѣ* (140v 8); *лъжнѡмь* (142v 19); *лъж'но* (142v 21); *ωкол'на* (144г 15/16); *ωблнчнын* (145г 6)⁶⁴⁷; *соудѣбно* (145v 4); *нстнн'но* (146v 6); *потвор'нѣ* (148v 1)⁶⁴⁸.

⁶⁴⁶ Како су и у старословенском језику постојали глаголи *освѣтити* и *освѣщати* (Гауптова 2006, II: 558-559), могуће је да се ради о додавању префикса партиципу претерита пасива. Наведени облик дат је и код Даничића (1863, II: 498).

⁶⁴⁷ Ирена Грицкат-Радуловић истиче да је мотивна реч овог придева именица *ωблицење* (1975а: 139).

⁶⁴⁸ Скок наводи готово све придеве из ове групе (1971: 372; 275; 1973: 614; 286; 1971: 120; 1973: 590; 1971: 156; 1972: 426; 1971: 202; 696; 1973: 501; 1972: 206; 127; 1973: 356; 1971: 733). Изостају једино придеви изведени од именица *наѣзда* (в. Skok 1971: 780) и *потвора* (1973: 531). Даничић пак наводи оба придева (1863, II: 132; 392).

Мање је придева изведених суфиксом -њњ (данашњи -њи): г[о]|с[под]на (125v 3); прѡв'нїн|х| (130v 18); дру҃ж'наго (138г 10); дру҃ж'нїга (138г 11); срѣднїиць (146г 16); школ'на (147v 1/2, 147v 8); послѣднїиць (149г 20)⁶⁴⁹. Ирена Грицкат-Радуловић је, проучавајући језик Струшког преписа, уочила употребу суфикса -њњ и суфикса -њњ у истој речи (1975а: 139). То важи и за Барањски препис, у којем се облик школ'на (144г 15/16) јавља напоредо са обликом школ'на (147v 1/2, 147v 8), који није забележен ни у једном од прегледаних речника.

Међу суфиксима којима је значење припадности основно (в. Белић 1949: 186) у Барањском препису бележимо следеће:

суфикс -*jъ (-ји): в(о)жїн (127v 21)⁶⁵⁰;

суфикс -нњ: свдїннѡ|м| (133г 12); свдїннѡ (134г 5/6, 134г 19/20); соудїнна (139г 10); соудїннѡ (148v 9); соудїннѣ (149г 3/4)⁶⁵¹;

суфикс -овъ/-евъ: себровоу (135v 8); себрова (135v 9); патрїар'ховъ (139v 22/140г 1)⁶⁵²;

ц(а)рѡвѡ (132v 9, 134г 19, 135г 11, 136г 20); ц(а)рѡвоу (134г 5, 139v 20, 140г 4, 140г 11, 145v 10, 147v 15, 150г 21); ц(а)рѡвѣ (134v 12/13, 136v 10, 136v 20, 139v 2, 140г 15, 140г 22, 140v 10, 141v 16, 143v 10, 151v 15); ц(а)рѣвѣхъ (139г 2); ц(а)рѡвѡ (139г 3, 142г 19, 143г 5, 145v 8, 145v 14, 147г 4, 148v 11, 150v 22, 151г 12); ц(а)рѡвѡ (139г 5, 139v 12/13, 139v 13, 140v 12, 143г 21, 144г 1, 144г 14, 145v 16, 150v 1); ц(а)рѡва (142v 2, 142v 8, 143г 18, 145v 5, 146г 14, 147г 9); ц(а)рѡвн (142v 14, 144г 20, 145v 9, 151v 4, 151v 19/20); ц(а)рѡвѣмь (142v 15); ц(а)рѡвемн (143г 16); ц(а)рѡвѡ (147г 12); ц(а)рѡвѣмн (148v 6); ц(а)рѡв' (149г 16); ц(а)рѡвѣ|х| (150г 1); ц(а)рѡво (152г 3)⁶⁵³;

суфикс -овскн: попѡв'ска (130г 21)⁶⁵⁴;

суфикс -ьскн⁶⁵⁵: властѡ'сцїн (129г 4); властѡ'ске (136v 11); властѡ'скїн (139v 14); властѡ'сцѣхъ (140г 2); властѡ'ска (147г 9/10); ц[а]р(ь)|с|кыне (129г 17); ц[а]р(ь)|с|кы (130г 14);

⁶⁴⁹ У Скоковом речнику налазимо придеве *господњи* (1971: 594), *средњи* (1973: 319), *последњи* (1973: 284), као и облик *првањи* (1973: 61). Ту су наведене и мотивне речи преосталих придева: *дружина* (1971: 446) и *около* (1972: 127). Код Даничића је дата одредница *дружњьн* (1863, I: 308).

⁶⁵⁰ Наведени придев јавља се и у Скоковом речнику (1971: 180).

⁶⁵¹ Овај присвојни придев нашао се у *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (в. Skok 1973: 356).

⁶⁵² Суфикс је овде додат именици страног порекла (в. Ивић 1977: 262).

⁶⁵³ Сва три присвојна придева помиње и П. Скок (1973: 210; 1972: 622; 1971: 258).

⁶⁵⁴ И Скок наводи овај придев (1973: 8). Треба поменути и да синтагму *кана поповска* П. Ивић разматра у оквиру позајмљених речи (1977: 262).

ц[а]р(ь)|с|кѡмь (134г 15); ц(а)р(ь)скон (138v 10); ц[а]р(ь)|с|цїн (142v 19); ц[а]р(ь)|с|кѡ (143v 5, 144г 22); ц(а)рьско (145v 20/21); ц[а]р(ь)|с|кѡ (150г 9); цр'ско (151г 19); лю|д'|скїн (134v 15); люд'скїн (151v 8); сел'ске (136v 3); бабоун'скон (137г 7); бабун'скоу (137г 8); градскїн|х| (138v 18); град'скаа (141г 10); град'скїнды (151г 4/5); град'скы|м| (151г 8); двор'скы (145v 15); двор'ско|м| (151г 10); двор'скїнды (151г 13/14);

латин'скѡ (126v 4); латин'скїе (126v 14/15); латин'скоу (126v 16, 126v 21); латин'скы (126v 19); кїновїнскы (128г 12); пронїар'ске (133v 6)⁶⁵⁶.

Осим горепоменутих суфикса, у анализираном материјалу је потврђена и употреба суфикса -нтъ, „са уопштеним значењем особине” (Клајн 2003: 290).

закон'нтѡ (130г 20); законнтїн|х| (135v 18).

Овај придев помиње и Петар Скок (1971: 316).

Суфикс -*јъ јавља се и у придеву *вели*, који се као одредница појављује у *Словару* З. Гауптове (2006, III: 171):

велїе (129г 18); велїю (131г 21); велїа (131v 21); велїн (133г 11, 146г 15); велїнды (146г 15).

У овом делу би се евентуално могло говорити и о придеву *велик*, у којем Петар Скок издваја суфикс -ик, нагласивши да се ради о балто-словенском проширењу (1973: 573):

велнкы|дн (125v 10); велнкн|дн (125v 13); велнка (126v 12, 146v 20); велнкын|х| (129г 17); велнкѡ (130г 9); велнцїн (141v 2); велнкїнды (142v 5); велнко (151г 20); велнкъ (151v 1).

Слагање

Барањски препис пружа потврде неколико придева добијених слагањем:

⁶⁵⁵ Још је Белић истакао да се значење овог суфикса не може свести на просто посесивно значење (1949: 180). Пипер и Клајн зато придеве са суфиксом -ски називају односним, будући да се овим суфиксом могу исказати не само разне врсте припадности него и разне врсте везе (2013: 231).

⁶⁵⁶ П. Ивић тумачи придев *латински* као позајмљеницу (1977: 262). У основи преостала два придева налазе се речи пореклом из грчког језика (в. Ивић 1977: 260–262). Иначе, готово све придеве из ове групе забележио је и П. Скок (1973: 605; 1972: 339; 1973: 218; 1971: 603; 466; 1972: 275; 82; 1973: 51). Као одредница се јавља *babun* (1971: 84), али се уз њу не помиње придев на -ски. Даничић наводи придев *бабунски*, и то уз следећу напомену: „има само у Душанову законнику на једном мјесту, гдје се не може знати шта значи” (1863, I: 21).

вл(а)говѣр'наго (125v 1); вл(а)говѣр'нѣмь (125v 11)⁶⁵⁷; православнога (125v 6)⁶⁵⁸; самодру҃гаго (128г 18/19); самосед'мога (138г 13); нновѣр'ноу (129г 1/2)⁶⁵⁹; правокѣрнѣ|х| (130v 18)⁶⁶⁰; достовѣр'нѣ (149г 15)⁶⁶¹.

Скок у вези са придевом *прость* (137v 19/20) истиче следеће: „praslavenski se pridjev tumači iz slavenskih jezičnih sredstava, kao složenica pd prefiksa *pro-* i postverbalnog pridjeva *-sis* od *stati*” (1973: 53).

Конверзија

Претпостављамо да се о својеврсној творби претварањем може говорити у случајевима употребе партиципа у атрибутој функцији, те овде наводимо такве примере. У обзир су узети само случајеви у којима је партицип у контактном положају са именицом (в. Грковић-Мејџор 2007в: 244).

Партицип претерита пасива у функцији атрибута⁶⁶²:

слово љжно прѣписано (142v 21/22); рѣчи прѣлаган'нѣ (142v 22); образѡмь вышѣписан'нѣмь (144v 21)⁶⁶³; жорпѣ смѣсне (147г 8); кѣрвани чл(о)в(ѣ)ци (148г 15).

Као и у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 252), и у Барањском препису налазимо потврду употребе партиципа претерита актива у атрибутој функцији:

ѡ властѣлѣ|х| ѡдр'шнѣ|х| (130v 22).

Суфиксација је најзаступљенији начин грађења придева ексцерпираних из Барањског преписа. Несумњиву предност међу уоченим суфиксима имају суфикс *-њн* и присвојни суфикс *-скн*. Насупрот бројним изведеним придевима, у грађи срећемо свега неколико придева насталих префиксацијом, односно слагањем. Како је у анализираном

⁶⁵⁷ О продуктивности сложеница са првом компонентом *благо-* сведоче бројни примери забележени у речнику З. Гауптове (2006, I: 91–109). Придев *благоверан* као одредницу даје Ђ. Даничић (1863, I: 43).

⁶⁵⁸ Према речима И. Клајна, ради се о придевској сложеници старијег постања (2002: 101).

⁶⁵⁹ Именичке сложенице са *само-* и *ино-* у првом делу потврђене су у Рашкохиландарском и Мокропољском јеванђељу (в. Вучковић 2011: 154–155), а придевске сложенице са елементом *само-* у *Ирмологији* (в. Недељков–Шкорић 1997: 194). Горенаведени придеви посведочени су у Даничићевом речнику (1864:76–78; 1863, I: 410).

⁶⁶⁰ Овај придев наводи и З. Гауптова (2006, III: 241).

⁶⁶¹ Овај придев у *Словару* има облик *достовѣрнѣ* (Гауптова 2006, I: 513).

⁶⁶² Проучавајући језик *Хиландарског медицинског кодекса*, Н. Јовић долази до закључка да је у време настанка овог споменица партицип претерита пасива већ био потпуно попридевљен (2011: 255).

⁶⁶³ Н. Јовић наведени облик сврстава у сложене придеве (2011: 238).

документу потврђена употреба партиципа у атрибутој функцији, у оквиру творбе придева могло се говорити и о процесу конверзије.

ТВОРБА ЗАМЕНИЦА

У Барањском препису је пронађен изван број неодређених и одричних именичких и придевских заменица које Александар Белић сматра сложеним (1949: 205). О заменичким сложеницама са везником или речцом у првом и заменицом у другом делу говорили су и Михаило Стевановић (1986: 421) и Иван Клајн (2002: 130).

Наводимо све регистроване примере сложених заменица са елементима не- и нн- у првом делу:

нѣка (146v 14); нѣкога (150r 12);

ннѣднна (126r 3); ннѣднна (129v 2); ннѣд'нь (143r 6); ннѣдннь (151v 21); ннкто (129r 13, 133v 4, 133v 7, 133v 18/19, 135v 19, 141v 4, 141v 9, 143r 17, 145v 15, 151r 14); ннктоу (131r 13, 138v 8/9); ннкто (136r 4, 142v 6/7, 143v 5); ннктоу (138v 21); ннкога (146r 5/6); ннцо (131v 18, 135r 18); ннца (134r 14, 135v 21, 140r 7, 143r 7, 146v 19, 149r 20, 152r 14, 152r 15); ннкоє (137r 3, 147r 1/2); ннкон (140v 1); ннкоє (143v 2); ннѣга (143v 5/6); ннѣга (143v 9).

Као сложене заменице посматрају се и опште придевске заменице са елементом *вс-* (> *св-*) у првом делу (в. Стевановић 1986: 421; Клајн 2002: 130):

всаць (126r 8, 129r 6); в'сакын (126v 18); всакы (127r 18, 133v 10, 133v 11, 143r 12, 145r 19, 148r 8, 149r 9); всака (127r 22, 135r 2, 146r 8); всакон (129v 19, 141r 18); в'сако (132v 13); в'сакога (139r 18); в'сакы (140v 16); всакога (142r 15/16); всакоу (142v 6); в'сакє (150r 18); всакын (151v 12)⁶⁶⁴.

У заменичке сложенице треба уврстити и заменице са заменичким првим делом (в. Стевановић 1986: 421) и прилогом *любо* (в. Ђорђевић 1975: 105), односно речцом *годе* у другом делу, незабележене у речницима које смо прегледали:

⁶⁶⁴ Све наведене заменице из Барањског преписа дате су и као одреднице у Даничићевом *Рјечнику из књижевних старина српских* (1863, I: 182; 1863, I: 518–519; 1863, II: 164–178; 1864: 465–482).

што любо (126г 12/13); кон любо (127v 13/14, 140v 1, 149г 22); кољв любо (130v 22);
коє любо (133г 17); чидь любо (133v 1); кога любо (135v 22/136г 1); що любо (139г 4, 139v 4,
145v 2); кољв любо (139г 6); чнє любо (142г 6/7); кто любо (143v 11, 144г 14); коє любо (145v
3); ктѡ любо (145v 7); коєдоу любо (147v 21); кон любо (150v 4);

кон годє (130v 2); кога годѣ (148г 2/3).

ТВОРБА ГЛАГОЛА

Префиксација

Глаголи настали префиксацијом су најбројнији у анализираном документу, што је било могуће предвидети, будући да су у српском језику, као и у многим другим индоевропским језицима, управо глаголи „она врста речи у којој префикси налазе најширу и најразноврснију примену” (Клајн 2002: 239).

Префиксе потврђене у Барањском препису (заједно са њиховим аломорфима) поређали смо по азбучном реду.

Префикс въз-/въс-⁶⁶⁵: възвратє (126v 6, 126v 13/14); възвратив’ (126v 8/9);

въсхоцєть (126г 16/17)⁶⁶⁶.

Префикс до-: дошьль (128v 21); догє (130v 5, 141г 2); дошьль (137г 13); догю (147v 11); доведє (131v 2, 144v 11, 150v 4); доноси (140v 11); дохѡди (141г 2); доходи (148г 10)⁶⁶⁷.

Префикс нз-/нза-/нс-: нзврѣжєта (127v 14/15); нзнєсє (134г 11); нзнєсєтє (136v 19); нзнагє (146v 12); нзгвєн (147v 16); нзгоуєнлн (148г 5, 148г 16/17); нзгоує (148г 14); нзговорє (149г 17); нзмє (149v 9); нзвѣдє (149v 16)⁶⁶⁸;

нзѣбравшїн (126г 1); нзгнавь (130г 12)⁶⁶⁹;

нсправн (126г 15, 128г 19/20, 148v 8); нсправнтн (126г 17, 126v 2, 151г 21/22); нсправє (148v 18); нспасьль (136v 18); нсхѡдє (149г 16)⁶⁷⁰.

⁶⁶⁵ Овом приликом наводимо и облике у којима префикс въз-/sz- служи за грађење облика футура другог.

⁶⁶⁶ Скок помиње префикс уз-, народну фонетску верзију овог префикса, као један од оних који стоји уз глаголе *вратити* (1973: 632) и *хотјети* (1971: 680).

⁶⁶⁷ Сви ови глаголи поменути су и у *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (Skok 1971: 675; 708; 1973: 579; 1972: 512).

⁶⁶⁸ Потврде ових префиксираних глагола пружа и речник П. Скока (1973: 621; 1972: 512; 1971: 708; 577; 597; 778; 1973: 579).

⁶⁶⁹ Скок наводи и ове глаголе у којима се јавља аломорф *иза-* (1971: 201; 574).

Скок истиче да се префикс *из-* додаје и глаголу *жећи*, „s disimilacijom као u *iždeti, iždenem*” (1973: 674), као и основи *gnati*, при чему у облицима презента најпре долази до асимилације, а потом до дисимилације сугласника (1971: 574):

нж|д|ѣже (137v 11, 138г 22, 150г 5, 150г 8);

нж|д|ѣнѣ (127г 21); нж|д|ѣноу (128v 3)⁶⁷¹.

Префикс *за-*: *забавн* (129v 9/10); *забавити* (140v 2, 140v 13, 152г 14/15); *заменити* (131г 15); *забрани* (136г 4); *записалъ* (139г 6, 143г 8); *запише* (142г 12, 142г 13); *зароути* (138г 6); *заграбити* (140v 3); *задръжати* (140v 13, 143г 17/18); *задръжн* (140v 20); *затръвь* (143v 22); *закльнѣ* (146г 9); *заточе* (146v 16); *задере* (149v 10)⁶⁷².

Исти префикс јавља се и у облику *зар’валъ* (137г 19); *зар’вѣ* (149v 5/6), који није наведен ни у једном од речника које смо прегледали. Скок чак наглашава да „*rvati s prefiksom za-* није *potvrđeno u slavinama*” (1973: 178), али би се рекло да овај пример из Душановог законика ту тврдњу може оповргнути.

Префикс *на-*: *нанде* (126v 20, 127v 2, 127v 13, 129г 9, 130г 12, 137г 18, 139г 10, 139v 7, 144v 21/22); *нагѣ* (131v 6, 138г 11, 138v 1, 140г 14, 140г 18, 140v 5, 144v 6); *нандѡ|х|* (134v 1); *накаже* (130г 15); *наведе* (134v 16); *наврькы* (140v 4); *направе* (141г 15)⁶⁷³.

Уз глагол *јахати* Скок не наводи префикс *на-*, али напомиње да се он среће на Космету уз инфинитвни облик *јашати* (1971: 747). У корпусу је регистрован облик:

наѡхалн (138v 15).

Наведени глагол дат је као одредница у Даничићевом речнику (1863, II: 132).

Префикс *ѡ-*: *ѡчнстн* (125v 17); *ѡсѣче* (129г 2); *ѡсвободн* (129г 15, 130г 10); *ѡстанѣ* (131г 4); *ѡпсоуѣ* (132г 5, 132г 12); *ѡп’соуѣ* (132г 8, 132г 15); *ѡпсѣ* (132г 11); *ѡсрамѡти* (132г 5/6); *ѡсрамѡтнѣ’* (139v 7); *ѡсмадн* (132г 15); *ѡсмаде* (135v 12); *ѡправн* (137г 3, 141v 21); *ѡправе* (146г 6/7, 146г 11, 146v 3/4); *ѡправнлн* (146v 7/8, 146v 13); *ѡправнлѣ* (149г 12/13); *ѡскоуѣбъ* (138г 14); *ѡскоуѣѣта* (138г 17); *ѡплѣннѣ* (143v 21); *ѡставнлѣ* (144г 18); *ѡслѣпн*

⁶⁷⁰ У Скоковом речнику налазимо глаголе *исправити* (1973: 27) и *исходити* (1971: 675). Даничић даје одредницу *испасти, -пасѡг* (1863, I: 418).

⁶⁷¹ Значење овог глагола је „изагнати”.

⁶⁷² Ове облике срећемо и у Скоковом речнику (1971: 124; 1972: 421; 1971: 189; 1972: 662; 1973: 169; 1971: 599; 448; 1973: 511; 450; 1971: 437).

⁶⁷³ Потврде налазимо и код Скока (1971: 708; 320; 1973: 579; 627; 27).

(144v 9); ѡслѣпѣ (145г 15); ѡсѡде (145v 8); ѡсѡдѣ (152г 11/12); ѡкрѡвѣ (146г 7); ѡкрѡвѡвѡ (149v 6/7, 149v 12/13); ѡглѣдѡю (151г 17)⁶⁷⁴.

Осим у наведеним случајевима, префикс *о-* препознали смо још у примеру ѡповѣда (142v 12); ѡповѣдалн (145г 1), који није дат у Скоковом речнику⁶⁷⁵, али јесте у Даничићевом (1863, II: 222).

Префикс ѡбъ-: ѡбрѣте (126г 11, 127г 7, 131г 5, 134г 4/5, 134г 21, 135г 19, 135v 10, 135v 21, 137v 5, 137v 8, 138г 14, 138v 10/11, 142v 20, 143v 21, 144г 6, 144г 12, 149г 22, 150г 3, 151г 20, 152г 1); ѡбрѣте (126v 7/8, 146v 5/6); ѡбрѣтета (145v 12/13); ѡбрѣт|ѡ| (149г 5)⁶⁷⁶; ѡблѡчн (126v 1); ѡборн (141г 14); ѡборн (141v 4/5); ѡбѣсн (132г 22, 137v 7, 141v 5, 144v 8); ѡбѣсе (145г 15)⁶⁷⁷; ѡблѣгоу (147v 13/14)⁶⁷⁸.

До упрошћавања групе *бв-* (> *б-*) (в. Skok 1973: 604; 632) дошло је у следећим случајевима:

ѡбла|д|[а]ю (128г 5); ѡбла|д|[а] (129г 11, 131v 4); ѡбладаю (141г 18); ѡбладоуце (144v 19); ѡбратнлн (126v 4/5); ѡбратнлн (126v 15); ѡбратнвѣ (126v 20); ѡбратн (128v 12).

Префикс ѡтъ-: ѡлоуѡнтѣ (126г 18); ѡлѡчнѢ (126v 3); ѡлоуѡчн (129v 1); ѡходн (130v 3); ѡгнатн (130v 12); ѡсѣкѡтъ (132г 20/21); ѡсѣкоуѣ (132v 2); ѡсѣкоу (137г 17, 137v 3); ѡсѣѣ (138г 16, 149v 9); ѡдѣл'нн (132v 16); ѡдѣлѣнѣ (135г 21, 135v 1/2); ѡпирѡ (134г 4, 148v 3); ѡпирѡтн (134г 8, 135v 14); ѡслаѡлѣ (134v 4/5); ѡѣѡн (137v 18/19); ѡбенѣ (139г 10); ѡбѣгѣль (139v 16)⁶⁷⁹.

Глагол *отдати* није потврђен у *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*, али се као одредница јавља у *Словару старославјанског језика* (Гауптова 2006, II: 598):

ѡдатн (130v 21, 132г 4, 150v 12); ѡдадѡ (143v 16); ѡдалн (146v 13).

⁶⁷⁴ Глаголе регистроване у Барањском препису бележи и П. Скок (1971: 328; 1973: 248; 286; 329; 1972: 611; 1973: 314; 295; 27; 274; 1972: 683; 1973: 330; 285; 356; 1972: 201; 217; 1971: 568).

⁶⁷⁵ У Скоковом речнику се, међутим, налази глагол *повиједати* (1973: 17).

⁶⁷⁶ Према Скоковим речима, овај глагол без префикса није потврђен у словенским споменицима (1972: 538).

⁶⁷⁷ Префикс *об-* у овом глаголу препознаје Н. Јовић (2011: 240).

⁶⁷⁸ Скок наводи глаголе *обличити* (1972: 300), *обрести* (1972: 538), *оборотити* (1972: 566), *облећи* (1972: 281) и *објесити* (1973: 596).

⁶⁷⁹ Ове глаголе срећемо и у Скоковом речнику, и то са префиксом *от-*, *од-* или *ода-* (1972: 324; 1971: 675; 575; 1973: 248; 1971: 407; 1973: 37; 280; 324; 1971: 161; 166).

Исти префикс препознајемо и у глаголу ѿжєнє (127г 6)⁶⁸⁰, као и у облику партиципа претерита актива глагола отити: ѿшь|д|[ь] (144г 6)⁶⁸¹.

Префикс по-: пошлає (126г 21); послалаю (128г 16, 128г 17, 148v 11/12); послалють (149г 13/14); посланн (148v 18); поставннн (125v 21/126г 1, 127г 20/21); поставн (126v 12, 127v 9, 131v 1, 134v 7, 145г 21); поставє (127г 12, 127v 8/9, 147г 13); поставнль (145v 18, 147г 13, 149v 21); походн (129г 6, 140v 17); потворн (129v 4, 137г 1, 139г 7, 140г 12, 141v 1); потворити (142v 17); полюбн (131г 16); позоке (133г 8, 134г 2/3, 137v 14, 134г 6); позвань (133г 2, 137v 17, 137v 21); позвавь (137v 15); пожеже (133г 17); понце (134г 20, 145г 16); попасє (135v 20, 136г 6, 136г 10); понде (137v 15/16); погє (141г 6); позна (138г 3, 140г 16); поведе (134г 5); покаже (138г 8/9); побегль (140г 5); побѣгль (140г 9/10); похвати (140г 17); погннво (141г 9); поможє (141v 10, 141v 11); потече (141v 11); повелѣль (143г 1); повелѣва (143г 11); пом(н)лоую (145г 14); поможнль (145г 19); положнль (145v 1); посѣте (149v 6)⁶⁸².

Овај је префикс потврђен и у глаголу пострнглн (128v 5) (Гауптова 2006, III: 202). Претпостављамо да се о њему може говорити и у глаголу понеѣднн (145г 2/3)⁶⁸³, будући да се он у анализираном рукопису преводи као „направили се да не знају” (в. Пешикан 1997: 482) и да у речнику старословенског језика налазимо одредницу неѣдѣтн са значењем „ignoscere, nescire, ignatum esse” (Гауптова 2006, II: 343).

Осим у наведеним примерима, префикс по- долази као први префикс у глаголу повзда (138v 22), који наводи и Петар Скок (1971: 382).

Префикс подь-: по|д|ложити (131г 21, 133v 8, 150v 13); по|д|ложнвь (131v 6/7); по|д|ложити (133v 8, 150v 13); по|д|ложн (133v 9).

Овај глагол дат је у *Словару* З. Гауптове, премда његово значење није једнако ономе које има у Душановом законуку. Гауптова наводи „*подложитъ под что-н*” (2006, III: 106), док се у Регистру појмова и термина помиње само значење „потчинити” (Пешикан 1997: 487). Скок овај глагол користи за тумачење глагола *покорити* (1972: 156). Ако се у обзир узму сва наведена значења овог глагола, очигледно је постојање префикса под-.

⁶⁸⁰ П. Скок наводи префикс *ода-* као један од оних који се може додавати основи *gnati* (1971: 574).

⁶⁸¹ Овај глаголски облик наводи С. Николић (1991: 125).

⁶⁸² И П. Скок помиње ове префиксирание глаголе (1973: 280; 330; 1971: 675; 1973: 530; 1972: 338; 1973: 665; 678; 1971: 729; 1972: 614; 1971: 708; 1973: 658; 579; 1972: 69; 1971: 166; 669; 577; 1972: 446; 1973: 449; 573; 1972: 427; 282; 1973: 248).

⁶⁸³ Облик инфинитива поменутог глагола дат је као одредница у *Рјечнику из књижевних старина српских* (Даничић 1863, II: 361).

Префикс *прн-*: *прнповеда* (133г 1/2); *прнходн* (135г 3, 142г 6, 142в 3); *прннесе* (139г 3); *прннесоу* (139г 9); *прнцель* (140г 8, 141г 8); *прїнде* (143в 6, 143в 9); *прїцв* (143в 14/15)⁶⁸⁴.

Јасно је да се о истом префиксу ради и у примерима:

прїнде (133г 3/4, 134г 3, 134г 6, 134г 22, 134в 8, 137в 17/18); *прншьль* (137г 16); *прїндеть* (139в 12); *прнпвстн* (147в 12).

Глаголи *ићи* и *пустити* наведени су у Скоковом речнику, али се префиксали са *при-* у њему не помињу (1971: 708; 1973: 82). Одреднице *прннтн* и *прнпоуститн* појављују се у Даничићевом речнику (1863, II: 425; 435).

Префикс *про-*: *проклетъ* (127в 12); *прода* (129г 1); *продатн* (130в 21, 132г 3, 133в 5, 150в 13/14); *продаю* (140в 10); *прода|с(тъ)* (140в 15); *прогналн* (129в 13); *проводн* (138г 11); *про|х|[о]дн* (140в 15/16); *проходе* (147в 10, 151г 15)⁶⁸⁵; *прожене* (127г 9)⁶⁸⁶.

Префикс *прѣ-*: *прѣчювь* (126в 8); *прѣчюю* (126г 15, 130г 13, 141г 20, 142в 7)⁶⁸⁷; *прѣнде* (132в 9, 132в 12)⁶⁸⁸; *прѣствпнвь* (126г 12); *прѣдаде* (128г 4); *прѣда* (141г 4, 141г 7); *прѣдадоу* (145г 10, 147г 15); *прѣданъ* (148г 7); *прѣдане* (148г 8); *прѣвзде* (133г 9); *прѣставнль* (136г 19/20); *прѣслоушалн* (141в 1); *прѣславша* (142в 2/3); *прѣслоуша* (145в 4/5); *прѣписалн* (148в 22); *прѣтворилн* (149г 6); *прѣлеже* (151в 20); *прѣлежн* (151в 22, 152г 1/2)⁶⁸⁹.

Префикс *раз-/ра-/раза-*⁶⁹⁰: *разлоуче* (126г 6); *раз'соудн* (145в 12); *раз'свдн* (145в 14); *раз'соуднтн* (151г 21); *растоварнвь* (140в 5); *раздероу* (143г 2);

распе (129г 11, 139в 9, 144в 7, 150г 8)⁶⁹¹;

раз'гналн (129в 14/15); *разъгналн* (129в 18)⁶⁹².

Сви наведени примери дати су и у речнику Петра Скока (1972: 324; 1973: 356; 485; 1971: 436; 1973: 240; 1971: 574).

⁶⁸⁴ Ови су глаголи потврђени и у Скоковом речнику (1973: 17; 1971: 675; 1972: 512; 1971: 777–778).

⁶⁸⁵ Да префикс *про-* стоји уз наведене глаголе показује и речник П. Скока (1972: 97; 1971: 382; 1973: 579; 1971: 675).

⁶⁸⁶ Основи *gnati* могао се додавати и префикс *про-* (в. Скок 1971: 574).

⁶⁸⁷ Потврду овог глагола налазимо код Даничића (1864: 506).

⁶⁸⁸ З. Гауптова даје одредницу *прїнтн* (2006, III: 443–444).

⁶⁸⁹ Сви наведени глаголи потврђени су у Скоковом речнику (1973: 354; 1971: 382; 159; 1973: 330; 288; 1972: 662; 1973: 530; 1972: 282).

⁶⁹⁰ Клајн наводи шест аломорфа префикса *раз-* (2002: 277).

⁶⁹¹ На споју префикса и основе најпре је дошло до једначења сугласника по звучности, а затим и до губљења сугласника.

⁶⁹² Полугласник у овом глаголу има гласовну вредност /a/.

Изузетак представља облик *разбалавъ* (140v б). Будући да се у Регистру термина и појмова наводе три различита инфинитивна облика (*разбалати*, *развалаати*, *развалити*) са значењем „растурити” (Пешикан 1997: 490) и да Скок помиње да се префикс *раз-* користи уз глаголе *ваљати/валити* (1973: 562), верујемо да се и горенаведени пример може сврстати у ову групу префиксираних глагола. Такође, Даничић као одредницу наводи облик *разбалати* (1864: 19).

Префикс *съ-/зъ-*: *съгрѣшинъ* (126г 11); *съгрѣшинаъ* (132v 17, 132v 19); *сврѣже* (128v 10); *съжнѣжъ* (128v 18/19); *свѣжъ* (129v 15); *свѣзанъ* (144v 11, 152г 5); *скѣпе* (129v 17/18); *сътворитѣ* (132v 4); *съдрѣжн* (136v 21); *съблюде* (141г 5); *свадита* (141v 8); *сврѣшити* (142v 10); *сврѣши* (148v 4); *сврѣшилн* (149г 3); *строуль* (144г 3); *строувено* (152г 6); *слѣчи* (146v 20, 147v 21); *скнне* (149v 11);

згодн (148г 14)⁶⁹³.

Вероватно се о постојању префикса може говорити и у глаголу *стежн* (135г 17), који значи „средити” (Пешикан 1997: 492). Даничић даје одредницу *стежати*, користећи притом пример из Душановог законика (1864: 258).

Префикс *в-*: *вчинн* (126г 3, 128v 20, 133г 15, 133г 22, 135v 3, 145v 11); *оучинн* (126г 4, 133г 18, 143г 10, 147г 18, 147v 5, 149v 12); *оучиннаѡ* (130v 15); *оучиннитн* (130v 16); *вчиннѣнаъ* (135v 7); *оучиннаъ* (137г 14, 144v 12); *оучиннѣнн* (142v 14/15); *вчиннитн* (143г 7, 143v 2/3); *оучинне* (144г 19); *вчинналн* (148v 20); *оуставе* (128г 11); *оурѣже* (129г 3, 132v 6, 149г 8); *врѣже* (132г 21, 132v 3); *оурѣжоу* (135v 11); *вр’вѣ* (129v 2, 129v 9); *оумреть* (131г 3); *вмре* (131v 9); *оумре* (133г 20); *оусѣкоу* (132v 6, 149г 7); *оусѣкоутѣ* (141v 13); *впросе* (134г 16); *вработа* (135г 16, 143г 9); *оубнѣ* (137г 20, 141v 5); *вбнѣ* (137г 21, 137v 2, 137v 7); *оубнѣвъ* (137v 5, 137v 8); *вжегъ* (138г 19); *оужеже* (138v 5); *оутече* (139v 11, 139v 22); *оутек’ль* (139v 17); *втекль* (139v 18); *втече* (139v 20); *оукраде* (141г 12, 147г 17); *вѣчн* (143г 21); *оузаконнаъ* (144г 1); *оустаноу* (144г 15); *оухвати* (145г 8, 151v 10); *оухвате* (145г 9); *оумрнитн* (146г 6); *оупнсано* (129г 20); *вписано* (145г 13); *оупнсав’ше* (149г 11, 152г 12/13); *вписав’ше* (152г 9); *вдарн* (149v 13)⁶⁹⁴.

Исти префикс уочен је и у следећим глаголима:

⁶⁹³ Потврде горенаведених глагола налазимо и у Скоковом речнику (1971: 617; 1973: 621; 674; 583; 1972: 236; 1973: 530; 1971: 448; 175; 1973: 367; 624; 511; 1972: 324; 77; 1971: 584).

⁶⁹⁴ Примери регистровани у Барањском препису појављују се и у речнику чији је аутор П. Скок (1971: 325; 1973: 330; 134; 178; 1972: 465; 1973: 248; 51; 92; 1971: 161; 1973: 674; 449; 1972: 181; 1971: 778; 316; 1973: 329; 1971: 669; 1972: 427; 1973: 662; 1971: 438).

оудръжн (126r 16, 140v 18); оупрн (137v 13); оупрїн (143r 20); оукратн (144v 4/5).

Скок наводи глаголе *држати*, *прети* и *кратити*, али у везу са њима не доводи префикс у- (1971: 448; 1973: 37; 1972: 182). Код Даничића се пак сва три издвојена глагола појављују као одреднице (1864: 357–376).

Префикс *sz-/s-*: *szme* (127r 4, 128v 22, 130r 22, 132r 1, 133r 19, 135r 18, 139r 12, 139v 9, 140r 17, 144r 2, 146v 8); *szamь* (127r 1/2); *szmь* (128r 21); *szьmь* (129r 10); *szmь* (129v 16); *szetn* (131r 13/14, 139v 3); *szme* (132r 19, 132r 22, 132v 1, 140r 15, 148r 1); *szmoу* (138v 13, 139r 8); *szeto* (151v 12);

szxokь (126v 2); *szlyby* (127r 2); *szxranн* (129r 21); *szьnmь* (132r 1); *szьblyдоу* (147v 4); *szьmoгоу* (151r 21).

Скок о глаголу *узети* говори у оквиру одреднице *jeti* (1971: 777), а префикс *уз-* помиње само још уз глагол *хотјети* (1971: 680). Остали глаголи су наведени у његовом речнику (1972: 338; 1971: 684; 175; 1972: 446), али *уз-* није дато у списку префикса који им се додају. Ипак, ради се о префиксу који служи за грађење футура првог, па је јасно да и горенаведени примери спадају у ову групу.

Суфиксација

Суфикс *-атн/ -јатн*: *работаю* (130r 11, 135r 5, 135r 9, 135r 15); *работа* (130v 1, 135v 2); *работе* (135r 15); *вє|ч|[є]ра* (142r 9)⁶⁹⁵;

познѡа (132v 21/22, 132v 22, 134v 18, 145v 16); *познѡаю* (133r 11)⁶⁹⁶; *днжє* (133v 10)⁶⁹⁷; *затнрають* (143v 17)⁶⁹⁸;

поставлѡѡ (125v 5/6); *нз' ставлѡаю* (127v 18); *паклѡаю* (135r 3, 135r 5, 147r 3, 147r 7, 147r 13, 147v 8); *паклѡають* (140r 7); *паклѡа* (144v 12); *враклѡаю* (140r 3)⁶⁹⁹;

дає (131v 13, 134v 7); *дає* (135v 14)⁷⁰⁰.

Претпостављамо да овај суфикс служи за образовање глагола несвршеног вида и у следећим случајевима:

⁶⁹⁵ Ово су деноминали од именица *работа* и *вечера* (в. Skok 1973: 92; 570).

⁶⁹⁶ Клајн помиње суфикс *-ати* (2003: 299), а Скок истиче да се итератив добија дужењем полугласника (ь > ы > н) (1973: 665–666).

⁶⁹⁷ Овде суфикс *-ати* служи за грађење несвршеног глагола (в. Клајн 2003: 299).

⁶⁹⁸ Основа *tir-* среће се само у облику *-tirati*, и то у итеративима са префиксима (в. Skok 1973: 512).

⁶⁹⁹ Скок у везу са свим наведеним примерима говори о употреби суфикса *-a-/ja-* у имперфективизацији (1973: 330; 678; 632).

⁷⁰⁰ Скок истиче да се имперфективни облик глагола *дати* на *-ja-* јавља само у презенту *дајем* (1971: 382).

проклинаю (126г 20); пострѣзю (128v 2); нзымаю (128v 18); ѡбрѣтаю (129г 14, 138г 1, 144v 18, 147г 8); по|д|лагаю (129г 18); оузнаю (131г 2); оузнаю (133v 14, 152г 11); ѡзнаю (145г 19/20, 147г 5); оузнали (146v 14); потвараю (136г 17); потвара (139г 4/5); провагаю (148г 12); раздарають (150г 13).

Даничић тако наводи следеће видске парове глагола са истим значењем:

проклетн: проклинати (1863, II: 456); пострѣштн: пострѣзати (1863, II: 386–387); нзетн: нзнати (1863, I: 399–400); обрѣстн: обрѣтати (1863, II: 192–193); подьложитн: подьлагати (1863, II: 339); възетн: възнати (1863, I: 399–400); потворитн: потварати (1863, II: 390); проваждитн: проваждати (1863, II: 451); разоритн: разарати (1864: 19–28).

Како је Скок у оквиру одреднице *govor* поменуо да се итератив *-говорати* јавља искључиво са префиксима (укључујући и *з-*) (1971: 597), верујемо да овде треба сврстати и пример *зговарає* (128г 1). На то би могао указати и глаголски пар *съговорити се* и *съговарати се* дат у Даничићевом речнику (1864: 229).

Суфикс *-вати*: продава (133v 15, 133v 18); дава (135г 10, 137г 4, 137v 13, 143г 9); прѣдаваю (148г 13); ѡписоує (149г 9/10); испраляю (151г 17/18)⁷⁰¹.

Суфикс *-євати*: воюють (131г 11)⁷⁰².

Суфикс *-овати*: тѣзи рѣчи да соу вѣрѡване (149г 18); вѣроують (150г 16)⁷⁰³.

Суфикс *-ити*: жене (125v 19); кр(ь)|ити (127г 3, 127г 4); сѣдѣ (127v 2); соудитѣ (127v 3); сѣди (127v 5); сѣде (129v 20, 134г 14, 134г 22, 150г 20, 151г 4, 152г 9); соуде (130г 1, 130г 4, 134v 10, 137г 6, 141v 3, 143г 19, 149г 19, 150г 18); сѣдити (145v 1); соудѣ (148г 19); соудити (149г 9, 151г 15); сѣдѣ (150г 17); плѣни (132v 8/9, 139г 12, 139v 10, 144г 8); плѣниєно (141v 16); мѣтит (138v 19); врьше (150г 17)⁷⁰⁴;

простити (131v 16)⁷⁰⁵.

Суфикс *-овати*: ѡбѣдоує (142г 8/9)⁷⁰⁶; ѡкоупю (138г 2)⁷⁰⁷.

⁷⁰¹ Скок у сва три случаја говори о образовању итератива помоћу *-ва-* (1971: 382; 1972: 662; 1973: 27).

⁷⁰² Ради се о изведеници од именице *војь* (в. Skok 1973: 612).

⁷⁰³ Суфикс *-овати* у глаголу *веровати* препознаје П. Скок (1973: 603).

⁷⁰⁴ У основи свих наведених глагола су именице (в. Skok 1973: 677; 1972: 197; 1973: 356; 1972: 683; 401; 1973: 624);

⁷⁰⁵ Наведени глагол је изведен од придева *прост* (в. Skok 1973: 53).

⁷⁰⁶ У основи је именица *објед* (в. Skok 1971: 776).

У групу глагола насталих суфиксацијом требало би уврстити и глагол *повинѣ* (126r 14), који Скок у оквиру одреднице *vina* одређује као деноминал из црквеног језика (1973: 574).

Можда би овде требало говорити и о глаголу *стожити* (127v 21), који у Душановом законику има значење „подизати” (Пешикан 1997: 486)⁷⁰⁸. Претпостављамо да се овај глагол може довести у значењску везу са именицом *стог*, која је, по речима Петра Скока, послужила као основа за грађење глагола *настожити* (1973: 337).

Слагање

За разлику од Александра Милановића, који посматра глагол *благословити* као сложеницу (2014: 321), Петар Скок ову реч одређује као деноминал од именице *благослов* (1971: 168).

У анализираном корпусу наведени глагол долази у следећим облицима:

в(лаго)|с|л(о)внѣ’ше (125v 19/20); в(лаго)|с|л(о)вє (125v 21); в(лаго)|с|л(о)вєнь (129v 6); в(лаго)|с|л(о)вы (131v 3).

Као што се из наведеног види, префиксирани глаголи су упадљиво најбројнија група међу глаголима ексцерпираним из Барањског преписа. Регистровано је укупно седамнаест префикса који учествују у грађењу глагола, али је уочено и да њихова продуктивност није уједначена – у анализираном корпусу најчешћи су глаголи са префиксима *из-*, *ω-*, *по-* и *в-*. Грађење нових речи помоћу додавања суфикса знатно је мање заступљено у категорији глагола него у категорији именица и придева. Примећено је да међу глаголима насталим суфиксацијом претежу они са суфиксима који служе за промену глаголског вида, тј. за формирање глагола несвршеног вида (*-ати/-ати, -вати*). О сложеним глаголима и глаголима обухваћеним процесом конверзије могуће је говорити само у појединачним примерима.

⁷⁰⁷ Скок помиње да се итератив глагола *купити*, који може имати и префикс *от-*, гради додавањем суфикса *-овати* (1972: 235). Облик *отъкоуповати* налази се у Даничићевом речнику (1863, II: 250).

⁷⁰⁸ Јавља се у реченици: *кон те стожити до|д| в(о)жн* (127v 21), али није наведен ни у Даничићевом речнику ни у речнику З. Гауптове.

ТВОРБА ПРЕДЛОГА

Регистрован је сложени предлог *изван*, који представља спој предлога и прилога (в. Белић 1999: 316):

нз' вьнь монастира (128v 14/15); нз' вьнь села (138v 5)⁷⁰⁹.

ТВОРБА ПРИЛОГА

Међу забележеним прилозима највише је оних који воде порекло од различитих падежних облика именица.

Од инструментала једнине именице *ноћ* настао је временски прилог *ноћію* (147v 10)⁷¹⁰.

Од локатива једнине именице *јутро* постао је временски прилог *ѣтрѣ* (134v 3)⁷¹¹.

У Барањском препису срећемо и прилоге за начин који воде порекло од облика инструментала једнине одређених именица:

воломь (126г 13); нехотѣніємь (126г 14); грѣхомь (136г 7); силомь (140v 4); силѡ|м| (140v 5); силѡмь (151v 12); лицемь (145г 7/8); намѣромь (145v 13)⁷¹².

Дефиниције дате у Регистру појмова и израза који прати издање преписа Душановог законика потврђују да се заиста ради о прилозима:

воломь: „намерно” (Пешикан 1997: 482); нехотѣніємь: „нехотице, нехотично” (Пешикан 1997: 482); грѣхомь: „грехом, грешком” (Пешикан 1997: 474); силомь, силѡ|м|, силѡмь: „силом” (Пешикан 1997: 491); лицемь: „непосредно” (Пешикан 1997: 482); намѣромь: „случајно” (Пешикан 1997: 492).

Поједини прилози за количину и начин „својим обликом одговарају облику придева средњег рода” (Јовић 2011: 222):

прилнч'но (128г 8); довол'но (142г 8);

⁷⁰⁹ Ову лексему наводи и З. Гауптова (2006, I: 729).

⁷¹⁰ Именица *ноћ* налази се у *Словару* З. Гауптове (2006, II: 441–442).

⁷¹¹ Реч *јутрѣ* налази се на списку одредница у Даничићевом речнику (1864: 538).

⁷¹² Облике номинатива наведених именица срећемо код Даничића (1863, I: 149; 1863, II: 154; 1863, I: 243; 1864: 107; 1863, II: 16; 116).

свобо̀д'но (132г 4); во̀лно (140v 15); кр̀иво (146v 13); та̀нно (150г 4); пра̀во (150г 19)⁷¹³.

Гледано из угла савремене науке о језику, све наведене прилоге посматрали бисмо као примере конверзије, тачније, као примере адвербијализације или преласка у прилоге (в. Клајн 2002: 379–386).

У Барањском препису су забележени и прилози на̀хвалнцѡ|ѡ| (136г 10, 137г 13); на̀хвалнцѡѡь (137г 16) и за̀маницѡѡь (135г 11/12). Према мишљењу Александра Белића, прилози овог типа настали су у општесловенском језику додавањем наставка -нцѡѡь придеву или глаголу (1999: 312). Како овај лингвиста истиче, прилози на -ице не могу бити протумачени као облици генитива именица на -ица јер именица од којих би ови облици постали најчешће нема (1999: 312). На то указује и Даничићев *Рјечник из књижевних старина српских*, у којем се уз одредницу заманица налази напомена „само у два споменика, и то само у инстр.” (1863, I: 359–360), а уз одредницу на̀хвалнца „само инстр.” (1863, II: 129)⁷¹⁴. Из наведеног произилази да ове прилоге треба посматрати као речи настале суфиксацијом, а не конверзијом.

Анализирани корпус пружа потврде онога што Белић назива прилозима сложеним од предлога и придева, односно именице или прилога (1999: 316).

Слагањем предлога и именице настали су прилози:

на̀нпрѡѡ (125v 16); ѡпѡѡѡ (126v 6, 128v 12, 132v 10, 142v 11, 144г 8); на̀нпрѡѡѡѡ (142г 10); на̀нпрѡѡѡѡѡ (145v 21); на̀нпрѡѡѡѡѡѡѡ (146v 18)⁷¹⁵.

Спој предлога и именичке заменице представља прилог по̀тѡѡ|ѡ| (126г 18, 126v 3, 133г 9, 143v 1, 146v 10, 148v 4/5); по̀тѡѡ|ѡ|ѡ (149v 15); по̀тѡѡѡѡ (151v 21).

У другом делу прилога за̀ед'но (134г 1, 135г 1/2, 135г 4) налази се број.

Од предлога и прилога постао је прилог на̀спрѡѡѡ (144v 13) (в. Белић 1949: 221). Ђорђевић пак овај прилог убраја у прилоге састављене од предлога и именског падежног облика (1975: 207)⁷¹⁶.

⁷¹³ Одговарајући придеви наведени су у Даничићевом речнику (1863, II: 427; 1863, I: 287; 1864: 90; 1863, I: 149; 491; 1864: 270; 1863, II: 412).

⁷¹⁴ У Регистру појмова и израза ови прилози дефинисани су на следећи начин: „навалице”, односно „заманицом” (Пешикан 1997: 477; 481).

⁷¹⁵ Наведене прилоге сврставамо у ову групу водећи се подацима из монографије о језику *Хиландарског медицинског кодекса* (в. Јовић 2011: 220–221).

⁷¹⁶ Даничић наводи прилоге *опет* (1863, II: 221), *напред* (1863, II: 120), *заједно* (1863, I: 370) и *исправа* (1863, I: 422). Прилог *потом* налазимо у речнику З. Гауптове (2006, III: 212).

Указујући на паралелизам прилога са заменицама, Иван Клајн у сложене прилоге сврстава и оне са компонентама *и-*, *ни-* и *сав-* у првом делу, односно *год* у другом делу (2002: 132):

ннако (149г 6)⁷¹⁷;

никамо (130v 3, 148v 10); никъда (131v 13); нигде (149v 19);

всег|д|а (151г 12)⁷¹⁸;

где годє (144г 8)⁷¹⁹.

То значи да би у сложене прилоге, осим горенаведених, требало уврстити и прилог за место где люко (151v 14)⁷²⁰.

С обзиром на то да се лексеме које у првом делу имају *само-* сврставају у сложенице (в. Клајн 2002: 111–112; Вучковић 2011: 154), верујемо да се слагање може одредити као начин грађења прилога *самосед'мо* (129v 10, 139г 1); *самоседмо* (144г 10); *самосед'мо* (152г 7)⁷²¹.

Композицијом је постао и прилог *стрьмоглавь* (144v 8/9) (прилог + спојни вокал + именичка основа + нулти суфикс), наведен у *Рјечнику из књижевних старина српских* (в. Даничић 1864: 187).

Творбена анализа прилога из Барањског преписа указала је на то да је међу њима највише оних који воде порекло од падежних облика именица. Уочен је и одређен број прилога који су по облику једнаки придевима средњег рода. Значајан је и број прилога добијених слагањем.

Закључне напомене о грађењу речи

У овом поглављу су представљени начини грађења именица, придева, заменица, глагола, предлога и прилога ексцерпираних из Барањског преписа Душановог законика. Творбена анализа је показала да је суфиксација најзаступљенији начин творбе именица и придева, као и да овај начин творбе код глагола углавном служи за имперфективизацију. Показало се да се префикси врло често додају глаголима, а ретко придевима и именицама. О непродуктивности композиције у грађењу именица,

⁷¹⁷ Овај прилог наводи З. Гауптова (2006, I: 770).

⁷¹⁸ Све горепоменуте прилоге пружа и речник Ђ. Даничића (1863, I: 156–164; 183).

⁷¹⁹ Овај се прилог не наводи ни у једном од речника које смо прегледали.

⁷²⁰ Претходна напомена односи се и на овај прилог.

⁷²¹ Даничић као одредницу даје *самоседмын* (1864: 76).

придева и глагола сведочи мали број регистрованих примера. С друге стране, композиција је једини начин творбе у категорији заменица и један од доминантних начина творбе у категорији прилога. Међу примерима творбе претварањем својом бројношћу издвајају се партиципи употребљени као именице и придеви и падежни облици именица употребљени као прилози.

Творбени модели уочени у Барањском препису не разликују се умногоме од творбених модела потврђених у старословенском језику и досад испитиваним документима на старосрпском/српскословенском језику, на шта указује чињеница да за већину речи обрађених у овом поглављу има потврда у историјским речницима (Гауптова, Даничић, Скок), односно студијама које се баве творбом речи.

VIII ИЗ СИНТАКСЕ

Истраживање синтаксичког нивоа језика Барањског преписа Душановог законика обухватило је само неке од најрепрезентативнијих синтаксичких црта: конгруенцију, бројне конструкције, ред речи, употребу облика пасива, декомпоновани предикат, употребу некадашњих партиципа и реченице са оптативном перифразом да + презент.

КОНГРУЕНЦИЈА

У овом делу разматраћемо конгруенцију придевских речи са именицом и конгруенцију глагола са именицом, издвајајући притом само случајеве у којима очекивана конгруенција изостаје. Посебна пажња усмерена је на конгруенцију глагола са именицама чији се природни и граматички род разликују и на конгруенцију глагола са именицама у двојини. Такође, у обзир је узета конгруенција именица са именским предикатом, конгруенција глагола са вишечланим субјекатским изразом, односно са партитивним и паукалним синтагмама.

Конгруенција придевских речи са именицом

Примери из Барањског преписа показују да се придевске речи са именицама које су природног мушког, а граматичког женског рода слажу у броју и падежу, али не и у роду. У скоро свим случајевима употребљава се придевска реч у мушком роду, што сведочи о присуству семантичке, а не граматичке конгруенције (в. Mrazović–Vukadinović 2009: 765):

да се тѣзи вѣица нж|д|еже на огны (137v 10/11); да се пожеж'ца тѣзи нж|д|еже на огни (138r 22); да мѣчнт се јакѡ н вол'ни оуѣица (138v 19/20); да га вѣмчи соудѣа ц(а)ревь (143r 21); кннгоу соудѣе ц(а)рева (145v 5); кон соудѣа е|с|(ть) оу двороу ц(а)ревоу (145v 10); да нмь раз'свди соудѣа двор'скы (145v 14/15); да гредѣ всакы прѣ|д| свога соудѣю (145v 19); ако се по тонзѣ отпраке обрѣте полнѣе истин'но в оногози отправ'чѣе (146v 5/7); нъ ако бѣдѣ кѣфалѣе н соудѣе ц(а)ревы (147r 11/12); он'зи ѿпър'чѣа за цѡ га при (148r 20/21); всакы соудѣа цѡ соудн (149r 9);

таковоѡѡу пннннннн да св се ѡко нзмѣ (149v 7/9); да н|х| прн прѣ|д| соудѡѡмь дворьскѡнмь (151г 13/14).

Изузетак представља пример в 'саке соудѣ да соудѣ (150г 18), у којем је употребљена општа придевска заменица у женском роду.

Конгруенција глагола са именицом

Малобројне потврде указују на то да се именица природног мушког, а граматичког женског рода са глаголом слагала у лицу и броју, али не и у роду:

ѡо бн пожеж'ца платнѣ (138v 3/4); соудѣ да дрѣжеть такогѣре кннѣ какоѣ соѡ далн прнставѡмь кон|х| соѡ послалн (148v 15/17).

Када је реч о конгруенцији глагола са именицама у облику двојине, запажено је да је у анализираном корпусу број примера у којима глагол са именицом конгруира и у броју готово једнак броју примера у којима конгруенција у категорији броја изостаје.

Уз именицу у двојини јавља се глагол у облику трећег лица двојине у следећим примерима⁷²²:

да нзврѣжета се ѡба ѡ сана н поставнѣн н поставлен'нн (127v 14/16); коѣ ста ѡба чл(ѡвѣ)ка едне цр(ь)кѣ (129v 22/130г 1); ако лн ѡ двею цр(ь)кѣѡ боудета два чл(ѡ)в(ѣ)ка коѣ се прнта (130г 2/3); кѣда се прнта два (134г 16); где се нзнесете две кннзѣ ц(а)ревѣ (136v 19/20); ако лн се ѡсокуѣѣта два себра (138г 17); ако лн се сваднта два да се бнѣта (141v 8); ако лн се ѡбрѣтета пѣр'ца намѣрѡмь на дворѣ ц(а)реѣ (145v 12/14).

Потврђена је употреба глагола у облику трећег лица множине уз именицу у двојини, што сведочи о утицају народног језика (в. Драгин 2013: 208):

коѣ ста ѡба чл(ѡвѣ)ка едне цр(ь)кѣ да се соудѣ прѣ|д| свѡ|м| ! цр(ь)кѡмь (129v 22/130г 2); да нмь соудѣ ѡвѣ цр(ь)кѣ (130г 4); да мѡ се ѡвѣ роуцѣ ѡсѣкѣтъ (132г 20/21); да нм' се ѡвѣмѣ роуцѣ ѡсѣкоѡ (132v 5/6); да моѡ се ѡшн ѡурѣжоѡ (135v 11/12); да даѡѡ ѡѡон кон нщѡ (136v 4); да мѡ се ѡвѣ ѡвѣ ѡсѣкоѡ (137г 17); да моѡ се ѡвѣ ѡвѣ ѡсѣкоѡ (137v 3); роуцѣ да нм' се ѡсѣкоѡтъ (141v 12/13); да нм' се роуцѣ ѡсѣкоѡ (149г 7).

⁷²² Пишући о језику Студеничког преписа Душановог законика, Ирена Грицкат-Радуловић напомиње да је осећање за двојину било већ давно изгубљено и да њени морфолошки трагови представљају само преписивачку навику (1981а: 71). Запажено је и да се Барањски препис не разликује од осталих преписа по питању двојине, тј. да се и у њему двојина као синтаксичка појава задржава у укалупљеним формулацијама (в. Грицкат-Радуловић 1997а: 92).

Забележени су следећи случајеви у којима се глагол са именицом слаже у лицу, али не и у броју:

и чл(о)в(ѣ)ци наахал'ци да прїимать каз'нь како пише в закон'никоу с(вє)тїи|х| ѿ(ь)ць оу градскїи|х| гранахъ да мѣчнт се јакѡ и вол'нїи оубїнца (138v 15/20); стража стражи да га прѣдаваю (148r 12/13); пристави без' книге соудїнне никако да не ходи (148v 9/10).

Слагања глагола у броју са упитно-односноим именичком заменицом *ко* нема у следећим примерима:

и ѿтрокє цѡ си ктѡ нїаю да н|х| нїаю в башинѡ (131v 10/11); братъ за брата и ѿ(ь)ць за с(ы)на рѡднїа за рѡднїа кто соутї| ѿдѣл'ни ѿ оногозы (132v 14/16); а ннѣ никтѡ ѿ воиннк' да нїа не помѡже на пор'внцѡ ако ли ктѡ потече и помѡже на пор'внцѡ да се кажутъ (141v 8/12)⁷²³.

Копула у оквиру именског предиката не слаже се са именицом у функцији субјекта у броју и роду у два примера:

а себрѣдїамъ ни|х| дрѡжина да св поротци (146r 18/19); да нїа ѡ|с|(ть) порѡта вѣрѡвани чл(о)в(ѣ)ци (148r 14/15)⁷²⁴.

Уз вишечлане субјекатске изразе глаголи у Барањском препису углавном имају облик јединине, без обзира на број именица у оквиру поменутих изрaza⁷²⁵:

цр(ь)квѡи да ѡблѡд|[а] г[о]|с|[поди]нѣ ц(а)рь и патрїар|х|ь и ѡгофетъ а ннѣ никтѡ (129r 11/13); да нї се оузмѣ зємлїа и людїе (129v 16); да нѣ|с|(ть) вольнѣ г[о]|с|[поди]нѣ ц(а)рь ни патрїар|х|ь ни ннѣ с(вети)т(є)ль тезы цр(ь)кви по|д| велїю по|д|ложити цр(ь)квѣ (131r 19/22); конѣ добрїи и ѡрѡжїе да се дає ц(а)рь (131v 19/20); ако властєлннѣ или властєлнчнкѣ ѡп'сѡе себра да плати (132r 10/11); кѡди прїнде властєлннѣ с конскє домѡмъ или кон любо воиннк' (133r 7); ако ли га вѡде ѿслалъ ц(а)рь или сѡдїа на работѡ (134v 4/6); гдє прѣстон влахъ или ар'банасннѣ (136v 13/14); соуд'вннѣ да не за котъль ни ѡправе никѡе (137r 2/3); роукє на соудє да нѣ|с|(ть) и ѡпаданїа и оудає (137r 4/6); ако ли кога ѡбрѣте наєзда или сна похвал'на (138v 10/12); да не вольнѣ никѡи властєлннѣ ни кон любо чл(о)в(ѣ)кѣ забавити по снаѣ (140r 22/140v 2); и гдє се

⁷²³ Верујемо да у наведеним примерима конгруенција, између осталог, изостаје због употребе релативног облика *кто*, а не *кон* (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 155). Да је заменица *кто* могла имати множинску вредност показује и Призренски препис Душановог законика, у којем се среће пример *кто дрѣже*; ипак, Ирена Грицкат-Радуловић истиче да постоји могућност да је преписивач направио грешку (1997б: 169).

⁷²⁴ Ирена Грицкат-Радуловић издваја овај пример из Струшког преписа Душановог законика, истичући да се ради о слагању „у броју са субјектом, а не са предикативним номеном” (1975а: 153).

⁷²⁵ Наводећи примере овог типа регистроване у Струшком препису, Ирена Грицкат-Радуловић помиње да у случајевима када се субјекат састоји од више именица предикат може бити и у јединини и у множини, с тим што се множинско оформљење предиката лакше намеће онда када се вишечлани субјекат налази испред предиката (1975а: 153).

градъ ѡборн нлн коула (141г 14); а не моу ни татъ ни провѡдѣѣа ни съвѣт'никъ (142г 1/2); да нлмъ нѣ|с|(ть) вольнъ потворити ни г[о]|с|[поди]нъ ц(а)рь ни ннъ кто (142v 16/18); аще се ѡбрѣте оу чинемъ хрїсовоули слово лъж'но прѣписано н рѣчи прѣлаган'нѣ (142v 20/22); никто ннчїега чл(о)в(ѣ)ка да не прїиме ни ц(а)рь ни ц(арн)ца ни цр(ь)кѡа ни властїелннъ ни протїи кто любо чл(о)в(ѣ)къ да не прїиме ннчїега чл(о)в(ѣ)ка (143v 5/10); ако лн се ѡбрѣте властелннъ нлн властелчнкъ побѣгль|ц|[ь] н ннъ кто любо ц(а)ревъ (144г 12/14); смл'зи ѡбразѡ|м| да се оукрати тат'ба н гвсар'ство (144v 4/5); оу коєм' се селѣ наге татъ нлн гвсаръ (144v 6/7); все що є оучинилъ татъ н гвсаръ (144v 11/13); ако се нанде в нн|х| татъ нлн|н| гвсаръ (144v 21/22); смл'зи ѡбразѡ|м| да се каже татъ н гоусаръ облычнын (145г 5/6); тере прѣслоуша кннгоу соудїе ц(а)рева нлн цр(ь)кѡа нлн властелннъ нлн ктѡ любо чл(о)в(ѣ)къ оу землн ц(а)реке (145v 4/8); н да нѣ|с|(ть) оу поротѣ рѡднлм нлн нлзматара (146г 19/20); прнселнце да нѣ|с|(ть) нлн слѣда ннща (146v 18/19); ако се слвчн велнка властелнна стѣгоноше оу жвпѣ нлн помала властелнна (146v 19/20); що се оучинн оу том'зи брьдоу оу пвстошн чтета нлн гвса нлн крагїа нлн коє зло (147v 4/7); ако н|х| не прнпвстн владальць нлн г[о]|с|[подарь] села тоган (147v 11/13); ѡн'зи г[о]|с|[подарь] н вла|д|[а]льць н селѡ все да платн єре н|х| нѣсоу в село поустнлн (147v 17/19); тере моу оузде що гоуса нлн татъ нлн кога годѣ забава (148г 1/3); този да нлмъ платн кїефалїа н стражн (148г 17/18); нлн гръкъ нлн нѣлмць нлн срьбннъ нлн властелннъ ннъ кон любо аще доведе съ собо|м| гоусара нлн таты (150v 1/5); коуде гре|д|[є] ц(а)рь н ц(арн)ца (151v 8).

Нађена су само три примера у којима глагол конгруира у броју са вишечланим субјекатским изразом, с тим што у два случаја облик множине стоји у зависној реченици:

нлн ако ввдв кїефалїе н соудїе ц(а)ревы (147г 11/12);

нлн кто зло вчинн брать нлн с(ы)нъ нлн рѡднлм кон св оу єднон квкїе (135v 3/5); ѡн'зи г[о]|с|[подарь] н вла|д|[а]льць н селѡ все да платн єре н|х| нѣсоу в село поустнлн (147v 17/19).

У једном случају глагол конгруира у броју са основним бројем као главним чланом партитивне синтагме (в. Станојчїић–Поповић 2005: 268):

да се храни оу мѡнастнрїн|х|. Ѡ . калѡгеръ (128г 2/3).

Примеђено је и да се копула у оквиру именског предиката слаже у броју са именицом као зависним чланом партитивне синтагме (в. Станојчїић–Поповић 2005: 268):

за велнко дѣлѡ да соу , кѣ , порот'ци (146г 1/2);

а за манѣн дльгъ да соу , бѣ , поротъць (146г 2/3).

Једини забележени пример сведочи о конгруенцији глагола са именицом као главним чланом паукалне синтагме са основним бројем *три* (в. Станојчић–Поповић 2005: 270):

да нѣ се дадѣ . ꙗ . ннѣ законъ ннѣ (130г 19/20).

БРОЈНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ

Именица је у конструкцијама са бројем *два*, тј. *оба* била у облику двојине (в. Brozović–Ivić 1988: 40), што показују и примери регистровани у Барањском препису Душановог законика.

Именице мушког рода у номинативу уз број *два*, тј. *оба* имају двојински наставак -а, а именице женског рода двојински наставак -ѣ (в. Николић 1987: 113; 125):

оѣа чл(овѣ)ка (129v 22); ѣѣа чл(о)в(ѣ)ка (130г 3); ѣѣа сеѣѣа (138г 17); . ꙗ . дннѣа (139г 22);

оѣѣ цр(ь)кѣѣ (130г 4); оѣѣ роуцѣѣ (132г 20, 137г 17); оѣѣ рѣцѣѣ (132v 2, 137v 3); ѣѣѣ кннѣѣ ц(а)рѣѣѣ (136v 19/20).

Наставци из двојине сачувани су и у генитиву, акузативу и инструменталу:

ѣѣ ѣѣѣ цр(ь)кѣѣѣ (130г 2);

ѣѣа д(ь)нѣн (135г 9);

сеѣ оѣѣѣѣ ѣѣѣѣѣѣ пѣр'ѣѣѣѣ (151v 2/3).

Примери из Барањског преписа показују да је очувана конгруенција из старословенског језика уз број *три*, што значи да је именица уз њега у облику множине (в. Ђорђевић 1975: 130). Именице женског рода уз број *три* имају наставак -ѣ из номинатива/акузатива множине именица *jā-основе:

номинатив множине: . ꙗ . ннѣ законъ ннѣ (130г 19/20); . ꙗ . пѣр'пѣѣѣ (139г 15/16, 139г 18, 139г 19/20); . ꙗ . пѣр'пѣѣѣ (139г 16, 139г 17);

акузатив множине: , ꙗ . нѣ|д|[ѣ]лѣѣ (133г 9).

„Uz brojeve od 5 do 10 i uz desetične brojeve od 20 nadalje stabilno se drži konstrukcija sa genitivom množine” (Brozović–Ivić 1988: 40). У Барањском препису облик генитива множине именица долази уз бројеве *пет*, *шест*, *тридесет*, *педесет* и *сто*. Поменуће бројне конструкције у анализираном документу појављују се у облику:

номинатива множине мушког рода: . њ . волѡвъ (133г 5); . њ . пер’перь (138г 18);
шесть пер’перь (142г 17); . њ . поротъць (146г 4);

, љ . пер’перь (142г 14);

. њ . калѡгѣрьь (128г 3); . њ . пер’перь (136г 13);

. ѣ . пер’перь (136г 14);

акузатива множине мушког рода: . њ . волѡвъ (136г 11);

по , љ . пер’перь (142г 16);

. ѣ . пер’перь (132г 7, 132г 11/12, 132г 14, 132г 17, 137г 10); . ѣ . пер’перь (132г 9);

акузатива множине средњег рода: , ѣ съть пер’перь (140v б/7).

Генитив множине именице стоји и уз бројеве *триста* и *петсто*, као и уз именицу *тисућа*:

акузатив множине мушког рода: . ѣ . пер’перь (127v 4); . ѣ . пер’перь (137г 15, 140v 21); . ѣ . пер’перь (137v 4); . ѣ . пер’перь (140v 19);

, ѣ съть пер’перь (140v б/7);

акузатив јединице женског рода: на тисѡѡциѡ коѡкъь (128г 2); тисѡѡкю пер’перь (137v 1); по тисѡѡциѡ пер’перь (146v 9/10).

Уместо очекиваног двојинског облика именице уз број *дванаест* (в. Ђорђевић 1975: 130), у Барањском препису налазимо облик генитива множине⁷²⁶:

номинатив множине мушког рода: , ѣ , поротъць (146г 3);

акузатив множине мушког рода: . ѣ . пер’перь (137г 11).

За разлику од претходних примера у којима конгруенција сложеног броја и именице не одговара стању у старословенском језику, уз број *двадесет четири* у синтагми у облику номинатива очекивано долази именица у множини:

, ѣ , порот’ци (146г 1/2).

⁷²⁶ Наташа Драгин у вези са истим обликом регистрованим у *Земљорадничком закону* напомиње да именица под утицајем дијалекатске базе добија облик генитива множине уместо да уз број *дванаест* конгруира са првим променљивим делом (2013: 208).

Посебно се треба осврнути на номинативне бројне конструкције са позајмљеницом *динар*. Наиме, у Барањском препису ова именица мушког рода уз број *четири* нема очекивани множински облик, већ долази са двојинским наставком -а, карактеристичним и за савремени српски језик (в. Brozović–Ivić 1988: 40):

ḍ . дннара (139r 22).

Наставак -а посведочен је и у конструкцији са бројем *шест*:

.ṣ̣ . дннара (139r 21).

На основу чињенице да се у свим осталим конструкцијама са бројем *шест* регистрованим у Барањском препису јавља именица у облику генитива множине, могло би се закључити да је наставка -а у горенаведеном примеру наставка генитива множине.

У преосталим старијим рукописима Душановог законика забележене су следеће конструкције са бројевима *четири* и *шест* и именицом *динар*:

Струшки препис: . ḍ̣ . дннарн (9v); ṣ̣̣ дннар̣ь (9v) (1975: 110);

Атонски препис: , ḍ̣ . дннар̣и̣н (226r); , ṣ̣̣ . дннар̣ь (226r) (1975: 188);

Ходошки препис: ḍ̣ , дннарн (94r); ṣ̣̣ , дннарн (94r) (1981: 136);

Бистрички препис: . ḍ̣ . дннара (194v); . ṣ̣̣ . дннар̣ь (194v) (1981: 198);

Призренски препис: ḍ̣ , дннарн (144v); ṣ̣̣ , дннарн (144v) (1997: 128);

Шишатовачки препис: ḍ̣ . дннарн (107r); ṣ̣̣ , дннарн (107r) (1997: 198).

Као што се из наведених примера види, уз број *шест* је увек ишла именица у номинативу или генитиву множине, што би могло ићи у прилог тврдњи да је наставка -а из бројне конструкције . ṣ̣̣ . дннара у Барањском препису наставка генитива множине. Ово пак треба узети са резервом јер Ирена Грицкат-Радуловић поменути генитивни наставка проналази тек у Шишатовачком рукопису⁷²⁷, и то у примеру: лнвада (104r) (1997в: 222). Ваља истаћи и да је наставка -а у конструкцијама сачињеним од бројева *четири* и *шест* и именице *динар* ḍ̣ . дннара (35r); ṣ̣̣ . дннара (35r) (1997: 320) посведочен и у Раваничком препису Душановог законика, насталом у последњој четвртини XVII

⁷²⁷ Овај препис је на основу филигранолошке анализе смештен у прву половину XVII века (в. Станковић 1997а: 212).

века (в. Станковић 1997б: 340), у којем је потврђено присуство новог генитивног наставка:

на тисѡѡѡ кѡѡа (24г); 8 неѡели дана (30v) (в. Грицкат-Радуловић 1997г: 348).

У корпусу су, поред наведених, регистроване још и конструкције са бројем 6857 и бројем 6862, које сведоче о времену настанка Душановог законика:

вѡ лѡ|т|[о] . ѡ̄ . ѡ̄ н̄ ѡ̄ . (125v 2); вѡ лѡ|т|[о] . ѡ̄ ѡ̄ ѡ̄ в̄ . (142v 1).

РЕД РЕЧИ

Одељак о реду речи у Барањском препису, попут оног посвећеног овој синтаксичкој црти у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 262–264), обухвата испитивање положаја атрибута у односу на именицу и редослед енклитика.

Атрибут и именица⁷²⁸

Анализа корпуса је показала да је у највећем броју случајева атрибут стајао испред именице, што одговара стању у савременом српском језику (в. Јовић 2011: 263). Међутим, значајан је и број примера атрибута у позицији иза именице, а посведочени су и случајеви у којима именица заузима место између два атрибута. Све наведене могућности су очекиване јер се зна да је у старијем језику сасвим уобичајено било постављање атрибута иза именице, односно постављање именице између двају атрибута, као и да се такво стање у знатној мери одржало све до прве половине XIX века (в. Brozović–Ivić 1988: 40).

Атрибут испред именице

Наводимо најпре примере у којима испред именице стоји један атрибут, а потом оне у којима именици претходе два атрибута:

бл(а)говѡр' наго ц(а)ра стефана (125v 1/2); сѡ прѡос(вѡ)щен' нын|м| патрїар' хѡ|м| (125v 7); всемн архїерен (125v 9); бл(а)говѡр' нїнмѡ ц(а)ремѡ стефанѡ|м| (125v 11); прѡтїн людїе (125v 18/19); ѡ д(оу)ховнѡмѡ дльгѡ (126г 7); за д(оу)ховнїн дльгѡ (126г 8); с(вѡ)тын|х| ѡ̄(ь)ць (126v 11); с(вѡ)тїн|х| ѡ̄(ь)ць (126v 22, 138v 17/18); д(оу)хов' номѡ дльгѡ (127v 1); цр(ь)кв' ном|ѡ| дльгѡ (127v 3/4); добрн чл(о)в(ѡ)цн (127v 20); с(вѡ)тїн|х| ктїторьѡ (128г 10); оу нновѡр' нѡу вѡроу (129г

⁷²⁸ У обзир узимамо само конгруентне атрибуте.

1/2); ω цр(ь)квны|х| людѣ|х| (129г 3); по цр(ь)ков'нїн|х| селѣ|х| (129г 4/5); цр(ь)ков'на села (129v 12); цр(ь)ков'нїн людїе (129v 19); златїн поясъ (131v 21); д(оу)хов'нїнмь дѣлω|м|ь (131v 5); ; ѿ пронїар'ске землїе (133v 6/7); сирота коудел'ница (133v 20); м[н]л[о]|с[т]ноу кнїгоу (134г 11); по в'сен землн (135г 8); ѿ с(вє)т(а)го крала (136г 19); ω бабоу'скон рѣчн (137г 7); бабѣн'скоу рѣчь (137г 8); себрова събора (135v 9); оу припрѣв'нїе село (138г 5); дроу'ж'нїега чл(о)в(ѣ)ка (138г 11); оу тѣж|д|оу землю (138г 12); доброу чл(о)в(ѣ)кѣ (138г 15); оу градскїн|х| гранахь (138v 18); вол'нїн оубїнца (138v 19/20); соудїнна посъл'нїка (139г 11); ѣ ц(а)ревоу полатоу (139v 20); нз' тѣгїе землїе (140г 3/4, 141v 15, 142г 4/5); нз' тоугїе землїе (140г 9); оу ц(а)ревѣ землн (140г 15); оу тѣгїе землн (140г 19); по ц(а)ревѣ землн (140г 22); град'скаа землїа (141г 10); по ц(а)ревѣ землїе (141v 16); ѣ тѣгїе землн (141v 18/19); оу тѣгїен землн (141v 22); ω льжномь писанїн (142v 19); тоуж|д|ега чл(о)в(ѣ)ка (143v 4); ωкол'на села (144г 15/16); гоусарь обанчннн (145г 6); на с(вє)тон трапезѣ (145г 21); за велнко дѣлω (146г 1); за манїн дльгь (146г 2); за поманїн дльгь (146г 3/4); оу с(вє)т(а)го крала (146г 14); велїнмь властелω|м| (146г 15); срѣднїнмь людємь (146г 16/17); велїн властеле (146г 15/16); с(вє)т(а)го крала (146v 2); велнка властелнна стѣгоноше (146v 20/21); помала властелнна (146v 21/22); ωкол'на села (147v 8); ѣ соудїннѣ кнїзѣ (149г 3/4); ω двор'скоω|м| соудѣ (151г 10); велнко дѣло (151г 20);

в'сѣмн властелн (125v 12); смї'зн ωбразω|м| (125v 16/17, 144v 4); оу своєго ар'хїереа (125v 20); ннеднна сватба (126г 3); всакь чл(о)в(ѣ)кѣ (126г 8); кь своємѣ архїерею (126г 10); ѿ сїега закона (126г 13); по всѣ|х| трьговѣ|х| (126v 13); по всѣ|х| ннорїа|х| н|х| (127г 13); тнзн д(оу)хов'нїцн (127г 14); ωнызн д(оу)хов'нїцн (127г 19/20); всака цр(ь)ква (127г 22); вьсомь квкωмь (128г 5/6); оу свон|х| коукїа|х| (128v 3, 132v 16/17); кон мωнастнрь (128г 14); тезн цр'кве (128v 6/7); оу тезн цр(ь)кве (128v 7); оу нне мωнастнре (128v 8/9); тозн селω (128v 19, 138v 1, 150г 7/8); кь своємѣ г[оспо]да[роу] (129г 6); по всѣ|х| цр(ь)ква|х| (129г 19); ннеднна власть (129v 2); ω всакон прав'дѣ (129v 19/20); прѣ|д| свонмн мнтрополнтн (129v 20); прѣ|д| свω|м| ! цр(ь)квомь (130г 1/2); нн на єдноу работѣ (130г 8/9); ѿ всѣ|х| работь (130г 10); тазн власт'ннїкь (130г 14); нны попωве (130г 18); ѿ тезн землїе (130г 22); ѿ свога господара (130v 2/3); кь своємωу ар'хїерею (130v 5/6); ωномѣн властелнноу (130v 6/7); ωн'зн господарь (130v 8/9); в'сн хрїсовоули (130v 14); тезн бащнне (130v 17); по ннегове сьмрьтн (131г 3/4); ѿ ннегова рода (131г 5); ѣгоѣв бащнноу (131г 7); нны людїе (131г 17); оу свон|х| бащннн|х| (131г 18/19); тезы цр(ь)квн (131г 20/21); свога калωгїера (131v 1/2); оу тонзн цр(ь)квн (131v 4/5); свою цр(ь)квь (131v 7); том'зн цр(ь)квомь (131v 8); кон властелннѣ (132г 19); свою дроугѣ (132v 1); сь свонмь чл(о)в(ѣ)кω|м| (132v 4/5); тнзн властеле (132v 10/11); за в'сако сьгрѣшенїе (132v 13); кон любо вонннїк' (133г 7); коє зло (133г 15, 147г 18, 147v 7); коє любо зло (133г 17); тазн

дрѣжава (133г 18/19); томъзи селоу (133г 22); ономоузи селъ (133v 1/2, 152г 5); скон дохѡдыкъ (133v 14); оу тонзи кннзе (134г 12/13); в томъзи м[н]л[о]ц[т]никъ (134г 13); тѣ чл[с](ь) (134г 22, 142v 11, 147г 18); онъзи прнставъ (134v 8); прѣд| сконди г[о]ц|подарн (134v 11); за своѣ дльгоке (134v 12); всака плата (135г 2); нне работѣ (135г 15); оу ононзи жъпѣ (135v 22); оу кога любо властелнна (135v 22/136г 1); ономъзи селоу (136г 3/4); тоузи попашъ (136г 8); тези потъке (136г 14); мон дрѣгъ (136г 22); на томъзи селѣ (136v 14/15); тѣзи звѣнца (137v 10); ѿ тогази дльга (137v 20); онон село (138v 3); нн за кдънь дльгъ (138v 9); тези кннге (139г 7); онези кннге (139г 7); по земли ц(а)рѣкѣ н своѣн овлaстн (139v 2/3); ѿ кога хотѣнїа (139v 6); оу тогази чл(о)в(ѣ)ка (139v 16); ѿ в'сакога села (139г 18); оннзи емъци (140г 5/6); по томоуи чл(о)в(ѣ)кѣ (140г 6/7); чїега чл(о)в(ѣ)ка (140г 8); ѿ кога г[о]ц|подара (140г 10); ннкон властелннъ (140v 1); кон любо чл(о)в(ѣ)къ (140v 1/2); съ своомъ къпл|м| (140v 17); онъзи гостъ (141г 6/7); тогазы града (141г 15/16); тогазы град|а| (141г 17); на всакон вонцѣ (141г 18); тозы ѡсвж|д|енїе (141г 21/22); ѿ тоганзи плѣна (141v 17/18); къ своѣмъ г[о]ц|[подн]ноу (142г 5/6); оу чнѣ любо селѡ (142г 6/7); оу нна села (142г 10); ѿ всакога села (142г 15/16); оу коѣмъ селоу (142г 19/20); оу томъзи селоу (142г 21); всакомъ чл(о)в(ѣ)коу (142v 6); такова кннга (142v 8/9); оу чнѣмъ хрїсовоули (142v 20/21); тнзи хрїсовъли (143г 2); ннѣдънь г[о]ц|подаръ (143г 6); всакы меропъхъ (143г 12); съ сконмъ г[о]ц|подаремъ (143г 12/13); онъзи г[о]ц|подаръ (143v 2, 147v 17, 150v 5/6); ннкоѣ зло (143v 2); ннчїега чл(о)в(ѣ)ка (143v 5/6); ннчїега чл(о)в(ѣ)ка (143v 9/10); чїега чл(о)в(ѣ)ка (143v 14); тѣм|ж|де ѡбразѡм| (143v 15); ѿ своѣ коукиѣ (144г 4, 147г 20); на нѣговоу коукию (144г 16/17); на нѣговъ добнтъкъ (144г 17/18); нн оу чнѣмъ прѣд|ф|лоу (144v 3); този село (144v 7); тнзи г[о]ц|подарн (145г 3); снмъзы ѡбразѡм| (145г 5); тнзи гвсарїе н татн (145г 13/14); за коѣ любо ѡправд|анїе (145v 3/4); кто любо чл(о)в(ѣ)къ (145v 7); прѣд| свога соудїю (145v 19); тнзи поротъци (146г 4/5); всака порота (146г 8); по тонзѣ ѡправе (146v 5); в оногози ѡправъчїе (146v 6/7); на тѣ|х|зи поротцѣ|х| (146v 8/9); тнзи поротъци (146v 11); нѣка мнта (146v 14); оу ннъ землю (146v 16); мегю своомъ дрѣжавѡм| (147г 3); на|д| томъзи жъпѡм| (147г 10); ѡколо тогази брьда (147v 2/3); оу томъзи брьдоу (147v 5); коѣмоу любо гостевн (147v 21/22); всакы гостъ н тръговъць н льтннннъ (148г 8/9); за свою прнтъчѣ (148г 20); кога годѣ забавѣ (148г 2/3); нне рѣчн (148г 22); на оноганзи пьръца (148v 1); за нно дѣло (148v 2); на ннъ образъ (148v 22/149г 1); всакы соудїа (149г 9); тѣзи рѣчн (149г 18); тѣмъзи рѣчель (149г 19); кон любо потворъннкъ (149г 22/149v 1); таковомоу пнїаници (149v 7/8); нне потрѣбе (150г 2); онан кннга (150г 12/13); тоузи кннгоу (150г 15/16); в'саке соудїе (150г 18); ѿ скон|х| внноградъ (150v 11); на томъзи мѣстѣ (150v 15); ономъзи г[о]ц|подароу (150v 15/16); на ономъзи мѣстоу (150v 18); ономъзи г[о]ц|подаръ (150v 18/19);

вонезн винограде н нивіє (150v 20/21); кон любо сядь (151г 22); в ннон землн (151v 15); ннедннь стан'никь (151v 21); оу том'зи селв (151v 22); оу том'зы селоу (152г 2); тезн глѡбе (152г 10);

оба чл(овѣ)ка (129v 22); єдне цр(ь)кве (130г 1); ѿ двєю цр(ь)квѡ (130г 2); два чл(о)в(ѣ)ка (130г 3); ѡбѣ цр(ь)кве (130г 4); до третїєга братоучеда (131г 6); по|д| дроугоу цр(ь)квѡ (131v 7/8); ѡбѣ роуцѣ (132г 20, 137г 17); ѡбѣ рѡцѣ (132v 2, 137v 3); єдино село (133г 20); оу єднон коукіє (134г 1/2); оу єдно|м| селѣ (135г 2); два д(ь)нїн (135г 9); оу єднон квкы (135г 19); на єдно|м| ѡгнншн (135г 22/135v 1); оу єднон квкіє (135v 5); єднон селѡ (135v 16/17); за єднв нпотєсь (136v 20); два сєбра (138г 17); єднога г[о]|с|подара (147г 11); къ прѣвїнмь страже|м| (148г 10); оу прѣвїн|х| црѣ (151г 2);

свою башннѡ землю (130г 17); прѣв'нїн|х| правѡвѣрнїн|х| ц(а)рѣь (130v 18/19); в'соу тоузн зловѡ (133v 2); ннн малн людїє (135v 2/3); прѡтїн кто любѡ чл(о)в(ѣ)кѣ (143v 8/9); нноу кою платѡ (147г 6); ннѡ кою срамотѡ (149v 11/12); свою башнн'н|оу землю (150v 8/9); сѡ ѡбѣмь ѡнѣмь пѣр'цема (151v 2/3).

Атрибут иза именице⁷²⁹:

възнєсенїа г[о]|с|[под]нїа (125v 3); за сьгрѣшенїє д(оу)ховно (126г 20/21); заповѣдїю д(оу)хов'ною (126v 2/3); за керєсь латнн'скѡ (126v 4); цр(ь)квн велнка (126v 12); ѿ керєн латнн'скїє (126v 14/15); въ вѣрѡ латнн'скоу (126v 16, 126v 21); заповѣдь д(оу)хов'ноу (126v 17); попь латнн'скы (126v 19); по законуу цр(ь)ков'номѡ (127г 18/19); до|м| б(о)жїн (127v 21); законь кїновїнскы (128г 11/12); калѡгїєра салѡдроугаго (128г 18/19); тѣлєса мр'твїн|х| (128v 16); людїє властєл'сцїн (129г 4); цр(ь)квн ц[а]р(ь)|с|кыє (129г 17); по|д| цр(ь)к'вн велїє (129г 18); чл(о)в(ѣ)ка црѣков'на (129v 3/4); людїє цр(ь)ков'нїн (129v 11); землє цр(ь)квнє (129v 12); мєроп'хє цр(ь)кв'нє (129v 13); лю|д|[н]їє цр(ь)кв'нїн (130г 5); сєла цр(ь)ков'на (130г 5); законь ц[а]р(ь)|с|кы (130г 14); капа попѡв'ска (130г 21); цр(ь)квн башнн'нѣ (131г 18); оу башнноу вѣч'нѡ (131v 12); конь добрїн (131v 19/20); землю ц(а)рєвѡ (132v 9); властєлє велїн (133г 11); с кннго|м| свдїннѡ|м| (133г 12); брата старєнєга (134г 6/7); ѡ людѣ|х| цр(ь)ков'нїн|х| (134г 9); за прѣїємь лю|д|'скїн (134v 15); пер'пероу ц(а)рєвѡ (135г 11); ѡ сьѡроу сєврокоу (135v 8); развѣ забѣлѡль законнїн|х| (135v 17/18); м[н]л[о]|с|ть ц(а)рєвѡ (136г 20); за мєгїє сєл'скє (136v 3); планннє ц(а)рєкѣ (136v 9/10); ѡ кннгахѣ м[н]л[о]|с|тннн|х| (136v 18/19); чл(о)в(ѣ)ка дроуж'нїаго (138г 10); оу землн ц(а)рскон (138v 9/10); ѡ кннгахѣ ц(а)рєкѣхѣ (139г 2); кннгє ц(а)рєкє (139г 3); закон'никь ц(а)рєкѣ (139г 5); по землн ц(а)рєкѣ (139v 2, 140v 9/10, 149v 19); на дворѣ

⁷²⁹ Овакав редослед речи у именичким синтагмама забележен је и у *Закону о рудницима* деспота Стефана Лазаревића (в. Јовић 1968/1969: 449) и у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 262).

Именица између двају атрибута⁷³⁰:

ѿ православнаго събора нашего (125v 6/7); кон владальць цр(ь)ков'нїн (129г 9); . Г . ннве закон'ните (130г 19/20); ѿ всѣ|х| работь малїн|х| и велнкын|х| (129г 16/17); две кннзѣ ц(а)ревѣ (136v 19/20); до сїега доба събор'нога (136v 21/22); оннзи коны наезд'нын всн (138v 12/13); за коє люко оправ|д|анїе соудьбно (145v 3/4);

ѿ всѣ|х| работь малїн|х| и велнкын|х| (129г 16/17).

Распоред енклитика

У вези са распоредом енклитика Ирена Грицкат наводи да се реченична енклитика наслања на прву наглашену реч у реченици, као и да се у случајевима употребе већег броја енклитика оне нижу према старости, тј. према епохи прелажења у енклитике (1972: 95). Слободан Павловић је, испитавши дистрибуцију енклитика у старосрпским повељама и писмима из XII и XIII века, дошао до закључка да је хијерархија енклитика у том периоду била оваква:

- 1) реченична енклитика лн;
- 2) аористне енклитике глагола быти;
- 3) дативске заменичке енклитике;
- 4) акузативне заменичке енклитике;
- 5) презентске енклитике глагола кмь; презентске енклитике глагола хтѣти (2011: 47–48).

По узору на рад Слободана Павловића (2011: 46–47), издвојили смо различите комбинације енклитика регистроване у Барањском препису.

Реченична енклитика лн у комбинацији са дативском заменичком енклитиком:

ако лн мѡ оучини цо безакон'но (143г 10).

Реченична енклитика лн у комбинацији са акузативном заменичком енклитиком:

ако лн се оучини безъ б(лаго)|с(л)венїа и оупрошенїа цр(ь)кве (126г 4/5); ако лн се ктѡ обрѣте сьгрѣшивъ цр(ь)кви нли прѣствпивъ что любо ѿ сїега закона (126г 10/13); ако лн се ктѡ обрѣте прѣчювъ и не възвратив' се въ хр[н]|с[т]їан'ство (126v 7/9); ако лн се не кр(ь)|с[т]и (127г 3/4); ктѡ лн се нанде ѿ козмнкъ соудивъ цр(ь)кв'ном|ѡ| дльгъ (127v 2/4); ктѡ лн се нанде нзгннавъ метохїю на мероп'шиноу (130г 12/13); ктѡ лн се обрѣте събор'никъ (135v 9/10); ако лн се обрѣте едно оу ононзи жвпѣ (135v 21/22); ако лн се оскоубѣта два себра (138г 17); ктѡ лн се нанде

⁷³⁰ Ова је појава уочена и у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 262–263).

вжегъ коукю нли гвмно нли сѣно по пизмѣ колоу (138г 19/21); ако ли се не нагѣ (138v 1); кто ли се повзда за що (138v 22); кто ли се нагѣ снлѡ|м| растоваривъ нли разбалъвъ (140v 4/5); ако ли се свадита два (141v 7/8); ако ли се оберѣте властелинъ нли властеличнкъ повѣгль|ц|[ъ] и ннѣ кто любо ц(а)ревь (144г 12/14); ако ли се оберѣтета пѣр'ца на мѣромъ на дворѣ ц(а)реве (145v 12/14); ако ли се згоди тере що нзгоубе (148г 13/14); ако ли се оберѣт|ѡ| ѣре соу ннако прѣтворнли соу|д| (149г 5/6); ако ли се кто оберѣте и прѣлежн оу том'зы селоу прѣз' законъ и повелѣнїе ц(а)рево (152г 1/3);

кто ли га нмѣ танти (127г 9/10); ако ли га не вр'ве без' сѣда (129v 8/9); ако ли га господарь не нме хранити (130v 3/4); ако ли га вѣде ѡслаъ ц(а)рь (134v 4/5); ако ли га не да селоу прѣ|д| соудїе (138г 7/8); ако ли га не да|с|(тъ) (138v 2);

ако ли н|х| кто прѣтїюе оу чѣмь (141г 20/21).

Акузативне заменичке енклитике у комбинацији са презентским енклитикама глагола *їсмь*:

и за ѣресь латнн'скъ що се св обратнли хр[н]|с|тїанѣ въ аздин'ство (126v 4/6); да възврате хр[н]|с|тїане ѡ ѣреси латнн'скїе кон се св обратнли въ вѣрѡ латнн'скоу (126v 13/16); и калѡгѣрїе кон се св пострнгли топици нз метохїе тезн цр'кве (128v 5/7)⁷³¹; кѣдн се є прѣставнль (136г 19/20).

Дативске заменичке енклитике у комбинацији са акузативним заменичким енклитикама:

да си га нма како своје (142г 2/3);

да мѡ се взме жена и дѣт'ца (127г 4/5); да мѡ се взме попов'ство (128v 22); да мѡ се обѣ роуцѣ ѡсѣкѡтъ и носъ врѣже (132г 20/21); да моу се обѣ рѡцѣ ѡсѣкѡтъ и носъ врѣже (132v 2/3); да моу се прѣгїе приповѣда (133г 1/2); да мѡ се тазн дръжава взме а нна не дастъ (133г 18/19); нно прѣз' закон' нншо да мѡ се не взме (135г 17/18); да моу се вшн оурѣжоу (135v 10/11); да мѡ се обѣ рѡцѣ ѡсѣкоу (137г 17); да моу се обѣ рѡцѣ ѡсѣкоу (137v 3); в'се да мѡ се взме що нма (139г 12/13); да мѡ се в'се взме (139v 8/9); да мѡ се чинн чѣсть (142г 7); да мѡ се взме дръжава (144г 2/3); да мѡ се не вѣроуе (148v 6/7); докле моу се не исправн (148v 8); да мѡ се ѡко нзме и роука ѡсѣче (149v 8/9);

⁷³¹ Ово је архаичнији ред речи, посведочен у Струшком и Атонском препису Душановог закона (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 154; Грицкат-Радуловић 1975б: 218), као и у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 263). Од старог редослед енклитика (заменичка + глаголска енклитика) не одступа се у повељама кнеза Лазара и деспота Стефана из XIV и XV века (в. Стијовић 2008б: 45–52). Према речима Далибора Брозовића и Павла Ивића, новији распоред енклитика, који је подразумевао да глаголска енклитика претходи заменичкој, забележен је још у чакавским лекционарима из XV века, али је коначно преовладао тек у XVII веку (1988: 39).

да мѣ га да|с|(тъ) самосед'мога (138г 12/13); да моу га врати чѣн бѣде|т| (140г 13);

да нѣ се дава храна (128v 9); да нѣ се оузмѣ земля н людѣе (129v 16); да нѣ се даде .Г . ннѣ закон'ннѣ (130г 19/20); да нѣ се ѡбѣма роуцѣ оусѣкоу н нѡсь оурѣже (132v 5/6); да нѣ се продава жнта н внна н меса за дннарѣ цо нномоу за два (133v 15/17); роуцѣ да нѣ се оусѣкоутѣ (141v 12/13); да нѣ се роуцѣ оусѣкоу ннѣ езыкѣ оурѣже (149г 7/8).

Дативске заменичке енклитике у комбинацији са презентским енклитикама глагола ѣсмь:

развѣ да си ѣ вольнѣ бащныкѣ (131г 22/131v 1);

да моу ѣ всего довол'но (142г 8);

да нѣ сѣ оу бащныкѣ (131v 15).

Посебно издвајамо примере у којима се енклитика се налази иза глагола, будући да то представља иновацију (в. Јовић 2011: 263)⁷³²:

властеле н прочѣн людѣе да се не жене не в(лаго)|с|л(о)внѣ'ше се оу своего ар'хѣреа (125v 18/20); ако лн прѣчюѣ н оудръжн се ѡ цр(ь)кве (126г 15/16); н ако не чюѣ н не оусхокиѣ нсправннѣ заповѣдѣю д(оу)хов'ною потѡ|м| да ѡлѣчнѣ се (126v 1/3); ако лн се кто обрѣте прѣчюѣ н не възвратнѣ' се въ хр[н]|с|тѣан'ство (126v 7/9); да нзвръжета се ѡба ѡ сана (127v 14/15); нгоумени да жнвоу оу кѣновѣ|х| по законуу зговарѣе се съ стар'ци (127v 22/128г 1); ако прѣнде на роуцѣ прѣ|д| соудѣе н ѡѣтон се по законѣ (137v 17/19); чл(о)в(ѣ)ци напѣхал'ци да прѣнмѣтѣ каз'нѣ како пишѣ ѣ закон'ннкоу с(вѣ)тѣн|х| ѡ(ь)цѣ оу градскѣн|х| гранахѣ да мѣчнт се тако н вол'нѣн оубѣнца (138v 15/20); да ѣ|с|(тъ) вол'нѣ всакы мѣропѣхѣ прѣтн се съ свонѣм г[о]|с|подарѣмѣ (143г 11/13); кон соудѣа ѣ|с|(тъ) оу двороу ц(а)ревоу н ѣчннн се коѣ зло (145v 10/11).

УПОТРЕБА ПАСИВА⁷³³

Како Ирена Грицкат истиче, „пасивно аперципирање изражавало се и раније, као и данас, конструкцијама с трпним придевом, а сем тога, пре знатно више него

⁷³² Један део многобројних примера са енклитиком *се* која претходи глаголу наведен је у одељку о морфологији, док ће други бити наведен у делу посвећеном рефлексивном пасиву.

⁷³³ Употреба пасива разматрана је и у раду „Морфолошке одлике језика Барањског преписа *Душановог законика*” (Антић 2020б: 450–451).

(132г 7/9); ако ли себръ ѿпсоује властелнна или властелничка да плати . ṙ . пер'перь и да се ѿсладн (132г 12/15); аще ли себръ оузме по силѣ вла|д|[ы]коу да се ѿбѣси (132г 21/22); властелннь на ве|ч|[е]ри да се не познва развѣ да се познва прѣгнѣ ѿвѣда да моу се прѣгнѣ приповеда (132v 21/133г 2); да мѡ се тазн дръжава взме а нна не дасть (133г 18/19); що се зло стинн томазн селоу (133г 22); да нм се продава жнта и вина и меса (133v 15/16); да се не наведе приставь на женѡ (134v 16); ни да се познва жена без' мѡ|жа| (134v 17/18); а нно прѣз' закон' ницо да мѡ се не взме (135г 17/18); м[н]л[о]|с|ть да се не потвори (137г 1); аще ли бѡде себръ да плати . бѣ . пер'перь и да се бнѣ стапи (137г 10/12); ѡн'зи конно бѡде зар'валь кон да ꙗ|с|(ть) кривь ако се и оубнѣ (137г 18/20); кто се ѿбрѣте оубнѡ с(ветн)т(е)ла или какогера или попа да се тьзи вѡнѣ и ѿбѣси (137v 5/7); да се тьзи вѡнца нж|д|еже на ѡгны (137v 10/11); да се томоузи роука ѡсѣче (138г 16); да се пожеж'ца тьзи нж|д|еже на огни (138г 21/22); да мѡчит се ѡко и вол'ни оубнѡца (138v 19/20); кто се нанде ѡбнѡ соуднна посла'ника или пристава да се плѣни (139г 10/12); и в'се да мѡ се взме що нма (139г 12/13); да мѡ се в'се взме (139v 8/9); ако ли село да се распе и плѣни (139v 9/10); кон се свж'нь дръжн оу дворѡ цр(ь)ков'номь (139v 18/19); ако да кннгоу м[н]л[о]|с|тнѡ ц(а)ревоу да се не потвори (140г 11/12); що се на ниѣн гвси н|л|[н] оукраде (141г 11/12); где се градь ѿборн или коула (141г 14); цр(ь)ковь ктѡ ѿборн на вонсе да се оубнѣ или ѿбѣси (141v 4/6); да мѡ се чини чьсть (142г 7); кннга ц(а)рева да се не прѣславша (142v 2/3); такози да се каже кто любо како и невѣр'никь (143v 10/12); да мѡ се взме дръжава и що бѡде строуль да плати все ѡ свое коукиѣ и да се каже како прѣвельць (144г 2/5); да се оукрати тат'ба и гвсар'ство (144v 4/5); този село да се распе (144v 7); гоусарь да се ѿбѣси стрьмоглавь (144v 8/9); тать да се ѡслѣпи (144v 9); г[о]|с|подарь села тоган да се доведе свезань къ ц(а)роу да плакта все що ꙗ оучинилъ тать и гвсарь ѡ испрѡва и пакы да се каже како тать и гвсарь (144v 10/15); да се каже тать и гоусарь ѿблчннн (145г 5/6); ако се що где лицель оухвати оу нн|х| (145г 7/8); кон соудѡ ꙗ|с|(ть) оу двоуроу ц(а)ревоу и стинн се коѣ зло тел'зи да да се раз'соудн (145v 10/12); никтѡ да се не познва на двоурь ц(а)ревь мнѡ ѿбласть свдѡн (145v 15/17); ако се нзнагнѣ ѡр'соу знаюктн криво ѡправнн или ѡдалн или нѣка мнта оузнмалн (146v 12/14); ако се ктѡ гвсы или оукраде (147г 16/17); или се коѣ зло оучинн (147г 17/18); що се оучинн оу том'зи брѡдоу оу пвстошн чтета или гвса или крагѡ или коѣ зло (147v 4/7); а да мѡ се не вѣроуѣ ни оу чнмь що говорн (148v 6/7); да нм' се роуцѣ оусѣкоу или еззыкь оурѣже (149г 7/8); таковтн да се каже како тать и гвсарь (149v 2/4); да мѡ се ѡко нзмѣ и роука ѡсѣче (149v 8/9); пнманца [...] да се вдарн стапы . ṙ . кратн и да се врьже оу тьмннцоу и потѡ|м|ь да се нзвѣде нз' тьмннце и да се пакы бнѣ и пвсти (149v 5/17); да се златарь нж|д|еже (150г 4/5); да се този село распе (150г 7/8); златарь да се нж|д|еже (150г 8); да се ѡн'зи г[о]|с|подарь каже како тать и гоусарь (150v 5/6); ѡн'зи кон ꙗ старѣн прѣ|д|становн да се да свезань ѡномоузи селѡ (152г 3/5);

треће лице двојине: да нзвръжета се ѿба ѿ сана н поставнвѣн н поставлен'нѣн (127v 14/16); где се нзнесете две кннзѣ ц(а)ревѣ за єднѣ нпотесѣ за землю (136v 19/21);

треће лице множине: властеле н протѣн людѣе да се не жене не б(лаго)|с|л(о)внв'ше се оу своего ар'хѣреа нли оу те|х|зи да се б(лаго)|с|л(о)вѣ (125v 18/21)⁷³⁶; таковѣн да се разлоуѣе (126г 6); н за юресѣ латнн'скѣ що се сѣ ѿбратнлн хр[н]|с|тѣанѣ въ азѣнн'ство да се възврате ѿпетѣ въ хр[н]|с|тѣан'ство ако лн се кто ѿбрѣте прѣчюв' н не възвратнв' се въ хр[н]|с|тѣан'ство (126v 4/9)⁷³⁷; да възврате хр[н]|с|тѣанѣ ѿ юресн латнн'скѣе кон се сѣ ѿбратнлн въ вѣрѣ латнн'скоу (126v 13/16); ѿннзн д(оу)хов'ннцн кон|х| нѣсѣ поставнлн д(оу)хов'ннке да се нж|д|енѣ (127г 19/21); мнтрополнтѣе і еп[н]|с|к[о]пы н нгоуменн по мнтрѣ да се не поставе (127v 7/9); нгоуменн да се не нз'ставляю безѣ дѣла ѿ цр(ь)кве (127v 17/19); нгоуменн по монастнрѣ|х| да се ставе добрн чл(о)в(ѣ)цн (127v 19/20); н калѿгерѣе н калѿгернѣе кон се пострнзю тере жнвѣ оу свон|х| коука|х| да се нж|д|енѣ (128v 1/3); цр(ь)квн ц[а]р(ь)|с|кыѣе да се не по|д|лагаю по|д| цр(ь)к'вн велѣе (129г 17/18); да се хране вѣозы (129г 19); ѿннзн кон соу раз'гналн людѣн да се свежѣ (129v 14/15); да нм' се дадѣ . Г . ннѣ закон'ннѣ (130г 19/20); да мѣ се ѿбѣ роуцѣ ѿсѣкѣть н носѣ вѣрѣже (132г 20/21); да моу се ѿбѣ рѣцѣ ѿсѣкѣть н носѣ оуѣрѣже (132v 2/3); да нм' се ѿбѣма роуцѣ оуѣскоу н носѣ оуѣрѣже (132v 5/6); властеле велѣн да се познѣваю с кннго|м| свѣдѣнн|м| (133г 11/12); ако ктѣ нзнесе м[н]л[о]|с|тноу кннгоу нли рѣч[і][е] м[н]л[о]|с|тннка нмалѣ оу тонзн кннзе н в том 'зн м[н]л[о]|с|тннкѣ ннѣа да нѣ|с|(тѣ) развѣ да се сѣде по законѣ цр(ь)ков'номѣ н ц[а]р(ь)|с|кѣомѣ (134г 11/15)⁷³⁸; да моу се вѣшн оуѣрѣжоу (135v 10/11); да се ѿсѣмѣде поведѣтѣе (135v 11/12); кто се ѿправн да не даѣа соудѣамѣ ѿправе роуке на соуде да нѣ|с|(тѣ) н ѿпаданѣа н оудѣе тѣкмо да се соуде по законоу (137г 3/7)⁷³⁹; да мѣ се ѿбѣ роуцѣ ѿсѣскоу (137г 17); да моу се ѿбѣ рѣцѣ ѿсѣскоу (137v 3); залѿге коуде се ѿбрѣтаю да се ѿкоуѣнѣю (138г 1); ѿннзн конѣ наѣзд'нын всн да се оузмѣю (138v 12/13); чл(о)в(ѣ)цн наѣхал'цн да прѣнмѣть каз'нѣ како пнше в закон'ннкоу с(вѣ)тѣн|х| ѿ(ь)ць оу градскѣн|х| гранѣхѣ да мѣчнт се (138v 15/19); кннге ц(а)реѣе кон се прнносѣ прѣ|д| соудѣе (139г 3/4); да ѿбладаю воѣводе колнко н ц(а)рѣ що рекѣ да се чюю (141г 18/20); ако лн ктѣ потече н помѣже на пор'внѣѣ да се кажѣть (141v 10/12); роуцѣ да нм' се оуѣскоутѣ (141v 12/13); да се тнзн хрѣсовѣлн раздѣроу (143г 1/2); трѣговѣ н кнезѣвѣ н по градовѣ|х| чѣега чл(о)в(ѣ)ка прѣмѣ тѣм|ж|де ѿбразѣ|м| да се кажѣ н ѿдадѣ (143v 13/16); ѿннзн кон тозн оу'ннѣе да се кажѣ (144г 19/20); тнзн всн да се кажѣ (144v 19/20); да се тнзн г[о]|с|подарн кажѣ (145г 3/4); да се кажѣ тѣтѣ н гоуѣсарѣ ѿблнчнннн такозн въ ѿблнченѣе ако се що где лнцѣмѣ оуѣхѣатн оу нн|х| нли ако се

⁷³⁶ Код глагола са значењем „женити, се” наведе се двојакн облици: женити, се (в. Пешикан 1997: 476).

⁷³⁷ Пешикан наводи оба облика глагола ѿбратнн, се са значењем „ѿбратити, се” (1997: 483).

⁷³⁸ У члану 78, чнїї је ово део, Митар Пешикан препознаје глагол соудити (1997: 493).

⁷³⁹ Судѣнн по Регистру поїмова н изрѣза, у овом, 84. члану Душанѣвог законика употребљен је глагол соудити (в. Пешикан 1997: 493).

оухвате оу гѣсе нли в крагыи (145г 5/9); тнзи гѣсаріе н тати да се не пом(н)лоуоу нѣ да се ослѣпе нли оѣѣсе (145г 13/15); тнзи вси да се оосде (145v 8); н да се заточе оу ннѣ землю незнаемѣ (146v 16/17); да несѣ тнзи порот'ци вѣровани н ако се нзнагѣ кер' соу знаюкн криво осправли нли ѿдали нли нѣка мнта оузидали платив'шен вышерѣч[ѣ]н'ноу да се заточе (146v 10/16); да нл' се роуцѣ оусѣкоу нли езыкѣ оурѣже (149г 7/8).

Потврда пасива са партиципом претерита у Барањском препису вишеструко је мање од потврда рефлексивног пасива, што одговара стању забележеном у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 386–388) и у правним прописима у Србији из XIX и са почетка XX века (в. Луковић 1994: 135–136)⁷⁴⁰. Партиципски пасив је у језику Барањског преписа Душановог законика употребљен само осамнаест пута. За разлику од рефлексивног пасива, који се употребљава искључиво у трећем лицу једнине, двојине и множине презента, партиципски пасив се користи и у трећем лицу једнине плусквамперфекта и у трећем лицу једнине футура другог:

треће лице једнине презента: кто постави по мнтѣ нли мнтрополиа нли еп[н]с[к]о[п]а нли нгвмена да кс(ть) проклетъ (127v 9/12); како кс(ть) вписано ѿ ктиторъ (129г 20); кто потвори снѣ при животѣ н по смрѣти ц[а]р(ь)|с|тва мн да нѣкс(ть) б(лаго)|с|л(о)вень (129v 4/6); он'зи кон кс(ть) позванъ (137v 17); како кс(ть) выше вписано (145г 12/13); да плакѣю окол'ни села конмѣ кс(ть) рѣч[ѣ]но блюсти пѣтъ (147v 7/9);

треће лице множине презента: кто соу|т| ѿдѣл'ни ѿ оногозы оу свон|х| коу|к|а|х| (132v 15/17); хрсовѣли ц(а)ревѣи шо соу оу'тиннѣни градов|м| ц(а)ревѣмѣ (142v 14/15); тнзи да соу вѣровани (146г 11/12); да несѣ тнзи порот'ци вѣровани (146v 10/11); тѣзи рѣчи да соу вѣрованѣ (149г 18);

треће лице једнине плусквамперфекта: тѣзи да кс(ть) простъ ѿ тогази дльга за кон кс былъ позванъ (137v 19/21);

треће лице једнине футура другог: кто воудѣ позванъ прѣгѣ оѣѣда с приставо|м| (133г 2/3); шо бѣде пленѣно по ц(а)ревѣ землѣ (141v 15/16); ц(а)рь да нше кѣфаліе н властеле кон|м| бѣде поу'тъ прѣданъ н страже прѣданѣ (148г 5/8); шо бѣде строу'вено (152г 6).

⁷⁴⁰ Конструкције са нереклексивним глаголима имперсонално обележеним морфемом се и пасивне реченичне структуре са партиципом претерита забележене су и у тексту Јустинијановог закона у Атонском препису из XV века (в. Драгин 2010: 67–68).

ДЕКОМПОНОВАНИ ПРЕДИКАТ

Милорад Радовановић под декомпонованим предикатом подразумева „сваки двочлани предикат конституисан по моделу *Verbum* (= глаголска допуна или семикопулативни глагол) + *Nomen deverbativum*, а синонимичан (па и комутабилан) са семантички еквивалентним једночланим предикатом (представљеним пунозначном глаголском лексемом из које је изведена девербативна именица двочланог предиката” (1977: 53). Декомпоновани предикати се тумаче као „резултат синтаксичке деривације јер представљају сложеније облике наспрам којих стоје или би могли да стоје синтетички предикати” (Пипер, Антонић и др. 2005: 315). Настали у процесу номинализације, декомпоновани предикати представљају обележје правног стила (в. Луковић 1994: 91–93).

При издвајању примера декомпонованих предиката из Барањског преписа, водили смо се првенствено студијом „Декомпоновање предиката у старосрпским повељама и писмима од XII до XIV века (Грађа из I Стојановићеве збирке)” Бранке Зарифовић (2004: 5–28), а повремено и списком именица и глагола у оквиру перифрастичних предиката на примерима из дневне штампе (в. Лазих-Коњик 2006: 291–295), те списком фреквентнијих глаголских перифраза датом у *Gramatici srpskog jezika za strance* (Mrazović–Vukadinović 2009: 218–226).

У Барањском препису Душановог законика уочили смо следеће структурне моделе декомпонованих предиката:

Сop + N dev (Nom)

бѣти анаѣма („анатемисати”)⁷⁴¹:

и ѿ сѣда кто постави по мѣтѣ или мѣтрополиѣ или еп[н]|с|к[о]па или игѣмена да е|с|(ть) проклетъ и анаѣма да боудеть (127v 9/13);

бѣти потворъ („осумњичити”)⁷⁴²:

а соудѣе да дрѣжеть такогѣре кнѣге какове соудан прѣставомъ кон|х| соуд послани да исправе по земли да ако бѣде потворъ прѣставомъ ере бѣ|д|[8] нно рѣчинилн него що пише кнѣга или ако боуд|д|[оу] прѣписали кнѣге на ннѣ образъ (148v 15/149r 1);

⁷⁴¹ В. Зарифовић (2004: 9).

⁷⁴² Ово је значење које наводи Митар Пешикан (1997: 484). О бројним значењима глагола *потворити* биће речи у поглављу о лексици Барањског преписа.

БНТИ РОКЪ („орочити”)⁷⁴³:

ТЬ ЧА|С|(Ь) ДА ПРІНДЕ НА СЪДЕ Н ДА РЕ|Ч|[Е] НЕ НАНД(О|Х|) ПРНСТАВА АКО К|С|(ТЬ) НА ОБЪДѢ ДА МОУ К|С|(ТЬ) РОКЪ НА ВЕ|Ч|[Е]РН АКО ЛН К|С|(ТЬ) НА ВЕ|Ч|[Е]РН ДА ГА ДА|С|(ТЬ) ВТРѢ НА ОБЪДѢ (134г 22/134v 4).

Сop + N dev (Gen)

БНТИ СВАДЕ („свађати се”):

НА КОНЦѢ СВАДЕ ДА НѢ|С|(ТЬ) АКО ЛН СЕ СВАДНТА ДВА ДА СЕ БНІТА (141v 7/8);

БНТИ СНАѢ („присилити”):

ДА ПРІНДЕ Н РЕ|Ч|[Е] ДАТН КЮ БРАТА СТАРЕНЕГА НА СЪДѢ ДА ГА ДА А СНАѢ ДА МОУ НѢ|С|(ТЬ) ѠПНРАТН (134г 6/8)⁷⁴⁴;

БНТИ СЛОЖЕНІА („бити састав”):

ЗАКОНОМ’ ЖЕ СНАДЪ СЛОЖЕНІА БЫШЕ (125v 14)⁷⁴⁵.

Semicop V бљусти + N dev (Acc)

БЛЮСТН СТРАЖОУ („стражарити”)⁷⁴⁶:

СЕЛА ШКОЛ’НІА КОІА СОУ ШКОЛО ТОГАЗН БРѢДА ДА БЛЮДѢ СТРАЖОУ АКО ЛН НЕ ОУЗБЛЮДОУ СТРАЖОУ (147v 1/4).

Semicop V дати + N dev (Acc/Gen)

ДАТН ГЛАСЬ/ДАТН ГЛАСА („известити”)⁷⁴⁷:

НѢ ДА СН ДА|С|(ТЬ) ЖЕНА МЪЖѢ ГЛ(А)СЬ ДА ГРЕДЕ НА СОУДѢ ОУ ТОМ’ЗН МЪЖѢ ДА НѢ|С|(ТЬ) КРНВѢ ДОКЛЕ МЪЖѢ НЕ ДАДЕ ГЛАСА (134v 18/22);

ДАТН ЗАПОВѢДѢ („заповедати”):

⁷⁴³ Бранка Зарифовић овако дефинише значење наведеног декомпонованог предиката, напомињући да је у савременом српском језику семантика глагола *орочити* промењена (2004: 10).

⁷⁴⁴ У преводу Барањског преписа на савремени српски језик овај израз је замењен глаголом *присилити* (1997: 51).

⁷⁴⁵ Овај је део преведен као: „Овим законима би састав” (1997: 37).

⁷⁴⁶ У шестотомном *Речнику Матице српске* је глагол *стражарити* дефинисан као „држати, чувати стражу” (1976: 12), па је могуће да се ради о примеру декомпонованог предиката.

⁷⁴⁷ Са истим значењем у Барањском препису употребљава се једночлани глагол *оповедати* (в. Пешикан 1997: 478).

и да постави цр(ь)квн велнка протопопе по всѣ|x| трыговѣ|x| да възврате хр[н]|с|тіане ѿ керси латинн'скіе кон се св обратилн въ вѣрѣ латинн'скоу и да нма дадѣ заповѣдъ д(оу)хов'ноу и да се врати в'сакын въ хр[н]|с|тіан'ств|ѡ (126v 12/19).

Semicop V *имати* + N dev (Acc/Gen)

имати повинненіе („повиновати се”)⁷⁴⁸:

и за д(оу)ховнїи дльгъ всакъ чл(о)в(ѣ)къ да нмать повинненіе и послышаніе къ своємѣ архїерею (126r 8/10);

имати послышаніе („слушати”)⁷⁴⁹:

и за д(оу)ховнїи дльгъ всакъ чл(о)в(ѣ)къ да нмать повинненіе и послышаніе къ своємѣ архїерею (126r 8/10);

имати область („владати”)⁷⁵⁰:

и властелнн кон се нагїе по|д|ложнѣ свою цр(ь)квѣ по|д| дроугоу цр(ь)квѣ вєкїе том'зи цр(ь)квомѣ да не нма область (131v 6/9);

имати соудъ („спорити се”):

ѡ землн и ѡ людѣ|x| цр(ь)ков'нїи|x| цю нмаю с кымѣ соудъ цр(ь)квн (134r 10);

стан'ници ц(а)ревн да грѣдоу|т| прѣ|д| соудїе цю нмаю соудъ мегю собомѣ за враж|д|оу за гоусаре за тати за прѣїемѣ люд'скїи за крѣвь за землю (151v 4/8)⁷⁵¹.

Semicop V *поставити* + N dev (Acc/Gen)

поставити рокъ („орочити”)⁷⁵²:

да нѣ|с|(ть) крнѣвѣ он'зи конно га даїе да мѣ постави рокъ докле он'зи прнставѣ прїнде да га да прѣ|д| соудїамн (134v 6/9).

Semicop V *примити* + N dev (Acc)

прнїити каз'нѣ⁷⁵³:

⁷⁴⁸ Паралелно се у Барањском препису користи глагол *повинути се*.

⁷⁴⁹ У корпусу су нађене и потврде глагола *слушати*, чије значење одговара значењу наведеног израза.

⁷⁵⁰ Са истим значењем у анализираном документу појављује се и глагол *обладати*.

⁷⁵¹ Први пример је преведен као: „О земљи и о људима црквеним, што цркве имају суд с киме.” (1997: 51), а други као: „Станици цареви да иду пред судије када се споре међу собом” (1997: 79).

⁷⁵² В. Зарифовић (2004: 21).

да ако се ктѡ гѡсы нли оукраде нли се које зло оучини тѣ ча|с|(ь) да грѣдоу|т| къ кѣфаііамъ да нлѣ плакѣю ѿ своѣ коукиѣ (147r 16/20);

ако ли не оузблудоу стражоу що се оучини оу томъ зли брьдоу оу пѣстоши чѣта нли гѡса нли крагѣа нли које зло да плакѣю окол'ни сѣла концѣ ꙗ|с|(тѣ) рѣ|ч|[ѣ]но блѣсти пѣть (147v 3/9);

оучинити крагю („украсти”)⁷⁵⁷:

ако ли не оузблудоу стражоу що се оучини оу томъ зли брьдоу оу пѣстоши чѣта нли гѡса нли крагѣа нли које зло да плакѣю окол'ни сѣла концѣ ꙗ|с|(тѣ) рѣ|ч|[ѣ]но блѣсти пѣть (147v 3/9);

оучинити срамѡтѣ („осрамотити”)⁷⁵⁸:

ако ли пнианъ задеге нли капоу|ч|(ь) кодоу скниѣ нли ннѣ кою срамѡтѣ оучини а не оокрѣбави да га бню (149v 9/13);

оучинити оубѣнство („убити”)⁷⁵⁹:

кто нѣ|с|(тѣ) дош'ль нахвалнцѡ|м| по силѣ тере ꙗ|с|(тѣ) оучинилъ оубѣнство да плати . ѿ . пер'перъ (137r 13/15);

оучинити чѣтѣ („штетити”)⁷⁶⁰:

ако ли не оузблудоу стражоу що се оучини оу томъ зли брьдоу оу пѣстоши чѣта нли гѡса нли крагѣа нли које зло да плакѣю окол'ни сѣла концѣ ꙗ|с|(тѣ) рѣ|ч|[ѣ]но блѣсти пѣть (147v 3/9).

УПОТРЕБА ПАРТИЦИПА

Према речима Јасмине Грковић-Мејдор, партиципи су у старословенском језику и у његовим редакцијама били једно од главних средстава реченичне кондензације, док у живом језику Срба рано губе своју партиципску функцију (2007в: 231). Конгруентни активни партиципи тако у средњем веку остају норма књижевног језика, док случајеви изостанка конгруенције партиципа са именицом у роду, броју или падежу, под утицајем народног језика (в. Драгин 2008: 62), сведоче о процесу адвербијализације партиципа, започетом још у XIV веку (в. Курешевић 2018: 169).

⁷⁵⁷ У анализираној грађи има и потврда употребе глагола *украсти*.

⁷⁵⁸ У Барањском репису се користи и глагол *осрамотити*.

⁷⁵⁹ Регистровани су и примери употребе глагола *убити* у Барањском репису Душановог законика.

⁷⁶⁰ В. Зарифовић (2004: 18).

Партицип презента актива

Док је употреба активних партиципа у функцији герунда била заједничка одлика књижевног и народног језика, њихова употреба у функцији именице и именичке одредбе, тј. атрибута везана је за књишки начин изражавања (в. Курешевић 2016: 119; Курешевић 2018: 166).

Највећи број потврда партиципа презента актива из Барањског преписа има детерминативни карактер. Наиме, у раду „Детерминативни партиципи у рукописима старије редакције *Душановог законика*” Предрага Дилпарића као примери партиципа презента актива у улози детерминатора пацијенса-субјекта наводе се следећи:

кто се wobpѣтє єретнкѣ жнвє оу xp[н]|c|тїанѣ|x| (127г 7/8); н кнезобѣ н прѣднкюрїє н владал'ци н прѣстанници н чєл'ници кон се wobpѣтаю сєли н катѣни обладающе (144v 15/19); ако се wobpѣтє златарь оу градѣ ковѣ дннарє танно (150г 3/4) (2015: 304–305).

Са истим значењем партицип презента актива среће се и у следећој конструкцији:

ако се wobpѣтє кон любо потвор'никѣ нице кого потворомѣ н лѣжомѣ н wobѣзомѣ (149г 22/149v 1).

Реч је о добро познатој употреби партиципа уз глаголе типа *наћи*, *обрести*, са секундарним значењем „открити”, „сазнати”, који су метафоризацијом семантички повезани са глаголима перцепције и когниције, типа *видети*, *чути*, *спазити* (в. Дилпарић 2014: 54). Сви горенаведени примери илустрација су употребе партиципа са значењем ситуационе, а не трајне детерминације (в. Грковић-Мејдор 2007в: 234).

Партицип презента актива једном је употребљен у функцији герунда, исказујући адвербијалну одредбу којом се уводи директни говор (в. Курешевић 2016: 119):

ако ли ктѡ потвори говоре сонози к моє (141v 19/20)⁷⁶¹.

У истој улози појављује се партицип презента актива глагола говорити, односно глаголати у *Слову Акира Премудрог* (в. Курешевић 2016: 119) и у Јустинијановом закону у Атонском препису (в. Драгин 2010: 71).

Посведочен је и партицип презента актива у функцији прилога за начин⁷⁶²:

⁷⁶¹ У употреби партиципа презента актива од глагола говорења за увођење директног говора огледа се утицај српскословенског језика (в. Павловић 2009б: 111).

нгоуменн да жнвоу оу кїновїа|х| по законоу зговарає се съ стар'ци (127v 22/128г 1)⁷⁶³; кер' соу знаюкїн криво шправли (146v 12/13).

У примерима: на том'зи селѣ да не стане дроугын за нимъ гредє (136v 14/16) и дроуга по нон ндвкн да не падне (142г 20/21), који су преведени као: „у томе селу да се не заустави други који за њим иде” (1997: 57), односно „друга што за њом иде да не падне у истом селу” (1997: 67) уочавамо партицип презента актива у функцији кондензатора односне зависне реченице. Овакву функцију партиципа презента актива забележила је и Марина Петровски у роману *Српска Александрида* (1996: 27).

Партицип презента пасива

Са атрибутском функцијом⁷⁶⁴ употребљен је облик партиципа презента пасива негираног глагола, с тим што се у овом случају њиме не исказује тренутна, већ трајна особина:

да се заточє ѝ ннѣ землю незнакѣмѣ (146v 16/17).

Пример употребе супстантивизираног партиципа презента пасива могла би бити реч роднѣ, која се у Барањском препису користи са значењем „рођак”, мада треба имати на уму чињеницу да је у старословенском језику супстантивизирани партицип презента пасива био одређеног вида и да се градио готово искључиво од имперфективних глагола (в. Грковић-Мејџор 2007в: 249):

роднѣ за роднѣ (132v 15); кто зло вчнни братъ или с(ы)нѣ или роднѣ (135v 3/4); да нѣ|с|(тъ) оу поротѣ роднѣ (146г 19/20).

Партицип претерита актива

Марина Курешевић наводи да су активни партиципи у функцији герунда заједничка системска одлика књижевног и вернакуларног језика, док они у функцији именице и именичке одредбе имају књишки карактер (2016: 119).

Са значењем ситуационе детерминације у Барањском препису Душановог законика употребљени су следећи облици партиципа претерита актива:

⁷⁶² Партицип у функцији прилога за начин (у оквиру партиципа у функцији герунда, тј. секундарног предиката), према речима Јасмине Грковић-Мејџор, подразумева само оне случајеве у којима партицип одређује начин вршења радње предиката (2007в: 238).

⁷⁶³ Тешко је одредити да ли наведени партицип у функцији герунда има значење начина или значење пратеће околности, које се може интерпретирати „реченицом са везничким спојем *и при том*” (Петровић 2018: 8).

⁷⁶⁴ Партицип презента пасива у функцији атрибута забележен је и у Теодосијевом *Житију Петра Коршиког* (в. Драгин 2005: 46), у *Житију св. Симеона* од Св. Саве (в. Грковић-Мејџор 2007г: 269) и у *Земљорадничком закону* у Хиландарском рукопису из XV века (в. Драгин 2013: 216).

ако ли се кто оберѣте съгрѣшнѣвъ цр(ь)кѣн или прѣствѣннѣ что любо (126г 11/13); ако ли се кто оберѣте прѣчювъ и не възвратнѣ се въ хр[н]|с|тїан'ство (126v 7/9); попь латин'скы ако се нанде обератнѣвъ хр[н]|с|тїанна (126v 19/21); ако се нанде полоуѣвѣрьць оуздамь хр[н]|с|тїан'кѣ (127г 1/2); кто ли се нанде ѿ козмиць соуднѣвъ цр(ь)кѣ'ном|8| дльгѣ (127v 2/4); ако се нанде кон любо по мнѣ ставь (127v 13/14); ако се нанде кон владальць цр(ь)ков'нїн оузьмь мытѣ (129г 9/10); кто ли се нанде нзгнѣвъ метохїю (130г 12/13); властелннѣ кон се нагїе по|д|ложнѣвъ свою цр(ь)кѣвъ (131v 6/7); кто се оберѣте оубнѣвъ с(вѣтн)т(ѣ)ла или калѣгїера или попа (137v 5/6); кто се оберѣте оубнѣвъ ѿ(ть)ца или м(а)т(ѣ)рь или брата или чѣдо свое (137v 8/10); кто се оберѣте ѿскоубѣвъ брадоу властелноу (138г 14/15); кто ли се нагїе вжегѣ коубю (138г 19/20); кто се нанде ѿбнѣвъ соудїнна посла'ннка (139г 10/11); кто се нанде соудїю ѿсрамѣтнѣ' (139v 7); кто ли се нагїе снѣ|м| растоварнѣвъ или разбалѣвъ (140v 4/6); ако се кто ѿ нн|х| оберѣте ѿплѣннѣвъ села и люди и затрѣвъ прѣзь законь ц(а)ревѣ (143v 20/144г 1); ако се оберѣте гоусарѣ ѿшь|д|[ь] прѣзь дрьжавоу (144г 6/7)⁷⁶⁵.

Примери овог типа, у којима, према речима Душана Јовића, партиципи показују временско претхођење некој другој глаголској реализацији, уобичајени су и у језику *Закона о рудницима* (1968/1969: 439).

О постпонованом партиципу претерита актива у улози атрибута⁷⁶⁶ којим се означава привремена особина може се говорити и у следећем случају:

тъзи да ꙗ|с|(ть) простѣ ѿ тогазы дльга за кон ꙗ быль позванъ ꙗре ѿн'зи позвавъ дома сѣдн (137v 19/22).

Како у преводу налазимо реченицу: „тај да је слободан од оне кривице за коју је био позван, јер онај што га позва дома седи” (1997: 59), постоји могућност да се горепоменути партицип претерита актива посматра као кондензатор зависне односне реченице.

У функцији атрибута са значењем трајне детерминације појављује се партицип претерита актива перфективног глагола *ѿмрѣтн*:

ѿ властелѣ|х| ѿмр'шїн|х| (130v 22).

⁷⁶⁵ Сви наведени примери из Барањског преписа Душановог законика дати су, заједно са одговарајућим примерима из преосталих рукописа старије редакције, у раду „Детерминативни партиципи у рукописима старије редакције *Душановог законика*” Предрага Дилпарића (2015: 297–303).

⁷⁶⁶ Митар Пешикан истиче да су партиципи са атрибутомском функцијом у српском језику по правилу замењени релативним реченицама (1959: 96).

Јасмина Грковић-Мејџор истиче пак да партицип презента актива, будући да је маркиран антериорношћу, исказује само привремену (ситуациону) детерминацију (2007в: 244).

Мишљења смо да се у примеру: да изврѣта се ѿба ѿ сана и поставнѣи и поставлен'ни (127v 14/16) ради о супстантивизираним партиципу претерита актива, који се иначе реализује у одређеном виду (в. Грковић-Мејџор 2007в: 244). Партицип претерита актива је у својству супстантива потврђен и у *Житију Петра Коришког* (в. Драгин 2005: 45) и у Јустинијановом закону у Атонском препису (в. Драгин 2010: 71).

Забележена је употреба партиципа претерита актива у функцији герунда. Најчешће се партицип претерита актива појављује као трансформ зависне временске реченице:

или оу те|х|зи да се в(лаго)|с|л(о)вѣ коѣ св поставнѣи изѣбравшии д(оу)ховнике архіерене (125v 20/126г 2); кто позовѣ крив'ца прѣ|д| соудіе позвавъ и не понде на соудѣ (137v 14/16); и ако се изнагѣ кер' соу знаюкѣи криво ѿправнѣи или ѿдали или нѣка днѣта оузнѣали платив'шен вышерѣ|т|[е]н'ноѣ и да се заточѣ оу ннѣ землю незнаѣмѣ (146v 12/17); всакы соудіа що соудн да вписоуѣ соудовѣ и да дрѣжн ѣ себе а дроугоу оуписав'ше да ю даѣ (149г 9/11); що ѿсѣде сѣдѣ и вписав'ше дадѣ глобаремѣ (152г 9/10); а що не ѿсѣдѣ соудіе и не дадѣ оуписав'ше глобаремѣ (152г 11/13).

Њиме је у једном случају кондензована условна зависна реченица:

властеле и протѣи людіе да се не женѣ не в(лаго)|с|л(о)внѣ'ше се оу своѣго ар'хіереа (125v 18/20).

Једанпут се у корпусу среће самостални предикативни партицип претерита актива:

на землн ц(а)рѣвѣ рек'ше на мѣроп'шина|х| (147г 4/5).

Овај део члана се преводи као: „на земљи царевој, то јест на меропшинама” (1997: 73), што говори у прилог томе да је партицип претерита актива глагола *рѣци* овде употребљен у функцији личног глаголског облика⁷⁶⁷. Самостални предикативни

⁷⁶⁷ Сличан пример наводи и Јасмина Грковић-Мејџор у студији „Партиципи у српскословенском језику” (2007в: 246).

партицип претерита актива, и то у зависној узрочној реченици, посведочен је у рукопису *Земљорадничког закона* (в. Драгин 2013: 217).

Партицип претерита пасива

Предикативни партицип претерита пасива јавља се „као лексички део предиката у пасивним конструкцијама” (Јовић 2011: 255):

кто постави по мнѣ или мнѣрополиѣ или еп[и]с[ко]па или нѣмѣна да ꙗко(тъ) проклетъ (127v 9/12); како ꙗко(тъ) ꙗписано ѿ ктиторъ (129г 20); кто потвори снѣ при животѣ и по смърти ц[а]р[ь]с[т]ва ми да нѣ(тъ) б[лаг]о[у]м[ен]ъ (129v 4/6); кто соу[т]и ѿдѣл[ен]и ѿ оног[о]з[ы] оу[ч]и свон[х] коу[ч]а[х] (132v 15/17); он[ъ]зи кон ꙗко(тъ) позванъ (137v 17); хр[ис]товѣли ц[а]р[ь]евѣи що соу[т]и оу[ч]инени градов[ом] ц[а]р[ь]евѣмъ (142v 14/15); како ꙗко(тъ) выше ꙗписано (145г 12/13); тѣзи да соу[т]и вѣровани (146г 11/12); да несѣ тѣзи порот[ъ]ци вѣровани (146v 10/11); да плакѣю сокол[ъ]на села конѣ ꙗко(тъ) рѣ[ш]ен[о] блюсти пѣтъ (147v 7/9); тѣзи рѣ[ш]и да соу[т]и вѣроване (149г 18);

кто боуде позванъ прѣг[н]е ѿвѣда с[ъ] пристав[ом] (133г 2/3); ѿ тог[а]зи дѣла за кон ꙗ быль позванъ (137v 20/21); що бѣде пленено по ц[а]р[ь]евѣ землѣ (141v 15/16); ц[а]р[ь] да нише кѣфаліе и властеле кон[ом] бѣде поутъ прѣданъ и страже прѣдане (148г 5/8); що бѣде строу[в]ено (152г 6).

Значајан је број примера употребе партиципа претерита пасива у функцији атрибута⁷⁶⁸, који је готово увек постпонован:

ниъ кто ѿдѣленъ хлѣб[ом] и нманиїемъ (135г 21/22); тем[ъ]зи ѿдѣленъ (135v 1/2); аще се ѿбрѣте оу[ч]и ниемъ хр[ис]товоу[ч]и слово лѣж[ъ]но прѣписано и рѣ[ш]и прѣлаган[ъ]нѣ (142v 21/22); ѿбразомъ вышеписан[ъ]нымъ (144v 21); жоупѣ смѣсне (147г 8); ако кто що оухвати гоушено или крадено лицемъ или силомъ оузето (151v 11/12);

да нѣ ꙗко(тъ) порога вѣровани чл[о]в[ѣ]ци (148г 15).

Потврђена је и употреба детерминативног партиципа претерита пасива који реферише „о стању субјекта у току предикатске радње” (Грковић-Мејдор 2007в: 252):

да се доведе свезанъ къ ц[а]роу (144v 10/11); он[ъ]зи кон ꙗ старѣи прѣ[д] станови да се да свезанъ (152г 3/5)⁷⁶⁹.

⁷⁶⁸ Према речима Надежде Јовић, партицип претерита пасива је у време настанка *Хиландарског медицинског кодекса* (друга половина XV или прва половина XVI века) већ био потпуно попридељен (2011: 255).

⁷⁶⁹ Партицип претерита пасива у овој улози посведочен је и у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 256).

Забележена су и два случаја употребе супстантивизираниог партиципа претерита пасива – једном у позицији субјекта, а други пут у позицији објекта⁷⁷⁰:

да изврѣжета се ѡба ѿ сана и поставкѣи и поставлен'ни (127v 14/16); платив'шен
вышерѣт[[ѣ]н'ноѣ (146v 15)⁷⁷¹.

Наведени примери из Барањског преписа потврђују запажања Јасмине Грковић-Мејџор о супстантивизираниом партиципу презента пасива у српскословенском језику: реализује се по правилу у одређеном виду; облици се често пишу са два н (2007в: 251). У својству супстантива партицип претерита пасива појављује се и у *Житију Петра Коришког* (в. Драгин 2005: 45) и у *Земљорадничком закону* (в. Драгин 2013: 215).

Партицип перфекта

Партицип перфекта, данашњи радни глаголски придев, у Барањском препису среће се само у оквиру сложених глаголских времена и начина⁷⁷² – перфекта, футура другог и потенцијала, што је и очекивано будући да су форме на *-l* још у прасловенском језику служиле „за образовање иновативних глаголских облика, перфекта, плусквамперфекта и потенцијала” (Грковић-Мејџор 2007а: 16). За разлику од *Закона о рудницима*, у којем „поред форми на *-л, -ла* итд. , постоје и форме на *-а*, односно *-ца* у једнини мушког рода” (Јовић 1968/1969: 435–436), у анализираном корпусу налазимо искључиво потврде облика са очуваним финалним *л*⁷⁷³:

облик мушког рода у једнини: љ|с(тъ) сьгрѣшилъ (132v 19); љ поставилъ (147г 12/13);

бѣде ѿслалъ (134v 4/5); бѣде пришьлъ (137г 16);

що бн пожеж'ца платилъ (138v 3/4);

облик средњег рода у једнини: љ|с(тъ) комъ оутинилъ (130v 15); боуде що погннѣло (141г 9);

⁷⁷⁰ Према речима Митра Пешикана, субјекатска функција партиципа се развила из атрибушке и обухватала је случајеве са различитим степеном супстантивизације, од обичне елипсе са изостављањем именице која се подразумевала, па до развијања именичког значења (1959: 89).

⁷⁷¹ Како Душан Јовић наводи, овај облик данашњег трпног глаголског придева био је „карактеристичан за језик администрације, слично данашњем *горе споменути, доле потписани* и сл.” (1968/1969: 437).

⁷⁷² Надежда Јовић наглашава да је употреба некадашњег партиципа перфекта у овој функцији заједничка српском и српскословенском језику (2011: 256).

⁷⁷³ Издвајамо само неке од забележених примера, будући да је о њима већ било речи у делу рада посвећеном сложеним глаголским облицима.

облик мушког рода у множини: прогнали сѣ (129v 13); соу нзгоуѣли (148r 16/17);

кон би ц(а)ра прѣслоушали (141r 22/141v 1);

боу|д|[оу] нзгоуѣли (148r 5); боу|д|[оу] прѣписали (148v 22).

У анализираном препису Душановог законика нису забележени примери употребе партиципа перфекта у функцији атрибута, каквих у мањем броју има у *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 256).

РЕЧЕНИЦЕ СА ОПТАТИВНОМ ПЕРИФРАЗОМ *да* + ПРЕЗЕНТ

Као и у повељама и писмима Српске деспотовине, и у Барањском препису Душановог законика као основно средство за исказивање директивности користи се независна реченица са партикулом *да* и трећим лицем једнине или множине презента, што је мотивисано потребом да се формулацији правне одредбе обезбеди опште важење (в. Поломац 2016а: 411). Вербални начин изражавања, који је, између осталог, подразумевао и емфатички употребљене партикуле, био је одлика говореног језика (в. Курешевић 2016: 119), о чему не сведоче само регистровани примери употребе *да* са оптативном функцијом у *Закону о рудницима* деспота Стефана Лазаревића него и чињеница да се они чувају и данас, посебно у говорима косовско-ресавског дијалекта (в. Јовић 1968/1969: 446).

Оптативна партикула *да*, посведочена већ у канонским споменицима у функцији аналитичког средства за исказивање позива (заповести, жеље) упућеног трећем лицу (в. Павловић 2009б: 118), среће се на штокавском терену у независним реченицама све до краја XV века (в. Грковић-Мејдор 2007б: 209). Ово оптативно *да* ће се „постепено профилисати као конективни индикатор допунске реченице волунтативног типа, те намерне реченице” (Павловић 2009б: 118), али и као везник објекатских, субјекатских и иреалних кондиционалних реченица (в. Грковић-Мејдор 2007б: 209).

Да се веза партикуле да и облика презента најчешће остваривала у контакту и да је могла бити одвојена само енклитикама (в. Поломац 2016а: 412; Грковић-Мејџор 20076: 211) доказују и бројни примери из Барањског преписа⁷⁷⁴:

снм'зи образω|μ| да се очисти хр[н]|с|т'іанство (125v 16/18); властеле и прот'іи людіе да се не жене не б(лаго)|с|л(о)внв'ше се оу своєго ар'хієреа (125v 18/20); оу те|х|зи да се б(лаго)|с|л(о)вє (125v 21); и ннєднна сватба да се не зчннн без' в'нч'ан'іа (126г 3/4); таков'н да се разлоу'че (126г 6); и за д(оу)ховн'н дльг' всакъ чл(о)в(ѣ)кь да нмать повнновен'іе и пославшан'іе къ своємъ арх'ієрею (126г 8/10); да се повнн'ѣ и исправи цр(ь)квн (126г 14/15); потω|μ| да се ѿлоу'чнтъ ѿ цр(ь)квє (126г 18/19); с(вє)тнтел'іе да не прокланнаю хр[н]|с|т'іанъ за сьгр'ѣшен'іе д(оу)ховно (126г 19/21); да пошлє двацин или трѣцин къ оноумзнци да га ѿблнчи (126г 21/126v 1); потω|μ| да ѿлз'чн' се (126v 3); да се възвратє ѿпетъ въ хр[н]|с|т'іан'ство (126v 6/7); да се каже како пишє оу закон'ныкоу с(вє)тын|х| ѿ(ь)ць (126v 9/11); да поставн цр(ь)квн велнка протопопє по всѣ|х| трьговѣ|х| да възвратє хр[н]|с|т'іанє ѿ ієрєсн латнн'ск'іє кон се сь обратнн въ вѣрѣ латнн'скоу и да нмъ дадѣ заповѣдъ д(оу)хов'ноу (126v 13/17); да се врати всакын въ хр[н]|с|т'іан'ств|ω (126v 18/19); да се каже по законѣ с(вє)т'н|х| ѿ(ь)ць (126v 22); да се жеже по образѣ (127г 8/9); да се проженє (127г 9); тазы да се жеже (127г 10/11); с(вє)тнтел'іе да поставє доухов'никє по всѣ|х| ннор'іа|х| н|х| по градѣ|х| и по селѣ|х| (127г 12/14); тнзи д(оу)хов'ннцн да сь нже сь пр'їмннн б(лаго)|с|л(о)вен'іе на д(оу)хов'ннч'ство вєзати и рѣшнтн ѿ свон|х| нмъ арх'ієрєн (127г 14/18); да се нж|д|єнѣ (127г 21); д(оу)хов'номъ дльгъ козмнцн да не сьдѣ (127v 1/2); да платн . ꙗ̑ . пє|р|(ь)пєрѣ (127v 4); тькмо цр(ь)квѣ да сьдн (127v 5); и мнтрополнт'іє і еп[н]|с|к[о]пы и нгоумєнн по мнтѣ да се не поставє (127v 7/9); да кє|с|(ть) проклєть (127v 11/12); анафєма да боудєть (127v 12/13); да нзв'ржєта се ѿба ѿ сана и поставн'нн и поставлєн'нн (127v 14/16); нгоумєнн да се не нз'ставлєю безъ дѣла ѿ цр(ь)квє (127v 17/19); нгоумєнн по мнастнрω|х| да се ставє добрн чл(о)в(ѣ)цн (127v 19/20); нгоумєнн да жнвоу оу к'нѣв'іа|х| по законоу зговарєє сь стар'цн (127v 22/128г 1); на тнсоушѣ коукъ да се хранн оу мнастнр'н|х| . ꙗ̑ . калог'єрѣ (128г 2/3); ω в'сѣмъ да сь вол'нн шо кє прнлнч'но по пѣтн и прав'дѣ (128г 7/9); да оуставє по цр(ь)квѣ|х| законъ к'нѣв'нскы калог'єрѣωмъ оу мнастнр'н|х| (128г 11/13); єз'ар'сн козмнцн да нѣсоу (128г 15); да послєла мнтропол'т'іє калог'єрє салωдрѣгаго по поповѣ|х| да исправи д(оу)хов'но и дохѣдъкъ цр(ь)ков'нн да ззмѣ ѿ поповѣ (128г 17/21); калог'єр'є и калог'єр'нцє коєє сє пострнзєю тєрє жнвѣ оу свон|х| коука|х| да сє нж|д|єноу (128v 1/3); да жнвоу по мнастнрѣ|х| (128v 4); да не жнвѣ оу тєзн цр(ь)квє (128v 7); да грѣдоу оу ннє мнастнрє (128v 8); калог'єрѣ кон сврѣжє расє да сє дрѣжн оу тьмннцн доклє сє ѿбратн ѿпетъ ѣ

⁷⁷⁴ Болдиране су реченице које су претходно одређене као намерне или допунске, а подвучене оне које посматрамо као независне оптаивне.

послоншаніє (128v 10/13); да се педеп'са (128v 13); калсогїєрїє да не живоу нз'вннь монаштра
 (128v 14/15); тозн селω да плати враж|д|оу (128v 19/20); да се осѣче н ызыкь оурѣже (129г 2/3);
 да походн всакь къ своємѡ г[оспо]|д|(а)[роу] (129г 6); цр(ь)квѡмь поноса да нѣ|с|(ть) (129г 7); ка|д|
 грѣде кѡмо ц(а)рь тадази да га днжѡ (129г 7/9); да се распе (129г 11); цр(ь)квѡмн да ѡбла|д|[а]
 г[о]|с|[подн]нѡ ц(а)рь н патрїар|х|ь н лωгофеть а ннѡ ннктω (129г 11/13); цр(ь)квн ц[а]р(ь)|с|кыне
 да се не по|д|лагаю по|д| цр(ь)к'вн велїе (129г 17/18); по всѣ|х| цр(ь)квѡ|х| да се хране ѡбозы (129г
 19); да се ѡлоу'чн ѡ сана (129v 1); ѡ селѣ да не ѡр'ве ннеднна власть калсогїера нлн чл(о)в(ѣ)ка
 црков'на (129v 2/4); да нѣ|с|(ть) в(лаго)|с|л(о)вєнь (129v 6); да нще сѡдω|м| н прав|д|ω|м|ь по
 закону (129v 7/8); да платн самосед'мо (129v 10); ѡннзи кон соу раз'гналн людїн да се свежѡ
 (129v 14/15); да се сѡде прѣ|д| свондн мнтрополнтн н прѣ|д| еп[н]|с|к[о]пы н нгѡмєнн (129v 20/22);
 да се соуде прѣ|д| свω|м| ! цр(ь)квѡмь (130г 1/2); цо соу села цр(ь)ков'не н лю|д|[н]є цр(ь)кв'нїн да
 не гредѡ оу мєроп'шнне ц[а]р(ь)|с|тѡ мн (130г 5/7); да работаю цр(ь)квн (130г 11); тѡзи власт
 'ннкь да се распе н накаже (130г 14/15); да соу свобод'нн (130г 17/18); да є|с|(ть) капа попѡв'ска
 свободна (130г 20/21); да работа цр(ь)квѡмь по законѡ (130v 1); попѡ кон годє ѡ свога господѡра
 да не ѡходн ннкамо (130v 2/3); да догїє къ своємѡу ар'хїєрею (130v 5/6); архїєрен да рє|ч|[є] ѡномѡн
 властєлннѡу (130v 6/7); да є|с|(ть) попѡ свободнѡ коудє мѡ хотєнїє (130v 9/10); да є свободнѡ
 (130v 12/13); тезн бѡшнне да соу тѡрѡде каконо н прѣк'нїн|х| правѡв'рнїн|х| ц(а)рь (130v 16/19);
 да соу вол'нн ннмѡ н|л|[н] по|д| цр(ь)ковѡ дѡтн нлн за д(оу)шоу ѡдѡтн нлн продѡтн комѡ любо
 (130v 19/22); тѡзи да нмѡтє єговѡ бѡшннѡу (131г 6/7); бѡшнне в'се да сѡ свободне ѡ всѣ|х| работѡ
 н поднѡнкь ц[а]р(ь)|с|тѡ мн (131г 8/9); да даѡю сокїє (131г 10); конскѡ да воюютѡ по законѡ
 (131г 10/11); да нѣ|с|(ть) вѡльнѡ г[о]|с|[подн]нѡ ц(а)рь нлн крѡль нлн г[о]|с|[по]ж|д|ѡ ц(арн)цѡ
 ннкомѡу оузєтн бѡшнне по снлѣ нн коупнтн нн зѡмєннтн (131г 12/15); да нѣ|с|(ть) вѡльнѡ
 г[о]|с|[подн]нѡ ц(а)рь нлн патрїар|х|ь нлн ннѡ с(вєтн)т(є)лѣ тезы цр(ь)квн по|д| велїю по|д|лѡжнтн
 цр(ь)квѡ (131г 19/22); да ѡбла|д|[а] с(вєтн)т(є)лѣ оу тонзн цр(ь)квн д(оу)хов'ннмѡ дѣлω|м|ь
 (131v 4/5); вєкїє том'зн цр(ь)квѡмь да не нмѡ ѡблѡстѡ (131v 8/9); ѡтрокѡ оу прнкїю да се не дѡє
 ннкѡда (131v 12/13); тозн да є|с|(ть) свободно а нно ннцѡ (131v 18); конѡ добрїн н ѡрѡжїє да се
 дѡє ц(а)рѡ (131v 19/20); свнтѡ велїѡ бнсер'на н злѡтїн поѡсѡ да нмѡ с(ы)нѡ єго (131v 21/22); да
 є|с|(ть) тем'зн вол'на дѡшн нлн продѡтн нлн ѡдѡтн свобод'но (132г 2/4); да платн . ṛ . пер'перѡ
 (132г 6/7, 132г 14, 132г 17, 137г 9/10); да платн . ṛ . пер'перѡ (132г 8/9); да се внє стѡпн (132г
 9, 137г 11/12); да се ѡсѡздн (132г 14/15); да се ѡбѣсн (132г 22); тнзн властєлє в'се да платє
 (132v 10/11); тѡзи да не платн ннцѡ (132v 18); тоговѡ н коукѡ да платн (132v 18/20);
 властєлннѡ на вє|ч|[є]рн да се не познѡѡ (132v 21/22); да се познѡѡ прѣгїє ѡвѣдѡ да моу се прѣгїє
 прнповєдѡ (132v 21/133г 2); да є|с|(ть) крнѡвѡ (133г 4); да прѣѡѡде домѡ , ṛ . нє|д|[є]лнє (133г 8/9);
 потω|м| да гредє на соудѡ (133г 9/10); властєлє велїн да се познѡѡю с кнннω|м| сѡдїннω|м| (133г

11/12); в'соу тоузи злобѣ да плати окоlinna (133 v 2/3); проиію да нѣ|с|(ть) вольнѣ никтѣо продати ни коупити (133v 4/5); да нѣ|с|(ть) вольнѣ никтѣо по|д|лѣожити по|д| цр(ь)квѣ (133v 7/8); да нѣ|с|(ть) тврѣдо (133v 9); ц(а)ра всакы да днже (133v 10); кѣфаліе що св по градовѣ|х| да оузимаю скон дохѣдыкъ законѣ|м| (133v 13/14); срѣота коудел'ница да кѣѣь свобѣдна також|д|є іако н пѣ|п|(ь) (133v 20/21); тьзи да ѿпнра (134г 3/4); да прїнде н рѣ|ч|[є] дати кю брата стареіега на свѣд (134г 6/7); оу тонзи кннзе н в том'зи м[н]л[о]|с|тннкѣ ннца да нѣ|с|(ть) (134г 12/14); да се свѣде по законѣ цр(ь)ков'номѣ н ц[а]р(ь)|с|кѣомѣ (134г 14/15); да впрѣсе ц(а)ра (134г 16); ть ч|а|с|(ь) да прїнде на свѣде (134г 22); да рѣ|ч|[є] не нандо|х| прнстава (134г 22/134v 1); да нѣ|с|(ть) крнвѣ он'зи конно га дає (134v 6/7); да се соуде прѣ|д| скондн г[о]|с|подарн (134v 10/11); да грѣдѣть прѣ|д| свѣдїе (134v 13); да се не навѣде прнставѣ на женѣ (134v 16); да се познѣва жена без' мѣ|ж|а| (134v 17/18); оу том'зи мѣжѣ да нѣ|с|(ть) крнвѣ (134v 20/22); да плакѣаю всн заед'но на люди (135г 3/4); таконзи н землю да дрѣже (135г 6); да работаю два д(ь)нїн прнїарѣ (135г 9/10); този в'се да стѣжн (135г 16/17); да работа іако ннн малн людїе (135v 2/3); все да платн г[о]|с|подарѣ коукн (135v 5/6); да да|с|(ть) кон є зло вчннїнѣ (135v 6/7); себрова събора да нѣ|с|(ть) (135v 9); да се ѿсмаде поведѣтїе (135v 11/12); да дає пѣр'ца (135v 14); село съ село|м| да пасе (135v 16); забѣльѣ законнїтн|х| н лнѣадѣь да не пасе никтѣо (135v 18/19); жоупа жоупѣ да не попасе добнт'кѣомѣ ннца (135v 20/21); ѿномѣзн селоу никто да не забрани пастн (136г 3/4); да пасе кѣдѣ н жоупа (136г 5); тоузи попашѣ да платн (136г 8); да платн попашѣ н . ѿ . волѣвь (136г 10/11); да ннѣ свѣдо|м| ѿ с(в)ет(а)го краалл (136г 18/19); да бѣдет' тако (136v 1/2); да дадѣ ѿбѣон кон ннѣ свѣдоке (136v 4/5); да коуде рекоу свѣдоцн тоговази да кѣ|с|(ть) (136v 6/7); що соу планнне ц(а)рѣвѣ да св ц(а)роу а цр(ь)ков'не цр(ь)кѣамѣ а властел'скѣ властелѣомѣ (136v 9/12); на том'зи селѣ да не стане дроугын за ннѣ грѣде (136v 14/16); да платн пот'кѣ н що є нспасѣль (136v 17/18); тоѣ да кѣ|с|(ть) (136v 22); м[н]л[о]|с|тѣ да се не пот'ворн (137г 1); соуд'бнне да не за котѣль нн ѿправе ннкоє (137г 2/3); да не даѣа соудїамѣ ѿправе (137г 3/4); роукѣ на соуде да нѣ|с|(ть) н ѿпаданїа н оудѣѣ (137г 4/6); да се соуде по законоу (137г 6/7); да платн . кѣ . пер'перѣ (137г 11); да платн . ѿ . пер'перѣ (137г 15, 140v 21); да кѣ|с|(ть) крнвѣ ако се н оубнє (137г 19/20); да платн тнсоукю пер'перѣ (137v 1); да платн . ѿ . пер'перѣ (137v 4); да се тьзи вбнє н ѿбѣсн (137v 6/7); да се тьзи вбїнца нж|д|єже на ѿгны (137v 10/11); да даѣа єм'це (137v 13); тьзи да кѣ|с|(ть) прѣстѣ ѿ тогози дльга (137v 19/20); залѣге коуде се ѿврѣтаю да се ѿкоупнѣю (138г 1/2); да платн село Този (138г 9); да кѣ|с|(ть) мѣхѣоскѣбннн . ѿ . пер'перѣ (138г 18); да платн ѿнон село (138v 3); да платн окоlinna (138v 6/7); да да|с|(ть) пожеж'цѣ (138v 7); слѣ да нѣ|с|(ть) ннкомоу нн за кѣд'нѣ дльгѣ оу землн ц(а)р(ь)скѣон (138v 8/10); ѿнннн конн наїєзд'нын всн да се оузмоу (138v 12/13); чл(о)в(ѣ)цн наїахал'цн да прїнмѣть каз'нѣ (138v 15/16); да мѣчнт се іако н кол'нїн оубїнца (138v 19/20); оуз|д|анїа да нѣ|с|(ть) ннкомы нн в чѣсѣ|м| (138v 21/22); да платн самѣсѣд'мо (138v

22/139г 1); тезн книге да оузмюу свдїе (139г 8); да се плѣни (139г 12); ѿ нздаве сице да боудеть (139г 14); да нѣ|с| (ть) вольнь оузети оброка по силѣ ни ино що любо (139v 3/4); да се распе и плѣни (139v 9/10); с тем'зи да є|с| (ть) свобод'нь (139v 15); този да є|с| (ть) коми є|с| (ть) втекль (139v 17/18); да є|с| (ть) свобод'нь (139v 21, 140г 1); ница да не плакяють (140г 7); да се не потвори (140г 12); да не оузме (140г 15); да плати како тать и гвсарь (140г 17/18); да веде и несе прѣ|д| ц(а)ра н|д|[н] воєводе (140г 19/20); да не вольнь никон властелинь ни кон любо чл(о)в(ѣ)къ забавити по силѣ или загравити коуплю (140г 22/140v 3); да плати , ѿ сьть пер'перь (140v 6/7); скрѣлата и мале и велнке коупле потрѣб'не трьгов'ци да гредоу безъ забаве по земли ц(а)ревѣ (140v 7/10); да продаю и квпоую (140v 10/11); царни'никъ ц(а)ревѣ да нѣ|с| (ть) вольнь забавити или задръжати трьгов'ца (140v 12/14); волно да про|х|[о]ди в'сакы по трьговѣ|х| (140v 15/16); да плати . ѿ . пер'перь (140v 19); градовомь да нѣ|с| (ть) приселнице (141г 1); да доходи къ стананиноу да мѣ прѣда конь и стань въсь да га съблюде стананинь съ всѣ|м| (141г 1/6); да плати все тозы околина (141г 12/13); да обладаю воєводе колнко и ц(а)рь (141г 18/19); що рекъ да се чюю (141г 19/20); цр(ь)ковь кто оборн на конце да се оубне или обѣси (141v 4/6); на концѣ сваде да нѣ|с| (ть) (141v 7); да се вниета (141v 8); да се кажъть (141v 12); да є|с| (ть) вольнь квпити ѿ тоганзи плѣна колнко и в твге земли (141v 17/19); да обѣдоує или ве|ч|[є]ра (142г 8/9); да гредє напрѣда оу нна села (142г 9/10); да є|с| (ть) л|о|г|[о]фетъ , ѿ . пер'перь (142г 14); да не падне оу том'зи селоу (142г 21); книга ц(а)рева да се не прѣславша (142v 2/3); никто да не прѣчює (142v 7); ть чл|с|(ь) да гре|д|[є] опеть с книгомь къ ц(а)рѣ да оповѣда ц(а)рѣ (142v 11/12); да соу хрїсовъли тврѣди ц[а]р(ь)|с|цїи (142v 18/19); да се тизи хрїсовъли раздероу (143г 1/2); ѿн(ь)зи веке да не има башине (143г 2/3); да нѣ|с| (ть) вольнь ниєд'нь г[о]|с|подарь прѣзь закѿн|н| ница вчинити (143г 5/7); потѿ|м| да нѣ|с| (ть) вол'нь ѿн'зи г[о]|с|подарь никое зло вчинити мѣроп'хоу (143v 1/3); никто ниїега чл(о)в(ѣ)ка да не прїиме ни ц(а)рь ни ц(арн)ца ни цр(ь)ква ни властелинь ни прочїи кто любо чл(о)в(ѣ)къ (143v 5/9); да не прїиме ниїега чл(о)в(ѣ)ка без' книге ц(а)ревѣ (143v 9/10); такози да се каже кто любо како и невѣр'никъ (143v 10/12); тѣм|ж|де образѿ|м| да се кажоу и ѿдадъ (143v 15/16); да плати все ѿ свое коукє (144г 3/4); да се каже како прѣвгльць (144г 4/5); да плати кранци'никъ самоседло (144г 9/10); ѿннзи кон този оу'инне да се кажъ како невѣр'ници ц(а)реви (144г 19/20); гоусара и тати да нѣ|с| (ть) ни оу чинемь прѣ|д|[ѣ]лоу (144v 2/3); см'зи образѿ|м| да се оукрати тат'ба и гвсар'ство (144v 4/5); този село да се распе (144v 7); гоусарь да се обѣси стрьмоглавь (144v 8/9); тать да се ѿсаѣпи (144v 9); г[о]|с|подарь села тоган да се доведе свезань къ ц(а)роу да плакя все що є оу'иннль тать и гвсарь ѿ испрѣва (144v 10/14); пакы да се каже како тать и гвсарь (144v 14/15); тизи всн да се кажъ образьмь вышеписан'нымь (144v 19/21); да се тизи г[о]|с|подари кажъ како тать и гвсарь (145г

3/4); сым'зи образω|м| да се каже татъ и гоусарь облыгнын (145г 5/6); тнзи гвсаріе и татн да се не пом(н)лоую (145г 13/14); да се ослѣпе нан обѣсе (145г 14/15); тнзи всн да се освде яко и прѣслоушннцн ц(а)ревн (145v 8/9); тем'зи да се раз'соудн (145v 11/12); ннктω да се не познва на дворѣ ц(а)ревѣ мнмо область свдїн (145v 15/17); да гредє всакы прѣ|д| свога соудїю (145v 18/19); да кє|с|(ть) порота и за много и за малω (145v 21/22); за велнко дѣло да соу , кѣ , порот'цн (146г 1/2); за манїн дльгъ да соу , бї , поротыць а за поманїн дльгъ . ѿ . поротыць (146г 1/4); тнзи порот'цн да несоу вол'нн ннкога оуднрнтн (146г 4/6); да оправе (146г 6/7); пакы да окрнве (146г 6/7); да кє|с|(ть) всака порота оу цр(ь)квн (146г 8); тнзи да соу вѣрванн (146г 11/12); да соу велїнмь властелω|м| велїн властеле порот'цн а срѣднїнмь людємь протнвѣ н|х| друужннн (146г 14/17); себрѣдїамь нн|х| друужннн да св поротцн (146г 17/19); да нѣ|с|(ть) оу поротѣ роднма нн ннзматара (146г 19/20); да ѣзме ц(а)рь на тѣ|х|зн поротцѣ|х| вражд|оу по тнсѣщ|с| пер'перѣ (146v 8/10); веке потω|м| да несѣ тнзи порот'цн вѣрванн (146v 10/11); да се заточе оу ннѣ землю незнаемѣ (146v 15/17); ѿ свдн напрѣ|д| прнселнце да нѣ|с|(ть) нн слѣда ннща (146v 18/19); тнзи да плакїаю (147г 3); да не ѣзнмаю властеле прнселнце нн нноу кою платѣ (147г 5/6); да плакїаю ѿ коукїе (147г 7); ако вѣдѣ кєфалїе и соудїе ц(а)ревы кон|х| кє поставнлѣ ц(а)рь да поставе страже по всѣ|х| поуѣ|х| и кєфалїамь да прѣдадоу пштовє да н|х| блюдоу съ стражамн (147г 11/15); тѣ |а|с|(ь) да грѣдоу|т| кѣ кєфалїамь да нмь плакїаю ѿ своє коукїе (147г 18/20); кєфалїе страже да нцоу и гоусаре и татн (147г 20/21); села окол'ннн кога соу около тогазн брѣда да блюдѣ стражоу (147v 1/3); да плакїаю окол'ннн села (147v 7/8); да облѣгоу оу селоу коуп'цн по законоу ц(а)ревоу (147v 13/15); он'зи г[о]|с|подарѣ и вла|д|[а]льць и село все да платн (147v 17/18); да гредоу тнзи всн кѣ ц(а)роу да нмь платн ц(а)рь **(148г 4)**; ц(а)рь да нше кєфалїе и властеле (148г 5/6); всакы гостѣ и трѣговѣць и льтннннѣ да доходи кѣ прѣвїнмь страже|м|ѣ да га провагїаю (148г 8/11); да не вольнѣ ѿпърїта ннє рѣчн говорн|т|[н] потвор'нѣ на оноганзн пѣр'ца нн за невѣроу нн за нно дѣло (148г 21/148v 2); потω|м| да говорн с нмь прѣ|д| соудїамн ц(а)ревѣмн (148v 4/6); прнставн без' кннгє соудїннє ннкамю да не ходн нан без' кннгє ц(а)реве (148v 9/11); да не нмє прнставѣ нно чнннтн (148v 13/14); соудїе да дрѣжетѣ такогїе кннгє какоке соу далн прнставомь кон|х| соу послаан да нсправе по землн (148v 15/18); да ндоу прѣ|д| соудїе (149г 2); да соу правн (149г 5); да ѣпнсоує соудовѣ (149г 9/10); да дрѣжн ѣ себе (149г 10); соудїе да послнлаютѣ прнставє добрѣ правѣ и достовѣр'нѣ (149г 13/15); тѣзн рѣчн да соу вѣрванє (149г 18); тѣм'зи рѣчємь да соудє а послѣднїнмь ннща (149г 19/20); таковїн да се каже како татъ и гвсарь (149v 2/4); да се ѣдарн стапы . ѿ . кратн (149v 13/14); да се вѣрже оу тьмнцоу (149 14/15); потω|м|ѣ да се нзвѣде нз' тьмннцє (149v 15/16); да се пакы внє и пвстн (149v 17); златара оу жѣпа|х| по землн ц(а)ревѣ ннгдє да нѣстѣ (149v 18/20); оу градовѣхъ ц(а)ревѣ|х| да стоє златарїе (149v 22/150г 1); да ковоу ннє потрѣбє (150г 1/2); да се златарѣ нж|д|єже (150г 4/5); градѣ да платн глобоу (150г 4/6); златарѣ да се

нж|д|еже (150г 8); соудіе тоузи кннгоу да не вѣроують (150г 15/16); да сѣдѣ н врьше по прав|д|ѣ (150г 16/17); в'саке соудіе да соуде по законоу право (150г 18/19); да не сѣде по страхѣ ц(а)ревоу (150г 20/21); да се он'зи г[о]|с|подарь каже како тать н гоусарь (150v 5/6); да сѣ кол'ни ѿ скон|х| винограда н ѿ земліе ѡ прикію ѿдати или цр(ь)кви по|д|ложити или продати (150v 10/14); вниѣ да ꙗ|с|(ть) работни|к|(ь) на том'зи мѣстѣ (150v 14/15); да ꙗ|с|(ть) вольнѣ оузети ѡнези винограде н никиѣ (150v 19/21); градовѣ в'си по земліи ц(а)реве да соу на законѣ ѡ в'сѣмь (150v 22/15г 1); да се соуде прѣ|д| владал'ци град'скїи или н прѣ|д| цр(ь)ков'ниимь кнрсомь (151г 4/6); соудіе да проходе по земліи коуде коимь ꙗ|с|(ть) ѡбласть да ѡглавлю н да испраляю оубоги|х| н ници|х| (151г 15/18); да грѣдетѣ ѿ соудїи єдинь сѣ ѡбѣма ѡнѣмази пѣр'цема прѣ|д| ц(а)ра (151v 1/3); стан'ници ц(а)ревни да грѣдоу|т| прѣ|д| соудіе (151v 4/5); всакын ѡ тѡ|м| да да|с|(ть) сводь (151v 12/13); виноу да да|с|(ть) сводь ѡ томьзи (151v 15/16); да плати по законоу (151v 17/18); потѡмь ннединь стан'никь да не прѣлежи оу том'зи селѣ (151v 21/22); он'зи кон ꙗ старѣи прѣ|д| станови да се да сѣзань ѡномоузи селѣ (152г 3/5); все да плати самосед'мо (152г 6/7); тези глѡбе да оузилаю глѡбарїе (152г 10/11); да нѣсоу вол'ны глѡбарїе ница забавити ница (152г 13/15);

н да н|х| сѣзша всакы по законоу цр(ь)ков'номь (127г 18/19); да н|х| веде всака цр(ь)ква по законѣ (127г 22); да н|х| не послаю мнтрополнтіе по поповѣ|х| (128г 15/17); да ни се дава храна (128v 9); да мѣ се ѡзме попов'ство (128v 22); да ни се оузмѣ земліа н людіе (129v 16); да н|х| дрьжи цр(ь)ква (129v 17); да ни се соуде ѡбѣ цр(ь)кве (130г 4); попове башин'ныци да си нилаю свою башинь землію (130г 16/17); да ни' се дадѣ .Г. нне закон'ните (130г 19/20); да га нѣ|с|(ть) вольнѣ ѡгнати (130v 12); да си ꙗ вольнѣ башинькь да си постави свога калѡгѣра (131г 22/131v 2); да га доведе къ с(ветн)т(е)лю да га б(лаго)|с(л)о(б)вы с(ветн)т(е)ль (131v 2/131v 3); да н|х| нилаю ѡ башинь н ни|х| дѣт'цоу оу башинноу вѣт'нѣ (131v 10/12); да ни' сѣ оу башинь (131v 15); да мѣ ц(а)рь не ѡзме (131v 22/132г 1); да мѣ се ѡбѣ роуцѣ ѡсѣкѣть н нось ѡрѣже (132г 20/21); да моу се ѡбѣ рѡцѣ ѡсѣкѣть н нось ѡрѣже (132v 2/3); да ни' се ѡбѣма роуцѣ оусѣкоу н нось оурѣже (132v 5/6); да ни се продава жита н вина н мѣса за дннарѣ цю нномоу за два (133v 15/17); граганїи този да мѣ продава а ниь нику (133v 17/19); да га да (134г 7/8, 134г 20); силѣ да моу нѣ|с|(ть) ѡпнрати (134г 7/8); да моу ꙗ|с|(ть) роукь на ве|ч|[е]ри (134v 2); да га да|с|(ть) ѡтрѣ на ѡбѣдѣ (134v 3/4); да мѣ постави роукь докле он'зи приставь прїнде да га да прѣ|д| соудїи или (134v 6/9); да си да|с|(ть) жена мѣжѣ гл(а)сѣ да греде на соудѣ (134v 18/20); да мѣ дава ѡ годниѣ пер'пероу ц(а)ревѣ (135г 10/11); заманнѡмь да моу коси сѣна д(а)нѣ єдинь н винограда д(а)нѣ єдїнь (135г 11/13); они да мѣ работаю нне работе д(а)нѣ (135г 14/15); нио прѣз' закон' ницо да мѣ се не ѡзме (135г 17/18); да моу се ѡши оурѣжоу (135v 10/11); да си дрьжи ѡсѣнѣ цр(ь)ков'нога (136v 2/3); да мѣ се ѡбѣ рѡцѣ ѡсѣкоу (137г 17); да моу се ѡбѣ рѡцѣ ѡсѣкоу (137v 3); да га

поведе оу припрѣв'нїе село и зароч'ти селоу и позове да га даде прѣд| соудїе (138r 5/7); да мѣ га да|с(ть) самосед'мога (138r 12/13); да н|х| принесоу прѣд| ц(а)ра (139r 9); в'се да мѣ се ѣзме цо нма (139r 12/13); да мѣ се в'се ѣзме (139v 8/9); да моу га врати 'ти бвде|т| (140r 13); волон|м| да си походи съ своимь квпл|м| (140v 16/17); да мѣ прѣда станинннъ все (141r 6/7); все да мѣ плати (141r 9/10); да га направѣ грагание тогазы града (141r 15/16); да нма ꙗ|с(ть) тозы освж|д|енїе (141r 21/22); да нма соуде воєводѣ а ннъ никто (141v 3/4); да нма не поможѣ на пор'внцѣ (141v 9/10); роуцѣ да нм' се оусѣкоуць (141v 12/13); да га отправи порота по законѣ (141v 20/21); такози да си га нма како свое (142r 2/3); да мѣ се чини чьсть да моу ꙗ всего довол'но (142r 7/8); да нма нѣ|с(ть) вольнъ потворити ни г[о]|с|[подн]нъ ц(а)рь ни ннъ кто (142v 16/18); този да мѣ работа и дава (143r 9); да га не вольнъ никто задрьжати ѿ соуда ц(а)рева (143r 17/18); да мѣ свдїе соуде по прав|д|е (143r 18/19); да га вемчи соудїа ц(а)ревь (143r 21); да мѣ се ѣзме дрьжава (144r 2/3); да нма ꙗ|с(ть) отправ|д|анїе желѣзо цо ꙗ полонжнлѣ ц(а)рь (145r 18/19); да га ѣзнимаю оу вратѣ|х| цр(ь)ков'нїн|х| ѿ огня (145r 19/20); да га постави на с(в)етон трапезѣ (145r 21); да нма раз'свди соудїа двор'скы (145v 14/15); попь оу рнза|х| да н|х| закльнѣ (146r 9); стража стражи да га прѣдаваю (148r 12/13); да нма ꙗ|с(ть) порота вѣровани чл(о)в(ѣ)ци (148r 14/15); този да нма плати кѣфалїа и стражи (148r 17/18); да мѣ се не вѣроуѣ ни оу чинлѣ цо говорн (148v 6/7); да нма ꙗ отправ|д|анїе (149r 1); да нм' се роуцѣ оусѣкоу или езыкѣ оурѣже (149r 7/8); да га бню (149v 13); да га при прѣд| владал'це|м| град'скы|м| и прѣд| клнросомь цр(ь)ков'нїн|м| по законоу (151r 7/10); да н|х| при прѣд| соудїомь дворьскїнмь (151r 13/14); ннъ никто да нма не соудн (151r 14/15).

Ипак, бележимо и случајеве у којима се између партикуле да (и заменичке енклитике) и глагола јавља⁷⁷⁵:

а) лична заменица у функцији директног објекта:

дроугоу оупнсав'ше да ю дае (149r 9/11);

б) именица или именичка синтагма у функцији субјекта:

такон да мѣ се тазн дрьжава ѣзме а нна не дасть (133r 18/19); да се пожеж'ца тьзи нж|д|еже на огни (138r 21/22); да този село да|с(ть) пожеж'цоу (138v 1/2); таковомоу пнианци да мѣ се око нзме и роука ѿсѣче (149v 7/9); да се този село распе (150r 7/8);

в) придевска заменица у служби индиректног објекта и именица у функцији субјекта:

⁷⁷⁵ Примере са интерполираним реченичним члановима забележио је и Владимир Поломац у повељама и писмима Српске деспотовине (2016а: 412).

да се томоузи роука ѿсѣче (138r 16).

Закључне напомене о синтакси

У поглављу о синтакси било је речи о конгруенцији, бројним конструкцијама, реду речи, употреби пасива, декомпонованим предикатима, употреби некадашњих партиципа и реченицама са оптативном перифразом да + презент.

Анализа језика Барањског преписа довела је до закључка да је, када је у питању граматичка категорија рода, конгруенција придевских речи и глагола са именицама чији се природни и граматички род разликују у готово свим случајевима била семантичка. Глаголи су уз именице у двојини готово подједнако често имали двојинске и множинске облике, док су уз вишечлане субјекатске изразе најчешће стајали у облику једнине.

Испоставило се да се у конструкцијама са основним бројевима *два*, *три* и *четири* користе очекивани облици именица (у двојини, односно у множини), као и да је уз бројеве веће од *пет* и уз именицу *тисућа* стајала именица у облику генитива множине. Одступање од ситуације наслеђене из старословенског језика уочено је једино у конструкцији са основним бројем *дванаест*, у којој се под утицајем српског народног језика употребљава облик генитива множине уместо облика двојине.

Барањски препис се не разликује од других средњовековних споменика (*Закона о рудницима* и *Хиландарског медицинског кодекса*) у погледу реда речи у именичким синтагмама: атрибут је углавном стајао испред именице, мада ни број примера у којима он следи за именицом није занемарљив. Такође, нађени су примери који сведоче о томе да је именица могла стајати између двају атрибута. Када је реч о распореду енклитика, забележили смо њихове различите комбинације: *ли* + дативска заменика енклитика; *ли* + акузативна заменичка енклитика; дативска заменичка енклитика + акузативна заменичка енклитика; дативна заменичка енклитика + енклитички облик помоћног глагола *къмь*. У корпусу су регистровани и случајеви у којима акузативна заменичка енклитика претходи енклитичком облику глагола *къмь*, који сведоче о старијем реду речи, али и примери у којима енклитика *се* стоји иза глагола, што представља иновацију.

Деперсоналност је, као једна од главних одлика стила пословноправних и правних докумената, постигнута честом употребом пасивних конструкција, првенствено оних рефлексивних. Многобројне рефлексивне пасивне конструкције и

спорадичне партиципске пасивне конструкције допринеле су истицању општег важења правних одредаба представљених у Душановом законуку.

Склоност ка номинализацији огледа се у употреби декомпонованих предиката, саграђених по различитим структурним моделима са копулативним глаголом бити и семикопулативним глаголима дати, имати, оуџинити и др. Посведочени примери декомпонованих предиката углавном се у Барањском препису Душановог законика користе паралелно са једночланим глаголским изразима (нпр. бити сваде и свадити се; дати глась/гласа и оповѣдати; оуџинити гасџ и гасити).

Барањски препис Душановог законика богат је примерима употребе некадашњих партиципа. Партицип презента актива углавном има детерминативну улогу, мада има и забележених примера у којима се појављује у функцији герунда. Улогу атрибута могао је имати партицип презента пасива. Облици партиципа претерита актива најчешће су имали значење ситуационе детерминације; поред неколико примера употребе овог партиципа у функцији герунда, посведочени су и изоловани примери његове сустантивизације и употребе у функцији личног глаголског облика. Партицип претерита пасива не среће се само у оквиру пасивних конструкција већ и у функцији атрибута и супстантива. Употреба партиципа перфекта била је ограничена на грађење сложених глаголских времена и начина.

Обиље примера реченица са оптативном перифразом да + презент, карактеристичних за народни језик, указује на то да је у Барањском препису Душановог законика управо ово био главни начин за исказивање директивности; притом, треба истаћи да је веза између партикуле да и облика презента трећег лица једине, двојине или множине најчешће била директна и да су потврде интерполације реченичних чланова малобројне (осим када се ради о енклитичким облицима заменица).

IX ЛЕКSIKA

Водећи се начинима обраде лексике представљеним у раду „Домаћи и страни елементи у терминологији друштвеног, економског и правног живота у средњовековној Србији” Павла Ивића (1977: 253–264) и у монографији *Језик повеља и писама Српске деспотовине* Владимира Поломца (2016а: 302–321), богату лексичку грађу ексцерпирану из Барањског преписа Душановог законика класификовали смо у једанаест тематских група (хришћанство; феудализам; право; привреда; сродство; делови тела; материјална култура; апстрактни појмови; географски објекти, односно територије; време; ономастика), а потом, тамо где је било потребно, у мање лексичко-семантичке групе. У свакој од наведених тематских група лексеме су, према пореклу, подељене на домаће и позајмљене⁷⁷⁶.

Лексеме се у овом поглављу наводе у свом основном облику (у номинативу једине или у номинативу множине, односно у инфинитиву) и написане су савременом ћирилицом, и то онако како су се изговарале у време настанка Барањског преписа Душановог законика. У одређеним случајевима указивано је на придеве који су у анализираној грађи пратили употребу именица. У жељи да направимо својеврстан регистар у оквиру сваке тематске групе, лексеме смо поређали по азбучном реду.

У свакој од тематских група најпре су наведене именице, а потом глаголи⁷⁷⁷. Лексеме регистроване у Барањском препису упоредили смо са онима које се наводе у досад објављеним радовима који за предмет имају лексичку Душановог законика⁷⁷⁸. У обзир су узете следеће студије: „Домаћи и страни елементи у терминологији друштвеног, економског и правног система у средњовековној Србији” Павла Ивића (1977: 253–264)⁷⁷⁹, „Термини за феудалне радне обавезе у старосрпском језику” (2007а: 207–234) и „Термини за феудална давања у старосрпском језику” Владимира Поломца

⁷⁷⁶ Позајмљеницама сматрамо све оне лексеме које Павле Ивић у горенаведеном раду тако одређује.

⁷⁷⁷ Списак глагола, њихових значења и бројеве чланова Душановог законика у којима су употребљени наводимо према регистру који у трећем тому издања преписа Душановог законика даје Митар Пешикан (1997: 472–495). Поменућемо само потврде глагола који се у Барањском препису користе са различитим значењима.

⁷⁷⁸ Резултати поређења биће наведени само уколико су између овог рада и постојећих студија запажене извесне разлике.

⁷⁷⁹ Испитивано је само присуство/одсуство именица у функцији главног члана синтагме. Када је реч о поређењу глагола, рачунали смо да постоји поклапање и у случајевима када се у Ивићевој студији наводи видски парњак одређеног глагола или бар једно од његових значења. Будући да у раду Павла Ивића нису предочени примери декомпонованог предиката, нећемо их узети у обзир приликом поређења.

(2007б: 215–232). Даничићев *Рјечник из књижевних старина српских* (1863, I; 1863, II; 1864) и Скоков *Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика* (1971; 1972; 1973) консултовани су само у случајевима изостанка одређене лексеме из Барањског преписа у горепоменутиим радовима.

Поређењем су обухваћене само лексеме које се тичу феудализма, феудалних давања, управе и правног система, својине, географских објеката и зграда од привредног значаја, пољопривреде, заната, новца и цркве (в. Ивић 1977: 253–264). Претпостављамо да разлог изостанка поједних лексема из наведеног рада може бити, осим могућег одсуства лексема у анализираном Атонском и Струшком препису Душановог законика, Ивићево одређење да представи само праве термине (в. Ивић 1977: 255), за разлику од овог рада у којем се не разматрају само термини већ и речи које припадају општем лексичком фонду.

ХРИШЋАНСТВО

Лексеме из области хришћанства распоредили смо у три лексичко-семантичке групе: основни религијски појмови; црква и њени делови, црквене територије; црквена лица.

Основни религијски појмови Домаће речи

Позивајући се на Соловјева, Богдановић двочлани израз БАБУНСКА РЕЧ тумачи као исповедање и пропаганду богумилске јереси, односно сваку изреку, молитву или гатање, која мирише на богумилство (1981: 273). Ђорђе Бубало верује да се ова група речи у Душановом законнику употребљава да означи богохуљење (2010: 180), а аутори *Лексикона српског средњег века* да је „законодавац имао у виду неку увреду, која се садржином или другим чим повезивала са јереси” (1999: 27).

ВАЗНЕСЕНИЈЕ ГОСПОДЊЕ је једини хришћански празник који се помиње у Барањском препису Душановог законика. Претходи му лексема ПРАЗНИК.

Са значењем „католичанство” користи се израз ВЕРА ЛАТИНСКА. ИНОВЕРНА ВЕРА пак представља веру која није православна (в. Бубало 2010: 157). Лексемом ИНОВЕРАЦ означава се „лице које није хришћанске, али ни православне вере, у овом другом случају исто што и полуверац” (Богдановић 1981: 275).

У Лексикону српског средњег века је истакнуто да у Душановом законнику ПОЛУВЕРАЦ означава католика, као и да „томе у прилог говоре чињенице да се овај члан налази у скупини одредаба које се тичу католика и, још више, да су у време доношења Законика термином полуверци у тадашњој српској држави могли бити обележени само католици” (1999: 549).

За означавање свештеничког чина, односно свештеничке службе (в. Богдановић 1981: 276) искоришћена је лексема ПОПОВСТВО.

Лексема САН има значење „чин” (Никчевић 1981: 299), тј. „достојанство” (в. Бубало 2010: 153).

Осим наведених, у Барањском препису бележимо и употребу лексема БЛАГОСЛОВЕНИЈЕ, ВЕНЧАНИЈЕ и СВАДБА, које не треба додатно објашњавати.

У члановима Душановог законика који се тичу црквеног права помињу се још и ПОВИНОВЕНИЈЕ („повиновање”), ПОСЛУШАНИЈЕ („послушност”) и УПРОШЕНИЈЕ („питање”) (Бубало 2010: 239–242).

Позајмљенице

АЗМИНСТВО⁷⁸⁰ (грч. ἀζυμία) се односи на употребљавање бесквасних хлебова у светој тајни евхаристије, тј. на причешћивање бесквасним хлебом као праксу римокатоличке цркве (в. Богдановић 1981: 273). Тиме „се наглашава разлика у причешћивању између католика и православних – католици се причешћују бесквасним хлебом” (Бубало 2010: 151).

Лексема АНАТЕМА (грч. ἀνάθεμα) означава црквено проклетство, потпуно одлучење од цркве, екскомуникацију као најтежу црквену казну (в. Богдановић 1981: 253).

Групом речи ЈЕРЕС ЛАТИНСКА (грч. αἵρεσις) именује се „веровање које није православно, осуђено од православне цркве” (Богдановић 1981: 275). Напоредо са домаћом речју *полуверац*, употребљава се грецизам ЈЕРЕТИК (грч. αἱρετικός) да значи римокатолика (в. Богдановић 1981: 275).

Лексемама ХРИСТИЈАНИН и ХРИСТИЈАНКА (грч. χριστός) именују се православни верници (в. Бубало 2010: 150), а ХРИСТИЈАНСТВО се користи као назив

⁷⁸⁰ Преписивач је грешком уместо облика *азимство* употребио горенаведени облик.

за „православље, насупротив латинској јереси, римокатолицизму” (Богдановић 1981: 278).

Црква и њени делови, црквене територије Домаће речи

Са значењем „зграда у којој се врше хришћански верски обреди” и са значењем „заједница хришћанских верника” (Поломац 2016а: 311) употребљава се лексема ЦРКВА. Исто значење има и једном употребљен израз ДОМ БОЖЈИ⁷⁸¹.

Групом речи ЦРКВА БАШТИНА означава се „баштинска црква” (Никчевић 1981: 299), односно црква која припада властелину (в. Лексикон 1999: 34).

За именовање Патријаршије као седишта патријарха⁷⁸² користи се израз ЦРКВА ВЕЛИКА, тј. ЦРКВА ВЕЛИЈА. Према речима Ђорђа Бубала, тим се изразом могла означавати не само Патријаршија него и свака епископија и митрополија, и са таквим се значењима употребљава у Душановом закону (2010: 151–158).

ЦРКВА ЦАРСКА има значење „царски манастири, владарске задужбине посебног угледа и богатства, подређене непосредно владару и духовној надлежности црквеног поглавара” (Лексикон 1999: 158–159).

Једини део цркве који се помиње у Барањском препису јесу ВРАТА ЦРКОВНА.

Вероватно се овде може навести и ОГАЊ из којег је оптужени вадио *железо* које је требало да пренесе од црквених врата до олтара.

Позајмљенице

Лексема ИНОРИЈА (грч. ἐνορία) користи се да значи подручје обављања дужности, епархију, односно парохију (в. Богдановић 1981: 275). Реч је о основној територијалној јединици у организацији хришћанских цркава, укључујући и ону у средњовековној Србији (в. Лексикон 1999: 494).

За означавање црквеног или манастирског подручја, тј. црквеног имања или доминијума користи се грецизам МЕТОХИЈА (грч. μετόχιον) (в. Богдановић 1981: 275).

⁷⁸¹ У *Лексикону српског средњег века* наглашава се да је лексема *дом* претежно, иако не искључиво, употребљавана да значи цркву (1999: 356).

⁷⁸² У овом случају, ради се о Пећкој патријаршији (в. Богдановић 1981: 273).

Лексемом МОНАСТИР (грч. μοναστήριον) именује се „специфично насеље у коме су живели монаси или монахиње” (Лексикон 1999: 381).

Да значи „свети престо, у православној цркви освећени сто у олтару, на коме се врши света тајна евхаристије у току литургије” (Богдановић 1981: 277) у Барањском препису Душановог законика употребљава се група речи СВЕТА ТРАПЕЗА (према грч. ἱερά τράπεζα).

Црквена лица Домаће речи

ВЛАДАЛАЦ ЦРКОВНИ означава „управника црквених или манастирских имања, највероватније световно лице” (Бубало 2010: 157). Са истим значењем у 32. члану Душановог законика употребљава се израз ЛЈУДИЈЕ ЦРКОВНИ: людїе цр(ь)ков' нїн кон дрѣже цр(ь)ков' на села н землє цр(ь)квнє (129v 11/12). Према речима Ђорђа Бубала, овде се мисли на *владалце црквене* (2010: 160), односно на „властеличиће, управнике црквених имања” (Лексикон 1999: 818).

Иако је израз ДОБРИ ЧЛОВЕЦИ углавном везан за област права, у члану 146 Душановог законика помињу се *добри људи* које треба поставити за игумане. Верујемо да се и у овом случају упућује на „беспрекорне, поштене и угледне представнике заједнице којима се у име поштења и искуства указује поверење за вршење извесних [...] функција” (Лексикон 1999: 161), односно да је реч о црквеним лицима.

Лексема ДУХОВНИК (према грчкој речи πνευματικός) служи да значи посебне опуномоћенике епископа, настале из потребе да се протопопе растерете многих обавеза, који су имали дужност да у једној или више парохија врше исповест свештенства, исповест кандидата за рукоположење и исповест народа, а по свој прилици и венчања (в. Лексикон 1999: 172). У грађи је такође регистрована лексема ДУХОВНИЧАСТВО, којим се означава духовништво (в. Бубало 2010: 236).

Са значењем „архијереј, епископ” (Богдановић 1981: 277) користи се словенска реч СВЕТИТЕЉ.

Једном се у Барањском препису јавља реч СТАРЦИ (према грчкој речи γέρον), којом се означавају „угледни монаси, чланови манастирског сабора” (Богдановић 1981: 277).

Лексема ЦРКОВНИК (према грчкој речи κλῆρικός) користи се „не у значењу манастирских црквењака већ свих свештених лица” (Бубало 2010: 149).

Изразима ЧЛОВЕК ЦРКОВНИ, односно ЦРКОВНИ ЉУДИЈЕ/ЉУДИЈЕ ЦРКОВНИ именује се зависно становништво у власти цркве (в. Лексикон 1999: 818).

Позајмљенице

Лексема АРХИЈЕРЕЈ (грч. ἀρχιερέυς) представља „почасни назив за више свештенство или управну јерархију па стога обухвата степен епископа, митрополита и патријарха, а ређе и игумана” (Лексикон 1999: 21). Димитрије Богдановић наводи да се њоме у Душановом законнику означава „епископ као носилац свих овлашћења и права црквене власти, без обзира на ранг у организацији аутокефалне цркве, епископ епархијски, активни епископ” (1981: 274).

Са значењем „изасланици епископа или митрополита с овлашћењем да брину о духовним стварима и да скупљају од попова дажбине за архијереја, пре свега бир” (Бубало 2010: 162) употребљава се лексема ЕГЗАРХ (грч. ἑξάρχος).

Грецизам ЕПИСКОП (грч. ἐπίσκοπος) у *Лексикону српског средњег века* дефинише се као „највиши јерархијски степен; управљао је једном црквеном облашћу са тачно утврђеним границама и седиштем при цркви епископије” (1999: 181).

„Манастирски настојатељ или манастирски старешина” (Лексикон 1999: 247) назива се ИГУМЕН (грч. ἡγούμενος).

Лексемом КАЛОЋЕР (грч. καλόγερος) именује се „подвижник” (Лексикон 1999: 271), односно „монах”, док је лексемом КАЛОЋЕРИЦА означена „подвижница у женском манастиру” (Лексикон 1999: 272).

Група речи КАПА ПОПОВСКА, коју Павле Ивић сврстава у позајмљенице (1977: 266), представља „синоним за свештеника” (Бубало 2010: 160). Како Димитрије Богдановић наводи, ово је заправо метонимија према капи коју је свештеник носио (1981: 275).

Значење лексеме КИНОВИЈА (грч. κοινόβιον) јесте „општежиће, монашка заједница уређена на принципу колективног рада и власништва као и ’заједничке трпезе’ и јединственог духовног руковођења братства” (Богдановић 1981: 275).

Титула КИР (грч. κύριος) стоји уз име патријарха Јоаникија. Ради се о византијској титули са значењем „господин”, којом се, између осталог, изражавало поштовање према свим црквеним лицима (в. Лексикон: 296).

Са значењем „свештенство” (Богдановић 1981: 275) у анализираном корпусу среће се грецизам КЛИРОС (грч. κλήρος).

Лексемом КТИТОР (грч. κτήτωρ) именује се „лице које поседује средства за оснивање или обнављање цркве или манастира, с правима и обавезама које проистичу из тог чина” (Бубало 2010: 159).

МИТРОПОЛИТ (грч. μητροπολίτης) јесте „назив који проистиче из епископског степена; то је главни или први епископ једне веће црквене области, митрополије, који има право духовне власти над једном или више суфраганих епископија” (Лексикон 1999: 412).

ПАТРИЈАРХ (грч. патриάρχης) је, почев од 1346. године, назив за поглавара аутокефалне цркве у Србији (в. Лексикон 1999: 500).

Грчком речју ПОП (грч. παπᾱς) именује се „свештеник, парохијски свештеник” (Богдановић 1981: 276), који се у јерархијској структури хришћанске цркве налазио на другом месту: после епископа, а пре ђакона (в. Лексикон 1999: 553). Будући да се српско свештенство у средњем веку делило на „попове баштинике и попове без баштине којима су припадале три њиве законите” (Лексикон 1999: 31), у корпусу се очекивано јавља група речи ПОП БАШТИНИК, којом су свештеници означени као имаоци баштине, односно наследног имања, и то са пуним правом располагања (в. Бубало 2010: 160). Са значењем „католички свештеник” једном се користи именица ПОП праћена придевом *латински*.

Лексема ПРОТОПОП (грч. протоπαπᾱς) означава „виши ранг презвитерског чина, протопрезвитер, са нарочитом функцијом архијерејског намесника и изасланика” (Богдановић 1981: 277). Као посебна задужења протопопа у *Лексикону српског средњег века* издвајају се: „духовни надзор над свештенством и народом, спречавање римокатоличког прозелитима по трговачким местима Србије, венчавање у име епископа, скупљање епископских доходака, скупљање глобе у корист Цркве и сл.” (1999: 597–598).

Грецизам ТОПИК (грч. толικός), који има значење „мештанин, житељ” (Бубало 2010: 156) у Душановом законнику служи да именује монаха „који је родом из области оног манастира у коме је примио монашки чин” (Богдановић 1981: 278).

Овој семантичкој групи припадају и глаголи⁷⁸³: БИТИ АНАТЕМА „анатемисати”; БЛАГОСЛОВИТИ; ВЕЗАТИ И РЕШИТИ „опраштати грехе одн. изрицати црквене казне за грехе” (Богдановић 1981: 275); ВАЗВРАТИТИ; ВРАТИТИ; ДАТИ ЗАПОВЕД „заповедати”; ЖЕНИТИ (СЕ); КРСТИТИ; ОБЛИЧИТИ (према грчком ἐλέγχειν) „предочити коме кривицу, укорити за грех” (Богдановић 1981: 276); ОБРАТИТИ (СЕ); ОДЛУЧИТИ (према грч. ἀφορίζειν) „изоштити, одлучити од цркве, екскомуницирати; одлучити од чина, лишити свештеничког чина” (Богдановић 1981: 276); ОЧИСТИТИ, ПОСТРИЗАТИ СЕ, ПОСТРИЋИ СЕ „замонашити се, закалуђерити се, примити монашки постриг одн. чин” (Богдановић 1981: 276); ПРОКЛЕТИ, ПРОКЛИЊАТИ; РАЗЛУЧИТИ „раздвојити се, бити раздвојен, бити растављен” (Богдановић 1981: 277); СВРЋИ „збацити” (Пешикан 1997: 477).

Од именица чије је значење везано за цркву, у раду Павла Ивића (1977: 253–264) не појављају се једино лексема ПОПОВСТВО, СВАДБА, МИТРОПОЛИТ, КИР. Потврду лексема ПОПОВСТВО и МИТРОПОЛИТ пронашли смо у *Рјечнику из књижевних старина српских* Ђура Даничића, док су остале именице регистроване у Скоковом *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*⁷⁸⁴:

митрополнтѣ „metropolita” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 75):

и митрополнтѣ и еп[н]|с|к[о]пы и нгоуменн по мнтѣ да се не поставе и ѿ съда кто поставн по мнтѣ или митрополнѣ или еп[н]|с|к[о]па или нгѣмена (127v 7/11);

⁷⁸³ Значење глагола даје се само онда када постоји разлика у односу на савремени српски језик.

⁷⁸⁴ Након навођења одреднице и њене дефиниције, наводимо по једну потврду употребе лексема из Барањског преписа, али само код оних глагола о којима није било речи у претходном делу рада. Напомињемо и да се значење које Ђуро Даничић наводи не поклапа увек са значењем глагола које у Барањском препису Душановог законика препознаје Митар Пешикан.

поповѣство „sacerdotium” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 366):

и ако боуде попь на този дошьль да мѣ се ѡзѣмѣ попов’ство (128v 20/22);

свадьба: „apstraktum na -ьba svadba” (Skok 1973: 369):

и ннѣднна сватѣа да се не ѡчннн без’ вѣнчанїа (126г 3/4);

кнрь: „indeclinabile pred ličnim imenom vladara, episkopa itd.” (Skok 1972: 83):

съ прѣѡс(вѣ)щен’нын|м| патрїар’хов|м| кврѣ іоанникїе|м| (125v 7/8).

У студији Павла Ивића (1977: 253–264) нису наведени следећи глаголи из области хришћанства:

ВЕЗАТИ И РЕШИТИ, ВАЗВРАТИТИ, ВРАТИТИ, ЖЕНИТИ (СЕ), ОБЛИЧИТИ, ОЧИСТИТИ, РАЗЛУЧИТИ.

Већина ових глагола дата је у виду одреднице у *Рјечнику из књижевних старина српских*:

везати „ligare” (Даничић 1863, I: 106);

рѣшити „solvere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 71):

и тнзи д(оу)хов’ннцн да сѣ нже сѣ прїнмнлн в(лаго)|с|л(о)венїе на д(оу)хов’ннчѣство везати и рѣшити ѿ свон|х| нмѣ архїереен (127г 14/18);

вѣзвратити „reducere” (Даничић 1863, I: 167):

ѡо се сѣ ѡвратнлн хр[н]|с|тїанѣ вѣ азмнн’ство да се вѣзврате ѡпетѣ вѣ хр[н]|с|тїан’ство (126v 4/7);

вратити „reducere” (Даничић 1863, I: 157):

и да се врати всакын вѣ хр[н]|с|тїан’ств|ѡ (126v 17/19);

женити „maritare” (Даничић 1863, I: 334):

властеле и протїн людїе да се не жене не в(лаго)|с|л(о)внв’ше се оу своѣго ар’хїереа (125v 18/20);

облнчнтн „manifestare, arguere” (Даничић 1863, II: 185):

да пошлѣ дваши или триши къ основани да га облати (126г 21/126v 1);

очистиши „purgare” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 263):

сид’зи образом да се очисти хр[н]|с[т]ианство (125v 16/18);

разлоутиши „separare” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 26):

и ниједна сватба да се не чини бѣз’ вѣнчанїа ако ли се оучини безъ б(лаго)|с(ло)венїа и оупрошенїа цр(ь)кве такови да се разлоути (126г 3/6).

ФЕУДАЛИЗАМ

Лексеме из области феудализма регистроване у Барањском препису класификовали смо у следеће лексичко-семантичке групе: владарске титуле и називи; припадници феудалног сталежа; радне обавезе и начини њиховог извршавања; феудална давања.

Владарске титуле и називи

Домаће речи

Владарска титула КРАЉ појављује се пет пута у Барањском препису Душановог законика. Три пута се наведена титула среће у оквиру групе речи СВЕТИ КРАЉ, којом је, према речима Ђорђа Бубала, означен краљ Стефан Урош II Милутин (2010: 177); на то указује и сам препис Душановог законика: оу дѣда ц(а)рѣва оу с(к)т(а)го краља (146г 13/14). У преостала два случаја мисли се на Душановог сина Стефана Уроша V, који је после очевог крунисања за цара добио титулу краља (в. Лексикон 1999: 796).

Најчешће употребљавана титула у Барањском препису јесте ЦАР, коју је од 1346. године носио Стефан Урош IV Душан. Наведена титула јавља се и у оквиру следећих група речи: ГОСПОДИН ЦАР⁷⁸⁵; БЛАГОВЕРНИ ЦАР СТЕФАН; ПРВИ ЦАРИ; ПРВЊИ ПРАВОВЕРНИ ЦАРИ.

Лексемом ЦАРИЦА, односно групом речи ГОСПОЖДА ЦАРИЦА означавана је у српским споменицима супруга византијских владара, односно српских царева

⁷⁸⁵ Реч *господин* је током средњег века имала посебно место у владарској идеологији, будући да је била готово неизбежни део интитулације (в. Лексикон 1999: 121).

(в. Лексикон 1999: 796). Сви помени ове титуле везани су за Јелену Страцимировић Немањић, супругу цара Душана.

За израз ЦАРСТВО МИ важи све оно што Владимир Поломац наводи у вези са изразом *господство ми/ни*: „Први део синтагме чини деклинабилна именица, док се у другом делу налази увек посесивни датив личне заменице у једнини (*ми*) или множини (*ни*). [...] Владар (издавалац документа) идентификује се обликом 1. лица најчешће само у интитулацији и потпису, док се у остатку документа користе наведене синтагме у 3. лицу са значењем ’ја’, ’моје господство’, ’мој’ ” (Поломац 2016а: 302–303).

Припадници феудалног сталежа Домаће речи

Лексемом ВЛАСТЕЛА указује се на припаднике повлашћеног стажа (в. Лексикон 1999: 88). Припадник властеоског сталежа назива се ВЛАСТЕЛИН. ВЛАДИКА се употребљава са значењем „жена властелинова; припадница властеоског сталежа, отуда и девојка властеоског рода” (Богдановић 1981: 273).

ВЛАСТЕЛИЧИЋ је „ситни властелин, по друштвеном и економском положају нижи од мале властеле” (Богдановић 1981: 274). Ћорђе Бубало, међутим, указује на то да „израз *властела и властеличићи* има исто значење као и *властела велика и мала*, тј. обухвата цео властеоски сталеж и наглашава његову поделу, према богатству, положају и утицају на више и ниже племство” (2010: 163).

Лексема ГОСПОДАР упућује на феудалног господара. У једном случају са истим значењем употребљена је лексема ГОСПОДИН (в. Бубало 2010: 198).

Израз ДОБАР ЧЛОВЕК везује се за људе „од особитог поверења којима господари поверавају одговорне послове” (Лексикон 1999: 161). Богдановић истиче и да се ради о поштену, угледном човеку који није припадник властеоског сталежа (1981: 274).

МЕРОПАХ је реч којом се именује „парик, завистан сељак земљорадник – за разлику од Влаха као категорије сточара” (Богдановић 1981: 275). Према речима Ћорђа Бубала, ради се о основној и најбројнијој категорији зависног становништва у средњовековној Србији, чија је везаност за земљу и господара била утврђена обичајима и законима (2010: 161).

ОТРОК је назив за најнижу категорију феудалних подложника у средњовековној Србији, положаја веома блиском робовском (в. Бубало 2010: 165).

РАБОТНИК је назив за обвезника работе, кулучара (в. Богдановић 1981: 277).

СЕБАР је „завистан сељак, уопште лице које није ни властелин ни свештеник” (Богдановић 1981: 277). Како Бубало наводи, њиме су обухваћени и слободни и потчињени световњаци неплеменитог рода, с тим што примери употребе наводе на утисак да се ради о потчињеним слојевима друштва (2010: 168). У анализираној грађи је регистрована и збирна именица СЕБРДИЈА.

Лексемом СУЖАЊ означава се „лице лишено слободе као заробљеник у рату, кажњеник или жртва насиља” (Лексикон 1999: 723). Потврђена је и употреба лексеме СУЖАЊСТВО.

Лексемом ЧОВЕК, тј. ЉУДИЈЕ најчешће се „означава зависно становништво у власти владара, цркве и властеле” (Лексикон 1999: 818). Да је њихова припадност често одређена присвојним придевом (в. Лексикон 1999: 819), показују и примери из Барањског преписа Душановог законика, у којем се у функцији атрибута појављују придеви *црковни*, *властелски* и *царев*. Поред тога, користе се и изрази: ЉУДИЈЕ ЗЕМЉАНЕ, којим се означавају зависни сељаци, земљорадници, обично противстављени власима, тј. сточарима (в. Лексикон 1999: 236); МАЛИ ЉУДИЈЕ, којим су обухваћени представници нижег феудалног слоја (в. Поломац 2016а: 304); СРЕДЊИ ЉУДИЈЕ, у значењу „мала властела, трговци, грађани итд.” (Богдановић 1981: 277).

Позајмљенице

У функцији именовања световњака, лаика, који стоје на супрот клирицима, тј. црковницима (в. Богдановић 1981: 275), користи се грчка реч КОЗМИК (грч. *κοσμοί*).

Феудалне радне обавезе и начини њиховог извршавања

Осим са значењем површине на којој је засађена винова лоза, лексема ВИНОГРАД се користи и да означи обавезу рада у винограду (в. Поломац 2007а: 271).

Према речима Владимира Поломца, термином ВОЈСКА именује се „обавеза учествовања у војним походима” (2007а: 215), док је ВОЈНИК назив за извршиоца ове обавезе.

ЗАМАНИЦА подразумева „заједничко извршавање радних обавеза за феудалног господара при неодложним пословима који захтевају велики број руку и брзину у обављању, најчешће кошење сена и орање” (Бубало 2010: 173).

Изразом ЗИДАНИЈЕ ГРАДА именује се „обавеза зависног становништва која је подразумевала изградњу, утврђивање града или обнављање разрушених грађевина” (Лексикон 1999: 125). Обавеза *градозиданија*, поновљена из повеља, падала је на све житеље града и жупе чије је он седиште био (в. Бубало 2010: 196).

Лексема ОРЕНИЈЕ представља „кратак назив за радну обавезу зависних земљорадника, који су били дужни да бесплатно узору одређену деоницу земљишта за рачун својих феудалних господара” (Лексикон 1999: 741).

Лексемом ПОНОС означена је обавеза зависног становништва позната још из времена Стефана Немање, која је подразумевала пренос ствари владара, његових чиновника и властеле на коњима или другој теглећој стоци (в. Лексикон 1999: 552; Бубало 2010: 157).

Општи назив РАБОТА обухвата „све врсте радних обавеза које зависно становништво дугује феудалном господару или владару” (в. Бубало 2010: 158). Њиме се, дакле, означава „рад као феудална обавеза, кулук” (Богдановић 1981: 277).

Лексемом СЕНО означена је и обавеза зависних земљорадника да припреме сено за властелу (в. Лексикон 1999: 667)⁷⁸⁶.

Владимир Поломац напомиње да лексема СЛЕД значи исто и што и *провод*: „обавеза праћења владара или његовог изасланика (поклисара) до границе жупе или утврђеног места” (2007а: 219). Са значењем „пратилац” употребљава се лексема ПОДВОД (Пешикан 1997: 487).

Лексемом СТРАЖА означена је „обавеза чувања страже на путевима” (Поломац 2007а: 217)⁷⁸⁷.

⁷⁸⁶ Лексеме ВИНОГРАД и СЕНО означавају феудалне обавезе само у следећем примеру:

и що соу села цр(ь)ков'на и лю|д|[н]и цр(ь)кв'ни да не греду оу мѣроп'шнни ц[а]р(ь)|с[т]ва мн ни на сѣно ни на ораніе ни на винограда ни на єдноу работи ни малѣ ни белнкѣ (130г 5/9).

⁷⁸⁷ Наведено значење лексема СТРАЖА има у следећим примерима: ѿ стражахъ (147г 22); села окол'на кола соу околѣ тогази брѣда да блюду стражоу ако ли не оудблюдоу стражоу (147v 1/4) (в. Поломац 2007а: 217). У свим осталим регистрованим примерима њоме је, рекли бисмо, означен чин стражарења: нь ако бѣдѣ кѣфаліе и соудіе ц(а)рѣкы кон|х| је поставилъ ц(а)рь да поставе страже по всѣ|х| поуте|х| и кѣфаліамъ да прѣдадоу пштовѣ да н|х| блюдоу съ стражамн (147г 11/16); а ц(а)рь да нише кѣфаліе и властеле кон|м| бѣде поутѣ прѣданѣ и страже прѣданѣ (148г

Феудална давања Домаће речи

Лексемом ДОХОДАК именује се „редовни данак или дажбина која се обавезно давала феудалцу (властелину, цркви) или цару од прихода са земље” (Богдановић 1981: 274). Двочлани израз ДОХОДАК ЦРКОВНИ пак „највероватније представља бир, дажбину у новцу и производима, коју су попови скупљали од парохијана и предавали, посредством егзарха, надлежном архијереју, мада није искључено да је овим општим изразом обухваћена и врховина, доходак који су сами попови плаћали епископу или митрополиту” (Бубало 2010: 162).

Речју ОБРОК се означава „обавеза зависних људи да дају храну, обично за време одмора и ноћења, владару и његовој пратњи, као и државним службеницима када путују по земљи или области своје надлежности” (Бубало 2010: 190).

Општи назив ПЛАТА Ђорђе Бубало преводи речју „дажбина” (2010: 173).

У грађи се користи и лексема ПОДАНАК, која, како наводи Димитрије Богдановић, означава било коју дажбину, утврђену Душановим закоником или другим владарским актом (1981: 274).

Позајмљенице

Лексемом СОЋЕ, која, према речима Владимира Поломца, вероватно потиче од грчке речи *σάκκιον* (2016а: 308), именована је најважнија дажбина убирана у корист владара у српској држави и осамостаљеним областима током XIV века (в. Лексикон 1999: 683). „Износила је 1 перперу или кабао (82 l) жита. Свака кућа зависних људи дуговала је соће своме феудалном господару, а он га је предавао владару.” (Бубало 2010: 264). Са значењем „соће” у Барањском препису Душановог законика једном је употребљена група речи ПЕРПЕРА ЦАРЕВА (в. Бубало 2010: 173).

У глаголе чије значење има везе са феудализмом убројили бисмо следеће: БЉУСТИ СТРАЖУ „стражарити”; ВОЈЕВАТИ; ДИЗАТИ „носити” (Пешикан 1997:

5/8); и всакы гостъ и тръговьць и лѣтннннъ да доходи къ прѣвѣннѣ страже|ц|ѣ (148г 8/10); и стража стражи да га прѣдаваю съ всѣ|ц| (148г 12/13).

482)⁷⁸⁸, „преносити” (Пешикан 1997: 488)⁷⁸⁹; НАПРАВИТИ „оправити” (Пешикан 1997: 484); ПРОВАЋАТИ „спровести, спроводити” (Пешикан 1997: 492); РАБОТАТИ „радити, извршавати обавезу ’работе’, кулучити” (Богдановић 1975: 277); СТЕЖИТИ „средити” (Пешикан 1997: 492)⁷⁹⁰; УРАБОТАТИ „произвести ’работом’, кулуком” (Богдановић 1975: 278).

Поређењем прегледаних доступних студија о лексици у Душановом законнику и лексике забележене у Барањском препису, дошли смо да закључка да су све лексеме у вези са феудалним радним радним обавезама и у вези са феудалним давањима забележене у студијама Владимира Поломца „Термини за феудалне радне обавезе у старосрпском језику” (2007а: 207–234) и „Термини за феудална давања у старосрпском језику” (2007б: 215–232). Поломац ту наводи и лексеме РАБОТА и ВОЈСКА, али не помиње потврде њихове употребе у Душановом законнику. Мишљења смо да у примерима из Барањског преписа који следе горепоменуте лексеме служе за означавање феудалних радних обавеза:

работа: осквободн љн ц[а]р(ь)|с|тво ѿ всѣ|х| работъ малѣн|х| и великыи|х| (129г 15/16);

и що соу села цр(ь)ков’на и лю|д|[н]іє цр(ь)кв’нїи да не гредѣ оу мѣроп’шннїє ц[а]р(ь)|с|тва љн нн на сѣно нн на оранїє нн на виноградаъ нн на єдноу работѣ нн малѣ нн великѣ (130г 5/9);

ѿ всѣ|х| работъ осквободн ц[а]р(ь)|с|тво љн (130г 10/11);

и вациннє в’се да сѣ сквободнє ѿ всѣ|х| работъ и подьнѣкѣ ц[а]р(ь)|с|тва љн (131г 8/9);

ако љн га воудє ѿслааь ц(а)рь нлн сѣдїа на работоу (134v 5/6);

како платѣ плакїаю и работѣ работаю (135г 5);

вонска: развѣ да даваю сокїє и вонскѣ да воюють по законѣ (131г 10/11);

кѣдн прїнде властєлннѣ с конскє додѣмь (133г 6/7);

на всакон концѣ да овладаю воєводе (141г 18/19);

⁷⁸⁸ Са овим значењем глагол ДИЗАТИ долази у члану 23 Душановог законика: цр(ь)квалѣ поноса да нѣ|с|(ть) развѣ ка|д| гредє кацо ц(а)рь тадази да га днѣж (129г 7/9).

⁷⁸⁹ Ово је значење наведеног глагола у члану 60 Душановог законика: ц(а)ра всакы да днѣж коудѣ кацо гред|д|[є] градь всакы до жѣпє и жоупа до града (133v 10/12).

⁷⁹⁰ Мисли се на обавезу меропах да не остави посао око летине недовршен (в. Пешикан 1997: 30).

цр(ь)ковъ ктѡ оборн на концѣ да се оубнѣ или ѡбѣси (141v 4/6);

на концѣ сваде да нѣ|с|(тъ) (141v 7).

Рекли бисмо да се у примерима коѡ конска ѿ тоуда мнѣ и плѣни зѣмлю ц(а)рѣвѡ (132v 7/9) и конска коѡ грѣде по зѣмли ц(а)рѣвѣ (142r 18/19) лексема ВОЈСКА употребљава да означи оружану силу, а не радну обавезу. У насловима чланова закона пак (ѡ конскаѡхъ (141r 17) и ѡ концѣ (142r 18)) не можемо са сигурношћу одредити значење употребљене лексеме.

Показало да се у Ивићевом раду (1977: 253–264) нису дати глаголи ВОЈЕВАТИ и УРАБОТАТИ. Потврде ових глагола налазимо у Даничићевом *Рјечнику из књижевних старина српских*:

воѣвати „*pugnare*” (Даничић, 1863, I: 150):

и конскѡ да воюють по законѡ (131r 10/11);

оуработати „*perficere*” (са примером из Душановог законика) (Даничић, 1864: 377):

и що работа мѣропѣхъ този в’се да стежи (135r 16/17).

ПРАВО

Разноврсна правна лексика распоређена је у чак седам лексичко-семантичких група: државна управа и припадници државне управе; основни правни појмови и правне радње; правна акта; судски поступак; учесници у судском поступку; кривична дела; извршиоци кривичних дела.

Државна управа и припадници државне управе

Домаће речи

ВЕЛИКИ ВЛАСТЕЛИН СТЕГОНОША назив је за великаша, велможу с правом да носи своју заставу, стег (в. Бубало 2010: 209), односно заповедника војног одреда у својој држави, тј. жупи (в. Лексикон 1999: 168).

Израз ВЕРОВАНИ ЧЛОВЕЦИ упућује на људе од поверења (в. Бубало 2010: 211).

Лексемом ВЛАДАЛАЦ именује се „управитељ или управник који је у нечијој служби – службеник” (Лексикон 1999: 85). Једном се у грађи појављује и лексема ВЛАСНИК; то је „дословно онај који има неку власт, овлашћење од владара; чиновник, управитељ, *владалац*” (Бубало 2010: 161). За означавање подручја пружања нечије управе или власти користе се лексеме ВЛАСТ и ОБЛАСТ (в. Лексикон 1999: 457).

Лексемом ВОЈЕВОДА означена је „висока титула у средњовековној Србији која је у периоду Немањића подразумевала војну функцију, а касније у периоду Деспотовине и војну и цивилну власт у обласној и локалној управи” (Лексикон 1999: 95). Како Бубало истиче, *војвода* је као представник крупне властеле био највиши војни заповедник после владара или његовог сина, са широким овлашћењима у војним походима (2010: 192).

Лексемом ДРЖАВА се у Душановом законику означава „област која је добијена од владара на управу, коју властелин *држи* с владаревим овлашћењем” (Бубало 2010: 167).

У ову семантичку групу спадају и лексеме које служе за означавање припадности истом друштвеном сталежу (в. Богдановић 1981: 274; Лексикон 1999: 169; Бубало 2010: 182):

ДРУГ⁷⁹¹; ДРУГА; ДРУЖИНА.

Под лексемом ЖУПА подразумева се „територија са посебном управом, административна јединица; сеоско подручје једне области, подручје ван града” (Богдановић 1981: 274). Како Бубало наводи, ова територијална, управна и привредна целина, насељена претежно земљорадничким становништвом, са колективним правима и обавезама, стајала је, према занимању својих житеља и положају у територијалној организацији, на супрот градским насељима и насељима сточара, тј. катунима (2010: 170). Групом речи ЖУПЕ СМЕСНЕ именују се жупе у којима је било села различитих господара, чак и села са више власника или поседника (в. Бубало 2010: 209). Лексемом ЖУПЉАНИН именује се „становник жупе, који се у српском средњовековном

⁷⁹¹ Упркос чињеници да је придев *дружњи* изведен од именице *друг* којом се означава припадник исте друштвене групе, значење израза ДРУЖЊИ ЧЛОВЕК једнако је значењу израза ТУЖДИ ЧЛОВЕК – оба придева се у савременом језику замењују облицима „туђи”, односно „нечији” (в. Пешикан 1997: 496).

друштву, правима и обавезама, супротставља становнику града, грађанину” (Лексикон 1999: 198).

Лексема КНЕЗ била је „ознака старешине више катуна, али се у средњовековној Србији кнезовима називају и старешине тргова и села” (Бубало 2010: 205).

Лексема КРАЈИШТЕ користи се да означи пограничну област или жупу (в. Богдановић 1981: 258). Наиме, у средњовековној Србији су формирана крајишта као посебне војно-територијалне јединице дуж државне границе у циљу заштите државне границе и државне територије (в. Лексикон 1999: 320). ВЛАСТЕЛЕ КРАЈИШНИЦИ били су властела „којој је дата погранична област на управу с превасходном обавезом одбране граница или офанзивних акција” (Бубало 2010: 167). У функцији именовања граничара, властелина, односно поседника пограничне области или крајишта (в. Богдановић 1981: 275) користи се и лексема КРАЈИШНИК.

Лексемом ПРЕСТАЈНИК вероватно се означава надзорни орган на властелинству (в. Бубало 2010: 205).

САБОР „је могао значити скуп становника села, сазваних да чују неко обавештење или заповест власти, а могао је бити назив трајне институције са одређеним делокругом и правилима рада, као што је био случај са црквеним и државним саборима” (Лексикон 1999: 222). Сабори који се помињу у анализираној грађи јесу они на којима је донет и допуњен Душанов законик, одржани 1349. године у Скопљу, односно 1354. у Серу. Време одржавања сабора означено је изразом ДОБА САБОРНО.

Лексемом ЦАРИНА означава се „владарево реглано право” (Бубало 2010: 193), а лексемом ЦАРИНИК „владарев чиновник који у његово име наплаћује таксе од трговачког промета, царину” (Бубало 2010: 193).

ЧЕЛНИК се користи као „општи назив за управника, од титула високих достојанственика до управника манастирских имања” (Бубало 2010: 205). Димитрије Богдановић је мишљења да се ова лексема у Душановом законуку односи на старешину сточарског села или катуна (1981: 278).

Претпостављамо да би у оквиру ове групе могла бити наведена и лексема УМЕСА, употребљена да означи заједницу (в. Никчевић 1981: 283).

Позајмљенице

Речју ДИЈАК (грч. διακός) именован је „писар дворске канцеларије” (Богдановић 1981: 274).

Грецизмом ЛОГОФЕТ/ЛОГОТЕТ (грч. λογοθέτης) именује се „највиши дворски службеник у средњовековној Србији, ’канцелар’ ” (Богдановић 1981: 275). Ради се о човеку који је „на дворовима српских краљева и царева обављао дужност старешине владареве канцеларије и целокупног особља које је тамо радило” (Лексикон 1999: 369).

ПОКЛИСАР (грч. ἀποκρισιάριος) је „основни и најчешће употребљавани назив за посланика, дипломатског посредника, преговарача” (Лексикон 1999: 538).

За именовање старешине једног села или катуна коришћена је грчка реч ПРЕМИЋУР (грч. πριμικήριος) (в. Лексикон 1999: 121).

ЋЕФАЛИЈА/КЕФАЛИЈА (грч. κεφαλή) има значење „највиши представник локалне управе у граду и околини” (Лексикон 1999: 292), односно „поглавар, управитељ” (Богдановић 1981: 278).

Основни правни појмови и правне радње

Лексема ДЕЛО значи „предмет, ствар, предмет судског спора или претреса; кривица” (Богдановић 1981: 274). Изразом ДУХОВНО ДЕЛО означавају се „послови у редовном делокругу црквених органа, црквена администрација” (Богдановић 1981: 274).

Лексемом ДЛГ у Барањском препису Душановог законика бива означена „кривица пред судом” (Грицкат-Радуловић 1975а: 141), али и „предмет (грађански спор или кривично дело) у надлежности одређених судских органа” (Богдановић 1981: 274). За предмет (спор или кривицу) у надлежности црквених судских органа коришћена је група речи ДУХОВНИ ДЛГ (в. Богдановић 1981: 274). Са истим значењем користи се и група речи ЦРКОВНИ ДЛГ (в. Богдановић 1981: 278).

Лексемама ИЗДАВА и ИЗДАНИЈЕ означавала се „предаја покретне или непокретне имовине (увођење у посед) према уговору или пресуди и накнада коју извршилац добија за предају” (Бубало 2010: 188–189).

У Барањском препису Душановог законика помињу се оба „облика гаранције код узимања трговачког и потрошачког кредита” (Лексикон 1999: 211): ЗАЛОГА и ЈЕМСТВО.

ПЕЧАТ је, према речима Ђорђа Бубала, „знак овлашћења судског позивара, који се приликом позива на суд показивао као доказ да су позив и позивар легални и веродостојни” (2010: 121).

Лексема ПРАВДА у анализираној грађи има двојако значење: 1. „право”; 2. „спор” (Бубало 2010: 240).

Од глагола чије је значење повезано са државном управом уочили смо следеће: ДРЖАТИ; ЗАБАВИТИ „задржати” (Пешикан 1997: 476)⁷⁹²; ИЗАБРАТИ; ИМАТИ ОБЛАСТ „владати”; ОБЛАДАТИ „владати”⁷⁹³ (Пешикан 1997: 472)⁷⁹⁴; „располагати” (Пешикан 1997: 490)⁷⁹⁵; „управљати” (Пешикан 1997: 494)⁷⁹⁶; ОГЛЕДОВАТИ „надzirати” (Пешикан 1997: 481); ПОКАЗАТИ „одредити” (Пешикан 1997: 483); ПОЛОЖИТИ „одредити” (Пешикан 1997: 483)⁷⁹⁷; „поставити”⁷⁹⁸; ПОСТАВЉАТИ, ПОСТАВИТИ „одредити” (Пешикан 1997: 483)⁷⁹⁹; „поставити” (Пешикан 1997: 487)⁸⁰⁰; САДРЖАТИ „држати” (Пешикан 1997: 475); СТАВИТИ „поставити” (Пешикан 1997: 487).

⁷⁹² Ради се о значењу глагола ЗАБАВИТИ у члану 188: [...] да нѣсоу волны глобарѣ ннща забавити ннща (152г 13/15).

⁷⁹³ Употреба глагола ОБЛАДАТИ потврђена је и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 314).

⁷⁹⁴ Ово је значење глагола ОБЛАДАТИ у члану 25 Душановог законика: цр(ь)квѣмн да обла|д|[а] г[о]|ц|[поди]нѣ ц(а)рѣ [...] (129г 11/12).

⁷⁹⁵ Са наведеним значењем глагол ОБЛАДАТИ употребљен је у члану 35: н прѣдаде ц[а]р(ь)|с|ткво мн нгѣменоу цр(ь)квн да обла|д|[а]ю вѣсомѣ квкѣмѣ [...] (128г 4/6).

⁷⁹⁶ Наведено значење препознато је у члановима 45 и 146: [...] н да обла|д|[а] с(вѣтн)т(ѣ)лѣ оу тонзн цр(ь)квн д(оу)хов'ннцѣ дѣлѣ|д|ѣ (131v 4/5); також|д|ѣ н кнезовѣ н прѣднкюрѣ н владал'ци н прѣстанннцн н чел'ннцн кон се обрѣтаю селн н катѣнн обладающе [...] (144v 15/19).

⁷⁹⁷ Горенаведено значење препознато је у члану 150 Душановог законика: [...] да нмѣ к|с|(тѣ) оправ|д|анѣ желѣзо що к положнѣ ц(а)рѣ [...] (145г 18/19).

⁷⁹⁸ Ово је значење глагола ПОЛОЖИТИ у члану 148: соудѣ коѣ к|с|(тѣ) ц(а)рѣ положнѣ землн свѣднн [...] (145г 22/145v 1) (в. Богдановић 1997: 71).

⁷⁹⁹ Ово је значење глагола ПОСТАВИТИ у члану 168: златара оу жѣпа|х| по землн ц(а)рѣвѣ ннгде да нѣсть разкѣ оу трѣговѣхѣ гдѣ к|с|(тѣ) ц(а)рѣ поставнѣ дннарѣ ковѣтн (149v 18/22).

⁸⁰⁰ Са овим се значењем глагол ПОСТАВИТИ среће у свим осталим примерима из Барањског преписа: у уводу и у члановима 7, 11, 13, 45, 150.

Правна акта Домаће речи

Када је реч о изразу ГРАДСКЕ ГРАНЕ, „преовладало је мишљење да се односе на Прохирон и да израз треба тумачити као *световне чланове* Закона светих отаца, тј. Номоканона” (Лексикон 1999: 207–208).

ЗАКОН је „стари израз који се у српским правним споменицима среће још с краја XII века у значењу правног правила уопште (*regula iuris*)” (Лексикон 1999: 205).

Група речи ЗАКОН КИНОВИЈСКИ употребљава се да означи „устав (типик) манастирског општежића” (Богдановић 1981: 274).

ЗАКОНИК јесте „израз који у српским правним споменицима означава збирку појединачних правних правила (закона)” (Лексикон 1999: 209). У анализираној грађи ова лексема, праћена придевом *царев*, увек упућује на *Законик цара Стефана Душана*.

Под изразом ЗАКОНИК СВЕТИХ ОТАЦА, односно ЗАКОН СВЕТИХ ОТАЦА подразумева се „Номоканон или Крмчија, зборник црквених канона и правила светих отаца” (Богдановић 1981: 274).

ЗАПИСАНИЈЕ је један од назива за пословноправни акт (в. Поломац 2016а: 315). „Као што термин књига сугерише форму, тако записаније (запис) сугерише садржину, саму правну радњу која се, као трајно сведочанство, записује” (Лексикон 1999: 271).

ЗАПОВЕД ДУХОВНА има значење „заповест или налог духовне (црквене) власти, посебно у оквиру покајничке дисциплине – у пракси, према одредбама тзв. ’епитимијног номоканона’ ” (Богдановић 1981: 274–275).

Термином КЊИГА означава се „писмо с правним садржајем” (Грицкат-Радуловић 1975а: 141), односно „исправа” (Никчевић 1981: 275).

КЊИГА МИЛОСНА/КЊИГА МИЛОСНА ЦАРЕВА представља „писмо или акт којим је цар учинио поклон или дао какву бенефицију, акт о помиловању” (Богдановић 1981: 275), тј. исправу о учињеној владаревој милости (в. Бубало 2010: 177). Са истим значењем употребљава се и МИЛОСТ/МИЛОСТ ЦАРЕВА.

Лексема ПИСАНИЈЕ се јавља „у споменицима за обележвање писане речи уопште, онога што је записано” (Лексикон 1999: 513) и једна је од оних који служе за

означавање пословноправног акта (в. Поломац 2016а: 315). Израз ЛАЖНО ПИСАНИЈЕ се појављује у члану Душановог законика посвећеном фалсификовању повеља, „али није јасно да ли *лажно писаније* овде означава чин фалсификовања или сам фалсификовани акт, односно његову садржину” (Лексикон 1999: 514).

Лексемом ПОВЕЛЕНИЈЕ, која представља дослован српски превод грчке речи *πρόσταγμα* (в. Бубало 2010: 163), именује се „наредба царска” (Никчевић 1981: 287).

Иако не представљају правна акта, у оквиру ове групе поменућемо и следеће лексеме и изразе:

ГЛАС, са значењем „порука” (в. Бубало 2010: 104); РЕЧИ ПОТВОРНЕ, са значењем „клеветничке речи” (Бубало 2010: 240); РЕЧИ ПРЕЛАГАНЕ, у значењу „преиначен садржај” (в. Бубало 2010: 201); СЛОВО⁸⁰¹, са значењем „реч” (Бубало 2010: 241); СЛОЖЕНИЈЕ, са значењем „састав, садржај” (Бубало 2010: 241).

Позајмљенице

ПРОСТАГМА (грч. *πρόσταγμα*) представља врсту аката којима се саопштавају цареве наредбе (в. Бубало 2010: 163), по садржају и спољним знацима различиту од хрисовуља као свечаних даровних аката (в. Лексикон 1999: 591). То су „најчешће краће административне наредбе упућене царском чиновнику или поверљивом лицу” (Лексикон 1999: 591).

ХРИСОВУЛ/ХРИСОВУЉ (грч. *χρυσόβουλλον*) јесте „владарска повеља са златним печатом, повеља највишег ранга” (Богдановић 1981: 278). У питању је, како Бубало истиче, најсвечанија владарска повеља (2010: 162).

Сматрамо да групи лексема које се тичу основних правних радњи и појмова, укључујући и правна акта, припадају и следећи глаголи потврђени у Барањском препису: БИТИ СЛОЖЕНИЈА „бити састав”; ВЕРОВАТИ „поклонити поверење” (Ивић 1977: 257); ВРШИТИ; ГОВОРИТИ; ДАТИ, ДАВАТИ „дати, давати”⁸⁰²; „изнети” (Пешикан 1997: 478)⁸⁰³; „предати, предавати” (Пешикан 1997: 487)⁸⁰⁴; ДАТИ

⁸⁰¹ Употребљена је и група речи СЛОВО ЛАЖНО ПРЕПИСАНО.

⁸⁰² Са основним значењем овај глагол употребљава се у члановима 9, 18, 31, 40, 42, 44, 48, 57, 66, 68, 73, 79, 80, 88, 136, 139, 142, 162, 163а, 180, 188.

⁸⁰³ Ово је значење глагола ДАТИ у члану 79 Душановог законика: [...] ако кто да|с(тъ) м[н]л[о]|с(тъ) ц(а)рекв и ре|ч[|е]тъ дал мн|е|с(тъ) г[о]|с[|подн]нъ ц(а)рь како|е|с(тъ) дръжалъ мон дръгъ прѣгъ мене [...] (136г 20/22).

ГЛАС/ГЛАСА „известити” (Пешикан 1997: 478); ЗАБРАНИТИ; ЗАПИСАТИ „запис(ив)ати” (Пешикан 1997: 477)⁸⁰⁵; „написати” (Пешикан 1997: 482)⁸⁰⁶; ЗАРУЧИТИ „предати” (в. Бубало 2010: 182); ЗГОВАРАТИ СЕ „договарати се” (Пешикан 1997: 475); ИЗГОВОРИТИ; ИЗНЕСТИ „изнети” (Пешикан 1997: 478)⁸⁰⁷; „показати” (Пешикан 1997: 486)⁸⁰⁸; ИМАТИ ПОВИНОВЕНИЈЕ „повиновати се” (Пешикан 1997: 486); ИМАТИ ПОСЛУШАНИЈЕ „слушати”; ИСПРАВИТИ, ИСПРАЉАТИ (СЕ) „исправити се” (Пешикан 1997: 479)⁸⁰⁹; „извршити”⁸¹⁰; „обавити, обављати” (Пешикан 1997: 483)⁸¹¹; „покорити се” (Пешикан 1997: 486)⁸¹²; ОПОВЕДАТИ „известити” (Пешикан 1997: 478); ОСВОБОДИТИ; О(Т)ДАТИ „дати, давати” (в. Пешикан 1997: 474)⁸¹³; „издати” (Пешикан 1997: 478)⁸¹⁴; „оставити” (Пешикан 1997: 484)⁸¹⁵; ПИСАТИ „написати” (Пешикан 1997: 482)⁸¹⁶; „писати” (Пешикан 1997: 485)⁸¹⁷; ПОВЕЛЕВАТИ, ПОВЕЛЕТИ „наређивати, наредити” (Пешикан 1997: 482); ПОВИНУТИ СЕ; ПОГИНУТИ „пропасти” (Пешикан 1997: 125); ПОДЛАГАТИ, ПОДЛОЖИТИ „потчињавати, потчинити” (Пешикан 1997: 487); ПОМИЛОВАТИ; ПОТВОРИТИ, ПОТВАРАТИ „нарушити, нарушавати” (Пешикан

⁸⁰⁴ Реч је о значењу препознатом у члановима 92, 99, 100 и 187: [...] н заруџн селоу н позове да га дадз прѣ|д| соудје ако ли га не да село прѣ|д| соудје [...] (138г 6/8); [...] да този село да|с|(ть) пожеж’цоу ако ли га не да|с|(ть) да плати [...] (138в 2/3); [...] нан да да|с|(ть) пожеж’цоу (138в 7); [...] да се да свезань ономоузи селз [...] (152г 5).

⁸⁰⁵ Са овим се значењем глагол ЗАПИСАТИ јавља у члану 134 и 139: н цо записе г|о|с|подн|нь ц(а)рь башиноу комоу записе село оу башиноз [...] (142г 12/13); [...] развѣ цо к|с|(ть) ц(а)рь записалз оу закон’ниѣ този да мз работа н дава [...] (143г 7/9).

⁸⁰⁶ Ово је значење глагола ЗАПИСАТИ у члану 105: [...] те ре н|х| потвара закон’ниѣ ц(а)ревѣ цо к записалз ц(а)рь комз любо кннгз (139г 4/6).

⁸⁰⁷ Ради се о значењу потврђеном у члану 83 Душановог законика: где се изнесете две кннгз ц(а)ревѣ за едноу нпотез [...] (136в 19/20).

⁸⁰⁸ Са овим значењем глагол ИЗНЕСТИ употребљен је у члану 78: [...] ако ктѡ изнесе м|н|л|о|с|т|ноу кннгоу нан ре’ч|ѣ| м|н|л|о|с|т|ника ндамь [...] (134г 11/12).

⁸⁰⁹ Реч је о значењу глагола ИСПРАВИТИ из члана 5 Душановог законика: [...] н ако не оуспокје исправити заповѣдју д(оу)хов’ноу (126в 2/3).

⁸¹⁰ Овако се преводи глагол ИСПРАВИТИ употребљен у члану 4 Душановог законика (1997: 37): ако ли прѣ’ноу н оудрѣжн се ѿ цр(ь)кве н не вьсоцетъ исправити повѣленїа цр(ь)квн [...] (126г 15/18).

⁸¹¹ Једино је у члану 37 Душановог законика потврђено наведено значење: [...] развѣ да послаау мнтрополнтїе калогѣра самодроугаго по поповѣ|х| да исправи д(оу)хов’но [...] (128г 17/20).

⁸¹² Са овим се значењем глагол ИСПРАВИТИ СЕ јавља у члану 4 Душановог законика: [...] да се повинѣ н исправи цр(ь)квн [...] (126г 14/15).

⁸¹³ Реч је о глаголу употребљеном у члановима 154 и 174: [...] кер’ соу знаюкїн криво шправилн нан ѿдалн [...] (146в 12/13); [...] ѿ свон|х| виноградаь н ѿ земле з прикїю ѿдатн [...] (150в 10/12).

⁸¹⁴ Ово је значење наведеног глагола у члану 141: [...] тѣм|ж|де шобразω|м| да се кажоу н ѿдадз (143в 15/16).

⁸¹⁵ Ради се о значењу посведоченом у члану 40: [...] да соу вол’ни ницы н|л|н| по|д| цр(ь)ковь датн нан за д(оу)шоу ѿдатн [...] (130в 19/21).

⁸¹⁶ Наведено значење глагола ПИСАТИ потврђено је у члану 171: [...] ако пише кннгоу ц(а)рь нан по срѣ’бѣ нан по люб’ви нан по м|н|л|о|с|т|н за нѣкога а шнан кннга раздараетъ закон’ниѣ не по прав’де н по законз како пише законь [...] (150г 10/15).

⁸¹⁷ Ово је значење глагола ПИСАТИ у свим преосталим потврдама из Барањског преписа, у члановима 6, 35, 101, 136, 137, 148, 162, 171, 172.

1997: 482)⁸¹⁸; „обеснаж(ива)ти” (Пешикан 1997: 483)⁸¹⁹; „оспорити” (Пешикан 1997: 484)⁸²⁰; „поништити” (Пешикан 1997: 486)⁸²¹; „установити ништавност” (Пешикан 1997: 495)⁸²²; ПРЕДАТИ, ПРЕДАВАТИ; ПРЕЛАГАТИ „преиначити” (Пешикан 1997: 488); ПРЕПИСАТИ „преиначити” (Пешикан 1997: 488)⁸²³; „преписати” (Пешикан 1997: 488)⁸²⁴; ПРЕСЛУШАТИ „не послушати” (в. Пешикан 1997: 487); ПРЕСТУПИТИ; ПРЕТВОРИТИ „преиначити” (в. Пешикан 1997: 488); ПРЕЧУТИ „оглушити се” (Пешикан 1997: 483)⁸²⁵; „не послушати” (в. Пешикан 1997: 487)⁸²⁶; ПРИМИТИ; ПРИНЕСТИ, ПРИНОСИТИ „доносити” (Пешикан 1997: 475); ПРИПОВЕДАТИ „саопштити” (Пешикан 1997: 490); ПРОСТИТИ „ослободити” (Пешикан 1997: 484); РАЗАРАТИ „нарушити, нарушавати” (Пешикан 1997: 482); РАЗДРЕТИ „раздерати” (Пешикан 1997: 489); РАСУТИ „раселити и конфисковати, одузети сву имовину” (Пешикан 1997: 277); РЕЋИ; САВРШИТИ „извршити” (Пешикан 1997: 478)⁸²⁷; „поступити” (Пешикан 1997: 487)⁸²⁸; СКУПИТИ; СЛУШАТИ „послушати” (Пешикан 1997: 487); УЗАКОНИТИ; УЗЕТИ, УЗИМАТИ „одузети” (Пешикан 1997: 484)⁸²⁹;

⁸¹⁸ Ово је значење глагола ПОТВОРИТИ из члана 30: и ѿ селѣ да не сръве ннеднна властъ калкогѣра нли чл(о)в(ѣ)ка црѣковъ на и кто потвори сиѣ при животѣ и по смърти ц[а]р(ь)|с[т]ва мн да нѣ|с(ть) б(лаго)|с[л](о)вѣнь [...] (129v 2/6).

⁸¹⁹ Са овим се значењем глагол ПОТВАРАТИ користи у члану 105: кннѣ ц(а)рѣкѣ коѣ се приносе прѣ|д|свѣѣ за що любо тере н|х| потвара законъ ннѣ ц(а)рѣвѣ що је записала ц(а)рѣ коѣм любо кннѣ [...] (139г 3/6).

⁸²⁰ Реч је о значењу регистрованом у члановима 83 и 137: [...] а м[н]л[о]|с[т]ь да се не потвори (137г 1); хрсовѣлн ц(а)рѣкн що соу оутинненн градоков|м| ц(а)рѣкѣмъ що нмъ пише да нмъ нѣ|с(ть) вољнь потворити нн г[о]|с[л]и[подн]нѣ ц(а)рѣ нн ннѣ кто (142v 14/18).

⁸²¹ Ово је значење препознато у члану 115: [...] ако да кннгоу м[н]л[о]|с[т]нѣ ц(а)рѣкоу да се не потвори [...] (140г 11/12).

⁸²² Ово је значење глагола ПОТВОРИТИ у следећем делу члана 105 Душановог законика: [...] онези кннѣ коѣ потвори свѣд тезн кннѣ да оуздоу свѣѣ [...] (139г 7/8).

⁸²³ Наведено значење Пешикан препознаје у изразу ПРЕПИСАТИ НА ИН ОБРАЗ у члану 162 Душановог законика (1997: 488), чији део наводимо: [...] да ако бѣде потворѣ приставомъ ере бѣд|л[с] нно зчиннан него що пише кннга нли ако боу|д[оу] прѣписали кннѣ на ннѣ образѣ [...] (148v 19/149г 1).

⁸²⁴ Ово је значење глагола употребљеног у члану 138: аще се оберѣте оу чинемъ хрсиковѣлн слово лѣжъно прѣписано [...] (142v 20/21).

⁸²⁵ Наведено значење глагола ПРЕЧУТИ потврђено је у члану 136: [...] никто да не прѣчюѣ що пише кннга ц(а)рѣва [...] (142v 6/8).

⁸²⁶ Ово значење глагола ПРЕЧУТИ препознато је у члановима 4, 6, 34, 129: [...] ако ли прѣчюѣ и оудрѣжн се ѿ цр(ь)кве [...] (126г 15/16); ако ли се кто оберѣте прѣчюѣ [...] (126v 7/8); [...] кто ли се нанде нзыгнавъ метохю на церопъшннуѣ и прѣчюѣ законъ ц[а]р(ь)|с[к]ы [...] (130г 11/14); [...] ако ли н|х| кто прѣчюѣ оу чель [...] (141г 20/21).

⁸²⁷ Са овим се значењем глагол САВРШИТИ јавља у члану 136: [...] ако ли боуде такова кннга що не може онзи свършити (142v 8/10).

⁸²⁸ Ово је значење наведеног глагола у члану 162: [...] и аще соу свършинн како пише в соудиннѣ кннѣ [...] (149г 2/3).

⁸²⁹ Ово је значење глагола УЗЕТИ у члановима 9, 20, 101 и 111: [...] ако ли се не кр(ь)|с[т]и да мѣ се взме жена и дѣт'ца [...] (127г 3/5); [...] и ако боуде попу на този дошьлѣ да мѣ се взме попов'ство (128v 20/22); [...] такон да мѣ се тази дрѣжава взме а нна не дастъ (133г 18/19); [...] оннзи кони накез'днын всн да се оуздоу [...] (138v 12/13); [...] ако боуде властелннѣ да моу се в'се взме (139v 8/9).

изостанак повреде или брзо исцељење представљали су доказ његове невиности (в. Бубало 2010: 206–207).

Друга врста „Божјег суда” поменута у Барањском препису Душановог законика јесте КОТАЛ. У овом случају је осумњичени имао обавезу „да голим рукама извади предмет из котла са кључалом водом” (Лексикон 1999: 316) и „уколико не би задобио повреде, сматрало се да није крив, тј. да је божанском интервенцијом, будући невин, остао неповређен” (Бубало 2010: 179).

За доказно средство у поступку доказивања кривице коришћене су лексеме ЛИЦЕ И ПОЛИЧИЈЕ (в. Лексикон 1999: 547). ЛИЦЕ је такође могло да значи „саму украдену ствар која је била нађена код осумњиченог” (Лексикон 1999: 547), и са тим значењем се појављује у оквиру израза ПОЗНАНИЈЕ ЛИЦА⁸³⁹.

ОБЛИЧЕНИЈЕ⁸⁴⁰ је назив за „хватање на делу, непосредни доказ кривице” (Богдановић 1981: 276).

ОБРЕТЕЉ је назив за нађену ствар (в. Никчевић 1981: 296).

Лексема ОПРАВА „може да значи правдање, оправдање, али и таксу за оног који се оправдао” (Бубало 2010: 179).

ОПРАВДАНИЈЕ представља „поступак доказивања права или невиности, отуда сам доказ права или невиности” (Богдановић 1981: 276). Група речи ОПРАВДАНИЈЕ СУДАБНО користи се да значи судску одлуку (Грицкат-Радуловић 1975а: 141), тачније пресуду (в. Бубало 2010: 206), а са истим значењем бива коришћена и реч СУД (в. Никчевић 1981: 283).

Лексему ОДБОЈ Димитрије Богдановић тумачи као „супротстављање извршењу судског налога одн. судским извршитељима” (1981: 276). У *Лексикону српског средњег века* наводи се, међутим, да је у питању „казна, односно глоба за одбијање судског изасланика” (1999: 463).

Парничење се означава лексемом ПРЕНИЈЕ (в. Пешикан 1997: 485).

⁸³⁹ Лексема ПОЗНАНИЈЕ има значење „препознавање” (Никчевић 1981: 293).

⁸⁴⁰ Ради се о речи преведеној са грчког језика: у грч. ἔλεγχος (в. Богдановић 1981: 276).

Под лексемом ПРЕСТОЈ подразумева се „неодазивање на позив суда, недолазак на суд упркос судском позиву” (Лексикон 1999: 581), односно „казна за неодазивање на суд” (Бубало 2010: 169).

Термином ПРИСЕЛИЦА означава се обавеза накнаде штете причињене од стране лопова и разбојника, која је по правилу била колективна, и, у зависности од врсте штете и места где је причињена, разрезана на села, жупе, градове, властелинства (в. Бубало 2010: 196).

ПРИЧА је назив за тужбу (в. Лексикон 1999: 721).

Лексема РУКА коришћена је да означи заштиту под коју се оптужени стављао да би избегао судску одговорност, као и глобу која се за такав поступак плаћала (в. Лексикон 1999: 179).

Лексемом СВОД именује се „доказивање правног основа за држање ствари (нарочито стоке) за коју се сумња да је украдена, утврђивањем њеног порекла и законитости у преношењу права на ствар” (Богдановић 1981: 277). Како Ђорђе Бубало истиче, у овој врсти доказног поступка се оптужени за поседовање украдене ствари могао оправдати уколико укаже на онога од кога је спорну ствар купио или добио, а затим се претходни поседник могао правдати на исти начин, и то све док се не дође до онога који није могао доказати да је ствар прибавио легално или од кога ју је прибавио (2010: 218).

Лексемом СУД именована је и институција којој је поверено решавање спорова из различитих области права.

Позивајући се на тумачење Александра Соловјева, Димитрије Богдановић лексему УЗДАНИЈЕ тумачи као велику казну у поступку, судску кауцију (1981: 274). И Ђорђе Бубало наводи да је УЗДАНИЈЕ вероватно у вези са судским поступком и да обухвата неку врсту новчане трансакције (2010: 186).

Својеврсна веза са судским поступком огледа се и у лексемама ПОЗВАНИЈЕ („позив”) и РОК.

Позајмљенице

Грецизмом ИПОТЕС (грч. *ὑπόθεσις*) означава се „ствар, предмет (судски)” (Бубало 2010: 179).

Учесници у судском поступку

Лексемом ГЛОБАР именује се „државни чиновник чија је дужност била да сакупља судске глобе” (Лексикон 1999: 117).

Димитрије Богдановић наводи да се под лексемом ДУШНИК подразумева лице које суди по савести, односно по „души” (1981: 274). Како Ђорђе Бубало објашњава, ради се о угледним и поверења достојним, обично старијим, локалним житељима који су „по души” процењивали штету или вредност имовине за продају (2010: 176).

МИЛОСНИК се користи да означи „лице које извршава цареву одлуку о помиловању, поклону или каквој бенефицији (’милости’)” (Богдановић 1981: 275). То је, дакле, „извршилац владареве милости и гарант њеног спровођења у дело” (Бубало 2010: 177).

За оптуженог човека у Барањском препису Душановог законика коришћена је лексема ОТПАРЧИЈА (в. Лексикон 1999: 492).

ОПРАВЧИЈА је назив за „онога који се оправдао” (Бубало 2010: 208).

Лексема ПАРАЦ се у анализираној грађи употребљава да означи парничара (в. Никчевић 1981: 290). Наиме, „према одредбама Душановог законика, парци (пърци) су супарници, процесне странке на суду” (Лексикон 1999: 492). Осим са наведеним, лексема ПАРАЦ се у одређеним члановима Душановог законика користи са значењем „правни заступник” (в. Лексикон 1999: 492).

ПОРОТА, једно од доказних средстава у судском поступку, била је сачињена од појединаца, обично угледних, из друштвеног слоја, заједнице или средине којој је припадао оптужени (в. Бубало 2010: 188). Члан пороте називао се ПОРОТАЦ. У вези са *поротом* јесте и поименичени придев ВЕЋИ, који се употребљава да означи већину (в. Бубало 2010: 207).

Реч ПОСАЛНИК служи за именовање судијиног изасланика, курира (в. Бубало 2010: 188).

Речју ПРИСТАВ именује се „судски орган који има функције органа јавне вере у доказном поступку и помоћног судског органа с извршним надлежностима у претходном поступку и извршењу пресуде” (Бубало 2010: 169).

СУДИЈА је посебан, ни од кога зависан орган којем је након реформе цара Душана било поверено суђење (в. Лексикон 1999: 720). У Барањском препису ову именицу прате придеви *царев* и *дворски*. Дворске судије „имале су судити само у случајевима кривичних дела извршених на самом двору, странкама које се задесе на двору и властели која трајно борави на двору” (Бубало 2010: 216).

Поред горенаведених, у Барањском препису регистрована је и употреба лексеме СВЕДОК, која не захтева додатно објашњење.

Сматрамо да се и ЈЕМАЦ, као човек који „је гарантовао својом имовином да ће дужник, до дана доспећа, испунити своју кредитну обавезу” (Лексикон 1999: 264), може убројати у учеснике у судском поступку.

Позајмљенице

Грчком речју ΠΙΣΜΑΤΑΡ (грч. πεισμάταρος) именује се „лице са којим се странка налази у непријатељству, непријатељ” (Богдановић 1981: 276), односно „злобник” (Бубало 2010: 239).

Међу глаголима чије значење има везе са судским поступком у Барањском препису Душановог законика препознајемо следеће: БИТИ ПОТВОР „осумњичити” (в. Пешикан 1997: 484); БИТИ РОК „орочити”; ЗАКЛЕТИ СЕ; ЗНАТИ; ИМАТИ СУД „спорити се” (Пешикан 1997: 492); ИСКАТИ „искати” (Пешикан 1997: 478)⁸⁴¹; „гонити” (Пешикан 1997: 474)⁸⁴²; КЛЕТИ СЕ „заклети се” (Пешикан 1997: 476); ОДБИТИ; ОКРИВИТИ „огласити кривим” (Пешикан 1997: 483); ОПРАВИТИ (СЕ) „оправдати, се” (Пешикан 1997: 484)⁸⁴³; „огласити правим” (Пешикан 1997: 483)⁸⁴⁴;

⁸⁴¹ Са значењем „искати”, односно „тражити” овај глагол користи се у члановима 30, 79, 157 и 160 Душановог законика: [...] ако к|с|(ть) кто кодоу кривъ шо да нше сѣд|ω|м| и прав|д|ω|м|ъ по законуу [...] (129v 6/8); а за мегъ земан шо се потвараю да нше сѣд|ω|м| [...] (136r 17/18); [...] а кѣфаліе страже да ншоу и гоусаре и тати (147r 20/21); [...] а ц(а)рь да нше кѣфаліе и страже [...] (148r 5/6).

⁸⁴² Ово је значење глагола ИСКАТИ у члану 165: ако се обрѣте кон любо потвор’никъ нше кого потворомъ и лъжомъ и обѣжомъ [...] (149r 22/149v 2).

⁸⁴³ Ради се о значењу уоченом у члановима 84, 132, 154, 163а: [...] кто се оправн да не дава соудіамъ оправе (137r 3/4); [...] ако ли кто потвори говоре онози к доу да га оправн порота по закону [...] (141v 19/21); [...] и ако се нзнаге кр’ соу знаюкѣн криво оправнн [...] (146v 12/13); [...] да ю дак онодвзи кон се бѣде оправнн на соудѣ (149r 11/13).

⁸⁴⁴ Употреба глагола са овим значењем забележена је у члановима 151 и 154: [...] разкѣ да оправе нан пакы да окриве [...] (146r 6/7); кон се порот’ цн клану и оправе оногози по законуу и ако се по тонзѣ оправе обрѣте полнѣи истин’но в оногози оправ’тїе кога св оправнн [...] (146v 3/4).

ОСУДИТИ „осудити” (Пешикан 1997: 484)⁸⁴⁵; „пресудити” (Пешикан 1997: 488)⁸⁴⁶; ОТПИРАТИ „бранити, се” (Пешикан 1997: 472)⁸⁴⁷; „одговарати” (Пешикан 1997: 483)⁸⁴⁸; ПОЗВАТИ, ПОЗИВАТИ; ПОЗНАТИ „препознати” (Пешикан 1997: 488); ПОИСКАТИ СУДОМ „потерати судом” (Пешикан 1997: 487)⁸⁴⁹; ПОИСКАТИ „потражити” (Пешикан 1997: 487)⁸⁵⁰; ПОНЕВЕДИТИ СЕ „направити се да не зна” (Пешикан 1997: 478); ПОСТАВИТИ РОК „орочити”; ПОТВОРИТИ, ПОТВАРАТИ „оптужити” (Пешикан 1997: 484)⁸⁵¹; „спорити се” (Пешикан 1997: 492)⁸⁵²; ПРЕТИ (СЕ) „парничити се” (Пешикан 1997: 485)⁸⁵³; „покренути парницу” (Пешикан 1997: 486)⁸⁵⁴; „тужити” (Пешикан 1997: 494)⁸⁵⁵; ПОУЗДАТИ СЕ „подјемчити се” (Пешикан 1997: 486); РАСУДИТИ „пресудити” (Пешикан 1997: 488)⁸⁵⁶; „расправити” (Пешикан 1997: 490)⁸⁵⁷; СУДИТИ (СЕ); УЈЕМЧИТИ; УМИРИТИ „измирити” (Пешикан 1997: 478); УКРАТИТИ „прекратити” (Пешикан 1997: 488); УПРЕТИ СЕ „добити парницу” (Пешикан 1997: 475)⁸⁵⁸; УХВАТИТИ; ЦЕНИТИ „процењивати” (Ивић 1977: 259)⁸⁵⁹.

⁸⁴⁵ Реч је о значењу посведоченом у члану 148: [...] тїнзи всн да се ѿсуде іако н прѣслоушнїци ц(а)ревн (145v 8/9).

⁸⁴⁶ Са наведеним значењем глагол ОСУДИТИ употребљен је у члану 188: [...] що ѿсуде свдїе н ѿписав’ше дадѣ главоаремь тезн главе да оузнїаю главоарїе а що не ѿсудѣ соудїе н не дадѣ оуписав’ше главоаремь [...] (152г 9/13).

⁸⁴⁷ Ово је значење глагола ОТПИРАТИ у члановима 73 и 161: срѡта коѡ нѣ|с(ть) іако претн нлн ѡпнратн да дае пьр’ца кон кїе за ню прѣтн (135v 13/15); [...] да не вољнь ѡпнрїа нне рѣтн говорн|т|[н] потвор’нѣ на ѡноганзн пьр’ца нн за некѣроу нн за нно дѣло развѣ да моу ѡпнра [...] (148г 21/148v 3).

⁸⁴⁸ Наведено значење глагола ОТПИРАТИ посведочено је у члану 66: [...] кон прїнде ѡ нн|х| тьзн да ѡпнра [...] (134г 3/4).

⁸⁴⁹ Ради се о глаголу употребљеном у члану 150: н ако ктѡ понїе соудѡ|м| гоусара н татн [...] (145г 16/17).

⁸⁵⁰ Са овим се значењем глагол ПОИСКАТИ јавља у члану 91: [...] нїамь прнстаба ѡв’дезн на дворѣ ц(а)ревѣ нлн на свдїннѣ да га да кьда га понїе [...] (134г 18/20).

⁸⁵¹ Ради се о глаголу ПОТВОРИТИ употребљеном у члану 132: [...] ако лн ктѡ потворн говорѣ ѡнозн к моѡе да га ѡправн порѡта по законѣ [...] (141v 19/21).

⁸⁵² Са овим се значењем глагол ПОТВОРИТИ сређе у члану 79: а за мегїе землн що се потвараю села мегїо сокѡмь [...] (136г 17/18).

⁸⁵³ Горенаведено значење препознато је у члановима 33, 73, 88, 91 и 139: [...] ако лн ѡ двею цр(ь)квѣ боудета два чл(о)в(ѣ)ка коѡ се прнта [...] (130г 2/3); срѡта коѡ нѣ|с(ть) іако претн нлн ѡпнратн да дае пьр’ца кон кїе за ню прѣтн (135v 13/15); кьдн се пре властеле кто се оу що оупнр да дава ем’це (137v 12/13); кьда се прнта два ако рѣ|т|[ѣ] єдннѣ ѡ нн|х| [...] (134г 17/18); [...] да к|с(ть) вољнь всакы мѣропъхъ претн се съ сконнѣ г[о]|с|подаремь [...] (143г 11/13).

⁸⁵⁴ Са овим значењем глагол ПРЕТИ СЕ долази у члану 161 Душановог законика: на соуде кон се соудѣ пьр’цн кон се пре за свою прнт’чѣ [...] (148г 19/20).

⁸⁵⁵ Ово је значење глагола ПРЕТИ у члановима 176 и 177: [...] аще ктѡ жоуплїанннѣ прн граганїна да га прн прѣ|д| владал’цн град’скы|м| [...] (151г 6/8); кон властелннѣе сток оу кькы ц(а)реве всег’да|а ако н|х| ктѡ прн да н|х| прн прѣ|д| соудїѡмь дворьскїнѣ (151г 11/14).

⁸⁵⁶ Горенаведено значење потврђено је у члану 175: кон соудїа к|с(ть) оу двороу ц(а)рекоу н ѡчннн се коѡ зло телл’зн да се раз’соудн ако лн се ѡбрѣтета пьр’ца нлнѣроумь на дворѣ ц(а)реве да нлѣ раз’свдн соудїа двор’скы (145v 10/15).

⁸⁵⁷ Са овим се значењем глагол РАСУДИТИ сређе у члану 181: [...] ако се ѡбрѣте велнко дѣло н не оуздогоу раз’соуднтн н нсправнтн (151г 20/22).

⁸⁵⁸ Ово је значење глагола УПРЕТИ у члану 139: [...] н ако оупрїн мѣропъхъ г[о]|с|подара да га вѣдїтн соудїа ц(а)ревѣ (143г 19/21), а вероватно и у члану 88 (в. Пешикан 1997: 30): кьдн се пре властеле кто се оу що оупнр да дава ем’це (137v 12/13).

⁸⁵⁹ У повељама и писмима Српске деспотовине регистрована је употреба глагола ЗАКЛЕТИ, СУДИТИ, ОСУДИТИ и ПРЕТИ (в. Поломац 2016а: 315–316).

Кривична дела Домаће речи

БЛУД је „кривично дело против морала које је углавном спадало у надлежност црквених судија” (Лексикон 1999: 50).

Са значењем „окршај” употребљава се лексема БОЈ (Бубало 2010: 235).

Лексема ВЛХОВСТВО има значење „врадбина” (Никчевић 1981: 281).

ГРАБЉЕНИЈЕ се употребљава са значењем „пљачка” (Грицкат-Радуловић 1975а: 141).

ГРЕХОМ је „у средњовековној правној терминологији израз који означава *нехат* – облик виности који настаје када је учинилац кривичног дела свестан да забрањена последица може наступити али олако држи да до ње неће доћи” (Лексикон 1999: 133).

Лексема ЗАБАВА у старим српским споменицима означава „узнемиравање”, „сметњу”, „малтретирање” и представља „кривично дело против јавног реда и мира извршено на путевима, трговима, панађурима итд.” (Лексикон 1999: 201).

За означавање подметања, односно изазивања пожара користе се лексеме ЗАПАЉЕНИЈЕ и ПОЖЕГ.

Лексемом ЗЛО означава се „штета у ширем и ужем смислу, али и пакост, насиље, свако злостављање” (Богдановић 1981: 275). Упркос чињеници да *зло* као кривично дело санкционише више чланова Душановог законика, није јасно о каквој је тачно незаконитој радњи реч (в. Лексикон 1999: 243). Са значењем „пакост, пизма, безаконје, мржња на туђе добро, кривично дело учињено из пакости” (Лексикон 1999: 243) користи се и ЗЛОБА.

„Кривичне санкције које се због учињеног кривичног дела изричу кривично одговорном/учиниоцу, а којима се овом одузимају или ограничавају нека правно заштићена добра” (Лексикон 1999: 269) означавају се лексемама КАЗАН и ОСУЖДЕНИЈЕ.

Незаконито присвајање туђих ствари означено је лексемама КРАЂА и ТАДБА (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 141). Како Ђорђе Бубало истиче, лексема ТАТ у

Душановом закону бива коришћена и са значењем „кривично дело тешке крађе” (2010: 186).

Лексемом КРВ именује се „кривично дело тешког телесног рањавања, уз проливање крви и могући смртни исход” (Бубало 2010: 186).

МЕХОСКУБИНА представља чупање браде, али и казну за чупање браде (в. Богдановић 1981: 275). Глоба за међусобно чупање браде себара приликом туче плаћала се господару (в. Бубало 2010: 184). Термином СКУБЕЖ означено је само чупање браде.

Лексемом НАЈЕЗДА и групом речи СИЛА ПОХВАЛНА именује се „изненадан и силовит напад” (Богдановић 1981: 276). Према речима Ђорђа Бубала, ради се о разбојничком нападу на имовину и личност, најчешће ради самовласног подмиривања потраживања или кажњавања за приписану кривицу (2010: 185).

Са значењем „насиље” користи се лексема НАСИЛОВАНИЈЕ (Никчевић 1981: 288). На исти појам упућује и лексема СИЛА (в. Никчевић 1981: 288).

НЕВЕРА је назив за неверност, превару уопште, а посебно издају, велеиздају (в. Богдановић 1981: 276). Како Бубало истиче, то је најтеже кривично дело властеле против владара, а у основи „се своди на ускраћивање верности и службе владару, на издају, напад на владара или увреду његове личности” (2010: 168).

За означавање обмане користи се лексема ОБЕЗ (в. Никчевић 1981: 288).

Вероватно се у ову семантичку групу може сврстати и реч ОПАДАНИЈЕ, којом се означава „вансудско оптуживање пред управитељима, чиновницима, носиоцима власти без судских овлашћења, клеветање и злонамерно приписивање кривице” (Бубало 2010: 180).

„Неовлашћено напасање стоке на туђем имању (забелу) или у суседној жупи, штета која се тиме начини и накнада за почињену штету” (Бубало 2010: 176) именује се лексемом ПОПАША.

Са значењем „туча” користи се лексема ПОРВИЦА (в. Бубало 2010: 197).

ПОТВОР је као „неоснована оптужба, терећење, обеда, клевета” (Пешикан 1997: 487) био кривично дело против правосуђа (в. Лексикон 1999: 727).

ПОТКА је лексема којом се означава „повреда имања, насилан улазак и присвајање плодова на њему и глоба за такав прекршај” (Бубало 2010: 176).

Израз ПРЕЈЕМ ЛЈУДСКИ употребљава се да значи „прихватање, скривање туђег човека, одн. прихватање и провођење, без скривања” (Грицкат-Радуловић 1975а: 141). Помагање туђем човеку да побегне од свог господара, али и казна за починиоце именују се и лексемом ПРОВОЖДЕНИЈЕ (в. Бубало 2010: 182). За преузимање туђег човека користи се још и реч ПРИЈЕТИЈЕ (в. Никчевић 1981: 293).

Лексема ПСОСТ користи се у значењу „увреда” (Грицкат-Радуловић 1975б: 217).

САГРЕШЕНИЈЕ је у Душановом законнику општи назив за кривично дело, а САГРЕШЕНИЈЕ ДУХОВНО назив за кривично дело против вере (в. Лексикон 1999: 640).

Лексема УДАВА објашњава се као „вансудско кажњавање глобама, унапред прописаним за разне врсте преступа” (Бубало 2010: 180).

У ову семантичку групу сврстали бисмо и лексеме ЛАЖА, МИТО, СВАДА, УБИСТВО и ЧТЕТА, чије се значење не разликује од оног у савременом српском језику.

Позајмљенице

За означавање разбојништва користе се лексеме ГУСА (лат. *cursa*) и ГУСАРСТВО (в. Грицкат-Радуловић 1975а: 141; Ивић 1977: 260). Како Бубало истиче, са значењем „разбојништво” користи се у 103. и 183. члану Душановог законика лексема ГУСАР (2010: 236), која иначе значи „разбојник”⁸⁶⁰.

Грецизам ПИЗМА (грч. *πέισμα*) употребљава се да значи мржњу, непријатељство, злобу, злу намеру (в. Богдановић 1981: 276).

⁸⁶⁰ У члановима који следе лексемама ГУСАР и ТАТ означавају се кривична дела, а не њихови извршиоци:

да грѣдѣть прѣ|д| соудѣе за кръвь за враж|д|оу за тати за гоусаре и за прѣкъмь лю|д|’скѣн (134v 13/15); стан’ници ц(а)рєкн да грѣдоу|т| прѣ|д| соудѣе що нмаю соудь мегю собомь за враж|д|оу за гоусаре за тати за прѣкъмь лю|д|’скѣн (151v 4/8).

Извршиоци кривичних дела

Домаће речи

Грешком употребљеном лексемом ЈЕРЕСНИК (уместо *ресник*) именује се врачар (в. Богдановић 1981: 275).

Са значењем „издајник” користи се лексема НЕВЕРНИК (в. Бубало 2010: 203).

Да значи покретача, односно коловођу употребљава се лексема ПОВОТЧИЈА (в. Лексикон 1999: 660).

ПОЖЕШЦА је назив за паликућу (в. Бубало 2010: 184).

ПОТВОРНИК је лексема којом се именује човек који чини потвору, тачније „клеветник” (в. Бубало 2010: 213). То је и „сплеткаш, варалица, лажни достављач или тужитељ” (Богдановић 1981: 276).

Речју ПОБЕГАЛАЦ именује се „бегунац” (Пешикан 1997: 472), односно онај „који је побегао” (Бубало 2010: 239). Рекло би се да на исти појам упућује и лексема ПРЕБЕГАЛАЦ, коју Димитрије Богдановић објашњава овако: „бегунац, човек који је пребегао непријатељу, издајник” (1981: 276).

Лексемом ПРЕСЛУШНИК означава се „непослушник” (Ивић 1977: 258).

Речју ПРОВОТЧИЈА именује се починилац преступа *провода*, тј. онај који помаже туђем човеку да побегне од свог господара (в. Бубало 2010: 182; 198).

Према речима Ђорђа Бубала, група речи СЕБРОВ САБОР „означава злонамерни, превратнички скуп себара, заверу” (2010: 174), док је САБОРНИК назив за учесника у недозвољеном збору (в. Ивић 277: 258).

Са значењем „подстрекач”, „онај који даје савет, предлог, подстицај да се нешто уради” (Бубало 2010: 198; 241), односно „саучесник” (Ивић 1977: 258) користи се лексема САВЕТНИК.

ТАТ је назив за лопова „који се крађом бавио као професијом и против кога су државни органи поступали *ex officio*, а без чекања на приватну тужбу оштећене стране” (Лексикон 1999: 726).

Група речи ЧЛОВЕК НАЈАХАЛАЦ користи се да значи нападача, агресора (в. Богдановић 1981: 276).

Овој групи припадају и лексеме КРИВАЦ, ПИЈАНИЦА, УБИЦА⁸⁶¹.

Позајмљенице

Лексемом ГУСАР означава се разбојник (в. Лексикон 1999: 135), а изразом ГУСАР ОБЛИЧНИ разбојник ухваћен на делу (в. Бубало 2010: 236).

Забележен је велики број глагола којима се означава извршење недела различитог типа: БИТИ СВАДЕ „свађати се”; БИТИ СИЛЕ „присилити” (в. Пешикан 1997: 488); ЗАБАВИТИ „омести, ометати” (Пешикан 1997: 484)⁸⁶²; ЗАГРАБИТИ „приграбити” (Пешикан 1997: 488); ЗАДРЖАТИ; ЗАДРЕТИ „насрнути” (Пешикан 1997: 482); ЗАРВАТИ „започети” (Пешикан 1997: 477)⁸⁶³; „напасти” (Пешикан 1997: 482)⁸⁶⁴; ЗАТРТИ, ЗАТИРАТИ „сатрти” (Пешикан 1997: 490); ИЗАГНАТИ „истерати” (Пешикан 1997: 479)⁸⁶⁵; ИЗИМАТИ „вадити” (Пешикан 1997: 472); ИСПАСТИ; НАВРЋИ „натурити” (Пешикан 1997: 482); НАЈАХАТИ „насрнути” (Пешикан 1997: 482); ОБОРИТИ „срушити” (Пешикан 1997: 492); ОКРВАВИТИ; ОПЛЕНИТИ; ОПСОВАТИ „увредити” (Пешикан 1997: 494); ОСКУПИСТИ (СЕ) „почупати (се)” (Пешикан 1997: 487)⁸⁶⁶; „ишчупати” (Пешикан 1997: 487)⁸⁶⁷; ОСРАМОТИТИ; ПЛЕНИТИ „заплениити” (Пешикан 1997: 477)⁸⁶⁸; „плениити” (Пешикан 1997: 485)⁸⁶⁹; „оплениити” (Пешикан 1997: 484)⁸⁷⁰; ПОБЕЋИ; ПОЖЕЋИ „попалити” (Пешикан 1997: 486); ПОМОЋИ; ПОПАСТИ; ПОСЕЋИ; ПОХВАТИТИ „приграбити” (Пешикан 1997:

⁸⁶¹ У корпусу се уз именицу *убица* појављује придев *вољни*, који се преводи као „намерни” (Никчевић 1988: 297), тј. „умишљајни” (Бубало 2010: 242).

⁸⁶² Са овим значењем глагол ЗАБАВИТИ употребљен је у члановима 30, 118 и 120 Душановог законика: [...] ако к|с|ц(тѣ) кто комоу кривъ що да нице свдо|м| и прав|д|о|м|ъ по законоу ако ли га вр'вѣ без' свда или комоу забави да плати самосед'цо (129v 6/10); тръгов'ци кон гредѣ по ц(а)ревѣ земли да не вољнь никон властелннь ни кон любо ч(о)в(ѣ)къ забавити по силѣ [...] (140г 21/140v 2); царин'никъ ц(а)ревѣ да нѣ|с|ц(тѣ) вољнь забавити или задръжати тръгов'ца [...] (140v 12/14).

⁸⁶³ Ово је значење глагола ЗАРВАТИ у члану 86 Душановог законика: [...] он'зи конно бѣде зар'валъ кон да к|с|ц(тѣ) кривъ ако се н оубиѣ (137г 18/20).

⁸⁶⁴ У члану 166 Душановог законика глагол ЗАРВАТИ има горепоменуто значење: пнианица ѿ коуда гредѣ и зар'вѣ кога или посѣтѣ [...] (149v 5/6).

⁸⁶⁵ Ово је значење глагола ИЗАГНАТИ у члану 34: [...] кто ли се нанде нзъгнавъ метохію на мѣроп'шнноу и прѣтноу законъ ц[а]р(ѣ)|с|кы тазн власт'никъ да се распе и накаже (130г 12/14).

⁸⁶⁶ Реч је о значењу глагола употребљеног у члану 98: ако ли оскоубѣта два себра [...] (138г 15).

⁸⁶⁷ Ово значење глагол ОСКУПИСТИ има употребљен у конструкцији са именицом БРАДА: кто се обрѣте оскоубѣ брадоу властелнноу или доброу ч(о)в(ѣ)къ (138г 14/15).

⁸⁶⁸ То је значење глагола ПЛЕНИТИ у члану 132: що кто кѣпи ѿ плѣна нз' твге земле що бѣде плѣнено по земле ц(а)ревѣ [...] (141v 14/16).

⁸⁶⁹ Једино се у примеру из члана 49 глагол ПЛЕНИТИ користи са горенаведеним значењем: кои конска ѿ тоуда мине и плѣни землю ц(а)ревѣ [...] (132v 8/9).

⁸⁷⁰ Наведено значење глагол ПЛЕНИТИ има у члановима 107 и 143: кто се нанде ѿбнѣ соудѣнна посла'ника или пристава да се плѣни [...] (139г 10/12); и ако се обрѣте гоусаръ ошь|д|б| прѣзъ дрѣжакову кранци'ника и плѣни где годѣ [...] (144г 6/8).

488); ПРИЈЕТИ „примити, примати” (Пешикан 1997: 488); ПРОВОДИТИ „помагати туђем човеку (меропху) да побегне од свога господара” (Богдановић 1975: 277); РАЗАГНАТИ; РАСТОВАРИТИ; САГРЕШИТИ; СВАДИТИ СЕ „посвађати се, посвађати се” (Пешикан 1997: 486); СКИНУТИ; СТОРИТИ БЛУД „блудничити”; СТРУТИ „сатрти” (Пешикан 1997: 490); ТАЈИТИ „крити” (Пешикан 1997: 480); УБИТИ; УДРЖАТИ „задржати” (Пешикан 1997: 476)⁸⁷¹; УЖЕЋИ „запалити” (Пешикан 1997: 477); УЗЕТИ ПО СИЛЕ „силовати”⁸⁷²; „узети на силу”⁸⁷³; УКРАСТИ; УРВАТИ „дирнути” (Пешикан 1997: 475); УСТАТИ; УТЕЋИ; УЧИНИТИ ГУСУ „гусити, пљачкати”; УЧИНИТИ ЗЛО; УЧИНИТИ КРАЂУ „украсти”; УЧИНИТИ СРАМОТУ „осрамотити”; УЧИНИТИ УБИСТВО „убити”; УЧИНИТИ ЧТЕТУ „штетити”.

Посебну тематску групу чине глаголи којима се означавају различите казне изречене починиоцима кривичних дела: БИТИ „тући”; ВРЋИ; ЖЕЋИ; ИЖДЕЋИ „сажећи” (Пешикан 1997: 490); ИЗЕТИ „извадити” (Пешикан 1997: 478); ЗАТОЧИТИ; КАЗАТИ „казнити” (Пешикан 1997: 479); МУЧИТИ; НАКАЗАТИ (Пешикан 1997: 479); ОБЕСИТИ; ОДСЕЋИ; ОСЕЋИ „осакатити” (Пешикан 1997: 484); ОСЛЕПИТИ; ОСМУДИТИ „спалити косу и браду као врста казне” (Богдановић 1981: 276); САЖЕЋИ; СВЕЗАТИ; УДАРИТИ; УРЕЗАТИ „одрезати” (Пешикан 1997: 483); УСЕЋИ „одсећи” (Пешикан 1997: 484);

ИЗАГНАТИ „изагнати” (Пешикан 1997: 478)⁸⁷⁴; ИЗВРЋИ „свргнути” (Пешикан 1997: 491); ИСТАВЉАТИ „одстрањивати” (Пешикан 1997: 484); ПРИМИТИ КАЗАН; ОДАГНАТИ; ПРОГНАТИ; УДРЖАТИ СЕ „уклонити се” (Пешикан 1997: 494)⁸⁷⁵.

Регистровани су и глагол ГУСИТИ, са значењем „опљачкати” (Пешикан 1997: 484)⁸⁷⁶, и глагол РАЗБАЉАТИ, са значењем „растурити” (Пешикан 1997: 490), које Павле Ивић третира као позајмљенице (1977: 260).

⁸⁷¹ Ради се о значењу глагола употребљеног у члану 122: аще ли властелниъ оудръжн тръгов’ца [...] (140v 18/19).

⁸⁷² Ово значење наведеног перифрастичног глагола препознајемо у члану 53 Душановог законика: аще кон властелниъ оузме вла|д|ы|кѣ по снаѣ да мѣ се ѡбѣ роуцѣ ѡсѣкѣтъ и носѣ врѣже аще ли севрѣ оузме по снаѣ вла|д|ы|коу да се ѡбѣси аще ли свою другѣ оузме по снаѣ да моу се ѡбѣ рѣцѣ ѡсѣкоутъ и носѣ врѣже (132г 19/132v 3).

⁸⁷³ Са овим значењем горепоменути израз употребљен је у члану 110 Душановог законика: соудѣ коудѣ гредоу по земли ц(а)рѣвѣ и своен ѡбласти да нѣ|с(тѣ) кольнѣ оузѣти оброка по снаѣ ни нно цю любо развѣ поклони цю мѣ кто поклони ѡ свога хотѣнѣа (139v 1/6).

⁸⁷⁴ Основно значење глагола ИЗАГНАТИ препознато је у члановима 11 и 17: [...] а ѡнызи д(оу)хов’ници кон|х| нѣсѣ поставили д(оу)хов’нике да се нѣ|д|енѣ [...] (127г 19/21); и калѡгерѣе и калѡгерѣце коѣ се постризаю тере живѣ оу скон|х| коукѣ|х| да се нѣ|д|енѣ [...] (128v 1/3).

⁸⁷⁵ Ово је значење глагола из члана 4: [...] ако ли прѣчюкѣ и оудръжн се ѡ цр(ь)кве [...] (126г 15/16).

Забележена је употреба грцизма ПЕДЕПСАТИ са значењем „казнити” (Пешикан 1997: 38, 479).

При поређењу именица из Барањског преписа које се тичу управе и правног система са онима које у раду „Домаћи и страни елементи у терминологији друштвеног, економског и правног живота у средњовековној Србији” наводи Павле Ивића (1977: 253–263) уочили смо извесне разлике. Наиме, у Павле Ивић у свом раду не наводи следеће именице из ове тематске скупине:

ДРУГА, ИЗДАНИЈЕ, ПОЗНАНИЈЕ, ОБРЕТЕЉ, ОПРАВА, ПРИЧА, ОБЛИЧЕНИЈЕ, БОЈ, ГРАБЉЕНИЈЕ, ЗЛО, КАЗАН, ОСУЖДЕНИЈЕ, ОПАДАНИЈЕ, ПРОВОЖДЕНИЈЕ, ПРИЈЕТИЈЕ.

Готово све горепоменуте именице појављују се као одредница у *Рјечнику из књижевних старина српских Ђура Даничића*:

дру҃га „*par femina*” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 307):

аще ли свою дру҃гѣ оузме по силѣ да моу се обѣ роуцѣ ѿсѣкоутъ и носъ врѣже (132v 1/3);

изданиѣ „гледај издава” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 398):

ѿ изданинн. и ѿ издаве сице да боудеть из|д|ава ѿ земле приставоу (139г 13/15);

познаниѣ „*cognitio*” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 342):

ѿ познанїн лица. аще кто позна лице по|д| чл(о)в(ѣ)кѡ|м| а взде оу горѣ оу поустошн (138г 3/4);

обрѣтѣль „*inventum*” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 193):

ѿ обрѣтелн. ктѡ що нагѣ оу ц(а)ревѣ землн да не оузме тере рѣ|ч|[ѣ] вратити кю (140г 14/16);

⁸⁷⁶ Од глагола из ове тематске групе у повељама и писмима Српске деспотовине потврђена је употреба глагола ГУСИТИ, УБИТИ и УКРАСТИ (в. Поломац 2016а: 316).

оправа „res, instrumentum” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 223–224):

соуд’ бинне да не за |ко|тьль ни оправе никое (137г 2/3);

прнт’ча „causa” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 444):

на соуде кон се соуд’ѣ пьр’ци кон се пре за свою прнт’ч’ѣ (148г 19/20);

облнченне „convictio” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 184):

сым’зи образом да се каже тать и гоусарь облычнын и такози въ облнченіе ако се цю где лнцель оухвати оу нн|х| (145г 5/8);

бон „rigna” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 63):

он’зи конно бжде зар’баль бон да е|с|(ть) кривъ ако се н оубне (137г 19/20);

гравленне „raptus” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 228):

тере оустанов на гравленіе окол’на села (144г 14/16);

казнь „roena” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 429):

и чл(о)в(ѣ)ци напхал’ци да прїимать каз’нь како пише в закон’никоу с(в)етїн|х| ѿ(ь)ць (138v 15/18);

осоужденне „condemnatio” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 242):

ако лі н|х| кто прѣчюе оу чель да нмь е|с|(ть) тозы оссж|д|еніе коє н онѣмьзи кон би ц(а)ра прѣслоушалн (141г 20/141v 1);

опаданне „calumnia” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 220):

роуке на соуде да нѣ|с|(ть) н опаданїа н оудаве (137г 4/5);

провожденне „deductio” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 452):

о провож|д|енн чл(о)в(ѣ)ка друж’нига. кто проводи друж’нига чл(о)в(ѣ)ка оу твж|д|оу землю да мв га да|с|(ть) самосед’мога (138г 10/13);

прієтнє „ассертіо” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 450):

ω прієтїн то҃҃ж|д|єга чл(о)в(ѣ)ка. повелѣнїє ц(а)рьскω ннкто ннчїєга чл(о)в(ѣ)ка да не прїнде
(143v 5/6).

Изузетак представља лексема ЗЛО, чију смо потврду регистровали у *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* Петра Скока:

зло: „*zlo* (opreka *dobro*) »malum« (1973: 642):

кон властєлннѣ на прнѣселнцн коѣмъ пнзѣмѣ коє зло вчннн зємлн плѣномѣ нлн ко҃҃кє
пожеже нлн коє любо зло о҃҃чннн (133г 14/18).

У Ивићевој студији нема ни једног броја глагола из области државне управе и права:

ВРШИТИ, ГОВОРИТИ, ДАТИ, ДРЖАТИ, ЗАГРАБИТИ, ЗАТОЧИТИ, ЗНАТИ, ИЖДЕЊИ, ИЗАБРАТИ, ИЗГОВОРИТИ, ИЗНЕСТИ, ИСПАСТИ, ОГЛЕДОВАТИ, ОДАГНАТИ, ОДБИТИ, ОПЛЕНИТИ, ОСУДИТИ, ПОЗНАТИ, ПОИСКАТИ, ПОКАЗАТИ, ПОЛОЖИТИ, ПОМОЋИ, ПОПАСТИ, ПОСЕЊИ, ПРЕСЛУШАТИ, ПРЕТВОРИТИ, ПРИЈЕТИ, ПРИМИТИ, ПРИНЕСТИ, РАЗАГНАТИ, РАЗДРЕТИ, РЕЊИ, САВРШИТИ, САДРЖАТИ, СВЕЗАТИ, СКИНУТИ, СКУПИТИ, СЛУШАТИ, СТАВИТИ, УЗАКОНИТИ, УЗЕТИ, УПИСАТИ, УСТАТИ, УХВАТИТИ, УЧИНИТИ.

Скоро све наведене глаголе пронашли смо у Даничићевом *Рјечнику из књижевних старина српских*:

вршнтн „*recusere*” (Даничић 1863, I: 162):

тѣкѣ да сѣдѣ н врьше по прав|д|ѣ (150г 16/17);

говорнтн „*loqui*” (Даничић 1863, I: 212):

ако лн ктω потворн говорє ωнозн є моє (141v 19/20);

дати „*dare*” (Даничић 1863, I: 258);

дрѣжати „*tenere*” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 310):

калωгєрь кон сврьже расє да сє дрѣжн о҃҃ тѣмннцн (128v 10/11);

заграбнтн „*conripere*” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 354):

да не вольнъ никон властелннъ ни кон любо чл(о)в(ѣ)къ забавити по силѣ или заграбити коуплю (140г 21/140v 3);

заточити „exilio mulctare” (Даничић 1863, I: 366):

и да се заточе оу ннѣ землю незнаемѣ (146v 15/17);

знати „noscere” (Даничић 1863, I: 382):

и ако се нзнаеиє юр' соу знаюкѣи криво шправлии или шдалн (146v 12/13);

нждѣшти „comburare” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 392);

нзбрати „eligere” (Даничић 1863, I: 393):

оу тѣ|х|зи да се б(лаго)|с|л(о)вѣ кою сѣ поставили нзбравшии д(оу)ховнике архіерене (125v 21/126r 2);

нзговорити „eloqui” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 397):

да кою рѣ|ч|(ь) нзговоре ѡ прѣвннѣ тѣзи рѣчи да соу вѣрване (149г 17/18);

нзнести „efferre” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 402–403);

нспасти „deperascere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 418):

да плати пот'кѣ и що є нспасьль (136v 17/18);

оглѣдати „perspicere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 205):

соудіе да проходе по земли коуде колює юс|(ть) шблать да оглѣдѣю и да нспраіаю (151г 15/18);

отыгнати „abigere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 248):

ако ли вѣде попь вацин'ныкѣ да га нѣ|с|(ть) вольнѣ шгнати тькмо да є швободнѣ (130v 11/13);

отыбнати „repellere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 246):

кто се нанде шбнвѣ соудіина посль'ника или прнстава да се плѣни (139г 10/12);

оплаћити „expiare” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 222):

ако се кто ѿ ни|х| ѡбрѣте ѡплаћникъ села и людн (143v 20/21);

осудити „condemare” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 242);

познати „cognoscere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 342):

аще кто позна лице по|д| чл(о)в(ѣ)кѡ|м| а вѣде оу горѣ оу поустоши да га поведе (138r 3/5);

понскати „quarere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 343);

показати „ostendere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 346);

положити „ponere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 353);

помошати „adjuvare” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 359);

а ннѣ ннктѡ ѿ воинникъ да нмѣ не поможѣ на пор'внцѣ (141v 8/9);

попасти „deperere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 364):

жоупа жоупѣ да не попасѣ добнт'кѡмѣ ница (135v 20/21);

посѣшати „caedere” (са примером из Душановог законика који није потврђен у Барањском препису) (Даничић 1863, II: 390)⁸⁷⁷:

пнѣаннца ѿ коуда гредѣ и зар'вѣ кога нли посѣте нли ѡкръвави а не до смърти (149v 5/7);

прнѣти „accipere, excipere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 449–450):

и кто е|с|(ть) чнѣга чл(о)в(ѣ)ка прнѣль нз' тоугѣ землѣ (140r 8/9);

прнѣити „accipere” (Даничић 1863, II: 429):

ннктѡ ннчѣга чл(о)в(ѣ)ка да не прнѣде (143v 5/6);

⁸⁷⁷ Наведено је: а ѡтъ садѣ напрѣдѣ сасннѣ да не сече. а цю посѣте, ѡноу землѣю да не тежи.

принести „afferre” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 432):
тези кннгѣ да оузмоу сѣдїѣ н да н|х| принесоу прѣ|д| ц(а)ра (139г 8/9);

прѣслоушати „non obedire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 502);

прѣтворити „mutare” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 503):

ако ли се оберѣт|ѣ| ѣре соу ннако прѣтворилн соу|д| да нм' се роуцѣ оуѣскоу (149г 5/7);

разгнати „dissipare” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 23):

соннзи кон соу раз' гналн людїн да се свежѣ (129v 14/15);

раздрѣти „lacerare” (Даничић 1864: 24):

да се тнзи хрїсовѣлн раздѣроу (143г 1/2);

реѣн „dicere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 49):

н архїерен да ре|т|[ѣ] оноуи н властѣлноу (130v 6/7);

сѣврѣшити „conficere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 222);

сѣдрѣжати „continere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 233–234):

кто сѣдрѣжн до сїѣга доба сѣбор' нога това да ѣ|с|(ть) (136v 21/22);

сѣвѣзати „vincire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 219):

н г[о]|с|подарѣ села тоган да се доведе сѣвѣзанѣ къ ц(а)роу (144v 10/11);

сѣкннотн „demere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 239):

ако ли пнїанѣ задѣре нли капоу|т|(ь) комоу скннѣ (149v 9/10);

сѣкоупити „colligere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 238):

н да н|х| дрѣжн цр(ь)кѣ докле скѣпе людн коѣ сѣ разгналн (129v 17/18);

слоушати „obedire” (Даничић 1864: 132):

н да н|х| сѣлша всакы по законуу цр(ь)ков' номѣ (127г 18/19);

ставити „ponere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 157–158):

нгоуџмени по монастирѡ|х| да се ставе добри чл(о)в(ѣ)ци (127v 19/20);

оузаконити „constituere” (Даничић 1864: 359):

ако се кто ѿ нн|х| ообрѣте оплѣннѣ села и людн и затрѣвь прѣзь законь ц(а)ревь що не|с|(тъ) оузаконнѣ на съборѣ (143v 20/144r 2);

вѣзети „sumere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 171);

оуписати „scribere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 374);

вѣстати „insurgere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 189):

тере оустаноу на грабленіе окол’ на села нан жоупа на неговоу коуку и на неговъ добнтѣкъ (144r 14/18);

оухватити „capere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 374):

ако се що где лицемъ оухвати оу нн|х| (145r 7/8);

оучинити „facere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 398).

ПРИВРЕДА

Лексеме везане за привреду подељене су у следеће лексичко-семантичке групе: новац; својина; пољопривреда⁸⁷⁸; трговина; занатство.

Новац

Само се две позајмљене лексеме у вези са новцем срећу у Барањском препису Душановог законика: ДИНАР и ПЕРПЕРА.

ДИНАР (лат. *denarius*) „служи искључиво као ознака за сребрни новац” (Лексикон: 152–153).

Назив ПЕРПЕРА (грч. *ὑπέρτιρον*) „преузет је из византијске фискалне терминологије [...] где је означавао основни златни новац. У Србији (као и у суседним земљама) коришћена је искључиво као обрачунска јединица с вредношћу 12 сребрних

⁸⁷⁸ Овде су као подгрупе издвојени пољопривредни објекти, пољопривредни производи и животиње.

динара” (Бубало 2010: 153). И Димитрије Богдановић напомиње да се ради о рачунској, а не монетарној новчаној јединици (1981: 276). Посебан случај представља једном употребљен израз ПЕРПЕРА ЦАРЕВА, којом се заправо означава *соће* (в. Бубало 2010: 173).

Својина Домаће речи

Као назив за „наследно имање с пуним правом располагања” (Бубало 2010: 160) појављује се БАШТИНА. Лексемом БАШТИНИК означава се „лице које има баштину, сопственик баштине” (Богдановић 1981: 273). Израз ЗЕМЉА БАШТИНА користи се са значењем „земља која се држи по праву наследства и која се може оставити у наслеђе” (Богдановић 1981: 273).

ИМАНИЈЕ се у Барањском препису Душановог законика, као и у повељама и писмима Српске деспотовине, користи као општи назив за својину (в. Поломац 2016а: 318).

Лексема КУПЉЕНИЦА служи за именовање имања прибављеног куповином (в. Богдановић 1981: 175), које најчешће обухвата обрадиве површине (в. Лексикон 1999: 346).

Групом речи СТАН ЦАРЕВ указује се на „све дворске ствари које су се носиле приликом путовања цара и царице, царски пртљаг” (Богдановић 1981: 277). Лексема СТАНИК означава дворског (царског) слугу који се старао о царевом пртљагу и свему што се носило приликом путовања владара (в. Богдановић 1981: 277). Реч је, заправо, о царевом коморнику (в. Бубало 2010: 219). За именовање старешине над станицима коришћен је израз СТАРЕЈ ПРЕД СТАНОВИ (в. Бубало 2010: 220).

Својерстан тип својине означен је и лексемама ПЛЕН и ПОКЛОН.

Овој семантичкој групи припада и лексема ДЕЈ.

Позајмљенице

ПРИЋИЈА (грч. проκίον) је назив за „брачни поклон, мираз” (Богдановић 1981: 277).

Грецизмом ПРОНИЈА (грч. проноια) означава се „посед или приход који владар додељује властелину на коришћење уз услов обављања војне службе” (Бубало 2010:

170). Лексемом ПРОНИЈАР именује се „поседник проније” (Богдановић 1981: 277), мада се, према речима Ђорђа Бубала, у Душановом законнику овај термин користи „с општијим значењем властелина” (2010: 173). Земља која припада пронијару назива се ПРОНИЈАРСКА ЗЕМЉА.

У ову тематску групу могу бити убројани и следећи глаголи: ДОНОСИТИ; ИЗГУБИТИ; ИМАТИ; НЕСТИ; НОСИТИ; ПОКЛОНИТИ; САБЉУСТИ „сачувати” (Пешикан 1997: 490).

Ивић у свом раду није поменуо глаголе ДОНОСИТИ, ИЗГУБИТИ, ИМАТИ, НЕСТИ, ПОКЛОНИТИ, дате као одреднице у Даничићевом *Рјечнику из књижевних старина српских*:

доносити „afferre” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 291):

да продаю н кѣпоую како мѣ тръгъ доноси (140v 10/11);

изгубити „perdere” (Даничић 1863, I: 396):

ако що изгуби пѣт’никъ (147v 16);

имати „habere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 407):

кто не има башинне ѿ прониар’ске земље (133v 5/7);

нести „ferre” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 152):

а що нагѣ оу тѣгѣн землан на вонцѣ да веде н несе прѣ|д| ц(а)ра н|л|[н] воеводе (140r 18/20);

поклонити „flectere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 345):

развѣ поклона що мѣ кто поклонн ѿ свога хотѣнїа (139v 4/6).

Пољопривреда

Пољопривредни објекти

Забележена је употреба неколико домаћих лексема којима се означавају пољопривредни објекти:

ВИНОГРАД⁸⁷⁹; ЗАБЕЛ, са значењем „пашњачки резерват” (Богдановић 1981: 274), односно „издвојена и јасно омеђена површина земљишта, обично некултивисаног, у поседу господара, најчешће владара, али и цркве и властеле, који је имао искључиво право његовог коришћења и уступања” (Бубало 2010: 175); ЛИВАДА; ЊИВА; ПЛАНИНА, којом се означавају „планински пашњаци, подручје или територија планинских пашњака” (Богдановић 1981: 276), на којима најпре није било својине, „а касније долазе у посед владара, који је и највећи поседник планинских пашњака и по вољи и потреби поклања их цркви и властели” (Бубало 2010: 178).

Овој семантичкој групи припадају и глаголи КОСИТИ и ПАСТИ.

Једини појам који Павле Ивић не помиње у студији о терминима у Душановом законнику (1977: 253–264) јесте лексема ЛИВАДА, коју проналазимо у *Рјечнику из књижевних старина српских*:

ливада „pratum” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 11):

развѣ забѣльъ законитѣн|х| и ливадѣ да не пасе никтѣω (135v 17/19).

Пољопривредни производи

Поред домаћих лексема ВИНО, ЖИТО, МЕСО, ХЛЕБ, којима се именују својеврсни пољопривредни производи, у Барањском препису је потврђена употреба хиперонима ХРАНА.

Регистроване су још и лексеме којима се именују основни оброци: ВЕЧЕРА; ОБЕД, у значењу „ручак” (Никчевић 1981: 294).

Осим горенаведених, у Барањском препису се срећу и следећи словенски термини из области пољопривреде:

ГУМНО: „простор где се обављала вршидба житарица и где се одвајало зрневље од сламе и од плеве” (Лексикон 1999: 134); МЛИН; ПАША; СЕНО: „осушена трава која се користи као храна за животиње”⁸⁸⁰; СЛАМА.

⁸⁷⁹ „Као и данас, у средњем веку виноградом је називана површина земље засађена виновом лозом” (Лексикон 1999: 81). Са овим значењем лексема ВИНОГРАД употребљена је у следећим случајевима: и заданицѣомъ да моу коси сѣна д(а)нѣ еднѣ и винограда д(а)нѣ едѣнѣ (135г 11/13); а кто не нѣа винограда (135г 14); аще кто попасе жнто нан виногра|д|(ь) (136г 6/7); ω издаве сице да боудеть [...] ѿ виногра|д|[а] . Г . пер' пере (139г 14/20); людѣе землѣане кон нѣлаю свою башин' |н|оу землю и виноградѣ и коуплѣннице да св болни ѿ свон|х| виноградѣ и ѿ землѣе в прнкію ѿдатн (150v 8/12).

⁸⁸⁰ Ово значење лексема СЕНО препознајемо у следећим случајевима:

У ову тематску групу могу се сврстати и глаголи ВЕЧЕРАТИ; ОБЕДОВАТИ: „обедовати” (Пешикан 1997: 483); ХРАНИТИ⁸⁸¹.

Глаголи ВЕЧЕРАТИ, ОБЕДОВАТИ, ХРАНИТИ нису поменути у раду Павла Ивића (1977: 253–264), али јесу дати као одреднице у Даничићевом *Рјечнику из књижевних старина српских*:

вечерати „coenare” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 111):

да мѣ се чини чѣстѣ да моу је всего довол’но нѣ да собѣдоује или вѣч[и][е]ра (142г 7/9);

обѣдовати „prandere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 198):

да мѣ се чини чѣстѣ да моу је всего довол’но нѣ да собѣдоује или вѣч[и][е]ра (142г 7/9);

хранити „custodire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 425–426):

да се храни оу манастирѣн|х| . њ . калогѣрьъ (128г 2/3).

Животиње

Потврђене су следеће словенске лексеме којима се именују животиње:

БРАВ; ВО; ГОВЕДО; КОБИЛА; КОЊ; ОВЦА.

Посебан коментар заслужује лексема БРАВ, која представља „општи назив за једно грло стоке, нарочито за овцу и козу; ован или вепар” (Богдановић 1981: 273). Лексема КОЊ је у корпусу једном праћена придевом *добри*⁸⁸², у вези са којим ваља поменути следеће: „Коњ добри или бојни коњ био је уз оружје најизразитије обележје достојанства и угледа племенитог ратника или властелина” (Лексикон 1999: 315).

Осим наведених, у Барањском препису региструјемо лексему ДОБИТАК, употребљену са значењем „стока”, која је уједно „одраз старог схватања по коме је стока била најважнија драгоценост и извор прихода” (Бубало 2010: 175).

кто ли се нагѣ вжегѣ коуку или гвдно или слацѣ или сѣно по пиздѣ комоу (138г 19/21); аще ли кто оужеже из’внь сѣла гоудно или сѣно (138в 5/6).

⁸⁸¹ У Речнику мање познатих речи из Струшког и Атонског преписа Димитрије Богдановић наводи да глагол ХРАНИТИ СЕ значи „издржавати се, бити на издржавању, имати издржавање” (1975: 278).

⁸⁸² У српском средњовековљу разликовао се радни (товарни) коњ од бојног (јахаћег) коња (в. Лексикон 1999: 315; Пешикан 1997: 480).

Трговина

Лексема КУПАЦ употребљава се у значењу „трговац” (Грицкат-Радуловић 1975а: 139). Исто значење има и лексема ТРГОВАЦ.

Лексемом КУПЉА означава се роба (в. Грицкат-Радуловић 1975б: 217). Паралелно са њом, користи се и лексема ТРГ, која у основи значи робу, односно ствари које се купују и продају (в. Лексикон 1999: 737).

За куповину се користи лексема КУПЉЕНИЈЕ (в. Пешикан 1997: 480).

У ову групу може бити сврстана и лексема БЕСЦЕНИЈЕ.

Од глагола којима се означавају различите радње повезане са трговином у Барањском препису регистровани су: ЗАМЕНИТИ; КУПИТИ; КУПОВАТИ; ОТКУПОВАТИ „откупљивати” (Пешикан 1997: 484); ПЛАТИТИ; ПЛАЋАТИ; ПРОДАТИ⁸⁸³.

Занатство

Потврђена је само употреба лексеме ЗЛАТАР и лексеме СТАЊАНИН, која има значење „гостионичар, власник коначишта или свратишта” (Бубало 2010: 196).

Забележена је употреба глагола КОВАТИ.

СРОДСТВО

Регистроване су следеће лексеме које служе за означавање односа у оквиру уже или шире породице:

БРАТ; БРАТЕНАЦ⁸⁸⁴; ДАШТИ: „кћи”; ДЕД⁸⁸⁵; ДЕЦА; ЖЕНА: „супруга”; МАТИ; МУЖ; ОТАЦ; РОД; РОДИМ: „cognatus” (Даничић 1864: 52), тј. „рођак, крвни сродник”; СИН; ЧЕДО.

Поред горепоменутих, употребљавају се још и изрази БРАТ СТАРИЈИ и ТРЕТИЈИ БРАТУЧЕД, који заслужују коментар. Наиме, у *Лексикону српског средњег века* је истакнуто да је, према одредбама из Душановог законика, старији брат

⁸⁸³ Глаголи КУПИТИ, ПРОДАТИ, ПЛАТИТИ и ПЛАЋАТИ забележени су и у повељама и писмима Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 318).

⁸⁸⁴ Да ова лексема има значење „брат” показује *Рјечник из књижевних старина српских* (Даничић 1863, I: 77).

⁸⁸⁵ Уз ову именицу стоји атрибут *царев*, што упућује на то да се ради о краљу Милутину.

гарантовао за млађег брата уколико би га предао да служи на двору, као и да је могао бити братовљев правни заступник (1999: 63). ТРЕТИЈИ БРАТУЧЕД пак „означава осми степен сродства, у којем је веза заједнички чукундеда. Право наслеђивања баштине до осмог степена сродства наслеђено је из Византије” (Бубало 2010: 164).

Као синоним за удовицу користи се лексема СИРОТА (в. Бубало 2010: 175), односно група речи СИРОТА КУДЕЉНИЦА⁸⁸⁶.

Мишљења смо да у оквиру ове групе треба поменути и израз ГОСПОДАР КУЋИ, којим је означен „старшина куће” (в. Бубало 2010: 174). За српску средњовековну државу је важило да „господар као *pater familias* одговара за поступке укућана, односно сродника уколико је реч о породичној задрузи” (Лексикон 1999: 120).

ДЕЛОВИ ТЕЛА

С обзиром на то да се у великом броју чланова Душановог законика изричу казне за почињена недела, очекивана је употреба словенских лексема које служе за именовање делова људског тела. У контексту кажњавања помињу се следеће именице и глаголи:

БРАДА; ЈЕЗИК; НОС; ОБРАЗ⁸⁸⁷; ОКО; РУКЕ; УШИ.

МАТЕРИЈАЛНА КУЛТУРА

Домаће речи

ЗЛАТИ ПОЈАС „је представљао симбол феудалне власти и витештва. Владар га је давао свом поданику да би га прогласио племићем и витезом.” (Лексикон 1999: 535–536).

Термином РИЗЕ именује се „одежда, богослужбена одећа свештеника” (Богдановић 1981: 277).

⁸⁸⁶ Реч је о удовици која се издржавала предењем кудеље (в. Бубало 2010: 172).

⁸⁸⁷ Овом лексемом се само једанпут у корпусу означава образ као део лица: да се жеже по образ (127г 8/9). У свим осталим случајевима лексема ОБРАЗ употребљава се са значењем „начин”.

У Лексикону српског средњег века се СВИТА⁸⁸⁸ тумачи као „назив најквалитетнијих и најскупљих тканина за шивење раскошне одеће, а истовремено и назив појединих комада такве одеће” (1999: 656). Ђорђе Бубало наводи да се у Душановом законуку термином *свита* означава „огртач, тзв. кавад или контуш, који се копчао спреда и био опшивен траком целом дужином” (2010: 166).

Сем лексема у вези са одећом, у Барањском препису се од предмета помињу једино још ОРУЖИЈЕ и СТАП („штап”).

Лексемом ПОТРЕБА означава се „предмет потребни” (Пешикан 1997: 488).

Позајмљенице

Како Петар Скок истиче, КАПУЧ (према италијанском *sarriccio*) представља деминутив именице *капа* са суфиксом који води порекло из латинског језика (1972: 39).

Грецизам РАСА (грч. *ράσον*) има значење „монашка одежа” (Бубало 2010: 156).

Последња лексема из ове групе, СКРЛАТО (лат. *scarlatum*) заправо је „назив за разне врсте тканина, најфиније израде, тамноцрвене, пурпурне боје, порфира” (Бубало 2010: 193).

АПСТРАКТНИ ПОЈМОВИ

Са значењем једнаком оном у савременом српском језику, а у функцији означавања појмова који не припадају свету реалија, у Барањском препису Душановог законика употребљавају се следеће лексеме:

ДУША; ЖИВОТ; ЛУБАВ; САМРТ; СРАМОТА; СРЦБА; СТРАХ; ХОТЕНИЈЕ; ЧАСТ.

Рекли бисмо да се у ову тематску групу могу сврстати и глаголи: ЖИТИ „живети” (Пешикан 1997: 476); ЛУБИТИ „хтети” (Пешикан 1997: 495); ПОЉУБИТИ „хтети” (Пешикан 1997: 495); ПРЕСТАВИТИ СЕ; УМРЕТИ; (УС)ХТЕТИ; ЧИНИТИ ЧАСТ.

⁸⁸⁸ У анализираном материјалу бележимо синтагму СВИТА ВЕЛИЈА БИСЕРНА.

ГЕОГРАФСКИ ОБЈЕКТИ, ОДНОСНО ТЕРИТОРИЈЕ

Домаће речи

Лексема ДВОР „означава у најширем смислу, скуп здања, добара и службеника, који су окруживали владара и симболизовали његов положај” (Бубало 2010: 167).

КАТУН је „сесилно и помично насеље пастира, привредна и друштвена заједница средњовековних Влаха, као и Арбанаса, међусобно повезаних сродством и одређеном унутрашњом организацијом” (Лексикон 1999: 286).

Лексема КУЛА „у средњем веку означава цитаделу, акропољ, најбоље браћену целину у оквиру утврђивања, обично на највишем или средишњем положају, последње упориште одбране” (Бубало 2010: 196).

Лексемом КУЋА у преписима Душановог законика означава се кућа, дом, али и имање, имовина уопште (в. Богдановић 1981: 275). У *Лексикону српског средњег века* се наводи да је лексема *кућа* у овом правном споменику имала следећа значења: „место за становање; заједница крвних сродника; јединица на којој почивају работе и *поданци*” (1999: 356). Са значењем „кућа” користи се и лексема ДОМ (в. Бубало 2010: 236).

Са значењем „преноћиште” употребљена је лексема ЛОЖИШТЕ (в. Бубало 2010: 210).

Речју МЕЂА именује се „граница држава, градова, села, заселака, селишта, властелинстава, планина, пашњака, забела (Лексикон 1999: 390).

Лексема МЕРОПШИНА односи се на „меропашко, земљорадничко село на царевој земљи, а у ужем смислу, део властелинског земљишта које се обрађује бесплатним радом меропаха” (Бубало 2010: 161).

ОГЊИШТЕ у Душановом законнику значи „исто што и кућа, чељад која у њој живи, а у вези је са задружним животом” (Лексикон 1999: 69).

Лексемом ПУСТОШ именује се ненасељено и ничије земљиште које се налазило узмеђу оближњих жупа (в. Лексикон 1999: 237). На исти појам упућује и израз БРДО ПУСТО.

ТАМНИЦА се помиње као „место затварања и издржавања казне” (Лексикон 1999: 725).

Лексема ТРГ појављује се у корпусу и са значењем „варош, неутврђено насеље са тргом (тржиштем)” (Богдановић 1981: 278).

У Барањском препису Душановог законика има и општепознатих лексема које не захтевају посебан коментар:

БРДО; ГРАД; ГОРА; ГРОБ; ЗЕМЉА; ОКОЛИНА; ПРЕДЕЛ; ПУТ; СЕЛО.

Потврђена је и употреба лексеме ГРАЂАНИН којом се означавају становници града.

Овде ћемо поменути и неколико лексема забележених у Барањском препису Душановог законика које имају везе са путовањем:

ГОСТ⁸⁸⁹; ПУТНИК; ПРЕСЕЛИЦА: „означава вероватно пресељење властелина из једне области поверене му на управу у другу” (Бубало 2010: 170).

Позајмљенице

Грецизам ПОЛАТА (грч. *παλάτιον*), синоним домаће речи *двор* (в. Бубало 2010: 167), има уже и шире значење. У првом случају односи се на саму грађевину, владареву резиденцију, а у другом на здања, али и на сва владарева добра и службенике (в. Лексикон 1999: 545).

У ову тематску групу могу бити сврстани и глаголи из Барањског преписа Душановог законика чије је значење на својеврстан начин повезано са кретањем, односно са мировањем: ВЕСТИ „водити” (Пешикан 1997: 473); ВРАЋАТИ (СЕ); ГРЕСТИ „ићи” (Пешикан 1997: 479); ДОВЕСТИ; ДОХОДИТИ „ићи”⁸⁹⁰ (в. Богдановић 1997: 65); „обратити се”⁸⁹¹ (в. Богдановић 1997: 75); ДОИТИ/ДОЋИ; ЗГОДИТИ СЕ; ИЗВЕСТИ; ИЗНАЋИ; ИСХОДИТИ „изаћи, излазити” (Пешикан 1997: 478); ИТИ; МИНУТИ „прећи” (Пешикан 1997: 488); НАВЕСТИ „упутити, упућивати” (Пешикан

⁸⁸⁹ У анализираном материјалу наведена лексема користи се не само за означавање госта него и за означавање странца (в. Бубало 2010: 211).

⁸⁹⁰ Ово је значење глагола ДОХОДИТИ у члану 125: [...] развѣ кто догѣ да дохѡди къ станѡннѡу [...] (141г 1/3).

⁸⁹¹ Реч је о значењу глагола из члана 160: [...] и всакы гостъ и тръговць и льтннннъ да дохѡди къ прѣвѣннѣ страже|м|ъ съ всѣмъ що нѣда и носи [...] (148г 8/11).

1997: 494); НАИТИ (СЕ)/НАЋИ (СЕ) „догодити се” (Пешикан 1997: 475)⁸⁹²; „наћи” (Пешикан 1997: 482)⁸⁹³; „наћи се, налазити се” (Пешикан 1997: 482)⁸⁹⁴; ОБЛЕЋИ „преноћити” (Пешикан 1997: 488); ОБРЕСТИ, ОБРЕТАТИ (СЕ) „задесити се”⁸⁹⁵; „наћи се, налазити се” (Пешикан 1997: 482)⁸⁹⁶; „наћи” (Пешикан 1997: 483)⁸⁹⁷; „појавити се” (Пешикан 1997: 486)⁸⁹⁸; „снаћи” (Пешикан 1997: 492)⁸⁹⁹; ОДАСЛАТИ „послати, слати” (Пешикан 1997: 487); ОДБЕЋИ „оставити” (Пешикан 1997: 484); ОДЕЛИТИ „одвојити” (в. Пешикан 1997: 483); ОДСТОЈАТИ СЕ; ОСТАВИТИ; ОСТАТИ; ОТИТИ „проћи, пролазити” (Пешикан 1997: 489); ОТХОДИТИ „отићи, одлазити” (Пешикан 1997: 484); ПАСТИ „задржати се” (Ивић 1977: 260); ПОВЕСТИ; ПОСИЉАТИ „послати, слати” (Пешикан 1997: 487); ПОСЛАТИ; ПОТЕЋИ; ПОХОДИТИ „ићи” (Пешикан 1997: 479)⁹⁰⁰; „кретати се” (Пешикан 1997: 480)⁹⁰¹; ПОЋИ; ПРЕБИТИ

⁸⁹² Са овим значењем наведени глагол употребљен је у члану 86: [...] и где се нанде оубѣнство [...] (137г 18).

⁸⁹³ Ради се о значењу глагола НАИТИ употребљеног у члану 91: [...] и да рече[и] не нандо[х] пристава [...] (134г 22/134в 1).

⁸⁹⁴ Основно значење овог глагола регистровано је у члановима 8, 9, 12, 13, 24, 34, 47, 99, 107, 111, 118, 145 и 146: и попь латински ако се нанде обрѣтнѣ хр[н]с[т]іаніна [...] (126в 19/21); и ако се нанде полоубѣрѣць оубѣм хр[н]с[т]іан кѣ [...] (127г 1/2); [...] кто ли се нанде ѿ козникъ соуднѣ [...] (127в 2/3); [...] и ако се нанде кон любо по днтѣ ставѣ [...] (127в 13/14); и ако се нанде кон владальць цр(ь)ков'нн оубѣм дѣтѣ [...] (129г 9/10); [...] кто ли се нанде нзгнѣмъ дѣтохю на дѣроп'шннѣ [...] (130г 12/13); и властелнн кон се нагѣ по[д]ложнѣ свою цр(ь)кѣ [...] (131в 6/7); кто ли се нагѣ ѡжегѣ коубю [...] ако ли се не нагѣ да този село да[с]тѣ пожеж'цоу (138г 19/138в 2); кто се нанде ѡбнѣ соудннѣ посла'ника [...] (139г 10/11); кто се нанде соудю ѡсрамотнѣ [...] (139в 7); [...] кто ли се нагѣ сна[о]м[и] растоварнѣ нан разбальѣ [...] (140в 4/6); [...] оу коемъ се селѣ нагѣ татѣ нан гвсарѣ [...] (144в 5/7); [...] аще се нанде ѡ нн[х] татѣ н[а]л[н] гвсарѣ (144в 21/22).

⁸⁹⁵ Ово је значење глагола ОБРЕСТИ СЕ у члану 175: [...] ако ли се обрѣтѣта пѣр'ца на дѣрѣмъ на дворѣ ц(а)реве [...] (145в 12/14).

⁸⁹⁶ Ово је најчешће значење наведеног глагола у Душановом законуку. Потврђено је у члановима 4, 6, 10, 26, 41, 69, 70, 75, 95б, 96, 97, 138, 142, 143, 144, 145, 146, 154, 157, 162, 165, 169а, 169б и 187: [...] ако ли се кто обрѣте сѣгшнѣ цр(ь)кѣ [...] (126г 10/12); [...] ако ли се кто обрѣте прѣнѣмъ и не възвратнѣ се въ хр[н]с[т]іан'ство [...] (126в 7/9); и кто се обрѣте еретнѣ жнѣ оу хр[н]с[т]іанѣ[х] [...] (127г 7/8); цр(ь)кѣ в'се шо се обрѣтаю по землѣ [...] (129г 14/15); [...] где се обрѣте ѿ негова рода до третнѣга братоубѣда [...] (131г 5/6); [...] кто ли се обрѣте сѣбор'никъ [...] (135в 9/10); и кто се обрѣте оу едннѣ кѣкѣ [...] (135г 19); [...] ако ли се обрѣте едно оу ононзи жѣпѣ [...] (135в 21/22); кто се обрѣте оубнѣ с(ветн)т(ε)ма нан каѡгѣра нан попа [...] (137в 5/6); кто се обрѣте оубнѣ ѡ(тѣ)ца нан м(а)т(ε)рѣ нан чѣдо своѣ [...] (137в 8/10); кто се обрѣте ѡскоубѣ брадоу властелннѣ нан доброу чл(о)в(ѣ)кѣ [...] (138г 14/15); аще се обрѣте оу чнѣмъ хр[с]тоубоуднѣ слово льж'но прѣписано и рѣчн прѣлаган'нѣ [...] (142в 20/22); ако се кто ѿ нн[х] обрѣте ѡпалнѣ села и людн [...] (143в 20/21); и ако се обрѣте гоубсарѣ ѡшѣ[д]л[ѣ] прѣзь дрѣжаѡу [...] (144г 6/7); ако ли се обрѣте властелннѣ нан властелннѣ повѣгль[ц]л[ѣ] [...] (144г 12/13); и кнезѡвѣ и прѣднкюріѣ и владал'ци и чѣл'ннѣ кон се обрѣтаю селн и катѣннѣ ѡбладоубѣ [...] (144в 15/19); [...] ако се по тонзѣ ѡправе обрѣте полнчїѣ нстнн'но ѡ оногѡн ѡправ'чїѣ [...] (146в 5/7); где се обрѣтаю жоупѣ сѣдѣне села цр(ь)ков'на и ц(а)реѡа н властел'ска [...] (147г 8/10); [...] ако ли се обрѣт[ѣ] ѡ ѡре соу ннако прѣтворннѣ соуд[ѣ] [...] (149г 5/6); ако се обрѣте кон любо потвор'никъ нше кого потворѡмъ и льжѡмъ и ѡбѣзѡмъ [...] (149г 22/149в 2); ако се обрѣте златарѣ оу градѣ ковѣ дннѣре танно [...] (150г 3/4); ако се обрѣтѣ ! оу селѣ [...] (150г 7); ако ли се кто обрѣте и прѣлѣжнѣ оу том'зы селоу [...] (152г 1/2).

⁸⁹⁷ Ово је значење уочено у члановима 66, 90 и 91: [...] ако ли га обрѣте на дворѡу ц(а)реѡу нан сѣдннѣ [...] (134г 4/6); залѡге коубѣ се обрѣтаю да се ѡкоубнѣ (138г 1/2); [...] кѣда га понѣе и не обрѣте га ѡн'дѣзн на дворѣ [...] (134г 20/21).

⁸⁹⁸ Реч је о значењу препознатом у члану 181: [...] ако се обрѣте велнко дѣло [...] (151г 20).

⁸⁹⁹ Са овим се значењем глагол ОБРЕСТИ употребљаѡа у члану 101: [...] ако ли кога обрѣте наѣзда нан снала поубал'на [...] (138в 10/11).

⁹⁰⁰ Ово значење препознајемо у члану 22: [...] да походн всакѣ кѣ своѣмъ г[оспо]д[и]л[а]л[а]рѡу (129г 6).

„оста(ја)ти” (Пешикан 1997: 484); ПРЕИТИ „проћи, пролазити” (Пешикан 1997: 489); ПРЕЛЕЖАТИ „преноћити” (Пешикан 1997: 488); ПРЕСТОЈАТИ „зауставити се” (Пешикан 1997: 477); ПРИПУСТИТИ; ПРИХОДИТИ „доћи, долазити” (Пешикан 1997: 475)⁹⁰²; „доспе(ва)ти” (Пешикан 1997: 475)⁹⁰³; ПРИИТИ/ПРИЋИ „доћи, долазити” (Пешикан 1997: 475); ПРОХОДИТИ „ићи”⁹⁰⁴; „проћи, пролазити” (Пешикан 1997: 489)⁹⁰⁵; ПУСТИТИ; СЕДЕТИ; СЛУЧИТИ СЕ „догодити се” (Пешикан 1997: 475)⁹⁰⁶; „задесити се” (Пешикан 1997: 476)⁹⁰⁷; СТАЈАТИ „пробивати” (Пешикан 1997: 487); СТАТИ „задржати се” (Пешикан 1997: 476); СТОЖИТИ „подићи” (Пешикан 1997: 486); ХОДИТИ „ићи” (Пешикан 1997: 479).

Међу именицама којима се означавају географски објекти и зграде од привредног значаја забележених у раду Павла Ивића (1977: 253–264) нема именица ДОМ, МЕЂА, БРДО, ГОРА, ГРОБ, ЗЕМЉА. Њихове потврде, међутим, проналазимо у Даничићевом *Рјечнику из књижевних старина српских*:

домъ „domus” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 291):

къдн прѣнде властѣлннъ с конскѣ домомъ (133г 6/7);

мега „terminus” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 61):

ω мѣга|х| (136г 16). а за мѣгѣ землн що се потвараю села мѣгю собомъ (136г 17/18);

брѣдо „mons” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 80):

ако ꙗ брѣдо поустѣо мѣж|д|оу жоупамн (147г 22/147v 1);

⁹⁰¹ Ово је значење глагола ПОХОДИТИ у члану 120 Душановог законика, чији део наводимо: [...] и волω|м|ъ да си походн съ своомъ кѣпа|м| (140v 16/17).

⁹⁰² Ово је значење глагола ПРИХОДИТИ у члановима 133 и 136: покансаръ що гредѣ нз’ твгѣ землѣ къ ц(а)рѣ нлн ѿ ц(а)ра къ своѣмъ г[о]|с[п[одн]ноу гдѣ приходн оу чнѣ любо село [...] (142г 4/7); книга ц(а)рѣва да се не прѣславша гдѣ приходн нлн къ г[о]|с[п[одн]н ц(а)рн]ци [...] (142v 2/4).

⁹⁰³ Са овим значењем глагол ПРИХОДИТИ користи се у члану 67: [...] всака плата коѣ приходн да плактаю [...] (135г 2/3).

⁹⁰⁴ Ово је значење глагола ПРОХОДИТИ у члану 179: соудѣ да проходе по землн коудѣ комъ ꙗс(тѣ) областъ [...] (151г 15/17).

⁹⁰⁵ Ради се о значењу глагола употребљеног у члану 120: [...] волно да про|х|[о]дн в’ сакы по тръговѣ|х| [...] (140v 15/16).

⁹⁰⁶ Ово је значење глагола СЛУЧИТИ СЕ употребљеног у члану 160: ако се гдѣ савнн конѣмоу любо гостѣвн нлн тръгов’ цоу н|л|[н]калωгѣроу тѣре моу оузмѣ що [...] (147v 21/148г 1).

⁹⁰⁷ Реч је о значењу глагола из члана 155: [...] развѣ ако се савнн велнка властѣлннн стѣгоноше оу жѣпѣ нлн подмала властѣлннн [...] (146v 19/22).

гора „mons” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 218)⁹⁰⁸:

лице кто позна лице по|д| чл(о)в(ѣ)кѡ|м| а вѣде оу горѣ оу поустошн (138г 3/4);

гробъ „sepulcrum” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 236):

и люди конє съ влѣховѣствомъ нзымаю из гробѡвъ (128v 17/18);

земля „terra, orbis terrae” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 375):

и да нм се оузмѣ земля и людїе (129v 16).

Да означе земљу која припада цару, односно царству, користе се групе речи **ЗЕМЉА ЦАРЕВА**, **ЗЕМЉА ЦАРСКА** и **ЗЕМЉА ЦАРСТВА МИ**:

коя конска ѿ тоуда мнне и плѣни землю ц(а)рѣвѣ тере прѣнде ѡпетъ прѣзъ’ нн|х| землю (132v 7/10);

силѣ да нѣ|с|(тъ) ннкомоу нн за кд’нѣ длѣгъ оу землн ц(а)р(ѣ)скон (138v 8/10);

планнне шо сѣ по землн ц[а]р(ѣ)|с|тва мн (136v 8/9).

Једном се у корпусу помиње **ЗЕМЉА ЦРКВЕНА**, којом се означава земља у власништву цркве:

людїе цр(ѣ)ков’ нїн кон дрѣже цр(ѣ)ков’на села и землїе цр(ѣ)квнє (129v 11/12).

Земља чији је власник пронијар названа је **ПРОНИЈАРСКА ЗЕМЉА**:

кто не нма бащнне ѿ пронїар’ске землїе (133v 5/7).

Забележена је једна потврда групе речи **ГРАДСКА ЗЕМЉА**, чије се значење не разликује од значења у савременом српском језику:

град’скаа земля шо к|с|(тъ) околѡ град|[а] шо се на нїен гѣсн (141г 10/11).

„Земља која се држи по праву наследства и која се може оставити у наслеђе” (Богдановић 1981: 273) назива се **БАШТИНА ЗЕМЉА**:

и попѡвє бащнн’ныци да сн нмаю свою бащннѣ землю (130г 16/17).

⁹⁰⁸ Пример који Даничић наводи (шо посѣче, ѡноу земљю да не тежн. тѣкѡ да стон поуста. да расте гора.) није потврђен у Барањском препису Душановог законика.

Групом речи ТУЖДА ЗЕМЉА једном се именује „друго властелинство” (в. Бубало 2010: 182):

кто проводи дроуѣжъ неѣга чл(о)в(ѣ)ка оу тѣж|д|оу зѣмлю да мѣ га да|с|(тъ) самосѣд' мѣга (138г 11/13).

Сви остали регистровани примери наведене групе речи служе да означе другу државу (в. Бубало 2010: 182):

н людіе кон се вракѣю нз' тѣгѣ зѣмліе оу зѣмлю ц(а)ревоу (140г 3/4).

Израз ЗЕМЉА НЕЗНАЈЕМА има значење „непозната земља”:

да се заточе оу ннѣ зѣмлю незнаѣмѣ (146v 16/17).

Већи број глагола из ове тематске скупине није поменут у раду Павла Ивића (1977: 253–264):

ВЕСТИ, ВРАЋАТИ (СЕ), ГРЕСТИ, ДОВЕСТИ, ДОХОДИТИ, ДОИТИ/ДОЋИ, ЗГОДИТИ СЕ, ИЗВЕСТИ, ИЗНАЋИ, ИСХОДИТИ, ИТИ, НАВЕСТИ, НАИТИ (СЕ)/НАЋИ (СЕ), ОБРЕСТИ (СЕ), ОДАСЛАТИ, ОДБЕЋИ, ОДЕЛИТИ, ОСТАВИТИ, ОСТАТИ, ОТИТИ, ОТХОДИТИ, ПОВЕСТИ, ПОСЛАТИ, ПОТЕЋИ, ПОХОДИТИ, ПОЋИ, ПРЕБИТИ, ПРЕИТИ, ПРИПУСТИТИ, ПРИХОДИТИ, ПРИИТИ/ПРИЋИ, ПРОХОДИТИ, ПУСТИТИ, СЕДЕТИ, СЛУЧИТИ СЕ, СТАЈАТИ, СТОЖИТИ, ХОДИТИ.

Ови се глаголи срећу као одреднице у Даничићевом *Рјечнику из књижевних старина српских*:

вести „ducere” (Даничић 1863, I: 111):

а що нагѣ оу тѣгѣн зѣмліи на концѣ да веде н несе прѣ|д| ц(а)ра н|л|[н] конводе (140г 18/20);

враћати „reducere” (Даничић 1863, I: 158):

н людіе кон се вракѣю нз' тѣгѣ зѣмліе оу зѣмлю ц(а)ревоу (140г 3/4);

грести „ire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 235–236):

да не жнвѣ оу тезн цр(ь)кве нѣ да грѣдоу оу ннѣ мѣнастнре (127v 7/8);

довести „adducere” (Даничић 1863, I: 286):

да си постави свога калогѣра и да га доведе къ с(вѣтн)т(е)лю (131v 1/2);

доходити „venire” (Даничић 1863, I: 296);

донти „venire” (Даничић 1863, I: 288):

ако боуде попъ на този дошль да му се взме попок’ство (128v 20/22);

съгодити се „contingere” (Даничић 1864: 230):

ако ли се згодн тере що изгоубе (148г 13/14);

известн „educere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 394):

и потѡ|м|ъ да се извѣде из тъмнице (149v 15/16);

изнаћи „reperire” (Даничић 1863, I: 402):

и ако се изнагнє кр’ соу знаюкѣн криво шправлин или ѿдалн (146v 12/13);

исходити „exire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 426):

пър’ци кон исходе на соудъ ц(а)рєв’ (149г 16);

ити „ire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, I: 427):

дрюга по нон нѣвкн да не падне оу том’зи селоу (142г 20/21);

навести „adducere” (Даничић 1863, II: 109):

и да се не наведе прнставъ на женѣ къдн нѣ|с|(ть) моужа дома (134v 16/17);

наити „invenire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 114);

обрѣсти „invenire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 192);

отъслати „mittere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 258):

ако ли га вѣде ѿслаль ц(а)рь или свѣдѣа на работоу (134v 4/5);

отъдѣлнти „separare” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 249):

кто соу|т| ѿдѣл’ни ѿ оногозы оу свон|х| коукѣ|х| кон к|с|(ть) не съгрѣшилъ тъзи да не плати нища (132v 15/18);

оставити „relinquere” (Даничић 1863, II: 257):

на неговоу коукю и на неговъ добнтъкъ що боуде оставиль (144r 16/18);

остати „manere” (Даничић 1863, II: 239):

и по неговоє смръти башнна пвста остане (131r 3/4);

отити „abire” (Даничић 1863, II: 244):

и ако се оберѣте гоусарь ошь|д|[ь] прѣзь дръжавоу кранщ'ника (144r 6/7);

отъходити „abire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 259):

попъ кон годє ѿ свога господара да не ѿходи никако (130v 2/3);

повестити „ducere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 324):

аще кто позна лице по|д| чл(о)в(ѣ)к(о)м| а бѣде оу горѣ оу поустоши да га поведе оу припрѣв
'ниє село (138r 3/5);

послати „mittere” (Даничић 1863, II: 376):

да дръжеть такогѣре кннгє какоє соу далн приставомль кон|х| соу посланн да исправє по землн
(148v 15/18);

потѣти „currere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 394):

ако ли ктѡ потече и подоже на пор'внцѣ да се кажѣть (141v 10/12);

походити „proficisci” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II:
401);

понтити „proficisci” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 343):

кто позовє крив'ца прѣ|д| соудѣиє позвавь и не понде на соудъ (137v 14/16);

прѣбыти „permanere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II:
479–480):

ако га кто позовє на сѣдъ да прѣбѣде дома , ꙗ . не|д|[є]лиє (133r 8/9);

прѣити „transire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 491):

тере прѣнде опетъ прѣз' ни|х| землю (132v 9/10);

припоустити „admittere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 435–436):

ако н|х| не припвсти владальць нли г[о]|с|подарь села тоган да облѣгоу (147v 11/14);

приходити „venire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 444);

принити „venire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 425):

и кто боуде позванъ прѣгѣ собѣда с приставо|м| и не прїнде на собѣдъ да ѣ|с|(ть) кривъ (133r 2/3);

проходити „transire” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 468);

поустити „mittere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1863, II: 511–512):

онъзи г[о]|с|подарь и вла|д|[а]льць и село все да плати ере н|х| нѣсоу в село поустити (147v 17/19);

сѣдѣти „sedere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 266):

и людїе властелъ сїи кон сѣде по цр(ь)ковъ нїн|х| селѣ|х| и по католнѣхъ (129r 4/5);

слючїити се „conlingere” (са примером из Душановог законика) (Даничић 1864: 240);

стаити „subsistere”; „advenire” (Даничић 1864: 168):

и оу градовѣхъ ц(а)ревѣ|х| да стоє златарїе (149v 22/150r 1);

ходити „ire” (Даничић 1864: 419):

пристави безъ кнїге соудїнне никамо да не ходи (148v 9/10).

Ни у Даничићевом *Рјечнику из књижевних старина српских* ни у Скоковом *Etimologijskom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* нису пронађени глаголи ОДБЕЋИ „оставити” (Пешикан 1997: 484) и СТОЖИТИ „подићи” (Пешикан 1997: 486):

съ чинь прїндеть на дворъ ц(а)ревъ [...] с темъзи да ѣ|с|(ть) свободънь а що ѣ|с|(ть) ѿбѣгль оу тогази чл(о)в(ѣ)ка кома ѣ|с|(ть) оутекъ ль този да ѣ|с|(ть) кома ѣ|с|(ть) втекль (139v 12/18);

нгоуменн по мѡнастрѡ|х| да се ставе добрн чл(о)в(ѣ)ци кон те стожити дѡ|м| б(о)жїн (127v 19/21).

ВРЕМЕ

Од словенских лексема помињу се:

ГОДИШТЕ; ДАН; ЛЕТО; МАЈ; МЕСЕЦ; НЕДЕЉА; НОЋ; ПРВИНА; ЧАС.

Лексемом ИНДИКТИОН (лат. *indictio*) означава се „редни број дате године у текућем петнаестогодишњем периоду, засновано на средњовековној подели времена на циклусе или периоде од 15 година” (Пешикан 1997: 478).

Регистрована је и потврда глагола САВРШИТИ са значењем „завршити”, и то у члану 161 Душановог законика: [...] а кѡда съврши соудь ако що нѡда потѡ|м| да говорн с нѡмь [...] (148v 3/5).

ОНОМАСТИКА

У оквиру сиромашне ономастичке грађе из Барањског преписа издвојили смо само две групе: лична имена и етнике.

Лична имена

У анализираној грађи налазимо помене двају личних имена: једно је име тадашњег патријарха као врховног поглавара цркве, а друго име цара који доноси законик.

(И)ЈОАНИКИЈЕ (грч. Ἰωαννίκιος): „носилац свете благодети” (Грковић 1977: 106). Његовом имену у Барањском препису претходи синтагма „преосвештени патријарх кир”. Јоаникије II, некадашњи логотет на двору цара Душана, био је први српски патријарх, са титулом потврђеном на сабору одржаном 1346. године у Скопљу (в. Лексикон 1999: 500).

СТЕФАН (грч. Στέφανός): „венац” (Грковић 1977: 187). Оба пута његово име прати титула „благверни цар”. Творац *Законика*, Стефан Урош IV Душан, познат као Душан Силни (1308–1355), био је први српски цар и девети владар из династије Немањића. Био је син Стефана Дечанског и отац последњег владара из династије Немањића, Стефана Уроша V (Уроша Нејаког).

Етници

Домаће речи

Лексема ВЛАХ служи за означавање етничке, али и друштвене категорије. Наиме, „Власи су били романизовани потомци поданика позног Римског царства. Пошто су се претежно бавили сточарством, овом именицом у српским изворима називају се сточари, житељи планинских крајева, који су живели у катунима” (Бубало 2010: 161).

Апелатив НЕМАЦ се „вероватно односи на немачке најамнике у Душановој служби” (Бубало 2010: 215), које цар Душан није користио само за телесну гарду него и као гарнизоне у неким стратешки важним местима (в. Лексикон 1999: 102).

За именовање припадника српског народа употребљена је лексема СРБИН.

Позајмљенице

Лексема АРБАНАСИН, која је, према речима Петра Скока, „arbanaska izvedenica obrazovana s pomoću arbanaskog sufiksa -as za etnike” (1971: 54) користи се не само за означавање етничке категорије (Албанци, Арнаути) већ и за означавање социјалне категорије – главно занимање Арбанаса било је сточарство, па се у Душановом законнику, када се говори о сточарима, углавном напореда помињу Власи и Арбанаси (в. Бубало 2010: 176).

Припадник грчког народа означен је термином ГРК, који води порекло од латинског *graecus* (Skok 1971: 612).

Изолованим примером потврђена је употреба лексеме ЛАТИНИН, која потиче „od lat. *lotinus*” (Skok 1972: 277). Како се у *Лексикону српског средњег века* наводи, „у основи средњовековне поделе и класификације била је религија, али нису сви католици били обухваћени називом Латини” (1999: 362).

Закључне напомене о лексици

Желећи да олакшамо разумевање текста Душановог законика у Барањском препису, у поглављу о лексици предочили смо својеврстан регистар именица и глагола забележених у анализираном материјалу. Лексичка грађа је најпре разврстана у једанаест тематских група (хришћанство; феудализам; право; привреда; сродство; делови тела; материјална култура; апстрактни појмови; географски објекти, односно територије; време; ономастика), а потом подељена с обзиром на порекло.

Највећи број појмова везан је за област права, те је у оквиру ове тематске групе издвојено чак седам подгрупа: државна управа и припадници државне управе; основни правни појмови и правне радње; правна акта; судски поступак; учесници у судском поступку; кривична дела; извршиоци кривичних дела. Најмање је потврда ономастичке лексике.

Иако однос домаћих и позајмљених лексема варира у зависности од тематске групе, јасно је да, у целини гледано, несумњиву предност има народна лексика. Међу позајмљеним лексемама доминирају оне пореклом из грчког језика, везане нарочито за област хришћанства, док је неколико свега неколико потврда лексема из латинског језика.

Испоставило се да је највећи број лексема употребљених у Барањском препису Душановог законика своје место нашао и у историјским речницима српског језика. Међутим, како Павле Ивић истиче, веома разграната термилошка лексика српског XIV века данашњем човеку звучи необично, што указује на то да се средњовековне термилошке тековине углавном нису сачувале у језику (1977: 262–264).

Х ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Извршена језичка анализа Барањског преписа потврдила је оно што је у науци већ познато о језику Душановог законика: ради се о документу писаном народним језиком, са наносима из српскословенског језика. Ипак, уочљиво је да је у овом препису из прве четвртине XVI века на свим плановима језичке структуре било преплитања народних и редакцијских црта, некада у мањој, а некада у већој мери.

Колебљивост је присутна и на плану графије и ортографије, што је, узевши у обзир чињеницу да Барањски препис спада у споменике из послересавског периода, у складу са очекивањима. Како обележавање гласовних промена везаних за сугласничке групе углавном изостаје, рекло би се да је правопис у анализираном документу претежно етимолошки.

Паралелна употреба старијих рашких и новијих ресавских правописних решења већ је запажена у списима временски блиским Барањском препису: *Хиландарском медицинском кодексу* (в. Јовић 2011: 265–266) и *Српској Александриди* (в. Јерковић 1983: 224). Учестала употреба лигатуре *к* за означавање гласовне вредности /*је*/ и лигатуре *ѡ* са гласовном вредности /*ја*/ и бележење графеме *з* за означавање основног броја *шест*, типичне црте рашке правописне школе, указују на то да у Барањском препису начела ресавске правописне норме нису била доследно спроведена. Будући да је графема *ѡ* у читавом препису обележена само два пута, и то у лигатурно написаном предлогу *ѡѡ*, правопис Барањског преписа може бити окарактеристан као једнојеров, што такође одговара рашком маниру (в. Антић 2021а: 131). Од црта типичних за ресавску ортографску школу могу се издвојити следеће: бележење графеме *а* у функцији означавања гласовне вредности /*ја*/ у поствокалском положају; *ѡ* и *ѡ* са гласовном вредности /*је*/; искључива употреба лигатуре *ѡѡ*; готово доследно писање *ѡ*, нарочито у комбинацији са непрејотованим вокалима; писање графеме *ы* на етимолошком месту; употреба појединих грчких слова; новија интерпункција; скоро редовно бележење спирита и акцената. Великим бројем примера потврђено је бележење безгласног *spiritusa lenisa*, који је, самостално или у комбинацији са оксијом, писан изнад вокала и лигатура у свим положајима у речи. Од акценатских знакова најзаступљенија је управо оксија, писана и на местима која могу указивати на новоштокавско преношење акцената за један слог унапред. Осим у речима домаћег и

страног порекла, оксија је бележена и у скраћено написаним речима и речима са надредним словом. Варија је, по традицији, била везана за финални вокал/лигатуру, мада то није једина позиција у којој се овај акценатски знак среће у Барањском препису Душановог законика. О правилној употреби двоструке варије (кендеме) сведоче потврде њеног писања изнад вокала насталих сажимањем у облицима сложене заменичко-придевске промене и појединим флективним наставцима. У појединим случајевима, међутим, њено бележење није могло бити објашњено.

Анализа фонетских и фонолошких особина Барањског преписа указала је на прожимање народних и редакцијских црта: вокал *ɤ* јавља се на месту некадашње групе *вѣ-*, али је присутно и њено чување у мањем броју случајева; као континуати старог јотовања у групама **tj*, **dj* појављују се *ћ* и *ђ*, али и групе *шт* и *жд*; поред примера са извршеним специјалним јотовањем, регистровани су они у којима ова гласовна промена изостаје; уместо народне групе *шт*, у заменицама се два пута појављује старија група *ѡт-*. Одређене црте сведоче о доследном поштовању норме српскословенског језика, премда би на основу времена настанка Барањског преписа били очекивани другачији рефлeksi: чување вокалног *л*; изостанак промене *л* у *о* на крају речи и на крају слога; чување резултата друге палатализације у номинативу множине придева мушког рода; изостанак метатезе у групама *вѣ-* и *кѡт-*. На немогућност прецизног утврђивања удела старосрпског и српскословенског језика на овом плану језичке структуре у Барањском препису Душановог законика утицала је, између осталог, чињеница да су поједине одлике заједничке народном и књижевном језику. Ту се, пре свега, мисли на вокализацију полугласника у одређеном броју категорија, екавску замену вокала *jat* и чување консонанта *x* у свим позицијама у речи.

Коегзистенција народних и српскословенских црта приметна је и на мофолошком плану. У деклинацији се утицај народног језика огледа у употреби следећих наставака: *-ε* у генитиву једнине именица женског рода које су се завршавале на *-а*; *-омѣ* у инструменталу једнине именица женског рода које су се некада мењале по **ā-/jā*-промени и по **ī-/jī*-промени; *-ɤ* у локативу једнине именица мушког и средњег рода некадашње **ǫ-/jǫ*-промене; *-н* у номинативу множине именица мушког рода; *-а* (обележен на различите начине) у генитиву множине именица сва три рода; *-ε* у акузативу множине именица мушког и женског рода; *-ога/-εга* у генитиву једнине придева и придевских заменица мушког рода; *-он* у локативу једнине придева и придевских заменица женског рода. У духу народног језика је, сем наведеног, и:

ширење инфикс -ов- у множини једносложних именица мушког рода; редовна употреба дативних и акузативних енклитичких облика мѧ и га; додавање партикула н и зн показним заменицама; губљење финалног -тъ у трећем лицу једнине и множине презента; изостанак конгруенције у конструкцијама са партиципима. Све наведене морфолошке особине представљају „иновације општештокавског типа” (Поломац 2016а: 464) и као такве су посведочене у већини досад описаних средњовековних споменика. Језичка анализа Барањског преписа указала је на чување следећих српскословенских одлика у деклинацији и конјугацији: наставци -ѣ/-н у локативу једнине именица мушког и средњег рода некадашње *ǫ/*jǫ-промене; старији облици акузатива једнине именице женског рода цр(ь)квь, цр(ь)квьь; проширена употреба црквеног наставка -нѣ у именицама мушког рода из категорије *nomina agentis*; наставак -н у акузативу множине именица мушког рода; употреба генитивног облика кго у функцији исказивања посесивног значења; чување наставка -ю у инструменталу једнине личне заменице првог лица; наставци -аго/-ого/-его у генитиву једнине придева и придевских заменица; присуство форманта -тъ у трећем лицу једнине и множине презента. Преплитање народног и књижевног идиома читава се и у конкурентности везника односних, поредбених и погодбених реченица: кон – нѣ; како, каконо, како да – њако; ако – аще.

Сматрамо да присуство особина данас карактеристичних за призренско-тимочке и косовско-ресавске говоре у Барањском препису Душановог законика (наставак -ѣ/-ѣ у локативу једнине именица женског рода са завршетком -а; наставак -овѣ у номинативу множине једносложних именица мушког рода; учестала употреба дативске енклитике си; чување наставака тврде промене у деклинацији придева и придевских заменица) не сведочи о пореклу преписивича, већ о поштовању норме књижевног језика. Осим горепомнутих, у документу не наилазимо на црте које би могле помоћи у утврђивању дијалекатске базе преписивача.

Творбена анализа језика Барањског преписа Душановог законика показала је да је највећи број именица и придева настао у процесу суфиксације, као и да је префиксација била најзаступљенији начин грађења глагола. Малобројне потврде сложеница и честа употреба црквенословенског суфикса -нѣ илустрација су да је уплива из књижевног идиома било и у сфери творбе речи.

Мешање старосрпских и српскословенских црта уочљиво је и на синтаксичком нивоу. Упркос томе што се облици двојине углавном добро чувају, њихова конгруенција са глаголом често изостаје. У духу народног језика била је употреба множинског уместо двојинског облика генитива уз основни број *дванаест*. Активни партиципи презента и претерита употребљавани су не само у функцији именичке одредбе, у складу са књижевном нормом, него и у адвербијалној функцији. И главно средство за исказивање директивности у Барањском препису, реченице са оптативном да партикулом, представљају одлику народног језика.

Да је изразита употреба термина једна од главних лексичких особина докумената правне, односно пословно-правне садржине показало је, након истраживања језика повеља и писама Српске деспотовине (в. Поломац 2016а: 302), и испитивање лексике Барањског преписа Душановог законика. Највећи број термина, углавном домаћег порекла, очекивано је регистрован у области права и феудализма.

Иако је у раду дат комплетан опис графијских, правописних и језичких особина Барањског преписа, не сме се сметнути с ума да он представља само један од двадесет и пет објављених рукописа и да је за доношење коначног суда о језику Душановог законика као најважнијег акта српског средњовековног права неопходно извршити подробнија истраживања свих преосталих преписа.

ЛИТЕРАТУРА

- Антић 2019: Александра Антић. „Српскословенске и српске народне фонетске особине *Барањског преписа Душановог законика*”. *Баштина*, свеска 49, 91–107.
- Антић 2020а: Александра Антић. „О неким граfiјским одликама *Барањског преписа Душановог законика*”. *Филолог*, 21, 217–238.
- Антић 2020б: Александра Антић. „Морфолошке одлике језика *Барањског преписа Душановог законика*”. *Нови правци истраживања у друштвеним и хуманистичким наукама*. Тематски зборник радова са научног скупа „Наука и савремени универзитет 9”. Ниш: Филозофски факултет, 439–454.
- Антић 2021а: Александра Антић. „Ресавски правопис у *Барањском препису Душановог законика*”. *Баштина*, свеска 55, 117–134.
- Антић 2021б: Александра Антић. „Напомене о одликама граfiје и ортографије *Атонског преписа Душановог законика*”. *Зборник радова Филозофског факултета*, LI (4), 105–128.
- Бартош 1975: Милан Бартош. Зборник рукописа *Законика цара Стефана Душана (1349. и 1354. године)*. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига I. Струшки и Атонски препис*, 1–23.
- Белић 1949: Александар Белић. *Савремени српскохрватски књижевни језик. Део 2, Наука о грађењу речи*. Београд: Научна књига.
- Белић 1976: Александар Белић. *Основи историје српскохрватског језика 1, Фонетика: универзитетска предавања*. (4. издање). Београд: Научна књига.
- Белић 1999: Александар Белић. *Историја српског језика: фонетика, речи са деκлинацијом, речи са конјугацијом*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бјелаковић 2009: Исидора Бјелаковић. Рефлективни пасив у језику Срба у периоду 1813 – 1855. (реализована радња). *Развојни процеси и иновације у српском језику. I. Научни састанак слависта у Вукове дане*, 38. Београд: Међународни славистички центар на Филолошком факултету, 267–278.

- Богдановић 1975: Димитрије Богдановић. Терминолошки речник. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига I. Струшки и Атонски рукопис*, 257–260.
- Богдановић 1981: Димитрије Богдановић. Речник мање познатих речи. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига II. Студенички, Хиландарски, Ходошки и Бистрички рукопис*, 273–278.
- Богдановић 1986: Димитрије Богдановић. Књижевни значај Душановог законика. *Стара српска књижевност у 24 књиге*, књ. 8, 53–54.
- Богдановић–Марковић 2000: Недељко Богдановић и Јордана Марковић. *Практикум из дијалектологије*. Ниш: Филозофски факултет.
- Бубало 2010: Ђорђе Бубало (приређивач). *Душанов законик*. (1. издање). Београд: Завод за уџбенике; Службени гласник.
- Вучковић 2010: Снежана Вучковић. Конверзија као начин именичке творбе у два српска јеванђеља из XIII века. *Теоријско-методолошки оквир за модернизацију српског језика. 3. Научни састанак слависта у Вукове дане*, 39. Београд: Међународни славистички центар, 157–173.
- Вучковић 2011: Снежана Вучковић. Сложенице у два српска јеванђеља из XIII века – Рашкохиландарском и Мокропољском. *Српски језик: студије српске и словенске. Серија I*. Год. 16, бр. 16, 143–159.
- Гауптова 2006: Зое Гауптова. *Словарь старославянского языка. Том 1–4*. Санкт Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет.
- Грицкат 1972: Ирена Грицкат. *Актуелни језички и текстолошки проблеми у старим српским ћирилским споменицима*. Београд: Народна библиотека Србије.
- Грицкат 2004: Ирена Грицкат. *Студије из историје српскохрватског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Грицкат-Радуловић 1975а: Ирена Грицкат-Радуловић. Језик Струшког преписа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига I. Струшки и Атонски препис*, 125–157.
- Грицкат-Радуловић 1975б: Ирена Грицкат-Радуловић. Језик Атонског преписа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига I. Струшки и Атонски препис*, 213–219.

- Грицкат 1978: Ирена Грицкат. Одлике ресавске редакције у старијим преписима Душановог законика. *Јужнословенски филолог*, књ. 34, 112–148.
- Грицкат-Радуловић 1981а: Ирена Грицкат-Радуловић. Језик Студеничког преписа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига II. Студенички, Хиландарски, Ходошки и Бистрички рукопис*, 69–71.
- Грицкат-Радуловић 1981б: Ирена Грицкат-Радуловић. Језик Хиландарског преписа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига II. Студенички, Хиландарски, Ходошки и Бистрички рукопис*, 107–109.
- Грицкат-Радуловић 1981в: Ирена Грицкат-Радуловић. Језик Ходошког преписа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига II. Студенички, Хиландарски, Ходошки и Бистрички рукопис*, 155–166.
- Грицкат-Радуловић 1981г: Ирена Грицкат-Радуловић. Језик Бистричког преписа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига II. Студенички, Хиландарски, Ходошки и Бистрички рукопис*, 225–231.
- Грицкат-Радуловић 1997а: Ирена Грицкат-Радуловић. Језик Барањског преписа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига III. Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис*, 89–92.
- Грицкат-Радуловић 1997б: Ирена Грицкат-Радуловић. Језик Призренског преписа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига III. Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис*, 161–169.
- Грицкат-Радуловић 1997в: Ирена Грицкат-Радуловић. Језик Шишатовачког преписа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига III. Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис*, 215–223.
- Грицкат-Радуловић 1997г: Ирена Грицкат-Радуловић. Језик Раваничког преписа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига III. Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис*, 345–353.
- Грковић 1977: Милица Грковић. *Речник личних имена код Срба*. (1. издање). Београд: „Вук Караџић”.

- Грковић-Мејџор 2007а: Јасмина Грковић-Мејџор. Увод у историјску синтаксу. У: *Списи из историјске лингвистике*. Сремски Карловци–Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића; Нови Сад: Будућност, 11–60.
- Грковић-Мејџор 2007б: Јасмина Грковић-Мејџор. Развој хипотактичког *да* у старосрпском језику. У: *Списи из историјске лингвистике*. Сремски Карловци–Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића; Нови Сад: Будућност, 204–230.
- Грковић-Мејџор 2007в: Јасмина Грковић-Мејџор. Партиципи у српскословенском језику. У: *Списи из историјске лингвистике*. Сремски Карловци–Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића; Нови Сад: Будућност, 231–258.
- Грковић-Мејџор 2007г: Јасмина Грковић-Мејџор. Синтаксичке одлике *Житија св. Симеона* од св. Саве. У: *Списи из историјске лингвистике*. Сремски Карловци–Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића; Нови Сад: Будућност, 259–275.
- Грковић-Мејџор 2007д: Јасмина Грковић-Мејџор. Диглосија у старосрпској писмености. У: *Списи из историјске лингвистике*. Сремски Карловци–Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића; Нови Сад: Будућност, 443–459.
- Грковић-Мејџор 2012: Јасмина Грковић-Мејџор. Развој футура у старосрпском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LV/1, 83–103.
- Даничић 1863–1864: *Рјечник из књижевних старина српских. Дио 1–3*. Биоград: Државна штампарија.
- Даничић 1874: Ђуро Даничић. *Историја облика српскога или хрватскога језика до свршетка XVII вијека*. Биоград: Државна штампарија.
- Дилпарић 2014: Предраг Дилпарић. О детерминативним партиципима на примерима из преписа *Душановог законика*. *Филолог: часопис за језик, књижевност и културу*, V, 2014, 10, 53–60.
- Дилпарић 2015: Предраг Дилпарић. Детерминативни партиципи у рукописима старије редакције *Душановог законика*. *Књижевност и језик: часопис Друштва за српскохрватски језик и књижевност*, год. 62, бр. 3/4, 291–307.

- Драгин 2005: Наташа Драгин. Синтаксичке одлике Теодосијевог *Житија Петра Коришког*. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLVII/1–2, 35–51.
- Драгин 2008: Наташа Драгин. О три култна списа из позног периода српске редакцијске писмености. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LI/1–2, 53–66.
- Драгин 2010: Наташа Драгин. Јустинијанов закон у Атонском препису из XV века. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LIII/1, 61–77.
- Драгин 2013: Наташа Драгин. Земљораднички закон у Хиландарском рукопису из XV века. У: *Споменици српскословенске писмености: језик и текстологија*. Нови Сад: Тиски цвет, 199–225.
- Ђорђевић 1975: Петар Ђорђевић. *Старословенски језик*. Нови Сад: Матица српска.
- Ђорђевић 1990: Петар Ђорђевић. *Историја српске ћирилице: палеографско-филолошки прилози*. (3. издање). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Зарифовић 2004: Бранка Зарифовић. Декомпоновање предиката у старосрпским повељама и писмима од XII до XIV века (Грађа из I Стојановићеве збирке). *Прилози проучавању језика*, бр. 35, 5–28.
- Ивић 1956: Милка Ивић. Ђ у Душановом законнику. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, св. 1, 127–145.
- Ивић 1973: Павле Ивић. О језику писама султаније Маре. *Јужнословенски филолог: повремени спис за словенску филологију и лингвистику*, књ. XXX, св. 1–2, 337–345.
- Ивић 1977: Павле Ивић. Домаћи и страни елементи у терминологији друштвеног, економског и правног живота у средњовековној Србији. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 6, св. 1, 253–264.
- Ивић 1985: Павле Ивић. *Дијалектологија српскохрватског језика: увод и штокавско наречје*. (2. издање). Нови Сад: Матица српска.
- Ивић 1989: Павле Ивић. *Есфигменска повеља деспота Ђурђа*. Београд: Југословенска ревија; Смедерево: Завод за заштиту споменика културе.
- Ивић 1991а: Павле Ивић. *Изабрани огледи I. О словенским језицима и дијалектима*. Ниш: Просвета.

- Ивић 1991б: Павле Ивић. *Изабрани огледи II. Из историје српскохрватског језика*. Ниш: Просвета.
- Ивић 1991в: *Изабрани огледи III. Из српскохрватске дијалектологије*. Ниш: Просвета.
- Ивић–Јерковић 2008а: Павле Ивић и Вера Јерковић. Правопис српскохрватских ћирилских повеља и писама XII и XIII века. У: *Целокупна дела Павла Ивића. Том VI. Студије из српске средњовековне писмености*. (приређивач Јасмина Грковић-Мејџор). Сремски Карловци–Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 361–588.
- Ивић–Јерковић 2008б: Павле Ивић и Вера Јерковић. Палеографски опис и правопис Дечанских хрисовуља. У: *Целокупна дела Павла Ивића. Том VI. Студије из српске средњовековне писмености*. (приређивач Јасмина Грковић-Мејџор). Сремски Карловци–Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 589–731.
- Јерковић 1980: Вера Јерковић. Средњовековне ортографске школе код Срба. *Југословенски семинар за стране слависте* 31, Београд, 19–29.
- Јерковић 1983: Вера Јерковић. *Српска Александрида: Академијин рукопис (бр. 352): палеографска, ортографска и језичка истраживања*. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Јерковић–Маринковић 1985: Вера Јерковић и Радмила Маринковић. *Српска Александрида. Св. 2*. Београд: САНУ.
- Јерковић 2004: Вера Јерковић. О транскрипцији српскословенских текстова. *Предавања из историје језика*, 70–85.
- Јовић 1968–1969: Душан Јовић. О језику „Закон о рудницима” деспота Стефана Лазаревића. *Јужнословенски филолог*, књ. 3/4, 365–455.
- Јовић 2011: Надежда Јовић. *Језик Хиландарског медицинског кодекса*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу.
- Јовић 2014: Надежда Јовић. О бележењу акента у Хиландарском медицинском кодексу (XVI век). *IWoBA VIII (2012), Реферати VIII међународног скупа о балтословенској акцентологији (Нови Сад 2012)*. Славистички зборник, Нова серија, књига I. Нови Сад: Филозофски факултет, 149–160.

- Јовић 2017: Надежда Јовић. *О језику путописа Поклоњеније гробу господњу (1734) Андреја Петковића*. Ниш: Центар за црквене студије.
- Клајн 2002: Иван Клајн. *Творба речи у савременом српском језику. Део 1, Слагање и префиксација*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.
- Клајн 2003: Иван Клајн. *Творба речи у савременом српском језику. Део 2, Суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.
- Курешевић 2016: Марина Курешевић. Језик *Слова Акира Премудрог* из рукописне збирке Народне библиотеке Србије бр. 53. *Јужнословенски филолог: повремени спис за филологију и лингвистику*, књ. 72, св. 1/2, 105–126.
- Курешевић 2018: Марина Курешевић. Активни партиципи у средњем стилу српске средњовековне књижевности: могућ правац развоја српског књижевног језика. *Српска славистика: колективна монографија (радови српске делегације на XVI међународном конгресу слависта)*. Том 1, Језик. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 173–188.
- Лазић-Коњик 2006: Ивана Лазић-Коњик. Структура, функција и лексикографска обрада перифрастичних предиката: на примерима из дневне штампе. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLIX/1, 219–304.
- Лексикон 1999: *Лексикон српског средњег века* (приредили Раде Михаљчић и Сима Ћирковић). Београд: Knowledge.
- Луковић 1994: Милош Луковић. *Развој српскога правног стила: прилог историји језика и права у Србији*. Београд: Службени гласник.
- Лутовац Казновац 2019: Тамара Лутовац Казновац. *Језик писама турских султана Дубровнику*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет (необјављена докторска дисертација).
- Марковић 2000: Јордана Марковић. Говор Запања. *Српски дијалектолошки зборник*, књ. 47, 7–307.
- Микелсен 1981: Ханс Кристијан Микелсен. Сложена реченица у старосрпском језику: анализа реченичних конструкција у Законику цара Душана (Струшки споменик).

Јужнословенски филолог: повремени спис за филологију и лингвистику, књ. 37, 213–236.

Милановић 2004: Александар Милановић. *Кратка историја српског књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Милановић 2007: Александар Милановић. Творбена и лексичка конкуренција у језику Јована Суботића. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36/1, 257–267.

Милановић 2014: Александар Милановић. *Језик Јована Суботића*. Београд: Чигоја штампа; Филолошки факултет.

Милосављевић 2019: Стефан Милосављевић. Семантика и прагматика евалуативног рефлексивног датива у говору јабланичког краја (у светлу сродних феномена у другим језицима/говорима). *Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са X научног скупа младих филолога Србије, одржаног 31. марта 2018. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу*. Књ. 1. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 45–56.

Младеновић 1977: Александар Младеновић. Напомене о српскословенском језику. *Зборник за филологију и лингвистику*, XX (2), 1–20.

Младеновић 2005: Александар Младеновић. Неке филолошке напомене о Грбаљском рукопису Законика цара Душана. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLVIII/1–2, 85–93.

Младеновић 2008а: Александар Младеновић. Слово танко јер (ь) у текстовима српске редакције старословенског језика. У: *Историја српског језика: одабрани радови*. Београд: Чигоја штампа, 40–48.

Младеновић 2008б: Александар Младеновић. Прилог тумачењу постанка генитивног множинског наставка *-а* у једном делу српског језика. У: *Историја српског језика: одабрани радови*. Београд: Чигоја штампа, 102–135.

Младеновић 2008в: Александар Младеновић. Напомена о начинима обележавања *-ь* (или *-а*). У: *Историја српског језика: одабрани радови*. Београд: Чигоја штампа, 136–138.

Младеновић 2008г: Александар Младеновић. О рефлексу полугласника у „Псалтиру с последованијем” штампаном 1495. године. У: *Историја српског језика: одабрани радови*. Београд: Чигоја штампа, 153–159.

- Младеновић 2008д: Александар Младеновић. Прилог о старом српскохрватском везнику „на”. У: *Историја српског језика: одабрани радови*. Београд: Чигоја штампа, 165–169.
- Недељков–Шкорић 1997: Љиљана Недељков и Катица Шкорић. Прилог проучавању српскословенских сложеница. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XL/2, 193–200.
- Недељковић 1975: Олга Недељковић. Проблем рађања ресавског правописа и повеље из доба кнеза Лазара (посебно у односу на интерпункцију и прозодијски систем). *Зборник радова о кнезу Лазару*. Београд: Филозофски факултет, Одељења за историју уметности, 243–254.
- Недељковић 2007: Јасмина Недељковић. О неким особинама народног језика преписа Законика цара Душана из Паштровића (XVIII век). *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, L/1–2, 615–619.
- Николић 1987: Светозар Николић. *Старословенски језик 1. Правопис, гласови, облици*. Београд: Научна књига.
- Николић 1991: Светозар Николић. *Старословенски језик 2. Примери са речником*. Београд: Научна књига.
- Никчевић 1975: Томица Никчевић. Регистар појмова и израза. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига I. Струшки и Атонски рукопис*, 261–272.
- Никчевић 1981: Томица Никчевић. Регистар појмова и израза. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига II. Студенички, Хиландарски, Ходошки и Бистрички рукопис*, 279–299.
- Новаковић 1870: Стојан Новаковић. *Законик Стефана Душана цара српског: 1349. и 1354*. Београд: Државна штампарија.
- Павловић 2009а: Старосрпска зависна реченица од XII до XV века. Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Павловић 2009б: Слободан Павловић. Основе развоја старосрпске хипотаксе. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LII/1, 107–122.

- Павловић 2011: Слободан Павловић. Дистрибуција енклитика у старосрпским повељама и писмима XII и XIII века. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LIV/2, 32–52.
- Павловић 2014а: Слободан Павловић. Саставне напоредносложене реченице у српском језику XII–XV века. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LVII/1, 7–29.
- Павловић 2014б: Слободан Павловић. Супротне напоредносложене реченице у српском језику XII–XV века. *Јужнословенски филолог: повремени спис за филологију и лингвистику*, књ. 70, 111–136.
- Павловић 2015: Слободан Павловић. Дисјунктивна координација у српском језику XII–XVI века. *Српски језик и његове нормe (дијахроно-синхрони аспекти), тематски зборник*. Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 9–26.
- Петровић 2018: Сања Петровић. Синтаксичко-семантичка анализа активних партиципа у адвербијалној употреби у *Рукопису А Српске Александриде* (15. век). *Прилози проучавању језика*, бр. 49, 3–27.
- Петровски 1996: Марина Петровски. Активни партиципи у једном одломку средњовековног романа *Српска Александрида*. *Прилози проучавању језика*, бр. 27, 25–31.
- Пешикан 1959: Митар Пешикан. Неке напомене о развоју активних партиципа у српскохрватском језику. *Зборник за филологију и лингвистику*, II, 88–106.
- Пешикан 1992: Андреј Пешикан. Партикуле уз показне заменичке речи у преписима Душанова законика. *Јужнословенски филолог: повремени спис за филологију и лингвистику*, 48, 135–143.
- Пешикан 1997: Митар Пешикан. Регистар појмова и израза (за Прз, Бар, Шиш и Рак). У: *Законик цара Стефана Душана. Књига III. Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис*, 471–497.
- Пипер–Клајн 2013: Предраг Пипер и Иван Клајн. *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Пипер, Антонић и др. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић и Бранко Тошовић. *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ; Београдска књига; Матица српска.

- Поломац 2007а: Владимир Поломац. Термини за феудалне радне обавезе у старосрпском језику. *Српски језик: студије српске и словенске*. Серија 1. Год. 12, бр. 1/2, 207–234.
- Поломац 2007б: Владимир Поломац. Термини за феудална давања у старосрпском језику. *Српски језик, књижевност и уметност: зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (31. X–01. X 2006)*. Књ. 1, *Српски језик и друштвена кретања*. Крагујевац: Скупштина града; Универзитет, Филолошко-уметнички факултет: Кораци, 215–232.
- Поломац 2008: Владимир Поломац. Ресавски правопис у повељама кнеза Лазара и патријарха Спиридона. *Наслеђе: часопис за књижевност, уметност и културу*, 9, 155–171.
- Поломац 2016а: Владимир Поломац. *Језик повеља и писама Српске деспотовине*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Поломац 2016б: Владимир Поломац. Употреба двоструке варије (кендеме) у српским повељама и писмима од краја XIV и током XV века. *Српски језик и његове нормe (дијахроно-синхрони аспекти)*. Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, 27–51.
- Радовановић 1977: Милорад Радовановић. Декомпоновање предиката (на примерима из српскохрватског језика). *Јужнословенски филолог*, 33, 53–80.
- Радојчић 1960: Никола Радојчић. *Законик цара Стефана Душана: 1349 и 1354*. Београд: Научно дело.
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика I–III*, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1969; *IV–VI*, Нови Сад: Матица српска, 1971–1976.
- Савић 2006а: Виктор Савић. Издавање средњовековних српских ћирилских споменика и савремена електронска стара ћирилица. *Јужнословенски филолог: повремени спис за филологију и лингвистику*, 62, 291–324.
- Савић 2006б: Виктор Савић. Надредни знаци као средство за разликовање писара у српскословенским споменицима (на примеру Ковинскога типика). *Зборник Матице српске за славистику*, 70, 157–182.

- Савић 2007: Биљана Савић. Употреба падежа у Душановом законнику (атонски, струшки и бистрички препис). *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, L, 813–852.
- Савић 2014: Виктор Савић. „Понос” и [„досада”] у Душанову законнику: *трагом неких изгубљених значења*. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LVII/1, 31–47.
- Самарцић 2019: Биљана Самарцић. *Староставне горажданске књиге: ортографија и језик књига Горажданске штампарије*. Београд: „Филип Вишњић”; Бања Лука: СПКД Просвјета; Секретаријат за вјере Републике Српске.
- Селаковић 2007: Никола М. Селаковић. *Душанов законик и правни транспланти. Упоредно-правна студија*. Београд: Универзитет у Београду, Правни факултет, Катедра за правну историју. <http://www.arhiva.ius.bg.ac.rs/informacije/Dusanov%20zakonik%20i%20pravni%20transplanti%20-%20N%20Selakovic.pdf>
- Соловјев 1980: Александар Соловјев. *Законик цара Стефана Душана: 1349. и 1354.* Београд: Научно дело.
- Станковић 1997а: Радоман Станковић. Опис Шишатовачког рукописа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига III. Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис*, 210–214.
- Станковић 1997б: Радоман Станковић. Опис Раваничког рукописа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига III. Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис*, 339–344.
- Станојчић–Поповић 2005: Живојин Станојчић и Љубомир Поповић. *Граматика српскога језика (уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе)*. (10. издање). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1986: Михаило Стевановић. *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма)*. Књ. I, Увод, фонетика, морфологија. Београд: Научна књига.
- Стефановић 1997: Димитрије Стефановић. Опис Барањског преписа. У: *Законик цара Стефана Душана. Књига III. Барањски, Призренски, Шишатовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис*, 83–87.

- Стијовић 2008а: Рада Стијовић. Неке особине народног језика у повељама кнеза Лазара и деспота Стефана (Прилог српској историјској дијалектологији). *Јужнословенски филолог: повремени спис за филологију и лингвистику*, 64, 457–472.
- Стијовић 2008б: Рада Стијовић. Напомене о енклитикама у повељама кнеза Лазара и деспота Стефана. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LI/1–2, 45–52.
- Стојменовић 2010: Чедомир Стојменовић. *Служба и Житије Стефана Дечанског (Дечански препис). Палеографска, ортографска и језичка истраживања*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески”.
- Стојменовић 2011: Чедомир Стојменовић. *Студије о црквенословенском језику*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј”.
- Толстој 2004: Никита Илич Толстој. *Студије и чланци из историје српског књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Вукова задужбина.
- Чигоја 2008: Бранкица Чигоја. Неколико напомена о термину *ресавски правопис* (Према новијим истраживањима). *Теоријско-методолошки оквир за модернизацију описа српског језика (I)*, 3. *Међународни састанак слависта у Вукове дане 36*. Београд: Међународни славистички центар, 191–201.
- Brozović–Ivić 1988: Dalibor Brozović i Pavle Ivić. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Mrazović–Vukadinović 2009: Pavica Mrazović i Zora Vukadinović. *Gramatika srpskog jezika za strance*. (2. prerađeno i dopunjeno izdanje). Sremski Karlovci–Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Skok 1971–1973: Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga I–III*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Vuković 1974: Jovan Vuković. *Istorija srpskohrvatskog jezika I: uvod i fonetika. I dio*. Beograd: Naučna knjiga.
- www.srpskijezik.com, приступљено 10.4.2021.

ИЗВОРИ

Законик цара Стефана Душана. Књига I. Струшки и Атонски рукопис (уредник Мехмед Беговић). Београд: Српска академија наука и уметности, 1975.

Законик цара Стефана Душана. Књига II. Студенички, Хиландарски, Ходошки и Бистрички рукопис (уредник Мехмед Беговић). Београд: Српска академија наука и уметности, 1981.

Законик цара Стефана Душана. Књига III. Барањски, Призренски, Шишовачки, Раковачки, Раванички и Софијски рукопис (ур. Митар Пешикан, Ирена Грицкат-Радуловић, Миодраг Јовичић). Београд: Српска академија наука и уметности – Завод за уџбенике и наставна средства; Суботица: Бирографија, 1997.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Александра М. Антић је рођена 25. септембра 1993. године у Нишу. Након завршене Основне школе „Краљ Петар I” и Прве нишке гимназије „Стеван Сремац”, 2012. године почиње студије на Департману за Србистику на Филозофском факултету Универзитета у Нишу. Основне академске студије завршава 2016. године, са просечном оценом 9.62. Мастер академске студије Филологије (модул Српски језик) на истом факултету завршава 2017. године, са просечном оценом 10.00. Докторске академске студије Филологије на Филозофском факултету уписала је 2017. године, са статусом буџетског студента. На докторским академским студијама положила је све испите са просечном оценом 10.00.

У току пролећног семестра 2017. године била је ангажована као демонстратор на предмету Историја српског језика 1. Као стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја учествовала је у пројекту *Историја српског језика* (бр. 178001). Један је од сарадника на пројекту *Извори за проучавање српског језика на тлу југоисточне Србије у XVIII и XIX веку*, који се одвија под покровитељством Огранка САНУ у Нишу.

Учествовала је на два научна скупа у организацији Филозофског факултета у Нишу: *СТУДКОН 4: Наука и студенти* (2018. године) и *Савремена филолошка проучавања младих истраживача I* (2022. године).

Аутор је више научних радова и приказа објављених у домаћим часописима и зборницима радова.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом

ЈЕЗИК БАРАЊСКОГ ПРЕПИСА ДУШАНОВОГ ЗАКОНИКА

која је одбрањена на Филозофском факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 26. априла 2022. године

Потпис аутора дисертације:

(Име, средње слово и презиме)

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Наслов дисертације: **ЈЕЗИК БАРАЊСКОГ ПРЕПИСА ДУШАНОВОГ
ЗАКОНИКА**

Изјављујем да је електронски облик моје докторске дисертације, коју сам предао/ла за уношење у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу**, истоветан штампаном облику.

У Нишу, 26. априла 2022. године

Потпис аутора дисертације:

(Име, средње слово и презиме)

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла” да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

ЈЕЗИК БАРАЊСКОГ ПРЕПИСА ДУШАНОВОГ ЗАКОНИКА

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
- 3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

У Нишу, 26. априла 2022. године

Потпис аутора дисертације:

(Име, средње слово и презиме)